

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FAKULTET TEHNIČKIH NAUKA
Departman za arhitekturu i urbanizam

Jelena Jolović

Mikro i makro prostorno vremenski obrasci za provođenje slobodnog vremena i uživanje u dokolici

DOKTORSKA DISERTACIJA

Novi Sad, 2019.

КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИЈСКА ИНФОРМАЦИЈА

Редни број, РБР:			
Идентификациони број, ИБР:			
Тип документације, ТД:	монографска документација		
Тип записа, ТЗ:	текстуални штампани материјал		
Врста рада, ВР:	докторска дисертација		
Аутор, АУ:	Јелена Јоловић		
Ментор, МН:	др Јелена Атанацковић Јеличић, редовни професор		
Наслов рада, НР:	Микро и макро просторно временски обрасци за провођење слободног времена и уживања у доколици		
Језик публикације, ЈП:	српски		
Језик извода, ЈИ:	српски		
Земља публиковања, ЗП:	Република Србија		
Уже географско подручје, УГП:	Аутономна Покрајна Војводина		
Година, ГО:	2019.		
Издавач, ИЗ:	авторски репринт		
Место и адреса, МА:	Факултет техничких наука, Трг Доситеја Обрадовића 6, 21000 Нови Сад		
Физички опис рада, ФО: (поглавља/страна/ цитата/табела/слика/графика/прилога)	14/314/222/148/57/130/85		
Научна област, НО:	Архитектура		
Научна дисциплина, НД:	Архитектонско-урбанистичко планирање, пројектовање и теорија		
Предметна одредница/Кључне речи, ПО:	просторни обрасци, простори за слободно време, доколица, просторна анализа, понашање у окружењу		
УДК			
Чува се, ЧУ:	Библиотека Факултета техничких наука, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад		
Важна напомена, ВН:			
Извод, ИЗ:	Истраживање се бави креирањем модела за вредновање простора према њиховој способности да прихвате активности корисника у слободном времену. У раду је развијена типологија просторних образца за провођење слободног времена у временским оквирима од микро до макро нивоа. Рад доприноси мултидисциплинарном сагледавању проблематике коришћења и развоја простора градова.		
Датум прихватања теме, ДП:	28.09.2017.		
Датум одbrane, ДО:			
Чланови комисије, КО:	Председник:	др Радивоје Динуловић, редовни професор	
	Члан:	др Игор Мараш, доцент	
	Члан:	др Ксенија Лаловић, ванредни професор	Потпис ментора
	Члан:	др Хелена Саблић Томић, редовни професор	
	Члан, ментор:	др Јелена Атанацковић Јеличић, редовни професор	

KEY WORDS DOCUMENTATION

Accession number, ANO:			
Identification number, INO:			
Document type, DT:	monographic publication		
Type of record, TR:	textual printed document		
Contents code, CC:	PhD Thesis		
Author, AU:			
Mentor, MN:	PhD Jelena Atanacković Jeličić, Full Professor		
Title, TI:	Micro and macro spatial temporal patterns for free time and leisure activities		
Language of text, LT:	Serbian		
Language of abstract, LA:	Serbian/English		
Country of publication, CP:	Republic of Serbia		
Locality of publication, LP:	Autonomous Province of Vojvodina		
Publication year, PY:	2019.		
Publisher, PB:	Author's reprint		
Publication place, PP:	Faculty of Technical Sciences, Trg Dositeja Obradovića 6, 21000 Novi Sad		
Physical description, PD: (chapters/pages/ref./tables/pictures/graphs/appendices)	14/314/222/148/57/130/85		
Scientific field, SF:	Architecture		
Scientific discipline, SD:	Architectural and urban planning, designing and theory		
Subject/Key words, S/KW:	Spatial patterns, free time spaces, leisure activities, spatial analysis, and environmental behavior.		
UC			
Holding data, HD:	Library of the Faculty of Technical Sciences, Novi Sad		
Note, N:			
Abstract, AB:	The research deals with the creation of models for the valuation of spaces according to their ability to accept free time activities of users. The paper develops a typology of spatial patterns for free time activities in time scope, from micro to macro levels. The research contributes to a multidisciplinary understanding of use and development of urban space.		
Accepted by the Scientific Board on, ASB:	28.09.2017.		
Defended on, DE:			
Defended Board, DB:	President: Member: Member: Member: Member, Mentor:	PhD Radivoje Dinulović, Full Professor PhD Igor Maraš, Assistant Professor PhD Ksenija Lalović, Associate professor PhD Helena Sablić Tomić, Full Professor PhD Jelena Atanacković Jeličić, Full Professor	Mentor's sign

Apstrakt

Fokus istraživanja je na prostornoj dimenziji ponašanja ljudi u aktivnostima slobodnog vremena. Istraživanje počinje definisanjem slobodnog vremena i prepoznavanjem nivoa obrazaca slobodnog vremena u savremenom načinu života. Kasnije se dokolica prepoznaće kao kategorija unutar slobodnog vremena u celini. Količina slobodnog vremena direktno diktira načine njegovog trošenja, a još više prostore za ove aktivnosti. Ono što se hipotetički i teorijski definiše na početku, poredi se sa rezultatima istraživanja uzorka u nastavku. Tako se kreira model za vrednovanje prostora prema njihovoj sposobnosti da zadovolje potrebe ljudi u slobodnom vremenu.

Važan deo teze predstavlja primena modela na slučaju četiri grada. Svaki od gradova analiziran je sa aspekta snaga, slabosti, potencijala i pretnja koji se tiču prostora za aktivnosti u slobodnom vremenu prema definisanoj tipologiji. Istraživanje se zatim produbljuje ispitivanjem stvarnih ljudi i njihovih navika u vezi sa aktivnostima u slobodnom vremenu. Rezultati istraživanja pokazuju jesu li prostori prepoznati u tipologiji i prostornoj analizi oni koje prepoznaju ispitani u uzorku. Rezultati ispitivanja u gradovima se upoređuju u posebnom poglavljiju gde se daju i zaključci.

Na kraju se istraživanje sumira i ističe doprinos. Zaključak je poziv naučnicima i stručnjacima da preispitaju pristup u planiranju u projektovanju prostora za savremene ljudi. Multidisciplinarni pristup planiranju, osmišljavanju i ocenjivanju prostora (kao ljudske kategorije) nije samo poželjan, već neophodan, po cenu promenu paradigme.

Ključne reči_ prostorni obrasci, prostori za slobodno vreme, dokolica, prostorna analiza, ponašanje u okruženju

Abstract

Focus of the research is on spatial dimension of people's behavioral habits of free time activities. Research starts with defining of free time, and recognizing levels of patterns of free time in contemporary lifestyles. Later, leisure is been recognized and distinguished inside of free time in whole. Amount of free time directly dictates ways of spending it, and even more spaces for such activities. What is mostly hypothetically and theoretically defined at the beginning, is been compared with the results of sample research in follow-up. This is how is been created a model for evaluating spaces according their ability to satisfy needs for free time activities.

Important part of the thesis is presentation of model use in case of four selected cities. Each of four cities has been analyzed with its strengths, weaknesses, potentials and threats, regarding spaces for free time activities. Next, research is been conducted more profoundly, questioning real people of cities about their habits in matter of free time activities. Results of the survey is about to show if the spaces recognized in the typology and spatial analysis are those found in the sample. Separate chapter is one where cities are being compared and conclusions are being made.

In the end, research is been summarized with highlighting the contribution. Conclusion is a call for scholars and experts to reconsider their approach in designing spaces for contemporary people. Multidisciplinary approach in planning, designing and evaluating spaces (as human category) is not desirable, but necessary to take, and if that means change of the paradigm, so be it.

Key words_ spatial patterns, free time spaces, leisure activities, spatial analysis, environmental behavior.

Sadržaj

1.	Uvod	2
1.1.	Predmet, problem i cilj istraživanja.....	3
1.2.	Set hipoteza.....	4
1.3.	Program istraživanja i struktura rada	5
1.4.	Primenjeni naučni metodi	6
2.	Nastanak slobodnog vremena kao fenomena i pojma	7
2.1.	Trend povećanja slobodnog vremena.....	9
2.2.	Industrija slobodnog vremena	16
2.3.	Mutiranje potrošačkog društva i uticaj globalizacije i savremenih tehnologija na prostor i vreme.....	21
2.4.	Slobodno vreme u doba globalizacije	25
2.4.1.	Dosada kao fenomen savremenog društva.....	27
2.4.2.	Rad i slobodno vreme.....	29
2.4.3.	Zabava i slobodno vreme	31
2.4.4.	Odmor i slobodno vreme	32
2.4.5.	Rekreacija i slobodno vreme	33
2.4.6.	Kultura i slobodno vreme	34
2.5.	Distinkcija slobodnog vremena i dokolice	36
2.6.	Istorijski pregled i odnos prema slobodnom vremenu i dokolici	40
2.7.	Odnos savremenog čoveka prema dokolici	43
3.	Jezik prostornih obrazaca.....	44
3.1.	Obrasci aktivnosti i prostora za provođenje slobodnog vremena	45
3.2.	Tipologija <i>prostorno vremenskih obrazaca</i> za aktivnosti u slobodnom vremenu.....	46
3.2.1.	Kategorije odnosa aktivnosti i prostora za provođenje slobodnog vremena	47
3.2.2.	Vremenski okvir kao uslov prostornih okvira.....	51
3.2.3.	Analiza prostornih okvira u vremenski definisanim intervalima.....	55
3.3.	Prostorni komfor kao pokazatelj kvaliteta prostora i njegova relevantnost za obrasce provođenja slobodnog vremena i dokolicu.....	58
4.	Metodološko istraživanje uzorka u odabranim gradovima.....	66
5.	Prikupljanje i metodi obrada podataka.....	68
6.	Rezultati istraživanja u Novom Sadu	70
6.1.	Prostorna analiza Novog Sada.....	70
6.1.1.	Distribucija nekomercijalnih obrazaca provođenja slobodnog vremena.....	72
6.1.2.	Distribucija komercijalnih obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Novom Sadu	77
6.2.	Ispitivanje uzorka stanovništva u Novom Sadu.....	80
6.3.	Provođenje slobodnog vremena tokom radnog dana	85
6.3.1.	Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana – <i>mikro</i> obrasci provođenja slobodnog vremena	89
6.3.2.	Prostorni omer <i>mikro</i> obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima	90

6.3.3. Prostorna distribucija mikro prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Novog Sada – računanje kapaciteta obrazaca.....	92
6.4. Provođenje slobodnog vremena tokom dana vikenda (neradni dani u radnoj sedmici)	101
6.4.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana (dani vikenda) – <i>Midi obrasci provođenja slobodnog vremena</i>	105
6.4.2. Prostorni omer <i>midi</i> obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima	106
6.4.3. Prostorna distribucija <i>midi</i> prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Novog Sada – računanje kapaciteta obrazaca.....	108
6.5. Provođenje slobodnog vremena tokom dana godišnjeg odmora.....	110
6.5.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjeg odmora i praznika – <i>makro</i> obrasci provođenja slobodnog vremena	114
6.5.2. Prostorni omer makro obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima	115
6.5.3. Prostorna distribucija <i>makro</i> prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Novog Sada – računanje kapaciteta obrazaca.....	116
6.6. Zaključak istraživanja za Novi Sad	117
 7. Rezultati istraživanja u Novom Pazaru	120
7.1. Prostorna analiza Novog Pazara.....	120
7.2. Ispitivanje uzorka stanovništva u Novom Pazaru.....	124
7.3. Provođenje slobodnog vremena radnim danom u Novom Pazaru – <i>mikro</i> obrasci provođenja slobodnog vremena	129
7.3.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana u Novom Pazaru – <i>mikro</i> obrasci provođenja slobodnog vremena	133
7.3.2. Prostorni omer <i>mikro</i> obrazaca za provođenje slobodnog u Novom Pazaru vremena prema dobijenim vrednostima	134
7.3.3. Prostorna distribucija <i>mikro</i> prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Novom Pazaru – računanje kapaciteta obrazaca	135
7.4. Provođenje slobodnog vremena tokom dana vikenda (neradni dani u radnoj sedmici) u Novom Pazaru – <i>midi</i> obrasci za provođenje slobodnog vremena	144
7.4.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici – <i>midi</i> obrasci provođenja slobodnog vremena u Novom Pazaru	148
7.4.2. Prostorni omer <i>midi</i> obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima	149
7.4.3. Prostorna distribucija <i>midi</i> prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Novog Pazara – računanje kapaciteta obrazaca.....	152
7.5. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjeg odmora i praznika u Novom Pazaru – <i>Makro</i> obrasci provođenja slobodnog vremena	154
7.5.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjeg odmora i praznika u Novom Pazaru– <i>makro</i> obrasci provođenja slobodnog vremena....	158
7.5.2. Prostorni omer makro obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima	159
7.5.3. Prostorna distribucija <i>makro</i> prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena i računanje kapaciteta obrazaca na primeru Novog Pazara.....	160
7.6. Zaključak istraživanja za Novi Pazar	161

8.	Rezultati istraživanja u Osijeku	164
8.1.	Prostorna analiza Osijeka	164
8.2.	Ispitivanje uzorka stanovništva u Osijeku	170
8.3.	Provodenje slobodnog vremena u Osijeku tokom radnog dana – <i>mikro</i> prostorno vremenski obrasci provodenja slobodnog vremena	175
8.3.1.	Vrednovanje obrazaca za provodenje slobodnog vremena u Osijeku na nivou radnog dana – <i>Mikro</i> obrasci za provodenje slobodnog vremena	178
8.3.2.	Prostorni omer <i>mikro</i> obrazaca za provodenje slobodnog vremena u Osijeku prema dobijenim vrednostima.....	179
8.3.3.	Prostorna distribucija mikro prostorno vremenskih obrazaca za provodenje slobodnog vremena na primeru Banjaluke – računanje kapaciteta obrazaca.....	180
8.4.	Provodenje slobodnog vremena tokom dana vikenda (neradni dani u radnoj sedmici) u Osijeku – <i>midi</i> obrasci za provodenje slobodnog vremena	192
8.4.1.	Vrednovanje obrazaca za provodenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici – <i>midi</i> obrasci provodenja slobodnog vremena u Osijeku	196
8.4.2.	Prostorni omer <i>midi</i> obrazaca za provodenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima	197
8.4.3.	Prostorna distribucija <i>midi</i> prostorno vremenskih obrazaca za provodenje slobodnog vremena na primeru Osijeka– računanje kapaciteta obrazaca.....	199
8.5.	Vrednovanje obrazaca za provodenje slobodnog vremena na nivou godišnjeg odmora i praznika u Osijeku – <i>Makro</i> obrasci provodenja slobodnog vremena.....	200
8.5.1.	Vrednovanje obrazaca za provodenje slobodnog vremena na nivou godišnjeg odmora i praznika u Osijeku – <i>makro</i> obrasci provodenja slobodnog vremena	204
8.5.2.	Prostorni omer <i>makro</i> obrazaca za provodenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima za slučaj Osijeka	205
8.5.3.	Prostorna distribucija <i>makro</i> prostorno vremenskih obrazaca za provodenje slobodnog vremena i računanje kapaciteta obrazaca na primeru Osijeka	206
8.6.	Zaključak istraživanja za Osijek.....	207
9.	Rezultati istraživanja u Banjaluci.....	209
9.1.	Prostorna analiza Banjaluke	209
9.1.1.	Identifikacija prostora za provodenje slobodnog vremena u Banjaluci.....	211
9.2.	Ispitivanje uzorka stanovništva u Banjaluci.....	213
9.3.	Provodenje slobodnog vremena u Banjaluci tokom radnog dana – <i>mikro</i> prostorno vremenski obrasci provodenja slobodnog vremena	218
9.3.1.	Vrednovanje obrazaca za provodenje slobodnog vremena u Banjaluci na nivou radnog dana – <i>Mikro</i> obrasci za provodenje slobodnog vremena	222
9.3.2.	Prostorni omer <i>mikro</i> obrazaca za provodenje slobodnog vremena u Banjaluci prema dobijenim vrednostima.....	223
9.3.3.	Prostorna distribucija mikro prostorno vremenskih obrazaca za provodenje slobodnog vremena na primeru Banjaluke – računanje kapaciteta obrazaca	224
9.4.	Provodenje slobodnog vremena tokom dana vikenda (neradni dani u radnoj sedmici) u Banjaluci – <i>midi</i> obrasci za provodenje slobodnog vremena.....	232
9.4.1.	Vrednovanje obrazaca za provodenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici – <i>Midi</i> obrasci provodenja slobodnog vremena u Banjaluci	236
9.4.2.	Prostorni omer <i>midi</i> obrazaca za provodenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima	237
9.4.3.	Prostorna distribucija <i>midi</i> prostorno vremenskih obrazaca za provodenje slobodnog vremena na primeru Banjaluke – računanje kapaciteta obrazaca.....	239

9.5. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjeg odmora i praznika u Banjaluci – <i>Makro</i> obrasci provođenja slobodnog vremena	241
9.5.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjeg odmora i praznika u Banjaluci – <i>makro</i> obrasci provođenja slobodnog vremena.....	245
9.5.2. Prostorni omer <i>makro</i> obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima za slučaj Banjaluke	246
9.5.3. Distribucija kapaciteta <i>makro</i> prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena i računanje kapaciteta obrazaca na primeru Banjaluke	247
9.6. Zaključak istraživanja za Banjaluku	248
 10. Poređenje analiziranih gradova po obrascima provođenja slobodnog vremena	250
10.1. Poređenje <i>mikro</i> obrazaca	250
10.2. Poređenje <i>midi</i> obrazaca.....	253
10.3. Poređenje <i>makro</i> obrazaca	256
 11. Zaključak i preporuke daljeg istraživanja i primene modela	259
11.1. Pravci budućih delovanja i preporuke daljeg istraživanja	262
 Literatura	264
 Spisak ilustracija	271
Indeks imena i pojmove	274
 Dodaci.....	275
Dodatak A_ SÃO PAULO DECLARATION	275
Dodatak B_ Anketa o radnoj snazi 2010.	276
Dodatak C_ Prikaz radne datoteke u SPSS v23 za obradu podataka	277
Dodatak D_ Radne Excel tabele	278
 Biografija autora.....	306

“If you are losing your leisure, look out; you may be losing your soul.”

Logan Pearsall Smith

1. Uvod

Sve je tuđa imovina, samo vreme pripada čoveku. Samo ovu ka bekstvu sklonu stvar dala nam je priroda u našu sopstvenost...., a niko ne misli da je išta dužan kad je dobio vreme, a ovo je ipak jedina stvar koju ni zahvalan čovek ne može da vrati.

Seneka, Dijalozi (Seneca, 1969.)

Pitanje slobodnog vremena već više od jednog veka naširoko raspravljaju sociološki (Veblen, 2008.), ekonomski, psihološki, pedagoški i drugi teoretičari u literaturi¹. Ako govorimo o filozofiji slobodnog vremena moramo se najpre pozabaviti značenjem pojmova „slobodnog“ i „vremena“ u sintagmi „slobodno vreme“. Potpuna sloboda je utopijsko stanje koje je pre ideal kome se teži nego što je realno ostvariva. Sloboda se pre svega odnosi na izbor aktivnosti u kojima pojedinac ostvaruje svoju egzistenciju, zadovoljavajući svoje potrebe i težeći onome šta smatra za smisao svog postojanja. Sloboda je određena društvenim (ekonomski, politički, istorijski, tradicionalni... aspekt), prirodnim (geografski, klimatski, vremenski uslovi) i individualnim (psiho-fizičko, zdravstveno stanje) kontekstom pojedinca. Ako još uvedemo dimenziju trajnosti ostvarenje potpune slobode realno teško da je moguće. Ono o čemu mi zapravo govorimo možemo pre nazvati relativnom slobodom i na to mislimo kada kažemo „slobodno vreme“.

O slobodnom razmišljamo kao o neograničenom, neuslovjenom, beskonačnom. Ovako široko shvatanje slobode pri izboru aktivnosti, možemo postaviti kao opštu premisu u zaključivanju po principu dedukcije. Problem nastaje pri postavljanju posebnih premissa koje bi usmerile tok misli u određivanju onoga što sloboda jeste. Možemo nabrojati beskonačno mnogo pojmljova na koje se ograničenost, uslovjenost, konačnost iz opšte premissa mogu odnositi i za sve njih ponaosob bismo morali odrediti posebne premissе. Ovde govorimo o slobodnom vremenu. Pitanje koje dakle sebi moramo postaviti u tom smislu je koliko su vreme i sloboda ograničeni, uslovjeni ili konačni u onome što prepoznajemo kao „slobodno vreme“ pojedinca.

Filozofsko shvatanje slobode se u mnogome razlikuje od onoga što individua doživljava kao slobodu. Datost, kontekst u kome je čovek rođen, isprva on sam ne shvata kao nešto što ga ograničava, već kao nešto što je tako dato. To što čovek nije rođen sa krilima on ne shvata kao

¹ (Dumazedier, *Toward a Society of Leisure*. 1967); (Friedmann, *Leisure and technological civilization*, 1968); (Kaplan, *LEISURE: Theory and Policy*, Canada: John Wiley & Sons, 1975.); (Božović, Tišina dokolice, 2010) (Kačavenda Radić, *Refleksije o/i slobodnog vremena*, 1992.) (Despot, 1976....)

nešto što mu ograničava letenje već kao nešto što Zemlju čini njegovim svetom. Razlike od pojedinca do pojedinca navode nas da odredimo determinante koje određuju subjektivni doživljaj slobode i promenu ovog doživljaja. Nivo obrazovanja i svest o sebi i svetu jesu nešto što u najužem i najširem smislu predstavlja determinante subjektivnog shvatanja slobode.

1.1. Predmet, problem i cilj istraživanja

Usled činjenice da se teorija i praksa arhitekture kod nas, ne bave sistematično prostorima dokolice i slobodnog vremena imamo situaciju da tržište i potrošački trendovi oblikuju prostore za aktivnosti pojedinaca i kolektiva u slobodnom vremenu. Nebavljenje prostorima za aktivnosti slobodnog vremena i dokolice na sistematičan, sveobuhvatan i kategoričan način, prilikom planiranja gradova, ostavlja mogućnost kapitalističkim moćnicima da ovaj, danas ogroman resurs slobodnog vremena pojedinaca, iskoriste za sopstveni profit.

Problem nije to što postoje tržni centri i zabavni parkovi tipa Diznilend, već je problem to što osim njih malo šta postoji i opstaje. Cilj ovog istraživanja je da utvrdi kakve su potrebe realnih stanovnika današnjih gradova te kakve su sposobnosti tih gradova da zadovolje potrebe stanovnika, tj. korisnika u slobodnom vremenu.

Industrijska revolucija u XIX i XX veku a onda i tehnološko tehnicistička revolucija na kraju prošlog i sa početkom ovog veka donose promenu u odnosu čoveka prema radu, kao i u kvantitativnom odnosu radnog i ostalog vremena (deo toga može biti slobodno vreme). Nekada je slobodno vreme bilo privilegija aristokratije i buržoazije, pa su i odgovarajuće aktivnosti bile striktno rezervisane za ove privilegovane klase. Danas, sa skraćenjem radnog vremena otvara se mogućnost da i radnička klasa raspolaže slobodnim vremenom. Otuđeni rad industrijskog i tehnicističkog doba, o kome govore kritičari kapitalizma i potrošačke kulture, ovo slobodno vreme čine dragocenim resursom kada pojedinac ima priliku da se duhovno i telesno vrati u neku vrstu humane ravnoteže, radeći ono što mu je volja a ne ono što mu sistem nameće.

Nužno je postaviti pitanje slobode u slobodnom vremenu. Koliko je pojedinac sloboden u slobodnom vremenu? Sloboda svakog pojedinca je ipak ograničena njegovim sopstvenim društvenim položajem, novcem kojim raspolaže, zdravstvenim stanjem, tj. fizičkim sposobnostima, kao i odgovornošću u odnosu na druge. Sve ovo predstavlja polazište za određenje elemenata slobodnog vremena. Kada se radi o dokolici tu je potrebno još razmotriti i elemenat duhovne prosvećenosti i obrazovanja, odnosno element potrebe za kreativno

delovanje i izraz, jer je upravo to kreativno ono što dokolicu izdvaja od ostalog slobodnog vremena.

Kao arhitekti bavimo se prostorom, a tema ovog rada jesu identifikacija, analiza i sistematska klasifikacija prostora za provođenje slobodnog vremena i aktivnosti dokolice, pojedinaca i kolektiva u gradovima danas. Pri tome se u obzir uzimaju sve specifičnosti aktuelnog trenutka koga odlikuju trendovi globalnog potrošačkog i tehnicističkog sistema i sve više prisutnog Rodžekovog (*Chris Rojek*) „mekdonaldiziranog društva“ (Rodžek, 2014.). Šta gradovi nude kao prostore za slobodno vreme i dokolicu, a šta građani kažu da im treba? Šta kaže teorija, sociolozi i psiholozi pišući o potrebama čoveka i društva današnjice u odnosu na slobodno vreme? Koliko se arhitekti i urbanisti kao mislioci prostora bave ovim pitanjima i da li ih uopšte razmatraju kada rade i grade prostor za čoveka, realnog korisnika prostora i grada. Kaže se da je grad heterogeni skup pojedinaca koji se bave najrazličitijim aktivnostima i na različite načine provode sate u gradu.

Cilj i rezultat istraživanja je uspostavljanje kategoričkog alata ili modela za određivanje kapaciteta prostorno vremenskih obrazaca u gradovima na osnovu potreba korisnika prostora. Na osnovu ovoga je dalje moguće vrednovati koliko su realni gradski prostori prilagođeni potrebama njihovih korisnika, tj. u kojoj meri su potrebe stanovnika gradova zadovoljene onim što ti gradove nude.

1.2. Set hipoteza

H1. Osnovna hipoteza koja se želi proveriti ovim istraživanjem je da je distribucija prostora za provođenje slobodnog vremena i uživanje u dokolici u uskoj vezi sa količinom i karakterom slobodnog vremena i da se tek u prostornoj vremensko simbiozi, ovi prostori i aktivnosti mogu prepoznati i tumačiti.

H2. Analizom prostora i aktera u četiri grada prave se poređenja i proverava se hipoteza da je u gradovima današnjice ponuda prostora za aktivnosti u slobodnom vremenu i dokolici ograničena na ono što tržište nudi i prepoznaje kao isplativo, a ne na ono što građani smatraju da im je potrebno. Tržište, a ne potrebe usmeravaju razvoj gradova. Ono što se danas u najvećoj meri prepoznaje kao prostor slobodnog vremena i donekle i dokolice su tržni centri sa širokim dijapazonom sadržaja koje nude, sportski objekti i otvoreni javni gradski prostori zastupljeni u manjoj ili većoj meri.

H3. Sledeća hipoteza koja se postavlja u istraživanju se odnosi na prepostavku da razvoj današnjih gradova usmerava tržište koje stanovnike posmatra kao potrošače tj. izvor prihoda. U takvim gradovima prostorno vremenski obrasci u kojima se provodi slobodno vreme i uživa dokolica, sve se više svode na komercijalne prostore i sadržaje, a javni netržišno orijentisani prostori bivaju marginalizovani, nisu usklađeni sa realnim potrebama korisnika, savremenim trenutkom i sadržinski nisu prijemčivi građanima kojima su namenjeni.

H4. Dalje se u istraživanju proverava da li struka arhitekture i urbanizma u obzir uzima realne potrebe ljudi za dokolicom (ono što oni sami i što teorija prepoznaje kao njihovu potrebu u savremenom momentu) i prepostavlja se da nedostatak multidisciplinarnog pristupa u mišljenju i građenju prostora dovodi do neadekvatnih prostora za aktivnosti korisnika kojima su namenjeni.

Večiti problem operacionalizacije filozofskih zaključaka dovodi do raskola i međusobnog nerazumevanja između društvenih teorija i inženjerskih praksi. Ono na čemu se vekovima radi i što nikada ne sme prestati je težnja da se filozofska, sociološka, psihološka i druga shvatanja čoveka i društva ozbiljno uzmu u obzir kada se radi i gradi za čoveka.

1.3. Program istraživanja i struktura rada

U prvom delu (poglavlje 2) istraživanje se bavi proučavanjem teorije u oblasti sociologije, filozofije, psihologije i teorije arhitekture, kao i analizom postojećih zakona i statistika u Evropi i na teritoriji zemalja gradova koji će biti analizirani, a koji se tiču kapaciteta i načina provođenja slobodnog vremena. Analizira se nastanak slobodnog vremena kao pojma i fenomena i njegov odnos prema drugim fenomenima sa pozicijom koju zauzima u odnosu na njih. Razmatra se položaj slobodnog vremena u savremenom trenutku, pri čemu se analiziraju društveni kontekst i lokalno i globalno sistemsko uređenje.

U sledećoj fazi (poglavlje 3) se pristupa formiranju kategoričkog modela za definisanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena. Model služi kao alat za procenu atraktivnosti obrazaca za provođenje slobodnog vremena za konkretne primere, a na osnovu ispitivanja realnih potreba korisnika konkretnih gradova.

U fazi primene modela na 4 grada (Novi Sad, Novi Pazar, Osijek i Banjaluka) (poglavlja 5-10) određuju se potrebni kapaciteti (javnih) obrazaca za provođenje slobodnog vremena kao i način kako se oni distribuiraju na prostorima gradova. Ti gradovi se paralelno analiziraju sa aspekta

prostorne strukture, tj. analiziraju se prostori za provođenje slobodnog vremena u njima i procenjuje se trend njihovog razvoja analizom planova razvoja. Na kraju ove faze gradovi se međusobno porede i izvodi se zaključak o tome koliko konkretni gradovi odgovaraju potrebama njihovih stanovnika. Takođe se utvrđuje načeln raspored obrazaca po atraktivnosti uz diskusiju koliko se ovakav raspored može primeniti na druge primere. Na kraju se daju preporuke za dalja istraživanja, unapređenje i primenu modela.

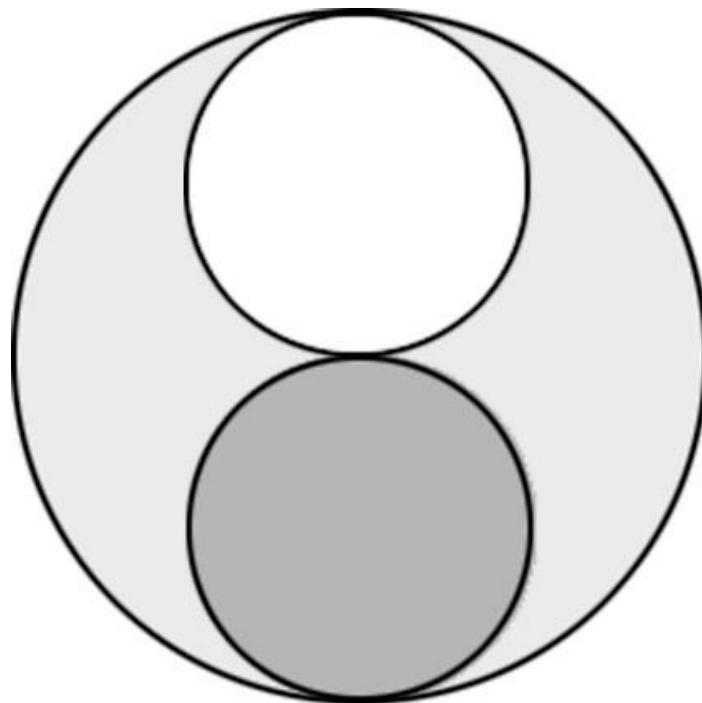
1.4. Primjenjeni naučni metodi

Istraživanje predstavljeno u ovom radu je sprovedeno korišćenjem nekoliko metoda u različitim fazama istraživačkog procesa:

- *Analiza*_ kao naučni metod je korišćena za analitičku interpretaciju postojeće literature o slobodnom vremenu iz različitih disciplina društvenih nauka, kao i statističkih podataka o populaciji u analiziranim gradovima. Takođe je vršena i prostorna analiza ispitivanih gradova gde su analizirani prosotrni sadržaji i analiza planske dokumentacije istih gradova.
- *Anketom*_ su ispitivani stanovnici u četiri grada po ustanovljenim kriterijumima, a sama pitanja su formirana tako da se kasnije može ustanoviti reprezentativnost ispitovanog uzorka u ukupnoj populaciji grada.
- *Statističke metode obrade podataka*_ dobijenih u anketi su korišćene da bi se na relevantan način mogli izvesti pojedinačni i opšti zaključci istraživanja kao i da bi se rezultati mogli porebiti međusobno i sa rezultatima ostalih statističkih istraživanja.
- *Sinteza*_ je primenjena u procesu sumiranja rezultata ankete i identifikovanja kategorija koje služe za kreiranje kategoričkog modela za formiranje prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena.
- *Dedukcija*_ je korišćena za izvođenje kategorija dualiteta iz odgovora dobijenih u anketi, a takođe i u procesu formiranja samog modela za vrednovanje odnosno računanje potrebnih kapaciteta obrazaca.
- *Indukcija*_ iako nije čista naučna metoda, koristi se u fazi diskusije o utvrđenim obrascima provođenja slobodnog vremena i njihovom načelnom rasporedu, tj. zastupljenosti i mogućoj primeni ovakvog rasporeda na primere drugih gradova.

2. Nastanak slobodnog vremena kao fenomena i pojma

Slobodno vreme je ono što čoveku ostane od ukupnog vremena kada je ispunio svoje radne i van radne dužnosti i obaveze prema sebi i prema društvu. U slobodnom vremenu čovek je slobodan birati aktivnost (idealno od beskonačnog broja mogućih opcija) kako će provesti ono vreme koje ima na raspolaganju samo za sebe (naravno, njegov izbor može biti da to vreme posveti ili provede u društvu). Slobodno vreme se u kontekstu savremenih razmatranja postavlja nasuprot radu i radnom vremenu. Poslednja dva veka se vide kao posebno značajna za analizu pomenutog fenomena. Dok je u antičko doba Grčke i Rima slobodno vreme bilo rezervisano za povlašćenu vlastelinsku klasu slobodnih ljudi, doba industrijske revolucije uvodi kategoriju radnog vremena, koje po svojoj definiciji stvara prostor za osmišljavanje i pojavu onoga što radno vreme nije. Isprva to radno vreme na nivou od 80 i više radnih sati nedeljno nije ostavljalo puno mesta za ma kakvo slobodno vreme, a posebno ne za neki osmišljeni način provođenja istog².

Ilustracija 1: Slobodno vreme je deo ukupnog budžeta vremena čoveka koje mu ostane na raspolaganju nakon što je ispunio svoje radne i ostale lične i društvene obaveze. (Autorska ilustracija)

²Ukupni budžet vremena svakog slobodnog pojedinca u jednoj nedelji iznosi sedam dana po 24 sata. To je ukupno raspoloživih 168 sati koje treba rasporediti na spavanje, rad, vanradne obaveze i slobodno vreme.

Osvećivanje šire mase izrađa i Veblenska³ mišljenja o slobodnom vremenu i dokolici koje se vezuje strogo za povlašcene slojeve društva koji sebi mogu da priušte nerad i dokolicu. Ovaj autor govori o pojavi ne samo dokolice već čitave klase koja sebi može da priušti da uživa i živi dokolicu. Pri tome „Termin „dokoličarstvo“ ne sadrži pojam lenjosti ili mirovanja, on samo znači neproduktivno trošenje vremena“. (Veblen, 2008., str. 105) Veblen o dokolici govori kao časnoj dokolici vezujući je za povlašćeni sloj koji neguje konzervativne vrednosti i tradicije. Ova klasa osporava svaku novinu i mogući napredak osuđujući ga kao novotarstvo za koji se kaže da je „nevaspitan gest“ (Veblen, 2008., str. 229).

Moderna donosi svest o radu kao teretu. Veliki broj sati proveden u radu ostavlja tek toliko slobodnog vremena da se zadovolje najnužnije potrebe fizičkog odmora i oporavka. Aristokratija, povlašćena klasa, svoje slobodno vreme koga ima u izobilju, provodi na dvorovima, u letnjikovcima, daleko od mesta plebejskog rada. Kako bogatstvo građanstva raste, tako se u gradovima javljaju organizovane zabave koje služe da malo imućniji radnici, u slobodnom vremenu imitiraju život bogatih. Dok moderna počiva na Marksovim⁴ principima koji pozivaju na osvećivanje radnika, Gunter Anders (*Günther Anders*)⁵ ide korak dalje i zapaža fenomen radnika na automatizovanoj traci koga poistovećuje sa tipičnim modernim čovekom. Doba automatizacije dovodi do više faze otuđenog rada (Jurić, 2009.).⁶

Postindustrijske revolucije i borba za prava radnika u visoko industrijalizovanom društvu dovode do početka smanjenja radnog vremena i slobodno vreme kao fenomen postaje široko prisutan sada i kod srednje i niže klase radnika u svetu. Paralelno sa ovim trendom razvija se i teorija slobodnog vremena. (Pojam slobodno vreme nije ekvivalent dokolici, ali u slobodnom vremenu dokolica je jedino moguća. O dokolici više u narednim poglavljima.) Radno vreme nastavlja da se skraćuje do današnjih dana. Ovaj trend je predvideo Dimazdije (*Joffre Dumazedier*) 60ih godina prošlog veka u svom delu „Ka civilizaciji dokolice“, i još je predvideo da će vreme koje dolazi postaviti izazov ispunjavanja i organizovanja slobodnog vremena na sistematskom i individualnom nivou. Izazov zapravo predstavlja suprotstavljanje primamljivim lakim zabavama i zloupotrebnama slobodnog vremena.

³ Veblen, Torsten (Thorstein Veblen 1857-1929): *Teorija dokoličarske klase*, Mediteran Publishing, Novi Sad, 2008.

⁴ Karl Marx (1818 -1883), Uočio nezavidnu poziciju radnika kojima kapitalisti uskraćuju prava dok se bogate. „Proleteri svih zemalja, ujedinite se!“

⁵ Günther Anders (1902-1992), posmatrao je unapređenu industrijalizaciju i uočio fenomen „čapliniste“, Chaplinovog radnika na traci koji se javlja u filmu „Moderna vremena“

⁶ Jurić, Hrvoje: „11 teza o slobodnom vremenu“, 2009, <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/hrvoje-juric-11-teza-o-slobodnom-vremenu.html#toc1>

⁷ Dumazedier, J. (1962). *Vers une civilisation du loisir?*, Paris, Editions de Seuil.

„Slobodno vreme usmeravaju organizovana zabava i potrošnja. Stanje opterećenosti dopušta mogućnost predaha, ali ne pruža uslove za stvaranje dokolice.“ (Rodžek, 2014., str. 94)

Zanimljivo je viđenje savremenog sociologa Krisa Rodžeka (*Chris Rojek*), koji kaže da su: „*Korene akademskog proučavanja dokolice postavili lekari (doktori medicine) zabrinuti zbog psiholoških i socijalnih posledica prenaseljenosti gradova*“ (Rodžek, 2014., str. 84). Ovaj autor u više navrata ističe prednosti dokolice u odnosu na ostale vidove potrošnje slobodnog vremena, koje potrošački sistem podstiče u svakom segmentu društvenog života.

„Nema više vremena za čekanje; vreme je potpuno ispunjeno: radno vreme programiranim i nadziranim poslom, a slobodno vreme programiranim i nadziranim odmorom i zabavom.“ (Jurić, 2009.)

2.1. Trend povećanja slobodnog vremena

„Vreme, taj vrhovni konstrukt ljudske kulture i civilizacije, koji je (upravo zato što je konstrukt) podložan manipulacijama, zaposednut je od strane vladajućeg sistema.“ (Jurić, 2009.)

Trend skraćenja radnog vremena prisutan je kako na globalnom, tako i na nacionalnom nivou gotovo svih zemalja. Trend se jasno čita u statističkim podacima koje sakuplja OECD⁸ na nivou više zemalja, a Republički zavod za statistiku Srbije obezbeđuje ove podatke na nacionalnom nivou za Republiku Srbiju⁹.

Podaci iz 2005, 2010 i 2015 godine u zemljama koje prati OECD, pokazuju da su muškarci i žene najviše radili u Turskoj, sa konstantnim smanjenjem radnih sati nedeljno na godišnjem nivou. Nekoliko zemalja beleži porast nedeljnih radnih sati od 2010 do 2015 godine. Ovo su uglavnom zemlje u razvoju koje je ekomska kriza poslednjih godina značajno pogodila, te zbog pada životnog standarda i ugrožene egzistencije za deo stanovništva prinuđeni su da rade dodatne poslove ne bi li obezbedili sredstva za opstanak. Ipak, ovaj porast radnog vremena ne prelazi statistički značajnih 5% ukupnog radnog vremena i uglavnom se ne pokazuje u poređenju 2005 i 2015 godine. Razvijene zemlje Evrope (Danska, Holandija, Švajcarska, Norveška) beleže

⁸ Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development) <http://stats.oecd.org/#>

⁹ Republički zavod za statistiku Republike Srbije <http://www.stat.gov.rs/WebSite/Default.aspx>

najmanje radnih sati na nedeljnom nivou. Podaci u ovim zemljama beleže blagi porast radnih sati nedeljno za žene od 2005. do 2015. godine, što se može tumačiti inicijativama društvenih zajednica za jednakost među polovima i izjednačavanje prava na rad i zaradu.¹⁰

Zemlje sa najviše radnih sati nedeljno za muškarce i žene, po statistici OECD su Turska, Kolumbija, Meksiko i Kostarika, podaci su prikazani u Tabela 1. Tabela 2 prikazuje prosečan nedeljni broj radnih sati za zemlje OECD, Evropske unije i Evrope. Zemlje sa najkraćom radnom nedeljom su date u Tabela 3.

Tabela 1: Zemlje sa najviše radnih sati nedeljno, statistika OECD

	Turska			Kolumbija			Meksiko			Kostarika		
	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.
2005	53,9*	47,9*	52,6	52,3	46,2	49,8	48,2	39,9	45,1	-	-	-
2010	52,3	46,1	50,8	51,9	45,9	49,4	47,6	40,2	44,8	51,6	41,3	44,6
2015	49,8	45,7	48,7	50,8	45,1	48,3	47,8	40,6	45,1	48,3	38,9	47,6

* podaci za Tursku iz 2005 nedostupni, korišćeni podaci iz 2006.

Tabela 2: Prosek nedeljnih radnih sati za zemlje OECD, EU21 i Evropu

	Prosek u zemljama OECD			Prosek u zemljama EU			Prosek u Evropi		
	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.
2005	40,2	33,3	37,0	39,8	32,9	36,6	41,1	33,2	37,6
2010	39,7	33,2	36,7	39,3	32,8	36,2	40,7	33,2	37,2
2015	39,6	33,5	36,8	39,0	32,8	36,0	40,3	33,4	37,1

Tabela 3: Zemlje sa najmanje radnih sati nedeljno, statistika OECD

	Holandija			Danska			Norveška			Švajcarska		
	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.
2005	34,5	24,0	29,7	37,1	32,2	34,7	36,6	30,6	33,7	39,8	29,2	34,8
2010	34,1	24,1	29,3	34,5	30,8	32,7	36,1	31,0	33,6	39,4	29,1	34,5
2015	33,5	24,1	29,0	34,3	30,6	32,5	36,1	31,6	33,9	38,9	29,7	34,5

Trajanje radne nedelje za zemlje okruženja za koje podatke prikuplja OECD, date su u Tabela 4.

¹⁰ Zanimljivo je da su žene u Švajcarskoj dobile pravo glasa tek 1971. godine kada je na referendumu izglasana ova odluka. Većina ostalih zemalja u Evropi je zakonski ženama obezbedila pravo glasa početkom 20. veka, nakon osnivanja feminističkih pokreta i borbe žena za ovo i druga prava kako bi se izjednačile sa muškarcima. Neke zemlje, poput Švedske, Poljske, Velike Britanije, SAD, Kanade i drugih ovo pravo su dale ženama koje plaćaju porez još u 18 i 19 veku. Većina industrializovanih zemalja sveta uvodi pravo glasa žena u prvoj polovini 20. veka. (1900-1938). Žene dobijaju pravo glasa u Jugoslaviji 1945. godine.

Tabela 4: Zemlje okruženja sa radnim satima nedeljno, statistika OECD

	Makedonija			Bugarska			Rumunija			Hrvatska			Slovenija		
	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.
2005	43,6	42,1	43,0	41,1	40,5	40,8	42,0	41,1	41,6	41,9	40,5	41,3	41,0	39,2	40,2
	*	*	*												
2010	43,2	41,9	42,7	41,2	40,6	40,9	41,2	40,7	41,0	41,5	40,5	41,0	40,1	38,3	39,2
2015	41,4	40,7	41,1	40,9	40,3	40,6	40,8	40,4	40,6	40,4	39,2	39,8	40,1	38,2	39,2

Osim na nedeljnem nivou, radno vreme se može meriti i na godišnjem nivou. U tom smislu, Tabela 5 prikazuje zemlje sa najviše radnih sati godišnje, a Tabela 6 zemlje sa najmanje radnih sati godišnje kao i prosek za zemlje OECD, prema statistici OECD. Ovi podaci se uglavnom podudaraju sa statistikom ranga zemalja po nedeljnim radnim satima, čineći broj radnih nedelja relativno proporcionalnim radnoj nedelji.

Tabela 5: Zemlje sa najviše radnih sati godišnje, statistika OECD

	Meksiko	Kostarika	Koreja	Grčka	Čile	Rusija	Poljska
2005	2281	-	2351	2136	2157	1989	1994
2010	2242	2315	2187	2020	2070	1976	1940
2015	2246	2230	2113	2042	1988	1978	1963

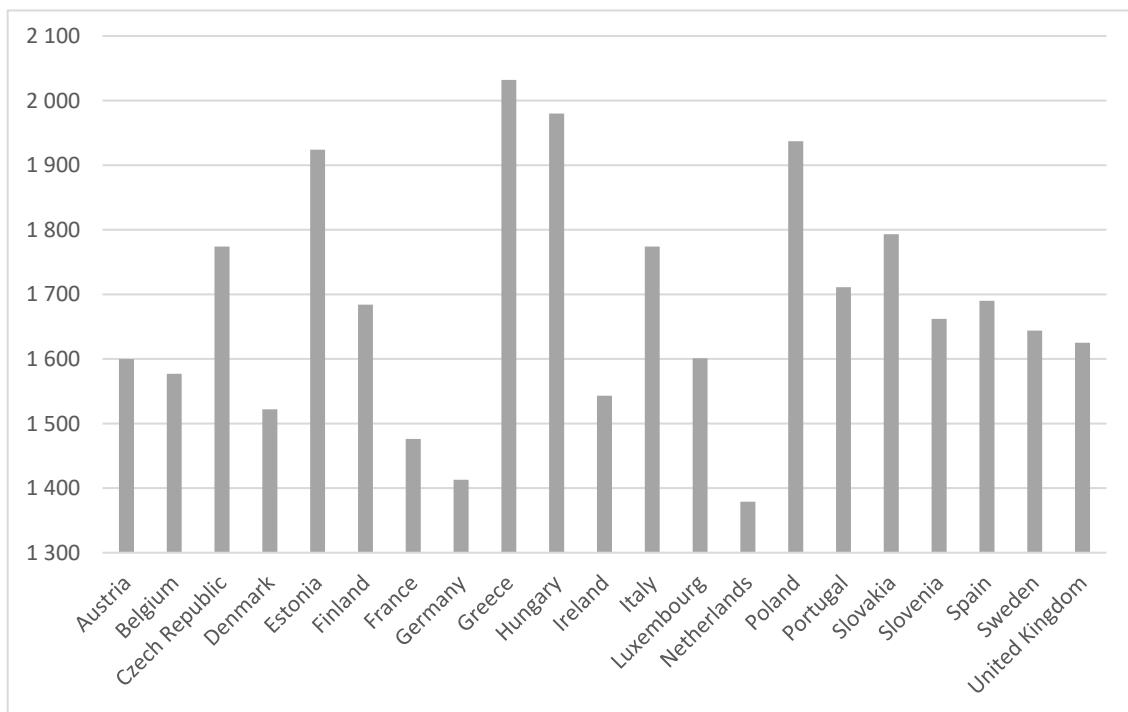
Tabela 6: Zemlje sa najmanje radnih sati godišnje i prosek za zemlje OECD, statistika OECD

	Nemačka	Holandija	Norveška	Danska	Prosek OECD
2005	1411	1434	1423	1474	1803
2010	1390	1421	1415	1436	1772
2015	1371	1419	1424	1457	1766

Osim OECD, podatke o godišnjim radnim satima objavljuje i Međunarodna organizacija rada (*International Labour Organization*), u svojim izveštajima o pokazateljima na tržištu rada. Grafikon 1 je preuzet iz *Zog izveštaja o ključnim pokazateljima na tržištu rada za Evropu iz 2011.*¹¹ i prikazuje stvarno godišnje radno vreme po radniku u zemljama Evrope. Ovi podaci se podudaraju sa podacima OECD, i ukazuju na to da Grčka, Mađarska i Poljska imaju najviše radnih sati godišnje, nasuprot Holandiji i Nemačkoj gde se najmanje radi na godišnjem nivou.

¹¹ Key Indicators of the Labour Market, 7th Edition, 2011, (dostupno na: http://www.ilo.org/empelm/pubs/WCMS_114060/lang--de/index.htm)

Prema Članu 51, Zakona o radu, iz 2005. godine, objavljenom u Službenom glasniku RS, broj 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 i 75/2014, puno radno vreme u Srbiji iznosi „40 sati nedeljno, ali ne kraće od 36 sati nedeljno“¹². Zakon predviđa mogućnost skraćenog radnog vremena za one kategorije radnika kojima posao može ugroziti zdravlje i bezbednost. Zakon takođe predviđa mogućnost preraspodele radnog vremena za sve radnike osim za one sa skraćenim radnim vremenom, kao i mogućnost prekovremenog rada. Ovi izuzeci utiču na prosečno radno vreme, pa je jasno zašto se statistika o radnoj sedmici razlikuje od zakonom ustanovljene norme radnog vremena. Republički zavod za statistiku Srbije je decembra 2016. godine objavio publikaciju „Korišćenje vremena u Republici Srbiji 2010 i 2015 godine“¹³ gde su analizirane aktivnosti stanovnika od 15 i više godina u domaćinstvima u Republici Srbiji. U ovom dokumentu se navodi da je u analiziranom uzorku 31% žena i 50% muškaraca imalo plaćeni posao 2015. godine. Vreme provedeno na plaćenom poslu onih koji su ga imali je bilo u proseku za žene 6 sati i 47 minuta, a za muškarce 7 sati i 36 minuta (Tabela 7).

Grafikon 1: Godišnji stvarni časovi rada po radniku u EU21. Izvor: Key Indicators of the Labour Market, 7th Edition, 2011

¹² dostupno na: http://paragraf.rs/propisi/zakon_o_radu.html

¹³ <http://www.stat.gov.rs/WebSite/Default.aspx>

Tabela 7: Prikaz podataka prema osnovnim merama istraživanja, stanovništvo starosti 15 i više godina, prema polu; svi dani, Republika Srbija, 2015.

Mera	Spavanje		Plaćeni posao	
	žene	muškarci	žene	muškarci
Prosečno vreme				
(Ukupno vreme provedeno u određenoj aktivnosti / broj svih anketiranih lica)	08:24	08:17	02:04	03:46
Učešće stanovništva u obavljanju aktivnosti				
(Broj lica koja su obavljala određenu aktivnost / broj svih anketiranih lica)	100	100	31	50
Prosečno vreme onih koji su obavljali aktivnosti				
(Ukupno vreme provedeno u određenoj aktivnosti / broj lica koja su je obavljala)	08:24	08:17	06:47	07:36

Izvor: RZS, Korišćenje vremena u republici Srbiji 2010 i 2015. godine, strana 16 <http://www.stat.gov.rs/WebSite/Default.aspx>

Udeo zaposlenih i broj radnih sati u populaciji 15 do 64 godine (uzrast radno aktivnog stanovništva) je dat u Tabela 8. Ovi podaci pokazuju realniju sliku trajanja radnog dana koje za žene iznosi 7 sati i 14 minuta na plaćenom poslu i 5 sati i 13 minuta na neplaćenim poslovima. Muškarci provode 7 sati i 56 minuta na plaćenom poslu i 2 sata i 55 minuta na neplaćenim poslovima. Uporedna statistika za 2010. i 2015. godinu pokazuje blag porast vremena koje žene provode u radu (plaćenom i neplaćenom), dok muškarci rade 22 minuta manje na plaćenom poslu.

Tabela 8. Prosječno vreme, učešće stanovništva u obavljanju aktivnosti i prosečno vreme onih koji su obavljali aktivnosti, stanovništvo starosti 15–64 godine, prema polu, svi dani, Republika Srbija, 2010. i 2015.

		Prosječno vreme		Učešće stanovništva obavljanju aktivnosti		u		Prosječno vreme onih koji su obavljali aktivnosti	
		2015, u satima	razlika u minutima, 2015–2010	2015, u %	Razlika u %, 2015–2010	2015, u satima	razlika u minutima, 2015–2010	u	
Žene	Plaćeni posao	02:33	-3	35	-1	07:14	1		
	Neplaćeni posao	04:41	-10	90	-5	05:13	6		
Muškarci	Plaćeni posao	04:21	-9	55	1	07:56	-22		
	Neplaćeni posao	01:58	-4	68	-7	02:55	11		

Izvor: RZS, Korišćenje vremena u republici Srbiji 2010 i 2015. godine, strana 26 <http://www.stat.gov.rs/WebSite/Default.aspx>

Prema podacima Nacionalne službe za zapošljavanje iz 2015. godine¹⁴ u Srbiji je bilo 743.518 nezaposlenih lica¹⁵ na procenjenih 7.076.372 stanovnika¹⁶ ukupno, odnosno 4.734.090 stanovnika od 15-65 godina starosti¹⁷. Velika nezaposlenost u zemlji¹⁸ i statistička preraspodela vremena daje prosečan radni dan na plaćenom poslu od oko 2 sata za žene i nešto manje od 4 sata za muškarce (Grafikon 2). Ovakva preraspodela za rezultat ima veliki ostatak vremena koji se kategorije kao slobodno vreme za prosečnog stanovnika. Slobodno vreme za prosečnog stanovnika, je veće za muškarce nego za žene, jer žene u većem procentu i više vremena provode u obavljanju neplaćenih poslova. Grafikon 2 ilustruje prosečnu dnevnu preraspodelu vremena po stanovniku muškog i ženskog pola, 2010. odnosno 2015. godine.

Anketa o radnoj snazi Republičkog zavoda za statistiku (RZS) sprovedena 2010. godine¹⁹ pokazuje prosečnu radnu sedmicu za radnike Srbije od 43,9 sati nedeljno, gde 1.675.789 stanovnika (od 2.203.527 zaposlenih u momentu ispitivanja) radi od 40 do 49 sati nedeljno. Ovoliko nedeljno radno vreme Srbiju stavlja u sam vrh među zemljama u okruženju, po dužini radne sedmice (podaci zemalja regiona dati u Tabela 4:). Anketa od tada nije ponovljena, ali je rađeno uporedno ispitivanje o aktivnostima stanovnika za 2010. i 2015. godinu²⁰. Kao zaključak ispitivanja i anketa koje je sproveo Republički zavod za statistiku može se reći da je prosečni stanovnik Srbije radio manje i imao više slobodnog vremena 2015. godine u odnosu na period 2010. i 2005. godine. Ono što podaci istraživanja ne navode je da li je ovo rezultat povećane nezaposlenosti ili smanjenog radnog vremena. Imajući u vidu da se zakon o radnom vremenu nije menjao u posmatranom periodu, a takođe, prema zvaničnim podacima nije došlo do značajnog povećanja nezaposlenosti²¹ možemo zaključiti da su građani Srbije povećanje

¹⁴ Republički statistički zavod i Služba za zapošljavanje nemaju usaglašene metodologije za prikupljanje, analiziranje i poređenje podataka. Od 2003. do 2015. godine ova tela su više puta menjala metodologiju prikupljanja i analize podataka učinivši podatke neuporedivim po godinama. Najnovija promena je izvršena 2015 godine kako bi se metodologija usaglasila sa Eurostat metodologijom koja se primenjuje u zemljama EU. Prema ovoj metodologiji status zaposlenja može biti zaposlen, nezaposlen (onaj koji aktivno traži posao) i neaktivan. Podaci se prema najnovijoj metodologiji prikupljaju i objavljaju kontinuirano, mesečno.

<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=4>

¹⁵ http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/5/5155_bilten_nsz_01_2016_-_broj_161.pdf

¹⁶ <http://www.stat.gov.rs/WebSite/public/PageView.aspx?pKey=162>

¹⁷ Zakon definiše optimalnu starost radnika od 15 do 65 godina u Srbiji

¹⁸ Broj zaposlenih 2015. godine je iznosio 1.995.883, (prema Zavodu za zapošljavanje 2015. godine je bilo 743.518 nezaposlenih)

(<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Zaposlenost%20i%20zarade/ZP20/zp20012016.pdf>), što u konačnom zbiru daje nešto manje od 2.000.000 lica od 15 do 65 godina koje statistika vidi kao neaktivna. Ipak statistika raspoređuje radno i slobodno vreme na ukupan ideo stanovništva računajući i ova neaktivna lica.

¹⁹ RZS: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2011/pdf/G20115533.pdf>, strana 66

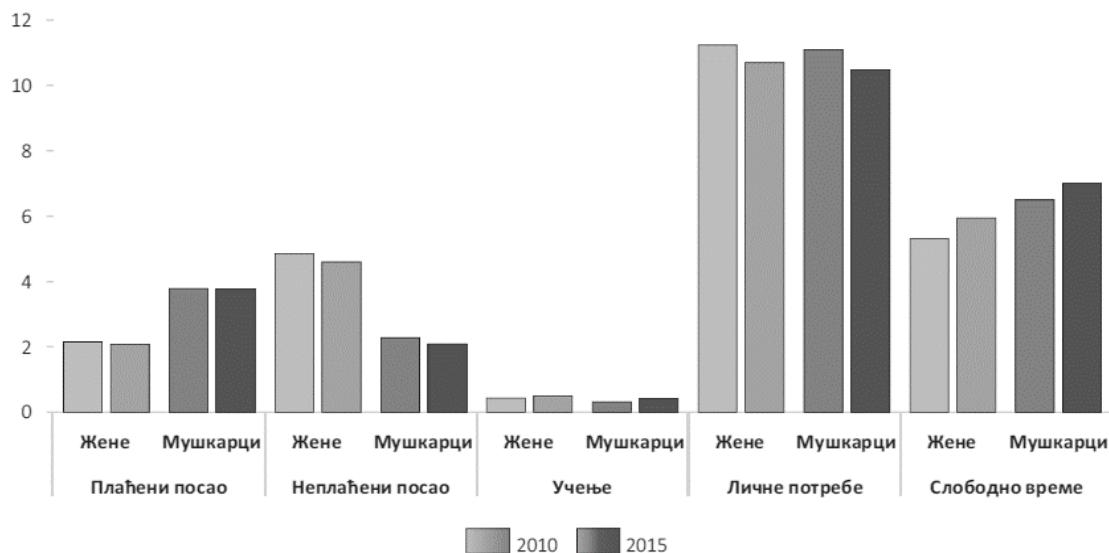
²⁰ RZS: *Korišćenje vremena u republici Srbiji 2010 i 2015. godine*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2016. <http://www.stat.gov.rs/WebSite/Default.aspx>

²¹ Ove treba uzeti sa rezervom zbog problema u poređenju podataka usled promene metodologija analize

slobodnog vremena, koje se očitava na statističkom Grafikon 2, postigli tako što su smanjili vreme provedeno na:

- neplaćenim poslovima i obavezama (rad u kući i volonterski rad);
- na zadovoljenju ličnih potreba i obaveza (spavanje, hranjenje...);

Ipak čini se da niti jedan od dva pomenuta razloga nije uticao na povećanje slobodnog vremena koliko promena u metodologiji analize i tumačenja podataka, što rezultira povećanjem onog broja lica koja se vode kao radno neaktivna pa ih statistika ne vidi kao nezaposlene (nezaposleni aktivno traže posao).²² U ovom smislu konzistentnost podataka možemo posmatrati u periodu posle 2015. godine, kada je došlo do promene pomenute metodologije. Bez obzira na razloge, činjenica je da se ukupno slobodno vreme svih stanovnika bilo na mikro ili makro nivou povećava i kao takvo predstavlja resurs u porastu koji otvara mogućnost za društveni, ali i korporacijski profit.²³

Grafikon 2: Prosečno vreme provedeno u aktivnostima, stanovništvo starosti 15 i više godina, prema polu; svi dani, Republika Srbija, 2010 i 2015 (u satima) *Izvor: Republički zavod za statistiku Republike Srbije²⁴

²² Prof. Dr Dejan Šoškić: *Statistika tržišta rada*, Prezentacija predavanja 2016, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, <http://www.ekof.bg.ac.rs/ekonomска-statistika/> (avgust 2016.) Promena u tumačenju i analizi podataka je sprovedena zarad usklajivanja sa preporukama i propisima koji važe u zemljama EU.

²³ Društveni profit je projektovano stanje u društvu koje je osvećeno i svoju slobodnu volju u slobodno vreme koristi za lični napredak i opšti napredak društva. Korporacije koje za cilj imaju sopstveni profit koriste resurs slobodnog vremena potrošača na kog su usmerene i u sistemu liberalne ekonomije i trenda potrošnje, koriste medijske i marketinške alate da manipulišu neosvećenim masama zarad sopstvenog profita.

²⁴ Republički zavod za statistiku Republike Srbije: *Korišćenje vremena u republici Srbiji 2010 i 2015. godine*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2016. strana 21 <http://www.stat.gov.rs/WebSite/Default.aspx>

2.2. Industrija slobodnog vremena

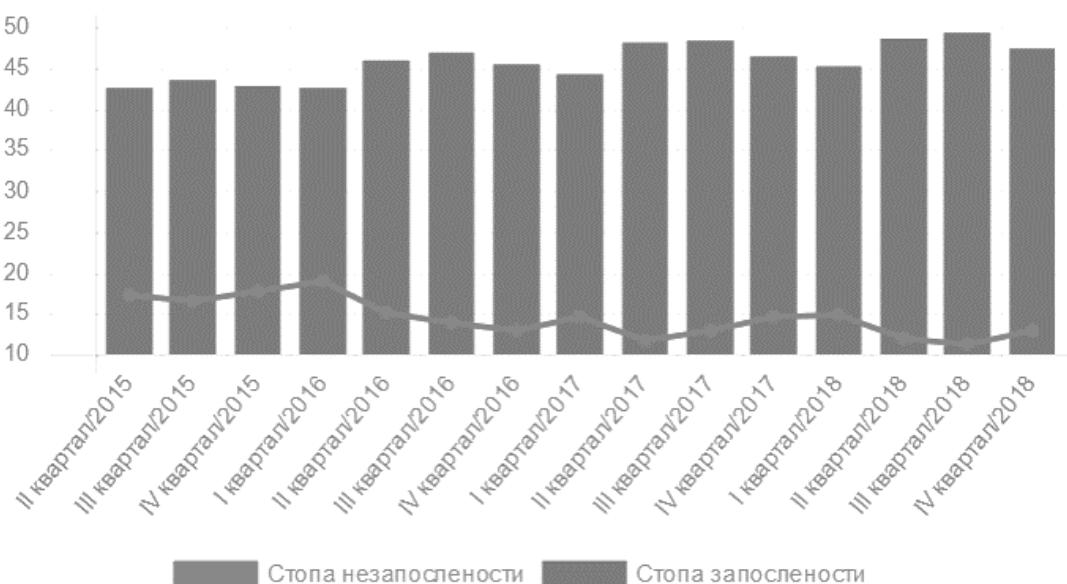
„Igra i potrošnja su inferiorni u odnosu na razumevanje, razvoj vrednovanja i slobodnih ideja.“

(Rodžek, 2014., p. 96)

Slobodno vreme je društvena pojava koja se javlja u svim društvenim strukturama i uređenjima. Slobodno vreme je sveobuhvatna pojava i javlja se u svim područjima društvenog života (socijalno, ekonomsko, političko, zdravstveno, pedagoško) (Kačavenda Radić, 1992.). Kao predmet proučavanja posmatra se sa aspekta društva, civilizacije i kulture, a savremena sociologija se posebno bavi problemom provođenja slobodnog vremena, odnosno njegovim sadržajima. Smanjenje radnog i povećanje slobodnog vremena stvara mesto za rađanje onog što danas prepoznajemo kao sveprisutnu industriju slobodnog vremena.

Tehnološkim inovacijama u sferi poljoprivrede i proizvodnje hrane u osamnaestom veku došlo je do velikog pomeranja stanovništva iz sela u gradove, posebno u zapadnom svetu. Kako se pomeralo stanovništvo pomerao se i kapital i gradovi su se širili pod uticajem industrijalizacije. Tehnološki pronalasci kao što su parna mašina, mašinski razboj, a zatim i električna energija su promenili način rada, a saobraćajna industrija je promenila funkcionisanje gradova omogućivši dopremanje proizvoda u i iz udaljenih gradova i sela. Život u gradu se razvijao i sobom donosio

**Кретање стопе запослености / незапослености становништва
старости 15+**

Grafikon 3: Kretanje stope zaposlenosti stanovništva od 2015. do 2018. godine. *Izvor: Republički zavod za statistiku

razvoj mnogih sfera društvenog života. Posebno zanimljive implikacije su doneli pojava slobodnog vremena kod radničke klase. Blaženka Despot u: *Pladoje za dokolicu* se negativno odnosi prema slobodnom vremenu kojim raspolažu radničke klase i staje u odbranu dokolice koja je dostojanstvena i božanska, a koja je devalvirana i žrtvovana da bi svi imali slobodno vreme. Prema Despotovoj svrha slobodnog vremena je da uklopi pojedinca u svet tehničke civilizacije gde vladaju zakoni svršishodnosti, rada i kapitala, a samo slobodno vreme je objekat tog kapitala, industrije razonode, turizma i zabave koje se „*troši na način rasta kapitala i njegovog ponovnog stvaranja*“ (Despot, 1976., str. 19-20). Ferenc Bodrogvari (*Ferenc Bodrogvári*) postavlja pitanje koliko smo slobodni u slobodnom vremenu i da li živimo onako kako bi trebalo. „*Da li je naša egzistencija, naše bivstovanje, naš način postojanja zaista dobровoljno odabran, a uz to da li zaista predstavlja najbolji način čovekove realizacije*“ (Bodrogvari, 1976, str. 36). Bodrogvari kritikuje kapitalistički sistem koji je utemeljen na kapitalističkim interesima koji zanemaruju ljudsku potrebu za slobodnim vremenom koje je samo njegovo, pretvarajući ga u „raspoloživo vreme“ unutar ukupnog vremena. Ovaj autor posebno ističe snagu dogmatskog duha koji razvija ovaj sistem čije „*dobre namere vode u pakao manipulisanja ljudima*“, a kao jedini izlaz autor predlaže „*promenu čitave postojeće kulture koja je otuđena*“. (Bodrogvari, 1976, str. 165)

Amerika je u drugoj polovini prošlog veka bila među prvim zemljama koja je prepoznala ekonomski potencijal u slobodnom vremenu. Vans Pakard (*Vance Packard*) u delu *Industrija svesti* navodi da u SAD postoje čak 82 organizacije koje se u to vreme (1957. godina) upošljavale barem 7000 akreditovanih psihologa na istraživanjima motiva potrošača (Packard, 1957, str. 22).²⁵ Ovo primećuje i Koković kada kaže da su svi ovi napor u istraživanjima očit dokaz da se „*provođenje slobodnog vremena u savremenom društvu ne javlja kao sloboda svakog čoveka, već je to organizovana delatnost industrije slobodnog vremena. Ti masovni vidovi provođenja slobodnog vremena najčešći su u obliku komercijalne zabave, čiji je glavni cilj i zadatak da čoveku ukažu na puteve kojima bi pobegao od nepodnošljive stvarnosti.*“ (Koković, 1977.)²⁶

Džordž Fridman (*George Friedman*) je jedan od autora koji je zapazio da industrijalizacija dovodi do promena ne samo odnosa prema radu i radnom vremenu, već i slobodnom vremenu. On među prvima primećuje potencijal slobodnog vremena kao resursa u porastu i mogućnost, ali i opasnost stvaranja nove industrije slobodnog vremena. „*Industrijalizacija koja se sprovodi u*

²⁵ Dostupno na: www.ditext.com/packard/persuaders

²⁶ Dostupno na: <http://polja.rs/wp-content/uploads/2016/06/selection12-16.pdf>

današnjim uslovima traži da se umanji radno i poveća „slobodno vreme“, ali takođe da i u to slobodno vreme uvede određeni broj prinuda.“ (Fridman, 1959, str. 157) Fridman aktivnosti u slobodnom vremenu²⁷ postavlja i identificuje kroz dva pojedinačna oblika koja su po motivu i sadržaju suprotstavljeni. Jedan pol autor označava „Utući vreme“, a drugi naziva „aktivna razonoda“ (dokolica). Prvi termin označava „masovni oblik ponašanja pojedinca u tehničkoj civilizaciji, a sastoji se u povećanju broja sve rafiniranijih, izveštačenih i automatizovanih sredstava za pasivnu rekreaciju, <zabavu>“ (Fridman, 1959, str. 162-163). Fizičko, i mentalno uspostavljanje ravnoteže u slobodnom vremenu, u odnosu na rad koji je liшен kreativnosti, prema Fridmanu je moguće realizovati tek kroz oblike aktivne razonode, koja predstavlja pravi otpor prinudi koja se javlja na poslu. „Prava aktivna razonoda je ujedno slobodno izabrana razonoda, kojom se svako bavi kada i kako želi, očekujući od nje zadovoljstvo, pa čak i neki razvitak.“ (Fridman, 1959, str. 156)

Isprva je industrija slobodnog vremena značila komercijalizaciju istog. U 19 veku javljaju se trgovačke ulice i robne kuće u gradovima na zapadu gde se nudi roba u velikim izložima. Sada se javlja i potreba za reklamama i drugaćijim uređenjem prostora. Uz izloge se projektuju i grade uski trotoari koji omogućavaju sagledavanje i pristup robi koja stoji u izložima i koja se prodaje. Radnik u slobodnom vremenu postaje potrošač roba i usluga. Prezasićenost potrošačkog tržišta i ponude roba paralelno stvara i potrebu za zabavom u gradovima. Dominantna aktivnost za provođenje slobodnog vremena, *šoping*, nameće se gotovo kao obaveza, koja uslovjava stvaranje kompleksnih kulturnih i društvenih interakcija.

Novi tehnološki pronalasci, dodatni razvoj saobraćajnih mreža, ubrzana urbanizacija gradova i razvoj informatike doveli su do intenziviranja jednom uspostavljenog principa potrošnje u razvijenom društvu. Industrija zabave je postala dominantna industrija potrošnje slobodnog vremena, dok sama zapošljava ogromnu količinu radne snage što na proizvodnji zabave što na reklamiranju iste. Industrija zabave, danas široko rasprostranjena, čoveku pruža širok spektar usluga i teži da zadovolji potrebe čoveka koje on sam možda i nema. Prodaju se karte za cirkus u kom se pokazuju životinje koje plešu na binama ili tribinama; kupili ste kartu i poštujte pravila ponašanja, ostanite na svom mestu dok se predstava ne završi, morate primiti punu dozu cirkusa koju ste platili. Stvar koja vam ne treba, ali ipak ste je kupili morate poneti kući i staviti u ormara

²⁷ „Le loisir“, pojam koji autor koristi može se prevesti kao: razonoda, slobodno vreme ili dokolica, ali zbog obima sadržaja koje autor prihvata koristimo slobodno vreme

da biste je izvadili onog momenta kada dođe vreme da je zameni neka druga stvar koju ste kao i ovu kupili, jer vam ne treba.

„Činjenica je, međutim, da slobodno vreme, uslovno ga tako nazovimo, danas služi samo za zabavu, tulumarenje, spremanje po kući ili nabavljanje svakodnevnih potrepština u šoping centrima, dok kao da više ne postoji kreativno vreme, vreme tišine, vreme za razmišljanje, vreme za susret sa samim sobom.“ (Sablić Tomić, 2013)²⁸

Prostori za aktivnosti ljudi potrošačkog društva su ne-mesta²⁹ (ne-mesta se od mesta razlikuju po tome što podrazumevaju samo aktivnost i pojedine karakteristike aktera, ali ne i aktera u celosti). Prostor za delovanje korisnika u internet eri jeste virtuelni prostor. Zabava je virtuelna, putovanja su virtuelna (posmatranje kroz objektiv fotoaparata), druženje je virtuelno, sastanci su virtuelni, stvarnost je virtuelna.³⁰

„Kao deo „industrije kulture“, „industrije svesti“ i „potrošačke kulture“, razonoda se troši kao svaka roba. Ako je u osnovi njenog prihvatanja „dobrovoljna prinuda“ i pasivno zabavljanje, takva razonoda razara svaki sistem vrednosti. Nema ništa skuplje od jeftinije razonode. To je jedan od razloga što je traganje za novim načinima čovekovog samo potvrđivanja i u domenu razonode jedno od temeljnih pitanja savremene kulture.“ (Božović, 2007)³¹

Dodata problem nastaje kada se u pitanje dovede još i stvar kolektivne pojave i potvrde u kolektivu, te iz nekog čudnog razloga postane bitno ispoštovati katalošku prodaju u šoping molu, ili festivalski program. Bićete čudni ako na odmoru niste bili u Grčkoj ili na Adi Bojani ove godine, nego ste ceo odmor proveli u svojoj kući. Čudni ste ako imate potrebu da budete tako blizu sebi samima, blizu onih koji su vam bliski i daleko od onih koji su vam daleki. Čudno je što vam nije dosadno u istom gradu, istom prostoru. U pitanje možemo dovesti istovetnost prostora u kome je aktivnost promenjena. Kako Žorž Perek (Georges Perec) kaže: „*Kad u nekoj sobi prenestimo krevet možemo li reći da smo promenili sobu?*“ (Perek, 2005, str. 40).

²⁸Preuzeto sa internet strane: <http://www.danilokis.rs/sr/download.html?task=viewcategory&catid=9>, 22. avgusta 2014.

²⁹Francuski antropolog **Mark Oži** (Marc Augé) je 1995. godine definisao pojam: „*Ne-mesta: uvod u antropologiju supermodernizma.*“ Primeri za ne-mesta su aerodromi, autoputevi, supermarketi, hotelske sobe...

³⁰ „*Mi živimo u veku blagih tehnologija genetičkog i mentalnog softvera.*“ (Bordijar, 1991, str. 104)

³¹ Dostupno na internet strani: <http://www.socioloskaluca.ac.me/PDF/Prvi%20broj%20SL%20-%20S.%20V.%202007%20-%201.pdf>

„Kako ljudi više ne traže da zadovolje svoje „prave potrebe“ nego one koje su stvorile njihove taštine, oni će da budu stalno van sebe samih, tuđi sebi samima, robovi jedni drugih“ (Božović, 2007, str. 13)³²

Savremena tehnologija i alati masovne komunikacije učinili su sve dostupno širokim masama naroda. Tako se kroz mas-produciju javlja mas-kultura, mas-umetnost, pa čak i mas-nauka. Ovaj široko dostupan i sveprisutni prefiks mas- postaje svojevrsna reklama sebe samog. Kako Bodrijar kaže: „Ako je nekad roba bila svoja sopstvena reklama, danas je reklama postala sopstvena roba.“ (Bordijar, 1991, str. 94). Na taj način stvara se svet simulacija koji odvraća pažnju od stvarnog sveta. Smisao i značenje menja informacija, dok se servira priča da znanje, koje je proizvod učenja, može zameniti informacija koja je roba medija. Mediji su sveprisutni i teško da je zamisliti ma kakav oblik postojanja čoveka i današnjice (a tek sutrašnjice) bez masovne komunikacije, bilo interaktivne ili neke druge. U odbranu ovakvog načina komuniciranja stavljaju se argumenti da fenomeni društvenih mreža i masovnih komunikacija brišu socijalne i svake druge razlike i čine sve svima dostupnim. Pitanje je da li se na taj način pojedinac socijalizuje ili dodatno otuđuje, zavarani virtuelnim medijskog alata. Bodrijar čak kaže da: „Mediji nisu izvršioci socijalizacije, nego upravo suprotno, implozije društvenog u masama. A to je samo makroskopsko širenje implozije smisla na mikroskopskom nivou znaka.“ (Bordijar, 1991, str. 85)

Uprkos trendu povećanja slobodnog vremena, čini se da je akcenat još uvek na radnom vremenu, a slobodno vreme u globalnom društvu se tretira kao dopuna radu i „derivat kapitala, rekreatacija za rad i upotpunjene društva obilja i apsolutne potrošnje.“ (Despot, 1976., str. 144)³³

³² Starobrinski, Žan; citirano u (Božović, 2007) Dostupno na internet strani:
<http://www.socioloskaluca.ac.me/PDF/Prvi%20broj%20SL%20-%20S.%20V.%202007%20-%201.pdf>, posećeno avgusta 2014.

³³ Grenberg, K. u (Despot, 1976., str. 144)

2.3. Mutiranje potrošačkog društva i uticaj globalizacije i savremenih tehnologija na prostor i vreme

„Društvo je postalo zavisno od potrošnje, a ne od dokolice.“ (Rodžek, 2014., str. 37)

Doktrina potrošačkog društva nastala polovinom devetnaestog veka sa nastankom prvih robnih kuća³⁴, doživela je krah inicijalnog oblika, ili najblaže rečeno preobražaj usled najnovije krize koja još nije do kraja prevaziđena.

Globalizacija, kao proces povezivanja i umrežavanja multinacionalnih ekonomija, tehnologija, kultura i migracija, sobom donosi intenziviranje potrošnje, a što onda vodi do promene paradigme konzumerizma kakva je ona inicijalno bila. Kriza konzumerizma se javlja u vreme kada tehnološke inovacije postaju deo svakodnevice običnog čoveka a istovremeno se javlja procvat kulturnih društvenih pokreta koji međusobno kreiraju novo „umreženo društvo, globalnu ekonomiju i kulturu virtualne realnosti“³⁵. Umrežavanje, kako fizičko tako i virtualno, vodi do novog, među zavisnog funkcionisanja kapitala, roba, pa i društva uopšte, u smislu ljudskih aktivnosti, shvatanja prostora i njegove vremenske odrednice.

Sistem slobodnog kapitalizma i globalne ekonomije garantuju ograničenu slobodu pojedinca u globalnom sistemu gde je sve uređeno principom kreiranja potražnje na osnovu ponude. Na taj način stvara se i „slobodno vreme koje je čoveku bez slobodnog društva i društvene sigurnosti samo izvor nove socijalne nesigurnosti, teškoća ili monotonije koju nadoknađuje praznom razonodom i masovnom kulturom.“ (Koković, 1977., str. 33)³⁶

Brza razmena informacija, pre svega putem televizije i interneta, dovodi do promene u shvatanju prostora i vremena. Trend živih prenosa, prisutan odavno na televiziji, a posebno popularan na društvenim mrežama poslednjih nekoliko godina, omogućava simultan uvid u udaljen prostor, apstrahujući dodatno dimenziju prostora i vremena. Različiti mislioci današnjice na različit način doživljavaju preoblikovanje prostora koje uzrokuje tržišna ekonomija. Harvi (David Harvey) zagovara tezu „uništavanja prostora vremenom“, koju objašnjava pojavom novih prostora i granica koji su čist produkt tržišne logike i nisu društveno oblikovani. Društvena proizvodnja se

³⁴ 1837. godine u Parizu, Londonu i Njujorku se otvaraju prve robne kuće.

³⁵ Prema Kastelsu (Manuel Castells) kulturni pokreti (feminizam, sibertarianizam, ljudska prava, zaštita životne sredine) kritikovali su i uticali na ekonomiju i tehnologiju, ali ne i na informacionu tehnologiju, Castells, M. (2002): *Moć identiteta*, Zagreb, Golden marketing

³⁶ Dostupno na: <http://polja.rs/wp-content/uploads/2016/06/selection12-16.pdf>

vrši sa pozicija moći i odnosi koji se stvaraju unutar i između ovakvih prostora moći, čine korelaciju moći (Harvey, 1990). U globalnoj ekonomiji se definišu centri moći. Prostorno oni predstavljaju velike svetske gradove, Njujork, London, Tokio u kojima su smeštene berze odakle se upravlja globalnim tržištem. U ovim gradovima je koncentrisana organizacija sveta, moć, kapital. Gradovi se menjaju usled promena globalnih tržišnih tokova³⁷, granice su sve manje važne u korist mreže komunikacija.

Najnoviji trendovi oživljavanja konzervativnih, desničarskih ideja u zemljama zapadnog sveta, mogu se pre tumačiti kao nedostatak odgovora na aktuelne migrantske i krize bezbednosti, nego što su odgovor na ekonomske i tržišne krize i probleme koje sa sobom donosi globalna ekonomija i koncentrisani kapital. Čak i ove i ovakve politike ne utiču bitno na promenu odnosa snaga na globalnom nivou. Stiče se dojam da nacionalne politike nemaju mnogo veze sa globalnom politikom koju kreiraju ekonomski interesi. „*U svakom slučaju, verujem da se uznenirenost današnjice suštinski tiče prostora, bez sumnje mnogo više nego li vremena; vreme se verovatno predočava jedino još kao jedna od igara mogućih rasporeda između elemenata rasutih u prostoru*“ (Fuko, 2005)³⁸

Deborovo društvo spektakla gotovo sasvim da je oživljeno u savremenim uslovima kada svet postaje globalno tržište. Ljudski rad je otuđen, roba je preuzeala kontrolu čak i nad ekonomijom.³⁹ Ovo je posebno postalo očigledno uvođenjem masovne proizvodnje i onoga što Kris Rodžek naziva Mekdonaldizirana proizvodnja (Rodžek, 2014.), a što je u literaturi još poznato kao „fordizacija“⁴⁰. U ovakovom kontekstu proizvodnje i rada promenjen je status radnika. Dok je nekada radnik bio samo to (imajući minimum uslova za preživljavanje) sada postaje vlasnik slobodnog vremena i dobija novu ulogu potrošača. Debora se ipak ne slaže da će se svet ujediniti kroz ekonomsko i političko umrežavanje. Po njemu totalitarna birokratija u tržišnoj ekonomiji u

³⁷ Svedoci smo destrukcije istorijskih centara proizvodnje i nastanka novih savremenih centara upravljanja poput Dubaja i Abu Dabija.

³⁸ Fuko, Mišel (*Michel Foucault*): „*Druga mesta*“ u: Milenković, Pavle; Marinković, Dušan (urednici) *Mišel Fuko: Hrestomatija*, Vojvođanska sociološka asocijacija , 2005, str 30

³⁹ „*Prvi stepen u dominaciji ekonomije nad društvenim životom ispoljava se kao očigledna degradacija biti u imati: ljudsko ostvarenje više se ne izjednačava sa onim što neko jeste, već sa onim što ima. U sadašnjem stadijumu, kada društvenim životom potpuno dominira akumulirana ekonomska proizvodnja, dolazi do opštег pomaka od imati ka izgledati: Sveukupno —imanje// sada mora da obezbedi prestiž i da postigne krajnji cilj kroz svoj pojarni oblik. U isto vreme, individualna realnost je postala društvena, u smislu da je potpuno zavisna od društvenih sila i oblikovana njima. Individualnoj stvarnosti je dopušteno da se pojavi samo kada zapravo nije stvarna.*“ Debora, Gi: *Društvo spektakla*, 1967, Goljanin, A., Beograd 2003, (Paragraf 17) <https://anarhija-blok45.net1zen.com/>

⁴⁰ Pojava fabričkih traka i robotizacije. Ovakav vid proizvodnje je prvo predstavio Dženeral Motors. Posledica ovakvog modela proizvodnje je standardizacija i autoritativna nefleksibilnost proizvodnog procesa i produkta. Moderna je odraz ovog trenda u prostornom smislu. Opravdanja za ovakav vid standardizacije su se tražila u brisanju klasnih različitih pojedinaca.

stvari predstavlja samo novu vladajuću klasu, što je opet oblik dominacije. „*Spektakl se zasniva na ekonomiji obilja, a proizvodi takve ekonomije u krajnjoj liniji teže dominaciji nad čitavim tržištem spektakla*“ (Debor, 2003).

Uticaj globalne ekonomije i novih tehnologija na stvaranje urbanog prostora (Po Lefevru (*Henri Lefebvre*) to je proizvodnja prostora⁴¹) diskutuje Manual Kastels (*Manual Castells*)⁴². Ovaj autor govori o povezivanju i globalnom kretanju kapitala kao „prostoru tokova“ u umreženom društvu (čiji je dominantan prostorni koncept „informatički grad“), a usled razvoja informacionih tehnologija. Kao posledica javlja se promena shvatanja vremena, a onda i prostora. Prostor tokova menja logiku prostora mesta koji je istorijski ukorenjen. „*Istorijska logika svakog mesta se ukida u postmodernosti.*“ (Castells, 2000). Nasuprot prostoru tokova koji kreira organizaciju društva stoji mesto u kome ljudi žive. Dinamika i značenje mesta su promenjeni jer sada prostornost mesta određuje prostor toka gde se organizuju funkcije i moći. Mesta su međusobno nepovezana i raštrkana, povezuje ih prostor toka.

Naomi Klajn (*Naomi Klein*) ima kritički, ali i afirmativni pogled na kulturološku homogenizaciju koja proističe iz globalizacije, a koja se oslikava u tome da svi jedu Burger King, svi nose Najk i gledaju video spotove Bekstrit Bojsa, može izazvati globalnu klaustrofobiju ali istovremeno daje realne osnove za globalnu komunikaciju. (Klein, 2000)⁴³ Ova autorka se slaže da globalna ekonomija na globalnom tržištu kroz globalni marketing ima za cilj uniformnost, čak i onda kada se ona prodaje pod etiketom „različitosti“ zarad navodnog multikulturalizma. Na ovaj način, prema Klajnvoj, stvara se „*globalni trgovački centar u kom su korporacije u poziciji da prodaju jedan proizvod u brojnim zemljama bez izazivanja optužbi o kola-kolonizaciji. Rezultat toga je vojska tinejdžera koji uniformisani marširaju kroz globalni trgovački centar. Uprkos zagrljaju multietničkog imidža, tržištem vođena globalizacija ne želi različitost, upravo suprotno. Njeni su neprijatelji nacionalni običaji, lokalne marke i različiti regionalni ukusi.*“ (Klein, 2000, str. 94). Uprkos ovim nedostacima, nesumnjive su koristi koje obećava globalna komunikacija. Ove prednosti se pre svih odnose na zapadno društvo koje ima priliku da uživa u komforu koje za njega obezbeđuje društvo Trećeg sveta.

⁴¹ Lefebvre, H. (1974). *The Production of Space*, Oxford UK, Cambridge USA, Blackwell, dostupno na: https://monoskop.org › Lefebvre_Henri_The_Production_of_Space

⁴² Kastels, Manuel: *Evrropski gradovi, informaciono društvo i globalna ekonomija*, u: Vujović, Sreten i Petrović, Mina (ur) *Urbana sociologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.

⁴³ Dostupno na: (https://ia800704.us.archive.org/16/items/fp_Naomi_Klein-No_Logo/Naomi_Klein-No_Logo.pdf oktobar 2017.)

Globalizaciju je možda najpreciznije objasnio antropolog Apaduraj (*Arjun Appadurai*), definišući pet principa na kojima se globalizacija zasniva. Ovi principi sa svojim međusobnim relacijama objašnjavaju kompleksnost globalizacije i njenih pojavnosti u različitim uslovima. Ti principi, prema Apaduraju su⁴⁴:

- *Ethnoscape* („ljudski pejzaž“: migracije, izbeglištva, poslovna, turistička i druga kretanja);
- *Technoscape* (globalne tehnološke konfiguracije)
- *Fiancescape* (tokovi kapitala)
- *Ideoscape* (tokovi ideoloških poruka)
- *Mediascape* (distribucija medijskih proizvoda)

Ako se globalizacija shvati na ovaj način jasno je zašto Apaduraj smatra da njen rezultat nije strogo homogenizacija, već upravo i heterogenizacija. U zavisnosti od uslova, globalizacija usmerava društvo ka *spolja* ili ka *unutra*, ka globalnom ili ka lokalnom. (Erdei, 2008)⁴⁵ Suprotno postavljeni polovi usmereni su centripetalno i centrifugalno, ka i od unifikacije koju uslovjava globalizacija i ne postoje jedan bez drugog. Pod izgovorom potrebe za identitetom briše se originalni identitet i stvara lažni novi, bolji identitet. Ova potreba za predstavom se očitava i u realnom i virtuelnom prostoru. Nekada su ushićenja donosila mesta koja su bila *lokusi* epske istorije, danas ushićenja donose mesta koja su *lokusi* epske fantastike. Smisao obesmišljenog je privid smisla.

„Zatvori u svojoj banalnosti prikrivaju da je celokupno društvo po prirodi zatvor“
(Bordijar, 1991, str. 16)

Bodrijar o vremenu govori kao pre modernom (kada je društvo organizovano putem simboličke razmene), modernom (koje je obeležila proizvodnja i potrošnja) i postmodernom (u kome se društvo organizuje putem „simulacije“). Postmoderno vreme današnjice donosi promenu u percepciji i značenju svih odrednica egzistencije. Informatička sfera u kojoj je sve prevedeno u binarne šifre postaje osnova komunikacije i percepcije sveta i realnosti. Pre će biti da je takav svet *hiperrealan*, nego realan, ali postavljen na informacionoj platformi takav je jedino moguć.

„Možda postoji rigorozna i nužna korelacija između smisla i informacije utoliko što informacija neposredno razara i neutrališe smisao i značenje. Gubljenje smisla je direktno povezano sa odgovarajućim dejstvom informacije, medija i masmedija.“
(Bordijar, 1991, str. 84)

⁴⁴ Navodi Erdei, Ildiko: *Antropologija potrošnje, teorije i koncepti na kraju XX veka*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2008

⁴⁵ ibid.

Pod uticajem globalizacije⁴⁶ nastaju i nove politike upravljanja gradovima. Gradovi teže da postanu centri potrošnje umesto nekadašnjih centara proizvodnje. Tržni centri i šoping molovi postaju svojevrsna svetilišta, mesta okupljanja i centri zbivanja. Gradovi teže da postanu mesta spektakla i događaja koji će pružiti sliku ili simulaciju nekog smisla, bilo kroz predstavu, film ili kopiju nekog drugog nepostojecg originala.⁴⁷

Upravo savremeno potrošačko društvo u vreme globalizacije, Rodžek naziva uglađenim kapitalizmom kada kaže da „*Korporacije u uglađenom kapitalizmu ne snabdevaju potrošače samo proizvodima koje oni žele i po cenama koje mogu da priuše već širi pitanja društvene uključenosti, sticanja moći i distribucije pravde.*“ (Rodžek, 2014., str. 175)

2.4. Slobodno vreme u doba globalizacije

Slobodno vreme i konkretnije dokolica su tema povelje iz Sao Paola, iz 1998. godine koju je donela Svetska organizacija za ljudska prava. U ovom dokumentu se: „*prepoznaje da globalizacija daje nadu, ali istovremeno predstavlja izazov za dobrobit pojedinca i društva; i priznaje da kako se svet približava trećem milenijumu, on se suočava sa globalizacijom gde se dokolica u svim svojim pojavnim oblicima suočava sa povećanim pretnjama i mogućnostima*“⁴⁸. Ova deklaracija navodi 10 odluka tela koje su date kao preporuka svim članicama da ih delegiraju i sprovode u svojim nadležnostima. Dokument povelje u originalnom obliku je priložen kao Dodatak A, na kraju rada.

Svaki pojedinac ima pravo i slobodu da odredi svoj stil života. Stil života sa najpre određuje upravo u dihtomiji rad – slobodno vreme (Janković, 1973.). U zavisnosti od odabranog stila života, čoveka u slobodnom vremenu prepoznajemo kao *homo univerzalis*, *homo ludens* ili *homo autocreator* (Schaff, 1989.). Teoretičari slobodnog vremena na različit način pokušavaju da definišu ovaj pojam, a pre svega obim koji obuhvata. Po nekim je to svo preostalo vreme nakon radnog vremena (Sternhajm (*Andries Sternheim*), Jerbić, Gisek (*Johannes Giesecke*)), dok drugi (Kaplan, Dimazdije, Anderson, Martinić, Koković, Božović i drugi) smatraju da je slobodno vreme „*onaj deo vremena koji je oslobođen svake obaveze, u kome ličnost upražnjavači svoje izbore*

⁴⁶ Džejmson (Fredric Jameson) smatra da je postmodernizam kao pojava, kultura globalizacije (koja je treća etapa kapitala) i treba ih posmatrati kao sinonime. (Jameson, Fredric.: POSTMODERNISM, or, The Cultural Logic of Late Capitalism, Duke University Press, 1991.

http://flawedart.net/courses/articles/Jameson_Postmodernism__cultural_logic_late_capitalism.pdf

⁴⁷ „Opasno je razotkrivati slike, jer nema ničega iza njih.“ (Bordijar, 1991, str. 9)

⁴⁸ SÃO PAULO DECLARATION; “Leisure in a Globalized Society”, Prihvaćeno 30. Oktobra, 1998. u São Paulo, Brazil, http://worldleisure.org/wp-content/uploads/2016/05/1998_Sao_Paulo_Declaration.pdf

pokušava da se izrazi i ako poseduje sposobnost i sredstva, da se razvije“ (Božović, 1972., str. 187) i unutar koga može postojati vreme za dokolicu. Ipak bilo kakvo bliže određenje ovog pojma je nemoguće za realan kontekst prostora i vremena jer je slobodno vreme uvek vezano za konkretni društveni prostor i vrednosti koje u njemu važe. Ova tvrdnja je u skladu sa stavom Božovića koji navodi da bi „*iluzorno bilo i pokušati stvarati definiciju koja bi odgovarala svim epohama i svim narodima*“. (Božović, 1975., str. 66) U ovom trenutku moramo pomenuti viđenje Dimazdija koga navodi Koković, a koji funkcionalno određuje slobodno vreme kao „*skup zanimanja kojima se jedinka može do mile volje predati bilo da se odmori, razonodi, bilo da razvoja svoje dragovoljno društveno učešće, svoje informisanje ili naknadno obrazovanje, pošto se oslobođila svih profesionalnih, porodičnih i društvenih obaveza*“. (Koković, 2002, str. 62)

U tumačenju slobodnog vremena većina autora se u potpunosti ili delimično poziva na one njegove funkcije koje je definisao Dimazdije. On navodi da su 3 funkcije slobodnog vremena: Odmor, rekreacija i razvoj ličnosti, a prema nekim autorima tu je još i kulturna i pedagoška funkcija. Da bi slobodno vreme imalo humani karakter neophodno je da sam rad bude human. U današnje vreme kada je rad otuđen od čoveka i humanost slobodnog vremena postaje upitna. Dok je rad vreme kada čovek izvršava svoje materijalne ciljeve i obezbeđuje egzistenciju, slobodno vreme bi trebalo biti ono kada čovek ostvaruje egzistenciju i postiže zadovoljstvo, zadovoljavanjem onih potreba koje nisu „podmirene“ u ostalom vremenu, odnosno, kako kaže Božović: „*slobodno vreme anulira izvesne negativne posledice koje vreme obaveza ima za pojedinca*“. Barem bi tako trebalo da bude. Činjenica je međutim da je slobodno vreme u značajnoj meri otuđeno kao i sam rad. Ljudi su nezadovoljniji jer opada kvalitet života, uprkos većoj zaradi i više slobodnog vremena. „*Uživajući u razonodi pojedinac nastoji da uguši svest o sopstvenoj bedi. On se dovija kako da dobije više vremena, a zatim se muči kako da utuče vreme koje je dobio.*“ (From, 2017., str. 205-206)

„Za čoveka, koji je iscrpljen radom bez zadovoljstva, opterećen aktivnošću koja ga zamara i mrcvari, kutak za odmor ostaje neophodan uslov za obnovu istrošenih snaga. Smatra se da se odmaranjem čovek oporavlja od fizičkih i nervnih oštećenja koja nastaju pri monotonom profesionalnom radu.“ (Božović, 2007, str. 10)⁴⁹

Nekada je čovek bio mera svega i sve je trebalo da bude podređeno čoveku. Daljina se merila vremenom ljudskog hoda, vrednost se određivala vremenom utrošenog rada (pronalaženje

⁴⁹ Dostupno na: <http://www.socioloskaluka.ac.me/PDF/Prvi%20broj%20SL%20-%20S.%20V.%202007%20-%201.pdf>

sировина, njihova prerada i izrada produkta koji se vrednuje) i tržište su određivale potrebe čoveka. Danas izgleda kao da su se neke stvari preokrenule, pa zapravo tržište određuje potrebe čoveka. Kupujemo cipele iako nam stare nisu pocepane, idemo na letovanje iz kataloga zato što imamo godišnji odmor, gledamo film koji se prikazuje na televiziji ne zato što želimo da ga gledamo nego zato što se prikazuje. Bodrijar nas upućuje da razmislimo šta su zaista potrebe čoveka, šta su ciljevi i interesi onih koji su tu navodno da zadovolje naše potrebe i interes. On govori o gubljenju smisla u vreme kada se smisao ističe: „*Revolucija postmodernizma koji je ogroman proces razaranja smisla ravan ranijem razaranju privida. Onaj ko napada smislom ubijen je smislom*“ (Bordijar, 1991, str. 157). Vrlo slična stvar kojoj smo svi svedoci su naslovi u štampi i na televiziji. Senzacionalistički naslovi koji ne ističu suštinu i necenzurisane slike i tekstovi koji su protiv svakog moralnog načela o poštovanju lika i dela čoveka, dokaz su da je čovek toliko otupeo i postao ravnodušan da može sve da proguta i preko svega da pređe. Ne postoje granice pristojnosti, ne postoji pristojno.

Otuđeni način provođenja slobodnog vremena koje preostane posle rada je logična posledica aktuelnog ustrojstva društva. „*Kako ljudi više ne traže da zadovolje svoje „prave potrebe“ nego one koje su stvorile njihove taštine, oni će da budu stalno van sebe samih, tuđi sebi samima, robovi jedni drugih*“. (Božović, 2007, str. 13)⁵⁰

2.4.1. Dosada kao fenomen savremenog društva

Posledica otuđenosti slobodnog vremena za pojedinca jeste dosada u slobodnom vremenu. „*Postojana volja isključuje dosadu.*“ (Sloterdijk, 2013., str. 96) Nekreativnost u odabiru aktivnosti za slobodno vreme i neprepoznavanje sopstvenih potreba za angažovanjem u slobodnom vremenu, negiraju slobodu u slobodnom vremenu i pojedinca čine robom onoga za šta se borio. Nakon rada čovek svakako da bi trebalo da je umoran i da mu je potreban odmor. Savremeno doba fizički rad svodi na najmanju moguću meru i umor se više odnosi na psihološku i mentalnu sferu ličnosti za veliki udeo radnika. U tom smislu, odmor je svakako ono čime pojedinac treba da se bavi u slobodnom vremenu. Da li je za ovakav umor pravi odmor lenčarenje, gledanje televizije ili neki drugi oblik fizički pasivne aktivnosti? Koliko će odmora čoveku doneti sedenje u slobodnom vremenu nakon osam sati sedenja na poslu? Kada je čovek umoran, istina on mora

⁵⁰ Božović citirao Žana Strobinskog (Jean Starobinski 1920-), dostupno na:
<http://www.socioskaluca.ac.me/PDF/Prvi%20broj%20SL%20-%20S.%20V.%202007%20-%201.pdf>

da se odmori, ali ležanje i sedenje nije samo po sebi odmor. Neophodno je identifikovati vrstu i uzrok umora.

„Osmišljavanje bilo koje forme odmora gotovo je besmisleno ako se ne utvrdi zašto je čovek umoran. Dovoljno je da mu je dosadno, pa da bude umoran. Zamor od fizičkog naporu bitno je drugačiji od intelektualnog naprezanja i emocionalne napetosti.“
(Božović, 2007)

Ako se čovek odmara na pogrešan način, može se čak reći pogrešnim odmorom, ubrzo mu postane dosadno, a i dalje je umoran. Tada vreme sporo prolazi, a kada prođe onda se čini da je proletelo jer nije pametno iskorišćeno, nije rezultiralo odmorom. Navikao da sve nađe u novinama, katalogu akcija ili bioskopskom repertoaru, čovek se prepušta jevtinoj razonodi, pri čemu jevtino troši svoje dragoceno i neprocenjivo slobodno vreme, koje stiče prekovremenim satima rada.

Pogrešili bismo ako bismo dosadu vezali striktno za slobodno vreme. Šta više, danas je čoveku upravo i najčešće rad dosadan, što je posledica pomenute otuđenosti rada. Radniku na traci se ne ostavlja mesta ni prava da misli i bude kreativan na bilo koji način. Nepotrebna su njegova razmišljanja o tome da proizvod učini dobrim i boljim, o tome se brine mašina na način kako je kompjuter uredio. Kvalitet proizvoda se ne meri, jer je određen postavljenim standardom, a kvalitet radnika se meri njegovom produktivnošću na traci. U takvom sistemu čovek ne treba (možda čak i ne sme) da improvizuje ili se trudi na bilo koji način u svrhu boljeg rada. Mentalni napor u svrhu produktivnosti nije potreban, a često je i nepoželjan. Poželjno je da pojedinač bude poput robota, uključen na „auto“ režim u obavljanju šablonskog posla koji od njega ne zahteva da misli, naprotiv, zahteva da ne misli. Ovakvo zadržavanje toka misli koji je za čoveka prirodan, za rezultat ima nasilnu neaktivnost koja u svakodnevnom ponavljanju postaje hronična ispraznost uma. Ova ispraznost je neprirodno stanje za čoveka koji po prirodi je misleće biće. Vraćanje uma i tela u ravnotežu i prirodno stanje jeste, ili bi barem trebalo da bude svrha odmora. Dosada je upravo rezultat neuravnoteženog stanja uma i neprocesuiranog toka misli. Dosada je odsustvo interesantnog i usmerenog mentalnog delovanja koje može (ali ne mora) imati fizičku realizaciju u prostoru. Čovek je po prirodi inertno biće i zato mu teško pada, iako je zarad odmora neophodno, da promeni režim delovanja, koji od njega na poslu zahteva zadršku mentalnog toka. Po inerciji čovek često i nakon radnog vremena ostane u radnom režimu, pa mentalno odsutno, obavlja i sve druge obaveze i tako provodi slobodno vreme. Svakodnevnim ponavljanjem čovek se na ovaj način dovodi u stanje hronične mentalne odsutnosti, čime je

njegova prirodna potreba da misli ostala suzbijena i nezadovoljena. Dosada je upravo odsustvo interesantne misli.

„Za modernog čoveka je rečeno da je izgubio smisao da se čudi. Izgubio je i sposobnost empatije. A pošto je „sposobnost čuđenja početak mudrosti“, savremenik je uplovio u neprirodnu ravnodušnost, koju prate osećanja plitkosti i „moderna“ neosetljivost. Nemogućnost empatije označava ozbiljnu i nepodnošljivu krizu intersubjektivnosti. Kada u čovekovom životu nema osećanja za druge ljudе i njihove nevolje, kada zgasnu čovekove plemenite strasti i kada ga obuzmu bezvoljnost i ravnodušnost, tada već stanje dosade nije moguće izbeći. Verujem da nećemo pogrešiti ako kažemo da je dosada forma bolesti ili uvod u bolest.“ (Božović, 2007, str. 8)

2.4.2. Rad i slobodno vreme

Iako se u literaturi navode različite „podele“ vremena, gde se slobodno vreme vidi kao jedan pojarni oblik, činjenica sa kojom se slažu mnogi teoretičari (Dimazdije, Martinić, Božović...) je da slobodno vreme i dokolica utiču i prepliću se sa ostalim kategorijama vremena i područjima egzistencije. Dok neki zagovaraju tezu da je slobodno vreme u suprotnosti sa radnim vremenom ili ono što ostane nakon vremena koje se provede u radu, brojni autori se slažu da je rad moguć i u slobodnom vremenu. U krajnjoj liniji slobodno vreme pojedincu nudi mogućnost kako će ga provesti. Sloboda izbora je primarni vid ostvarivanja slobode u slobodnom vremenu. Ako čovek ne može da bira onda nije slobodan, pa se ne može raditi o slobodnom vremenu. Tako dakle, čovek može birati da u slobodno vreme radi, odnosno vrši neku delatnost. Ovi prekovremeni radni sati nekada sadrže potrebu za humanim radom, pa čovek u slobodno vreme radi ono čime bi želeo da se bavi. Ovakav volonterski rad može za posledicu imati neku društvenu ili ličnu korist, a neretko je cilj materijalna korist kojom pojedinac želi da obezbedi materijalna sredstva kako bi mogao priuštiti skupe stvari ili položaj u svetu gde se sve kupuje novcem. Američki psiholog Džon Nojlinger (John Neulinger 1924-1991) je baveći se pitanjima slobodnog vremena i dokolice definisao model sa tri tipa slobodnog vremena i tri tipa onoga što nije slobodno vreme. Prema ovom autoru tipovi slobodnog vremena bi bili:

- *Prava dokolica (pure leisure)*, aktivnost potpuno slobodno izabrana i izvodi se radi nje same ili dokolica u klasičnom smislu – ideal za koji se treba boriti, ali ga je teško dostići.

- *Slobodno vreme – rad (leisure – work)*, aktivnost izabrana potpuno slobodno, a pruža i unutrašnje zadovoljstvo i spoljašnju nagradu;
- *Slobodno vreme – posao (leisure – job)*, aktivnost izabrana potpuno slobodno, ali pod uslovom da je izabrana radi zadovoljstva u njenoj posledici (nagradi), poput rekreacije, na primer, koju neko izvodi radi očuvanja zdravlja, a ne zato što je lekar odredio, i to po sopstvenom izboru.

Tri tipa stanja koja nisu tipovi slobodnog vremena su:

- *Pravi rad (pure work)*, bavljenje aktivnostima pod prisilom (kao posledica nužnosti), ali se obezbeđuje potpuna unutrašnja nagrada iako bez osećanja slobodnog izbora (slobode);
- *Rad – posao (work – job)*, bavljenje aktivnošću, jer je nužno da se to čini, ali podrazumeva unutrašnju i spoljašnju motivisanost različitog intenziteta;
- *Pravi posao (pure job)*, potpuno suprotan tip pravoj dokolici jer se u aktivnostima ne uživa, ali se njima bavi radi rezultata koje one podrazumevaju. (Neulinger, 1981)⁵¹

U tipologiji koju predlaže Nojlinger moguće je identifikovati poziciju hipotetičkog oblika rada u slobodnom vremenu. U realnom životu rad u slobodnom vremenu se javlja u mnogo više oblika i sa mnogo motiva pa teško da se može podvesti u bilo koji model sa konačnom tipologijom, poput ovog Nojlingerovog. Nojlingerove tipove aktivnosti u vremenu možemo razumeti kao pragove kojima pridružujemo bliske oblike pojava u realnom životu.

Pitanje je da li dobrovoljno odricanje slobodnog vremena zarad boljeg materijalnog statusa, položaja ili luksusa koji se pravdaju kvalitetom života zapravo i doprinose istom.

„*Način korišćenja slobodnog vremena je najbolji pokazatelj različitih oblika otuđenja. Pojmovi kao što su: eksploracija, tržište, profit, robno-novčana proizvodnja, biznis industrija, sve češće se susreću u analizi slobodnog vremena. Tako slobodno vreme prestaje da bude slobodno, jer se pokorava vladavini kapitala. Novi životni stil i kultura slobodnog vremena bi mogli da utiču na pad potrošnje, ali privreda i kapital će se verovatno tome suprotstaviti.*“ (Koković, 2002, str. 65)

⁵¹ Neulinger, John (1924-1991): *The Psychology of Leisure*, Charles C. Thomas Publisher, 1981. Springfield, Illionis

2.4.3. Zabava i slobodno vreme

Obrazac ponašanja koji se identifikuje u brojnim anketama koje su sproveđene za potrebe istraživanja na temu aktivnosti u slobodnom vremenu (posebno mladih)⁵², pokazuje zabavu kao dominantan oblik provođenja slobodnog vremena. Zabava sama po sebi je ništa drugo do sistem „entertainmenta"⁵³, kao sub-sistem kapitalizma – za koju Ernst Bloch (*Ernest Bloch*) kaže da je „nadoknada za ono što nije postignuto u kapitalističkoj životnoj borbi u njenim oblicima na koje se pristaje“ (Jurić, 2009.).⁵⁴ Urbani kulturni obrazac provođenja slobodnog vremena koji podrazumeva zabavu, razonodu i druženje je najprihvaćeniji oblik provođenja slobodnog vremena. Ovakve aktivnosti zahtevaju minimalno intelektualno angažovanje i kao takve ne iniciraju intelektualni razvoj van empirijske spoznaje percipirane stvarnosti. Zabava zapravo predstavlja način da se ispunij preostalo vreme nakon što su radne i vanradne obaveze ispunjene. Osim aktivnog angažovanja u izlascima i druženju, zabava podrazumeva i pasivne aktivnosti gledanja (primerenog ili neprimerenog) televizijskog programa⁵⁵, čitanja žute štampe i lake literature i slušanja muzike upitnog kvaliteta. Zabava se u osnovnom smislu traži radi zadovoljstva i u njoj se često preteruje. Ona tako oduzima energiju potrebnu za koristan rad i tako predstavlja smetnju za ostvarenje ličnih ciljeva i uspeha.

Ne retko se domen zabave dovodi u vezu sa zloupotrebotom slobodnog vremena. Bilo da se radi o zloupotrebni ilegalnih droga, nelegalnom „skidanju“, sadržaja sa interneta ili narušavanju nečijih autorskih prava govorimo o nelegalnim radnjama ili legalnim vidovima zloupotrebe poput preteranog konzumiranja alkohola i drugih devijantnih ponašanja. Istraživanja pokazuju da gotovo sve zemlje sveta imaju problem sa zloupotrebotom droge. Posebno se ističu razvijene zemlje Amerike, Evrope, a sve više i Australije i Azije. Kancelarija Ujedinjenih Nacija za drogu i kriminal 2009. godine je objavila izveštaj⁵⁶ o korišćenju droga u svetu gde se navodi da je 2008. godine između 155 i 250 miliona ljudi na svetu koristilo neke vrste ilegalnih droga u proteklih godinu dana, što ih čini korisnicima droga. Korišćenje ilegalnih droga se ne može strogo vezati niti za jedan određen društveni sloj, etničku pripadnost, pol, profesiju ili status. Motivi za

⁵² Koković, Ilišin, Vrkić Dimić, Kačavenda Radić i drugi

⁵³ Engleski pojam *entertainment* znači zabavu u najširem smislu, ali kolokvijalno podrazumeva komercijalizovanu zabavu koja danas gotovo da predstavlja industriju čije su samo neke od manifestacija Dizniленд i Las Vegas. Na sufiks *-tainment* često nalazimo i u drugim složenicama i on uglavnom svuda upućuje na umešanost zbave i na industrijalizaciju osnovnog pojma u složenici. Tako imamo *infotainment*, *politainment*, *pornotainment*, *psychotainment*.

⁵⁴ Jurić citirao Ernesta Bloha (*Ernest Bloch 1885-1997*) dostupno na: <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/hrvoje-juric-11-teza-o-slobodnom-vremenu.html#toc1>

⁵⁵ Blokbaster TV serije i filmovi i riječi šou programi su najprisutniji

⁵⁶ Dostupno na:

http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2010/2.1_Understanding_the_extent_and_nature_of_drug_use.pdf

korišćenje i zloupotrebu droga uopšte su različiti, ali se najveći ideo locira u slobodnom vremenu. Negativni efekti droga po pojedince i društvo su široko istraživani i raspravljeni u svetskoj literaturi i zloupotreba ovih supstanci predstavlja gorući problem na svetskom nivou. Za razliku od ovog vida ilegalne zabave ilegalno „skidanje“ sadržaja sa interneta je domen koji nailazi na oprečne stavove u društvu i među istraživačima. Piraterija je pojava koja značajno umanjuje profitabilnost digitalne industrije zabave. Prema podacima istraživanja iz 2007. godine, koje je sprovela agencija „Entertainment Media Research“ na uzorku od 1700 ispitanika 43% je ilegalno „skidalо“ sadržaje sa interneta.⁵⁷ Ovakva praksa uzrokuje značajne gubitke za nacionalne i korporacijske privrede u oblasti industrije digitalne zabave. Činjenica je da se ovaj vid delikvencije ne sankcionиše na način koji bi doveo do smanjenja, što dovodi do situacije da se takvo ponašanje sve više povećava i toleriše. Opravdanja se često traže u oblasti jednakih prava na dostupnost informacija, a u vezi sa činjenicom da se cena određenog sadržaja na internetu ne razlikuje od zemlje do zemlje. Osim toga ovakvi kriminaliteti se doživljavaju kao „zločin bez žrtava“ (Wolfe, Higgins, & Marcus, 2007), pa se i tako pravdaju i sa etičke strane. Ovaj moralni momenat je čest argumenat koji navode kriminolozi u distinkciji onoga što jeste ili nije zločin. Poređenja radi, sličan argument navode i kolonizovani građani kada kažu da je zakon koji štiti kolonizovanu imovinu nemoralan, jer je ta imovina njihovo otuđeno nacionalno vlasništvo.

2.4.4. Odmor i slobodno vreme

„Pojedinac odmorom obnavlja svoje produktivne i reproduktivne snage.“ (Vidulin Orbanić, 2008.) Odmor u slobodnom vremenu podrazumeva slobodno odabranu delatnost, koja po prirodi može biti fizički pasivna, a koja za cilj ima odmor. Nije svaki odmor odgovarajući za svaku vrstu umora. Moramo prvo razumeti oblik umora da bismo mogli da se ispravno odmorimo. Da li kao stvar trenda ili iz nekog drugog razloga, ali u svetu pa i na našim prostorima u proteklih deceniju ili nešto više, javlja nova praksa stručnjaka koji sebe nazivaju životnim trenerima (*life coach*). Ovi stručnjaci obično objedinjuju više praksa i oblasti koje poznaju i primenjuju u svom poslu savetovanja onih koji to od njih traže. Tehnike koje primenjuju ovi treneri u vođenju i usmeravanju pojedinaca ka ostvarenju ciljeva (profesionalnih i životnih) se zasnivaju na tehnikama organizovanja, racionalnog planiranja i balansiranja. Suština je usmeriti raspoložive snage i potencijale jednog pojedinca na maksimiziranje učinka i efikasno ostvarenje ciljeva, profesionalnih i životnih. Efikasnom odmoru životni treneri daju veliki značaj, prepoznavši ga kao

⁵⁷ Dostupno na: <http://www.entertainmentmediaresearch.com/>

nužan za regeneraciju snaga i sposobnosti koje se kasnije mogu koristiti za željene aktivnosti. Bilo da se radi o pasivnom odmaranju koje za cilj ima opuštanje napetih i opterećenih mišića ili da se radi o nekom obliku mentalnog opuštanja, odmor je neophodan, jer ako ga ne priušti čovek rizikuje da „pregori“, usled stalne opterećenosti⁵⁸. Osnovni oblik odmora koji je nezamenjiv, je san. Ukoliko ne priušti dovoljno sna pojedinac neće imati snage da obavlja aktivnosti koje se od njega traže ili koje on sam želi. Osim spavajući, čovek se može odmarati i budan i to je često potrebno. Cilj budnog odmora može biti fizičko ili mentalno opuštanje, što podrazumeva *apriori* napetost u nekom obliku. Vreme za odmor je slobodno vreme jer odmor sam po sebi nije produktivan da bi se mogao obavljati u radno vreme kada je produktivnost osnovni cilj.

Ako govorimo o fizičkom odmoru, tj. opuštanju tela i napete muskulature, onda govorimo o nekoj vrsti pasivne aktivnosti. Telesni položaj (ležanje, leškarenje ili udobno sedenje) je jedan od uslova za efikasan odmor ove vrste. Osim toga bitni su i klimatski, prostorno-ambijentalni i socijalni uslovi za osećaj komforног и prijatnog okruženja. Zaista, slično kao i za komfor, ako govorimo o odmoru prevashodno govorimo o osećaju.

Za razliku od fizičkog odmora koji je pasivan, mentalni odmor može biti i aktivnog oblika. Bilo da se radi o laganoj šetnji ili ekstremnom sportu, cilj je isti samo su potrebe pojedinaca različite. Ono što je bitno je osećaj prijatnosti i opuštenosti koji su potrebni da bi odmor imao željeni efekat i da bi se mogao tako nazvati.

2.4.5. Rekreacija i slobodno vreme

Prema tumačenju stručnjaka, rekreacija predstavlja oblik aktivnog provođenja slobodnog vremena. Etimološko poreklo pojma rekreacija sugerije ponovno stvaranje, obnavljanje, osvežavanje i razonodu.⁵⁹ Rekreacija je obično vezana za neki oblik fizičke aktivnosti koji može biti različitog intenziteta. U svakom slučaju za rekreaciju se vezuje oslobođanje viška fizičke energije što za cilj ima dovođenje tela i bića u stanje ravnoteže. Ovako posmatrano rekreacija se može kvalifikovati pre kao oblik provođenja slobodnog vremena koji prethodi odmoru, a po nekim autorima je i suprotna odmoru⁶⁰. Autor ovog rada zauzima kompromisni položaj i smatra

⁵⁸ 28. maja 2019. godine, Svetska zdravstvena organizacija je **izgaranje na poslu** zvanično uvrstila na listu bolesti. Izgaranje je definisano kao sindrom i date su preporuke lečenja gde se stres i premor identifikuju kao glavni uzroci pojave bolesti. Izvor: https://www.who.int/mental_health/evidence/burn-out/en/

⁵⁹ latinski *recreo, recreare* – doslovce znači ponovo stvoriti, obnoviti

⁶⁰ Nemeć, P., Nemeć, V. (2009), *Elementarne igre i njihova primena* - drugo izdanje, Beograd, IDEA

da rekreacija nije suprotna odmoru već predstavlja vezu između dokolice i drugih oblika provođenja slobodnog vremena.

"Dokolica ne obnavlja, nego stvara, kreira i predstavlja prostor samorealizacije čoveka. Dokolica bez rekreacije je nedostižna, a rekreacija bez dokolice siromašna". (Koković, 2014.)

Rekreacija je aktivnost i podrazumeva individualnu ili kolektivnu društvenu delatnost koja je slobodno odabrana. Kao takva ima fizičku i psihološku komponentu. Cilj rekreacije je održavanje i povećanje fizičke snage i kondicije, ali i treniranje istrajnosti i discipline.

Neka ispitivanja javnog zdravlja u svetu poslednjih decenija dala su zabrinjavajuće podatke o porastu bolesti i stanja u populaciji koja su posledica neaktivnog stila života. To je razlog za pokretanje brojnih akcija promovisanja rekreativnih aktivnosti među svim populacijama. Aktivni životni stil se ohrabruje podjednako kod oba pola i svih uzrasta. Posebno su popularni programi za podsticanje aktivnog stila života zaposlenih, koje promovišu kompanije ne bi li svoje radnike učinili zdravijim, fizički spremnijim i radno produktivnijim. Aktivnost u ovom smislu se često promoviše kroz različite „sportske igre“, ali se zapravo pre radi o rekreaciji. Razlika je u tome što rekreacija može biti i igra, dok sport ima svoj cilj i trajanje koji su određeni pravilima i usmereni ka rezultatu. Zapravo „*u rekreaciji čovek postiže kreativnost koja proističe iz nepotčinjenog, ne struktuiranog vremena, oslobođenog svakog nametanja sa strane*“ (Nenadić, 1997.).

2.4.6. Kultura i slobodno vreme

„Svaka misao proizilazi iz obrasca date kulture“ (Pljakić, 2013.)

Osim pomenutih fenomena kultura je još jedan koji pronalazi svoje mesto u slobodnom vremenu. Slično kao i slobodno vreme i kultura je društveni fenomen, ali je širi od samog društva, tj. kultura je ta koja objašnjava društvo. Ovaj stav zastupa i Branković (Branković, 2009.) navodeći definicije i određenja kulture koje se zasnivaju na njenom univerzalnom shvatanju i koje objašnjavaju društvo. Pojavni oblik kulture u savremenoj civilizaciji ima odlike obrazaca. Posebno ovo važi za kulturu razvijenog sveta. Rut Benedict se u *Patterns of Culture* kritički odnosi prema ovakvoj pojavi kulture u društvu. Autorka prepoznaje pojavu kulturnih obrazaca kod modernog čoveka iz razvijenog sveta i čoveka iz „primitivnih“ naroda, ali koji su značajno više tolerantni na različitost kulturnih obrazaca (Benedict, 2005).

Iako je kultura prisutna u celokupnoj društvenoj pojavnosti, ovde ćemo se ograničiti na kontekst slobodnog vrmena. U tom smislu kultura korišćenja slobodnog vremena je uže problemsko pitanje. Bilo da se radi o individualnim ili institucionalnim okvirima (Branković, 2009.), kulturni obrasci korišćenja slobodnog vremena zavise od emocionalne inteligencije i emocionalnog kapaciteta ličnosti, odnosno društva (Pljakić, 2013.) (Rodžek, 2014.). Kultura, naime, podrazumeva kritički odnos prema korišćenju resursa ličnosti. Bilo da se radi o „konzumiranju“ ili stvaranju kulture u slobodnom vremenu, kritički odnos prema materijalnoj stvarnosti, modernim trendovima i popularnim aktivnostima je imperativ u određenju kulturnog korišćenja slobodnog vremena. Ograničena sposobnost kritičkog razmišljanja i delovanja određuje ograničeno učešće, posebno u visokoj kulturi (Branković, 2009.). Značajni angažman u mas kulturi koja se plasira kroz mas medije i društvene mreže, uz ograničeno aktivno angažovanje u visokoj kulturi koja za cilj ima unapređenje društvenih kompetencija svedoči o krizi kulture posebno onoj koja se smešta u slobodnom vremenu. Kriza kulture se prvenstveno odnosi na popularnu kulturu i njen komplementarni činilac – popularnu umetnost. XXI vek je doneo promenu paradigme u polju socioloških proučavanja popularnih tema. Sociologija je postala orijentisana na „meinstrim“ teme pa su i proučavanja kulture otišla u drugi plan. U prilog ovoj tvrdnji ide činjenica da se na mnogim univerzitetima kultura izučavala u XX, ali je to značajno promenjeno u XXI veku⁶¹. Ovo je dovelo do situacije da se i kultura slobodnog vremena usmeri na masovnu potrošnju roba umesto na razvoj društvenih kapaciteta individua i kolektiva.

⁶¹ Ričard Hogart (Richard Hoggart) je 1964. Godine osnovao Centar za savremene kulturne studije kao postdiplomski program kulturnih studija na Birmingemskom Univerzitetu. Ovaj centar je tokom svog postojanja 1964-2002. proučavao i razmatrao pitanja popularne kulture, kulture određene epohe i visoke kulture.
<https://www.birmingham.ac.uk/schools/historycultures/departments/history/research/projects/cccs/about.aspx>

2.5. Distinkcija slobodnog vremena i dokolice

Slobodno vreme i dokolica nisu sinonimi. Mnogi teoretičari su izneli svoje mišljenje o distinkciji slobodnog vremena i dokolice. Samo jedan od njih je Sebastijan De Gracija (*Sebastian De Grazia*) koji navodi da „*svako može imati slobodno vreme, ali ne može svako imati dokolicu.*“ (De Grazia, 1962.)⁶² Na ovog autora se poziva i Koković koji još kaže: „*Slobodno vreme ima realne šanse za ostvarenje, dok malo ljudi može da se ostvari u dokolici, jer nisu svi sposobni za kontemplaciju, a potrošačko društvo je nesposobno da ostvari potrebne okvire za realizovanje njihovih potencija u slobodnom vremenu.*“ (Koković, 1977., str. 33)⁶³ Ipak slobodno vreme kao takvo nudi potencijal za ostvarenje dokolice koja je vrednosno viša od slobodnog vremena.

U prethodnim poglavljima je već pominjana Blaženka Despot i to kako se ona odnosi prema ova dva pojma. Ona nedvosmisleno kritikuje hronološki mlađi termin slobodnog vremena, za koje smatra da je devalvirana dokolica i koje umesto vremena za razvijanje humanizovanog društva i čoveka kao njegovog subjekta, postalo vreme u kome vladaju zakoni kapitala i svrshodnosti rada. Promena odnosa prema slobodnom vremenu, odnosno nastanak slobodnog vremena kao takvog i predefinicija dokolice doveli su do promene sistema vrednosti. Umesto duhovnog vrednuje se materijalno, umesto humanističkog razvoja na ceni je kapitalistički profit. Slobodno vreme kao fenomen kapitalističkog sistema izgubilo je bitna i suštinska obeležja: „*vremena u slobodi i slobode vremena*“ (Despot, 1976., str. 142). Šta više, Despotova „*terminološki odbija sociološku kategoriju slobodnog vremena, jer ono nije slobodno vreme, već funkcija i derivat kapitala, koji lišava široke narodne mase dirinčenja, ali i povlašćene da stvaraju autentičnu kulturu.*“ (Despot, 1976., str. 145)

Milan Polić razliku između slobodnog vremena i dokolice pravi u toliko što kaže da dokolica jeste slobodno vreme, ali je i besposlica slobodno vreme. Ipak, itekako je pogrešno reći da je besposlica isto što i dokolica, kao što je pogrešno reći da je rad isto što i igra.⁶⁴ Ovaj autor kao zaključak razmatranja onih koji su za i protiv dokolice staje u odbranu dokolice i zastupa čak obrazovanje za dokolicu.

„*Ne nauče li deca na vreme biti dokoličari, mogu postati jedino radnici i/ili besposličari (koji ne rade) „ubijaju vreme“ diktiranom potrošnjom koja će omogućiti nove radne cikluse. Tj., ne nauče li ljudi stvarati svoj vlastiti svet mogu jedino proizvoditi i trošiti stvari*

⁶² Sebastian de Grazia (1917–2001): Of time, work, and leisure. New York: The Twentieth Century Fund, 1962

⁶³ Dostupno na: <https://polja.rs/wp-content/uploads/2016/06/selection12-16.pdf>

⁶⁴ Autor etimološki objašnjava i razgraničava pojmove „rad“; „delatnost“, „slobodno vreme“, „dokolica“. U (Polić, 2007.)

na način koji im drugi odrede. Ako pri tome posegну za nečim što svet bar iluzorno može učiniti drukčijim, ne bi se trebalo tome čuditi.“ (Polić, 2007.)

Neki autori poput Muminovića⁶⁵ i Supeka ne prave razliku između dokolice i slobodnog vremena odnoseći se prema ovom pojmu pozitivno ili negativno. Muminović ističe značaj slobodnog vremena u tome što ono predstavlja uslov za ostvarenje ljudske biti kroz autentičnost koja se dostiže u slobodnom vremenu, dok Supek u obzir uzima negativne posledice naučnog i tehnološkog napretka koji za posledicu imaju slobodno vreme koje je „*vreme trgovine i prodaje različitih veštačkih užitaka*“ (Supek, 1974). Još jedan autor sa prostora Jugoslavije koja je značajno doprinela teoriji slobodnog vremena u XX veku sa aspekta pedagogije i andragogije je prof. Nada Kačavenda Radić koja u više tekstova razmatra problematiku i značaj obrazovanja i slobodnog vremena. Autorka smatra da je potrebno obrazovanju o i za slobodno vreme pristupiti sa aspekta više nauka kako bi se problematika obuhvatila u širem okviru. Kačavenda Radić se poziva na više teoretičara i navodi da je nauka o dokolici mlada koja ima svoje mesto u sistemu ostalih nauka i to u relacijama:

- društvo-individua;
- prošlost-budućnost. (Kačavenda Radić, 1992., str. 36)

Utvrdiši osnovne karakteristike slobodnog vremena i njegovog značaja Radićeva sprovodi empirijske provere i dolazi do zaključka da „*slobodno vreme valja tretirati kao društveno uslovljen integralni deo čovekovog vremena (entitet čoveka) čiji je sadržaj svrshishodno i vrednosno (relativno) slobodo izabran*“ (Kačavenda Radić, 1986.).

Analizirajući i tumačeći navode više autora o dokolici i njenoj važnosti za obrazovanje, Kačavenda Radić, izdvaja dva najdominantnija pedagoško zadatka andragoških npora:

- doprinos slobodi izbora
- doprinos prilici za samoaktuelizaciju čoveka. (Kačavenda Radić, 1992., str. 38)

Nataša Krivokapić analizira sličnosti i razlike u tumačenju slobodnog vremena kod jugoslovenskih teoretičara do 80ih godina prošlog veka. Ona navodi da su teoretičari sa ovih prostora u to doba imali uglavnom idealističnu i futurističku viziju u tumačenju slobodnog vremena, što je posledica njihove početne pozicije u socijalističkom sistemu.

⁶⁵ Muminović, Rasim (1935-2012): Vrijeme i sloboda, *Praxis*, godina XI, broj 1-2, 1974. Dostupno na <https://www.marxists.org/srpshrva/subject/praxis/1972/index.htm>

„Posmatranje slobodnog vremena kao prostora za potpunije čovekovo izražavanje i nesmetani razvoj njegove individualnosti zajedno uz radu najvećoj meri upravo proizilazi iz Marksove prepostavke o ukidanju antagonističke egzistencije slobodnog vremena.“
(Krivokapić, 2007., str. 97)⁶⁶

Ista autorka kao zaključak analize navodi osnovna obeležja tumačenja pojma slobodno vreme. Četiri odlike fenomena slobodno vreme su (Krivokapić, 2007., str. 97-98):

1. *Da je društveno uslovljen fenomen, kako istorijski tako i klasno, ekonomski, kulturno, naučno tehnički i sl.*
2. *Da predstavlja integralni deo čovekovog vremena, zahvaljujući čijim aktivnostima čovek stvara, razvija i određuje svoju suštinu, radnu i individualnu;*
3. *Da je vrednosno obojeno, što naročito dolazi do izražaja kroz razne aktivnosti u slobodnom vremenu;*
4. *Da predstavlja relativnu slobodu izbora*

Imajući u vidu ove odlike, sistem savremenog društva (globalizacija) određuje da je stvarnost bliža koncepciji da slobodno vreme predstavlja samo „kvantitativnu promenu u raspodeli ukupnog vremena“ (Krivokapić, 2007., str. 98), nego ideološku interpretaciju prostora i vremena ljudske samoaktuelizacije. Potreba da i dalje postoji ova druga koncepcija interpretacije slobodnog vremena objašnjava potrebu za podsećanjem na Aristotelovu dokolicu koja je *prvi princip svake akcije*. Kao još jedno mesto distinkcije slobodnog vremena i dokolice nameće se mišljenje savremenog sociologa Krisa Rodžeka koji dokolicu razmatra paralelno sa emocionalnom inteligencijom koja može da je usmeri i da joj dodeli nužna obeležja koja je razlikuju od slobodnog vremena.

„Dokolica i emocionalna inteligencija idu ruku pod ruku što zajedno dovodi u pitanje tradicionalne konotacije „slobodnog vremena“ u literaturi o oblicima i praksi dokolice.“
(Rodžek, 2014., str. 27)

Rodžek o dokolici govori ništa manje idealistično od pomenutih prethodnika koji o ovom pojmu govore kao mestu i vremenu najbližem rajskoj Arkadiji koja je lišena rada ili kako autor kaže „Dokolica je stanje uma kome preti opasnost da bude iskvarena radom“ (Rodžek, 2014., str. 29). Dokolica iako se ostvaruje u slobodnom vremenu ona je pre svega uslovljena stanjem uma.

⁶⁶ Dostupno na: <http://www.socioloskaluca.ac.me/arhiva.htm>

Teorija je jasna, da bi se slobodno vreme koristilo na smislen način koji će doprineti dobrobiti društva i odupreti se depersonalizaciji u slobodnom vremenu koje sobom nosi konformistička klima globalizma, tj. da bi dokolica imala šansu da se ostvari potrebno je napore uložiti u obrazovanje za slobodno vreme i emocionalnu emancipaciju. Smisao slobodnog vremena je sloboda individue. Slobodno vreme, u kome su diktirani obrasci ponašanja bilo da su nametnuti kroz formu standarda koju propagiraju mediji ili da su prepoznati kao poželjni u prihvatanju potreba koje nisu stvarne nego su stvorene, nije vreme kada je individua slobodna.

„Bio ili ne bio proizvođač dobara, odnosno robâ, posedovao ili ne posedovao sredstva za proizvodnju i sredstva za puku egzistenciju – svaki je čovek instrumentalizovani i manipulisani potrošač, čija potrošnja uglavnom nadilazi njegove potrebe, jer se upravo potrebe najintenzivnije proizvode: ponajviše u industriji slobodnog vremena.“ (Jurić, 2009.)⁶⁷

Prepostavimo da je slobodno vreme zaista slobodno i da pojedinac nije manipulisan u njegovom korišćenju. Načini kako se slobodno vreme može provoditi i aktivnosti koje se u okvir slobodnog vremena mogu smestiti su brojne. Koliki god da je mogući broj slobodno vremenskih aktivnosti, čak i da je beskonačan, sve ove aktivnosti se mogu smestiti u nekoliko kategorija. U pitanju su aktivnosti: zabave, odmora, rekreacije i kulture. Dokolica, uslovljena stanjem uma se ponajpre locira u odmoru i kulturi, dok su joj zabava i rekreacija po logici stvari znatno dalje. Naravno, dokolica jeste stanje kojem se teži na putu samospoznaje. U dokolici je čovek slobodne volje i upravo zato dokolica i jeste poželjna, ali je teško ostvariva.

„Za mnoge ljudi dokolica je privlačna zato što simbolizuje slobodu i izbor. Podsvesno povezivanje dokolice sa slobodom izbora i samoopredeljenjem nadmašuje iskustvo korišćenja dokolice.“ (Rodžek, 2014., str. 129)

Posebno je dokolicu teško ostvariti u savremenom dobu kada se ogromni resursi troše na porobljavanje slobodne volje čoveka, bilo da se to radi kroz ideologije (religije, politike, sekte ili druge ideološke fenomene) ili (druge) društvene sisteme. U svakom slučaju svako ograničavanje volje jeste društvena tvorevina koja čoveka udaljava od dokolice.

⁶⁷ Dostupno na: <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/hrvoje-juric-11-teza-o-slobodnom-vremenu.html#toc1>

Prema Previšiću⁶⁸ slobodno vreme u savremenom društvu označava „...prostor i mogućnost interakcije u procesima individualizacije, socijalizacije i inkulturacije; ...prostor samoaktuelizacije i samoostvarenja osobnosti.“ (Vidulin Orbanić, 2008., str. 20)

Činjenica je da je slobodno vreme određeno i uslovljeno društvenim položajem pojedinca i njegovim životnim iskustvom, kao i navikama, potrebama i mogućnostima koje čine njegov društveni kontekst. Mogućnost izbora koja se pojedincu pruža u odabiru aktivnosti kojoj će se posvetiti u svom slobodnom vremenu i čini suštinu slobode.

2.6. Istorijski pregled i odnos prema slobodnom vremenu i dokolici

Ako govorimo o slobodnom vremenu u doba antičke Grčke mislimo pre svih na Aristotela i onome što je on pisao o dokolici (grč. σχολή). Činjenica je da se Aristotel pozitivno odnosio na ono što ćemo u ovom radu nazivati dokolica. „Cilj rata je mir, cilj rada je dokolica.“ (Aristotel, 1960.) Aristotel je, naime, smatrao da je dokolica kruna slobodnog vremena, kao takva ne podrazumeva lenjost i ona sama nije cilj, već sredstvo za postizanje cilja – samospoznaja, podizanje svesti i produhovljenje u svrhu pravednog vladanja i srećnog življenja. Dokolicu u vreme antičke Grčke su uživali povlašćeni slojevi u slobodnom vremenu prepustajući se filozofiranju, meditaciji, stvaranju umetnosti, sudelovanjem u javnim raspravama, igrama, svečanostima... Sve to jesu delatnosti koje za cilj imaju razvoj vrlina, jer samo onaj ko ima slobodnog vremena može se prepustiti dokolici i uzdići do mudrosti i slobode duha, kako bi ovладao sopstvenim životom i uživao u njemu. Odatle sledi da je za ostvarenje dokolice slobodno vreme nužan, ali ne i dovoljan uslov.

Više puta u ovom tekstu Aristotel se spominje kao referenca na ideal slobode kome se teži zarad ostvarenja čiste dokolice. Ipak, moramo se donekle ogradići od Aristotela jer on je dokolicu definisao svojstveno svom vremenu sa pogledom na svoju budućnost, kao budućnost neporobljenog čoveka⁶⁹ koja bi zasigurno trebala biti naša sadašnjost (formalno ropsstvo ne postoji od ukidanja feudalizma, neformalno možemo govoriti o savremenim vidovima ropsstva). Ipak, tumačeći Aristotelovu filozofiju i predstavu budućnosti čini se da je nemoguće postaviti

⁶⁸ Previšić, Vlatko: Slobodno vreme između pedagoške teorije i odgojne prakse *Napredak* 141 (4); 403-410, Zagreb Hrvatski pedagoško književni zbor, 2000.

⁶⁹ Slobodan je onaj koji nije rob.

takvu hronološku liniju u odnosu na savremenog čoveka, upravo zbog promene koncepta ropsstva u savremenom svetu. Aristotel svakako nije mogao da predvidi ogromnu preraspodelu vremena i bogatstva u vreme i nakon urbane industrijalizacije.

„Dokolica nije potrošačka aktivnost budući da je potrošnja najpre vođena kapitalističkim ciljem neprestanog gomilanja, niti je aktivnost osmišljena da čoveku skrene misli s problema i teškoća koje nosi rad, pošto bi dobila dopunska kompenzaciju funkciju. Dokolica je škola za život. Cilj tog školovanja je očuvanje i unapređenje kompetentnosti, relevantnosti i kredibiliteta. Uspešno ostvarenje tog cilja zahteva neprestanu primenu emocionalne inteligencije i neprekidni emocionalni rad. Sloboda je za ptice.“ (Rodžek, 2014., str. 188)

Nakon Antičke Grčke na istorijskoj sceni primat preuzima Antički Rim. Veliki latinski mislioci postavili su i razvijali temelje i principe mnogih nauka, kako prirodnih tako i društvenih. Veliki govornik i filozof u više svojih tekstova pominje složenicu *Otium cum dignitate*. Direktan prevod bi mogao glasiti *dostojanstvena* ili *učena dokolica*. Na nekim mestima Dostojanstvena dokolica kod Cicerona ima političko značenje „*dostojanstvo u Rimskoj Republici*“, dok se na drugom mestu odnosi na društvo, pa se misli na „*dostojanstvenu dokolicu koja je ispunjena učenjem*“. Kod Cicerona dokolicu (*otium*) zapravo upotpunjuje dostojansvo (*dignitas*). Na ovaj način filozof usmerava dokolicu samo na najbolje građane (*optimates*), koji su bogati i moćni, jer samo su oni mogli uživati dokolicu (biti dostojanstveni) u Rimu u vreme Cicerona⁷⁰. Činjenica je takođe da je u vreme Carskog Rima slobodno vreme slobodnih građana takođe bilo značajno. Za njihovo slobodno vreme su organizovane zabave cirkusa, predstava ili borbi na trgovima, forumima, termama, cirkusima ili u borilištima. Sezona zabave za široke narodne mase je trajala 135 dana godišnje i tada bi gradovi poprimili svečani oblik, a svakodnevni život bi stao. Radni dan je prestajao u 15 sati zimi, a u 16 sati leti. „*Veče je svako posvećivao sebi*“ (Janković, 1973., str. 2).

Satirična metafora „hleba i igara“⁷¹ se i danas koristi, a potiče iz Rima u drugom veku. Rimski pesnik i satiričar Juvenal (*Juvenal*) koristi ovu sintagmu da opiše apatično stanje u građanskom društvu Rima koje je nezainteresovano za politiku i dugoročni razvoj države i društva. Podelom besplatnog hleba i obezbeđivanjem cirkuskih zabava i gladijatorskih igara vlast je obezbeđivala podršku naroda, skrećući pažnju sa važnih političkih i državnih pitanja. Na ovaj način bavljenje

⁷⁰ Bragova, Arina: The concept cum dignitate otium in Cicero's writings, Studia Antiqua et Archaeologica, 22(1): 45–49, Dostupno na: <http://saa.uaic.ro/the-concept-cum-dignitate-otium-in-ciceros-writings/> Decembar 2016.

⁷¹ Latinski: *panem et circenses* (hleba i cirkusa)

javnim stvarima je povereno državnoj birokratiji, a javnost se dobrovoljno odrekla da se bavi ovim pitanjima. Doba antičkog Rima je vreme kada najpre možemo uočiti razliku između dokolice (*otium*) kojom raspolažu učeni, najbolji građani (*optimates*), i ostalog slobodnog vremena kojim raspolažu svi slobodni građani, a koji se tada prepustaju zabavi. „Komercijalizacija i organizovanje masovnih sportskih i rekreativnih događaja osmišljeni su tako da stvaraju pasivne potrošače.“ (Rodžek, 2014., str. 34)

U srednjem veku i feudalnom društvu društveni napredak usmeravaju religijske institucije koje određuju politiku upravljanja društva i država. Religijska misao ohrabruje rad kao način da običan čovek obezbedi svoje mesto u obećanom raju. Govori se da je slobodno vreme početak greha i da samo rad, a ne dokolica, dolikuje bogobojažljivom smrtniku. Ovo se ipak ne odnosi na sveštenike i feudalce koji su uživali plodove rada nižih klasa i puno slobodnog vremena. Slobodno vreme povlašćenim slojevima je služilo za molitvu, kontemplaciju, dosezanje mudrosti, a običnim ljudima je služilo samo za odmor (neradna nedelja i praznici, oko 70 dana godišnje (Janković, 1973., str. 2). Izreka „dokon mozak đavolje igralište“, koja se i danas često koristi služi da predstavi izazov ispunjenja slobodnog vremena, dok istovremeno nagoveštava stav zastupnika vere da pošto običan čovek nema snagu da se suprotstavi „đavolu“, za njega i nije slobodno vreme. Nezadovoljstvo u nižim slojevima društva zbog nepravednog položaja u odnosu na povlašćene slojeve izrodilo je misao i odnos prema ovim povlašćenim slojevima kao neradnicima i „dembelima“.⁷²

Renesansa i humanizam donose povratak filozofskoj misli stare Grčke i Rima. Propagira se slobodno vreme kao pravo čoveka i mogućnost da se vodi kvalitetan život, uz preporuku rada od 6 sati dnevno (3 sata ujutru, 3 sata popodne) (Janković, 1973.). Promoviše se aktivno provođenje slobodnog vremena u zavisnosti od afiniteta i mogućnosti pojedinca. Tomas Kampanela (Tommaso Campanella)⁷³, jedan od retkih protivnika u to vreme popularizovane Aristotelovske misli, navodi da slobodno vreme treba koristiti za učenje, razgovore, čitanje, pisanje, vežbanje tela i duha.

⁷² ... „Svu muku tvoju, napor crnog roba, Poješće silni pri gozbi i piru...

A tebi samo, kô psu u sindžiru... Baciće mrve... O, sram i grdoba!“...

Aleksa Šantić 1910.: „O klasje moje“, izvor: <http://www.aleksasantic.com/>

⁷³ Kršten kao Giovanni Domenico Campanella, 1568-1639, filozof, astrolog, teolog, pesnik, sveštenik, poznat po odbrani Galilea Galileja pred papom i dominantnom svešteničkom strujom tog vremena. Zalagao se za dosezanje istina i stajao u odbranu egzaktnih nauka, posebno matematike i astronomije koje navode i definišu zakone prirode. Prognan je iz crkve zbog svog suprotstavljenog stava 1594. godine. Bio je zagovornik empirizma i Telesiov sledbenik koji je zagovarao znanje po osećaju. Jedno od prvih Kampanelinih dela nosi naslov *Philosophia sensibus demonstrata*, (Filozofija po osećaju)

2.7. Odnos savremenog čoveka prema dokolici

„U dokolici nismo slobodni, ispravnije je reći da smo drugačije postavljeni.“ (Rodžek, 2014., str.

72)

Dokolica podrazumeva ljude koji ne rade, ili barem ne rade u datom trenutku. Današnje doba hiper nezaposlenosti onda bi trebalo da bude pravo vreme za ovu aktivnost. Ipak, izgleda da se dokolica gubi u prekovremenim satima rada onih koji imaju posao. Dokolica kao izvorište rada se zaboravlja i u dragocenim časovima slobodnog vremena prepuštamo se dokonici⁷⁴ i jeftinoj zabavi. Slobodno vreme najveći deo stanovništvo ispunjava aktivnostima odmora, rekreativne i zabave, a kulturni domen provođenja slobodnog vremena (Vidulin Orbanić, 2008., str. 23) se svodi na mas-kulturu kojom se simulira kultura u sveprisutnim medijima. U prilog ovome ide i činjenica onoga što industrija slobodnog vremena nudi kao opciju.

Dokolica je aktivnost koju uslovjavaju stanja i kompetencije izvršilaca. Uslov za dokolicu je odmor, odnosno, psiho fizički umoran čovek nije u stanju da uživa u dokolici. Takođe dokolica zahteva inteligenciju i to prvenstveno emocionalnu inteligenciju (Rodžek, 2014.). U tom smislu dokolica i nije za svakoga, ona je aktivnost privilegovanog sloja društva. Veblen ih naziva „dokoličarskom klasom“, gde identificuje privilegovanu elitu bogatog sloja ljudi čija egzistencija nije uslovljena manaulnim radom. Onaj koji je sposoban i može da uživa u dokolici svakako zaslužuje epitet elitnog pripadnika društva.

⁷⁴Dokonica, pojam sa korenom dokon- označava besposličarenje što je suprotnost dokolici koja je uzvišena aktivnost. Vidi (Polić, 2007.)

3. Jezik prostornih obrazaca

Jezik obrazaca (eng. *Pattern language*) je pojam koji je u arhitektonsku teoriju uveo Kristofer Aleksander (*Christopher Alexander*) svojim delom *A Pattern Language* (Alexander, i drugi, 1977)⁷⁵. Jezik u sintagmi jezik obrazaca upućuje na veštačku tvorevinu koja služi za komunikaciju. Obrazac u istoj sintagmi upućuje nas na ustanovljene odnose koji su međusobno strogo definisani i među zavisni i da se javljaju po unapred definisanim pravilima.

Aleksanderov jezik obrazaca sadrži niz praktičnih prostornih smernica koje definišu odnos čoveka prema njegovom neposrednom okruženju u prirodi i građenoj sredini. Ove smernice u obzir uzimaju uslove prirode i društva i potrebe čoveka koje su trajne i stvarne, a nisu rezultat prolaznog trenda. U ovom smislu jezik obrazaca praktično definiše odnose u prostoru koji su pogodni za svaku aktivnost koja je stvarna čovekova potreba, od *mikro* do *makro* nivoa.

Jezik obrazaca u smislu čitanja i projektovanja prostora se može i mora razumeti i posmatrati dvojako. Univerzalni jezik obrazaca se odnosi i može primeniti na opšteg čoveka kao pripadnika globalne zajednice, bez da se u obzir uzimaju njegove pojedinačne karakteristike. Individualni jezik obrazaca je skup personalnih odnosa individue prema kontekstu i on zapravo predstavlja nastavak univerzalnog jezika. Dok univerzalni jezik obrazaca govori o odnosu svakog čoveka prema opštem kontekstu, individualni jezik obrazaca govori o konkretnom odnosu jednog čoveka (sa njegovim ličnim karakteristikama i potrebama) prema konkretnom (prirodnom i društvenom) kontekstu. Ova dva jezika nikako nisu suprotstavljena već, univerzalni jezik obrazaca predstavlja set opštih obrazaca i pravila kako je moguće i kako treba individualne jezike obrazaca učiniti harmoničnim i u celini funkcionalnim. Dakle, univerzalni jezik obrazaca sadrži one prostorne odnose koje su nam svima podjednako važni i potrebni i upravo o njima govori Aleksander u pomenutom delu, dok individualni jezik obrazaca su unutrašnja preraspodela nas samih u ovom prostornom jezičkom sistemu. U ovome leži nedokučivost, ali i lepota građenja i arhitektonskog promišljanja.

Univerzalni jezik obrazaca jeste univerzalni sistem vrednosti koji zastupa Aleksander u svojoj teoriji. U ovom sistemu čovek, priroda i građena sredina se vide kao jednina trojstva u kome niti jedan aspekt ima veći značaj. Sam Aleksander je svoju vrhovnu vrednost nazvao „*Jedninom, Prazninom ili velikim ja*“ (Kožul, 1980, str. 11). Jezik obrazaca zapravo predstavljaju odnosi

⁷⁵ Alexander, C. i drugi: *A Pattern Language*, Oxford University Press, New York, 1977

unutar ove jednine u konkretnom kontekstu, za konkretan slučaj. Teorija jedne vrednosti nije nešto što je opšte prihvaćeno, pa i samu Aleksanderovu teoriju je po tom pitanju sporio Dragoslav Kožul (Kožul, 1980, str. 5).

Na arhitekti ili onome ko osmišjava prostor je da uzimajući obzir univerzalni jezik obrazaca identifikuje individualni jezik onih za koje projektuje na konkretnom prostoru. Prepoznajući korisnike budućeg prostora i sam prostor, arhitekta nudi prostorno rešenje koje odgovara konkretnim korisnicima, a u obzir uzima njihove običaje, tradicije, navike, potrebe, ponašanja i način života. Bez obzira da li je arhitekta uradio dobar posao i ponudio najbolje moguće rešenje prostora u jeziku obrazaca, univerzalnom i individualnom, ljudi neminovno žive u obrascima koji zajedno čine jezik koji je pre svega univerzalni, a zatim i individualni. Obrasci su sklopovi aktivnosti i odnosa koji imaju svoju prostornu dimenziju. Često se prostorna dimenzija jezika obrazaca, što je suštinski prostorni aspekt odnosa čoveka prema kontekstu, izjednačava sa materijalnom prirodom prostornog rešenja. Ovo nikako ne bi smelo da bude izjednačeno. Materijalna priroda arhitekture je rezultat ili prostorni odgovor na jezik obrazaca i podrazumeva formu, koja *apriori* nije sadržana u jeziku obrazaca. Iako mi jezik obrazaca percipiramo kroz čula, radi se o odnosima, a ne samo o materijalnoj prirodi arhitektonske forme.

3.1. Obrasci aktivnosti i prostora za provođenje slobodnog vremena

U skladu sa temom ovog istraživanja, nalazi se za važno razumeti i definisati jezik obrazaca onih prostora u kojima se provodi slobodno vreme. Prostori za provođenje slobodnog vremena i uživanje u dokolici su direktno uslovljeni količinom slobodnog vremena, odnosno udaljenošću od prostora drugih aktivnosti aktera. Sa tim u vezi neophodno je usvojiti aparat za kategorizaciju koji prostore za provođenje slobodnog vremena smešta u vremensko zavisne okvire. Osim vremenskih okvira (o kojima će kasnije biti reči) kategorički aparat čine obrasci koji su objašnjeni kroz set moguće zauzetih odnosa. Da bi objasnili način kreiranja ovog kategoričnog aparata poći ćemo od jednog primera obrasca. Svaki pojedinac svoje slobodno vreme može provoditi kod kuće (i to može biti njegov slobodan izbor), kako na nivou dana, tako i na nivou nedelje ili sezone. Privatni prostori unutar stana, za provođenje slobodnog vremena u tom smislu jesu prostori najmanjeg okvira jer su minimalno udaljeni od prostora svakodnevnih aktivnosti. Opseg aktivnosti, u smislu forme, koje se u ovakovom prostoru mogu obavljati nije previše širok i svodi se na provođenje slobodnog vremena uz neki oblik kućne zabave, kućnog rada, dokolice ili hobija. Da bi izveli obrazac ovih privatnih *micro* prostora za provođenje slobodnog vremena

neophodno je da razumemo da oblik ovih prostora i ovih aktivnosti nema veze sa obrascem ovih prostora i aktivnosti. Na ovaj način mi osiguravamo pravo svakom pojedincu da slobodno bira način na koji provodi slobodno vreme, bez da ga osuđujemo ili vršimo bilo kakvu selekciju. Ako na primer neki pojedinac provodi slobodno vreme kod kuće uz računar ili neki drugi medijski uređaj⁷⁶ nećemo ulaziti u to da li taj pojedinac gleda prenos utakmice, igra video igru, gleda vesti ili se u dokolici bavi filozofijom. Sama forma aktivnosti možda može uticati na jezik forme, u arhitektonskom i prostornom smislu (što nije tema ovog rada), ali obrazac aktivnosti zasigurno utiče na obrazac prostora. Dakle, individualne aktivnosti fizički pasivnog provođenja slobodnog vremena u privatnim prostorima jesu poseban obrazac aktivnosti, a pojavni oblici ovog obrasca jesu forme u kojima se taj obrazac javlja. Na ovaj način smo definisali samo jedan obrazac i on je nastao kao sklop nekoliko kategorija koje se u njegovom opisu nalaze. Poštujući navedeni princip jasno je da osim ovog obrasca postoje i drugi koji se na sličan način mogu izvesti.

3.2. Tipologija prostorno vremenskih obrazaca za aktivnosti u slobodnom vremenu

U prethodnom poglavlju je kroz jedan primer obrasca objašnjeno kako obrasce za aktivnosti u slobodnom vremenu možemo i trebamo definisati i razumeti. Kako je navedeno da se radi o obrascu za aktivnost slobodnog vremena koja je fizički pasivna, individualna i ostvaruje se u privatnim uslovima, moguće je izvesti dualitete koji međusobnim kombinovanjem stvaraju željene odnose, a koji prestavljaju moguće obrasce. Ovi dualiteti su:

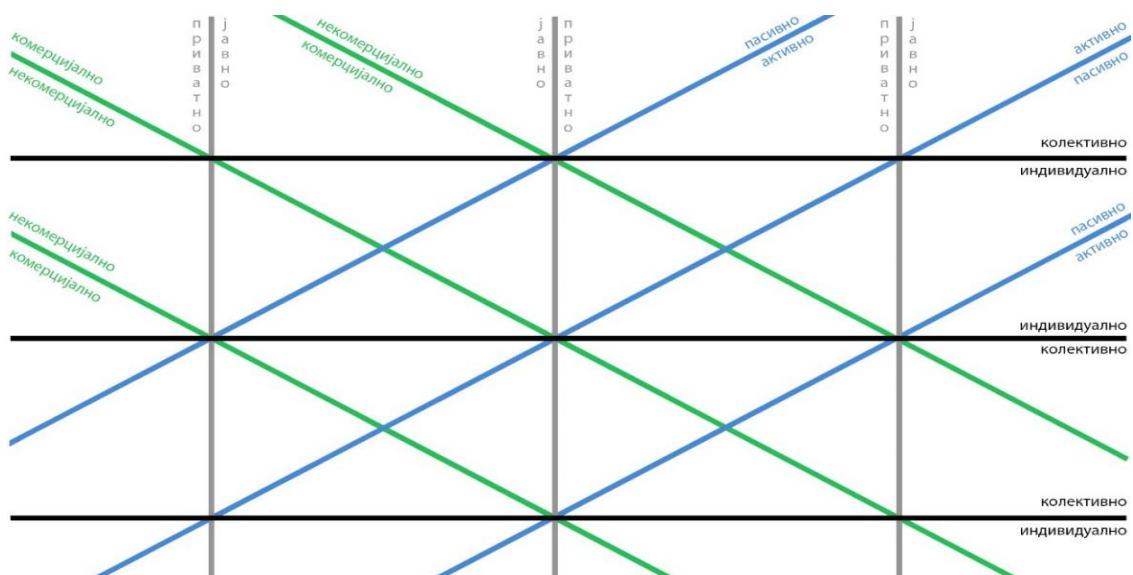
- Privatno – javno;
- Individualno – kolektivno;
- Fizički aktivno – pasivno;
- Komercijalno – nekomercijalno;

Ilustracija 2 je grafički prikaz ovih dualiteta odnosno, prikaz jezika obrazaca provođenje slobodnog vremena.

⁷⁶ Personalni računari su danas možda čak i prevaziđena kategorija. Personalni računar je zamenio personalni mobilni telefon ili tablet uređaj koji objedinjuje više funkcija, a korisniku omogućava da ga koristi na lakši način i u mnogo više prilika.

3.2.1. Kategorije odnosa aktivnosti i prostora za provođenje slobodnog vremena

U traganju za obrascima potrebno je napraviti razliku između onoga što je forma tog obrasca, tj. njegov manifest i onoga što je sam obrazac. Takođe je potrebno napraviti razliku između posebnog i opšteg obrasca u kom je taj posebni obrazac sadržan. Ovu poslednju razliku je najlakše objasniti kroz primer nekog od obrazaca koji sadrži elemenat „*individualno*“ ili njegov par „*kolektivno*“, u svom opisu. Individualno provođenje slobodnog vremena, bez obzira da li se radi u privatnom ili javnom prostoru, da li je to na fizički aktivan ili pasivan način i da li je za to potrebno platiti neki novac ili ne, podrazumeva da pojedinac samostalno obavlja neku aktivnost, koju samostalno bira i odlučuje o njenom trajanju. Na ovaj način je jasno naznačeno kako su posebni obrasci zapravo sadržani u univerzalnim obrascima upravo kroz kategoriju individualnog u svom opisu. Sa druge strane, nesumnjivo postoje i oni obrasci koji u svom opisu sadrže element kolektivnog. Razlika u odnosu na individualno provođenje slobodnog vremena je ta što kolektiv učestvuje u obavljanju neke aktivnosti, odlučuje o njenom izboru i trajanju. Mogućnost izbora pojedinca prestaje onog momenta kada on individualno doneše odluku da bude deo kolektiva. Obe ove kategorije se sadrže u obrascima opšteg tipa. Naime obrasci opšteg tipa za aktivnosti provođenja slobodnog vremena⁷⁷ su po karakteru individualni ili kolektivni, a posebni obrasci se dalje očitavaju unutar njih i odlikuju karakteristike konkretnog pojedinca i konkretnog kolektiva.

Ilustracija 2: Obrasci provođenja slobodnog vremena. Autorska ilustracija

⁷⁷ Što je tema ovog rada, a za širenje izvan navedene aktivnosti je potrebno uložiti dodatne napore u sagledavanje ostalih mogućih odnosa.

Druga kategorija koja definiše obrasce opšteg tipa, kojima se ovde bavimo, a koju treba objasniti i obrazložiti njeni usvajanje kao kategorije za definisanje obrazaca, jeste kategorija „privatno – javno“. Pre svega, ovde se radi o obrascima i to univerzalnim, dakle o odnosima subjekta prema kontekstu aktivnosti, konkretno aktivnosti provođenja slobodnog vremena. Ti obrasci dalje utiču na odabir prostora i njegovu podobnost i pogodnost da smesti te odnose, tj. obrasce. Dakle teza koja se ovde zastupa je da nisu prostori ti koji su *apriori* privatni ili javni, već je obrazac privatnog ili javnog i on se distribuira na određenom prostoru što tome prostoru onda daje karakter privatnog, odnosno javnog. Drugim rečima privatno i javno se ne odnosi na vlasničku kategoriju nego na dostupnost, način korišćenja i obrasce ponašanja. Ovo pitanje su diskutovali (Johnson & Glover, 2013, str. 193), dajući kategorije urbanih prostora i njihovih razgraničenja, kako je dato na Tabela 9. Primera radi, da li je kuća, i dalje privatna prostora kada se u njoj slavi slava ili organizuje žurka⁷⁸. Obrazac provođenja slobodnog vremena u privatnim uslovima, bilo da je individualno ili u kolektivu, bilo da je fizički aktivno ili pasivno i da li košta neki novac ili ne, zahteva mogućnost nekog prostora da obezbedi privatnost. Sam subjekt mora imati nadležnost i slobodu, bilo stečenu ili dodeljenu da prostor ograniči na privatni i to na način kako sama aktivnost nalaže. Tu dolazimo do zaključka da su privatne aktivnosti slobodne aktivnosti, da se mogu odvijati u privatnim prostorima i da nisu ograničene pravilima i zakonima koji važe u javnim prostorima i javnim obrascima. Jasno je da se ova kategorija pre svega odnosi na ponašanje subjekta, a vezano za aktivnosti koje obavlja u slobodnom vremenu. Na ponašanje pojedinaca i kolektiva utiču stvari koje su vezane za posebne obrasce (vaspitanje, mentalitet, obrazovanje, profesija...), ali posebni obrasci nisu naša tema. Opet, ovde nas zanima samo karakter obrasca da li je on javni ili privatni, a ne i forma tog obrasca.

Teško je usvojiti opštu, univerzalnu kategoriju *javnog* i nasuprot njemu *privatnog*, koje su do kraja definisane po sadržaju. To je tako jer je u ovoj kategoriji više nego bilo gde drugde

Tabela 9: Kategorije urbanog prostora

	Lako uskratiti pristup	Teško uskratiti pristup
Privatno vlasništvo	Privatno-javni prostor (npr. kafić, restoran)	Zajednički prostor (prolaz)
Javno vlasništvo	Klub prostori (npr. gradska ledena dvorana)	Spoljašnji javni prostor (npr., javni park)

Beleška. Ovaj model je inspirisan tipologijom javnih dobara koje obezbeđuje direktno javni sektor. (Savas, 1987), Izvor: (Johnson & Glover, 2013, str. 193)

⁷⁸ Primer slave je posebno zanimljiv, jer se kaže da se na slavu ne zove i da je svako dobrodošao. Ovo zvuči kao neki poziv na festivalski događaj na koji je ulaz besplatan i ulaz je sloboden.

zastupljena promenljivost posebnih obrazaca i to pre svega kulturoloških. Naime, ista aktivnost se u određenim kulturama dozvoljava u javnim prostorima i uobičajeno se distribuira na njima, dok je u drugim kulturama javna distribucija iste aktivnosti zabranjena, pa samim tim ne postoji unutar obrasca javnog delovanja. Međutim, to je ono što je posebno, što se mora dalje analizirati za konkretni kontekst pri određivanju posebnih obrazaca za karakter prostora. Ono što je univerzalno je to da postoji javno i privatno koje se očitava u karakteru prostora a koje je određeno karakterom aktivnosti koja se na tom prostoru distribuira.

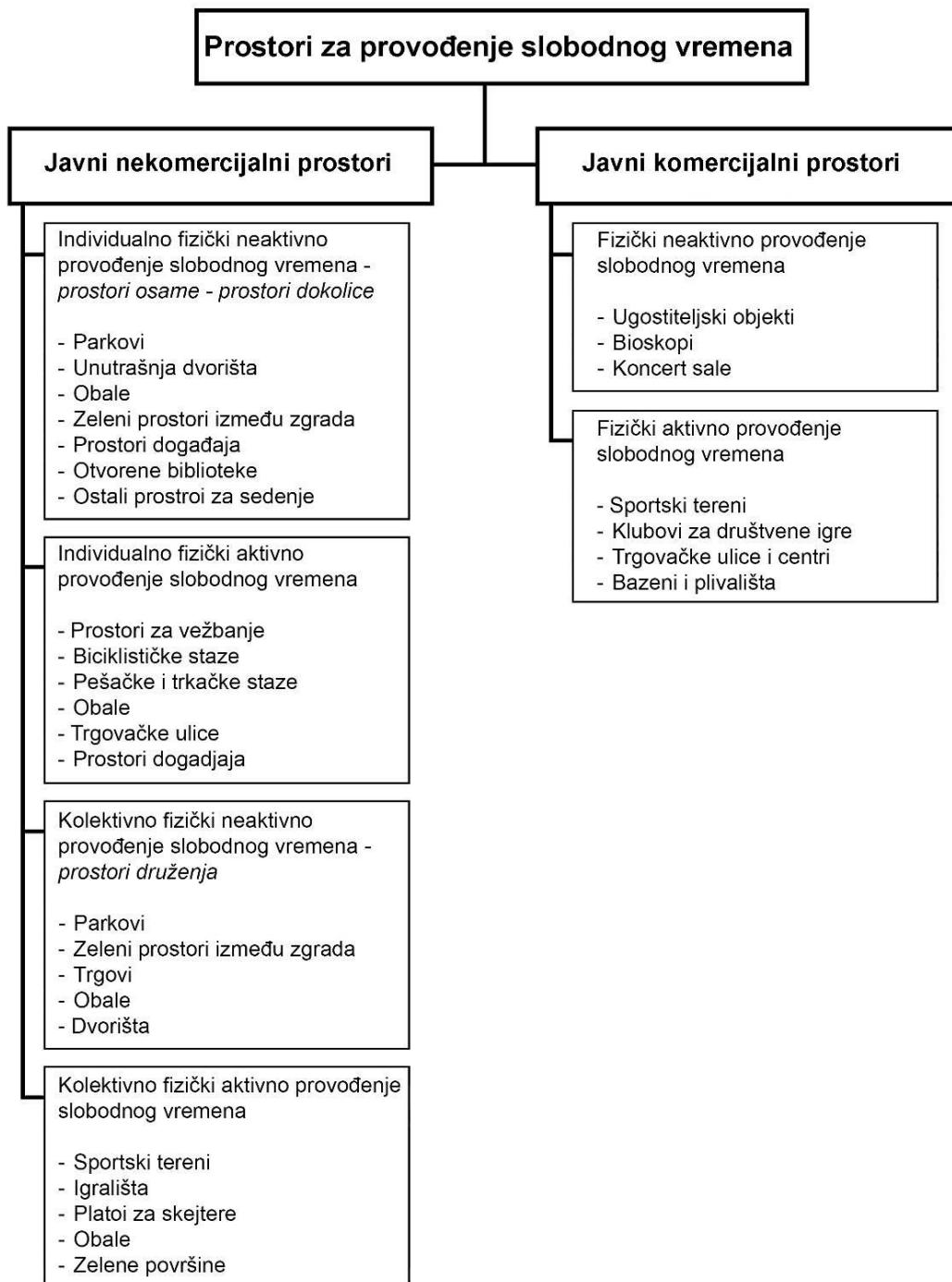
Treća kategorija koja definiše obrasce jeste fizički *aktivna* ili *pasivna* aktivnost. Imajući u vidu da se radi o aktivnostima u slobodnom vremenu, fizička aktivnost se obično vezuje za neki vid rekreacije ili rada u slobodnom vremenu. Oba ova vida provođenja slobodnog vremena su objašnjena u prethodnim poglavljima. To svakako nisu jedini mogući oblici aktivnog provođenja slobodnog vremena. Naime, teoretski gledano ljudi mogu aktivno provoditi svoje slobodno vreme, a da to nisu niti rekreacija niti rad, iako su ova dva oblika aktivnosti najzastupljenija, u različitim oblicima u kojima se javljaju. Ono što nas u ovom momentu zanima jeste univerzalni obrazac provođenja slobodnog vremena i karakter koji on ima u pogledu fizičke aktivnosti. U opštem smislu, nesumnjivo da se radi o *fizički aktivnom* i *fizički pasivnom* provođenju slobodnog vremena, što i jeste karakter opštег, tj. univerzalnog obrasca.

Konačno, u današnjem trenutku veoma važan je karakter obrasca provođenja slobodnog vremena u pogledu njegove dostupnosti u smislu da li se on kupuje ili je besplatan. Prethodno je napomenuto da smo mi danas deo društva koje je po pojavnosti evoluirano potrošačko društvo. Globalizam i društvena mreža⁷⁹ današnjice, potpomognuta sredstvima masovne komunikacije i razmene⁸⁰ sobom donose brojne posledice, dobre i loše. Zbog komercijalnog karaktera svakodnevica u savremenom društvu, koji čini da je ljudska egzistencija danas novčano uslovljena, možda je ovaj dualitet (*komercijalno – nekomercijalno*) donekle izlišan, jer danas se sve kupuje. Naravno da uvek možemo posegnuti za duhovnim uživanjem i zadovoljstvom koje ono pričinjava a koje samo po sebi ne košta novac, ali u ovom trenutku se nećemo baviti tom vrstom demagogije. U ovom radu ćemo provođenje slobodnog vremena koje zahteva zasebno izdvajanje novca karakterisati kao *komercijalno*, a provođenje slobodnog vremena uz resurse koje smo kupili nekim drugim povodom, a ne za svrhu provođenja slobodnog vremena,

⁷⁹ Ovde se misli na društvenu mrežu u najširem smislu, a ne na neku određenu društvenu mrežu koja se tvori nekim određenim alatom virtuelne komunikacije.

⁸⁰ Misli se na savremene, mahom visoko tehnološke medijske i saobraćajne sisteme koji sve više napreduju i brže i efikasnije povezuju ljude i prostore.

karakterisaćemo kao *nekomercijalno*. Konačno imamo kategorički aparat koji definiše odnose, kao obrasce za provođenje slobodnog vremena. Ono što ovim obrascima još nedostaje da bi mogli da ih vidimo kao jezik obrazaca u celini jesu okviri u kojima se javljaju. U analogiji sa jezikom, možemo reći da smo ustanovili vokabular, ali moramo ustanoviti još i pravila u kojima se određeni pojmovi tj. obrasci javljaju.

Ilustracija 3: Primer tipologije kategorija prostora prema aktivnostima sa primerima pripadajućih prostora prema namenama. Autorska ilustracija

3.2.2. Vremenski okvir kao uslov prostornih okvira

„Treba živeti da bi se sagradila kuća, a ne sagraditi kuću da bi se u njoj živelo. (Bašlar, 2005.)“

Jednom kada smo definisali kategorije obrazaca, što su odnosi koji definišu aktivnosti koje dalje zahtevaju i definišu prostore za svoju realizaciju, potrebno je definisati vremenske okvire ovih aktivnosti koje će zatim do kraja odrediti prostore. Radi se naime o vremenskoj uslovljenosti podobnosti prostora za identifikovanu aktivnost. Podobnost se čita po tome koliko je taj prostor udaljen od prostora prethodne, odnosno naredne aktivnosti. Ako govorimo o prostoru za pauzu na poslu ili pauzu u obavljanju kućnih poslova u stanu, onda su to prostori za provođenje slobodnog vremena kratkog trajanja i oni se moraju locirati i identifikovati unutar ili neposredno uz radne i prostore stana. Poželjno bi bilo da ovakvi prostori ponude sadržaje za aktivnosti koje su drugačijeg oblika od inicijalne aktivnosti samog posla. Ako je na primer posao orijentisan na sedenje, treba ponuditi prostor koji nudi ugodno kretanje, pešačenje ili neki drugi vid fizičke aktivnosti ili pak kratkotrajno ležanje, kao vid odmora. Ako je sa druge strane posao takav da uglavnom podrazumeva stajanje i kretanje, prostore gde se mogu provoditi pauze treba opremiti inventarom za sedenje i zauzimanje drugačijeg telesnog položaja. Idealno bi bilo ovakve prostore smestiti u prirodno okruženje ili, ako to nije moguće, bar u takve prostore uneti deo prirodnog ambijenta, što se pokazalo da doprinosi percepciji prostornog komfora kod korisnika⁸¹. Ipak je to pitanje individualnih obrazaca, a mi se ovde bavimo univerzalnim. Ono što se svakako tiče univerzalnih obrazaca, jesu sami prostorno vremenski okviri koji se definišu udaljenošću, koja se meri jedinicom vremena.

Vreme kao jedinicu mere za rastojanje, nečega što se samo po sebi ne meri vremenom, uzimamo jer to rastojanje posmatramo na krajnje relativan način. Radi se u stvari o vremenu koje je potrebno da se neko rastojanje pređe u zavisnosti od vida kretanja. Na ovom mestu setićemo se Sloterdijka koji kaže: „Analitika vremena je istovremeno i analitika prostora, a temelj obe je u egzistencionalnoj analitici kretanja“ (Sloterdijk, 2010, str. 332).

U zavisnosti od količine vremena koje imamo na raspolaganju i distance koju moramo preći, posežemo za odgovarajućim modelom transporta da bi došli do željenog odredišta. Iako korišćenje brzih vidova prevoza poput automobila obezbeđuje veliku uštedu vremena kod dugih distanci, nekada je korišćenje istih nepraktično ili nepotrebno skupo, pa radije posežemo za drugim oblicima prevoza, pogotovo kada željene destinacije nisu previše udaljene. Suština je u

⁸¹ O prostornom komforu i njegovom značaju, više u narednim poglavljima.

optimizaciji resursa kojima raspolažemo. Imajući u vidu navedeno da obim okvira (od *mikro* do *makro*) određuje sama količina slobodnog vremena, definišemo prostorno vremenske obrasce od *mikro* do *makro* obima za provođenje slobodnog vremena. Ako je najmanji vremenski obrazac za provođenje slobodnog vremena pauza od nekoliko minuta unutar druge primarne aktivnosti (obično radne, ali ne nužno), prostore za provođenje slobodnog vremena moramo identifikovati unutar prostora primarne aktivnosti. Ako na primer pauza za cigaretu i kafu traje 10-30 minuta ne možemo računati na neke udaljene destinacije gde ćemo svoju kafu popiti, već to mora biti u kancelariji ili nekoj drugoj odgovarajućoj prostoriji u zgradbi (kući, njivi...) u kojoj se nalazimo ili njenoj neposrednoj blizini. Konkretnije, ako pauza traje 30 minuta, da li ima smisla da idemo bilo gde ako nam samo putovanje⁸² traje više od 50% vremena koje imamo na raspolaganju, jer na taj način za toliko skraćujemo raspoloživo vreme. S tim u vezi, naravno da nikakav oblik prevoza koji se mora čekati ili podrazumeva parkiranje ne dolazi u obzir.⁸³ U stvari, u zavisnosti od toga koliko je vremena na raspolaganju toliko je i mogućih oblika transporta za kojim možemo posegnuti, pa samim tim i udaljenost koju možemo preći ne bi li stigni do željenih lokacija. Obimi slobodnog vremena, aktivnosti u slobodnom vremenu i prostori u kojima se one realizuju su međusobno zavisni. U ovom trenutku ćemo definisati kako obim slobodnog vremena utiče na distribuciju prostora za provođenje tog slobodnog vremena.

Kako je već pomenuto najmanji okvir slobodnog vremena koji ćemo ovde razmatrati jeste pauza unutar primarne aktivnosti koja može trajati do 30 minuta. Sledeće možemo razmatrati velike pauze koje mogu trajati između 30 i 120 minuta⁸⁴. Na dnevnom nivou slobodno vreme, prema proceni iznosi oko 3 do 4 sata, za prosečnog zaposlenog stanovnika u Srbiji⁸⁵. To je ono što preostane, nakon što je obavio sve radne i van radne obaveze. Ovo dakle predstavlja sledeći vremenski okvir za prostornu distribuciju provođenja slobodnog vremena. Toliko o jednom radnom, uobičajenom danu, za uobičajenog stanovnika-radnika. Na nivou nedelje je 5 ovakvih dana, a 2 dana imaju nešto drugačiji karakter pa samim tim i pružaju nešto drugačije mogućnosti. Vikend kao deo nedelje kada se ne radi, pruža mogućnost nesvakodnevne pokretljivosti. Uvedeni

⁸² Ako je putovanje, tj. šetnja samo sebi svrha onda prostor ne predstavlja destinaciju već počinje od momenta kretanja i pruža se celom dužinom trajanja

⁸³Sve vreme govorimo o sadašnjem trenutku. Možda će nam budućnost doneti napredne vidove transporta koji su individualni i lako i svuda dostupni, pa ćemo sa prozora moći lako i brzo da poletimo i u roku od minute stignemo do kilometrima udaljene lokacije. Dok se to ne desi, računamo na autobuse, automobile, bicikle i cipele za šetnju.

⁸⁴ Neke zemlje neguju model dvokratnog radnog vremena. Radi se ujutru 3 do 4 sata i posle podne 3 do 4 sata. Ovakva distribucija radnog vremena kreira pauzu za ručak i odmor koja je obično 60 do 120 minuta trajanja. Modeli kliznog radnog vremena u nekim novijim firmama privatnog sektora često zaposlenima omogućavaju ovakvu distribuciju radnih sati. To je razlog zašto ovaj obim slobodnog vremena uopšte uzimamo u razmatranje.

⁸⁵ Videti poglavље koje predstavlja istraživanje o načinima korišćenja slobodnog vremena u Srbiji 2005, 2015.

obrazac radne nedelje i slobodnog vikenda je uzet kao norma koja važi za zakonom predviđen obim 40 radnih sati raspoređen na 5 dana.

Pod prepostavkom da je vikend vreme slobodno od obaveza, radnih i van radnih, a da sam akter nije opterećen nedostatkom resursa, analiziramo ovaj srednji vremenski okvir kao okvir prostorne distribucije provođenja slobodnog vremena. Neka je vikend u opštem slučaju 2 dana trajanja, što obično podrazumeva subotu i nedelju. Dakle dva dana imamo na raspolaganju da provedemo na mestu koje je van svakodnevne lokacije stana ili rada. Svakako da u nekom smislu kao maksimalan vremenski okvir možemo da posmatramo jedan dan za odlazak i drugi dan za povratak, ali to je onda specijalan slučaj. U ovakovom slučaju je putovanje samo sebi svrha, a ne dolazak na neku određenu lokaciju gde će akter provesti deo slobodnog vremena. U opštem slučaju gde je cilj putovanja destinacija, tj. odredište za provođenje slobodnog vremena u nekoj aktivnosti, vreme koje trošimo na samo putovanje je znatno redukovano. Od 12 slobodnih sati subotom, koji preostaju nakon što smo oduzeli vreme za zadovoljenje fizioloških potreba i pripremu samog putovanja, možemo računati da ćemo potrošiti do $\frac{1}{2}$ ⁸⁶ tog vremena na samo putovanje da bi došli do odredišta gde ćemo provesti ostatak vremena tog dana, spavati, provesti još jedan deo vremena narednog dana i onda opet potrošiti do 6 sati u putovanju nazad. Ovo je maksimum za 80% ispitanika koji su se izjasnili da putuju negde da provedu vikend, a prosečno vreme koje ova većina troši na samo putovanje do odredišta vikendom je do 4 sata u jednom smeru, što onda iznosi do oko 30% raspoloživog slobodnog vremena. Ilustracija 4 ilustruje distribuciju slobodnog vremena u ispitanom uzorku u vreme vikenda.

Istaknućemo pri tome da je distribucija ovog vremena slobodna, tj. da nije ograničena predefinisanim redom vožnje. Dakle govorimo o idealnom, neuslovjenom slučaju. Realnost je nešto drugačija, tj. distribucija vremena putovanja zavisi od predefinisanog reda vožnje, ako se putuje nekim vidom prevoza, osim privatnog. Zato ove okvire treba uzeti kao maksimume, koji važe u idealnom slučaju. Za konkretan slučaj je potrebno sačiniti poseban okvir unutar ovog koji obuhvata konkretne modele prevoza i raspoložive destinacije.

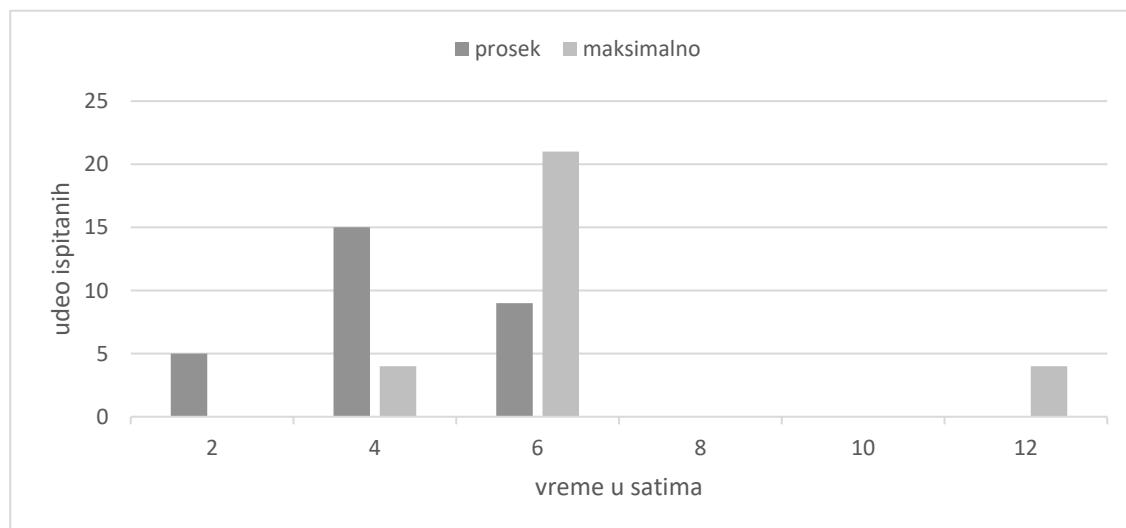
⁸⁶ 50% slobodnog vremena koje maksimalno trošimo na putovanje je uzeto kao referentno, iz anketiranja slučajnog uzorka. Isti uzorak se izjasnio da će u proseku trošiti do 30% raspoloživog slobodnog vremena na putovanje do destinacije, kada je u pitanju ovaj prostorno vremenski okvir.

Tabela 10: Model računanja dometa destinacije za provođenje slobodnog vremena po nivou obrasca i modelu kretanja

	Kratka radna pauza (10'-30')	Duga radna pauza (30'-120')	Dnevni odmor (4 do 6 h)	Vikend (2 dana)
Individualni prevoz				
Pešice (3 – 5 km/h)
Bicikl (min –max km/h)
Automobil (min –max km/h)
Javni prevoz (min –max km/h)				
Gradski (min –max km/h)
Međugradski, turistički (min –max km/h)

* manja brzina se kombinuje sa manjim vremenom, veća sa većim, kako bi se dobili ekstremi

Tabela 10 predstavlja predlog modela za računanje dometa destinacije za provođenje slobodnog vremena po nivoima od mikro do makro. Model predviđa dve vrednosti, minimalnu i maksimalnu, koje diktiraju domet po minimanoj brzini za dati model kretanja unutar minimalnog vremenskog okvira za dati nivo, odnosno po maksimalnoj brzini za dati model kretanja i konkretne uslove unutar maksimalnog okvira za dati nivo. Vreme ya putovanja se računa kao 30% vremena za dati nivo u datom režimu kretanja.

Ilustracija 4: Vreme koje se odvaja na putovanje, prosek i maksimum. Autroska islustracija

3.2.3. Analiza prostornih okvira u vremenski definisanim intervalima

U prethodnoj tabeli je predloženo kako utvrđeni vremenski okviri direktno diktiraju prostorne okvire, tj. intervale za distribuciju slobodno vremenskih aktivnosti. Ipak, ono što ova tabela ne navodi jeste od čega je ta distribucija zavisna. Naime, značajno je napomenuti da određeni opseg kilometara koje je moguće preći definiše zonu unutar koje se prostori određenog okvira dalje distribuiraju. Dalja distribucija je prvenstveno fizički uslovljena i zavisi od infrastrukture. Ovo je posebno značajno za model javnog prevoza čije trase linija definišu distribuciju prostora u prostorno vremenski definisanoj zoni. Najjednostavnije rečeno uzaludna je činjenica što neki potentni prostor za provođenje vremena nije previše udaljen i nalazi se unutar određenog vremenskog intervala, ako je on fizički nedostupan za korišćenje. Odavde sledi da dostupnost moramo razmotriti kao još jedan uticajni faktor koji generiše kvantitet potencijalnih prostora unutar intervalom definisanih zona. Drugim rečima, umesto površinski u zonama, potencijalni prostori za provođenje slobodnog vremena se identikuju tačkasto ili linijski unutar mreže koja je određena infrastrukturom.

Vremenski okvir je i dalje okvir koji je ultimativan. To znači da se potencijalni prostori pružaju unutar primarno određene zone, duž utvrđenih trasa koje odgovaraju određenom modelu prevoza, a mogu se proširiti kombinovanjem primarnog modela kretanja, sekundarnim modelima unutar vremenskog okvira i van primarnih, tj. širenjem na sporedne trase. Ilustracije radi u definisanom vremenskom okviru od 4 sata za putovanje do prostora za provođenje slobodnog vremena, možemo deo od tih 4 sata putovati autobusom do susednog grada ili ma kakvog lokaliteta, a deo pešice ili nekim vidom dostupnog prevoza (taksijem, magarcem?) na tom lokalitetu do krajnje destinacije. Svakako da na ovaj način ulazimo više u širinu, ali je bitno napomenuti da se i dalje radi o putu, tj o liniji, nikako o površini. Naime, u opštem slučaju, osim kad je putovanje samo sebi svrha, određeni subjekt prelazi put, dakle linijski se kreće, do nekog odredišta, neke tačke u prostoru. Odatle subjekt dalje deluje po slobodnom nahođenju krećući se dalje u prostoru ili mirujući u odredišnoj tački.

Zaključujemo da se distribucija prostora (tački) za provođenje slobodnog vremena vrši unutar vremenski predefinisanih zona (Tabela 10

Tabela 10: Model računanja dometa destinacije za provođenje slobodnog vremena po nivou obrasca i modelu kretanja

) duž linija koje su uslovljene vremenom po modelu kretanja.

Iz gore definisanih uslova moguće je postaviti formulu koja definiše distribuciju putanja unutar kojih je dalje moguće identifikovati potencijalne prostore (tačke) za provođenje slobodnog vremena.

Ove zone su direktno zavisne i primarno uslovljene ukupnim vremenskim okvirom (t). Ukupno vreme je zbir vremena koja se utroše na svaki model kretanja, tj. prevoza od momenta početka slobodnog vremena. (Jednačina 1).

$$t = t_p + t_b + t_j + t_v + t_m + t_{ag} + t_{ar} \quad (\text{Jednačina 1})$$

Gde su: t_p – vreme pešačenja; t_b – vreme biciklanja; t_j – vreme u javnom gradskom prevozu; t_v – vreme vožnje vozom; t_m – vreme u međugradskom autobusu; t_{ag} – vreme vožnje automobilom u gradu; t_{ar} – vreme vožnje automobilom van grada.

Očigledno da se ukupno vreme za putovanja deli na neke, ali ne nužno na sve modele prevoza. Tj. moguće je na primer da vreme utrošeno na putovanje vozom ili autobusom ili neko drugo t iznosi 0. Ono što nije moguće je da ukupno vreme bude veće od definisanog maksimalnog vremenskog okvira u datom nivou (Jednačina 2).

$$t \leq t_{max} \quad (\text{Jednačina 2})$$

Odabir modela kretanja i kombinacija istih su subjektivno uslovjeni, ali je mogućnost distribucije tih modela kretanja uslovljena svojstvima puta, tj. infrastrukture. Do određene tačke u prostoru je obično moguće stići kombinovanjem različitih modela kretanja na različite načine po istim ili drugačijim putanjama. Konkretno od tačke T do X (Ilustracija 5) u prostoru moguće je stići putem (a), (b), (c). Svaki od njih podrazumeva primenu i kombinaciju različitih modela kretanja i daje drugačije mogućnosti za kombinovanje, što za posledicu ima različitu cenu putovanja⁸⁷ i utrošeno vreme⁸⁸. Dok je put b možda najkraći ne mora da znači da je nužno najbrži ili najjeftiniji. Osim toga on nudi malu mogućnost kombinovanja modela kretanja. Za razliku od varijante b ,

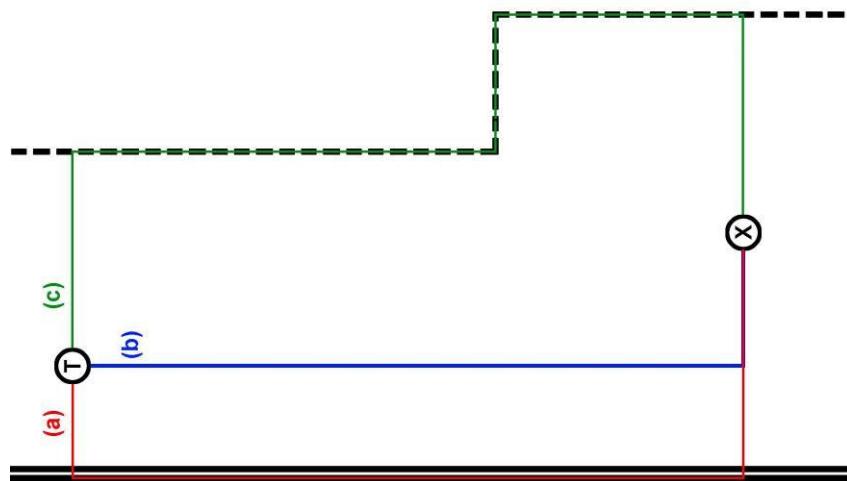
⁸⁷ Cena putovanja u ovom smislu se razume kao dodatni izdatak u odnosu na druge aktivnosti koji onda provođenje slobodnog vremena svrstava u komercijalni domen, kako je objašnjeno u prethodnim poglavljima.

⁸⁸ Utrošeno vreme na putovanje podrazumeva deo slobodnog vremena koji se troši na putovanje do destinacije za provođenje slobodnog vremena. Kako je ranije objašnjeno, na ovaj način se samo vreme za aktivnost slobodnog vremena nominalno skraćuje, ako se vreme putovanja izuzme iz aktivnosti.

varijanta *c* na ilustrovanim primerima je najduža ali može biti i najjeftinija, dok je na ilustrovanim primerima varijanta *a* najbrža u smislu utroška vremena.

Digitalni alati poput GPS navigatora i različite vrste mapa na internetu se donekle zasnivaju na ovoj logici. Zapravo, postojeći programi alteriraju postojeće mreže puteva i predlažu optimalnu trasu za odabrani vid prevoza. Korisnik po sopstvenom nahođenju može tražiti i alternativnu trasu i onda mu program nudi druge opcije za isti ili drugačiji model kretanja. Konkretno, u *Google*⁸⁹ softverskom alatu za navigaciju je moguće odabrati automobil, voz, bicikl ili pešačenje kao opciju kretanja, a program generiše moguće opcije i predviđa potrebno vreme dolaska do odredišta (Ilustracija 6).

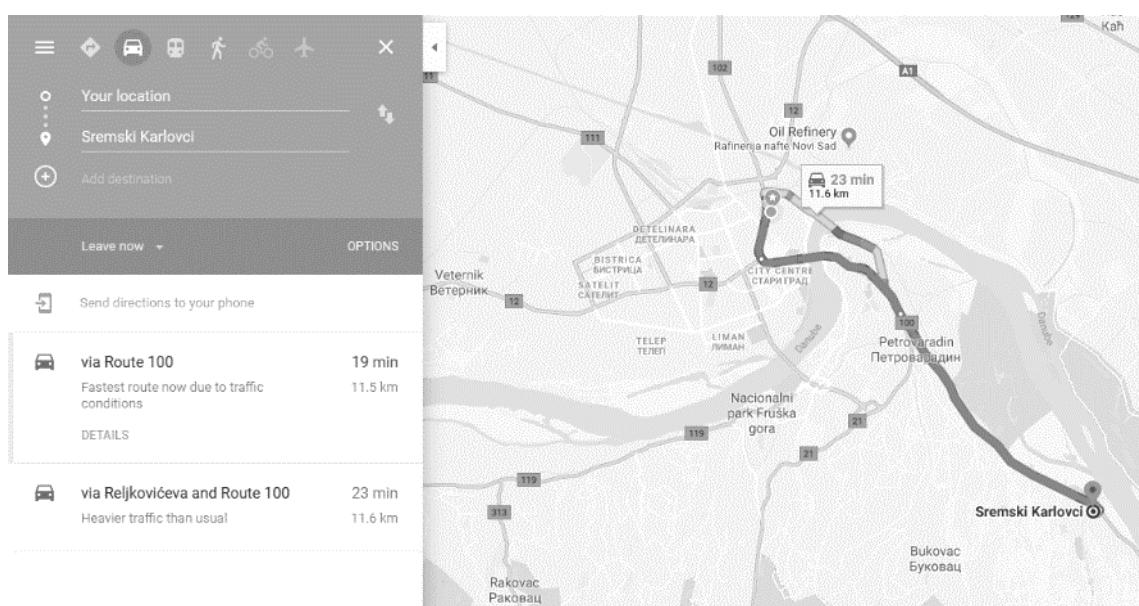
Iz navedenog u prethodnom poglavlju, koje diskutuje vremenski zavisne okvire, opsega prostora za provođenje slobodnog vremena, dobijeni su intervali obrazaca (mereni jedinicom vremena) koji definišu nivoe okvira, od mikro do makro. Kombinovanjem ovih vremenskih intervala sa brzinama pretpostavljenih modela kretanja, dobijaju se prostorni intervali unutar kojih se distribuiraju prostori za provođenje slobodnog vremena. Iz navedenog se primećuje da širi prostorni okvir uvek sadrži uži prostorni okvir, šta više sastoji se od zbira posebnih okvira nižeg obima, proširen neposrednim prostornim okruženjem. Iz ovoga dalje proističe da svaki veći okvir obrazaca za provođenje slobodnog vremena sadrži manje okvire obrazaca. Na primer, svakako

Ilustracija 5: : Ilustracija mogućih ruta i kombinacije oblika prevoza od zamišljene tačke T-X (a): najbrža opcija; (b): najkraća opcija; (c): najjeftinija opcija. Autorska ilustracija

⁸⁹ Google maps je digitalni alat besplatno dostupan na internetu koji koristi GPS lociranje i postojeću mrežu puteva za pronalaženje optimalne trase do željenog odredišta.

je moguće slobodno vreme nakon posla provesti u kući i nakon što smo obavili sve radne i vanradne obaveze. Na ovaj način prostor u stanu postaje onaj gde se provodi onih 3, 4 sata koji ostanu a koji se mogu provesti i negde van stana, na primer u javnom prostoru u gradu ili van grada. Opet se vraćamo na pomenuto da odabir prostora zavisi od prirode aktivnosti. Ipak, ono što je činjenica i izvodi se kao zaključak da svaki veći okvir predstavlja zbir manjih okvira uz uvođenje novih obrazaca provođenja slobodnog vremena koji se javljaju u tom prostorno vremenskom obrascu, i ne pre njega. Jednostavno, film u bioskopu možete pogledati posle posla, ali ne i tokom pauze za kafu: pauza ne traje toliko, a i bioskop je obično daleko. A valjda je izlišno pomenuti da u gradu prvo treba da postoji bioskop pa da je moguće pogledati film, ne u pauzi za kafu, nego upravo van radnog vremena. To je dakle jedan primer kako funkcioniše obrazac prostora za provođenje slobodnog vremena i to nižeg srednjeg okvira.

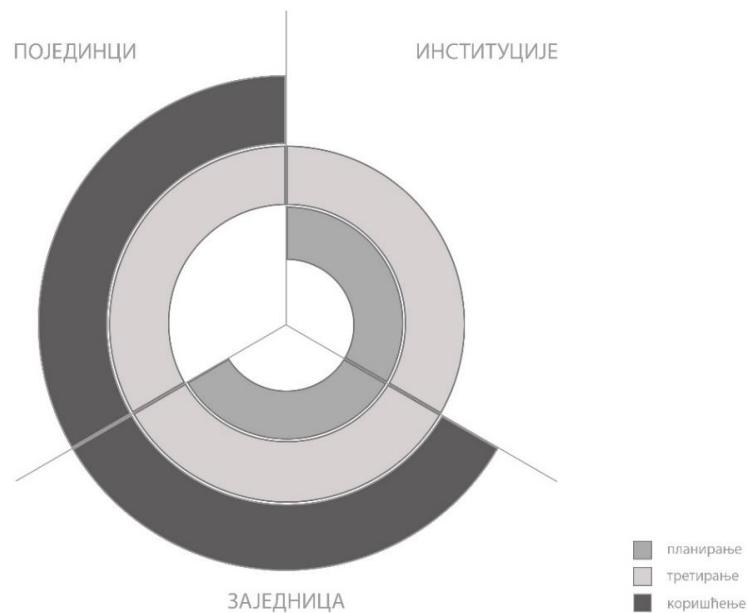

Ilustracija 6: Google navigacija sa primerom optimalno pronađene i ponuđene alternativne trase do predloženog odredišta za odabran model prevoza. Izvor: <https://www.google.com/maps>

3.3. Prostorni komfor kao pokazatelj kvaliteta prostora i njegova relevantnost za obrasce provođenja slobodnog vremena i dokolicu

Prostor kao resurs koga definiše namena, koja određuje aktivnosti koje se u njega smeštaju, odnosno potrebe korisnika koje se u njemu zadovoljavaju ima kvalitativna i kvantitativna svojstva. Dok se kvantitativna svojstva odnose na kapacitet prostora odnosno broj ljudi koji može da primi u obavljanju namenjene aktivnost, kvalitet se odnosi na komfor koji obezbeđuje korisnicima u obavljanju te aktivnosti.

Prostorni komfor koji se obezbeđuje korisnicima tog prostora je nezaobilazan deo planiranja održivog prostora. Održivost prostora je trajni proces koji se obezbeđuje i garantuje kroz odgovorno planiranje, tretiranje i korišćenje, odnosno uživanje prostora. Planiranje, tretiranje i korišćenje su tri zasebna koraka koja se u procesu održivog funkcionisanja odvijaju na tri različita nivoa. Za svaki navedeni korak odgovornost snose i stvarnu održivost obezbeđuju drugi subjekti. Ilustracija kako se odgovornosti i obaveze distribuiranja održivosti preklapaju je data u nastavku.

Ilustracija 7: Distribucija odgovornosti za obezbeđivanje prostornog komfora, izvor: (Jolović, 2018.)

Iako su tri koraka obezbeđivanja održivosti jasno određena, njihov međusobni odnos je kompleksan i oni se međusobno preklapaju. Drugim rečima, tretiranje prostora nije završeno kada korišćenje počinje, što je u celosti predviđeno u procesu planiranja. Održivo korišćenje prostora podrazumeva uživanje u prostoru uz korišćenje resursa koje on nudi bez lišavanja prostora tih resursa ili umanjenja njegovih kvaliteta koji će na raspolaganju biti narednom korisniku. Odgovornost za održivo korišćenje je na korisnicima prostora, tj. na pojedincima i zajednici u širem smislu. Ova odgovornost se obezbeđuje kroz podizanje svesti zajednice i pojedinaca o značaju održivog korišćenja prostora. Paralelno radu na podizanju svesti pojedinaca o značaju održivog korišćenja prostora potrebno je uložiti napore u promociju značaja održivog tretiranja i planiranja na nivou zajednice, ali i institucija. Iako je korišćenje prostora po definiciji konačno, jer svaki prostor, kao resurs, a pogotovo onaj građeni ima kvantitativni vek trajanja, održivost se obezbeđuje u smislu ukupnog životnog ciklusa, odnosno „*cradle to grave*”⁹⁰. Ovo je u skladu sa definicijom procesa održivog korišćenja, koja definiše proces korišćenja u kvantitativnom kontinuumu i to bez umanjenja kvaliteta resursa za sledećeg korisnika. Planiranje svih procesa u eksploataciji resursa, ali i samog procesa planiranja, odnosno preplaniranja, je način da se obezbedi održivost i obaveza prostora da odgovori na novonastale potrebe korisnika, bez zanemarivanja onih originalnih koje je pružao. Ovo se prvenstveno odnosi na komfor, jer korisnički doživljaj prostora je inicijalno percepcija tog prostora čiji se kvalitet meri komforom koji za korisnika obezbeđuje.

U diskusiji o komforu, potrebno je dodatno razumeti razliku između relativnog, odnosno apsolutnog komfora. Dok je apsolutni komfor set mera koji se mogu odnositi na svaki prostor, nezavisno od njegovih individualnih karakteristika, relativni komfor u razmatranje uzima te individualne karakteristike, a koje prevashodno zavise od karaktera korisnika prostora (U kontekstu jezika obrazaca sa početka ovog poglavlja, radi se o opštim i individualnim obrascima). Prostorni komfor najpre razumemo kao posledicu intervencija i delovanja u prostoru. Intervencije predstavljaju *apriori* građenu sredinu, koja štujući uslove konteksta doprinosi prostornom komforu korisnicima više ili manje. Delovanje se odnosi na aktivnosti korisnika u toj građenoj sredini i u tom kontekstu. U tom smislu o apsolutnom komforu možemo govoriti kao o nekom standardu, bilo da je on propisan nekom od postojećih legislativa (ASHRAE, ISO ili CEN)⁹¹

⁹⁰ C2G pristup održivosti „od kolevke do groba“, tj od nastanka do nestanka, se odnosi na održivost u širem smislu i to na održivo upravljanje resursima, pre, tokom i nakon eksploatacije konkretnog proizvoda, u ovom slučaju prostora. Dostupno na: <https://www.thinkstep.com/life-cycle-assessment>

⁹¹ American Standards of Heating, Refrigerating and Air-Conditioning Engineers (ASHRAE), 2005 ASHRAE Handbook: Fundamentals, Inch-Pound Edition (Atlanta: ASHRAE, 2005).

ili da se ciljano usvaja za određeni primer. Činjenica je ipak da svi ovi dokumenti komfor definišu u opsegu onoga što nije diskomfor, odnosno stanje ekstremnih uslova određenog pokazatelja komfora. S druge strane, relativni komfor predstavlja subjektivni osećaj, dakle odnosi se na individualne obrasce. Svakako da se i relativni komfor javlja u određenom opsegu između krajnosti koje nisu komfor. Razlika je u tome što se ovaj opseg može razlikovati na nekoj absolutnoj skali od slučaja do slučaja. U tom smislu možemo reći da je *apsolutni komfor suma relativnih komfora većine korisnika prostora.*

Napomenuto je već da o komforu govorimo samo kao o iskustvu korisnika, koje on oseća čulima. Različite navike i pozadine uslovljavaju različite mere doživljaja komfora. Iako se ova posledica čita u percepciji korisnika prostora, njeni efekti, odnosno posledice se manifestuju u različitom tretiranju prostora u delu ili celosti. Ove razlike u tretiranju prostora, pre svega kao naselja, odnosno kuća, razmatrali su različiti mislioci arhitekture počev od Vitruvijevih pa sve do današnjih dana. Ovakva razmišljanja analiziraju regionalizam u arhitekturi definisan klimatskim i kulturološkim uslovima. Razmatraju se arhitektonski elementi (zidovi, krovovi, otvori, podovi...), orijentacija kuća, obrasci naselja, odnosi prema širem kontekstu. Analize ove vrste imaju za cilj definisanje smernica u projektovanju koje je u skladu sa regionalnim kontekstom prostora na kome se gradi. 60ih godina prošlog veka je na ovoj tezi radio Viktor Olgyay (*Victor Olgyay*), a rezultat tog rada je studija iz 1972. o bio klimatskom pristupu regionalnoj arhitektonskoj praksi (Olgyay, 1972.).⁹² Autor predlaže metod za analizu i projektovanje prostora koji su usklađeni sa bio klimatskim zahtevima konteksta u četiri koraka i to: „*klima → biologija → tehnologija → arhitektura*“ (Olgyay, 1972., str. 11). Pri tome se *klima* odnosi na klimatske uslove lokacije, od regionalnih do mikro klimatskih uslova date lokacije uzimajući u obzir sezonske promene u jednoj godini. *Biologija* se odnosi na ljudsku percepciju, ovih uslova koja je kreirala navike i potrebe u odnosu na klimatske uslove konteksta. *Tehnologija* u metodi obuhvata tehnološka rešenja građenja kuća i obrazaca naselja koji su odgovor na klimatski kontekst, a *arhitektura* predstavlja arhitektonsko rešenje samog objekta koji je usklađen sa bio klimatskim kontekstom lokacije.

International Organization for Standardization (ISO), ISO 7730:2005 Ergonomics of the Thermal Environment -- Analytical Determination and Interpretation of Thermal Comfort Using Calculation of the PMV And PPD Indices and Local Thermal Comfort Criteria, (Geneva: International Organization for Standardization, 2005)

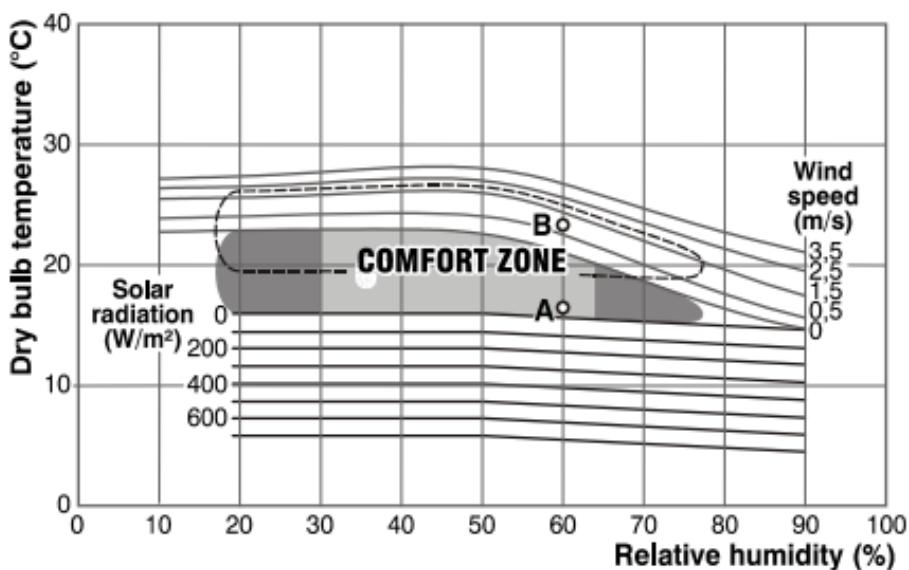
EN Standards, Indoor Environmental Input Parameters for Design and Assessment of Energy Performance of Buildings Addressing Indoor Air Quality, Thermal Environment, Lighting and Acoustics (Pilsen, Czech Republic: EN Standards, 2007).

⁹² Olgyay, Victor: *Design with Climate Bioclimatic Approach to Architectural Regionalism*, E-book ISBN9781400873685, <https://press.princeton.edu/titles/10603.html> (posećeno 18.06.2018.)

Osim toga isti autor je sačinio kartu (Ilustracija 8) koja definiše zonu komfora za korisnike u različitim klimatskim zonama i podnebljima, tj. u odnosu na kriterijume temperature vazduha i relativne vlažnosti. Ovaj dijagram predstavlja jednu od najčešćih referenci za usvajanje klimatskog komfora korisnika u prostoru.

Teoretičari u oblasti bio klimatskog dizajna, planiranja i projektovanja nakon Olgaja, među njima je svakako Đovani Strona (*Giovanni Strona*)⁹³, otišli su dalje i predstavili matematički dijagram koji uključuje dodatne parametre lokacije u analizu komfora (Ilustracija 9). Konkretno, Đovani je analizirao kako parametri atmosferskog pritiska, vlažnosti vazduha i temperature suvog vazduha na konkretnim lokacijama diktiraju potrebu za veštačkim ventiliranjem i klimatizacijom stambenih prostora, na konkretnim lokacijama.

Osim Olgajeve karte koja je posebno primamljiva i jednostavna alatka za određivanje temperaturnog komfora postoji i formula za proračun komfora koja u obzir uzima širi spektar uticajnih faktora, poput površinskih zračenja i solarne radijacije⁹⁴. Ovaj metod procene kvantitativnog komfora je posebno zanimljiv jer omogućava analizu različitih pokretnih i nepokretnih objekata u prostoru i toga kako njihovo prisustvo direktno utiče na objektivne termalne uslove u prostoru, kao i na njihovu percepciju, dakle na komfor korisnika prostora.

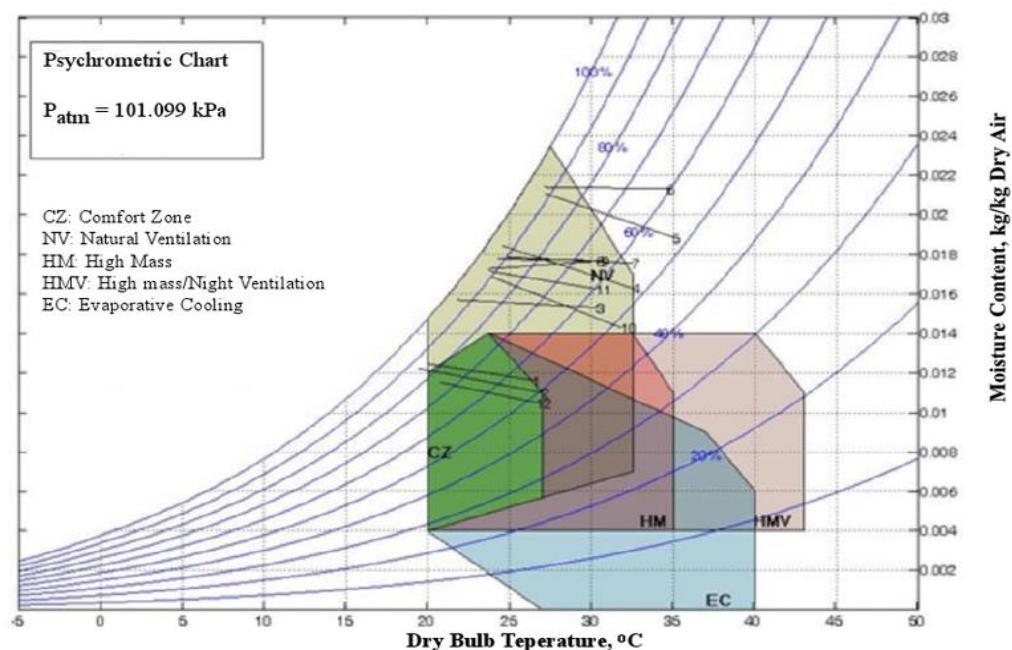

Ilustracija 8: Victor Olgay: bioklimatska karta Izvor: <https://press.princeton.edu/titles/10603.html>

⁹³ Dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Giovanni_Strona

⁹⁴Brown, Robert, D. (2009). Design with Microclimate, *The Secret to Comfortable Outdoor Space*, Suite 300, 1718 Connecticut Ave., NW, Washington, DC, Island Press
http://ladesignstudio.weebly.com/uploads/1/6/5/7/16579994/robert_brown_design_with_microclimate_the_secrebookfi.org.pdf

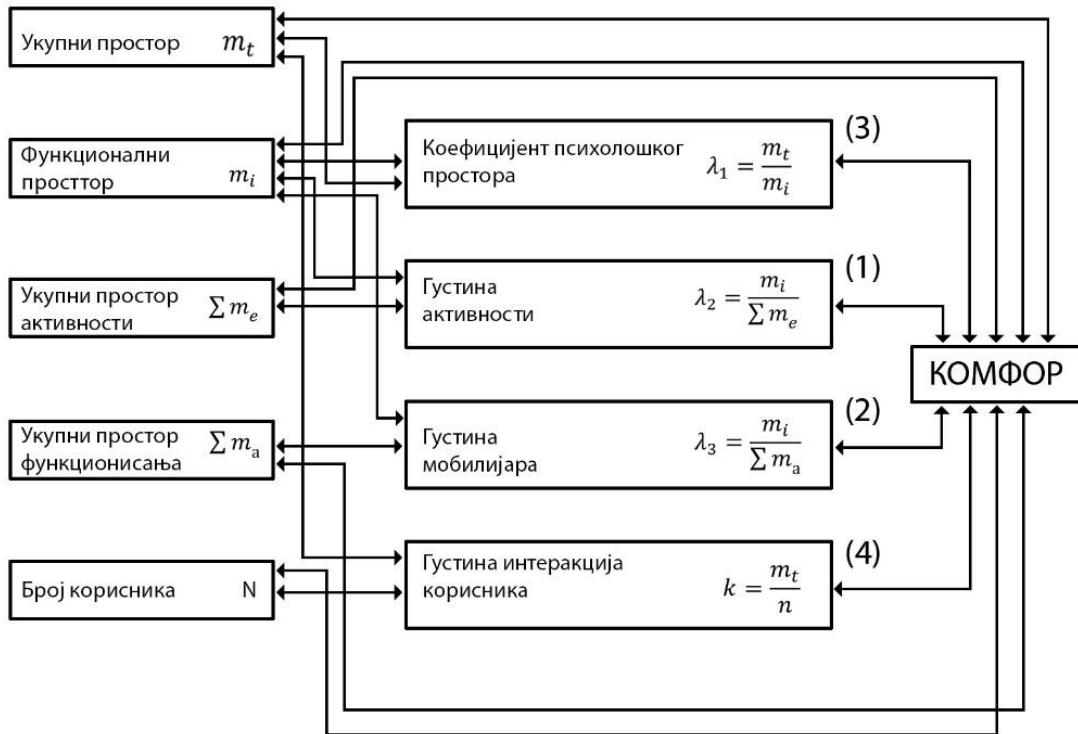
Svedoci smo globalizacijskog trenda koji nije zaobišao ni građenje. Umesto regionalnih u modi su globalni obrasci građenja koji često zanemaruju osobenosti lokalnog konteksta i mikro klimatskih uslova. Kao posledica toga grade se preslikane kuće i naselja koje ne odgovaraju lokalnim specifičnostima konteksta i korisnika, već predstavljaju repliku na uslove koji su udaljeni, a možda su i sasvim virtuelni. Ovaj trend je omasovljen primenom kompjuterskih alata koji su olakšali upravo replike. Iz ovog zapažanja dolazi i poseban zaključak. Posebna odgovornost se nalaže upravo u korišćenju savremenih alata i visoke tehnologije u procesu planiranja, tretiranja i korišćenja prostora i prostornog komfora kao njegovog humanog karaktera. Naime, u ovom radu se zalažemo za odgovornu upotrebu tehnoloških alata uz primenu multidisciplinarnog pristupa projektovanju.

Ilustracija 9: Matematički dijagram procene zone komfora koji je razvio Đovani Strona, Izvor:
https://www.researchgate.net/profile/Nasser_Al-Azri2/publication/253337978/figure/fig6/AS:298215187468293@1448111449846/Givonis-bioclimatic-chart-for-location-7-Marmul-Location-3-Seeb-which-is-on-the.png

Iako prostorni komfor kao pokazatelj kvaliteta prostora najčešće podrazumeva toplotne uslove to je kompleksno pitanje koje se tiče ukupne čulne percepcije prostora, pa se takođe odnosi i na druge uslove prijatnog doživljaja prostora, kao što su: zvukovi, svetlo, kvalitet vazduha, elementi vizuelno-estetskog komfora, dostupnost, miris. Zafer Erturk (*Zafer Ertürk*), je razvio metod za procenu i određivanje komfora. Metod je prikazan na Ilustracija 10.

Teza koja se u ovom radu zagovara je da prostor kao resurs mora da kvantitativno i kvalitativno zadovoljava potrebe korisnika. To znači da je prvo potrebno obezbediti prostore za određene namene u dovoljno kapaciteta (za ovo je potrebno analizirati potrebe korisnika, kontekst i prostorni komfor građene sredine u datom kontekstu), a onda je u tom prostoru potrebno obezbediti potreban nivo kvaliteta, koji se meri komforom koji percipira korisnik prilikom obavljanja aktivnosti u datom prostoru. Još i dalje ovaj i ovakav kontekst kvalitetnog prostora je potrebno i održati na potrebnom nivou tako da korisnicima obezbedi maksimalne beneficije uživanja u datom prostoru u trajnom vremenskom okviru. Održanje komfora se odvija u svim fazama trajanja izgrađenog prostora, a obezbeđuju ga sve strane podjednako. Održivost

Ilustracija 10: Erturkov Metod procene korisničkih zahteva po pitanju prostornog komfora, Izvor (Erturk, 1980)

komfora u prostoru je istovremeno i tema prostorne rezilientnosti^{95, 96}, možda i pre nego održivosti. Ovaj pojam, koji se u našem jeziku često prevodi kao otpornost, predstavlja sposobnost subjekta, u ovom slučaju prostora, da prihvati i prilagodi se novonastalim uslovima bez žrtvovanja efikasnosti funkcionisanja. Prostorna otpornost u ovom kontekstu podrazumeva spremnost prostora na iznenadne spoljašnje ili unutrašnje promene i sposobnost da se one prihvate i kompenzuju tako da ako je moguće koriste, a nikako ne štete prostornom komforu. Odatle dolazi zaključak da je održivost u tom smislu potrebno posmatrati integralno sa otpornošću prostora da odoli smanjenju komfora usled promene uslova koji nisu planirani.

Podizanje svesti ljudi i zajednice, kao i institucija kao njihovih tvorevina, na nivo davanja značaja prostornom komforu je integralni deo podizanja građanske svesti o značaju održivog i civilizacijskog razvoja. (Jolović, 2018.)

⁹⁵ Eng. *Resilience*- otpornost, elastičnost

⁹⁶ Za više o Resilience Vs sustainability videti Kosanović, S. i dr. (ur) (2018). *Reviews of Sustainability and Resilience of the Built Environment for Education, Research and Design*, dostupno na: (<https://books.bk.tudelft.nl/index.php/press/catalog/series/KLABS> 28.06.2018.)

4. Metodološko istraživanje uzorka u odabranim gradovima

Čovek je zbilja kompleksno biće sa brojnim odlikama koje se manifestuju kroz zadovoljavanje svakojakih potreba: od fizioloških, preko emotivnih i socioloških, do psiholoških i patoloških. Korišćenje slobodnog vremena od strane bilo kog pojedinca ili identifikovanog kolektiva, u bilo kom okviru, se ne može jednoznačno odrediti. Bilo da se radi o nekoliko sati unutar radnog dana ili par dana unutar radne nedelje, pa sve do više sedmica godišnjeg odmora, pojedinac (ili grupa) odlučuje o svom angažmanu i aktivnostima prema ličnim željama, preferencijama, potrebama i mogućnostima. Ovo je značajno razumeti i usvojiti kao validnu pretpostavku pri analizi angažovanja pojedinaca u slobodnom vremenu.

Prilikom ispitivanja anketom, prethodno navedeno je uzeto u obzir i pojedinci u uzroku su se izjašnjavali o provođenju slobodnog vremena na različitim nivoima, ne jednoznačno, već odabirom više mogućnosti u odnosu koji najbolje objašnjava njihovo provođenje slobodnog vremena.

Pun budžet slobodnog vremena 100% pojedinac može rasporediti na različite aktivnosti u prirodi, što je u anketi prepoznavano kroz nekoliko kategorija i to:

- Odmor
- Rekreacija
- Kućni poslovi
- Porodica
- Druženje
- Razmišljanje
- Rad na sebi
- Ostalo

Aktivnosti su prepoznate i izabrane u fazi pripreme ankete kao prosta materijalizacija tipičnih kategorija provođenja slobodnog vremena. O kategorijama provođenja slobodnog vremena diskutovano je u prethodnom poglavlju kada smo ih identifikovali unutar tipologije koju čine dualiteti:

- Individualno/ u kolektivu
- Aktivno/ pasivno
- Privatno/ javno
- Komercijalno/nekomercijalno

Navedene aktivnosti se ne mogu jednoznačno identifikovati sa prepoznatim kategorijama u tipologiji i zato je bilo potrebno definisati nova pitanja u anketi koje će bliže odrediti značenje

aktivnosti za pojedinca i bliže odrediti kategorije provođenja slobodnog vremena za konkretnog ispitanika.

Poslednja dva pitanja u anketi traže od ispitanika da se opredеле o aktivnostima odmora i kroz te odgovore definišu šta za njih predstavlja odmor. Ovo je bilo značajno istražiti s obzirom na temu obrađenu u uvodu i zapažanje brojnih autora da je savremenim način života promenio uslove rada i provođenja vremena uopšte, pa tako i percepcije o odmoru i potrebe za odmorom. Ispitanici su upitani kako se odmaraju i zbog čega. Opet su imali mogućnost da odaberu više opcija i da ih vrednuju kroz dodeljeni procenat prema značaju i ličnim referencama. Ovaj korak služi za određivanje vida aktivnosti ali i fenomenološkom određenju aktivnosti u slobodnom vremenu. Ispitano je kako stoje rad, rekreacija, zabava, kultura, dokolica u slobodnom vremenu prema tome koliko su popularni.

5. Prikupljanje i metodi obrada podataka

Istraživanje pomoću ankete je sprovedeno u četiri grada i to: Novi Sad, Novi Pazar, Osijek i Banjaluka. Gradi su odabrani tako da budu Univerzitetski, ne prestonice, da imaju mešovitu etničku populaciju veću od 100000 i tako da jezička barijera nerazumevanja ne predstavlja dodatni problem i čini rezultate međusobno neuporedivim između gradova.

Istraživanje je sprovedeno pomoću forme ankete proširene do intervjeta. Naime ispitanicima su postavljana pitanja, anketom u papirnom obliku, gde je ispitanik mogao da se opredeli ili da sam pismeno odgovori na pitanja ili da usmeno da odgovori na njih dok ih anketar beleži. Anketar je bio prisutan da odgovori na svaku nedoumicu ispitanika i da zabeleži dodatne informacije koje su mogle biti od značaja. Ispitanici su bili posetioci najatraktivnijih kafe barova koji su kao poligon ispitivanja birani na osnovu sledećih kriterijuma:

- Blizina fakulteta ili univerzitetskog kampusa (do 500 metara)
- Atraktivnost lokala merena posećenošću ustanovljena na osnovu prethodnog posmatranja posećenosti.
- Radno vreme lokala (bilo je potrebno da je kafe otvoren i beleži posećenost između 10:00 i 20:00)

Kriterijumi za odabir lokala su važili za sve gradove. Iz razloga zaštite podataka o ličnostima u radu neće biti navedena tačna lokacija lokala, niti njihov naziv, već će na mapama biti obeležena samo njihova okvirna lokacija.

Podaci su prikupljeni tokom dva dana (petak i subota) u svakom gradu: između 10:00-14:00 i 16:00-20:00. Razlog zbog koga je ispitivanje vršeno tokom jednog radnog dana i jednog dana vikenda je da bi uzorak bio što je moguće više raznolik unutar zadatih kriterijuma. Dani za ispitivanje su birani tako da ne budu u vreme državnih praznika, velikih verskih praznika ili vanrednih stanja, kako bi se izbegla pristrasnost u uzorku. Ispitivanje je sprovedeno u martu i aprilu 2017. godine.

Prva grupa pitanja u upitniku je imala za cilj da prikupi opšte podatke o ispitanicima kao što su: starost, pol, mesto rođenja i prebivališta, radni i porodični status, obrazovanje i nivo mesečnih prihoda. Odgovori na ova pitanja su omogućili uporedivost ispitanog uzorka sa opštom populacijom u gradu ispitivanja. Drugim rečima, ova pitanja su u fazi obrade ankete služila za kontrolu reprezentativnosti uzorka. Uvidom u literaturu iz oblasti kreiranja istraživanja i kvaliteta

istraživanja primećujemo da su konkretno ova pitanja od realne važnosti prilikom istraživanja tema iz oblasti Ponašanja i životne sredine (*behavior and environment*), što se može identifikovati kao polje istraživanja u predmetnoj anketi (Walmsley & Lewis, 1993., str. 206). Pitanja su kreirana tako da omoguće direktnu uporedivost sa statističkim podacima koji su dostupni za konkretnе gradove u kojima je ispitivanje sprovođeno.

Jezikom statističkih metoda rečen⁹⁷, uzorak je stratifikovan prema definisanim kriterijumima⁹⁸, a za obradu podataka su korišćeni metodi deskriptivne statistike. Za potrebe analize su posmatrani proseci, tj. aritmetičke sredine, frekvencije i opsezi, tj. disperzija (maksimumi i minimumi) analiziranih podataka.⁹⁹ Podaci iz anketa su predstavljeni u tabelama i grafikonima. Na grafikonima su date frekvencije pojedinačnih odgovora i udeo koju data aktivnost uzima u ukupnom budžetu vremena svih ispitanih. Na osnovu ovoga je dalje rađeno vrednovanje svakog pojedinačnog obrasca nakon što je on određen u odgovorima. Vrednovanje je rađeno poštovanjem teorije verovatnoće gde zbir svih pojedinačnih omera treba da iznosi 100%¹⁰⁰. Razlog za ovakvo strukturiranje podataka je da bi oni u budućnosti mogli biti korišćeni za predikcije u ukupnoj populaciji. Drugim rečima, na osnovu ispitanih uzorka dobijeni su parametri koji se primenjuju na slučaj populacije grada. U toj populaciji su dalje izračunati i u tabelama dati kapaciteti pojedinačnih obrazaca na osnovu verovatnoće raspodele koja je data u omerima. Isti podaci verovatnoće, ili vrednosti atraktivnosti obrazaca su korišćeni za računanje udela obrasca u ukupnoj populaciji na osnovu njegove pojedinačne zastupljenosti. Moguće je takođe izračunati atraktivnost svakog pojedinačnog obrasca ili aktivnosti na osnovu udela uzorka u kome se javlja i njegove vrednosti omera koju taj obrazac ima u ukupnoj raspodeli svih vrednosti svih obrazaca.

⁹⁷ "Statistika je, kao naučni metod, grana opšte naučne metodologije i predstavlja metod kvantitativnog istraživanja masovnih pojava." Macura, R. i Kovačević, Ž. (2018.)

⁹⁸ Ovako biran uzorak ima nedvosmislene prednosti u odnosu na prosto uzorkovanje. Za više o temi videti: Petrović, Lj. (2013). *Teorija uzorka i planiranje eksperimenta*. Beograd: CID, Lojanica, N. (2017). Preciznost ocena prostog i stratifikovanog slučajnog uzorka na tržištu naučnih časopisa. *Škola biznisa*, broj 1/2017, UDC 070.486:001.891, DOI 10.5937/skolbiz1-12820, Ekonomski fakultet. (dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs> › data › pdf)

⁹⁹ Vidi: Savić, M. *Deskriptivna statistička analiza*, predavanja iz statistike na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. Dostupno online: <http://www.ef.uns.ac.rs/Download/statistika/statistika.htm>

¹⁰⁰ Aleksić, Violeta (2012). *Elementi teorije verovatnoće i matematičke statistike (Materijal za pripremu ispita iz predmeta. Obrada i analiza podataka)*, Fakultet za zaštitu životne sredine Univerziteta u Nišu, Niš, dostupno online: <https://www.znrfak.ni.ac.rs/SERBIAN/010-STUDIJE/OAS-3-2/PREDMETI/I/20GODINA/20-OBRADA%20ANALIZA%20PODATAKA/VEZBE/SKRIPTA%20OBRADA%20I%20ANALIZA%20PODATAKA.pdf>

6. Rezultati istraživanja u Novom Sadu

6.1. Prostorna analiza Novog Sada

Novi Sad je glavni Bačke regije i Vojvodine, Autonomne pokrajine u Republici Srbiji. Sa oko 350.000 stanovnika, Novi Sad je drugi grad po veličini U Republici Srbiji, odmah posle prestonice, Beograda. Urbana zona Novog Sada se pruža na oko 129 km² i čine je sledeće katastarske oblasti:

- Novi Sad 1
- Novi Sad 2
- Novi Sad 3
- Novi Sad 4
- Petrovaradin
- Sremska Kamenica

Zavod za urbanizam grada Novog Sada redovno izrađuje planove kojima usmerava prostorni razvoj grada. Važeći Generalni urbanistički plan se odnosi na razvoj grada do 2021. godine. Za potrebe izrade i revizije ovog plana rađene su različite studije, među kojima i *Studija zelenih i rekreativnih površina*¹⁰¹, gde su istraživane zelene površine u gradu, njihova tipologija, kapaciteti, kao i načini korišćenja.

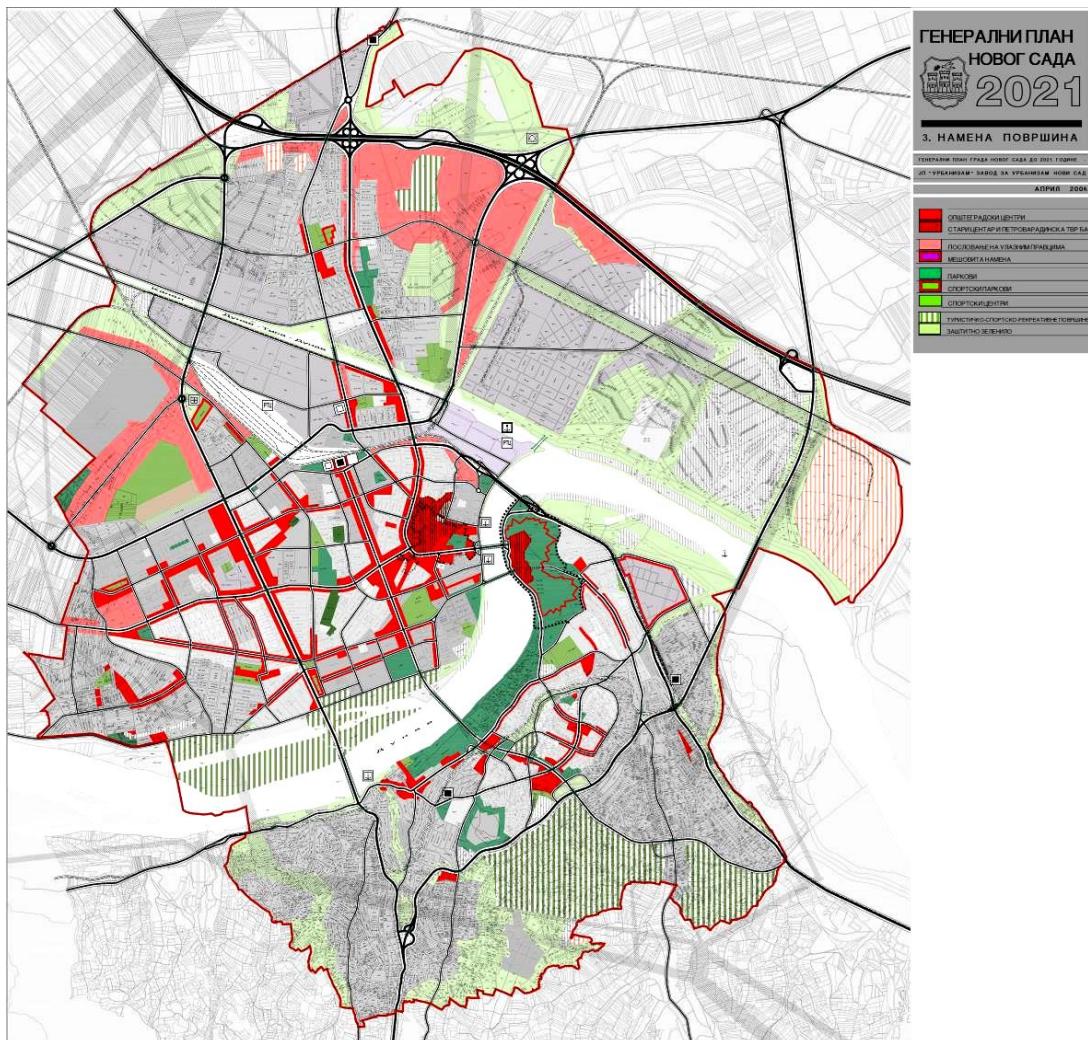
Naredna mapa (Ilustracija 11) izdvaja zelene i rekreativne površine, ali i ostale zone javnih površina centralnih poslovnih i mešovitih zona u Novom Sadu. Analizom date mape uviđamo da su centralne i poslovne značajno više zastupljene od zelenih i rekreativnih površina u zoni šireg centra grada. Šta više, u zoni užeg centra grada od parkovskih površina danas postoji samo Dunavski park površine 3,93ha, što ga svrstava u kvartovske parkove¹⁰². U zoni šireg centra imamo još Univerzitetski kvartovski park, zonu keja i Štranda, Stanični park i Limasni park koji su po tipologiji distrikt parkovi¹⁰³. Analizom sadržaja centralnih zona grada (izuzimajući parkove i ostale zelene površine) utvrđujemo da je više od 80% javnih zona komercijalnog karaktera (tržni centri i trgovine, restorani i kafe barovi sa baštama). A da su površine sa slobodnim pristupom zastupljene u površini oko 20%. Ovo znači da su kapaciteti javnih površina u zoni centra Novog

¹⁰¹ Studiju je izradio: Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Departman za voćarstvo, vinogradarstvo, hortikulturu i pejzažnu arhitekturu, 2010. Godine, dostupno na: <http://www.nsurbanizam.rs/analize?page=3>

¹⁰² Kvartovski parkovi su površine 1-5 ha i njihova funkcija se direktno oslanja na opsluživanje užih homogenih delova grada, i delom nose identitet okruženja (vidi: Tišma, A.; Ninić-Todorović, J.; Ognjanov, V.(2010), str.30 dostupno na: <http://www.nsurbanizam.rs/analize?page=3>)

¹⁰³ Distrikt parkovi su locirani u gusto izgrađenim zonama sa namenom da opsluže šire područje od kvartovskih parkova (vidi: Tišma, A.; Ninić-Todorović, J.; Ognjanov, V.(2010), str.28, dostupno na: <http://www.nsurbanizam.rs/analize?page=3>)

Sada takvi da na 2 stanovnika koji šetaju ili sede na klupi u gradu dolazi 8 stanovnika koji sede u kafiću, restoranu ili provode vreme u nekoj drugoj plaćenoj aktivnosti koje se na primer nude u tržnim centrima. Prema *Studiji zelenih i rekreativnih površina* (Tišma, A.; Ninić-Todorović, J.; Ognjanov, V.(2010)), zona užeg i šireg centra grada je dobro pokrivena zelenim i rekreativnim površinama. Kvalitet tih površina ipak nije na zavidnom nivou, a ovo se tiče pitanja održavanja i sadržaja koje nude¹⁰⁴. Kvalitet javnih prostora se odnosi na njihovu podobnost da zadovolje potrebe različitih kategorija stanovništva što se meri nivoom komfora koji za njih obezbeđuju i sadržajima koje im nude. Ovo je objašnjeno u poglavljima 3.2 i 0.

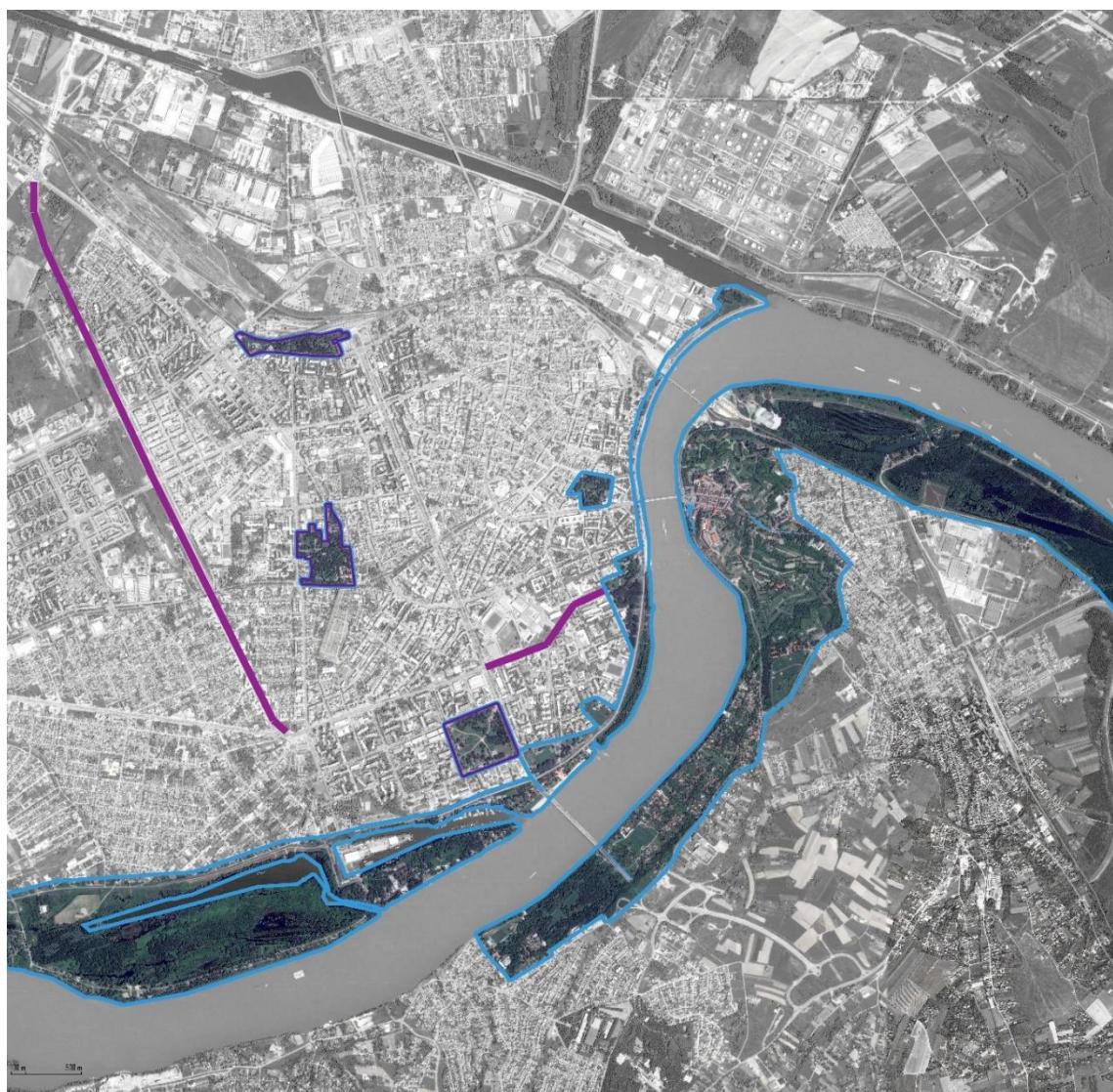
Ilustracija 11: Mapa ubranog područja Novog Sada sa zelenim, rekreativnim i ostalim površinama javnih zona u gradu. Autorska intervencija na izvornoj mapi. Izvor: <http://www.nsurbanizam.rs/gpns>

¹⁰⁴ Dok su Dunavski park u centru grada i zona keja i Štranda atraktivni i vrlo dobro posećeni i iskorišćeni ostali parkovi beleže značajno manju posećenost i sadržinsku ponudu (vidi: Tišma, A.; Ninić-Todorović, J.; Ognjanov, V.(2010), dostupno na: <http://www.nsurbanizam.rs/analyse?page=3>)

Naredne ilustracije predstavljaju distribuciju prostora identifikovanih u tipologiji prostora prema kategorijama aktivnosti (kako je objašnjeno u poglavlju 3.2.), na primeru Novog Sada.

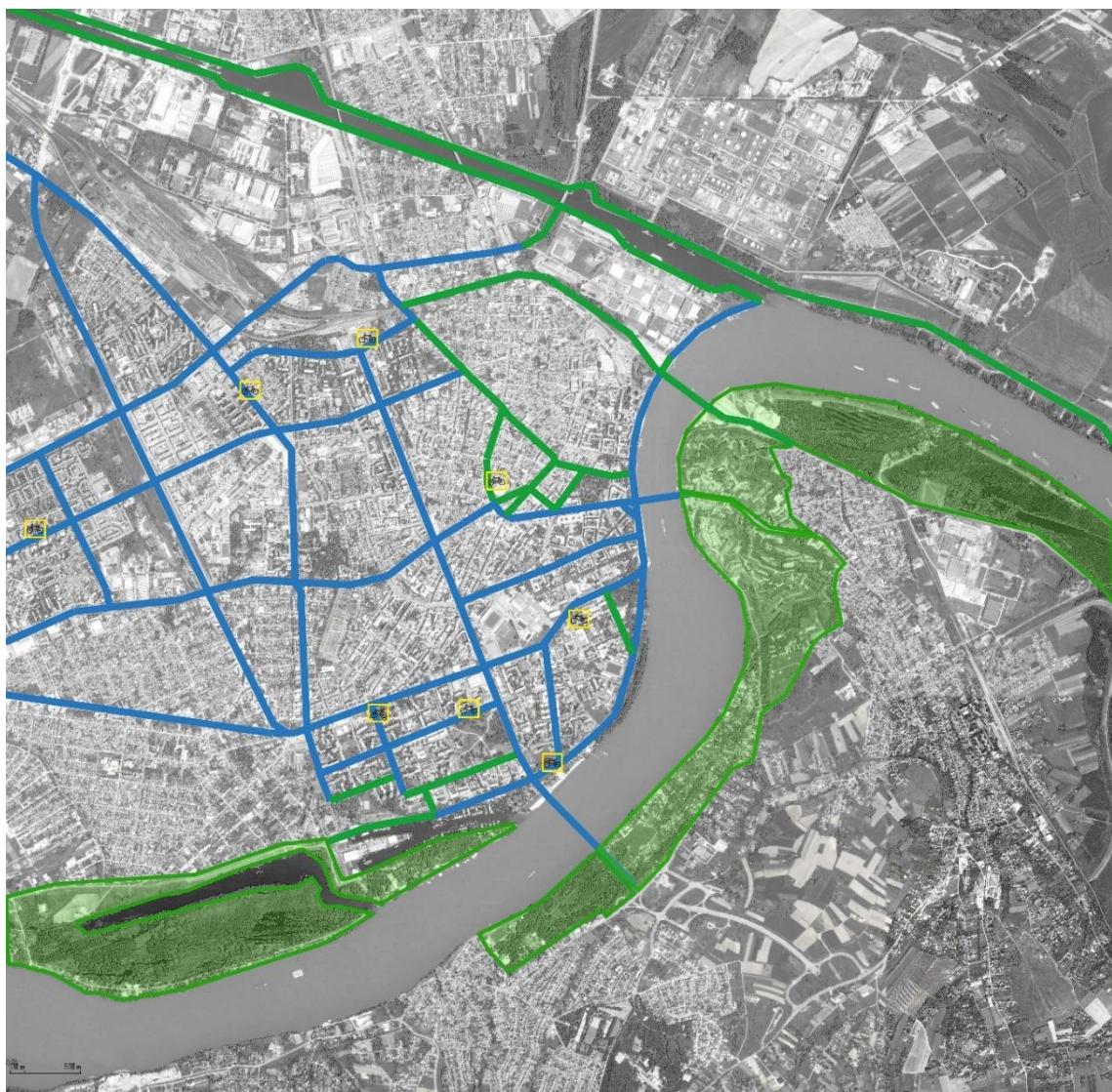
6.1.1. Distribucija nekomercijalnih obrazaca provođenja slobodnog vremena

Javni prostori pogodni za fizički aktivno, individualno provođenje slobodnog vremena: Duž leve obale Dunava postoji trim staza; u parkovima ljubitelji vole da trče po popločanim stazama. Oni koji malo više svog vremena provode u trčanju često odluče da to urade u nešto neuređenijim zelenim trasama uz Dunav. Frekventnim stazama za trčanje se mogu smatrati one uz Bulevar Evrope i Bulevar Cara Lazara, ali pošto su ove ulice veoma frekventne za automobila, te su izvor velikih zagađenja bukom i izduvnim gasovima ne mogu se smatrati kvalitetnim prostorima za trčanje.

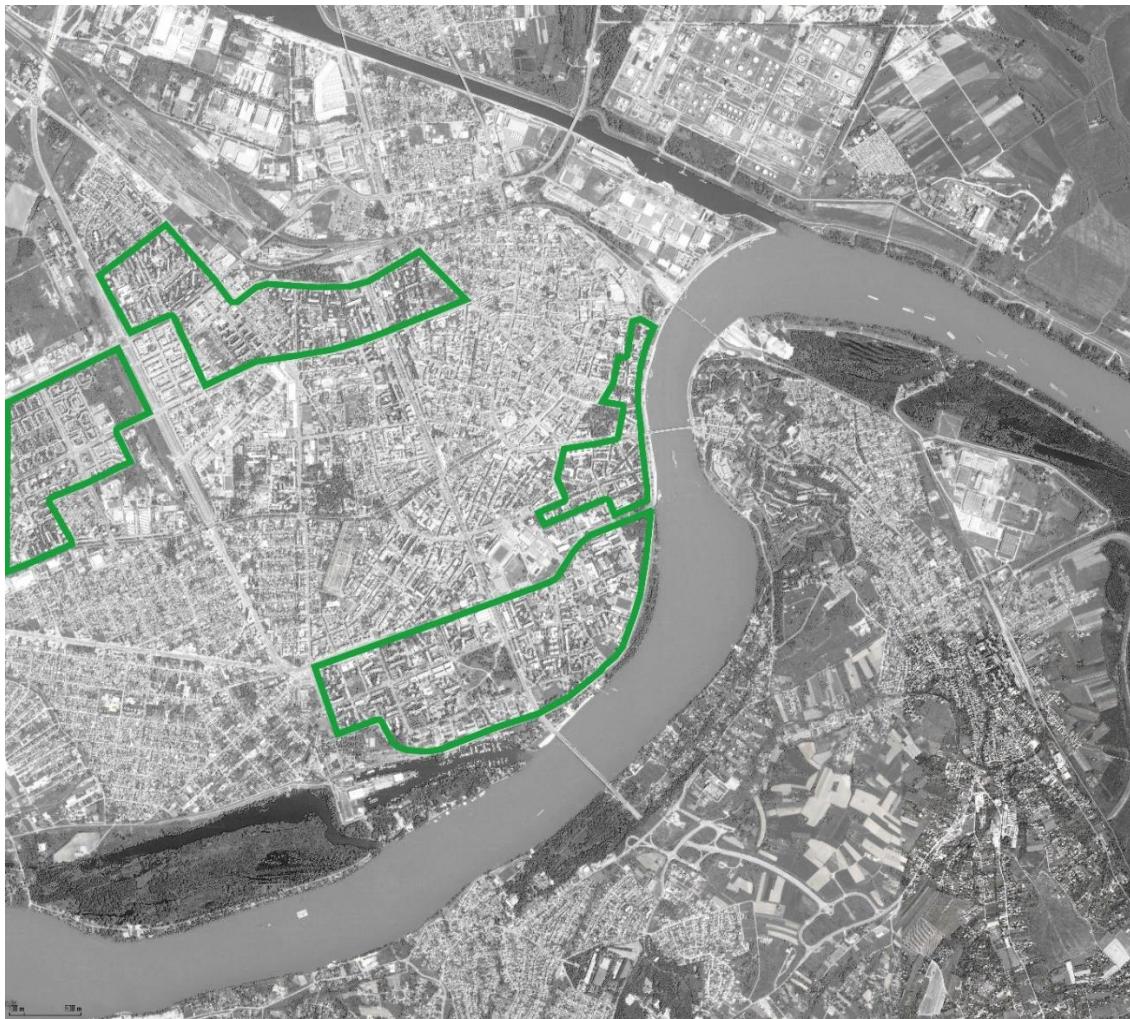
Ilustracija 12: Javni prostori pogodni za fizički aktivno, individualno provođenje slobodnog vremena – aktivnost hoda: pešačenje i trčanje). (Autorska ilustracija na osnovnoj mapi)

Osim pešačenja i trčanja, vožnja bicikla i drugih ne motorizovanih točkaša se takođe može svrstati u istu kategoriju fizički aktivnog, individualnog provođenja slobodnog vremena u nekomercijalnim uslovima. Na narednoj mapi (Ilustracija 13) plava linija označava postojeće biciklističke staze, zelena linija označava frekventne biciklističke pravce bez biciklističkih staza, a zeleno osenčene i uokvirene površine predstavljaju zelena područja u gradu koja su pogodna za aktivnost vožnje bicikla u satima dokolice u prirodnom, izolovanom okruženju. U ovim poslednjim ima malo ili nimalo biciklističkih staza, ali je bicikl moguće voziti. Na mapi su takođe prikazana mesta na kojima je moguće rentirati bicikl. Leti se otvaraju javna kupališta na Dunavu koja su primer prostora za aktivno provođenje slobodnog vremena. Štrand, Bećarac i Oficirac su plaže u gradu a van grada ih je još.

Ilustracija 13: Javni prostori pogodni za fizički aktivno, individualno provođenje slobodnog vremena aktivnost vožnje bicikla i drugih, ne motorizovanih točkaša. (Autorska ilustracija na osnovnoj mapi)

Javni prostori za individualno, fizički neaktivno provođenje slobodnog vremena: Za ovakav vid uživanja dokolice je slobodno vreme tj. količina slobodnog vremena od najveće važnosti. Pogodni prostori za uživanje ovakvog vida dokolice mogu biti zajednički javni prostori u naseljima, ukoliko oni obezbeđuju dovoljan nivo komfora (odsustvo buke i gužve), podjednako kao i parkovi i slične uređene površine. Ako akter nema mnogo slobodnog vremena, a ipak želi da u osami provede vreme u koliko-liko prirodnom okruženju, postojanje unutrašnjeg dvorišta je od neprocenjive vrednosti. Naselja koja stanovnicima pružaju ovaj nivo komfora su naselja sa višeporodičnim stanovanjem, građena 70-ih i 80-ih godina prošlog veka. Takva naselja su Liman 1-4, naselje Bistrica, deo Starog grada, deo Podbare¹⁰⁵, delovi naselja Rotkvarija i Banatić. Resurs reke je za ovaj obrazac provođenja slobodnog vremena značajan. U gradu ili na periferiji često srećemo pecaroše bilo sa udicama ili bez njih.

Ilustracija 14: Više porodično stanovanje u gradu sa značajnim nezauzetim i zelenim površinama u kojima stanovnici mogu provoditi slobodno vreme neposredno ispred stana. (Autorska ilustracija na osnovnoj mapi)

¹⁰⁵ Intenzivna gradogradnja poslednjih godina u značajnoj meri umanjuje zelene površine i prostore za nekomercijalno provođenje slobodnog vremena, a takođe umanjuje i kvalitet ukupnog prosotra umanjujući komfor.

Osim individualno, slobodno vreme je moguće provoditi i kolektivno, tj. u društvu. Ovakav vid aktivnosti podrazumeva prostor koji je u stanju da prihvati i opsluži više ljudi istovremeno, da im pruži zahtevani nivo komfora i da im obezbedi nužnu bezbednost. Pošto se radi o javnom prostoru, aktivnost može biti režirana ili spontana, a sami akteri koji uživaju dokolicu mogu biti aktivni ili pasivni u dokolici. U zavisnosti od toga da li je aktivnost režirana i da li su akteri aktivni razlikujemo nekoliko tipova prostora za kolektivno uživanje dokolice.

Javni prostori za fizički aktivno kolektivno provođenje slobodnog vremena: Novi Sad se izdvaja među mnogo gradova po tome što, da li kroz inicijativu građana ili vlasti organizuje niz aktivnosti, pogotovo za mlade, koje su mahom besplatne, a građanima daju mogućnost da se aktiviraju u svoje slobodno vreme na više polja. Pored festivala koji su poznati u zemlji, a i šire, a koji privlače ljude izvan grada da ga posete, tu su i festivali i aktivnosti koje su namenjene prvenstveno građanima Novog Sada. Neke od tih aktivnosti su: Fruškogorski maraton, kritične mase, aktivnosti na Šstrandu, akcije tipa: *Požuri polako*¹⁰⁶, koja nudi čitav niz mogućnosti aktiviranja kroz sport za mlade od 14 do 30 godina.

Prostori koji su prepoznati kao pogodni, te i aktivirani u svrhu navedenih aktivnosti su: plaža Šstrand, parkovi u Novom Sadu (Dunavski, Futoški, Limanski...), padine Fruške gore, sportski tereni u gradu (SPENS, bazeni u gradu, sportske sale i ostali tereni). Osim navedenih aktivno se koriste izgrađene staze, biciklističke i pešačke za aktivnosti rekreativnih biciklista i onih koji zajedno šetaju i trče u slobodno vreme.

Ilustracija 15: Dunavski kej je primer prostora za provođenje slobodnog vremena na brojne načine. Kupalište Šstrand u sezoni kupanja i dečije igralište sa zonom za vežbanje. (Autorske fotografije)

¹⁰⁶ Više o aktivnostima programa na stranici: <https://www.facebook.com/pages/PO%C5%BDURI-POLAKO/203701623035083> (posećeno 06.09.2014.)

Javni prostori za fizički neaktivno kolektivno provođenje slobodnog vremena: U neaktivnom ili pasivnom provođenju slobodnog vremena takođe možemo prepoznati režirane i spontane aktivnosti. Režirane aktivnosti su mahom aktivnosti zabave u kojima je uživalac pasivni posmatrač i gde je sloboda posmatrača u velikoj meri ograničena, kako po pitanju izbora programa tako i njegovog trajanja. Novi Sad je grad koji može da se pohvali nizom aktivnosti koje organizuje, a koje na različite načine animiraju građane i nude im programe koji mogu da posmatraju ili slušaju u slobodno vreme. Neke od ovih aktivnosti su: *cinema fest*, festival uličnih svirača¹⁰⁷, festival nauke, različiti sportski festivali i turniri koji se mogu slobodno pratiti, različiti pozorišni festivali i dr¹⁰⁸. Većina ovih aktivnosti se organizuje na javnim gradskim prostorima, trgovima, ulicama i u kulturnim ustanovama i centrima.

Ilustracija 16: U Blizini Novog Sada se nalaze Ribarsko i Kameničko ostrvo, Kamenički park i Petrovaradinski rit koji su omiljena kamp i piknik mesta. (Autorska fotografija)

Ilustracija 17: Festivali u Novom Sadu.

Festivali okupljaju značajan broj posetilaca koji posmatraju aktivnosti koje se na festivalima nude. Iako se ovakvi vidovi aktivnosti mogu kategorisati kao aktivnosti zabave, mogućnost izbora koja se pruža na ovakvim događajima kao što su izbor spektakla koji se ili se ne posmatra čini ovakve aktivnosti dokoličarskim, a prostore na kojima se oni organizuju prostorima dokolice. Izvor fotografije: <http://www.ulicnisviraci.com/o-festivalu-ulicnih-sviraca/>

¹⁰⁷ Festival se u poslednjih par godina održava pod nazivom Gradić fest, održava se na nekoliko lokacija i obuhvata više programske sadržaje, a glavni prostor događaja je u podgrađu Petrovaradinske tvrđave.
<http://www.ulicnisviraci.com/en/>

¹⁰⁸ U periodu istraživanja Novi Sad je bio u aktivnoj pripremi grada za prestnicu kulture 2021, što je rezultiralo aktiviranjem više prosotra u gradu za umetničke i kulturne programe namenje građanima.

6.1.2. Distribucija komercijalnih obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Novom Sadu

U grupu obrazaca za fizički neaktivno provođenje slobodnog vremena se mogu svrstati komercijalizovani javni prostori, gde je posetilac pasivni posmatrač predstave (pozorišna, sportska, filmska, performans ili neka druga predstava) koja se pred njim odvija. Za pasivno provođenje slobodnog vremena nekada i nije potrebna predstava te vrste, jer je sami posetioci mogu praviti, da li oni koji su isto pasivni ili oni koji na drugi, aktivan način koriste prostor. Unutar ovih obrazaca za provođenje slobodnog vremena identifikujemo i dokolicu kao njenu podvrstu ali nad aktivnost. Dokolica sama po sebi nikako nije pasivna, ali dokoličar svakako da može biti fizički neaktivran. Tada je *aktivnost* dokolice mentalne prirode i zato prostori koji podržavaju ovaku dokolicu moraju da budu oslobođeni sadržaja koji preopterećuju. To je još jedan razlog zašto pomenuti tržni centri (ali se to može konstatovati za većinu komercijalnih prostora) *nisu pogodni za fizički neaktivno uživanje dokolice.*

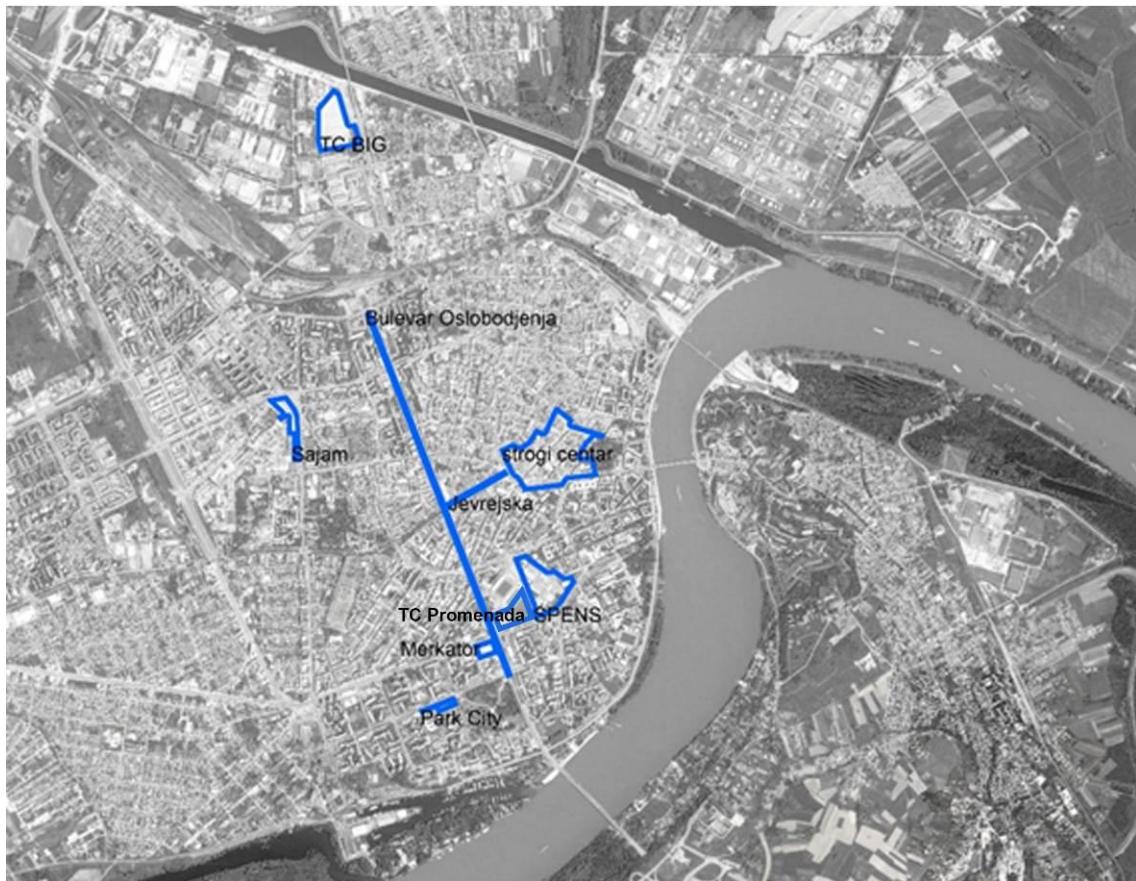
Ljudi često idu na atraktivna mesta ne da bi nešto videli nego da bi bili viđeni. Ali ovo teško da se može nazvati dokolicom iako možda tako izgleda. Ovo prividno dokoličarenje je tipična odlika malograđanina, koji ne priznaje da ne dokoličari nego se u stvari jako dosađuje¹⁰⁹.

„Čini se da je malograđanski način ponašanja, kao dekadentan model egzistencije veoma blizak konzervativnom prilagođavanju i licemernom uslovljavanju. Malograđanstina nije više zatvorena u područje sitnog sopstveništva, niti se može identifikovati samo u određenim slojevima i klasama. Kao „stav“ i „odnos“, ona se može naći u svakom delu socijalne strukture, od podnožja do vrha, u svakom članu zajednice.“ (Božović, 2010, str. 225-226)

Kategorija fizički neaktivnih dokoličara zasigurno da obuhvata i aktere koji su poznati pod nazivom „boemi“. Iako mnogi teoretičari kulture i sociologije spore da boemi danas postoje, zasigurno da postoje u nekom modifikovanom obliku – ne kao oni predratni i socijalistički, već kao moderni boemi. Sličnost „ovih“ sa „onim“ boemima je upravo u tome što oni pasivno uživaju dokolicu u komercijalnim prostorima kafana. Poznate kafane u Novom Sadu su smeštene u centru grada, ali i duž obe obale Dunava, gde posetioci mogu uživati u dobroj hrani, povoljnem piću i tamburaškoj muzici bez vremenskog ograničenja. Možda to vremensko ograničenje jeste upravo ono što razlikuje pravu boemsку kafanu od one koja to nije.

¹⁰⁹ Dosada je u načelu suprotna dokolici.

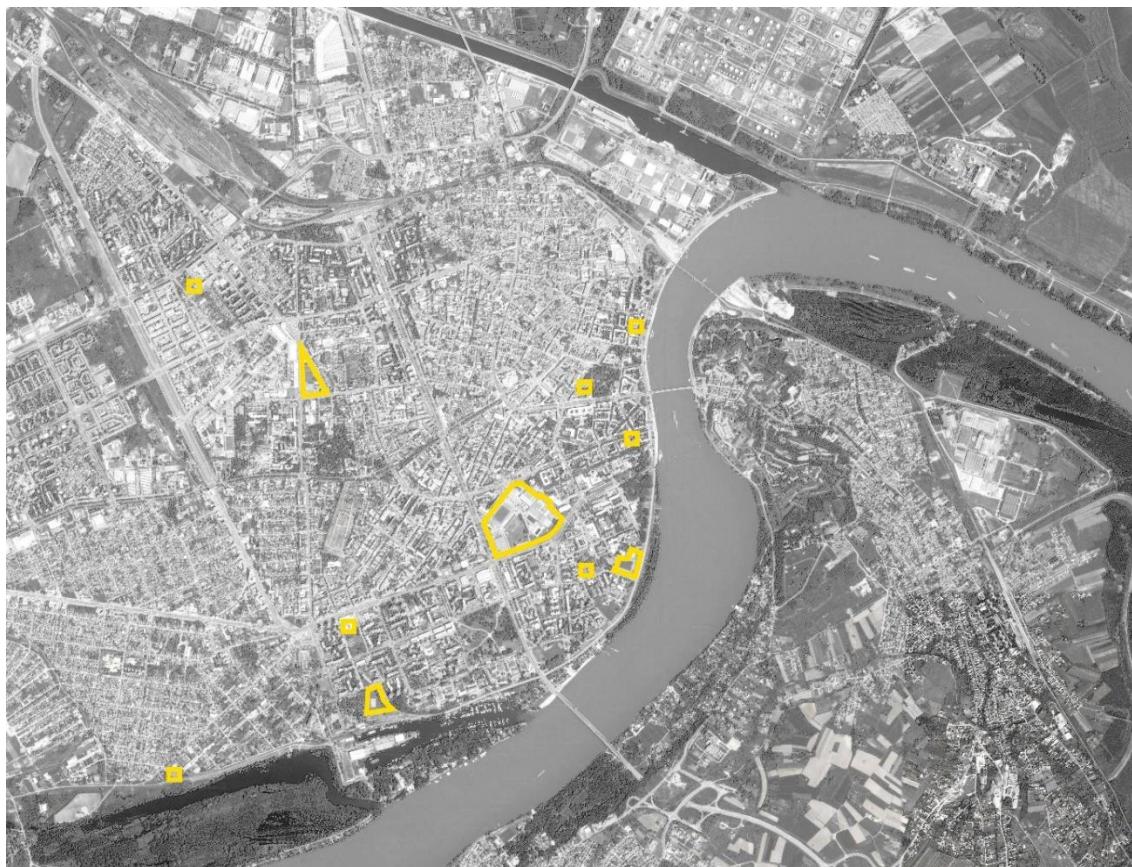
Komercijalni prostori za fizički aktivno uživanje dokolice: Tržni centri i šoping molovi posetiocima nude širok spektar dodatnih aktivnosti u kojima za novac mogu uživati. Za decu mlađeg uzrasta postoje igraonice sa raznoraznim igračkama. Nešto stariji se često rekreativno opuštaju uz različite društvene igre kao što su biljar, pikado, stoni fudbal, alpinistički zid ili vežbanje u teretani. A neizostavna aktivnost ovakvih objekata i ono što im je primarna funkcija jeste funkcija trgovine. Dakle u tržnim centrima posetoci sate mogu provesti u planiranoj ili neplaniranoj kupovini mešovite i tehničke robe, trikotaže i obuće, nakita, posuđa, nameštaja, čak i automobila. Ipak prostor šoping mola odnosno tržnog centra, koji u načelu služi za materijalni interes je pretrpan brojnim aktivnostima na malom prostoru koje aktiviraju veliki broj ljudi u vršnim časovima. Tržni centri svakako nisu tipični prostori dokolice, ali su svakako vrlo atraktivni prostori provođenja slobodnog vremena zbog različitih aktivnosti koje mogu opslužiti. Sama aktivnost šopinga odnosno razgledanja i kupovine kao takva može takođe biti predmet dokolice, kako u otvorenim tako i zatvorenim prostorima, ali je neophodna optimizacija sadržaja i korisnika. Na mapi su identifikovani trgovački prostori u Novom Sadu.

Ilustracija 18: Poslovno trgovačke zone i centri u Novom Sadu. (Autorska ilustracija na osnovnoj mapi)

Tipični prostori za fizički aktivno provođenje slobodnog vremena su sportski tereni za *rekreativno bavljenje sportom*. Što se tiče otvorenih terena značajan ideo ovakvih u gradu su školska dvorišta i lokalni tereni koji nude mogućnost besplatnog korišćenja u vreme kada škola ne radi i to kada su vremenski uslovi povoljni. Ovi tereni su uglavnom pogodni za vežbanje i igranje nekoliko sportova među kojima su mali fudbal, rukomet, košarka i odbojka, dok su ostali tereni u deficitu i nude se u komercijalnom obliku. Posebno značajni i traženi su: teretane, bazeni, teniski tereni, kao i zatvorene sale za odbojku, košarku, futsal...

Dok teretane postoje manje više u svakom naselju i korisnicima nude mogućnost korišćenja prostora sa spravama za vežbanje u dogovorenim ili odabranim terminima, u gradu postoje tri mesta na kojima ljubitelji mogu plivati, a do to nije sam Dunav. To su bazeni na SPENS-u, na Sajmištu i Klisi (SPC Slana bara). Što se tiče teniskih terena, ljubitelji ovog belog sporta, osim na onim terenima na keju, koji su besplatni imaju mogućnost da u plaćenim terminima uživaju na terenima SPENS-a, kod Dunavskog parka, na Sajmištu, kao i pored sportskog centra Indeks na Limanu.

Ilustracija 19: Uređeni komercijalni tereni za bavljenje sportom. (Autorska ilustracija na osnovnoj mapi)

6.2. Ispitivanje uzorka stanovništva u Novom Sadu

U Novom Sadu je anketu popunilo 29 osoba. Lokacija ispitivanja je data na sledećoj ilustraciji, a rezultati istraživanja i struktura uzorka prema kriterijumima definisanim pitanjima, obrađeni su pomoću digitalnog alata IBM SPSS, v23, i Microsoft Excel 2013 su predstavljeni u nastavku.

Tabela 11: Pol ispitanika u Novom Sad

	Frequency	Percent
muški	14	48.3
ženski	15	51.7
Total	29	100.0

Od 29 ispitanih, 15 su bile žene a 14 muškarci. Prema popisu iz 2011. godine u Novom Sadu je živelo oko 53% žena i 47% muškaraca. Uz odstupanje koje manje od 5% možemo uzeti da je ispitani uzorak prema polnoj strukturi reprezentativan za Novi Sad.

Ilustracija 20: Lokacija distribuiranja ankete u Novom Sadu. (Autorska ilustracija na osnovnoj mapi)

Tabela 12: Starost ispitanika (godine) u Novom Sadu

	Frequency	Percent
mladi 15 do 25	13	44.8
25-35	12	41.4
35-65	4	13.8
Total	29	100.0

U ispitanom uzorku preovlađuju mladi do 35 godina i to od 15 do 35, sa razgraničenjem na 25 godina. Razlog zbog koga je pitanje struktuirano sa granicama od 25 i 35 godina je izvedeno iz prepostavke da će sa 25 godina oni koji studiraju završiti fakultete. Uzorak potvrđuje ovu prepostavku. Stariji od 35 godina u velikoj većini imaju zasnovanu porodicu, a ta činjenica značajno utiče na način provođenja vremena uopšte, slobodnog pogotovo.

Deca mlađa od 15 godina nisu ispitivana jer Zakon Republike Srbije štiti decu od rada. Prema Zakonu o radu Republike Srbije¹¹⁰, radno sposobnim stanovništvom se smatraju oni između 15 i 65 godina. Mlađe od 15 godina Zakon tretira kao decu, a starosna granica za penziju je 65 godina. Ovo je uzeto kao relevantno jer rasprava o slobodnom vremenu ima smisla ako postoji ono vreme koje nije slobodno, što se u kontekstu savremenog društva uzima kao rano vreme.

Tabela 13: Mesto prebivališta (grad ispitivanja ili drugo)

	Frequency	Percent
mesto ispitivanja	27	93.1
drugo	2	6.9
Total	29	100.0

Tabela 14: Mesto rođenja (grad ispitivanja ili drugo)

	Frequency	Percent
mesto ispitivanja	19	65.5
drugo	10	34.5
Total	29	100.0

Razlog za prikupljanje podataka o prebivalištu i mestu rođenja (podaci sumirani, Tabela 13 i Tabela 14), ima za cilj kontrolu uzorka. Naime, zbog činjenice da su gradovi sedište Univerziteta i svojevrsni centri regija u kojima se nalaze sa širokim dijapazonom aktivnosti koje nude. Bilo da se radi o zaposlenju, usavršavanju ili školovanju, gradovi pružaju mogućnosti koje nisu svojstvene manjim sredinama. Konkretno, Novi Sad je sedište Univerziteta u Novom Sadu, a takođe i centar Vojvodine, severne pokrajine u Srbiji. I ispitanom uzorku primećujemo da je 27 od 29 ispitanih kao mesto stanovanja navelo Novi Sad, dok je Novi Sad bio mesto rođenja za 19

¹¹⁰ "Sl. glasnik RS", br. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17-US, 113/17

od 29 ispitanih. Ovakvi rezultati potvrđuju pretpostavku da je Novi Sad centar prema kome ljudi gravitiraju, iz brojnih razloga: školovanje, zaposlenje, životni standard.

Tabela 15: Radni status

	Frequency	Percent
zaposlen	14	48.3
nezaposlen	4	11.6
student	11	37.9
Total	29	100.0

Radni status je još jedan pokazatelj reprezentativnosti uzorka. Naime, prema poslednjem popisu iz 2011 godine¹¹¹, u Novom Sadu je živelo 341.625 stanovnika. Uz trend de populacije na republičkom nivou¹¹² i trend porasta broja stanovništva na nivou grada Novog Sada¹¹³, usvaja se pretpostavka o relativno stabilnom broju stanovnika na nivou grada Novog Sada¹¹⁴. Od ovog broja je 241.820 njih imalo između 15 i 65 godina što je starost koja odgovara ispitom uzorku, što je 70,79% ukupnog broja. S obzirom da je od 29 ispitanih 4 njih bilo nezaposleno, dok su ostali imali statuse studenata i zaposlenih, možemo zaključiti da je procenat nezaposlenosti u ispitom uzorku, računat kao ideo nezaposlenih u ukupnom broju ispitanih 11,6%. Prema statistici Nacionalne službe za zapošljavanje Republike Srbije i njihovom zvaničnom saopštenju, broj nezaposlenih u Južno Bačkom okrugu je bio oko 48000 (48576 za mart i 47553 za april) za period, mart/april 2017¹¹⁵. S obzirom na broj stanovnika u ovom okrugu koji iznosi 615371¹¹⁶, i na procjenjeni broj 435621 stanovnika između 15 i 65 godina u ovom regionu, dobijamo da je procenat nezaposlenosti stanovništva između 15 i 65 godina iznosio oko 11%. 11,6% nezaposlenih u ispitom uzorku se može uporediti sa procjenjenih 11% prema statističkim podacima i ispitani uzorak se može uzeti kao relevantan za slučaj Novog Sada po osnovu udela broja nezaposlenih u ukupnom broju stanovnika starosti između 15 i 65 godina.

¹¹¹ Dostupno na: <http://popis2011.stat.rs/>

¹¹² „Procjenjen broj stanovnika u Republici Srbiji u 2017. godini je 7 020 858, od čega 51,3% čine žene (3 601 043), a 48,7% muškarci (3 419 815). Nastavljen je trend de populacije, što znači da je i koeficijent rasta stanovništva, u odnosu na prethodnu godinu, negativan i iznosi -5,3‰.“, izvor: Republički zavod za statistiku, <http://www.stat.gov.rs/vesti/20180629-procene-stanovnistva-2017/?s=1801>

Republički zavod za statistiku, Republike Srbije: Procene stanovništva Republike Srbije prema polu, starosti i tipu naselja, 2013-2017, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2018.

<http://www.stat.gov.rs/oblasti/stanovnistvo/procene-stanovnistva/>

¹¹³ (+5,42%, za period 2002-2011), <http://popis2011.stat.rs/>

¹¹⁴ Ovo je svakako tvrdnja koja se lako može osporiti, ali zbog nedostatka zvaničnih podataka, neprimereno bi bilo uzeti bilo koji zvanični broj stanovnika za konačan u nekom trenutku, i svi brojevi koji se mogu naći su procene zasnovane na proračunima pošavši od poznatih informacija iz 2011 godine, a nisu realni brojevi dobijeni iz popisa.

¹¹⁵ Nacionalna služba za zapošljavanje: Nezaposlenost i zapošljavanje u Republici Srbiji, *Mesečni statistički biltan, decembar 2017.*, broj 184, http://www.nsz.gov.rs/live/dokumenti/statisti_ki_bilteni_nsz_-_2017._godina.cid33849

¹¹⁶ Dostupno na: <http://popis2011.stat.rs/>

Tabela 16: Stepen stručne spreme i obrazovanja

	Frequency	Percent
srednja	15	51.7
viša	2	6.9
visoka	12	41.4
Total	29	100.0

Tabela 17: Mesečni prihodi

	Frequency	Percent
do mesečne minimalne plate za grad (25000 dinara)	7	24.1
od minimalne do prosečne plate za grad (25000-50000)	13	44.8
od prosečne plate do potrošačke korpe (50000-85000)	6	20.7
preko minimalne potrošačke korpe (85000+)	3	10.3
Total	29	100.0

Tabela 18: Deljenje stana („Živim sa“)

	Frequency	Percent
samostalno	5	17.2
sa partnerom	5	17.2
sa roditeljima	9	31.0
sa porodicom	6	20.7
sa cimerima	4	13.8
Total	29	100.0

Kriterijumi mesečnih primanja i stanarskih uslova su ispitivani kako bi se potencijalno procenile potrebe ispitanog uzorka, na osnovu teorijskih tvrdnji. Naime, prepostavka je da niži životni standard koji se očitava kroz niža mesečna primanja i lošije stanarske uslove (npr. život sa roditeljima ili cimerima), diriguje obrasce ponašanja u slobodnom vremenu. Naime, Onima sa primanjima koja su nedovoljna ili tek dovoljna za zadovoljenje osnovnih potreba, rekreativne aktivnosti koje koštaju dodatni novac su teško dostupne, zato se prepostavlja da će ova grupa ispitanika pribegavati nekomercijalnim oblicima provođenja slobodnog vremena. Ipak, ispitivanje nije potvrdilo ovu hipotezu u značajnom procentu, s obzirom da je udeo onih koji imaju primanja ispod prosečnih, a u slobodno vreme troše novac, sličan onom za slučajeve onih koji imaju primanja preko proseka.

Naredne tabele i grafikoni sadrže podatke o količini slobodnog vremena i učešću ispitanika u aktivnostima.

Tabela 19: Pauza (slobodno vreme unutar druge primarne aktivnosti)

	Frequency	Percent
1 tokom radnog vremena na radnom mestu	4	13.8
Jednom tokom radnog vremena van radnog mesta	11	37.9
Više puta tokom radnog vremena na radnom mestu	11	37.9
Više puta tokom radnog vremena van radnog mesta	3	10.3
Total	29	100.0

Tabela 20: Količina slobodnog vremena tokom radnog dana (sati)

	Frequency	Percent
do 2 sata	4	13.8
2-5 sati	15	51.7
5-8 sati	8	27.6
8+ sati	2	6.9
Total	29	100.0

Tabela 21: Broj slobodnih dana u toku radne sedmice

	Frequency	Percent
1 dan	5	17.2
2 dana	15	51.7
3 dana	4	13.8
4+ dana	5	17.2
Total	29	100.0

Tabela 22: Broj dana godišnjeg odmora

	Frequency	Percent
0-10 dana	2	6.9
10-20	11	37.9
20-35	12	41.4
35+	4	13.8
Total	29	100.0

Tabela 23: Putovanja van grada u slobodnom vremenu

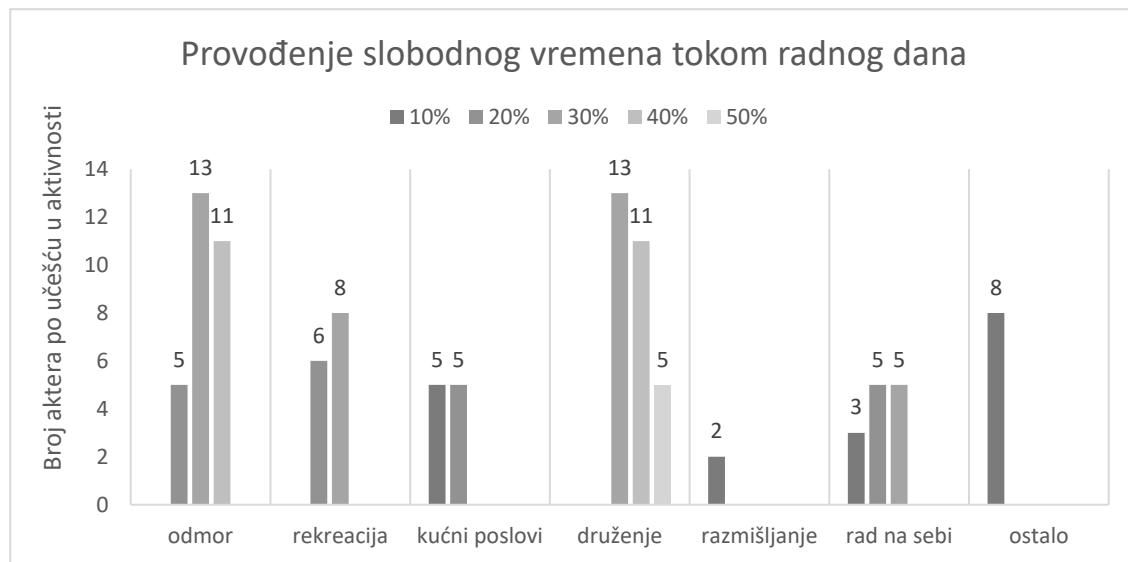
	Frequency	Percent
0-3 puta godišnje	8	27.6
3-6 puta godišnje	11	37.9
1-2 puta mesečno	8	27.6
3-4 puta mesečno	2	6.9
Total	29	100.0

Tabela 24: Putovanja u svrhu odmora

	Frequency	Percent
0 puta godišnje	2	6.9
jednom godišnje	16	55.2
2 puta godišnje	7	24.1
3+ puta godišnje	4	13.8
Total	29	100.0

6.3. Provođenje slobodnog vremena tokom radnog dana

Kako ilustruje Grafikon 4 najveći broj aktera i to 100% ispitanih (njih 29 u Novom Sadu) se izjasnilo da je i nekom procentu koristilo slobodno vreme na nivou dana za aktivnosti: odmora i

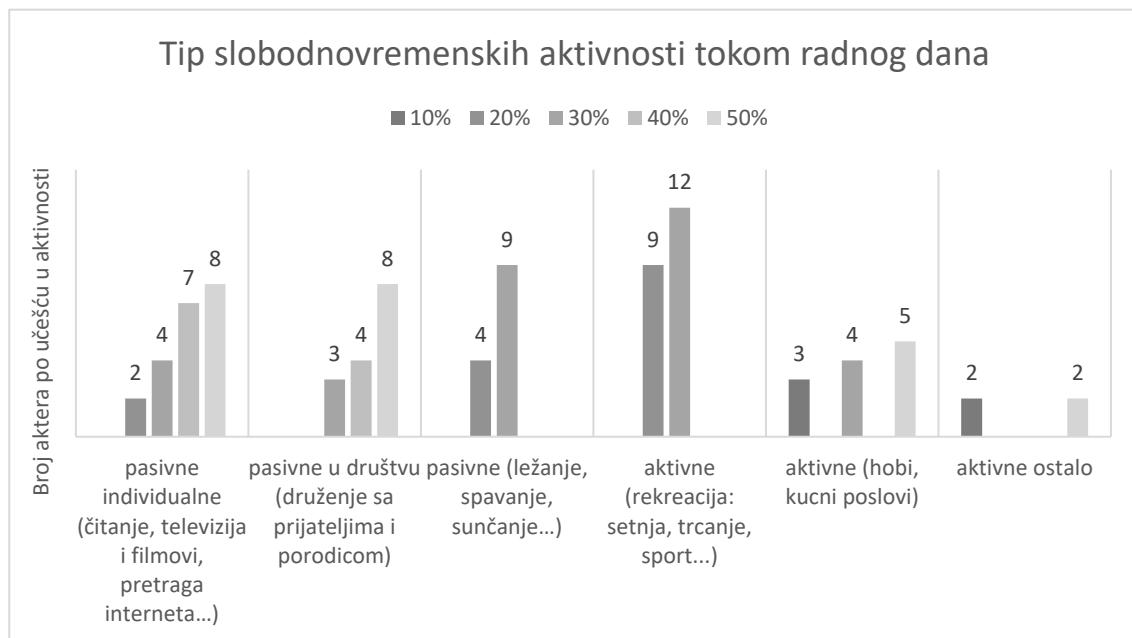
Grafikon 4: Provođenje slobodnog vremena tokom radnog dana u Novom Sadu

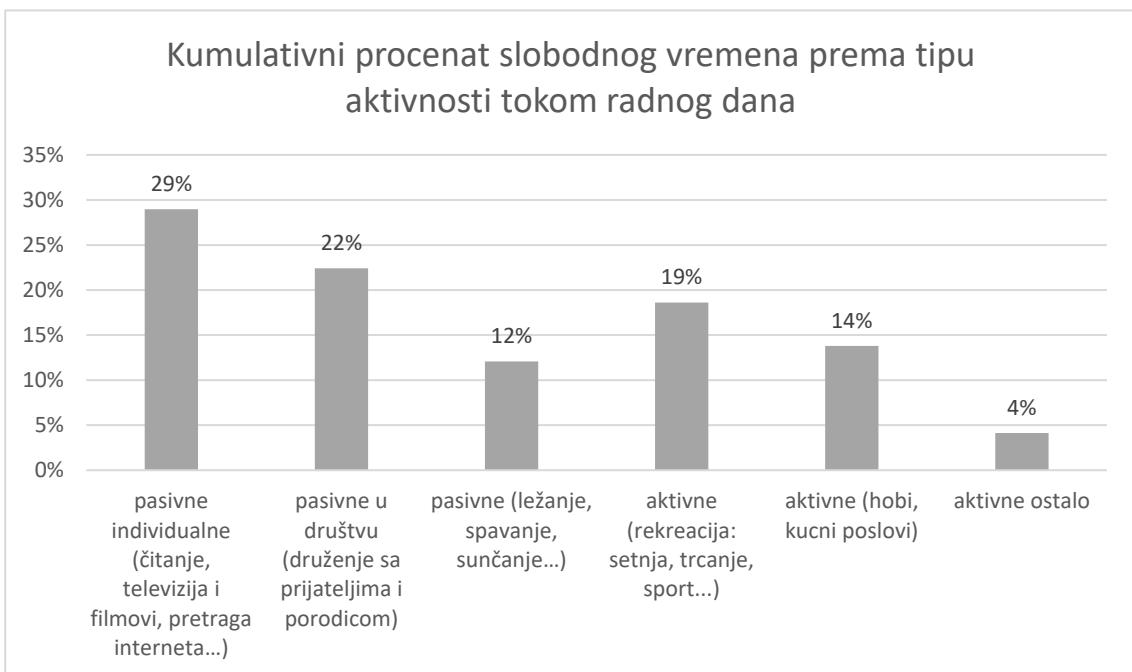
Grafikon 5: Kumulativni procenat vremena utrošenog na pojedine aktivnosti za sve ispitanike u Novom Sadu

druženja. Kumulativno vreme provedeno u datim aktivnostima je procentualno takođe najveće za date dve aktivnosti, a to ilustruje ¹¹⁷.

Grafikon 6 i Grafikon 7 ilustruju koliko su ispitanici u Novom Sadu aktivni u slobodno vreme i na koji način. Ispitivanje pokazuje da 63% slobodnog vremena na nivou radnog dana ispitanici provode u nekoj pasivnoj aktivnosti a 37% vremena su aktivni.

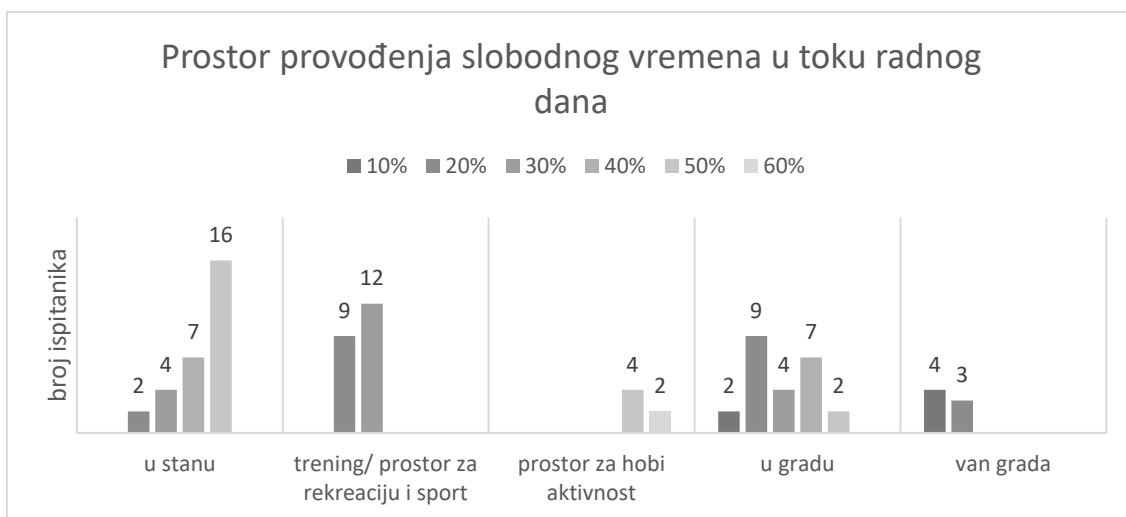
Grafikon 6: Aktivnosti u slobodnom vremenu takom radnog dana ispitanih u Novom Sadu prema tipu aktivnosti

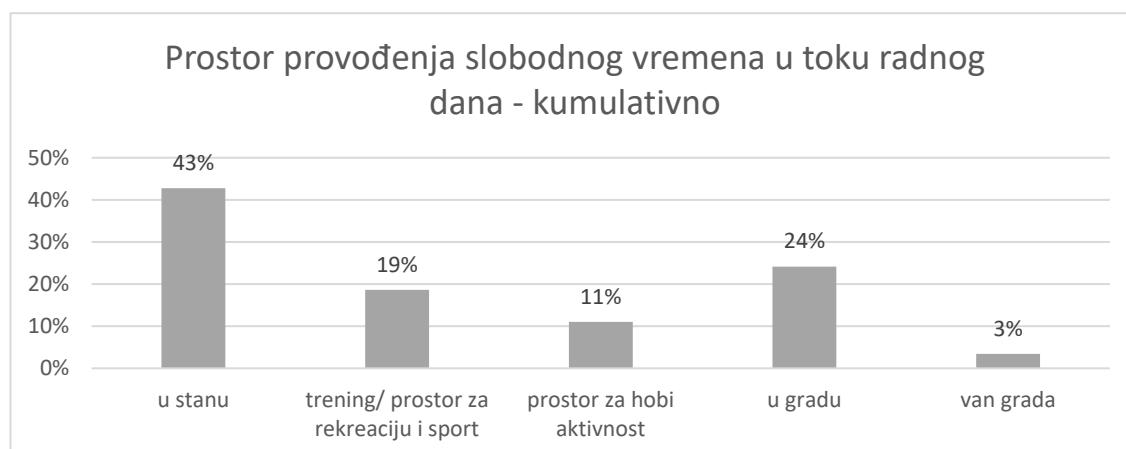
Grafikon 7: Kumulativni procenat provođenja slobodnog vremena na nivou radnog dana po tipu aktivnosti za ispitanice u Novom Sadu

Grafikon 8 i Grafikon 9 ilustruju atraktivnost prostora za provođenje slobodnog vremena kod ispitanika u Novom Sadu. Slično kao i za same aktivnosti ispitanici su imali mogućnost da se odluče za više prostora, ali tako da nekima daju prioritet u odnosu na druge. Istraživanje je pokazalo da ispitani u Novom Sadu slobodno vreme provode najviše u stanu, a zatim u gradu (kumulativno 43% i 24%, Grafikon 9).

Grafikon 8 dodatno prikazuje da u stanu svi ispitanici provode neki deo slobodnog vremena. Prostori u gradu za slobodno vreme (odnosi se na javne prostore ili one koji su javni po načinu korišćenja¹¹⁸) u nekom obimu koristi 24 od 29 ispitanih u Novom Sadu na nivou radnog dana. Prostori za treniranje i rekreaciju se odnose na one koji se nalaze van stana pa dakle prestavljaju javne prostore po načinu korišćenja.

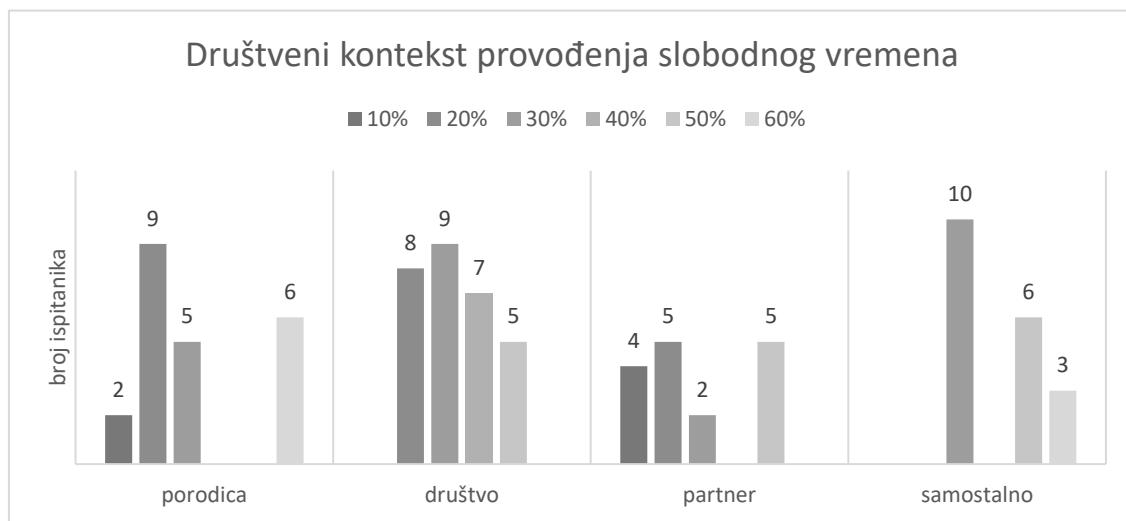
Grafikon 8: Prostor provođenja slobodnog vremena na nivou radnog dana, ispitanih u Novom Sadu

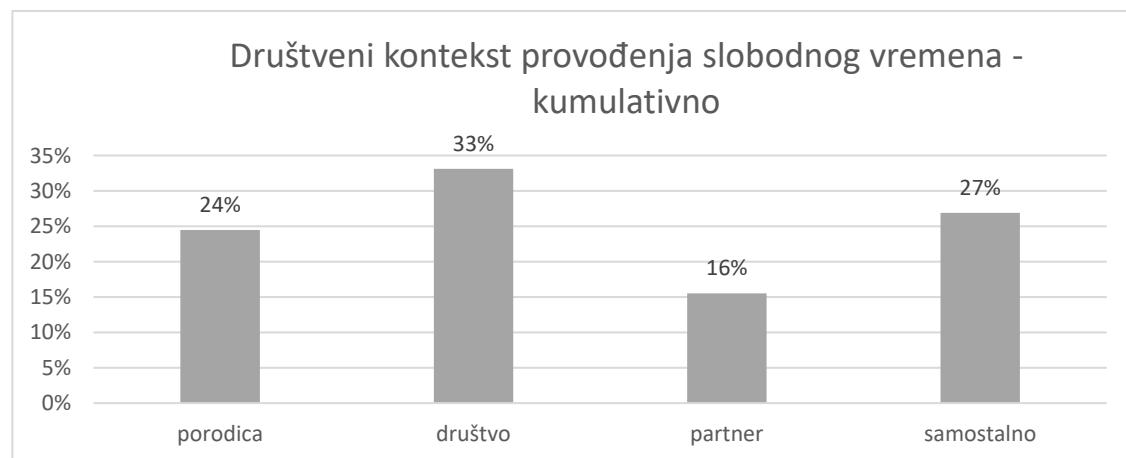
Grafikon 9: Kumulativni procenat provođenja slobodnog vremena na nivou radnog dana za ispitanike u Novom Sadu

¹¹⁸ O javnom i privatnom prostoru je raspravljanu u prethodnom poglavlju gde je pokazano da prostor iako prema vlasničkoj strukturi nije javno dobro način njegovog korišćenja, tj dostupnost ga definiše javno dostupnim. Ovde se pre svega misli na komercijalne prostore trgovinskih centara, barova i restorana.

Svih 29 ispitanih je izjavilo da neki deo slobodnog vremena na nivou radnog dana provodi sa društvom¹¹⁹. Zbirno 33% slobodnog vremena tokom radnog dana svi ispitanici provode u društvu. Iako je samo 19 ispitanika izjavilo da neki udio slobodnog vremena provodi individualno, zbirno gledano za sve ispitanike, 27% slobodnog vremena ispitanici provode samostalno, dok svega 24% ukupnog slobodnog vremena svih ispitanih se provodi sa porodicom na nivou radnog dana, iako je više njih (22) izjavilo da provodi neko vreme sa porodicom tokom radnog dana. Kao zaključak se može izvući da ispitanici provode 27% slobodnog vremena individualno, a ostalih 73% u društvu, sa porodicom ili partnerom.

Grafikon 11: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena ispitanih u Novom Sadu

Grafikon 10: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena ispitanih u Novom Sadu- kumulativni procenti za sve ispitanice

¹¹⁹ Značenje pojma društvo nije posebno diskutovano, ali s obzirom da se nalazi kao izbor pored opcija porodica i partner, društvo ćemo razumeti kao širi društveni kontekst van kategorija porodica i partner. Iako zbirna imenica sugerira na množinu društvo je za ispitanike moglo da znači jedno ili više lica sa kojim se provodi vreme.

6.3.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana – mikro obrasci provođenja slobodnog vremena

Analizom provođenja slobodnog vremena unutar ranog dana u Novom Sadu na uzorku od 29 ispitanih strukture navedene u Tabela 11 - Tabela 18, možemo izvesti pondere kojima vrednujemo definisane obrasce za provođenje slobodnog vremena u prepoznatim kategorijama dualiteta¹²⁰.

- Privatno (PR) – Javno (JA); 5,4-4,6 (54%-46%)
- Individualno (I) – kolektivno (K); 2,7-7,3 (27%-73%)
- Fizički aktivno (A) – pasivno (P); 3,7-6,3 (37%-63%)
- Komercijalno (KOM) – nekomercijalno (NEK); 4,1-5,9 (41%-59%)

Izvođenjem pondera, odnosno koeficijenata za vrednovanje aktivnosti u slobodnom vremenu, prema preferencijama ispitanih u Novom Sadu, prepoznate obrasce za provođenje vremena možemo dalje složiti rangirati prema značaju za konkretan slučaj Novog Sada. Tako dobijamo da je najatraktivniji obrazac za provođenje vremena u *mikro vremenskom okviru provođenja slobodnog vremena na nivou dana: Provođenje slobodnog vremena u privatnim uslovima, u društvu, fizički pasivno tako da ne zahteva dodatno izdvajanje novca, tj. nekomercijalno.* U nastavku je dato rangiranje za sve obrasce kao i njihova vrednost koeficijenata za slučaj Novog Sada.

Tabela 26: Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana – Slučaj Novog Sada

R.B	Obrazac	vrednost
1	PR*K*P*NEK	1465.241
2	PR*K*P*KOM	1018.219
3	PR*K*A*NEK	860.5386
4	PR*K*A*KOM	598.0014
5	PR*I*P*NEK	541.9386
6	PR*I*P*KOM	376.6014
7	PR*I*A*NEK	318.2814
8	PR*I*A*KOM	221.1786
9	JA*K*P*NEK	1248.169
10	JA*K*P*KOM	867.3714
11	JA*K*A*NEK	733.0514
12	JA*K*A*KOM	509.4086
13	JA*I*P*NEK	461.6514
14	JA*I*P*KOM	376.6014
15	JA*I*A*NEK	320.8086
16	JA*I*A*KOM	318.2814

Tabela 25: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana po opadajućim vrednostima – Slučaj Novog Sada

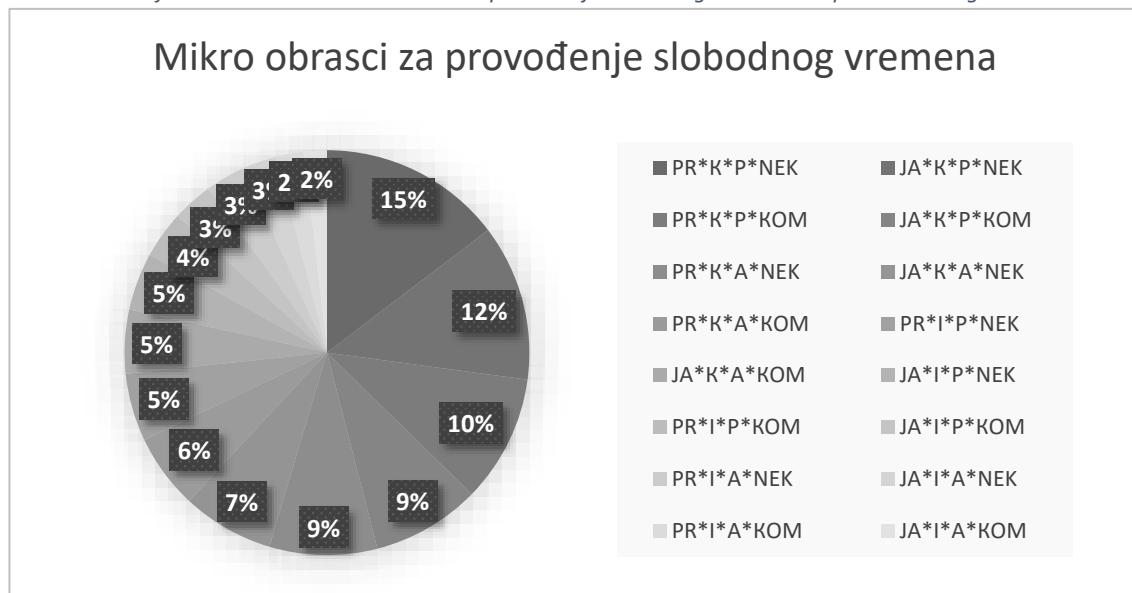
R.B	Obrazac	vrednost
1	PR*K*P*NEK	1465.241
9	JA*K*P*NEK	1248.169
2	PR*K*P*KOM	1018.219
10	JA*K*P*KOM	867.3714
3	PR*K*A*NEK	860.5386
11	JA*K*A*NEK	733.0514
4	PR*K*A*KOM	598.0014
5	PR*I*P*NEK	541.9386
12	JA*K*A*KOM	509.4086
13	JA*I*P*NEK	461.6514
6	PR*I*P*KOM	376.6014
14	JA*I*P*KOM	320.8086
7	PR*I*A*NEK	318.2814
15	JA*I*A*NEK	271.1286
8	PR*I*A*KOM	221.1786
16	JA*I*A*KOM	188.4114

¹²⁰ Poglavlje 3.2. Tipologija prostorno vremenskih obrazaca za aktivnosti u slobodnom vremenu

6.3.2. Prostorni omer mikro obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima

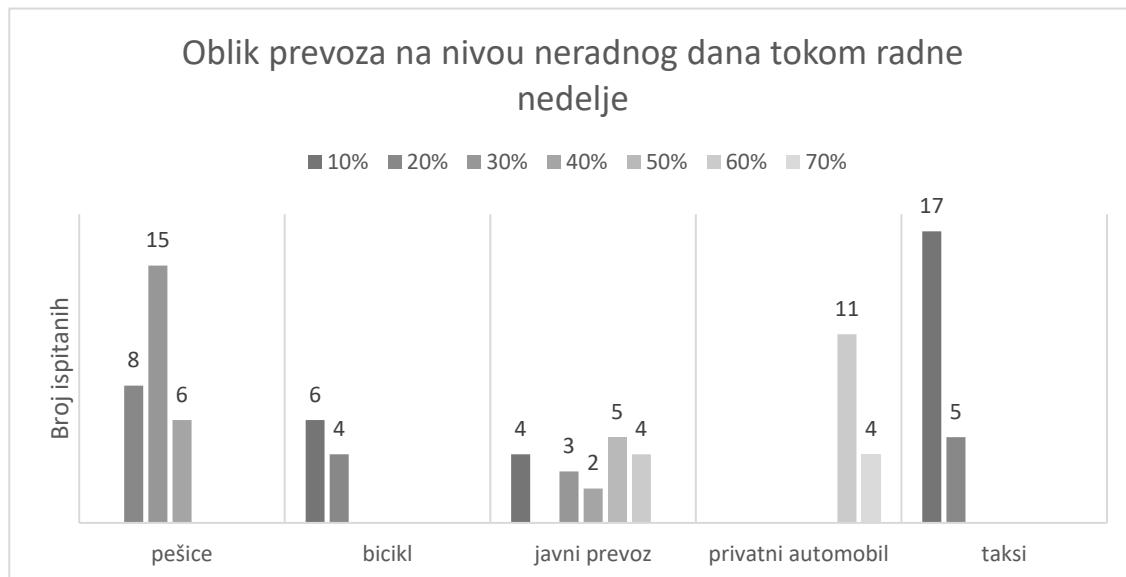
Podatke o vrednostima dobijene u prethodnoj tabeli možemo predstaviti i grafički kako je prikazano sledećim grafikonom. Kao što je objašnjeno, Mikro prostorno vremenski obrasci su oni koji se odnose na slobodno vreme unutar radnog dana. Prema istraživanju koje je sproveo RZS¹²¹, procenjeno slobodno vreme stanovnika u Srbiji 2015 godine je bilo prosečno oko 6,5 sati, (oko 6 sati za žene i oko 7 sati za muškarce). Ovu statistiku podržava i ispitani uzorak u Novom Sadu što je prikazano u Tabela 20. Isti izvor navodi da je slobodno vreme od 6,5 sati u proseku podeljeno na ono pre podne i posle podne. Ovo podržava činjenica da je srednji deo aktivnog dana rezervisan za poslovne i druge obaveze. S tim u vezi možemo zaključiti da je kontinuitet slobodnog vremena koji se ostvaruje u radnom danu između 3 i 4 sata, za prosečnog stanovnika Srbije, a time i Novog Sada, jer je pokazano da je Novi Sad po ovom kriterijumu vrlo dobar predstavnik ovih zaključaka.

Grafikon 12: Omer mikro obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Novog Sada

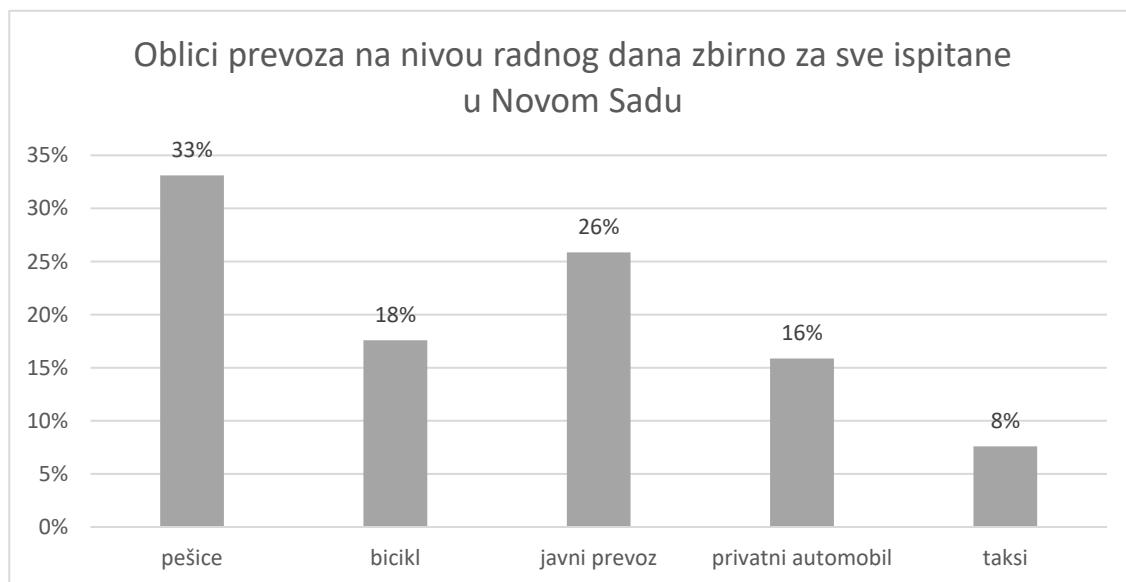

¹²¹ RZS: Korišćenje vremena u republici Srbiji 2010 i 2015. godine, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2016, strana 34 <http://www.stat.gov.rs/WebSite/Default.aspx>

Na osnovu prethodno navedenog može se zaključiti da budžet slobodnog vremena na nivou radnog dana iznosi zbirno 6,5 sati, ali da je moguće govoriti tek o prosečno **3,5 sata kontinuiranog slobodnog vremena, tokom prosečnog radnog dana za prosečnog stanovnika Novog Sada.** Uzmimo dalje da je vreme do 35 minuta putovanja do odredišta za provođenje slobodnog vremena i 35 minuta nazad, vreme koje se najčešće izdvaja na nivou radnog dana. Anketom su takođe istraživani modeli prevoza u gradu. Za 29 ispitanih sledeći grafikoni (Grafikon 13 i Grafikon 14) ilustruju načine prevoza na nivou radnog dana.

Grafikon 13: Modeli prevoza za ispitanе u Novom Sadu na nivou radnog dana

Grafikon 14: Modeli prevoza tokom radnog dana u Novom Sadu, za 29 ispitanih po ukupnoj zastupljenosti u uzorku

6.3.3. Prostorna distribucija mikro prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Novog Sada – računanje kapaciteta obrazaca

Na osnovu podataka o načinu prevoza moguće je sačiniti mapu, tj. mrežu unutar koje treba distribuirati prostore za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana u Novom Sadu, tj. mrežu mikro prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena. U proseku do 35 minuta slobodnog vremena trošimo na dolazak do ciljne lokacije za provođenje slobodnog vremena. Ovo je slučaj kada je količina kontinuiranog raspoloživog slobodnog vremena 3,5 sata, pa se 35 minuta dobija kao polovina uložene trećine ukupnog slobodnog vremena, što je u

Ilustracija 21: Mapa urbanog područja grada Novog Sada. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

uzorku ispitanih prepoznato kao prosek¹²². Sa prosečnom brzinom šetnje koja iznosi oko 4 km/h, dobijamo rastojanje nešto duže od 2km za raspoloživih 35 minuta. Teorijski, ako bismo preko mape grada postavili mrežu linija na razmaku od 2 km dobili bismo kvadrate u čijim središtima bi trebalo locirati 33% prostora (pešačka distanca, Grafikon 13) za provođenje slobodnog vremena¹²³ u prostornom odnosu kako sugerije Grafikon 12. Ako istih 35 minuta prosečnog vremena primenimo na druge modela prevoza i njihove prosečne brzine u Novom Sadu, dobijamo sledeće distance i dimenzija polja u mreži koja na mapi Novog Sada definiše centre u kojima je teorijski potrebno distribuirati prostore za provođenje slobodnog vremena u toku radnog dana (Ilustracija 22).

Tabela 27: Brzine po modelima prevoza u Novom Sadu

Model prevoza	Minimalna brzina	Prosečna brzina	Maksimalna brzina
Pešice*	3,2 km/h	4 km/h	5,5 km/h
Bicikl**	8 km/h	14 km/h	20 km/h
Javni prevoz***	-	~15km/h	-
Automobil	22 (Brzina u špicu)	46 (ukupni prosek)	60 (maks. ograničenje u gradu)
Taksi	22	50 km/h	60 km/h

* Brzine pešačenja su uzete po sledećim kriterijumima:

-Minimalna brzina oko 70 koraka u minuti, spori tempo hodanja

-Maksimalna brzina 5,5 km/h odgovara brzini hoda od oko 110 koraka u minuti, optimalna brzina za zdravog čoveka

** Brzine vožnje bicikla se odnose na gradske uslove:

-Minimalna brzina u uslovima srednje gustog saobraćaja i relativno spore vožnje

-Maksimalna brzina vožnje odnosi se na brzinu neprofesionalnog vozača bicikla u gradskim uslovima gde postoji obezbeđena biciklistička infrastruktura i nema gužvi i zagruženja.

*** Brzina javnog prevoza je računata pomoću prosečnog među staničnog vremena i rastojanja za svaku liniju prevoza, izvor „Javno gradsko preduzeće Novi Sad“, <http://www.gspns.co.rs/>

Tabela 28: Pređeni put po modelu prevoza u 35 minuta koji se odvaja na putovanje do destinacije za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana, mikro obrazac za provođenje slobodnog vremena.

Model prevoza	Prosečna brzina	Pređeni put za Mikro nivo slobodnog vremena (35 minuta)
Pešice	4 km/h	~2 km
Bicikl	14 km/h	~8 km
Javni prevoz	~15km/h	~9 km
Automobil	46 km/h (ukupni prosek)	~27 km
Taksi	50 km/h	~29 km* (4,5 km)

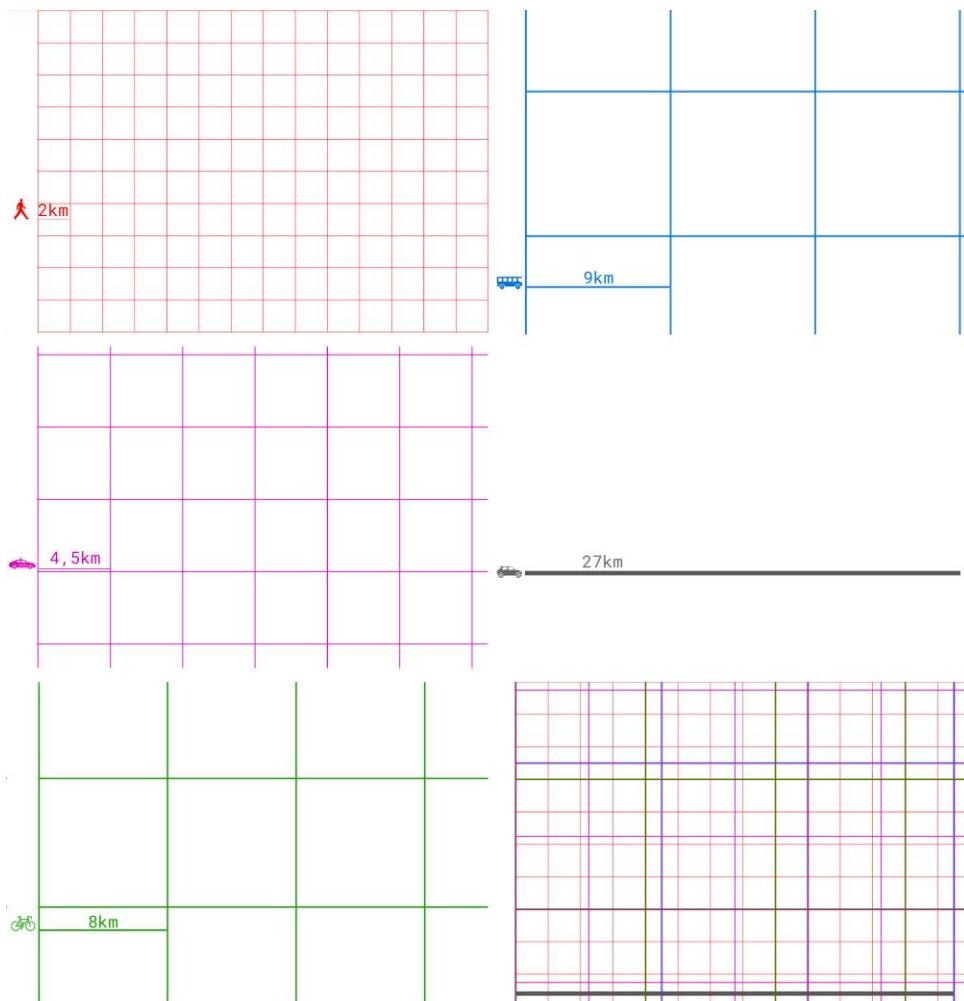
* Iako put koji se potencijalno može preći krećući se brzinom od prosečnih 50 km/h za model taksi iznosi oko 29 km, ova distanca je prevelika za ovaj model prevoza i koriguje se na prosečnih 4,5 km koliko iznosi prosečna vožnja gradskog taksija na uzorku od 10 ispitanih vozača gradskog taksija.

¹²² U prosečnih 3,5 sata, 70 minuta predstavlja trećinu koja služi za dolazak na odredište i povratak kući.

¹²³ 33% prostora treba da bude dostupno unutar pešačke distance od prosečnih 35 minuta.

Ilustracija 23 predstavlja mrežu identifikovanih *mikro* obrazaca po modelu prevoza postavljena preko mape Novog Sada. Ilustracija ima šematski karakter i služi za određivanje zona u kojima se distribuiraju obrasci za provođenje slobodnog vremena u omeru kako je definisano u rezultatima istraživanja. Konkretno svaka zona mreži $2 \times 2\text{km}$, što odgovara pešačkoj distanci u mikro okviru, treba da smesti 33% (udeo pešačenja kao modela prevoza) obrazaca za provođenje slobodnog vremena u omeru kako je prikazuje Grafikon 12, potrebnih za stanovnike koji žive na ta 4 km^2 . Uz gustinu od 33 st./ha¹²⁴ u užem centru grada, ukupno 13200 stanovnika, odnosno uz prosečnu gustinu od 25 st./ha¹²⁵ ukupno 10000 stanovnika živi i funkcioniše u zoni od 4 km^2 .

Primenom omera aktivnosti na broj stanovnika u zoni dobijamo sledeće:

Ilustracija 22: Mreža 35ominutnih pređenih puteva po modelu prevoza za Novi Sad (Autorska ilustracija)

¹²⁴ ("Sl. list Grada Novog Sada", br. 21/2012)

¹²⁵ Ibid.

$$C_{(tr)O_n \text{ (obrazac)}} = S_{tr} * tr * \rho_{grad} * O_n$$

Jednačina 3: Računanje kapaciteta za obrasce za provođenje slobodnog vremena u zavisnosti od zastupljenog modela prevoza

Gde je $C_{(tr)O_n \text{ (obrazac)}}$: Kapacitet n – tog obrasca za dati oblik transporta; S_{tr} : površina zone za oblik transporta; tr : deo oblika transporta na datom nivou (radnog dana, neradnog dana...); ρ_{grad} : gustina stanovanja za analizirani grad uzeta kao gustina u užem gradskom jezgru; O_n : omer n – tgo obrasca.

Ilustracija 23: Mreža 35ominutnih pređenih puteva po modelima prevoza u razmeri mape Novog Sada. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

Jedinica mere za kapacitet obrazaca je **stanovnik**, a to koja proizilazi iz Jednačina 3. Takođe kapacitet se može izraziti i pomoću **stanovnik/jedinica površine**, što će biti objašnjeno u nastavku. U zoni užeg gradskog jezgra centra Novog Sada potrebno je obezbediti prostore za provođenje slobodnog vremena u sledećim kapacitetima:

1. Prostori za slobodno vreme dostupni pešacima (33%): Svaka zona od 4 km^2 (pešačka distanca) treba u svakom trenutku da može da opsluži 4356 ljudi ($33\% * 13200$) koji žive u „pešačkim zonama“ u kapacitetima obrazaca kako navodi Grafikon 12, što rezultuje:

Tabela 29: Kapaciteti obrazaca distribuiranih na „pešačke zone“.

Opis obrazaca	$C_{(p)o_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 25 \text{ st/ha}$)	Kapacitet za maks. gustinu ($\rho_{grad} = 33 \text{ st/ha}$)
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(p)o_1}$	483.5295107
O₂	JA*K*P*NEK	$C_{(p)o_2}$	411.8957535
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(p)o_3}$	336.0122566
O₄	JA*K*P*KOM	$C_{(p)o_4}$	286.2325506
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(p)o_5}$	283.9777266
O₆	JA*K*A*NEK	$C_{(p)o_6}$	241.9069523
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(p)o_7}$	197.3404541
O ₈	PR*I*P*NEK	$C_{(p)o_8}$	178.8397308
O₉	JA*K*A*KOM	$C_{(p)o_9}$	168.1048313
O₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(p)o_{10}}$	152.3449559
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(p)o_{11}}$	124.278457
O₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(p)o_{12}}$	105.8668338
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(p)o_{13}}$	105.0328578
O₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(p)o_{14}}$	89.47243442
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(p)o_{15}}$	72.98893508
O₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(p)o_{16}}$	62.17575951

Ako izuzmemo prostore koji imaju privatni obrazac korišćenja¹²⁶, ostaju obrasci O₂, O₄, O₆, O₉, O₁₀, O₁₂, O₁₄, O₁₆, u kapacitetima koji su iznad obeleženi **masnim fontom**. Ovo se odnosi samo na zone pešačkog dometa, kao što je objašnjeno iznad, koje predstavljaju 33% ukupno potrebnih površina.

¹²⁶ Iako prostori mogu biti privatni i javni po vlasničkoj strukturi oni takođe imaju obrazac korišćenja koji se ne mora poklapati. Tako privatni prostor restoran-bara ili tržnog centra može biti javan po obrascu korišćenja.

2. Drugi nivo razmeštaja obrazaca se odnosi na one u zonama dostupnim u dometu prosečnih distanci koje se prelaze taksijima¹²⁷. Sa prosečnom distancicom gradske vožnje pređenom taksijem od 4,5 km, dobijamo mrežu koja definiše zone od $20,25 \text{ km}^2$. Uz gustinu naseljenosti od 33 st./ha¹²⁸, dobijamo razmeštenih 66.825 osoba koje potencijalno žive u svakoj od „taksi zona“. Daljom primenom učešća taksija (8%) kao modela prevoza i omere obrazaca dobijamo kapacitete pojedinih obrazaca koje je potrebno razmestiti u „taksi zonama“:

Tabela 30: Kapaciteti obrazaca distribuirani po „taksi zonama“

Opis obrazaca	$C_{(tx)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 25 \text{ st/ha}$)	Kapacitet za maks gustinu ($\rho_{grad} = 33 \text{ st/ha}$)
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(tx)O_1}$	593.422581
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(tx)O_2}$	505.508425
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(tx)O_3}$	412.378679
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(tx)O_4}$	351.285403
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(tx)O_5}$	348.518119
O ₆	JA*K*A*NEK	$C_{(tx)O_6}$	296.885805
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(tx)O_7}$	242.190557
O ₈	PR*I*P*NEK	$C_{(tx)O_8}$	219.485124
O ₉	JA*K*A*KOM	$C_{(tx)O_9}$	206.310475
O ₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(tx)O_{10}}$	186.96881
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(tx)O_{11}}$	152.523561
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(tx)O_{12}}$	129.927478
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(tx)O_{13}}$	128.903962
O ₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(tx)O_{14}}$	109.807079
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(tx)O_{15}}$	89.5773294
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(tx)O_{16}}$	76.3066139

3. Bicikli učestvuju sa 18% u ukupnoj raspodeli po modelima prevoza u Novom Sadu. Ovaj procenat se primenjuje u formuli zajedno sa gustom stanovanja i površinom biciklističke zone od 64 km^2 , koja je dobijena pomoću distance od 8 km koja se prosečnom brzinom vožnje u gradskim uslovima prelazi za 35 minuta. Uvođenjem omere obrazaca u proračun, slično kao u prethodnim slučajevima, dobijaju se kapaciteti obrazaca koje je potrebno razmestiti po „biciklističkim zonama“.

¹²⁷ Taksi distance su redukovane sa vremenskih pređenih puteva na prosečne dužine gradskih vožnji, prema izjavama taksista.

¹²⁸ ("Sl. list Grada Novog Sada", br. 21/2012)

Tabela 31: Kapaciteti mikro obrazaca distribuirani po „biciklističkim zonama“

Opis obrazaca	$C_{(b)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 25$ st/ha)		Kapacitet za maksimal gustinu ($\rho_{grad} = 33$ st/ha)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(b)O_1}$	4219.893911		5570.259963
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(b)O_2}$	3594.726576	3595	4745.039081
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(b)O_3}$	2932.470603		3870.861196
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(b)O_4}$	2498.029532	2498	3297.398982
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(b)O_5}$	2478.351069		3271.423411
O ₆	JA*K*A*NEK	$C_{(b)O_6}$	2111.187948	2111	2786.768091
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(b)O_7}$	1722.243963		2273.362031
O ₈	PR*I*P*NEK	$C_{(b)O_8}$	1560.783106		2060.233699
O ₉	JA*K*A*KOM	$C_{(b)O_9}$	1467.096709	1467	1936.567656
O ₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(b)O_{10}}$	1329.555979	1330	1755.013892
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(b)O_{11}}$	1084.611989		1431.687825
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(b)O_{12}}$	923.928731	924	1219.585925
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(b)O_{13}}$	916.6503953		1209.978522
O ₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(b)O_{14}}$	780.8503368	781	1030.722445
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(b)O_{15}}$	636.9943425		840.8325321
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(b)O_{16}}$	542.6248103	543	716.2647496

4. Javni prevoz je drugi po atraktivnosti vid prevoza na nivou radnog dana u ispitanim uzorku sa udelom od 26%. Pomoću pređene distance koja za 35 minuta uz prosečnu brzinu javnog prevoza u Novom Sadu iznosi 9 kilometara formiramo „zone javnog prevoza“ površine od 81 km². Primenom gustine stanovanja za uslove Novog Sada i omera obrazaca dobijamo potrebne kapacitete obrazaca za provođenje slobodnog vremena distribuiranih po „zonama javnog prevoza“, kako je prikazano u nastavku.

Tabela 32: Kapaciteti obrazaca po „zonama javnog prevoza“

Opis obrazaca	$C_{(j)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 25$ st/ha)		Kapacitet za maks gustinu ($\rho_{grad} = 33$ st/ha)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(j)O_1}$	7714.493556		10183.13149
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(j)O_2}$	6571.609522	6572	8674.524569
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(j)O_3}$	5360.922821		7076.418123
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(j)O_4}$	4566.710238	4567	6028.057515
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(j)O_5}$	4530.735548		5980.570923
O ₆	JA*K*A*NEK	$C_{(j)O_6}$	3859.515467	3860	5094.560416
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(j)O_7}$	3148.477245		4155.989963
O ₈	PR*I*P*NEK	$C_{(j)O_8}$	2853.306615		3766.364732
O ₉	JA*K*A*KOM	$C_{(j)O_9}$	2682.036172	2682	3540.287747
O ₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(j)O_{10}}$	2430.594524	2431	3208.384771
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(j)O_{11}}$	1982.806292		2617.304305
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(j)O_{12}}$	1689.057211	1689	2229.555519
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(j)O_{13}}$	1675.751504		2211.991985
O ₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(j)O_{14}}$	1427.492022	1427	1884.289469
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(j)O_{15}}$	1164.505282		1537.146973
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(j)O_{16}}$	991.9859813	992	1309.421495

5. Ispitani u Novom Sadu su izjavili da automobil kao sredstvo prevoza na nivou radnog dana koriste tek više nego taksi (16%). S obzirom na dimenzije Novog Sada i prosečnu brzinu kretanja u ovom gradu 35 minuta bi trebalo da bude dovoljno da se pređe s jednog na drugi kraj grada. Tj. za 35 minuta ili manje možemo stići do bilo koje tačke u gradu ako koristimo automobil u redovnim uslovima. U tom smislu urbano područje Novog Sada površine oko 129 km², možemo posmatrati kao jednu „automobilsku zonu“¹²⁹. U ovoj zoni je potrebno rasporediti dodatnih 16% svih obrazaca u omeru kako je prethodno definisano. Da bi odredili kapacitete ovih obrazaca primenićemo gustinu naseljenosti za grad Novi Sad (25 st./ha, u proseku odnosno maksimalno 33 st./ha, strogi centar¹³⁰). Na pomenuti način dobijamo kapacitete obrazaca u „automobilskoj zoni“, odnosno kapacitete dodatnih 16% obrazaca koje treba rasporediti u urbanoj zoni grada.

Tabela 33: Kapaciteti obrazaca u „automobilskoj zoni“.

Opis obrazaca	$C_{(a)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 25$ st/ha)		Kapacitet za maks gustinu ($\rho_{grad} = 33$ st/ha)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(a)O_1}$	7560.643258		9980.0491
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(a)O_2}$	6440.551782	6441	8501.528353
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(a)O_3}$	5254.00983		6935.292975
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(a)O_4}$	4475.636245	4476	5907.839843
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(a)O_5}$	4440.378998		5861.300278
O ₆	JA*K*A*NEK	$C_{(a)O_6}$	3782.545073	3783	4992.959496
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(a)O_7}$	3085.687101		4073.106973
O ₈	PR*I*P*NEK	$C_{(a)O_8}$	2796.403064		3691.252045
O ₉	JA*K*A*KOM	$C_{(a)O_9}$	2628.548271	2629	3469.683718
O ₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(a)O_{10}}$	2382.121129	2382	3144.39989
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(a)O_{11}}$	1943.263146		2565.107353
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(a)O_{12}}$	1655.37231	1655	2185.091449
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(a)O_{13}}$	1642.331958		2167.878185
O ₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(a)O_{14}}$	1399.02352	1399	1846.711046
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(a)O_{15}}$	1141.28153		1506.49162
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(a)O_{16}}$	972.2027851	972	1283.307676

Konačni kapacitet svakog obrasca se računaćemo po sledećoj formuli:

$$C_n = C_{(p)O_n} * \frac{S}{S_{(p)}} + C_{(tx)O_n} * \frac{S}{S_{(tx)}} + C_{(b)O_n} * \frac{S}{S_{(b)}} + C_{(j)O_n} * \frac{S}{S_{(j)}} + C_{(a)O_n} * \frac{S}{S_{(a)}}$$

Jednačina 4: Ukupni kapacitet obrazaca za sve modele prevoza u gradu

¹²⁹ Videti mapu: Ilustracija 23

¹³⁰ ("Sl. list Grada Novog Sada", br. 21/2012)

$$C_n = \sum \frac{S * C_{(tr)O_n}}{S_{(tr)}}, \quad tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

Jednačina 5: Ukupni kapacitet obrazaca u gradu

Kombinovanjem Jednačina 3 i Jednačina 5, dobijamo:

$$C_n = \sum S * tr * \rho_{grad} * O_n, \quad tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

$$C_n = \sum \frac{C_{(tr)O_n}}{S_{(tr)}}, \quad tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

Jednačina 6: Ukupni kapacitet obrazaca u gradu, izražen po km²

$$C_n = \sum tr * \rho_{grad} * O_n = \rho_{grad} * O_n, tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

Jednačina 7: Ukupni kapacitet obrazaca u gradu, izražen po jedinici površine

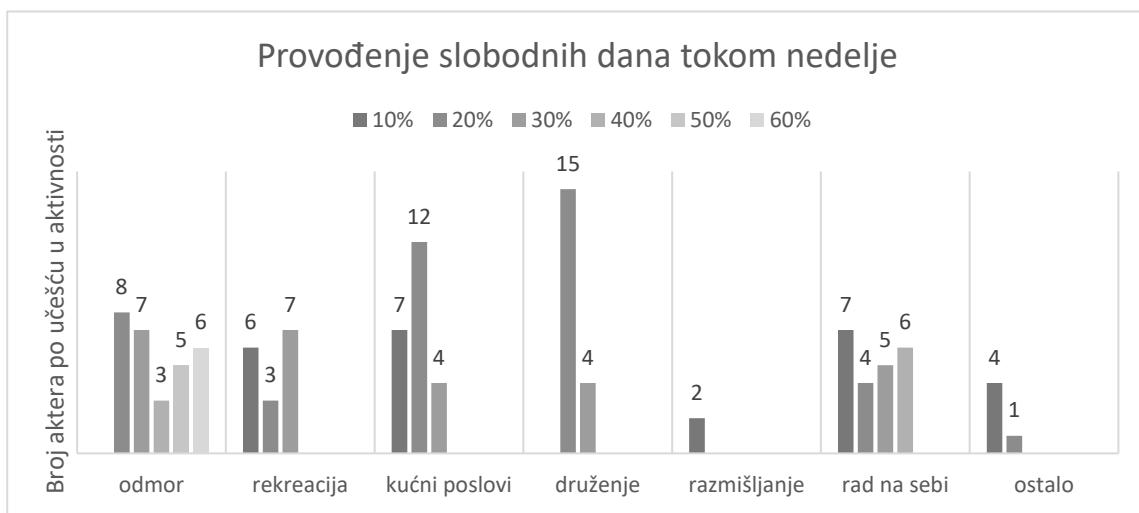
Na primeru Novog Sada, kapaciteti mikro obrazaca za provođenje slobodnog vremena su sledeći:

Tabela 34: Ukupni kapaciteti pojedinačnih obrazaca u gradu

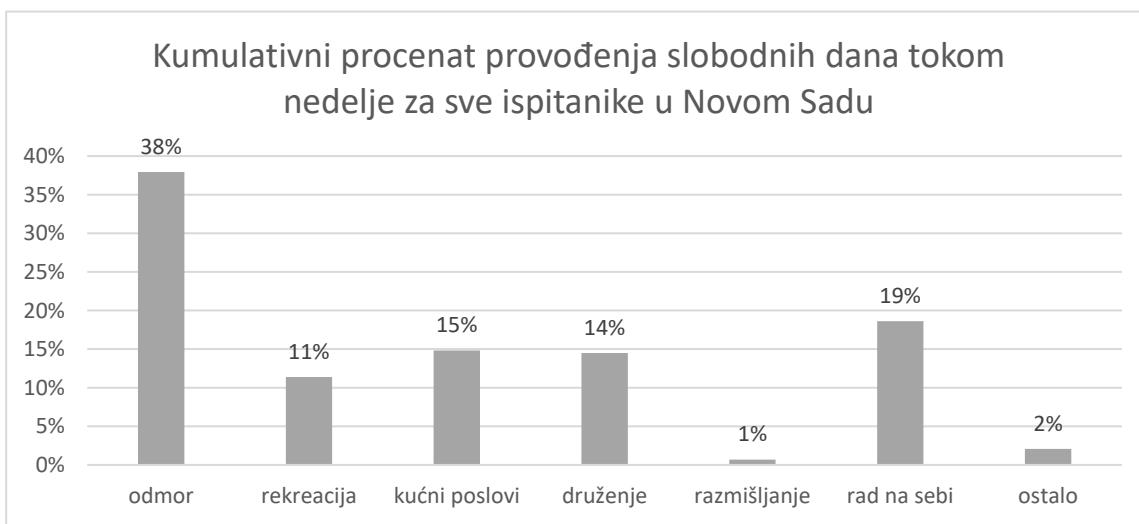
Opis obrazaca	$C_{(\Sigma)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 25$ st/ha)		Kapacitet za maks gustinu ($\rho_{grad} = 33$ st/ha)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(\Sigma)O_1}$	47726.56056		62999.05994
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(\Sigma)O_2}$	40655.98313	40656	53665.89773
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(\Sigma)O_3}$	33165.93705		43779.03691
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(\Sigma)O_4}$	28252.4538	28252	37293.23901
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(\Sigma)O_5}$	28029.89243		36999.458
O ₆	JA*K*A*NEK	$C_{(\Sigma)O_6}$	23877.31577	23877	31518.05682
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(\Sigma)O_7}$	19478.39982		25711.48777
O ₈	PR*I*P*NEK	$C_{(\Sigma)O_8}$	17652.29434		23301.02853
O ₉	JA*K*A*KOM	$C_{(\Sigma)O_9}$	16592.71096	16593	21902.37847
O ₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(\Sigma)O_{10}}$	15037.13963	15037	19849.02431
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(\Sigma)O_{11}}$	12266.84861		16192.24017
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(\Sigma)O_{12}}$	10449.53771	10450	13793.38977
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(\Sigma)O_{13}}$	10367.22049		13684.73104
O ₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(\Sigma)O_{14}}$	8831.33597	8831	11657.36348
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(\Sigma)O_{15}}$	7204.33966		9509.728352
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(\Sigma)O_{16}}$	6137.030081	6137	8100.879707

6.4. Provođenje slobodnog vremena tokom dana vikenda (neradni dani u radnoj sedmici)

Kumulativno posmatrano, u Novom Sadu slobodne dane ispitani u najvećem procentu koriste za aktivnost odmora (38%). U ovoj aktivnosti su u nekom procentu svog slobodnog vremena angažovani svi ispitani. Sledеće aktivnosti po učešcu su „rad na sebi“, „kućni poslovi“ i „druženje“. U ovim aktivnostima je bilo angažovano redom 22, 23, 19 ispitanih od ukupnog broja 29 (Grafikon 15 i Grafikon 16).

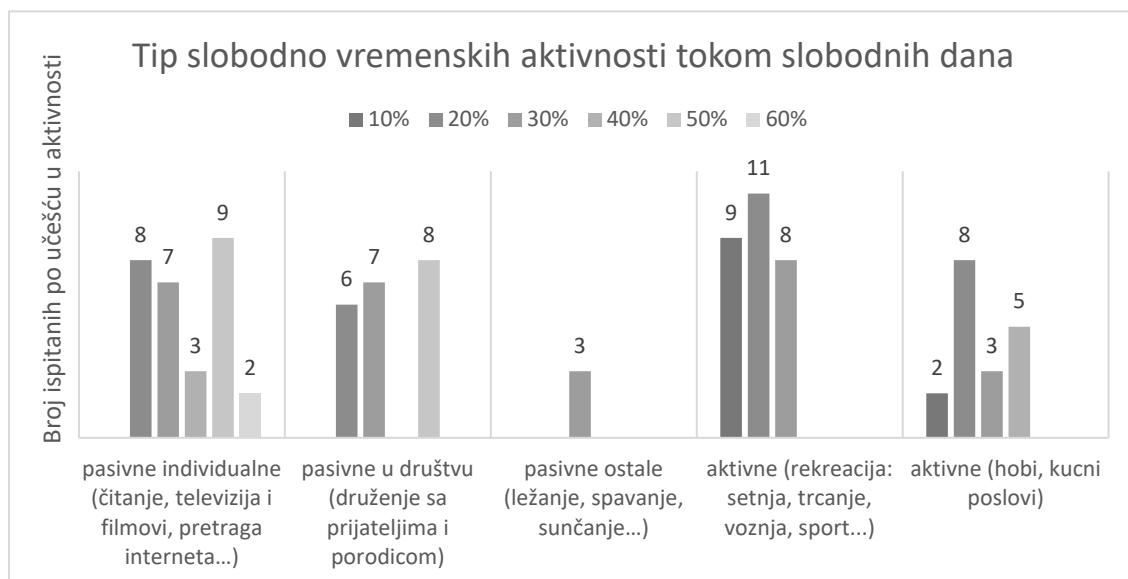

Grafikon 15: Provođenje slobodnog vremena tokom neradnog dana za ispitnike u Novom Sadu

Grafikon 16: Kumulativni procenat provođenja slobodnog vremena u neradnim danima za sve ispitane u Novom Sadu

Iako je učešće ispitanika približno jednako zastupljeno i u fizički aktivnim aktivnostima kao u pasivnim (28 od 29 se izjasnilo da neki deo slobodnog vremena tokom neradnog dana provodi fizički aktivno - Grafikon 17), kumulativni procenat pasivnih aktivnosti za sve ispitane je daleko veći od aktivnih (Grafikon 18). Čak 37% slobodnog vremena u toku neradnog dana ispitanici provode u pasivnim individualnim aktivnostima. A ukupno 65% slobodnog vremena na neki pasivni način, što ostavlja 35% slobodnog vremena koje se tokom neradnog dana provodi na neki aktivni način, posmatrano za sve ispitane u Novom Sadu.

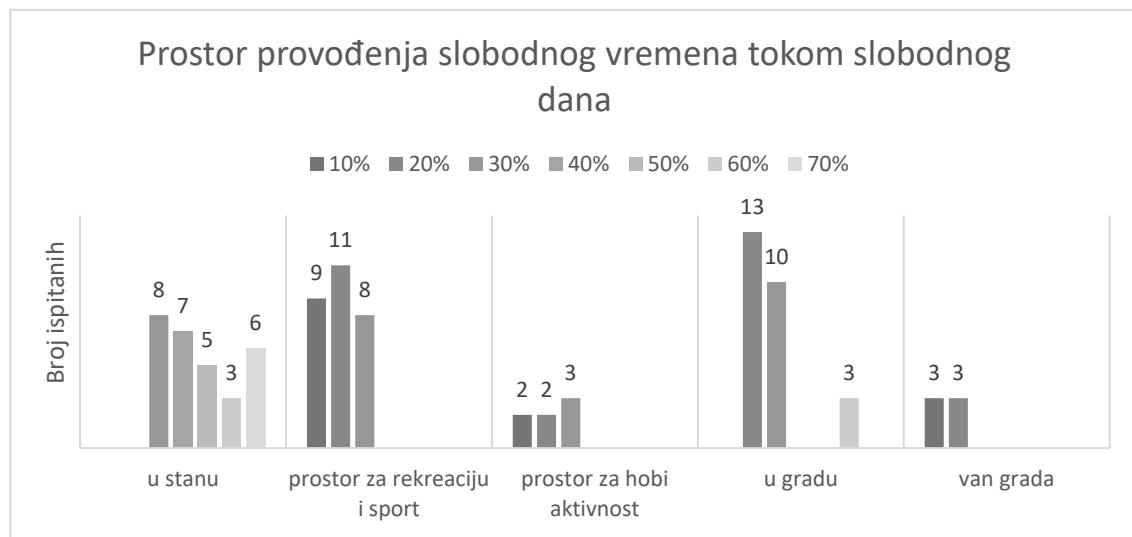

Grafikon 17: Aktivnosti prema tipu u slobodnom vremenu tokom neradnih dana za ispitane u Novom Sadu

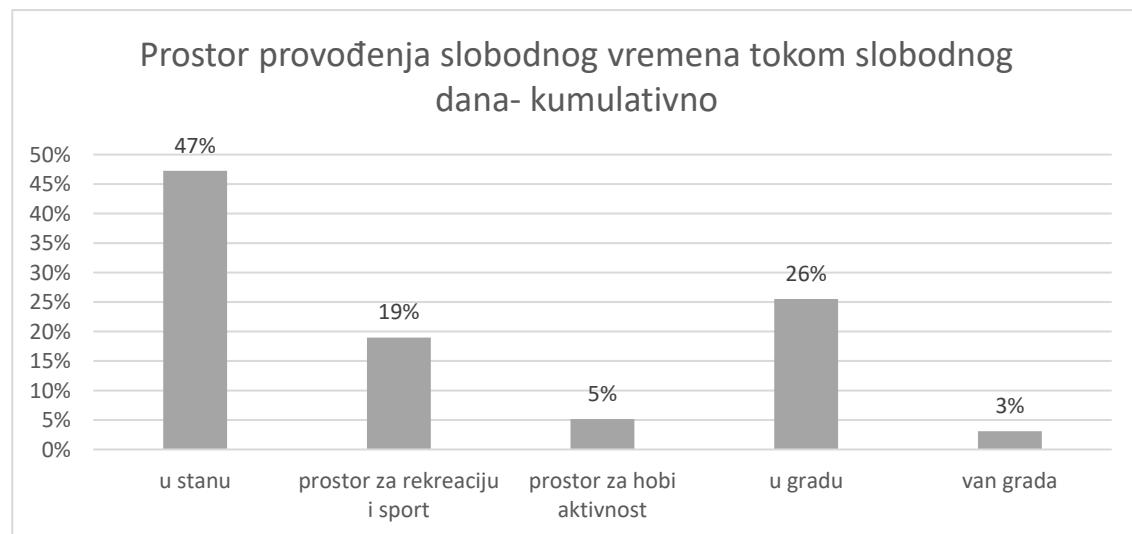

Grafikon 18: Kumulativni procenat provođenja slobodnog vremena na nivou neradnog po tipu aktivnosti za ispitane u Novom Sadu

Slobodno vreme tokom neradnog dana ispitani u Novom Sadu provode u najvećem procentu u privatnim uslovima stana i to 47% kumulativno za sve ispitanike. Udeo ispitanih koji neki deo svog slobodnog vremena u toku neradnog dana provode u stanu, za slučaj Novog Sada je 100%, tj. svih 29 ispitanih se izjasnilo da neki deo slobodnog dana provodi u privatnim uslovima stana. Iako je prostor za rekreaciju i sport bio izbor 28 od 29 ispitanih kumulativni procenat u ovoj aktivnosti za sve ispitane je 19%, dok 26% ukupnog slobodnog vremena svi ispitani u NS tokom neradnog dana provode u gradu iako je ovaj prostor za provođenja slobodnog vremena na ovom nivou prepoznao ukupno 26 od 29 ispitanih (Grafikon 19 i Grafikon 20).

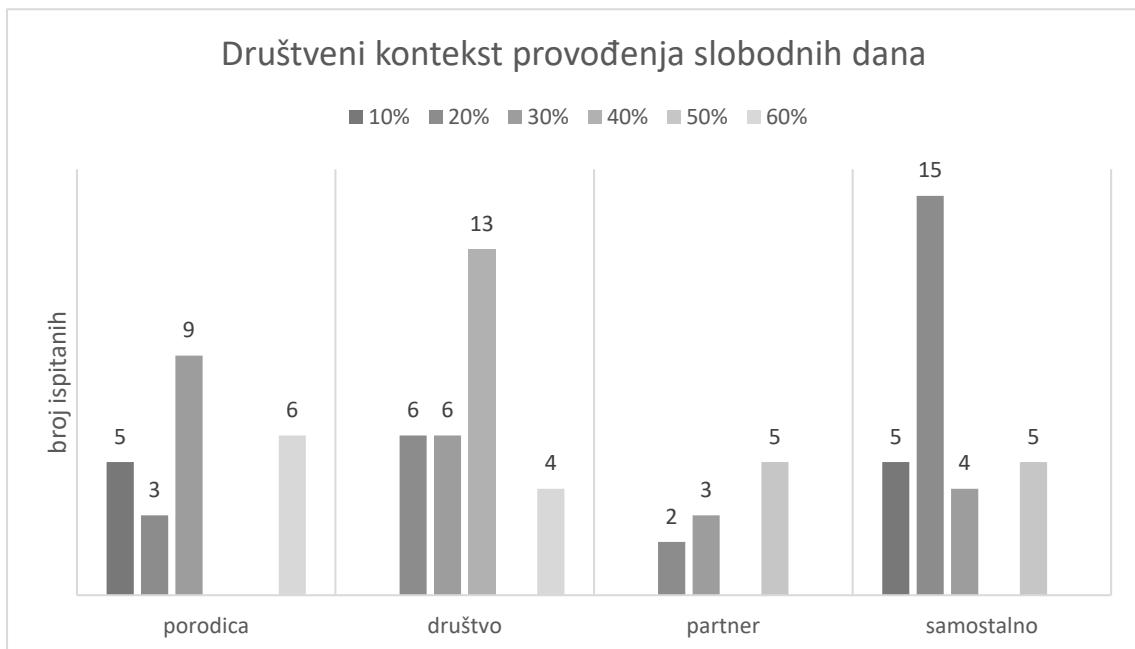

Grafikon 19: Prostor provođenja slobodnog vremena tokom neradnog dana za ispitane u Novom Sadu po količini vremena koju provode u odabranom prostoru

Grafikon 20: Kumulativni procenat provođenja slobodnog vremena tokom neradnog dana po prostorima za uzorak ispitanih u Novom Sadu

Svi ispitani u Novom Sadu su se izjasnili da neki deo slobodnog vremena tokom neradnog dana u radnoj sedmici provode samostalno i u društvu. Njih 23 deo vremena provodi sa porodicom a njih 10 sa partnerom (Grafikon 21). Ispitani ukupno 37% slobodnog vremena na ovom nivou provode sa društvom, samostalno 25%, sa porodicom 26% i 13% sa partnerom (Grafikon 22).

Grafikon 21: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena tokom neradnih dana za ispitane u Novom Sadu

Grafikon 22: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena tokom neradnog dana, kumulativno za sve ispitane u Novom Sadu

6.4.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana (dani vikenda) – Midi obrasci provođenja slobodnog vremena

Slično kao u prethodnom poglavlju za nivo *mikro obrazaca*, na osnovu izvršenih ispitivanja uzorka, a prikazanih na Grafikon 15 - Grafikon 22 možemo izvesti pondere kojima vrednujemo definisane obrasce za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u prepoznatim kategorijama dualiteta.

- Privatno (PR) – Javno (JA); 5,2-4,8 (52%-48%)
- Individualno (I) – kolektivno (K); 2,5-7,5 (25%-75%)
- Fizički aktivno (A) – pasivno (P); 3,5-6,5 (35%-65%)
- Komercijalno (KOM) – nekomercijalno (NEK); 4,4-5,6 (44%-56%)

Izvođenjem pondera, odnosno koeficijenata za vrednovanje aktivnosti u slobodnom vremenu, prema preferencijama ispitanih u Novom Sadu, prepoznate obrasce za provođenje vremena možemo dalje rangirati prema značaju za konkretan slučaj Novog Sada. Tako dobijamo da je najatraktivniji obrazac za provođenje slobodnog vremena u mikro vremenskom okviru na nivou neradnog dana u radnoj sedmici: *u privatnim uslovima, u društvu, fizički pasivno tako da ne zahteva dodatno izdvajanje novca, tj. nekomercijalno*. U nastavku je dato rangiranje za sve obrasce kao i njihova vrednost koeficijenata za slučaj Novog Sada.

Tabela 35: Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou slobodnog dana – Slučaj Novog Sada

R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	1419.6
2	PR*K*P*KOM	1115.4
3	PR*K*A*NEK	764.4
4	PR*K*A*KOM	600.6
5	PR*I*P*NEK	473.2
6	PR*I*P*KOM	371.8
7	PR*I*A*NEK	254.8
8	PR*I*A*KOM	200.2
9	JA*K*P*NEK	1310.4
10	JA*K*P*KOM	1029.6
11	JA*K*A*NEK	705.6
12	JA*K*A*KOM	554.4
13	JA*I*P*NEK	436.8
14	JA*I*P*KOM	343.2
15	JA*I*A*NEK	254.8
16	JA*I*A*KOM	200.2
	JA*I*A*KOM	184.8

Tabela 36: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na nivou slobodnog dana po opadajućim vrednostima – Slučaj Novog Sada

R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	1419.6
9	JA*K*P*NEK	1310.4
2	PR*K*P*KOM	1115.4
10	JA*K*P*KOM	1029.6
3	PR*K*A*NEK	764.4
11	JA*K*A*NEK	705.6
4	PR*K*A*KOM	600.6
12	JA*K*A*KOM	554.4
5	PR*I*P*NEK	473.2
13	JA*I*P*NEK	436.8
6	PR*I*P*KOM	371.8
14	JA*I*P*KOM	343.2
7	PR*I*A*NEK	254.8
15	JA*I*A*NEK	235.2
8	PR*I*A*KOM	200.2
16	JA*I*A*KOM	184.8

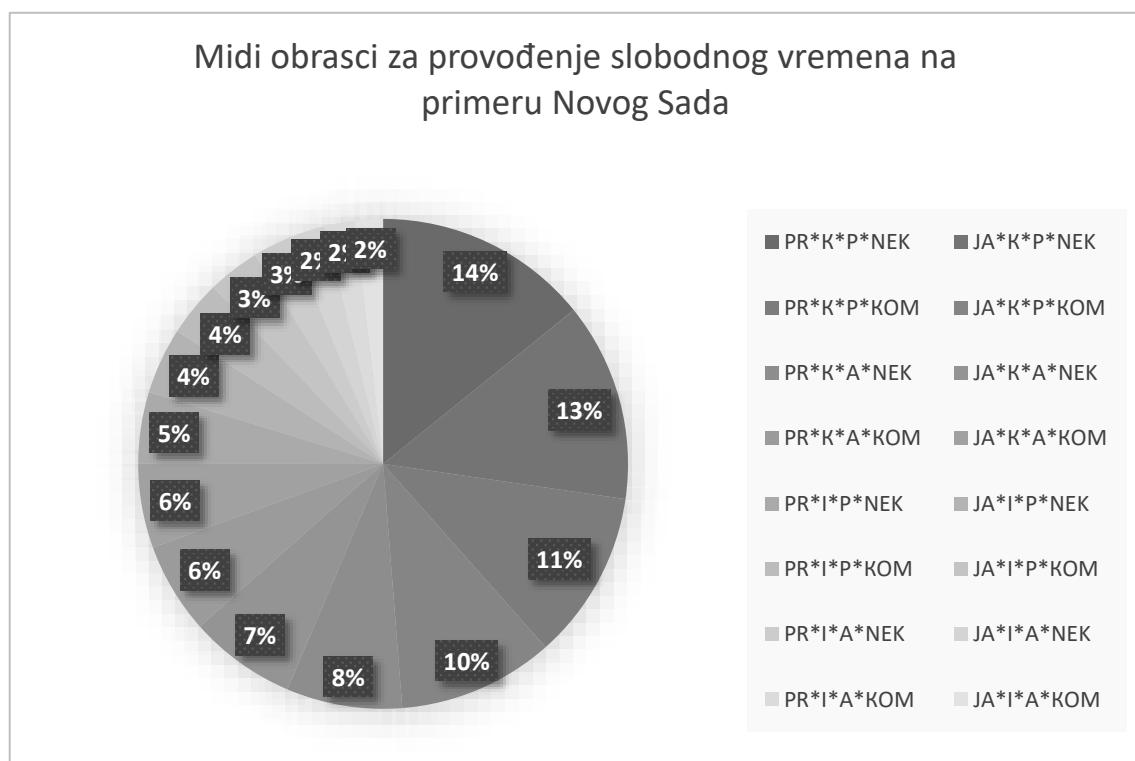
6.4.2. Prostorni omer *midi* obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima

Omer obrazaca provođenja slobodnog vremena na *midi* nivou, odnosno tokom neradnih dana u radnoj sedmici, je na prikazan grafički na sledećem grafikonu.

Slično kao za primer mikro obrazaca distribucija obrazaca i na midi nivou će zavisiti od:

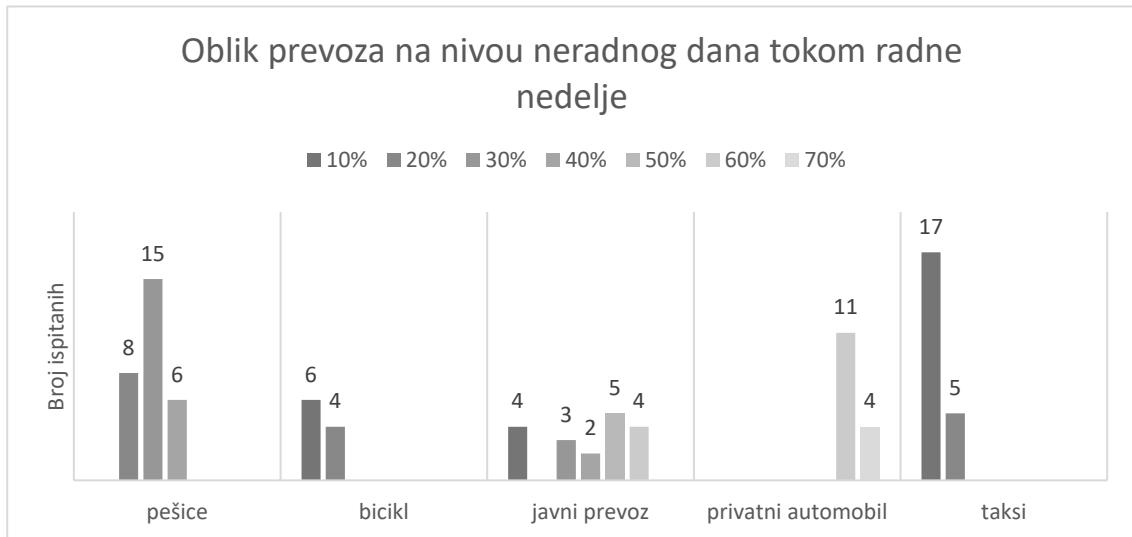
- količine slobodnog vremena na ovom nivou – broj slobodnih dana u radnoj nedelji
- i oblika prevoza koji definiše domet.

Naredni grafikoni ilustruju zastupljenost modela prevoza za ispitane u Novom Sadu na nivou neradnih dana u radnoj nedelji.

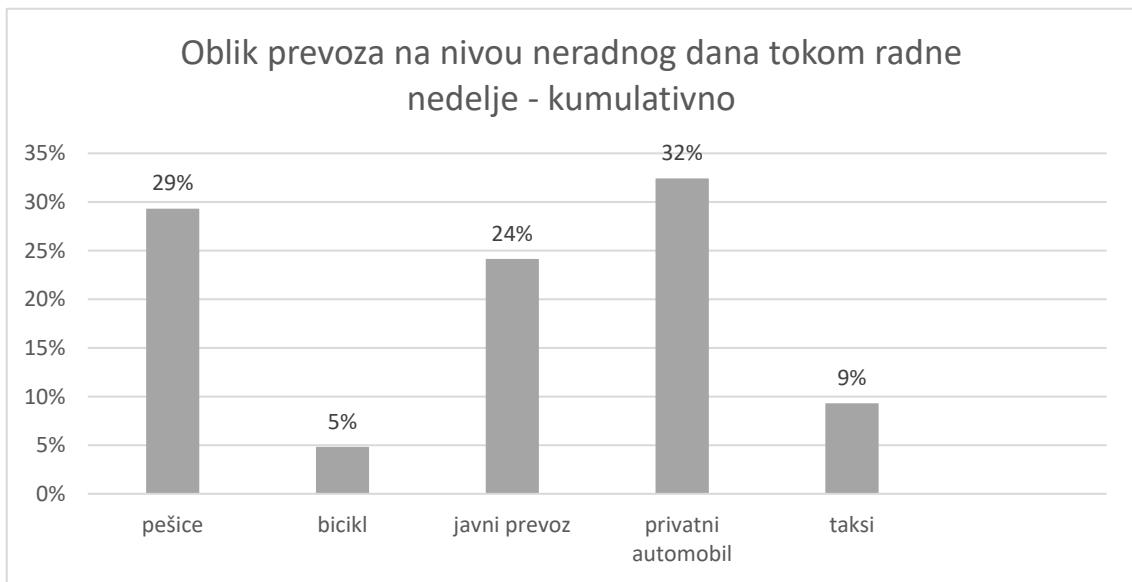

Grafikon 23: Omer midi obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primer u Novog Sada

Tabela 21 pokazuje da većina ispitanih u toku radne nedelje ima dva neradna dana. Teorijski je onda moguće prepostaviti da je domet za distribuciju obrazaca na ovom nivou do 1 dana putovanja. Distribucija obrazaca ponašanja u toku neradnog dana prikazana na Grafikon 20, pokazuje da ispitani 47% slobodnog vremena provode u stanu, što ostavlja oko polovine slobodnog vremena za provođenje van stana, tj. oko 1 dan, što dalje dovodi do maksimalno mogućih 12 sati, odnosno 8 sati ako oduzmemo spavanje. Ova prepostavka je proverena ispitivanjem uzorka. Ispitani su upitani koliko obično i maksimalno vremena utroše na dolazak do željene lokacije gde će provesti neki deo neradnog dana. Rezultati su dati u nastavku.

Grafikon 24: Modeli prevoza za ispitane u Novom Sadu na nivou neradnog dana u radnoj sedmici

Grafikon 25: Modeli prevoza tokom neradnog dana u Novom Sadu, po ukupnoj zastupljenosti u uzorku

Grafikon 20 nam sugerije da ispitani svega 3% ukupnog vremena provode van grada, odnosno 6 njih od 29 ispitanih se izjasnilo da neki deo slobodnog vremena tokom neradnog dana provodi van grada. Zato na ovom (midi) nivou razmatramo razmeštaj prostorno vremenskih obrazaca u punom kapacitetu stanovnika grada, umanjenom za 3% potencijalno odsutnih stanovnika, ali uvećanom za broj turista, sve prema udelu obrazaca (Tabela 25 i Grafikon 23).

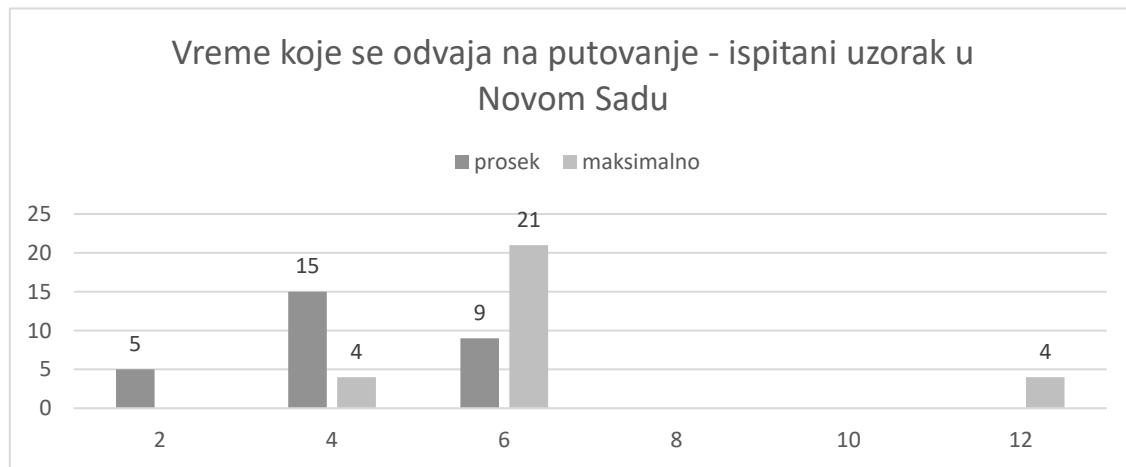
6.4.3. Prostorna distribucija *midi* prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Novog Sada – računanje kapaciteta obrazaca

Kapaciteti koje je potrebno obezbiti po obrascima na nivou provođenja slobodnog vremena tokom neradnih dana u radnoj sedmici zavise od udela vremena koje se provodi u gradu, broja stanovnika, tj. površine i gustine naseljenosti i atraktivnosti obrazaca.

$$C_{(md)}O_n(\text{obrazac}) = (S * p_{tgrad} * \rho_{grad} + N_{tur}) * O_n$$

Jednačina 8: Računanje kapaciteta za obrasce za provođenje slobodnog vremena na midi nivou u zavisnosti od vremena koje se provodi u gradu

Gde je $C_{(md)}O_n(\text{obrazac})$: kapacitet n-tog obrasca na midi nivou; S : površina na kojoj se obrasci distribuiraju – grad; p_{tgrad} : udio vremena koji se provodi u gradu; ρ_{grad} : gustina stanovanja za analizirani grad uzeta kao prosečna ili gustina u užem gradskom jezgru; N_{tur} : broj turista, prosečan i maksimalan; O_n : omer n-tog obrasca.

Grafikon 26: Vreme koje se odvaja na putovanja za dolazak na destinaciju za provođenje slobodnog vremena tokom neradnih dana

Pošto smo distribuirali obrasce za provođenje slobodnog vremena na mikro nivou, dakle tokom radnog dana, možemo uporediti kapacitete obrazaca datih u Tabela 34 i Tabela 37, i uraditi distribuciju razlika u kapacitetima po obrascima na teritoriji grada, s obzirom da je zona midi obrasca teritorija grada. Jedan način da se to uradi je da se postojeći obrasci prošire do kapaciteta izračunatih u Tabela 37. Drugi način je da se u zoni grada distribuiraju razlike kapaciteta između *mikro* i *midi* obrazaca na način kako je predviđeno planskim dokumentima. Krajnji rezultat treba da bude takav da kapaciteti budu dovoljni da zadovoljavaju potrebe većih kapaciteta prikazanih u analiziranim tabelama.

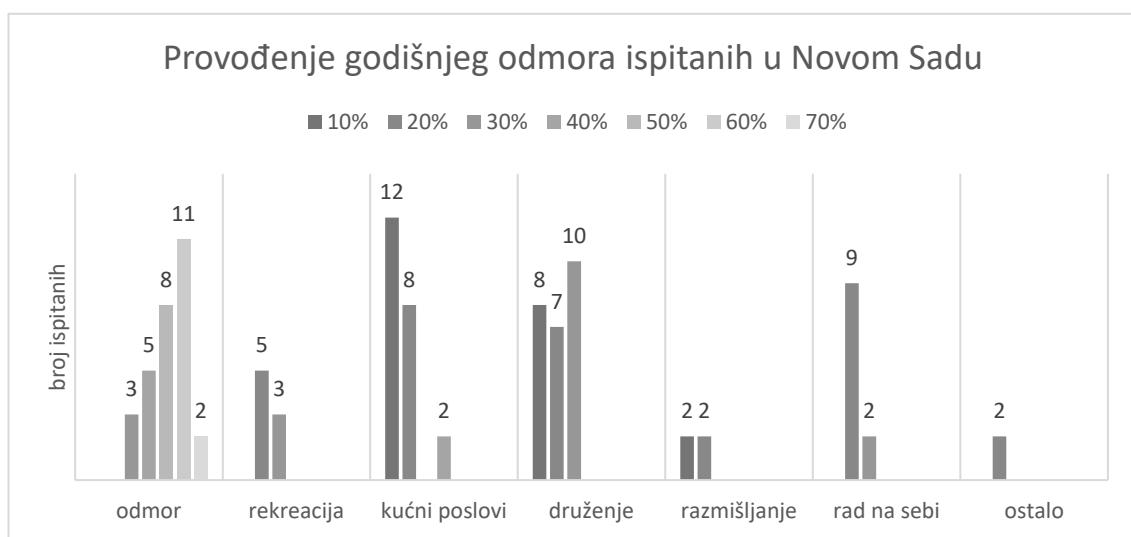
Tabela 37: Kapaciteti midi obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Novom Sadu

	Opis obrasca	Vrednos	Kapacitet za prosečnu		Kapacitet za maks.	
		$C_{(md)O_n}$	t obrasca	gustinu ($\rho_{grad} =$ 25st/ha)	gustinu ($\rho_{grad} =$ 33 st/ha)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(md)O_1}$	0.14196	50788.75		67375.92
O₂	JA*K*P*NEK	$C_{(md)O_2}$	0.13104	46881.92	46882	62193.16
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(md)O_3}$	0.11154	39905.44		52938.22
O₄	JA*K*P*KOM	$C_{(md)O_4}$	0.10296	36835.79	36836	48866.05
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(md)O_5}$	0.07644	27347.79		36279.34
O₆	JA*K*A*NEK	$C_{(md)O_6}$	0.07056	25244.11	25244	33488.62
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(md)O_7}$	0.06006	21487.55		28505.2
O₈	JA*K*A*KOM	$C_{(md)O_8}$	0.05544	19834.66	19835	26312.49
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(md)O_9}$	0.04732	16929.58		22458.64
O₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(md)O_{10}}$	0.04368	15627.31	15627	20731.05
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(md)O_{11}}$	0.03718	13301.81		17646.07
O₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(md)O_{12}}$	0.03432	12278.6	12279	16288.68
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(md)O_{13}}$	0.02548	9115.929		12093.11
O₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(md)O_{14}}$	0.02352	8414.703	8415	11162.87
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(md)O_{15}}$	0.02002	7162.515		9501.732
O₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(md)O_{16}}$	0.01848	6611.553	6612	8770.83
						8771

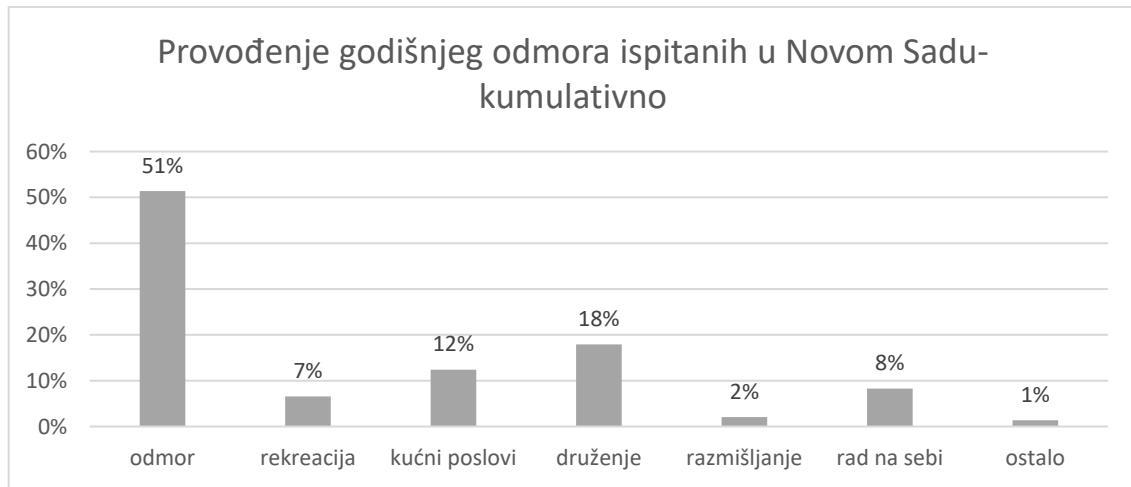
6.5. Provođenje slobodnog vremena tokom dana godišnjeg odmora

Godišnji odmori i praznici, kako ih ovde razumemo, podrazumevaju više vezanih neradnih dana. U ovom periodu zbog njegovog trajanja i sezonskih uslova prisutni su posebni obrasci ponašanja koji se prvenstveno odnose na korišćenje slobodnog vremena.

Grafikon 27 i Grafikon 28, prikazuju kako su se ispitani u Novom Sadu izjasnili da provode godišnje odmore i praznike. Svi se odmaraju (29 od 29) a ukupno na ovu aktivnost otpada 51% vremena. Njih 25 od 29 je izjasnilo da deo vremena provodi u druženju, 18% ukupnog vremena. Na grafikonima se vidi raspodela na ostale aktivnosti i angažovanost ispitanih.

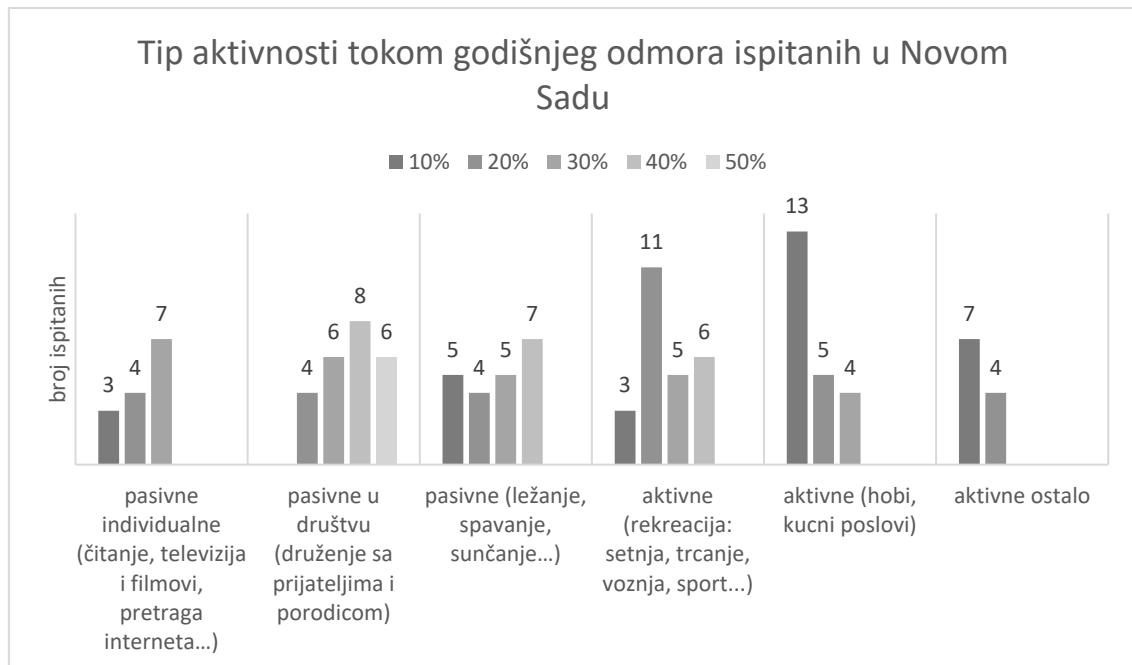

Grafikon 27: Provođenje slobodnog vremena u vreme praznika i godišnjih odmora ispitanih u Novom Sadu

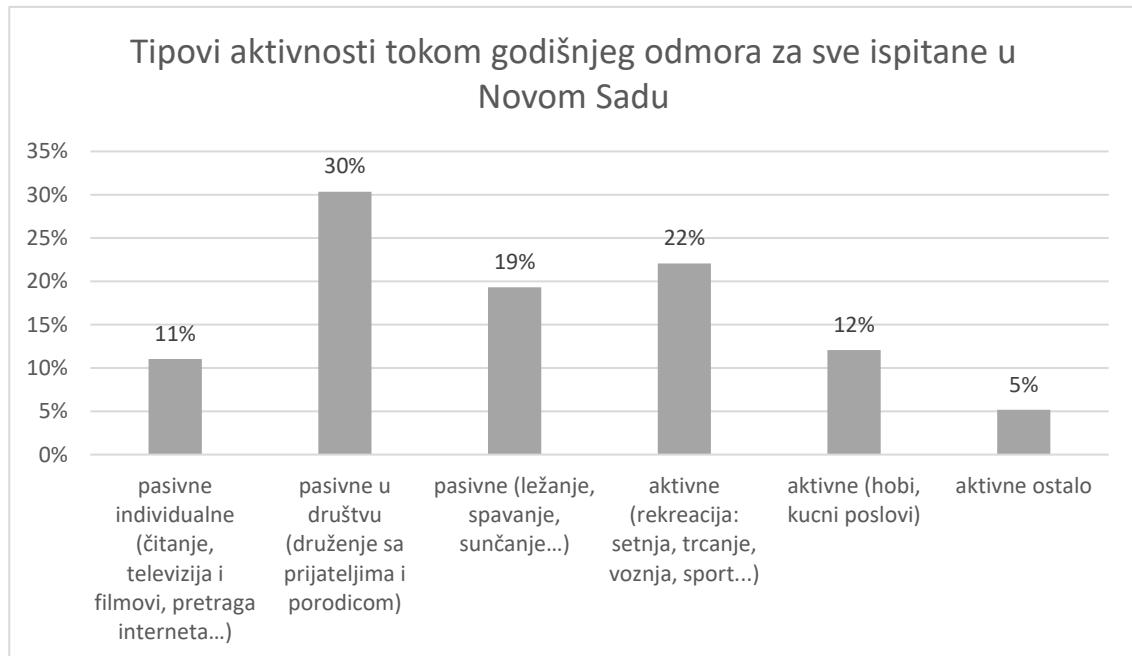

Grafikon 28: Raspodela provođenja slobodnog vremena tokom godišnjih odmora i praznika po aktivnostima za 29 ispitanih u Novom Sadu

Grafikon 29 i Grafikon 30 svedoče o tipovima aktivnosti tokom godišnjih odmora i praznika, ispitanih u Novom Sadu. Zaključujemo da su građani značajno više angažovani u pasivnim aktivnostima u slobodnom vremenu 60%, nasuprot 40% vremena kada su fizički aktivni.

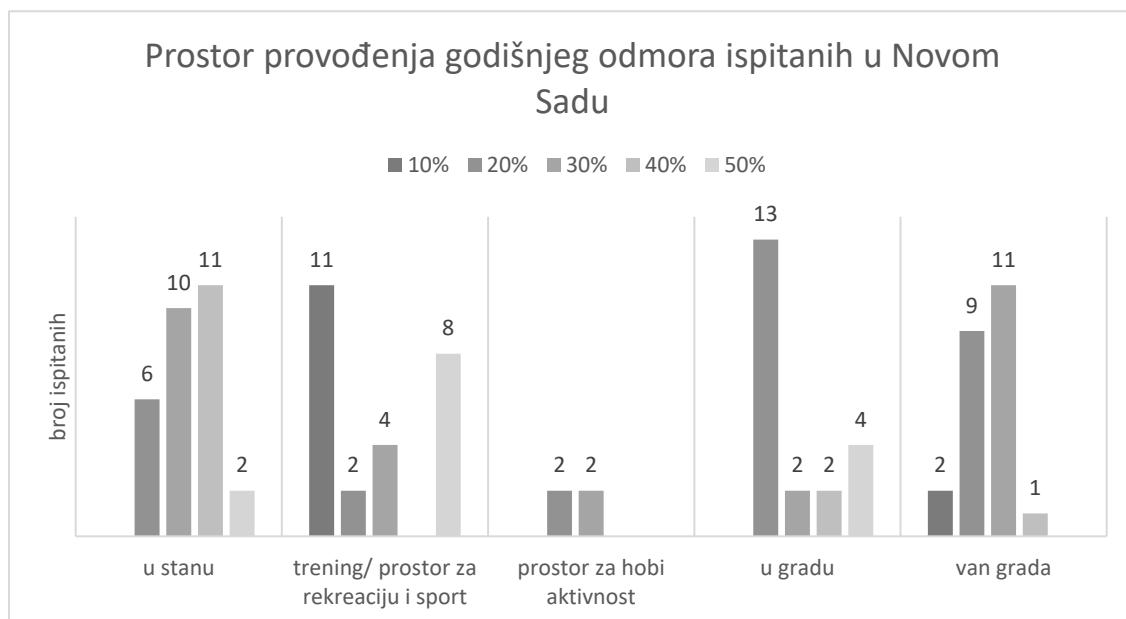

Grafikon 29: Aktivnosti po tipu i angažovanost ispitanih u Novom Sadu

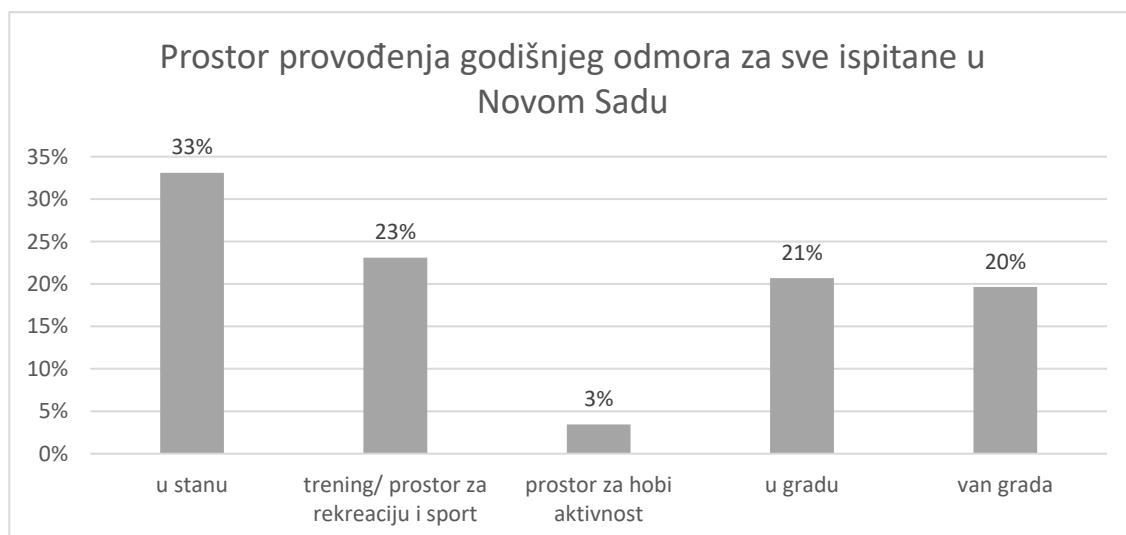

Grafikon 30: Tipovi slobodno vremenskih aktivnosti tokom godišnjih odmora i praznika za 29 ispitanih u Novom Sadu

Očekivano, ispitivanje je pokazalo veći udeo slobodnog vremena provedenog van grada tokom godišnjih odmora i praznika u odnosu na ostale vremenske okvire. U Novom Sadu je istraživanje pokazalo da 20% slobodnog vremena se provodi van grada. Neznatno veći procenat beleže rekreativni i gradski prostori, ali ipak trećina slobodnog vremena se i dalje provodi u stanu. Ovo dokazuje davno ustanovljenu činjenicu da su televizija, a danas i drugi medijski sadržaji dostupni putem interneta i dalje najatraktivniji vid provođenja slobodnog vremena. Drugim rečima atraktivniji obrasci za provođenje slobodnog vremena su u oni u privatnim uslovima nasuprot onih u javnim. To se pokazuje u preraspodeli obrazaca.

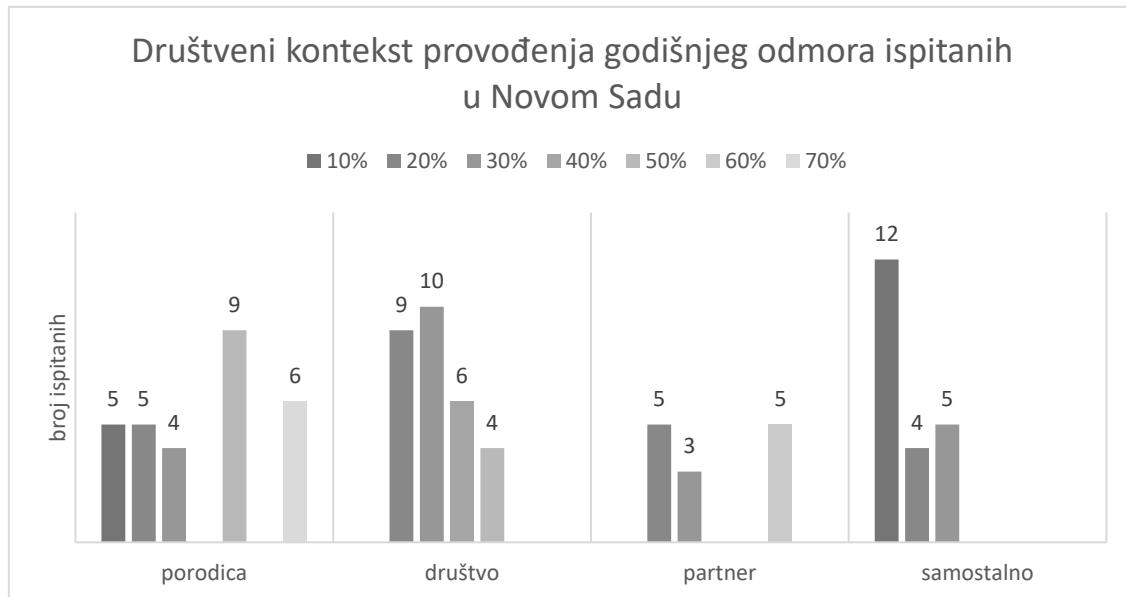

Grafikon 31: Prostor provođenja slobodnog vremena tokom godišnjih odmora i praznika za ispitanu u Novom Sadu

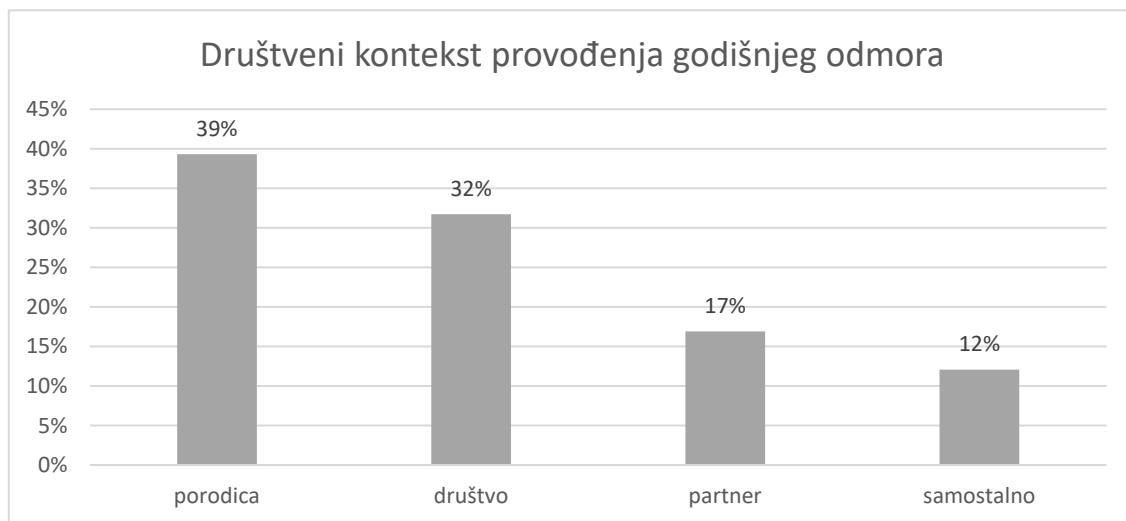

Grafikon 32: Ukupna raspodela slobodnog vremena po prostorima tokom perioda godišnjih odmora i praznika za sve ispitanu u Novom Sadu

Ispitani u Novom Sadu provode najviše slobodnog vremena tokom godišnjih odmora i praznika sa porodicom i društvom, a značajno manje sa partnerom i samostalno (Grafikon 34). Šta više, svi ispitani neki deo vremena provode sa porodicom i društvom, dok njih 13 izdvaja posebno vreme samo za partnera, ali čak njih 21 izdvoji makar malo vremena tokom godišnjih odmora samo za sebe (Grafikon 33).

Grafikon 33: Društveni kontekst za provođenje slobodnog vremena tokom godišnjih odmora i praznika za ispitane u Novom Sadu

Grafikon 34: Procenzualna raspodela ukupnog slobodnog vremena po društvenom kontekstu, tokom godišnjih odmora i praznika za sve ispitane u Novom Sadu.

6.5.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjeg odmora i praznika – makro obrasci provođenja slobodnog vremena

Slično kao u poglavljima za nivoe *mikro* i *midi* obrazaca, na osnovu izvršenih ispitivanja uzorka, a prikazanih na Grafikon 27 - Grafikon 34 možemo izvesti pondere kojima vrednujemo definisane obrasce za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjih odmora u prepoznatim kategorijama dualiteta.

- Privatno (PR) – Javno (JA); 3,6-6,4 (36%-64%)
- Individualno (I) – kolektivno (K); 1,2-8,8 (12%-88%)
- Fizički aktivno (A) – pasivno (P); 4,0-6,0 (40%-60%)
- Komercijalno (KOM) – nekomercijalno (NEK); 5,2-4,8 (44%-56%)

Kombinovanjem prepoznatih kategorija dualiteta sa pripadajućim ponderima, tj. koeficijentima vrednosti izvodimo vrednosti obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjih odmora i praznika za slučaj Novog Sada.

Tabela 38: Makro obrasci provođenja slobodnog vremena za Novi Sad

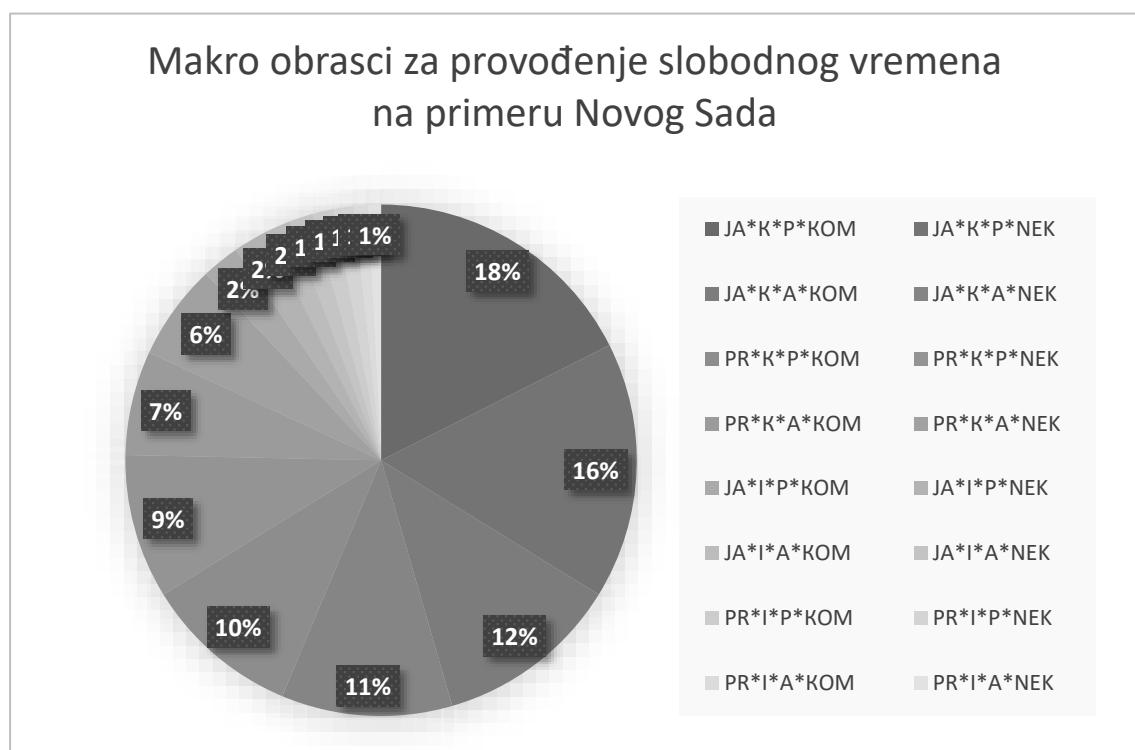
R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	912.384
2	PR*K*P*KOM	988.416
3	PR*K*A*NEK	608.256
4	PR*K*A*KOM	658.944
5	PR*I*P*NEK	124.416
6	PR*I*P*KOM	134.784
7	PR*I*A*NEK	82.944
8	PR*I*A*KOM	89.856
9	JA*K*P*NEK	1622.016
10	JA*K*P*KOM	1757.184
11	JA*K*A*NEK	1081.344
12	JA*K*A*KOM	1171.456
13	JA*I*P*NEK	221.184
14	JA*I*P*KOM	239.616
15	JA*I*A*NEK	147.456
16	JA*I*A*KOM	159.744

Tabela 39: Makro obrasci provođenja slobodnog vremena za Novi Sad, po opadajućim vrednostima koeficijenata

R.B.	Obrazac	Vrednost
10	JA*K*P*KOM	1757.184
9	JA*K*P*NEK	1622.016
12	JA*K*A*KOM	1171.456
11	JA*K*A*NEK	1081.344
2	PR*K*P*KOM	988.416
1	PR*K*P*NEK	912.384
4	PR*K*A*KOM	658.944
3	PR*K*A*NEK	608.256
14	JA*I*P*KOM	239.616
13	JA*I*P*NEK	221.184
16	JA*I*A*KOM	159.744
15	JA*I*A*NEK	147.456
6	PR*I*P*KOM	134.784
5	PR*I*P*NEK	124.416
8	PR*I*A*KOM	89.856
7	PR*I*A*NEK	82.944

6.5.2. Prostorni omer makro obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima

Grafikon 32 nam sugerije da ispitani 20% ukupnog vremena provode van grada, pri čemu 23 od 29 ispitanih neki deo slobodnog vremena tokom godišnjeg odmora provodi van grada. Zato na ovom (makro) nivou razmatramo razmeštaj prostorno vremenskih obrazaca za broj korisnika prostora koji čini puni kapacitet stanovnika grada, umanjen za 20% potencijalno odsutnih stanovnika, ali uvećan za broj turista , sve prema udelu obrazaca (Tabela 39 i Grafikon 35).

Grafikon 35: Omer makro obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Novog Sada

6.5.3. Prostorna distribucija makro prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Novog Sada – računanje kapaciteta obrazaca

Kapaciteti koje je potrebno obezbiti po obrascima na nivou provođenja slobodnog vremena tokom dana godišnjih odmora zavise od broja korisnika gradskih prostora i atraktivnosti obrazaca.

$$C_{(mac)O_n}(\text{obrazac}) = (S * p_{tgrad} * \rho_{grad} + N_{tur}) * O_n$$

Jednačina 9: Računanje kapaciteta za obrasce za provođenje slobodnog vremena na makro nivou u zavisnosti od vremena koje se provodi u gradu

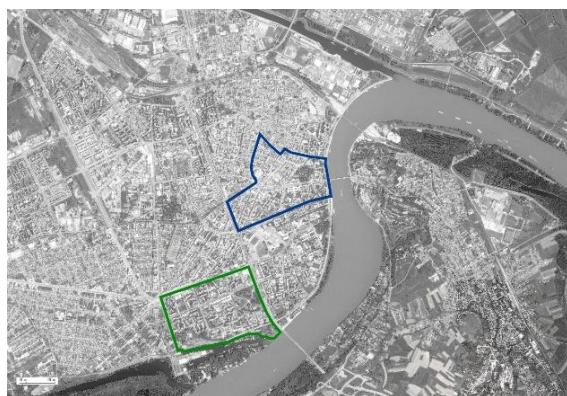
Gde je $C_{(mac)O_n}$: kapacitet n-tog obrasca na makro nivou; S : površina na kojoj se obrasci distribuiraju – grad; p_{tgrad} : ideo vremena koji se provodi u gradu; ρ_{grad} : gustina stanovanja za analizirani grad uzeta kao prosečna ili gustina u užem gradskom jezgru; N_{tur} : broj turista, prosečan i maksimalan; O_n : omer n-tog obrasca

Tabela 40: Kapaciteti makro obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Novom Sadu

Opis obrasca	$C_{(mac)O_n}$	Vrednos t obrasca	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 25 \text{ st/ha}$)		Kapacitet za maksimalnu gustinu ($\rho_{grad} = 33 \text{ st/ha}$)	
			($\rho_{grad} = 25 \text{ st/ha}$)	($\rho_{grad} = 33 \text{ st/ha}$)	($\rho_{grad} = 25 \text{ st/ha}$)	($\rho_{grad} = 33 \text{ st/ha}$)
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(mac)O_1}$	0.14196	53232.66	70681.5	
O₂	JA*K*P*NEK	$C_{(mac)O_2}$	0.13104	49137.84	49138	65244.46
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(mac)O_3}$	0.11154	35488.44	47121	
O₄	JA*K*P*KOM	$C_{(mac)O_4}$	0.10296	32758.56	32759	43496.31
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(mac)O_5}$	0.07644	3237.908	4299.244	
O₆	JA*K*A*NEK	$C_{(mac)O_6}$	0.07056	27640.03	27640	36700.01
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(mac)O_7}$	0.06006	1821.323	2418.325	
O₈	JA*K*A*KOM	$C_{(mac)O_8}$	0.05544	18426.69	18427	24466.67
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(mac)O_9}$	0.04732	441.533	586.2606	
O₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(mac)O_{10}}$	0.04368	6700.614	6401	8896.972
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(mac)O_{11}}$	0.03718	107.0383	142.1238	
O₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(mac)O_{12}}$	0.03432	4467.076	4467	5931.314
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(mac)O_{13}}$	0.02548	4083.187	5421.592	
O₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(mac)O_{14}}$	0.02352	3769.096	3769	5004.547
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(mac)O_{15}}$	0.02002	2722.125	3614.395	
O₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(mac)O_{16}}$	0.01848	2512.73	2513	3336.364
						3336

6.6. Zaključak istraživanja za Novi Sad

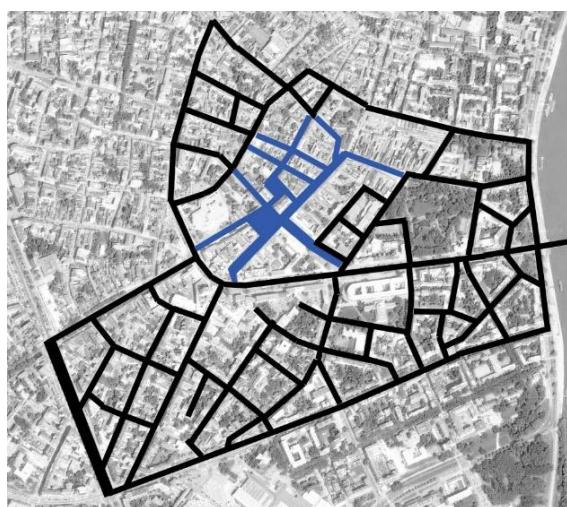
Prostorna analiza Novog Sada nam kazuje da su prostori za provođenje slobodnog vremena u gradu neravnomerno distribuirani u pogledu aktivnosti koje prihvataju. To za posledicu ima da su *mikro* obrasci komercijalnog provođenja slobodnog vremena dostupni tamo gde oni nekomercijalni nisu i obrnuto. Centralne zone Novog Sada obiluju sadržajima koji građanima nude mogućnost uživanja za novac, ali su prostori koji prihvataju nekomercijalne aktivnosti ograničeni. U zoni šireg centra, koncentrisani sadržaji na prostoru keja i gradskih parkova pružaju mogućnost uživanja u nekomercijalnim aktivnostima, ali ovi sadržaji na *mikro* vremenskom nivou nisu dostupni svim građanima podjednako.

Ilustracija 24: Dispozicija dve mikro celine u Novom Sadu. Analizirana područja Liman 3 i 4 i uži centar ili Stari grad, međusobno nisu odviše udaljeni, ali se razlikuju u tome što prvo područje ima pretežno stambenu namenu, a drugo, samim tim što je centar ima zastupljen veliki broj funkcija koje se međusobno preklapaju. Analizom mikro celina javnih prostora na jednom i drugom području vršimo evaluaciju svakog od njih i utvrđujemo koji u većoj meri zadovoljava potrebe korisnika u slobodnom vremenu. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

Ilustracija 25: Odnos izgrađenog i neizgrađenog (popločanog i zelenila) na prostoru Liman 3 i 4. Struktura otvorenih blokova u naselju uz optimalan procenat zelenih površine unutar blokova obezbeđuje dovoljno prostora za rekreaciju u neposrednoj blizini stanova. Aktivnosti u slobodnom vremenu, koja se razmatra u ovom istraživanju se distribuira na uređenim zelenim površinama za igru i odmor unutar blokova. Ovakvi prostori daju optimalan komfor boravka u otvorenom, zasenčenom i od buke zaklonjenom prostoru. (Autorska ilustracija)

Ilustracija 26: Prostorni razmeštaj ulica na području Starog grada. Područje centra, tj. oblast Starog grada se odlikuje mešavinom funkcija i namena gde su prisutni pored stanovanja i javni, komercijalni i objekti poslovanja. Ulična matrica sa gusto raspoređenim uskim ulicama čini ovo područje kritičnim sa aspekta stvaranja gužvi i uskih grla u vreme špica. Brojne ulice kao izvor buke i zagađenja i manjak zelenila koje bi pružilo određeni nivo komfora korisnicima prostora ovo područje u celini svrstavaju kao veoma nepogodno za individualno i kolektivno, fizički neaktivno provođenje slobodnog vremena u nekomercijalnim uslovima. Prostor koji se koristi u ove svrhe, su priobalje Dunava i Dunavski park, a neiskorišćeni potencijal pružaju brojni manje i više aktivirani i iskorišćeni trgovi (osim Trga slobode, Trg mlađenaca, Pozorišni trg, Trifkovićev trg, katolička porta i dr.), koji su u trenutnoj postavci značajno više komercijalnog karaktera. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

Ilustracija 11 - Ilustracija 14 i Ilustracija 18 - Ilustracija 19, predstavljaju rezultate prostorne analize na kojima se očitava distribucija prostora pogodnih za provođenje slobodnog vremena po tipološkom ključu kako je prikazano na Ilustracija 3. Odatle proizilazi da su obrasci provođenja slobodnog vremena distribuirani tako da vrlo dobro odgovaraju na potrebe građana na *midi* i *makro* nivou, tj. tokom neradnog dana i u vreme odmora, ali da su pojedine zone privilegovane više u odnosu na druge po kvalitetu i obimu aktivnosti koje opslužuju tokom slobodnog vremena na nivou radnog dana (*mikro* obrasci provođenja slobodnog vremena).

Aktivnosti provođenja slobodnog vremena i uživanja u dokolici istraživane u ovom radu u velikoj meri se poklapaju sa opcionim (individualna aktivnost dokolice) i socijalnim aktivnostima (Gehl, 1987.)¹³¹ (kolektivne aktivnosti provođenja slobodnog vremena). Uprkos Gelovim (*Jan Gehl*) navodima o podeli aktivnosti u javnim prostorima, slobodno vremenske aktivnosti su nužna egzistencionalna potreba čoveka, i mogu se prepoznati u Gelovim izbornim i socijalnim aktivnostima. Prostori koji predstavljaju fizički okvir za realizovanje ovih aktivnosti jesu javni prostori, ali među njima svakako da je moguće napraviti detaljniju tipologiju u zavisnosti od toga na koji se konkretno način se provodi slobodno vreme i potencijalno uživa u dokolici.

Poređenjem Tabela 25, Tabela 36 i Tabela 39, možemo primetiti da distribucija vrednosti po obrascima za provođenje slobodnog vremena na *mikro* i *midi* nivou je slična, dok se obrasci na *makro* nivou razlikuju. Ovo je u skladu sa očekivanjima. Moglo se prepostaviti da se ponašanje tokom godišnjeg odmora razlikuje od uobičajenog ponašanja tokom radnih dana i sedmica. Posmatranjem dobijenih vrednosti, tj. koeficijenata obrazaca primećujemo značajnu razliku između najviše i najniže rangiranog obrasca kod slučajeva *makro* obrazaca. Naime, prva dva *makro* obrasca, tj. *komercijalni i nekomercijalni javni prostori za provođenje slobodnog vremena tokom godišnjih odmora u kolektivu na fizički pasivan način* („JA*K*P*KOM“ i „JA*K*P*NEK“), imaju dodeljene vrednosti 1,76 i 1,62¹³², što je značajno više od pondera dodeljenih svim *makro* obrascima za individualno provođenje slobodnog vremena (0,24 - 0,08) (Tabela 39). U slučaju *mikro* i *midi* obrazaca, razlika između najviše i najniže vrednovanih obrazaca je značajno manja. Na *mikro* nivou provođenja slobodnog vremena obrasci sa najvećom vrednošću su *nekomercijalni privatni i javni prostori za provođenje slobodnog vremena tokom radnog dana u društву na pasivan način*. („PR*K*P*NEK“ i „JA*K*P*NEK“). Dobijene vrednosti navedenih

¹³¹ Jan Gehl (1987). *Life between buildings*, New York, Van Nostrand Reinhold Company

Autor u navedenom radu navodi podelu aktivnosti u javnom prostoru na one nužne, opcione i socijalne, gde se kaže da su nužne aktivnosti koje su uslovljene nužnim ciljem, opcione nude mogućnost izbora kako u odabiru aktivnosti tako i mogućnosti da se obavljaju ili ne, a socijalne aktivnosti podrazumevaju socijalni kontakt.

¹³² Zbog olakšavanja računanja i poređenja vrednosti obrazaca dobijene u tabelama su dodeljene sa 10000.

obrazaca za slučaj Novog Sada iznose 1,47 i 1,25, što je opet značajno više u odnosu na najniže rangirane obrasce („PR*I*A*KOM“ i „JA*I*A*KOM“) koji su ocenjeni vrednostima 0,22 i 0,19 (Tabela 25). *Midi* nivo pokazuje slične vrednosti i raspored obrazaca kao *mikro* nivo. Najviše vrednovani *midi* obrasci su, isto kao u slučaju *mikro* obrazaca, „PR*K*P*NEK“ i „JA*K*P*NEK“. Njihove vrednosti za slučaj Novog Sada iznose 1,42 i 1,31. Nasuprot njima su obrasci sa najmanjom vrednošću: „PR*I*A*KOM“ i „JA*I*A*KOM“, sa vrednostima 0,20 i 0,18.

Poređenjem Tabela 34, Tabela 37 i Tabela 40, moguće je odrediti potrebne kapacitete po obrascima u gradu koji će zadovoljiti pretpostavljene potrebe građana u slobodnom vremenu na osnovu iskaza ispitanih, na svim nivoima, od *mikro* do *makro*.

Tabela 41: Sumirane vrednosti kapaciteta obrazaca sa javnim načinom korišćenja za slučaj Novog Sada

Opis obrasca	$C_{(nivo)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 25\text{st}/\text{ha}$)			Kapacitet za maksimalnu gustinu ($\rho_{grad} = 33 \text{ st}/\text{ha}$)		
		$C_{(mac)O_2}$	0.13104	49137.84	49138	65244.46	65244
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(mac)O_2}$	0.13104	49137.84	49138	65244.46	65244
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(md)O_4}$	0.10296	36835.79	36836	48866.05	68866
O ₆	JA*K*A*NEK	$C_{(mac)O_6}$	0.07056	27640.03	27640	36700.01	36700
O ₈	JA*K*A*KOM	$C_{(md)O_8}$	0.05544	19834.66	19835	26312.49	26312
O ₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(md)O_{10}}$	0.04368	15627.31	15627	20731.05	20731
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(md)O_{12}}$	0.03432	12278.6	12279	16288.68	16289
O ₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(\Sigma)O_{14}}$	0.02711	8831.33	8831	11657.363	11657
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(md)O_{16}}$	0.01848	6611.55	6612	8770.83	8771

Plava boja označava vrednost kapaciteta preuzetu iz *mikro* nivoa

Žuta boja -II- *midi* nivo

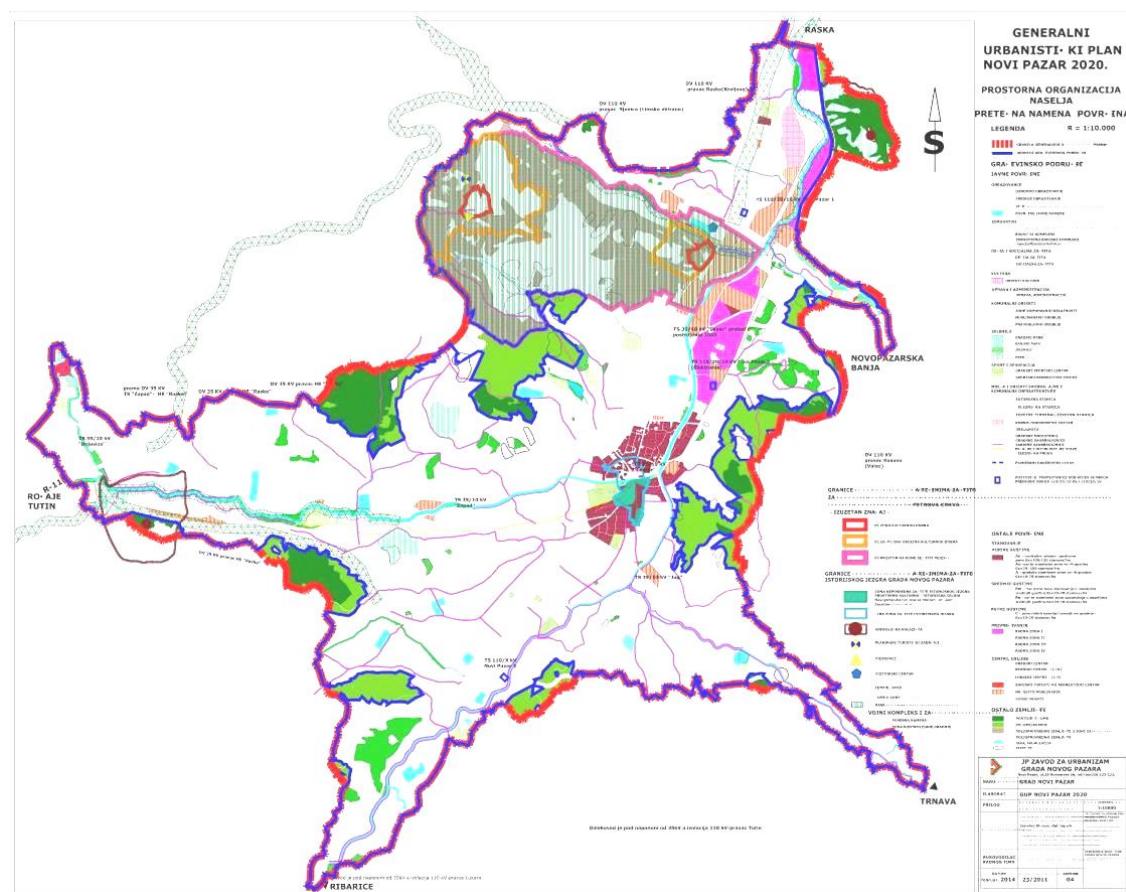
Zelena boja -II- *makro* nivo

U prethodnoj tabeli su sumirane vrednosti kapaciteta obrazaca sa javnim načinom korišćenja koje je potrebno obezbediti u Novom Sadu da bi se zadovoljile potrebe ovog grada na svim nivoima. Pošto *makro* obrasci provođenja slobodnog vremena pokazuju drugačiji obrazac ponašanja moguće je razmotriti i sezonsku distribuciju potrebnih kapaciteta za makro nivo provođenja slobodnog vremena ali je onda potrebno uraditi dodatna istraživanja vremenske distribucije sezona godišnjih odmora i praznika, kao i kapacitete aktera za svaki nivo pojedinačno u gradu.

7. Rezultati istraživanja u Novom Pazaru

7.1. Prostorna analiza Novog Pazara

Novi Pazar je centar jugozapadne regije u Republici Srbiji, a sa više od 110.000 spada u veće gradove u zemlji. Grad se prostire na površini od 742 km², od čega uže urbano područje zauzima oko 49 km². Važeći generalni urbanistički plan grada Novog Pazara se odnosi na razvoj grada do 2020. godine. Sledeća mapa sumira zelene i rekreativne javne površine, kao i zone gradskog centra sa javnom namenom.

Ilustracija 27: Mapa Novog Pazara sa istaknutim javnim zelenim i rekreativnim površinama i zonama užeg gradskog centra sa javnim namenama. Izvor: GUP Novi Pazar 2020, dostupno na:
<https://www.novipazar.rs/en/urbanizam/vazeci-planovi#generalni-urbanisticki-plan-novi-pazar-2020>

Novi Pazar je grad sa kompleksnom istorijom nastanka, razvoja i građenja. Iako je smešten u ruralnoj oblasti zemlje uloga centra regije je smeštala administrativne i trgovačke funkcije u prostor ovog grada vekovima unazad. Nedostatak planiranja sve do kraja 60ih i početka 70ih godina prošlog veka, zajedno sa uticajem orijentalnog nasleđa prouzrokovao je da se ovaj grad razvija kao kasaba gde javni interes ostaje zanemaren i podređen privatnom interesu. Kao rezultat toga i danas imamo situaciju sa lošom infrastrukturom i nedovoljno javnih površina, posebno onih koji nisu komercijalnog karaktera. Novi Pazar ima jedan uređeni gradski park površine oko 3 ha koji čini celinu sa rekreativnim gradskim centrom unutar koga su smešteni sportski tereni i gradski bazeni na još 6 ha. Osim toga na prostoru urbanog područja grada nalaze se još i oskudno uređeno i ozelenjeno priobalje¹³³, a na severoistočnoj margini delimično unutar urbane zone grada pruža se područje sportsko banjskog kompleksa sa banjskim parkom ukupne površine 3.800ha¹³⁴. GUP Novog Pazara za 2020. predviđa izgradnju sa tendencijom povećanja gustine stanovanja (do 70 stanova/ha u zoni užeg centra i 40 stanova/ha u zoni šireg centra, do 20 stanova/ha u zoni urbanog područja¹³⁵). Ovakvo građenje usmerava aktivnosti građana centra grada na komercijalne sadržaje prisutne u centru grada, dok se nekomercijalni javni sadržaji ohrabruju tek na marginama i van urbanog područja. Grad Novi Pazar je sa svih strana okružen zelenilom, šumama i planinama, ali sam grad se ne može pohvaliti sa puno zelenih površina, a još manje onih koje su uređene¹³⁶. Ovakva distribucija prostora u gradu ne ostavlja puno izbora građanima. Stanovnici nemaju puno prilike da slobodno vreme provedu u kvalitetnom¹³⁷ gradskom prostoru koji nije komercijalnog karaktera. Potrebu za takvima sadržajima su prinuđeni da ispunjavaju u prostorima van urbanog područja grada, što zahteva vreme i pogoduje obrascima *midi* i *makro*, ali ne i *mikro* okvira. *Mikro* prostorno vremenski obrasci za provođenje slobodnog vremena u Novom Pazaru su, na osnovu prostorne analize grada i plana, koncentrisani na privatne obrasce i komercijalne obrasce provođenja slobodnog vremena.

Topografija terena i kompleksna istorija koji su krojili razvoj grada doveli su do situacije da se danas Novi Pazar ne može pohvaliti razvojem u pravcu metropole, kakav u političkom smislu ima

¹³³ U vreme pisanja ovog rada intenzivno se radilo na uređenju područja keja Raške i Jošanice.

¹³⁴ <https://a3.geosrbija.rs/>, <http://tonp.rs/banje/>

¹³⁵ JP „ZAVOD ZA URBANIZAM GRADA NOVOG PAZARA”, PLAN GENERALNE REGULACIJE centralnih gradskih zona. Dostupno na <https://www.novipazar.rs/en/urbanizam/vazeci-planovi#plan-generalne-regulacije-za-deo-centralnasađenog-mesta-grada-novog-pazara-koji-obuhvata-naselja-josanica-stara-carsija-park-naselje-iznad-parka-jermise-hadzet-delove-naselja-varevo-paralovo-mur-sutenovac-naselja-rasadnik-i-cair>

¹³⁶ Pomenuto je da je gradski park jedina javna zelena površina opte namene koja se održava. Zelenilo kod bolničkog centra delimično nije privедено nameni, a delimično je privatizovano.

¹³⁷ Pogledati poglavље koje diskutuje prostorni komfor kao pokazatelj kvaliteta.

ambiciju da postane. Otvorene javne površine u gradu su svedene na trg i pešačku ulicu u centru grada, koji se prema potrebi (dani festivala¹³⁸, promocija i drugih manifestacija) pretvaraju u zone spektakla, a na svakodnevnoj bazi predstavljaju centre komercijalnog provođenja slobodnog vremena. Komercijalni sadržaji u prostorima za slobodno vremenske aktivnosti su smeštene u zoni centra, kao i na obodnim zonama u reonima banjskih, planinskih i spomeničkih područja. Mogućnosti za nekomercijalne aktivnosti u gradu su prilično ograničene. Centralna pešačka ulica gotovo da nema javnih klupa, a park je nedovoljan da opsluži potrebe ovog grada, kako sa aspekta javne površine, tako i sa aspekta zelenila. Potencijal koji je prepoznat poslednjih nekoliko godina, su ušće i obale reka, Raške, Jošanice i njihovih pritoka na periferiji grada koji iako su deo identiteta ovog grada kroz čitav njegov razvoj, ostali su zanemareni i neiskorišćeni. Polako nastaju ideje za korišćenje ovog potencijala, ali je činjenica da u gradu ne postoje javne plaže i kupališta niti se reka koristi ma kako. Novopazarci i njihovi gosti slobodno vreme u toku dana provode u šetnji centrom i parkom, sedeći u parku i u kafićima, razgledanju trgovina, ali ovo nije ni blizu dovoljno da zadovolji njihove potrebe provođenja slobodnog vremena u javnim prostorima.

Ilustracija 28: Dispozicija karakterističnih zona u Novom Pazaru; Zona intenzivne gradnje na potezu oko autobuske stanice i OŠ Bratstvo; Zona užeg centra razvojanog prvi put planom 1971. Godine; Zona između parka, stadiona i bolničkog kompleksa sa odlikama intenzivne gradnje, visokog indeksa zauzetosti. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

¹³⁸ Muzički festival "Stari grad", jedini festival u gradu koji publici nudi besplatne programe kulture i umetnosti, sadržaji se dopunjaju svake godine.

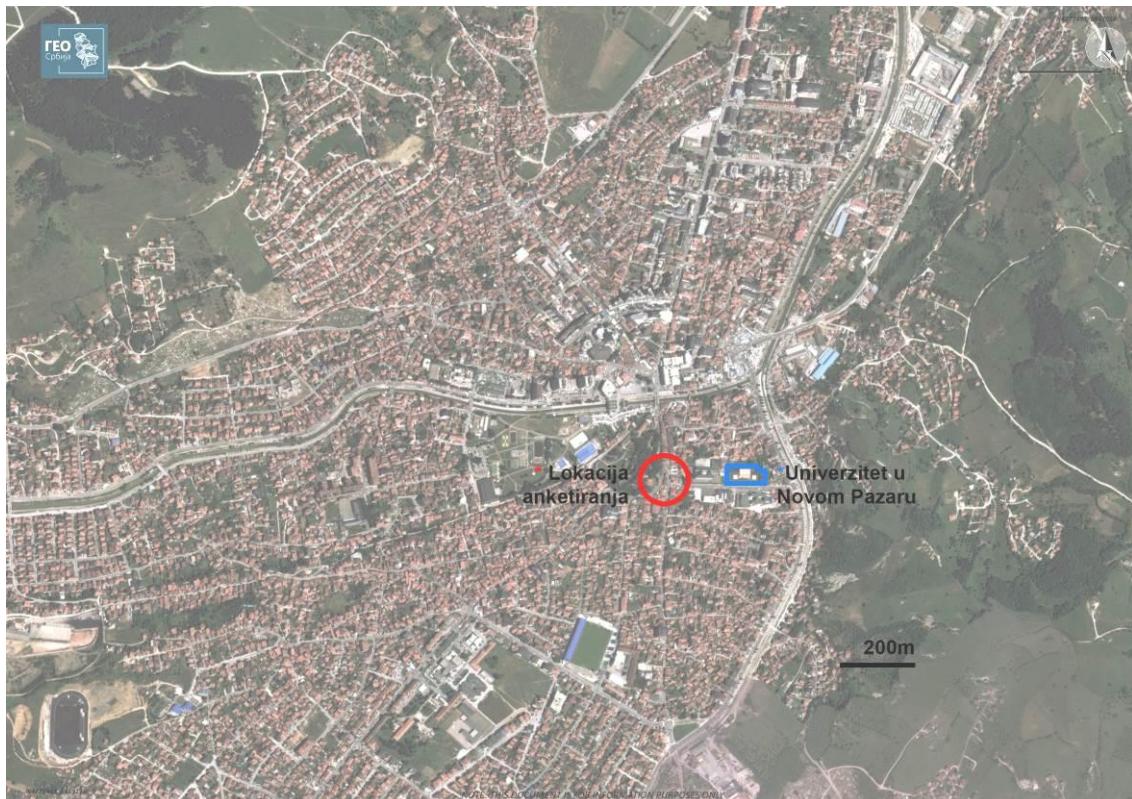
Robna pijaca u Novom Pazaru je kuriozitet koji je 90ih godina ovaj grad učinio vrlo atraktivnim. Ovaj deo identiteta je ostao zanemaren i umesto da se iskoristi i unapredi. Ovde će posetoci naći tekstil Turske ili domaće proizvodnje¹³⁹, izložen na otvorenim ili natkrivenim tezgama. Uslovi na pijaci nisu nešto čime se grad i prodavci mogu pohvaliti. Kabina za probu gotovo da nema, toaleti i sanitarni čvorovi su neuredni, a često i van funkcije, sistem odlaganja smeća ne postoji i jedino što kupce može privući pijaci je roba, koja je sve do dolaska kineskih prodavnica bila van svake konkurenkcije po ceni. Od tada se pijaca bori za opstanak i pravo je čudo da i dalje traje. Osim na pijaci aktivnost šopinga u Novom Pazaru je prisutna u zoni centralnih ulica gde su smešteni butici i prodavnice različite robe. Robna kuća Beograd koja potiče iz 80ih godina prošlog veka danas je kineski tržni centar koji se prostire na 2 sprata i sa samoposlugom, nekoliko radnji i prodavnicom kozmetičke robe u prizemlju.

Drugi značajni pokazatelj vrednosti, pogotovo na nivou srednjeg okvira obrazaca može biti blizina zimovališta sa uređenim ski stazama i banja koje su aktivirane kao lečilišta ili atraktivni rekreativni lokaliteti. Golija i Kopaonik se nalaze na ispod sat vremena vožnje, a banje Novopazarska, Rajčinovića i Jošanička se rado posećuju, pogotovo vikendom.

¹³⁹ Novi Pazar je par decennia važio za grad džinsa. Nešto od ove proizvodnje se i danas zadržalo. U Pazaru se proizvode "farmerice" koje se palsiraju širom Evrope, a mali deo proizvedenog završi u buticima i na pijaci u Novom Pazaru.

7.2. Ispitivanje uzorka stanovništva u Novom Pazaru

Istraživanje u Novom Pazaru je sprovedeno na uzorku od 32 ispitana. Anketa je distribuirana nedaleko od zgrade Univerziteta, a u blizini gradskog parka i Gimnazije. Lokacija je okvirno prikazana na Ilustracija 29. Prema kriterijumima odabira lokacije distribuiranja upitnika, ispitivanje je sprovedeno u kafiću koji beleži veliku posećenost i radi radnim danima, kao i vikendom. Vreme istraživanja je birano tako da ne bude u vreme praznika, godišnjih odmora ili meseca Ramazana¹⁴⁰.

Ilustracija 29: Lokacija distribuiranja anketnog upitnika i prikupljanja podataka u Novom Pazaru (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

¹⁴⁰ Ramazan je mesec posta koji prethodi velikom islamskom prazniku Bajramu. Većinsko muslimansko stanovništvo u Novom Pazaru pokazuje drugačije obrasce ponašanja za vreme ovog meseca u odnosu na ostale dane, pa se u skladu sa tim i obrasci funkcionišanja grada menjaju. Škole i druge institucije rade sa promjenjenim režimima radnih sati. Uslužne radnje rade drugačije od uobičajenog, a čak i ponuda je drugačija u odnosu na uobičajenu. Sve ovo je bio razlog da se izbegne anketiranje u vreme Ramazana.

Demografska struktura ispitanih, kao i rezultati ispitivanja dobijeni obradom podataka programskim alatima SPSS v23 i MicrosoftExcel2013, je data u nastavku.¹⁴¹

Tabela 42: Pol ispitanika

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid muški	19	59.4	59.4	59.4
ženski	13	40.6	40.6	100.0
Total	32	100.0	100.0	

Od 32 ispitanica u Novom Pazaru 19 ispitanih su bili muškarci i 13 žena. Prema popisu stanovništva sprovedenom 2011. godine u Srbiji u Novom Pazaru je bilo 49,78% muškaraca i 50,22% žena¹⁴². Struktura ispitanog uzorka ne oslikava ovaj odnos u najboljem odnosu, a to se može objasniti kulturološkim obrascima i trendovima retradicionalizacije¹⁴³ koji su zastupljeni u Novom Pazaru, a koji oblikuju položaj žena u društvu i posebno javnom životu.

Tabela 43: Starost ispitanika (godina)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid mladi do 25	12	37.5	37.5	37.5
25-35	17	53.1	53.1	90.6
35-60	3	9.4	9.4	100.0
Total	32	100.0	100.0	

29 od 32 ispitanica u Novom Pazaru su bili mlađi od 15 do 35 godina¹⁴⁴. Prema statističkim podacima iz popisa iz 2011. godine, mlađi do 35 godina čine preko 55% stanovništva Novog Pazara, zbog čega ovaj grad važi za najmlađi grad u zemlji i čak u Evropi¹⁴⁵. Kao i na primeru Novog Sada osnovno razgraničenje je postavljeno na 15 i 65 godina jer Zakon Republike Srbije pripadnike ove starosne kategorije vidi kao potencijalno radno sposobne. Mlađi od 15 godina su deca a stariji od 65 godina ispunjavaju starosni uslov za penziju.

¹⁴¹ Podaci su prikupljeni analogno, ručnim distribuiranjem podataka i unosom odgovora. Razlog za ovakvo prikupljanje podataka je kontrola uzorka.

¹⁴² Popis se u Republici Srbiji vrši svakih 10 godina. 2011e godine je popis sproveo republički zavod za statistiku a podaci i njihova obrada su dostupni na <http://popis2011.stat.rs/>

¹⁴³ Šarenkapić, Zibija u Bajrović, Amela: Žene u Novom Pazaru: Strah od ekstremizma, *Radio slobodna Evropa*, 29. oktobar 2015., <https://www.slobodnaevropa.org/a/bezbednost-zena-u-novom-pazaru/27333149.html>

¹⁴⁴ Deca ispod 15 godina su isključena iz ispitivanja za sve gradove.

¹⁴⁵ <http://www.glas-javnosti.rs/node/111206/print>

Tabela 44: Mesto prebivališta (grad ispitanja ili drugo)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mesto ispitanja	29	90.6	90.6	90.6
	drugo	3	9.4	9.4	100.0
	Total	32	100.0	100.0	

Tabela 45: Mesto rođenja (grad ispitanja ili drugo)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mesto ispitanja	26	81.3	81.3	81.3
	drugo	6	18.8	18.8	100.0
	Total	32	100.0	100.0	

Kao što govore Tabela 44 i Tabela 45, 90,6% ispitanih u Novom Pazaru ima prebivalište na teritoriji ovog grada, a 81,3%, odnosno 26 od 32 ispitanih su rođeni na teritoriji ovog grada.

Tabela 46: Stepen stručne spreme i obrazovanja

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	srednja	18	56.3	56.3	56.3
	viša	4	12.5	12.5	68.8
	visoka	10	31.3	31.3	100.0
	Total	32	100.0	100.0	

Tabela 47: Radni status

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zaposlen	13	40.6	40.6	40.6
	nezaposlen	6	18.8	18.8	59.4
	student	12	37.5	37.5	96.9
	penzioner	1	3.1	3.1	100.0
	Total	32	100.0	100.0	

Prema kriterijumu radnog statusa ocenjujemo reprezentativnost uzorka za primeru Novog Pazara. Podaci iz popisa nam govore na je u Novom Pazaru 2011. godine živelo 66.735 osoba starosti 15-65 godina. Broj nezaposlenih lica u Novom Pazaru je prema podacima novopazarske filijale Nacionalne službe za zapošljavanje Republike Srbije na kraju 2017. godine iznosio 18.419¹⁴⁶ (27,6%), što je značajno više od procenta u ispitanom uzorku (19,35%¹⁴⁷)

¹⁴⁶ Podaci se odnose na opštinu Novi Pazar, tj. iskuljučena je opština Tutin koja administrativno pripada gradu Novi Pazar. http://www.nsz.gov.rs/live/mreza/filijale/novi_pazar.cid98

¹⁴⁷ Izuzet 1 penzioner koji se smatra neaktivnim. Studenti nisu izuzeti jer se deo njih izjasnio radno aktivnim.

Tabela 48: Mesečni prihodi

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid do mesečne minimalne plate za grad (Do 25000 dinara)	9	28.1	28.1	28.1
od minimalne do prosečne plate za grad (25000- 50000 dinara)	12	37.5	37.5	65.6
od prosečne plate do potrošačke korpe (50000 – 72000 dinara)	6	18.8	18.8	84.4
preko minimalne potrošačke korpe (o 72000 + dinara)	5	15.6	15.6	100.0
Total	32	100.0	100.0	

Tabela 49: Život u porodici, samostalno

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid samostalno	2	6.3	6.3	6.3
sa partnerom	4	12.5	12.5	18.8
sa roditeljima	9	28.1	28.1	46.9
sa porodicom	17	53.1	53.1	100.0
Total	32	100.0	100.0	

Naredne tabele sumiraju odgovore ispitanih o količini slobodnog vremena kojim raspolažu na mikro, midi i makro nivou.

Tabela 50: Pauza-slobodno vreme unutar druge primarne aktivnosti

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1 tokom radnog vremena na radnom mestu	6	18.8	18.8	18.8
Jednom tokom radnog vremena van radnog mesta	16	50.0	50.0	68.8
Više puta tokom radnog vremena na radnom mestu	8	25.0	25.0	93.8
Više puta tokom radnog vremena van radnog mesta	2	6.3	6.3	100.0
Total	32	100.0	100.0	

Tabela 51: Količina slobodnog vremena tokom radnog dana (sati)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid do 2 sata	8	25.0	25.0	25.0
2-5 sati	14	43.8	43.8	68.8
5-8 sati	4	12.5	12.5	81.3
8+ sati	6	18.8	18.8	100.0
Total	32	100.0	100.0	

Tabela 52: Broj slobodnih dana u toku radne sedmice

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0 dana	2	6.3	6.3	6.3
	1 dan	5	15.6	15.6	21.9
	2 dana	13	40.6	40.6	62.5
	3 dana	6	18.8	18.8	81.3
	4+ dana	6	18.8	18.8	100.0
	Total	32	100.0	100.0	

Tabela 53: Broj dana godišnjeg odmora

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0-10 dana	3	9.4	9.4	9.4
	10-20	5	15.6	15.6	25.0
	20-35	19	59.4	59.4	84.4
	35+	5	15.6	15.6	100.0
	Total	32	100.0	100.0	

Poslednja dva pitanja u anketi se odnose na navike putovanja i frekvencije putovanja van grada u slobodnom vremenu, sa posebnim pitanjem koje se odnosi na putovanja u svrhu odmora.

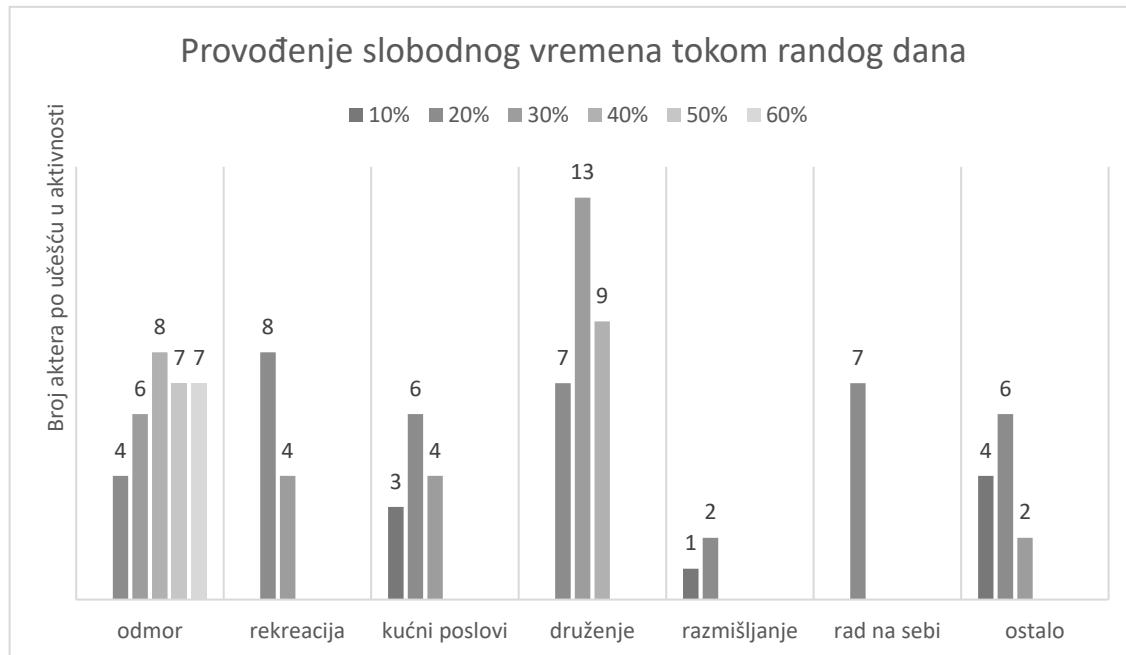
Tabela 54: Putovanja van grada u slobodnom vremenu

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0-3 puta godišnje	8	25.0	25.0	25.0
	3-6 puta godišnje	12	37.5	37.5	62.5
	1-2 puta mesečno	7	21.9	21.9	84.4
	3-4 puta mesečno	5	15.6	15.6	100.0
	Total	32	100.0	100.0	

Tabela 55: Putovanja u svrhu odmora

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	jednom godišnje	21	65.6	65.6	65.6
	2 puta godišnje	8	25.0	25.0	90.6
	3+ puta godišnje	3	9.4	9.4	100.0
	Total	32	100.0	100.0	

7.3. Provođenje slobodnog vremena radnim danom u Novom Pazaru – mikro obrasci provođenja slobodnog vremena

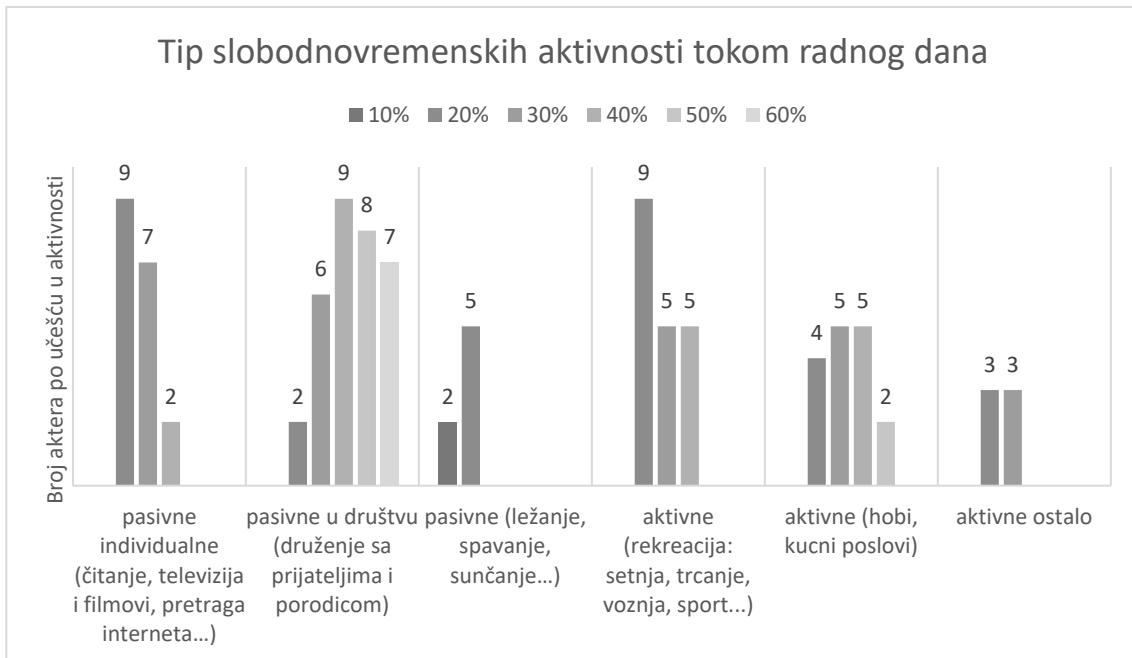

Grafikon 36: Provođenje slobodnog vremena tokom radnog dana u Novom Pazaru

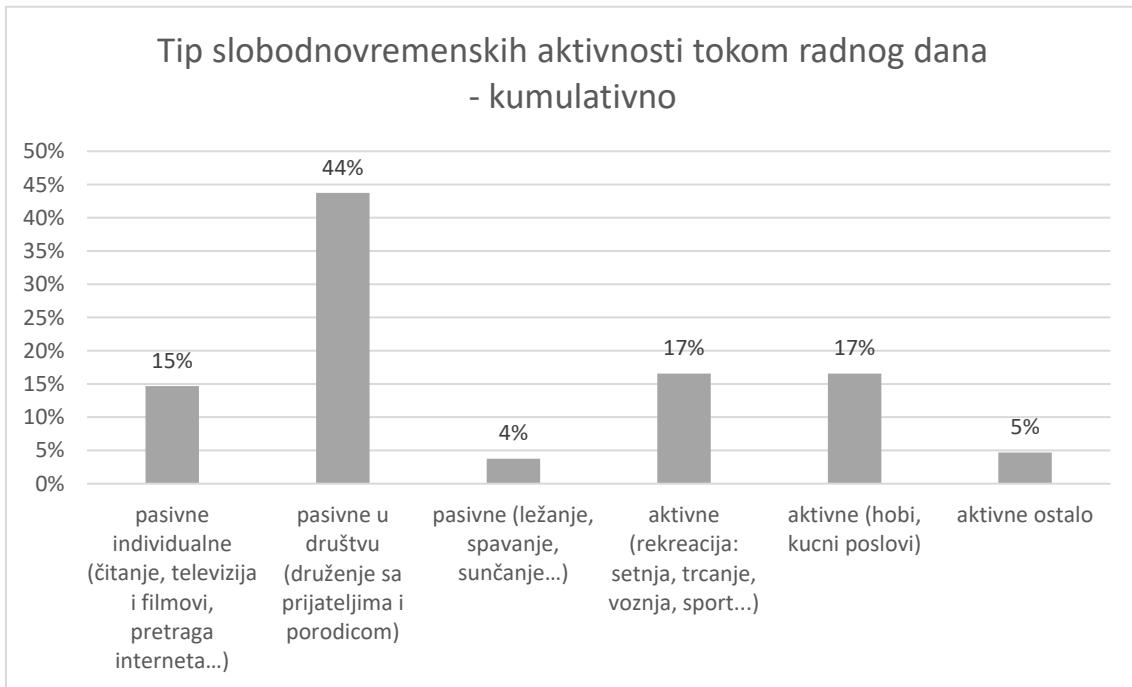

Grafikon 37: Kumulativni procenat vremena utrošenog na pojedine aktivnosti za sve ispitanike u Novom Pazaru¹⁴⁸

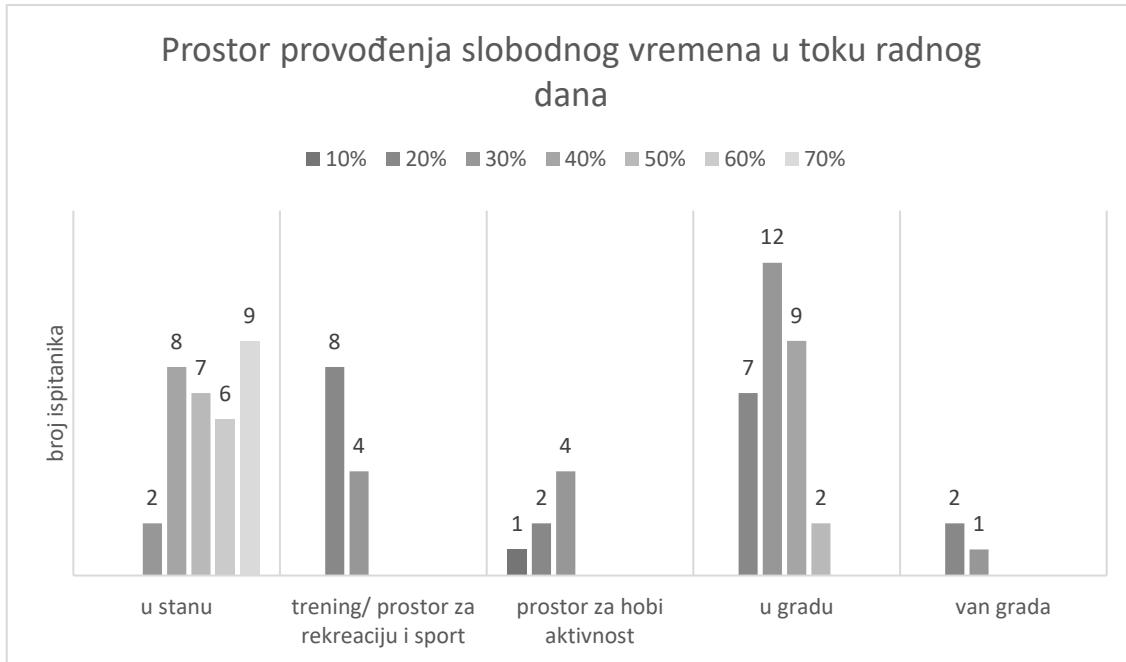
¹⁴⁸ Kumulativni procenat je određen kao zbir pojedinačnih učešća za sve ispitanike podeljen brojem svih ispitanika.

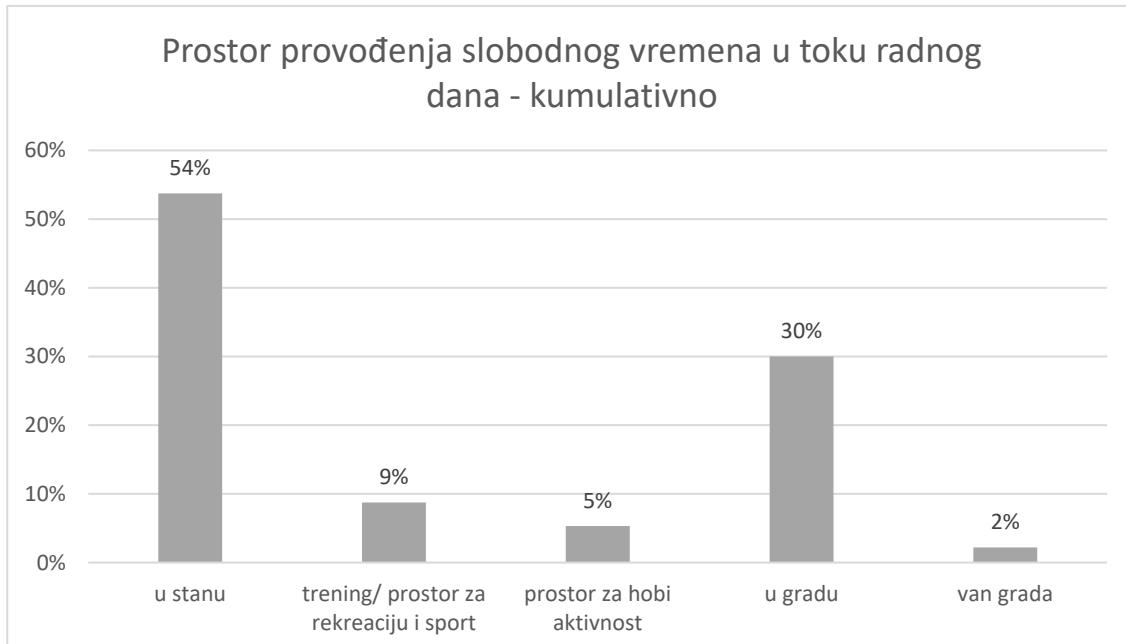
Grafikon 38: Aktivnosti u slobodnom vremenu tokom radnog dana ispitanih u Novom Pazaru prema tipu aktivnosti

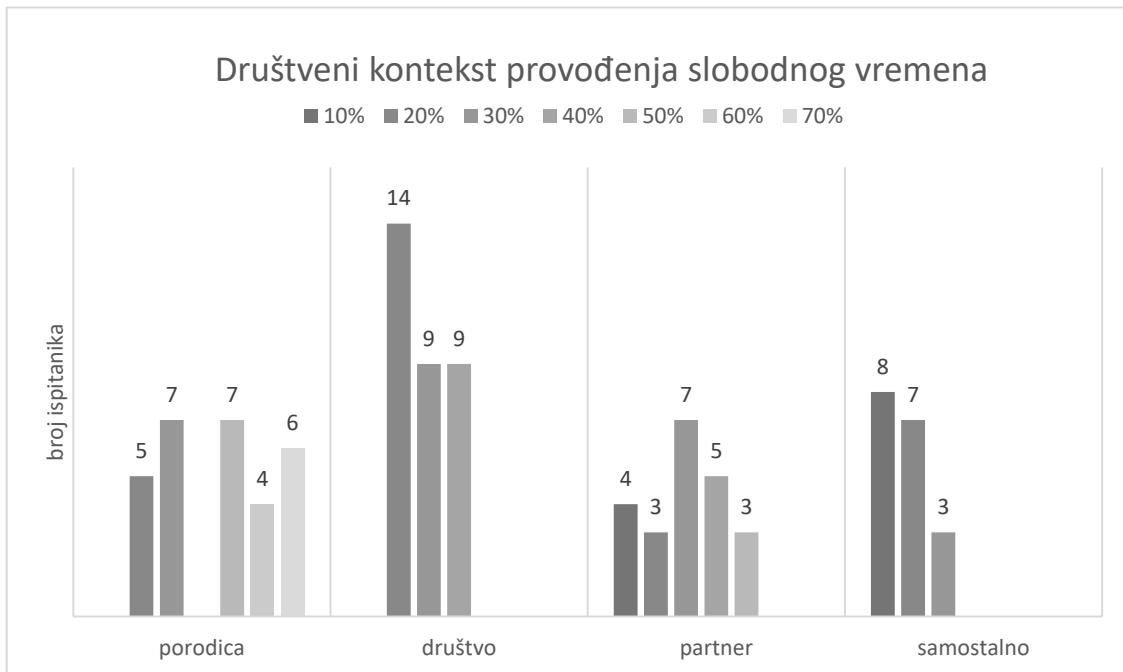
Grafikon 39: Kumulativni procenat provođenja slobodnog vremena na nivou radnog dana po tipu aktivnosti za ispitane u Novom Pazaru

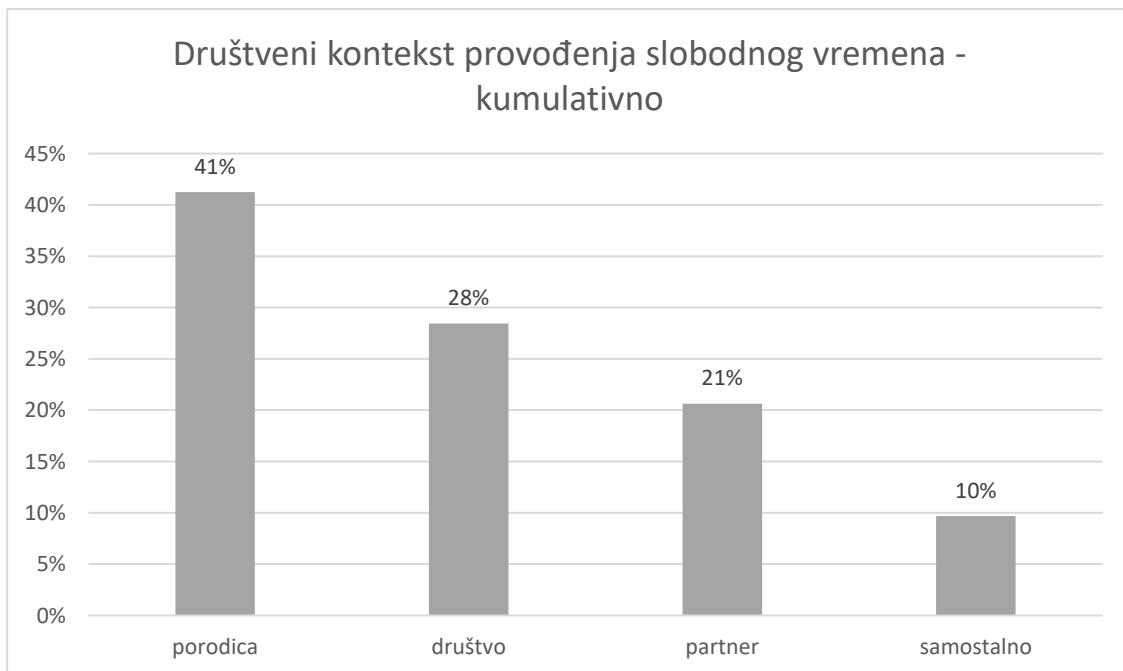
Grafikon 40: Prostor provođenja slobodnog vremena na nivou radnog dana, ispitanih u Novom Pazaru

Grafikon 41: Kumulativni procenat provođenja slobodnog vremena na nivou radnog dana za ispitanice u Novom Pazaru

Grafikon 42: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena ispitanih u Novom Pazaru

Grafikon 43: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena ispitanih u Novom Pazaru – Kumulativni procenat za sve ispitanе

7.3.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana u Novom Pazaru – mikro obrasci provođenja slobodnog vremena

Analizom provođenja slobodnog vremena unutar ranog dana u Novom Pazaru na uzorku od 32 ispitanih strukture navedene u Tabela 42 - Tabela 55, možemo izvesti pondere kojima vrednujemo definisane obrasce za provođenje slobodnog vremena u prepoznatim kategorijama dualiteta:

- Privatno (PR) – Javno (JA); 5,9-4,1 (59%-41%)
- Individualno (I) – Kolektivno(K); 1,0-9,0 (10%-90%)
- Fizički aktivno (A) – Pasivno (P); 3,8-6,2 (37%-63%)
- Komercijalno (KOM) – Nekomercijalno (NEK); 4,1-5,9 (41%-59%)

Date vrednosti pondera određuju vrednosti *mikro* obrazaca za slučaj Novog Pazara, a koje su date u narednim tabelama:

Tabela 57: Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana – Slučaj Novog Pazara

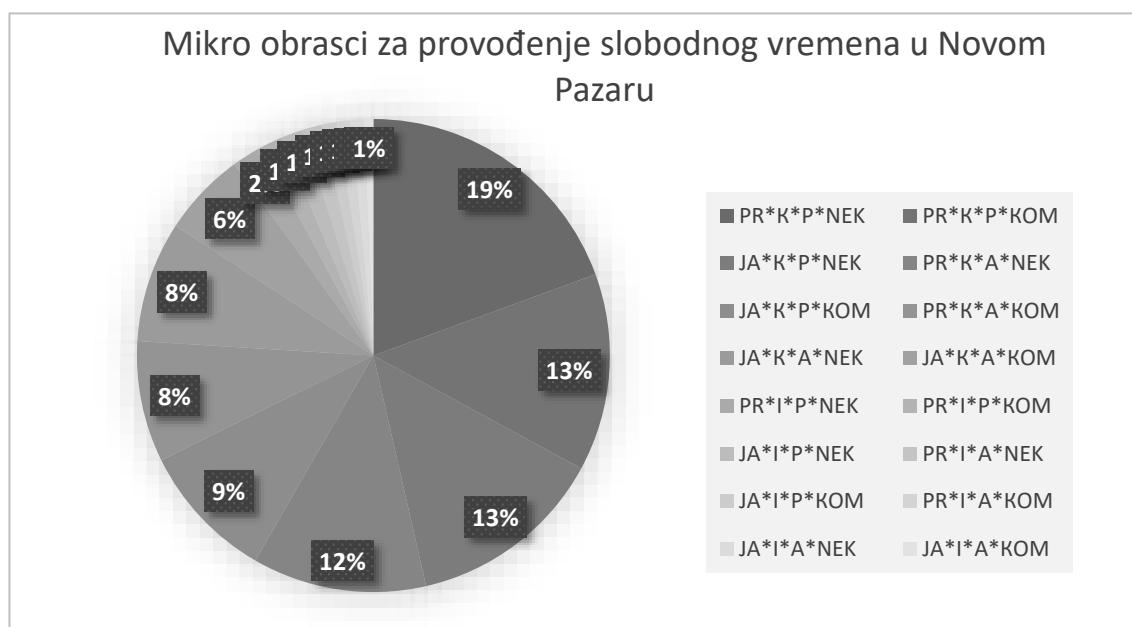
R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	1942.398
2	PR*K*P*KOM	1349.802
3	PR*K*A*NEK	1190.502
4	PR*K*A*KOM	827.298
5	PR*I*P*NEK	215.822
6	PR*I*P*KOM	149.978
7	PR*I*A*NEK	132.278
8	PR*I*A*KOM	91.922
9	JA*K*P*NEK	1349.802
10	JA*K*P*KOM	937.998
11	JA*K*A*NEK	827.298
12	JA*K*A*KOM	574.902
13	JA*I*P*NEK	149.978
14	JA*I*P*KOM	104.222
15	JA*I*A*NEK	91.922
16	JA*I*A*KOM	63.878

Tabela 56: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana po opadajućim vrednostima – Slučaj Novog Pazara

R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	1942.398
2	PR*K*P*KOM	1349.802
9	JA*K*P*NEK	1349.802
3	PR*K*A*NEK	1190.502
10	JA*K*P*KOM	937.998
4	PR*K*A*KOM	827.298
11	JA*K*A*NEK	827.298
12	JA*K*A*KOM	574.902
5	PR*I*P*NEK	215.822
6	PR*I*P*KOM	149.978
13	JA*I*P*NEK	149.978
7	PR*I*A*NEK	132.278
14	JA*I*P*KOM	104.222
8	PR*I*A*KOM	91.922
15	JA*I*A*NEK	91.922
16	JA*I*A*KOM	63.878

7.3.2. Prostorni omer mikro obrazaca za provođenje slobodnog u Novom Pazaru vremena prema dobijenim vrednostima

Omeri *mikro obrazaca* za provođenje slobodnog vremena u Novom Pazaru, predstavljeni su na sledećem grafikonu. Na osnovu podataka iz Tabela 51 i istraživanja koje je sproveo Republički zavod za statistiku¹⁴⁹, Novopazarci tokom radnog dana raspolažu sa nešto manje od 6 sati slobodnog vremena, što je manje od proseka, ali ne značajno. Pošto je srednji deo dana rezervisan za radne i druge obaveze ostaje nam deo slobodnog vremena pre i deo posle podne, odnosno posle posla. S obzirom na uobičajeno radno vreme u trajanju oko 8 sati¹⁵⁰ koje počinje u jutarnjim satima, umesno je prepostaviti da je raspodela slobodnog vremena takva da posle podne ostaje više slobodnog vremena, a pre podne manje, ako ga uopšte ima. Tako dobijamo da 30% slobodnog vremena koje se troši na putovanje do željene lokacije iznosi oko sat vremena, odnosno 30 minuta jednosmerno, ovo se odnosi na slučaj kada putovanje nije samo sebi svrha (npr. vožnja bicikla ili šetnja koji su način provođenja slobodnog vremena a ne model transporta do odredišta za provođenje slobodnog vremena).

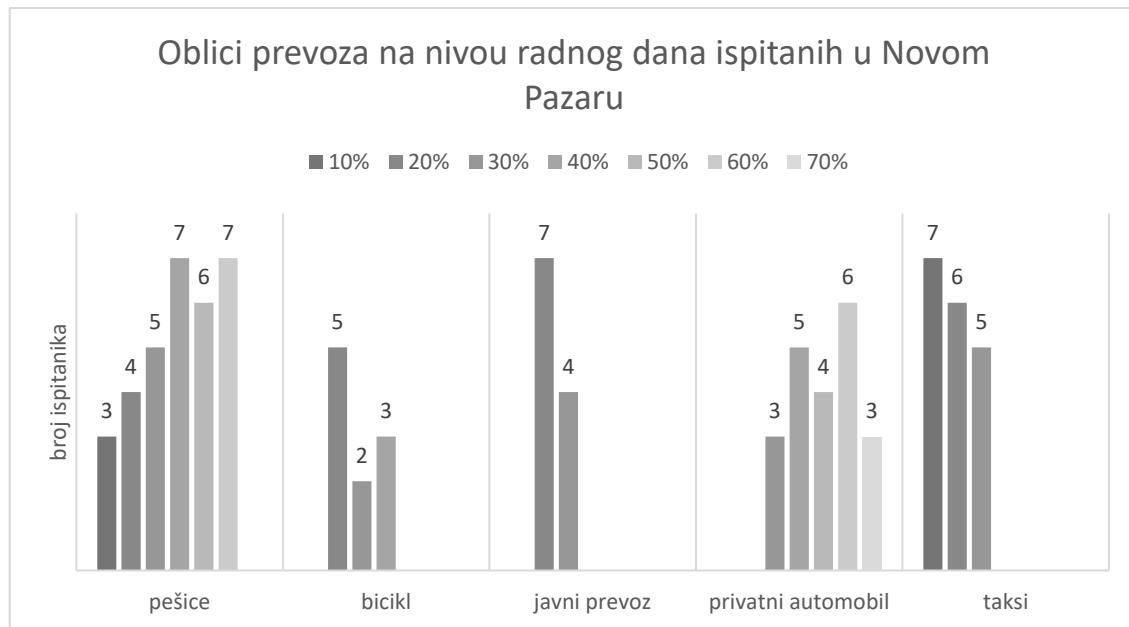

Grafikon 44: Omer *mikro obrazaca* za provođenje slobodnog vremena na primeru Novog Pazara

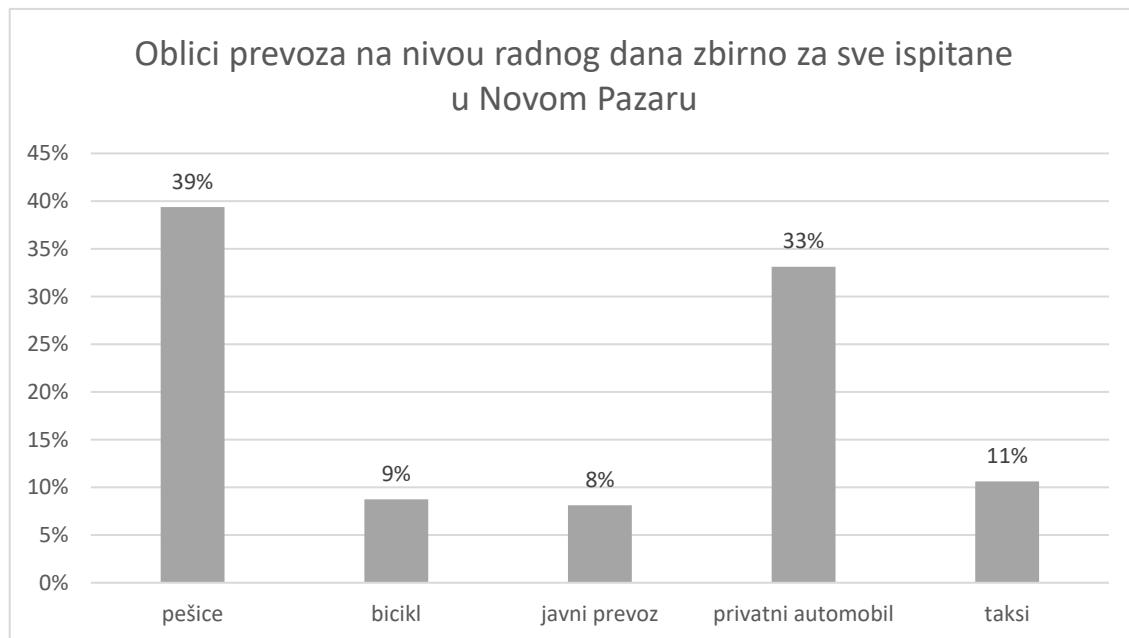
¹⁴⁹RZS: Korišćenje vremena u republici Srbiji 2010 i 2015. godine, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2016, strana 34 <http://www.stat.gov.rs/WebSite/Default.aspx>

¹⁵⁰Videti poglavlje o radnom vremenu dato u poglavljju 2.1

7.3.3. Prostorna distribucija mikro prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Novom Pazaru – računanje kapaciteta obrazaca

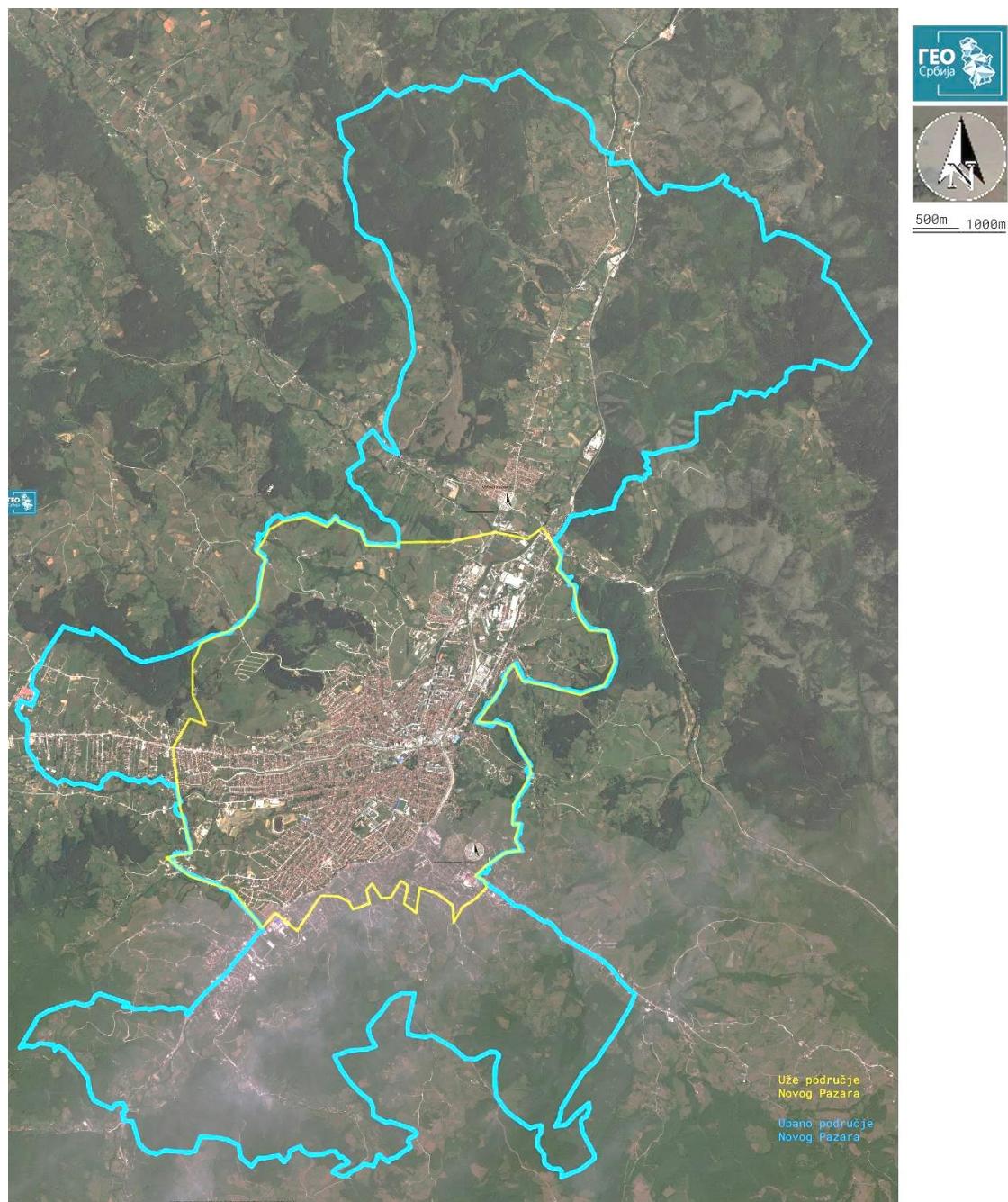
Grafikon 45: Modeli prevoza za ispitane u Novom Pazaru na nivou radnog dana

Grafikon 46: Modeli prevoza tokom radnog dana u Novom Pazaru, za 32 ispitanih po ukupnoj zastupljenosti u uzorku

Grafikon 45 i Grafikon 46 ilustruju zastupljenost modela prevoza tokom radnog dana zabeležen na uzorku od 32 ispitana. Grafikoni predstavljaju osnov za distribuciju prostora za provođenje slobodnog vremena. U narednim tabelama su predstavljene brzine po pojedinim modelima prevoza u Novom Pazaru i dostupne distance za vreme od 30 minuta koje se obično troši za dolazak do odredišta za provođenje slobodnog vremena.

Pomoću naredih mapa i tabela određujemo *mikro* zone provođenja slobodnog vremena.

Ilustracija 30: Mapa urbanog područja Novog Pazara. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

Tabela 58: Brzine po modelima prevoza u Novom Pazaru

Model prevoza	Min brzina	Prosečna brzina	Maksimalna brzina
Pešice*	3,2 km/h	4 km/h	5,5 km/h
Bicikl**	6 km/h	13 km/h	20 km/h
Javni prevoz***	-	~15km/h	-
Automobil	16 (brzina u špicu za pređenih 100 km)	31 (ukupni prosečni)	40 (ograničenje u gradu)
Taksi	16	33 km/h	40 km/h

* Brzine pešačenja su uzete po sledećim kriterijumima:

-Minimalna brzina oko 70 koraka u minuti, spori tempo hodanja

-Maksimalna brzina 5,5 km/h odgovara brzini hoda od oko 110 koraka u minuti, optimalna brzina za zdravog čoveka

** Brzine vožnje bicikla se odnose na gradske uslove u Novom Pazaru koji nema razvijenu biciklističku infrastrukturu:

-Minimalna brzina u uslovima srednje gustog saobraćaja i relativno spore vožnje

-Maksimalna brzina vožnje odnosi se na brzinu neprofesionalnog vozača bicikla u gradskim uslovima gde nema gužvi i zagruženja. Novi Pazar nema izgrađenu biciklističku infrastrukturu, poput biciklističkih staza i redovni kolovozi se koriste za vožnju bicikla.

*** Javni gradski prevoz u Novom Pazaru operiše na 6 gradskih linija, a prosečna brzina je računata uključujući stanično zaustavljanje.

Ilustracija 31: Mapa užeg urbanog područja Novog Pazara. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

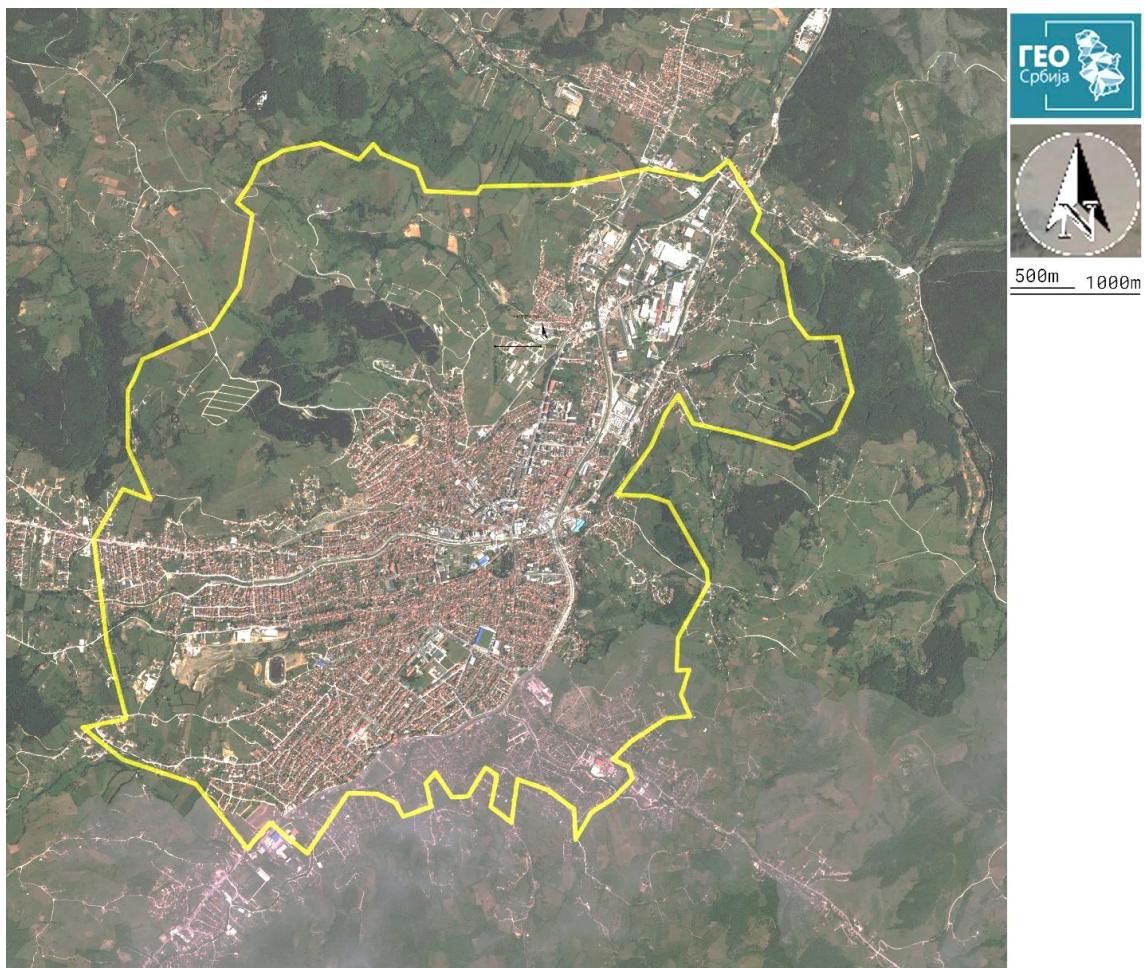

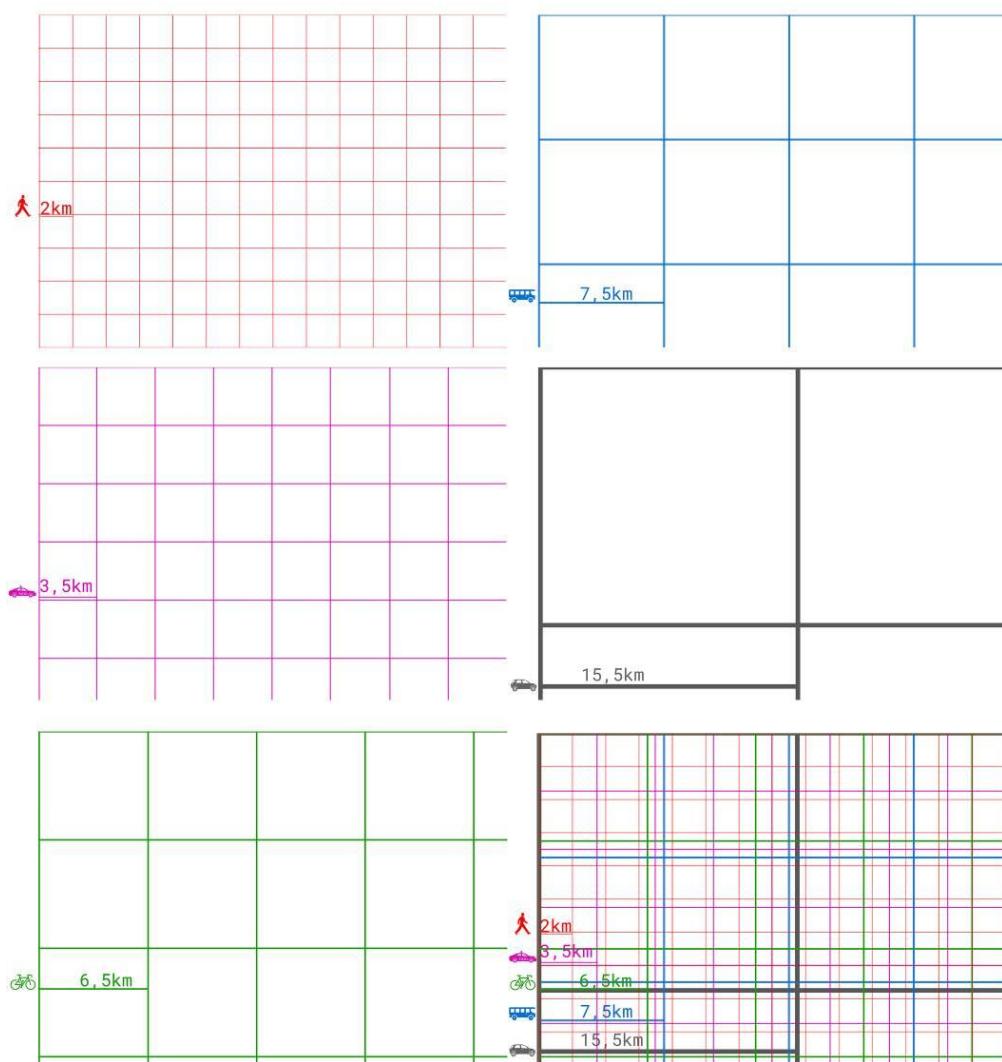
Tabela 59: Pređeni put po modelu prevoza u 30 minuta koji se odvoje na putovanje do destinacije za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog i neradnog dana, mikro i midi obrazac za provođenje slobodnog vremena.

Model prevoza	Prosečna brzina	Pređeni put za Mikro nivo slobodnog vremena (30 minuta)	Pređeni put za Midi nivo slobodnog vremena (4 sata)
Pešice	4 km/h	~2 km	~16
Bicikl	13 km/h	~6,5 km	~52
Javni prevoz	~15km/h (50 km/h**)	~7,5 km	~200
Automobil	31 km/h (80 km/h***)	~15,5 km	~320
Taksi	33 km/h	~20 km* (3,5 km)	~320 (3,5km)

* Iako put koji se potencijalno može preći krećući se brzinom od prosečnih 40 km/h za model taksi prevoza iznosi oko 20 km, ova distanca je prevelika za ovaj model prevoza i koriguje se na prosečnih 3,5 km koliko iznosi prosečna vožnja gradskog taksija u Novom Pazaru na uzorku od 10 ispitanih vozača gradskog taksija.

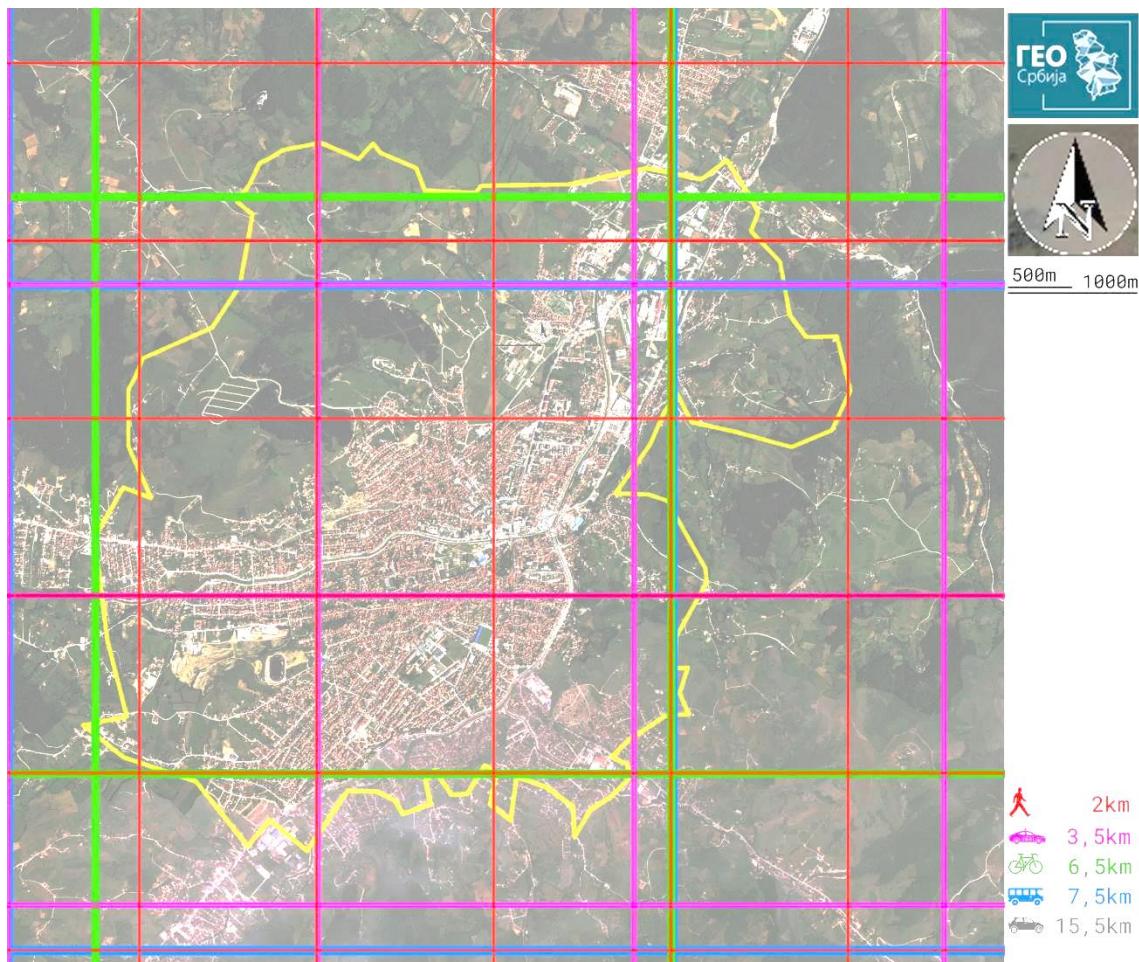
** Prosečna brzina javnog prevoza u van gradskim uslovima sa uračunatim staničnim zaustavljanjima

*** Prosečna brzina za automobil kao model transporta računata prema ograničenjima brzine u van gradskim uslovima

Ilustracija 32: Šema 30-ominutnih zona po modelu prevoza validne za slučaj Novog Pazara. (Autorska ilustracija)

Uže područje Novog Pazara, ono koje pripada i katastarskoj opštini Novi Pazar¹⁵¹, ima površinu oko 15,29km² (Ilustracija 31). U Tabeli 58 su sumirane brzine po modelu prevoza a Tabela 59 sumira distance na mikro nivou (30 minuta) po modelu prevoza. Mreža 30-ominutnih zona u užem području grada Novog Pazara po modelima prevoza kazuje kako šematski izgleda mapa sa mrežama preklopljenih 30-minutnih zona po modelu prevoza. Ilustracija ne predstavlja konačno određene zone već njihovu moguću postavku, a cilj je da se predoči obim zona za postavku obrazaca koje je potrebno distribuirati prema omerima kako je određeno rezultatima istraživanja. Pešačke zone površine 2x2 km treba da sadrže ukupno 39% svih obrazaca u omeru kako prikazuje Grafikon 44, a njihov kapacitet će biti izračunat u nastavku. Maksimalna gustina stanovanja koja u Novom Pazaru iznosi 4200 stanovnika/km², u najužem centru grada, odnosno prosečnih 1370 stanovnika/km² u urbanoj zoni grada.

Ilustracija 33: Mreža 30-ominutnih zona u užem području grada Novog Pazara po modelima prevoza (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

¹⁵¹ <https://a3.geosrbija.rs/>

$$C_{(tr)O_n (obrazac)} = S_{tr} * tr * \rho_{grad} * O_n$$

Jednačina 10: Računanje kapaciteta za obrasce za provođenje slobodnog vremena u zavisnosti od zastupljenog modela prevoza

Gde je $C_{(tr)O_n (obrazac)}$: kapacitet n – tog obrasca za dati oblik transporta, S_{tr} : površina zone za oblik transporta; tr : ideo oblika transporta na datom nivou (mikro, midi...); ρ_{grad} : gustina stanovanja za analizirani grad uzeta kao maksimalna, u užem centru i prosečna u urbanom području; O_n : omer n – tog obrasca

Kao jedinicu mere za kapacitet obrazaca uzimamo **stanovnik**, što proizilazi iz Jednačina 10. U zoni užeg centra Novog Pazara potrebno je obezbititi obrasce za provođenje slobodnog vremena u sledećim kapacitetima:

1. Prostori za slobodno vreme, koji su dostupni pešacima su distribuirani u mreži pešačkih zona (2x2 km) na području Novog Pazara, čine 39% svih prostora za slobodno vreme na mikro nivou obrazaca (Grafikon 46). Kapaciteti pojedinih obrazaca su dati u nastavku. Prostori za provođenje slobodnog vremena sa javnim obrascem korišćenja u „pešačkim zonama“ 39% svih prostora za provođenje slobodnog vremena treba da obezbede kapacitete koje predstavlja prethodna Tabela 60, a koji su računati kao Jednačina 10.

Tabela 60: Kapaciteti obrazaca distribuirani po „pešačkim zonama“

Opis obrazaca	$C_{(p)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 13,7 \text{ st/ha}$)		Kapacitet za maksimalnu gustinu ($\rho_{grad} = 42 \text{ st/ha}$)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(p)O_1}$	415.1293	1272.659	
O ₂	PR*K*P*KOM	$C_{(p)O_2}$	288.4797	884.3903	
O₃	JA*K*P*NEK	$C_{(p)O_3}$	288.4797	288	884.3903
O ₄	PR*K*A*NEK	$C_{(p)O_4}$	254.4341	780.0169	
O₅	JA*K*P*KOM	$C_{(p)O_5}$	200.4689	200	614.5763
O ₆	PR*K*A*KOM	$C_{(p)O_6}$	176.8101	542.0456	
O₇	JA*K*A*NEK	$C_{(p)O_7}$	176.8101	177	542.0456
O₈	JA*K*A*KOM	$C_{(p)O_8}$	122.8681	123	376.6758
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(p)O_9}$	46.12548	141.4066	
O ₁₀	PR*I*P*KOM	$C_{(p)O_{10}}$	32.0533	98.26559	
O₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(p)O_{11}}$	32.0533	32	98.26559
O ₁₂	PR*I*A*NEK	$C_{(p)O_{12}}$	28.27045	86.66855	
O₁₃	JA*I*P*KOM	$C_{(p)O_{13}}$	22.27433	22	68.28625
O ₁₄	PR*I*A*KOM	$C_{(p)O_{14}}$	19.64557	60.22729	
O₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(p)O_{15}}$	19.64557	20	60.22729
O₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(p)O_{16}}$	13.65201	14	41.85287

2. Drugi nivo razmeštaja obrazaca se odnosi na one u zonama dostupnim u dometu prosečnih taksi vožnji koja za primer Novog Pazara iznosi 3,5 km, a što definiše „taksi zonu“ od 12,25 km². Uzimajući u obzir prosečnu i maksimalnu gustinu obrazaca u

sledećoj tabeli su dati kapaciteti obrazaca za „taksi zone“, koji predstavljaju 11% svih obrazaca prema udelu modela prevoza.

Tabela 61: Kapaciteti obrazaca distribuirani po “taksi zonama”

Opis obrazca	$C_{(t)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gустину ($\rho_{grad} = 13,7 \text{ st/ha}$)		Kapacitet za максималну густину ($\rho_{grad} = 42 \text{ st/ha}$)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(t)O_1}$	358.5812		1099.3
O ₂	PR*K*P*KOM	$C_{(t)O_2}$	249.1836		763.9204
O₃	JA*K*P*NEK	$C_{(t)O_3}$	249.1836	249	763.9204
O ₄	PR*K*A*NEK	$C_{(t)O_4}$	219.7756		673.7646
O₅	JA*K*P*KOM	$C_{(t)O_5}$	173.1615	173	530.86
O ₆	PR*K*A*KOM	$C_{(t)O_6}$	152.7254		468.2093
O₇	JA*K*A*NEK	$C_{(t)O_7}$	152.7254	153	468.2093
O₈	JA*K*A*KOM	$C_{(t)O_8}$	106.1312	106	325.3658
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(t)O_9}$	39.84236		122.1445
O ₁₀	PR*I*P*KOM	$C_{(t)O_{10}}$	27.68706		84.88005
O₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(t)O_{11}}$	27.68706	28	84.88005
O ₁₂	PR*I*A*NEK	$C_{(t)O_{12}}$	24.41951		74.86273
O₁₃	JA*I*P*KOM	$C_{(t)O_{13}}$	19.24016	19	58.98444
O ₁₄	PR*I*A*KOM	$C_{(t)O_{14}}$	16.96949		52.02326
O₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(t)O_{15}}$	16.96949	17	52.02326
O₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(t)O_{16}}$	11.79236	12	36.15175

3. Bicikli su procentualno zastupljeni sa svega 9% kao model prevoza u Novom Pazaru. Kapaciteti za „biciklističke zone“ od 42,25km², određene distancom od 6,5 km za 30 minuta su dati u narednoj tabeli.

Tabela 62: Kapaciteti mikro obrazaca distribuirani po “biciklističkim zonama” u Novom Pazaru

Opis obrazca	$C_{(b)O_n}$	Kapacitet za prosečnu густину ($\rho_{grad} = 13,7 \text{ st/ha}$)		Kapacitet за максималну густину ($\rho_{grad} = 42 \text{ st/ha}$)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(b)O_1}$	1011.878		3102.107
O ₂	PR*K*P*KOM	$C_{(b)O_2}$	703.1692		2155.701
O₃	JA*K*P*NEK	$C_{(b)O_3}$	703.1692	703	2155.701
O ₄	PR*K*A*NEK	$C_{(b)O_4}$	620.1831		1901.291
O₅	JA*K*P*KOM	$C_{(b)O_5}$	488.643	489	1498.03
O ₆	PR*K*A*KOM	$C_{(b)O_6}$	430.9747		1321.236
O₇	JA*K*A*NEK	$C_{(b)O_7}$	430.9747	431	1321.236
O₈	JA*K*A*KOM	$C_{(b)O_8}$	299.4909	299	918.1472
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(b)O_9}$	112.4309		344.6785
O ₁₀	PR*I*P*KOM	$C_{(b)O_{10}}$	78.12991		239.5224
O₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(b)O_{11}}$	78.12991	78	239.5224
O ₁₂	PR*I*A*NEK	$C_{(b)O_{12}}$	68.90923		211.2546
O₁₃	JA*I*P*KOM	$C_{(b)O_{13}}$	54.29367	54	166.4477
O ₁₄	PR*I*A*KOM	$C_{(b)O_{14}}$	47.88608		146.804
O₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(b)O_{15}}$	47.88608	48	146.804
O₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(b)O_{16}}$	33.27677	33	102.0164

4. Zone javnog prevoza su određene 30-min. distancom od 7,5 km. Površina zone od 56,25 km² prevazilazi površinu urbanog područja grada pa sve možemo razumeti kao jednu zonu, ali njegova dužina oko 12 kilometara definiše raspodelu na dve prostorne zone.

Tabela 63: Kapaciteti mikro obrazaca po "zonama javnog prevoza", slučaj Novog Pazara

Opis obrasca	$C_{(j)o_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 13,7 \text{st}/\text{ha}$)	Kapacitet za maksimalnu gustinu ($\rho_{grad} = 42 \text{ st}/\text{ha}$)			
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(j)o_1}$	1197.488	3671.132		
O ₂	PR*K*P*KOM	$C_{(j)o_2}$	832.1529	2551.126		
O₃	JA*K*P*NEK	$C_{(j)o_3}$	832.1529	832	2551.126	2551
O ₄	PR*K*A*NEK	$C_{(j)o_4}$	733.9445	2250.049		
O₅	JA*K*P*KOM	$C_{(j)o_5}$	578.2758	578	1772.816	1773
O ₆	PR*K*A*KOM	$C_{(j)o_6}$	510.0292	1563.593		
O₇	JA*K*A*NEK	$C_{(j)o_7}$	510.0292	510	1563.593	1564
O₈	JA*K*A*KOM	$C_{(j)o_8}$	354.4271	354	1086.565	1087
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(j)o_9}$	133.0543	407.9036		
O ₁₀	PR*I*P*KOM	$C_{(j)o_{10}}$	92.46144	283.4584		
O₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(j)o_{11}}$	92.46144	92	283.4584	283
O ₁₂	PR*I*A*NEK	$C_{(j)o_{12}}$	81.54939	250.0054		
O₁₃	JA*I*P*KOM	$C_{(j)o_{13}}$	64.25286	64	196.9796	197
O ₁₄	PR*I*A*KOM	$C_{(j)o_{14}}$	56.66991	173.7326		
O₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(j)o_{15}}$	56.66991	57	173.7326	174
O₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(j)o_{16}}$	39.38079	39	120.7294	121

5. Sa udelom od 33% privatni automobili su drugi zastupljeni model transporta. 30-min. distanca od 15,5 km za automobil pokriva celokupno urbano područje Novog Pazara koji po dužoj osi ima dužinu oko 12 km¹⁵². Dakle, celokupno urbano područje možemo posmatrati kao jednu „automobilsku zonu“

Tabela 64: Kapaciteti obrazaca u "automobilskoj zoni" Novog Pazara

Opis obrasca	$C_{(a)o_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 13,7 \text{st}/\text{ha}$)	Kapacitet za maksimalnu gustinu ($\rho_{grad} = 42 \text{ st}/\text{ha}$)			
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(a)o_1}$	4302.975	13191.6		
O ₂	PR*K*P*KOM	$C_{(a)o_2}$	2990.203	9167.045		
O₃	JA*K*P*NEK	$C_{(a)o_3}$	2990.203	2990	9167.045	9167
O ₄	PR*K*A*NEK	$C_{(a)o_4}$	2637.307	8085.175		
O₅	JA*K*P*KOM	$C_{(a)o_5}$	2077.938	2078	6370.32	6370
O ₆	PR*K*A*KOM	$C_{(a)o_6}$	1832.705	5618.512		
O₇	JA*K*A*NEK	$C_{(a)o_7}$	1832.705	1833	5618.512	5619
O₈	JA*K*A*KOM	$C_{(a)o_8}$	1273.575	1274	3904.389	3904
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(a)o_9}$	478.1083	1465.734		
O ₁₀	PR*I*P*KOM	$C_{(a)o_{10}}$	332.2448	1018.561		
O₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(a)o_{11}}$	332.2448	332	1018.561	1019
O ₁₂	PR*I*A*NEK	$C_{(a)o_{12}}$	293.0341	898.3528		
O₁₃	JA*I*P*KOM	$C_{(a)o_{13}}$	230.882	231	707.8133	708
O ₁₄	PR*I*A*KOM	$C_{(a)o_{14}}$	203.6339	624.2791		
O₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(a)o_{15}}$	203.6339	204	624.2791	624
O₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(a)o_{16}}$	141.5083	142	433.821	434

¹⁵² <https://geosrbija.rs/>

Konačno za svaki obrazac se može računati ukupni kapacitet prema sledećoj formuli:

$$C_n = C_{(p)o_n} * \frac{S}{S_{(p)}} + C_{(tx)o_n} * \frac{S}{S_{(tx)}} + C_{(b)o_n} * \frac{S}{S_{(b)}} + C_{(j)o_n} * \frac{S}{S_{(j)}} + C_{(a)o_n} * \frac{S}{S_{(a)}}$$

Jednačina 11: Formula za računanje ukupnog kapacitet obrazaca

Gde je: C_n - ukupni kapacitet n – tog obrasca u gradu; S - ukupna površna urbanog područja grada; $S_{(tr)}$ - površina zone za model transporta; $C_{(tr)o_n}$ - kapacitet n – tog obrasca za model transporta. Iz čega dalje možemo dobiti:

$$C_n = \sum \frac{S * C_{(tr)o_n}}{S_{(tr)}}, \quad tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

Jednačina 12: Površina zone za model transporta

Kombinovanjem Jednačina 11 i Jednačina 12, dobijamo:

$$C_n = \sum S * tr * \rho_{grad} * O_n, tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

Gde je O_n - omer n – tog obrasca. Ukupni kapacitet se može izraziti i po jedinici površine kao:

$$C_n = \sum \frac{C_{(tr)o_n}}{S_{(tr)}}, \quad tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

Jednačina 13: Ukupni kapacitet se može izraziti i po jedinici površine kao

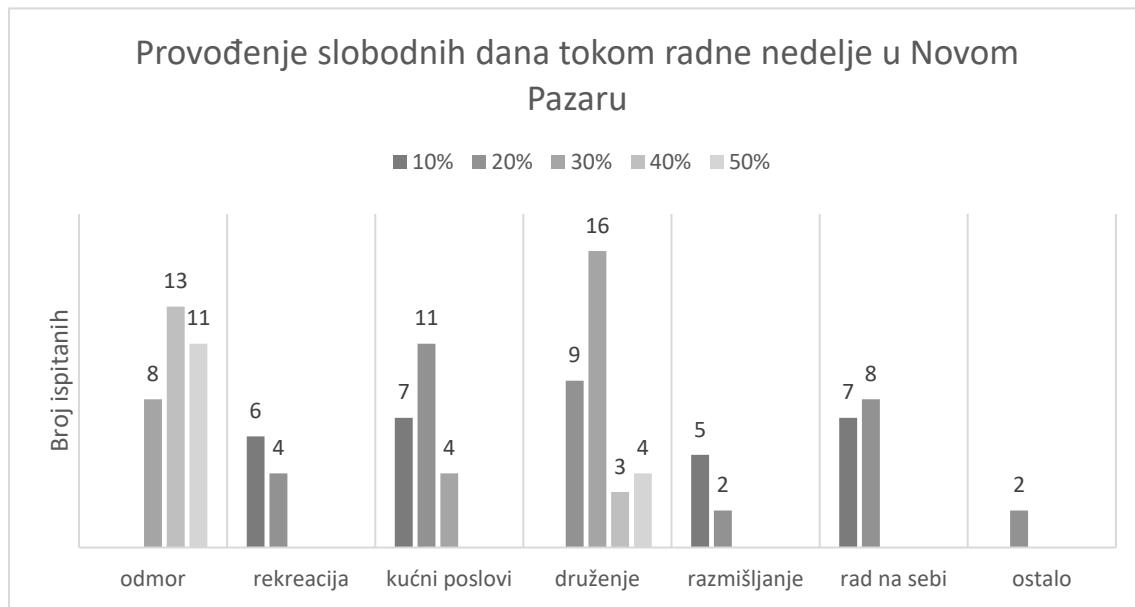
$$C_n = \sum tr * \rho_{grad} * O_n = \rho_{grad} * O_n, tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

Jednačina 14: Ukupni kapacitet izražen po jedinici površine

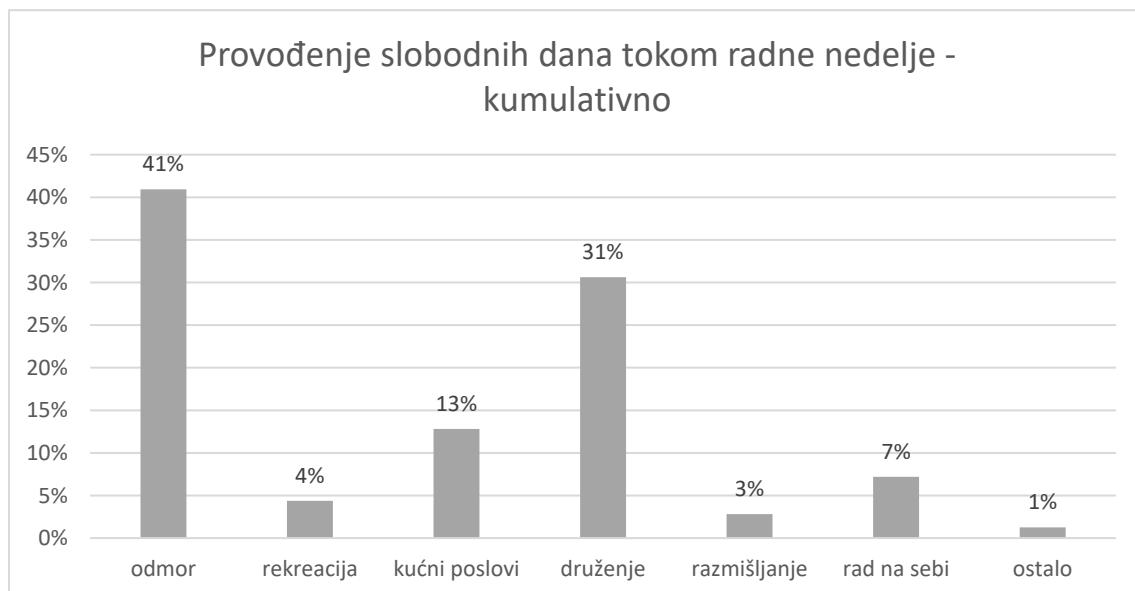
Tabela 65: Ukupni kapacitet pojedinačnih mikro obrazaca u Novom Pazaru

Opis obrasca	$C_{(\Sigma)o_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 13,7$ st/ha)		Kapacitet za maksimalnu gustinu ($\rho_{grad} = 42$ st/ha)	
		$C_{(\Sigma)o_3}$	9168.476093	9168	28107.74
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(\Sigma)o_1}$	13193.66072		40447.72
O ₂	PR*K*P*KOM	$C_{(\Sigma)o_2}$	9168.476093		28107.74
O₃	JA*K*P*NEK	$C_{(\Sigma)o_3}$	9168.476093	9168	28107.74
O ₄	PR*K*A*NEK	$C_{(\Sigma)o_4}$	8086.437215		24790.54
O₅	JA*K*P*KOM	$C_{(\Sigma)o_5}$	6371.313895	6371	19532.5
O ₆	PR*K*A*KOM	$C_{(\Sigma)o_6}$	5619.388573		17227.32
O₇	JA*K*A*NEK	$C_{(\Sigma)o_7}$	5619.388573	5619	17227.32
O₈	JA*K*A*KOM	$C_{(\Sigma)o_8}$	3904.998839	3905	11971.53
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(\Sigma)o_9}$	1465.962302		4494.191
O ₁₀	PR*I*P*KOM	$C_{(\Sigma)o_{10}}$	1018.719566		3123.082
O₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(\Sigma)o_{11}}$	1018.719566	1019	3123.082
O ₁₂	PR*I*A*NEK	$C_{(\Sigma)o_{12}}$	898.4930239		2754.504
O₁₃	JA*I*P*KOM	$C_{(\Sigma)o_{13}}$	707.9237661	708	2170.277
O ₁₄	PR*I*A*KOM	$C_{(\Sigma)o_{14}}$	624.3765081		1914.147
O₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(\Sigma)o_{15}}$	624.3765081	624	1914.147
O₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(\Sigma)o_{16}}$	433.8887599	434	1330.17

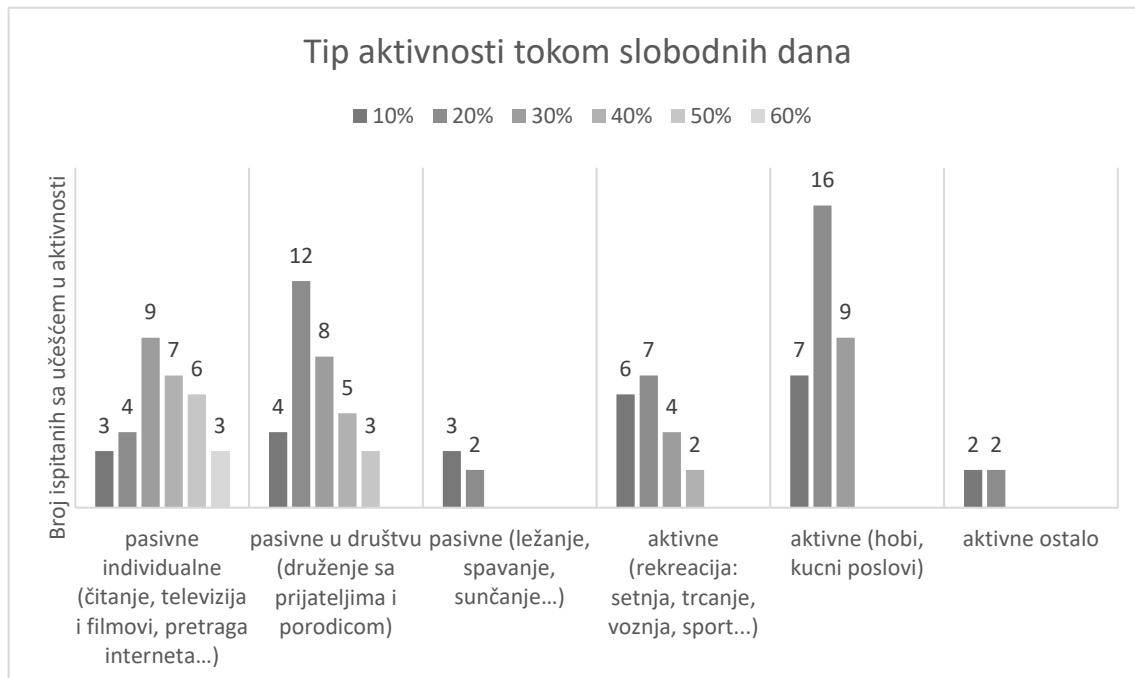
7.4. Provođenje slobodnog vremena tokom dana vikenda (neradni dani u radnoj sedmici) u Novom Pazaru – midi obrasci za provođenje slobodnog vremena

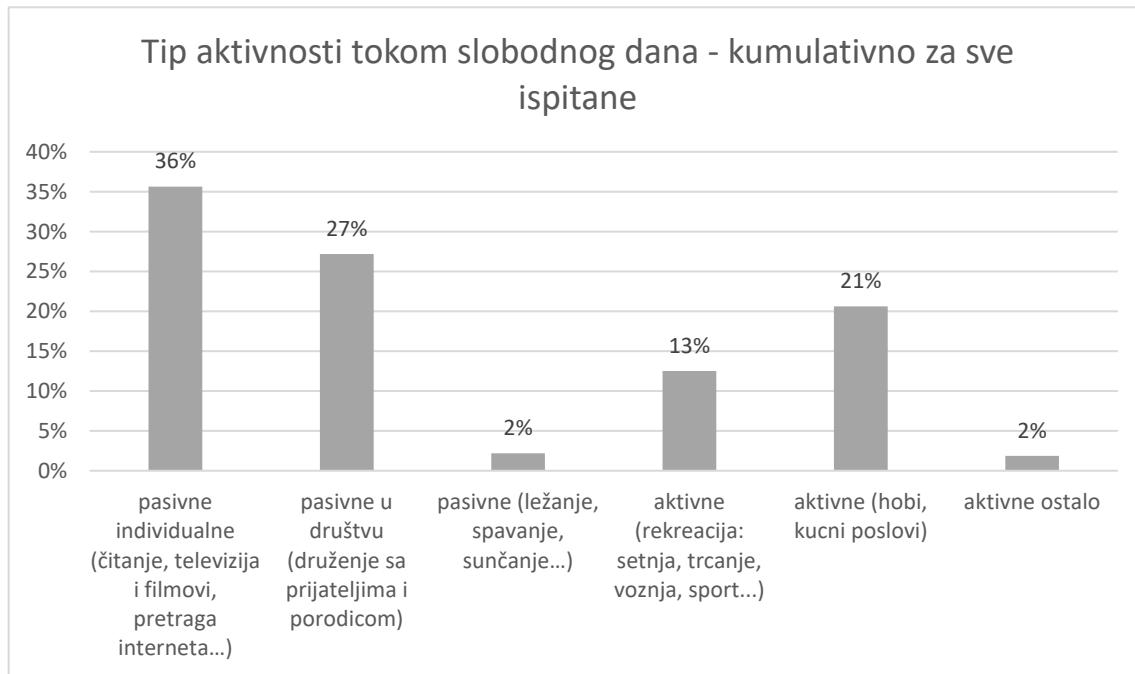
Grafikon 47: Provođenje slobodnog vremena tokom neradnog dana u radnoj sedmici za ispitane u Novom Pazaru

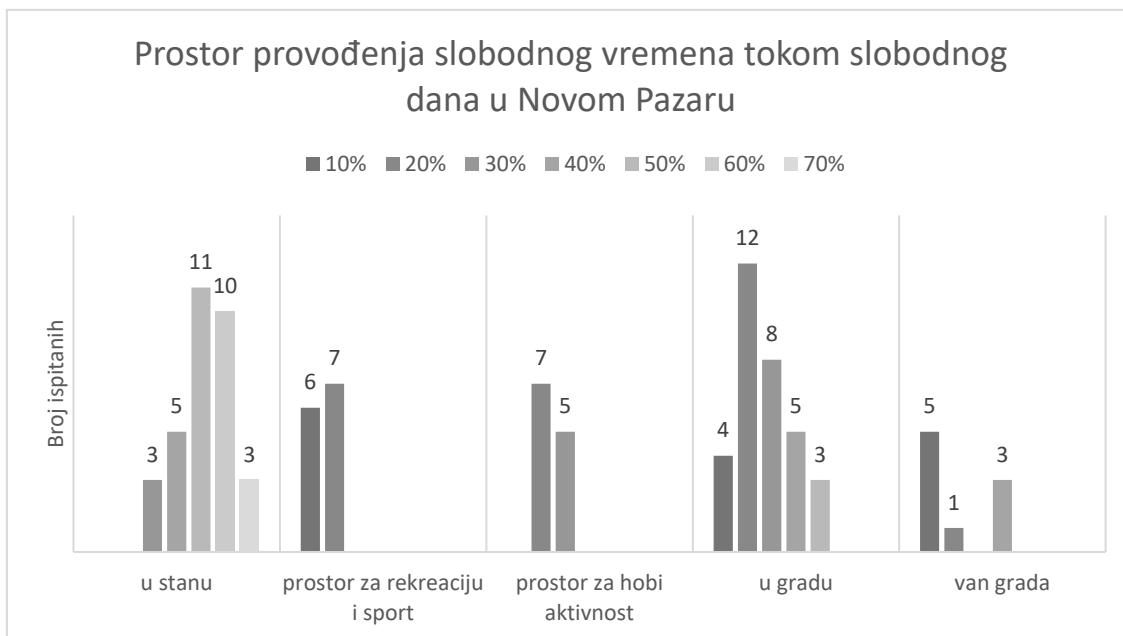
Grafikon 48: Kumulativni procenat za načine provođenja slobodnog vremena neradnim danima za sve ispitane u Novom Pazaru

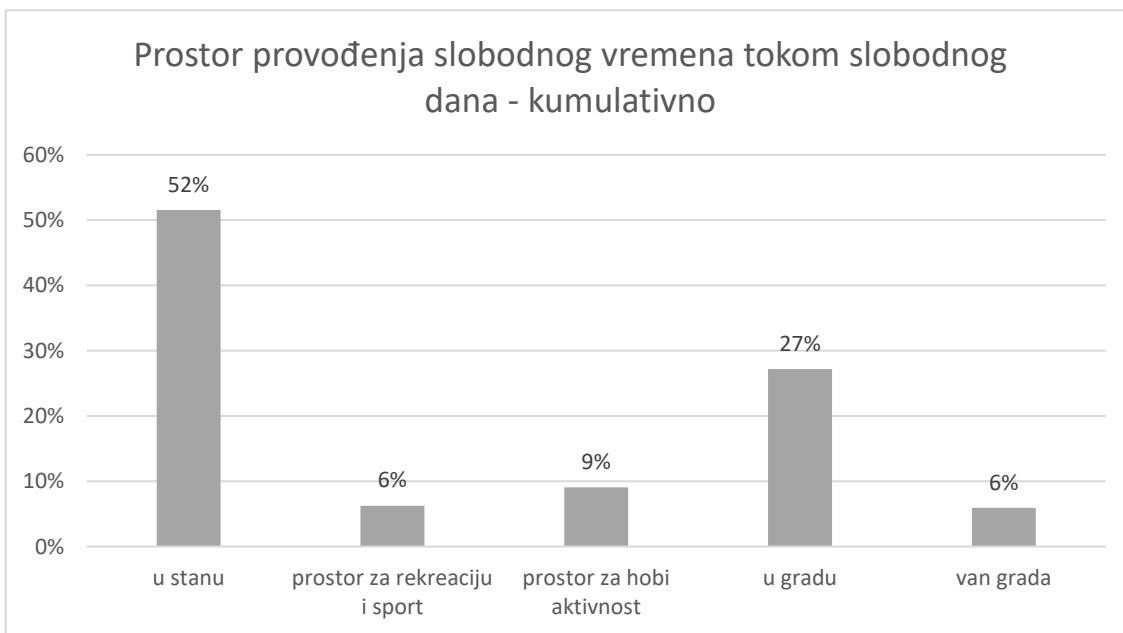
Grafikon 49: Aktivnosti u slobodnom vremenu neradnim danima tokom radne sedmice prema tipu za ispitane u Novom Pazaru

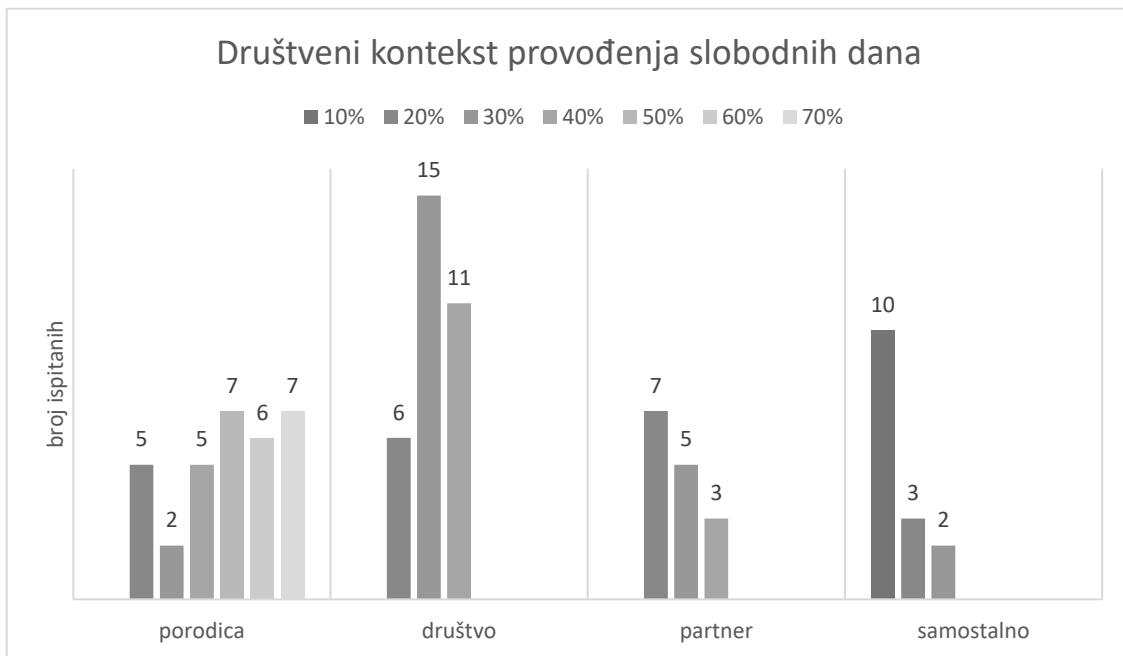
Grafikon 50: Tipovi aktivnosti provođenja slobodnog vremena za ispitane u Novom Pazaru neradnim danima u radnim sedmnicama

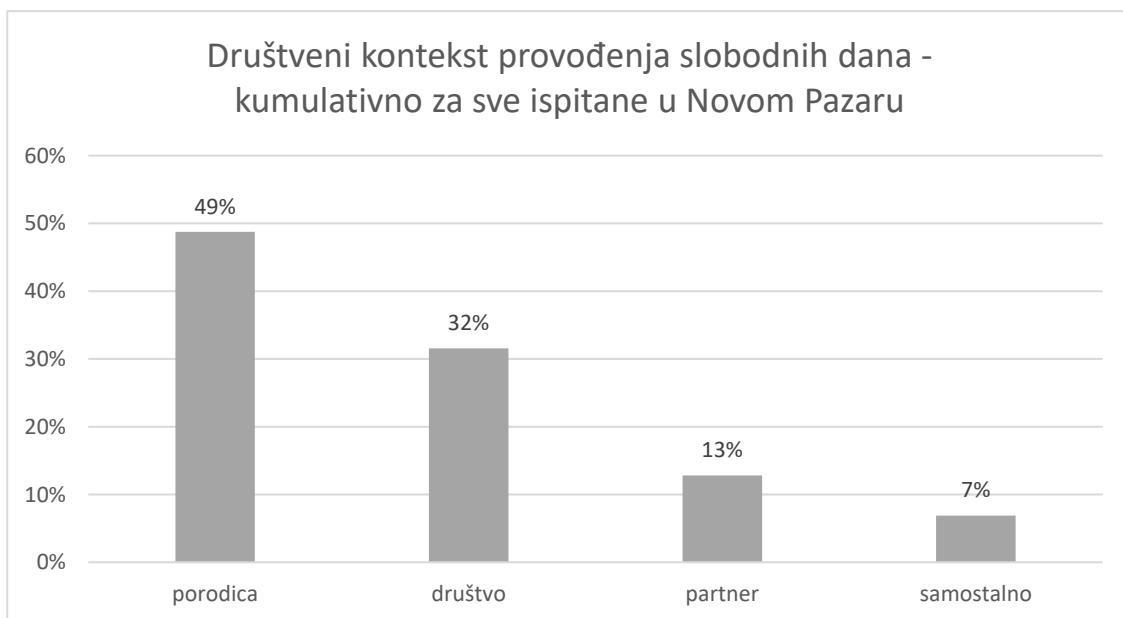
Grafikon 51: Prostor provođenja slobodnog vremena neradnim danima u radnoj sedmici ispitanih u Novom Pazaru

Grafikon 52: Prostori provođenja slobodnog vremena tokom neradnih dana, zbirno za sve ispitane u Novom Pazaru

Grafikon 53: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena tokom neradnih dana u radnim sedmnicama za ispitane u Novom Pazaru

Grafikon 54: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena tokom neradnih dana u radnim sedmnicama, kumulativno za sve ispitane u Novom Pazaru

7.4.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici – *midi* obrasci provođenja slobodnog vremena u Novom Pazaru

Grafikon 47 - Grafikon 54 određuju naredne pondere u prepoznatim kategorijama dualiteta za vrednovanje definisanih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na *midi* nivou, tj. tokom slobodnog dana u radnoj sedmici.

- Privatno (PR) – Javno (JA); 6,1-3,9 (61%-39%)
- Individualno (I) – Kolektivno(K); 0,7-9,3 (7%-93%)
- Fizički aktivno (A) – Pasivno (P); 3,5-6,5 (35%-65%)
- Komercijalno (KOM) – Nekomercijalno (NEK); 4,3-5,7 (43%-57%)

Pomoću izvedenih pondera odnosno vrednosnih koeficijenata aktivnosti prema preferencijama ispitanih moguće je dobiti i vrednosne koeficijente punih obrazaca, pa njih dalje možemo rangirati prema atraktivnosti kako je dato u narednim tabelama.

Tabela 66: Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici– Slučaj Novog Pazara

R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	2101.847
2	PR*K*P*KOM	1585.604
3	PR*K*A*NEK	1131.764
4	PR*K*A*KOM	853.7865
5	PR*I*P*NEK	158.2035
6	PR*I*P*KOM	119.3465
7	PR*I*A*NEK	85.1865
8	PR*I*A*KOM	64.2635
9	JA*K*P*NEK	1343.804
10	JA*K*P*KOM	1013.747
11	JA*K*A*NEK	723.5865
12	JA*K*A*KOM	545.8635
13	JA*I*P*NEK	101.1465
14	JA*I*P*KOM	76.3035
15	JA*I*A*NEK	54.4635
16	JA*I*A*KOM	41.0865

Tabela 67: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici po opadajućim vrednostima– Slučaj Novog Pazara

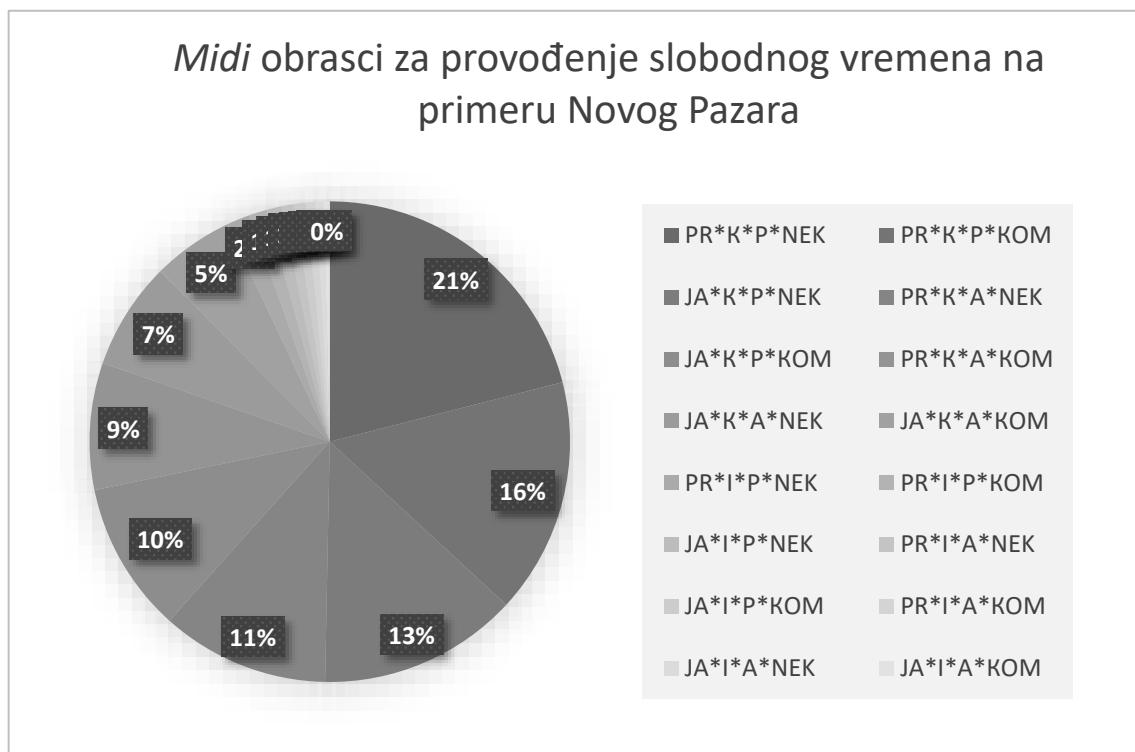
R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	2101.847
2	PR*K*P*KOM	1585.604
9	JA*K*P*NEK	1343.804
3	PR*K*A*NEK	1131.764
10	JA*K*P*KOM	1013.747
4	PR*K*A*KOM	853.7865
11	JA*K*A*NEK	723.5865
12	JA*K*A*KOM	545.8635
5	PR*I*P*NEK	158.2035
6	PR*I*P*KOM	119.3465
13	JA*I*P*NEK	101.1465
7	PR*I*A*NEK	85.1865
14	JA*I*P*KOM	76.3035
8	PR*I*A*KOM	64.2635
15	JA*I*A*NEK	54.4635
16	JA*I*A*KOM	41.0865

7.4.2. Prostorni omer *midi* obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima

Omer obrazaca provođenja slobodnog vremena na *midi* nivou, odnosno tokom neradnih dana u radnoj sedmici, je dat i na sledećem grafikonu. Distribucija *midi* obrazaca za provođenje slobodnog vremena, tj. slobodnog dana u radnoj sedmici, zavisi od:

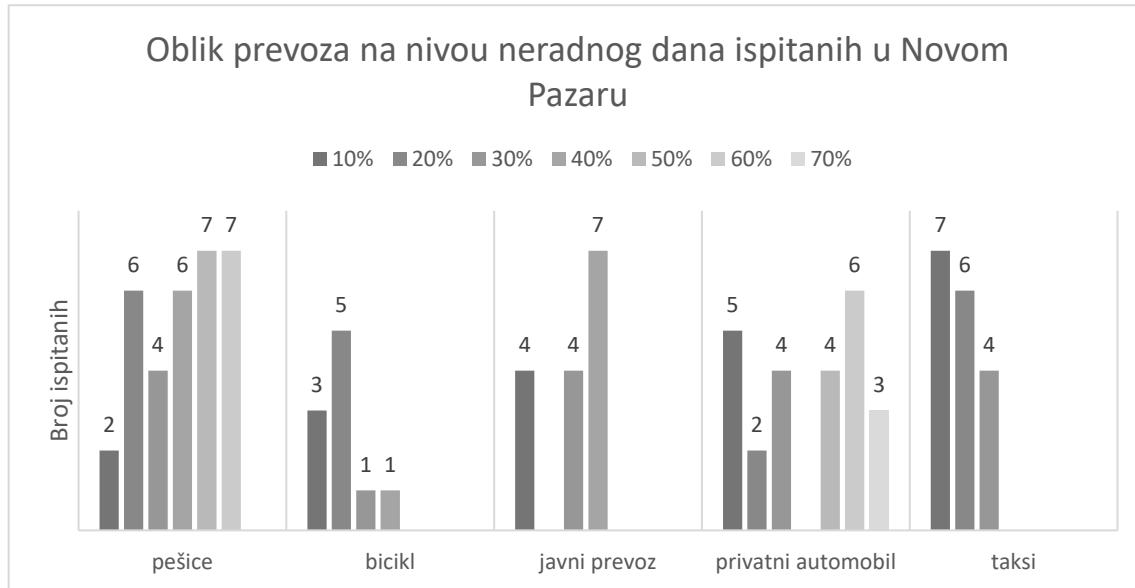
- količine slobodnog vremena, tj. broja slobodnih dana u sedmici
- oblika prevoza koji definiše domet

Slično kao za mikro nivo u prethodnom poglavlju, određujemo potrebne kapacitete obrazaca u gradu prema omeru atraktivnosti obrazaca i udelu modela prevoza. Zastupljenost modela prevoza tokom slobodnih dana u radnoj sedmici za ispitane u Novom Pazaru je data kroz naredne grafikone.

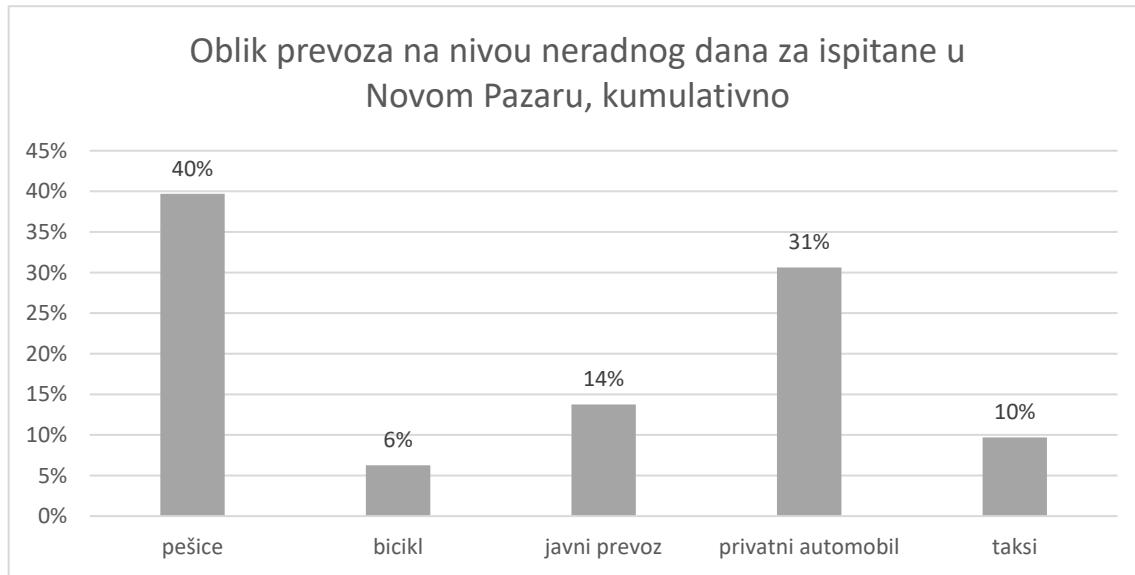

Grafikon 55: Omer *midi* obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Novog Pazara

Pošto ispitani u Novom Pazaru 52% vremena prema ličnim izjavama provode u privatnim uslovima stana, ostane oko polovine, tačnije 48% slobodnog vremena koje provode van stana, potencijalno u javnim prostorima. Primjeno na prosečna dva slobodna dana u radnoj sedmici, građanima Novog Pazara ostane oko 1 dan koji provode van stana, a prosečno vreme koje se odvaja na putovanja tokom neradnog dana, tj. na dolazak do željene lokacije iznosi 4 sata, što je predstavljeno u narednom grafikonu.

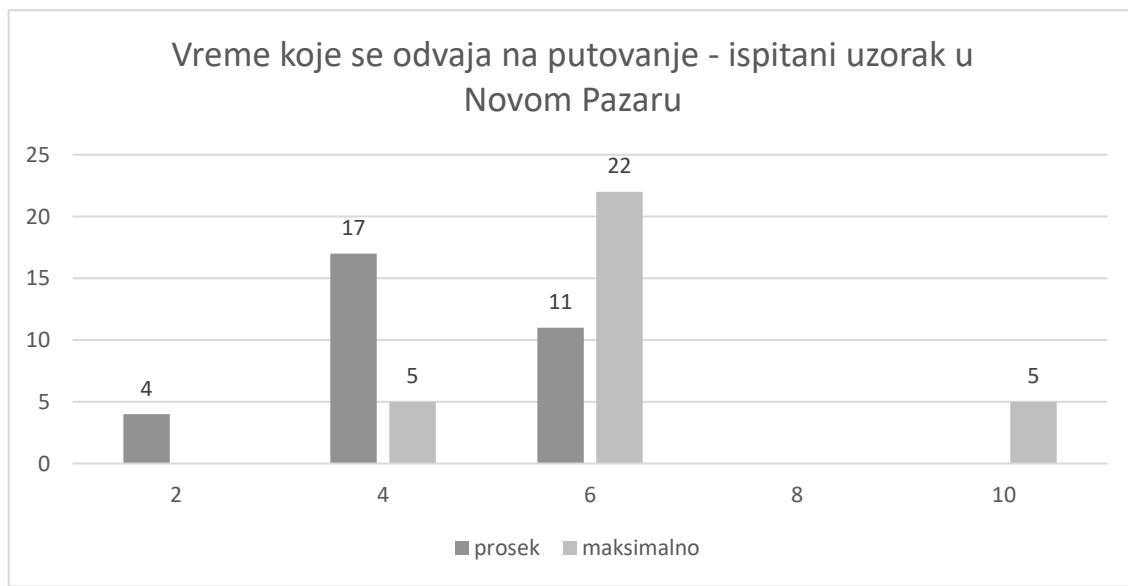

Grafikon 56: Modeli prevoza za ispitane u Novom Pazaru na nivou neradnog dana u radnoj sedmici

Grafikon 57: Modeli prevoza tokom neradnog dana u Novom Pazaru, po ukupnoj zastupljenosti u uzorku

Ispitani Novopazarci van grada provode svega 6% slobodnog vremena na *midi* nivou, tj. tokom neradnog dana, odnosno 9 od 32 ispitanih neki deo vremena provode van grada. Razmeštaj prostorno vremenskih obrazaca za *midi* nivo se vrši za puni kapacitet stanovnika grada umanjen za odsutnih 6%, a uvećan za broj vikend turista¹⁵³, primenjeno na ideo obrazaca (Tabela 67 i Grafikon 55).

Grafikon 58: Vreme koje se odvaja na putovanja za dolazak na destinaciju za provođenje slobodnog vremena tokom neradnih dana u Novom Pazaru

¹⁵³Republički zavod za statistiku redovno iznosi izveštaje o broju turista sa brojem noćenja prema regionima i na nacionalnom nivou po godinama i mesecima <http://data.stat.gov.rs/Home/Result/220203?languageCode=sr-Latn>, Turistička organizacija grada Novog Pazara je predstavila podatke o broju turista za 2015 godinu. primenom povećanja broja turista na republičkom nivou na poznati broj posetilaca Novog Pazara 2015 godine dobijamo broj 30657 turista koji su posetili Novi Pazar 2018. godine.

7.4.3. Prostorna distribucija *midi* prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Novog Pazara – računanje kapaciteta obrazaca

Kapaciteti koje je potrebno obezbiti po obrascima na nivou provođenja slobodnog vremena tokom neradnih dana u radnoj sedmici zavise od udela vremena koje se provodi u gradu, broja stanovnika, tj. površine i gustine naseljenosti i atraktivnosti obrazaca.

$$C_{(md)O_n \text{ (obrazac)}} = (S * p_{tgrad} * \rho_{grad} + N_{tur}) * O_n$$

Jednačina 15: Računanje kapaciteta za obrasce za provođenje slobodnog vremena na midi nivou u zavisnosti od vremena koje se provodi u gradu

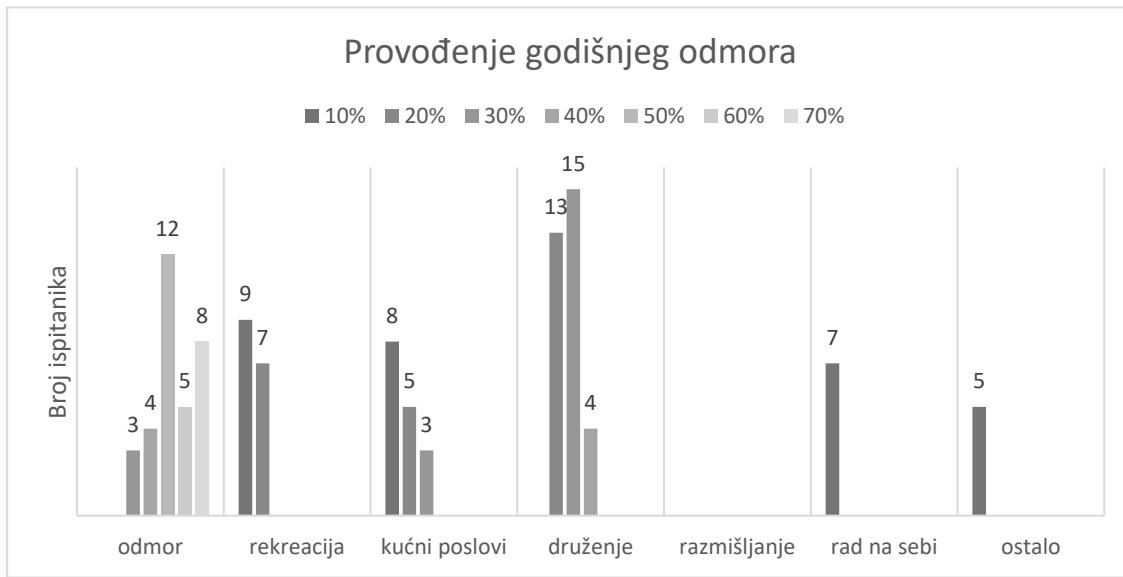
Gde je $C_{(md)O_n \text{ (obrazac)}}$: kapacitet n – tog obrazaca na *midi* nivou; S : površina na kojoj se obrasci distribuiraju – grad; p_{tgrad} : ideo vremena koji se provodi u gradu; ρ_{grad} : gustina stanovanja za analizirani grad uzeta kao prosečna ili gustina u užem gradskom jezgru; N_{tur} : broj turista, prosečan i maksimalan; O_n : omer n – tog obrasca

Tabela 68: Kapaciteti *midi* obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Novom Pazaru

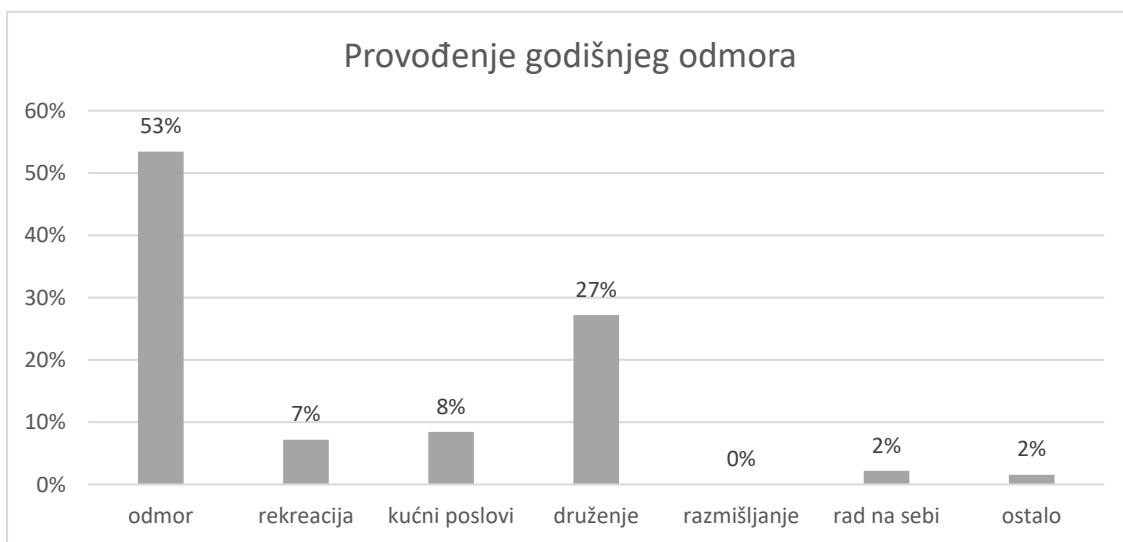
	Opis obrasca	$C_{(md)O_n}$	Vrednost obrasca	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 13.7 \text{ st/ha}$)		Kapacitet za maks gustinu ($\rho_{grad} = 42 \text{ st/ha}$)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(md)O_1}$	0.210185	13800.14		41439.79	
O ₂	PR*K*P*KOM	$C_{(md)O_2}$	0.15856	10410.63		31261.6	
O₃	JA*K*P*NEK	$C_{(md)O_3}$	0.13438	8823.039	8823	26494.3	26494
O ₄	PR*K*A*NEK	$C_{(md)O_4}$	0.113176	7430.844		22313.74	
O₅	JA*K*P*KOM	$C_{(md)O_5}$	0.101375	6655.977	6656	19986.93	19987
O ₆	PR*K*A*KOM	$C_{(md)O_6}$	0.085379	5605.722		16833.17	
O₇	JA*K*A*NEK	$C_{(md)O_7}$	0.072359	4750.865	4751	14266.16	14266
O₈	JA*K*A*KOM	$C_{(md)O_8}$	0.054586	3583.986	3584	10762.19	10762
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(md)O_9}$	0.01582	1038.72		3119.124	
O ₁₀	PR*I*P*KOM	$C_{(md)O_{10}}$	0.011935	783.5955		2353.023	
O₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(md)O_{11}}$	0.010115	664.0994	664	1994.194	1994
O ₁₂	PR*I*A*NEK	$C_{(md)O_{12}}$	0.008519	559.3106		1679.528	
O₁₃	JA*I*P*KOM	$C_{(md)O_{13}}$	0.00763	500.9873	501	1504.392	1504
O ₁₄	PR*I*A*KOM	$C_{(md)O_{14}}$	0.006426	421.936		1267.012	
O₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(md)O_{15}}$	0.005446	357.592	358	1073.797	1074
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(md)O_{16}}$	0.004109	269.7624	270	810.0571	810

Pošto smo distribuirali obrasce za provođenje slobodnog vremena na *mikro* nivou, dakle tokom radnog dana, možemo uporediti kapacitete obrazaca (Tabela 65 - Tabela 68) i uraditi distribuciju razlika u kapacitetima po obrascima na teritoriji grada, s obzirom da je zona *midi* obrasca teritorija grada. Jedan način da se to uradi je da se postojeći obrasci prošire do kapaciteta izračunatih u Tabela 68. Drugi način je da se u zoni grada distribuiraju razlike kapaciteta između *mikro* i *midi* obrazaca na način kako je predviđeno planskim dokumentima. Krajnji rezultat treba da bude takav da kapaciteti budu dovoljni da zadovoljavaju potrebe većih kapaciteta prikazanih u analiziranim tabelama. Analizom primera Novog Pazara i određivanjem *mikro* i *midi* kapaciteta dobijamo da su mikro kapaciteti dovoljni i veći od izračunatih *midi* kapaciteta, za sve obrasce osim JA*K*P*KOM i nije potrebo širiti već distribuiranu mrežu obrazaca za provođenje slobodnog vremena po zonama modela prevoza, kako je prikazano u prethodnim poglavljima.

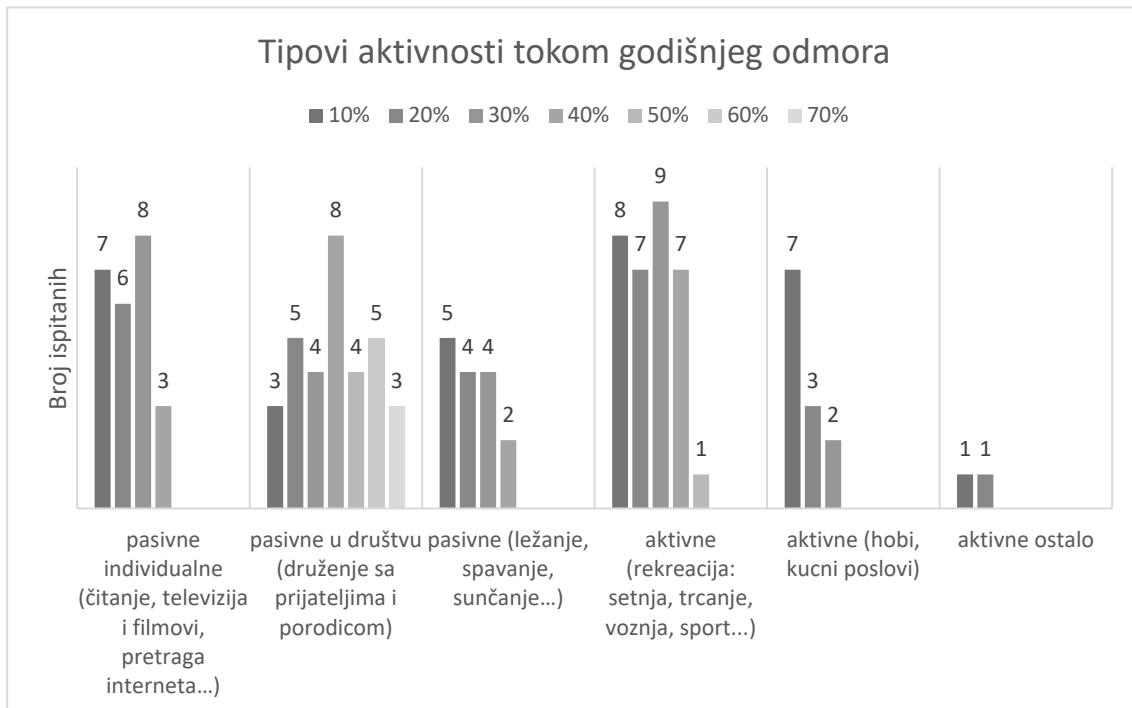
7.5. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjeg odmora i praznika u Novom Pazaru – Makro obrasci provođenja slobodnog vremena

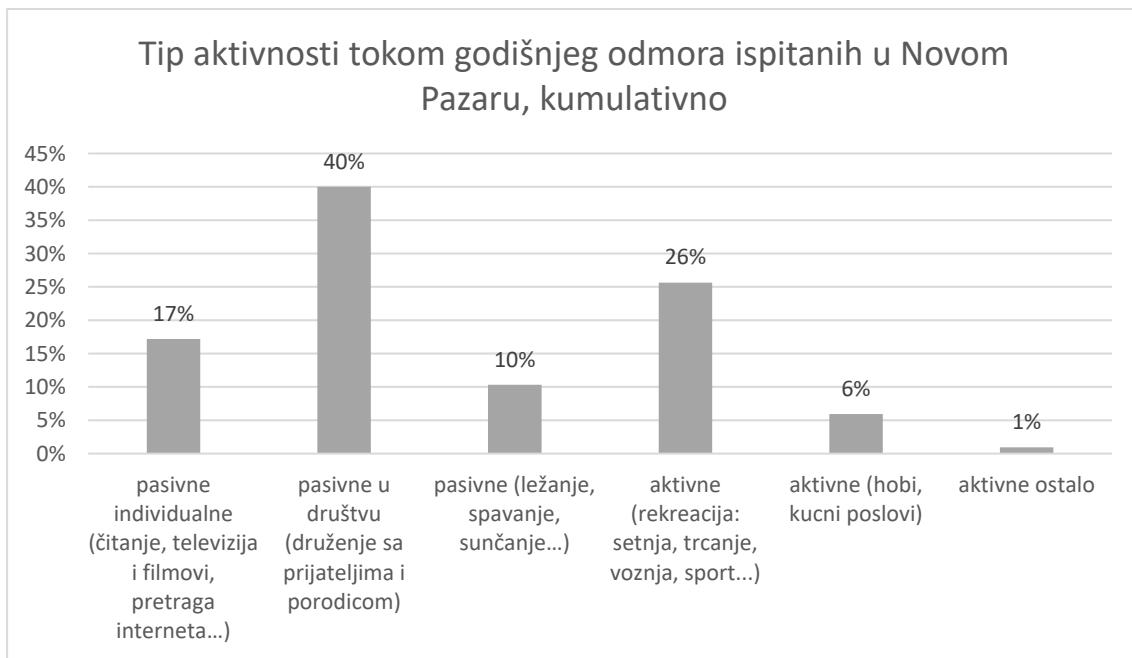
Grafikon 59: Provođenje slobodnog vremena u vreme praznika i godišnjih odmora ispitanih u Novom Pazaru

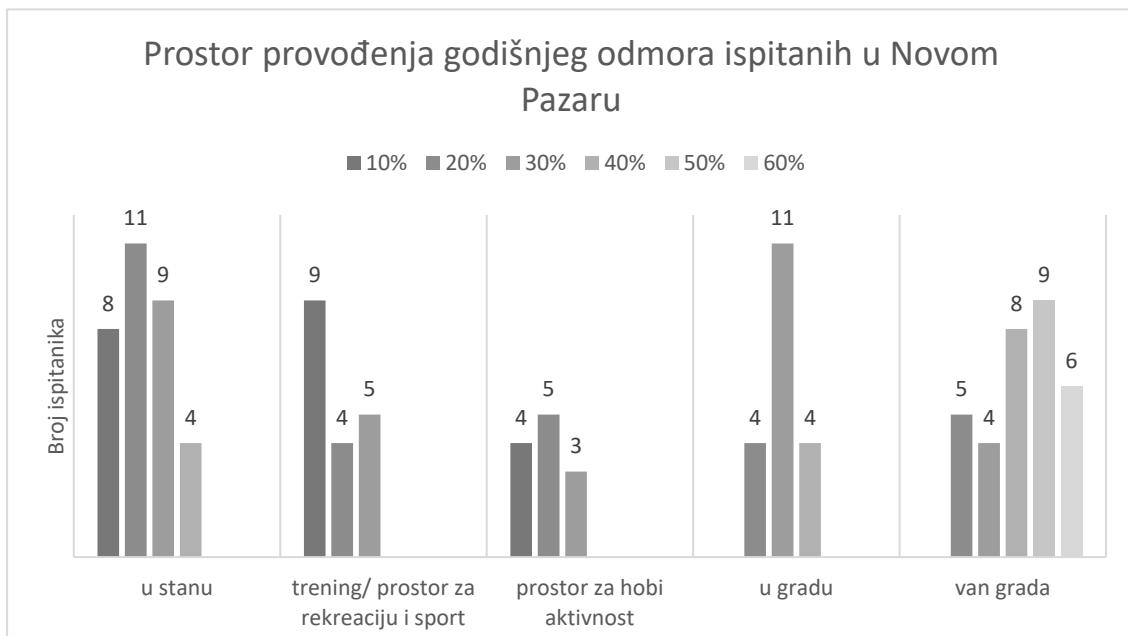
Grafikon 60: Provođenje godišnjeg odmora u vreme praznika i godišnjeg odmora, kumulativno, za sve ispitanе u Novom Pazaru

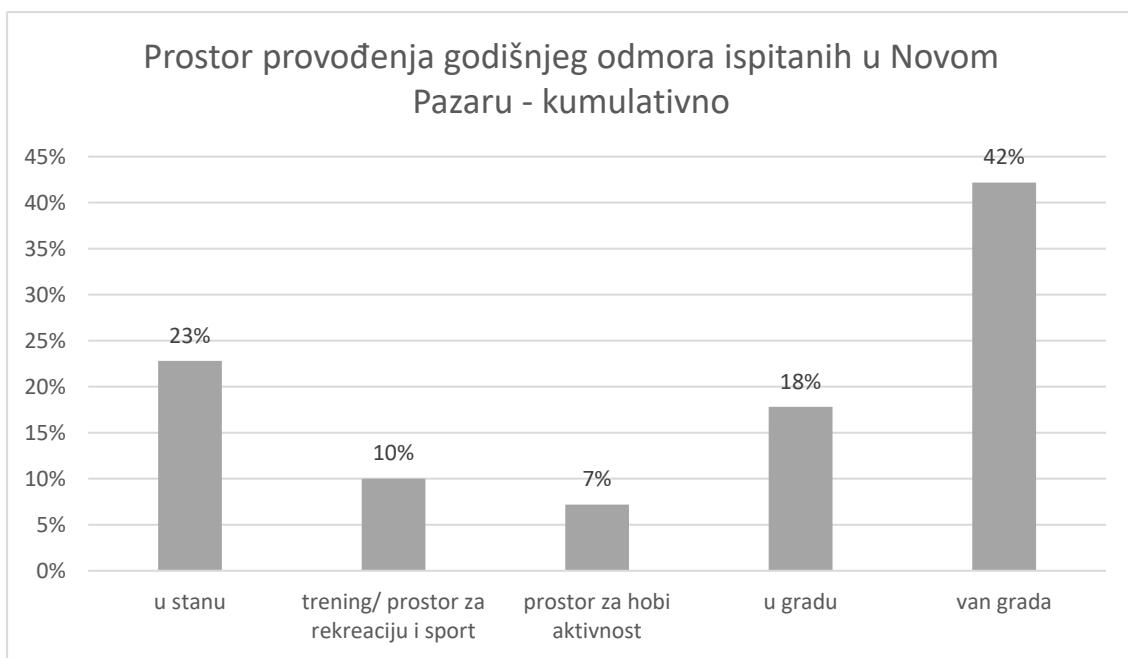
Grafikon 61: Aktivnosti prema tipu tokom godišnjeg odmora I praznika za ispitanu u Novom Pazaru

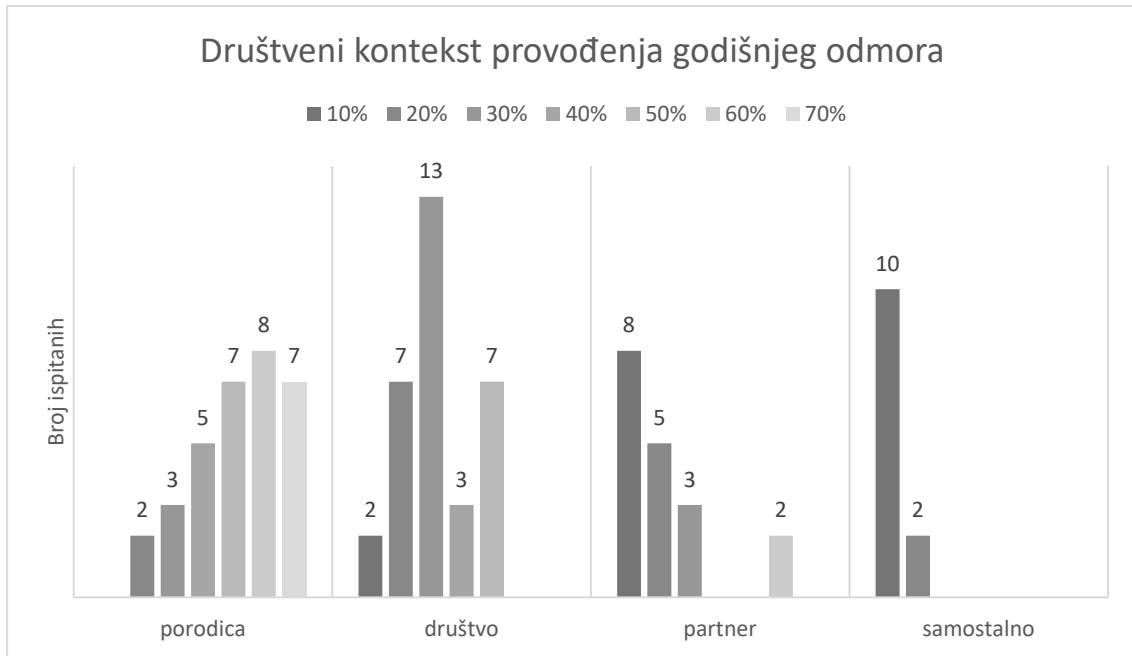
Grafikon 62: Slobodno vremenske aktivnosti prema tipu, tokom godišnjih odmora I praznika kumulativno za sve ispitanu u Novom Pazaru

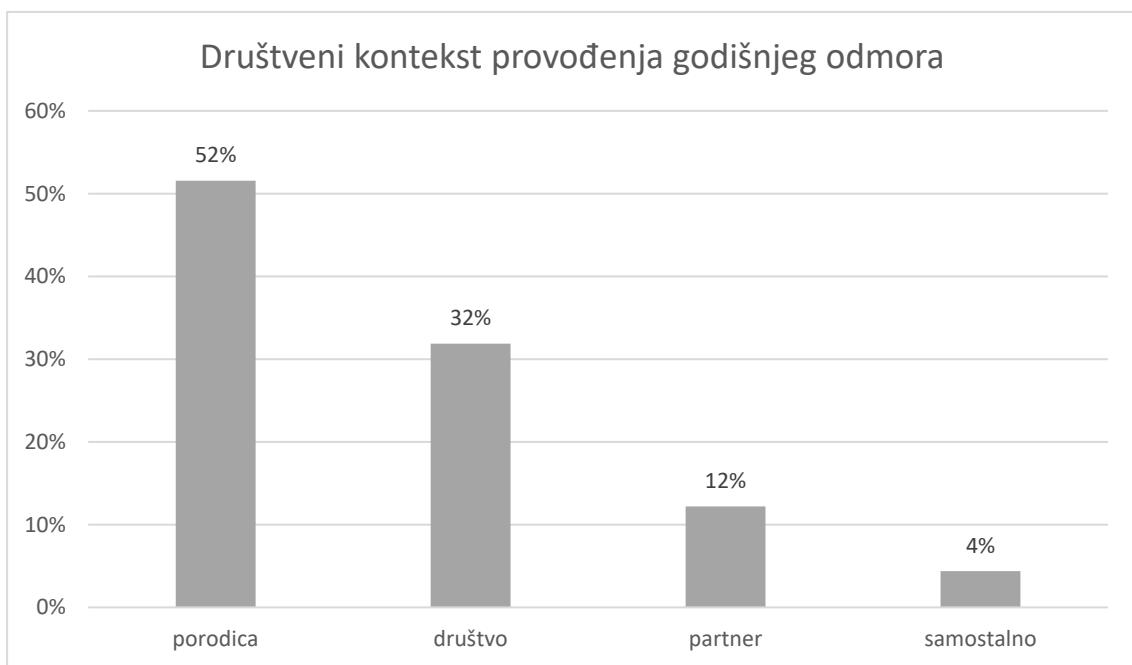
Grafikon 63: Prostori provođenja slobodnog vremena tokom praznika i godišnjih odmora za ispitane u Novom Pazaru

Grafikon 64: Prostori provođenja slobodnog vremena tokom godišnjih odmora i praznika za 32 ispitanih u Novom Pazaru

Grafikon 65: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena tokom godišnjih odmora i praznika za slučaj Novog Pazara

Grafikon 66: Procentualna raspodela ukupnog slobodnog vremena po društvenom kontekstu, tokom godišnjih odmora i praznika za sve ispitane u Novom Pazaru

7.5.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjeg odmora i praznika u Novom Pazaru– makro obrasci provođenja slobodnog vremena

Slično kao u poglavljima za nivoe *mikro* i *midi* obrazaca, na osnovu izvršenih ispitivanja uzorka (Grafikon 59 - Grafikon 66) možemo izvesti pondere kojima vrednujemo definisane obrasce za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjih odmora u prepoznatim kategorijama dualiteta.

- Privatno (PR) – Javno (JA); 3-7 (30%-70%)
- Individualno (I) – Kolektivno(K); 0,4-9,6 (4%-96%)
- Fizički aktivno (A) – Pasivno (P); 3,3-6,7 (33%-67%)
- Komercijalno (KOM) – Nekomercijalno (NEK); 3,7-6,3 (37%-63%)

U nastavku su dati obrasci sa vrednostima prema pripadajućim ponderima u kategorijama dualiteta na **makro** nivou, tj. tokom godišnjih odmora i praznika za slučaj Novog Pazara.

Tabela 69: Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na makro nivou tokom godišnjih odmora – Slučaj Novog Pazara

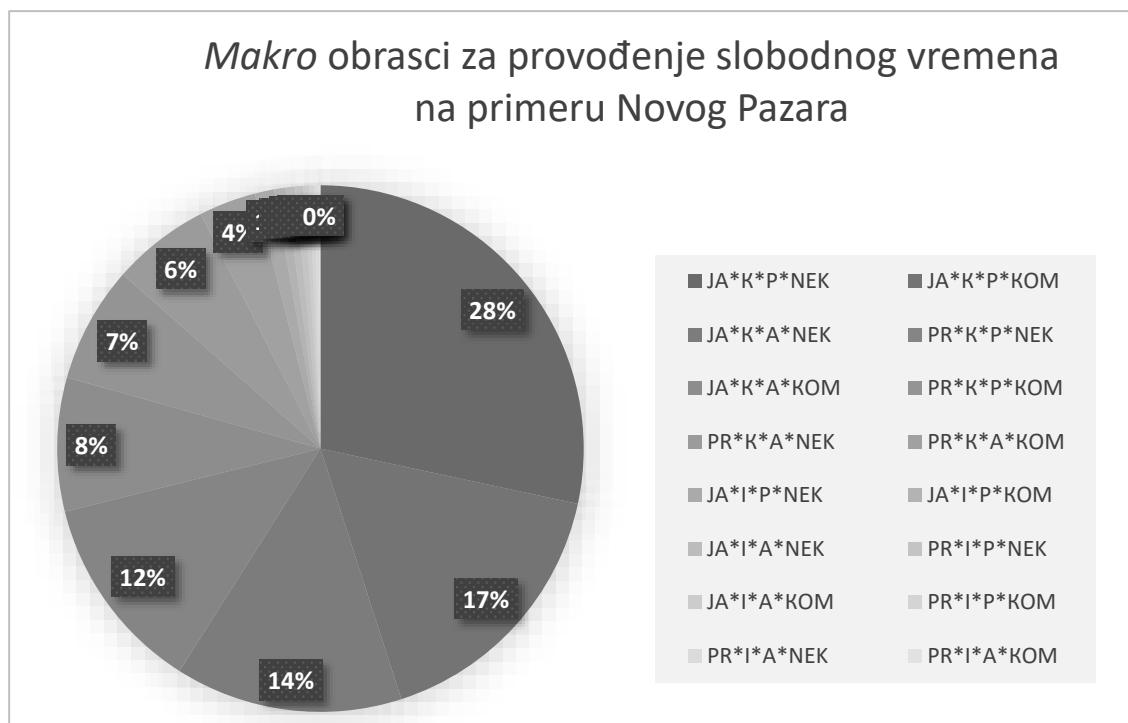
R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	1215.648
2	PR*K*P*KOM	713.952
3	PR*K*A*NEK	598.752
4	PR*K*A*KOM	351.648
5	PR*I*P*NEK	50.652
6	PR*I*P*KOM	29.748
7	PR*I*A*NEK	24.948
8	PR*I*A*KOM	14.652
9	JA*K*P*NEK	2836.512
10	JA*K*P*KOM	1665.888
11	JA*K*A*NEK	1397.088
12	JA*K*A*KOM	820.512
13	JA*I*P*NEK	713.952
14	JA*I*A*NEK	598.752
15	JA*I*A*KOM	351.648
16	JA*I*A*KOM	34.188

Tabela 70: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na makro nivou tokom godišnjih odmora opadajućim vrednostima– Slučaj Novog Pazara

R.B.	Obrazac	Vrednost
9	JA*K*P*NEK	2836.512
10	JA*K*P*KOM	1665.888
11	JA*K*A*NEK	1397.088
1	PR*K*P*NEK	1215.648
12	JA*K*A*KOM	820.512
2	PR*K*P*KOM	713.952
3	PR*K*A*NEK	598.752
4	PR*K*A*KOM	351.648
13	JA*I*P*NEK	34.188
14	JA*I*P*KOM	29.748
15	JA*I*A*NEK	24.948
5	PR*I*P*NEK	20.496
16	JA*I*A*KOM	14.652
6	PR*I*P*KOM	12.324
7	PR*I*A*NEK	11.192
8	PR*I*A*KOM	10.060

7.5.2. Prostorni omer makro obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima

Grafikon 64 sumira istraživanje uzorka 32 ispitanih u Novom Pazaru gde su se svi izjasnili da neki deo vremena tokom godišnjih odmora i praznika provode van grada, a kumulativno za sve ispitane to iznosi 42%. Ostalih 58% primenjujemo na broj potencijalno prisutnih građana ali ovaj broj uvećavamo za broj turista, i ovaj broj raspoređujemo na obrasce prema udelima kako prikazuju Tabela 70 i Grafikon 67.

Grafikon 67: Omer **makro** obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Novog Pazara

7.5.3. Prostorna distribucija makro prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena i računanje kapaciteta obrazaca na primeru Novog Pazara

Kapaciteti koje je potrebno obezrediti po obrascima na nivou provođenja slobodnog vremena tokom dana godišnjih odmora zavise od broja korisnika gradskih prostora i atraktivnosti obrazaca.

$$C_{(mac)O_n}(\text{obrazac}) = (S * p_{tgrad} * \rho_{grad} + N_{tur}) * O_n$$

Jednačina 16: Računanje kapaciteta za obrasce za provođenje slobodnog vremena na makro nivou u zavisnosti od vremena koje se provodi u gradu

Gde je $C_{(mac)O_n}$: kapacitet n – tog obrasca na **makro** nivou; S : površina na kojoj se obrasci distribuiraju – grad; p_{tgrad} : ideo vremena koji se provodi u gradu; ρ_{grad} : gustina stanovanja za analizirani grad uzeta kao prosečna ili gustina u užem gradskom jezgru; N_{tur} : broj turista, prosečan i maksimalan; O_n : omer n – tog obrasca

Tabela 71: Kapacitet makro obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Novom Pazaru

Opis obrasca	$C_{(mac)O_n}$	Vrednost obrasca	Kapacitet za pros. gustinu ($\rho_{grad} = 13.7 \text{ st/ha}$)		Kapacitet za maksimalnu gustinu ($\rho_{grad} = 42 \text{ st/ha}$)	
			15957.93	15958	47751.83	47752
O ₁	JA*K*P*NEK	$C_{(mac)O_1}$	0.283651	15957.93	15958	47751.83
O ₂	JA*K*P*KOM	$C_{(mac)O_2}$	0.166589	9372.119	9372	28044.72
O ₃	JA*K*A*NEK	$C_{(mac)O_3}$	0.139709	7859.877	7860	23519.56
O ₄	PR*K*P*NEK	$C_{(mac)O_4}$	0.121565	6839.114		20465.07
O ₅	JA*K*A*KOM	$C_{(mac)O_5}$	0.082051	4616.118	4616	13813.07
O ₆	PR*K*P*KOM	$C_{(mac)O_6}$	0.071395	4016.623		12019.17
O ₇	PR*K*A*NEK	$C_{(mac)O_7}$	0.059875	3368.519		10079.81
O ₈	PR*K*A*KOM	$C_{(mac)O_8}$	0.035165	1978.336		5919.889
O ₉	JA*I*P*NEK	$C_{(mac)O_9}$	0.011819	664.9139	665	1989.66
O ₁₀	JA*I*P*KOM	$C_{(mac)O_{10}}$	0.006941	390.505	391	1168.53
O ₁₁	JA*I*A*NEK	$C_{(mac)O_{11}}$	0.005821	327.4949	327	979.9816
O ₁₂	PR*I*P*NEK	$C_{(mac)O_{12}}$	0.005065	284.9631		852.7112
O ₁₃	JA*I*A*KOM	$C_{(mac)O_{13}}$	0.003419	192.3383	192	575.5447
O ₁₄	PR*I*P*KOM	$C_{(mac)O_{14}}$	0.002975	167.3593		500.7987
O ₁₅	PR*I*A*NEK	$C_{(mac)O_{15}}$	0.002495	140.355		419.9921
O ₁₆	PR*I*A*KOM	$C_{(mac)O_{16}}$	0.001465	82.43069		246.662

7.6. Zaključak istraživanja za Novi Pazar

Prostornom analizom, pa čak i pukim posmatranjem grada uviđa se da Novi Pazar ne obiluje javnim gradskim prostorima za provođenje slobodnog vremena, a pogotovo ne onim koji su nekomercijalne prirode. Uske ulice, velike frekventnosti bez biciklističkih staza sa uskim trotoarima ako ih uopšte ima, pešačenje i vožnju bicikla u Novom Pazaru čine daleko od ugodnih¹⁵⁴. Uprkos ovome pešačenje je najzastupljeniji model transporta, a i bicikl se koristi, istina malo ali se koristi. Unapređenje saobraćajne infrastrukture zato predstavlja goruću temu kojom se grad mora pozabaviti na svim institucionalnim nivoima. Ovo takođe uslovljava i aktivnosti provođenja slobodnog vremena a posebno njihov kvalitet, u smislu kvaliteta prostora njihove realizacije¹⁵⁵. Što se tiče obrazaca provođenja u slobodnom vremenu, u gradu su oni ograničeni na komercijalno provođenje slobodnog vremena koji se karakterišu kao zabava i druženje. Kulturna ponuda je ograničena¹⁵⁶, a aktivni oblici provođenja slobodnog vremena u samom gradu su locirani na prostore školskih igrališta i rekreacionog parka, uz još nekoliko komercijalizovanih sportskih terena i bazena koji se nalaze u gradu. Oni koji uživaju u šetnji, trčanju i vožnji bicikla radije idu na periferiju grada trasirajući rute prema manastirima Đurđevi stupovi i Sopoćani, tj. prema izvoru reke Raške, zatim prema banjama, Novopazarskoj i Rajčinovića i slično. Jasno je da uslovi za *mikro* obrasce provođenja slobodnog vremena u Novom Pazaru nisu takvi da mogu da pokriju različite potrebe. Potencijali svakako da postoje ali razvoj grada nije usmeren ka razvoju ovih potencijala i unapređenju uslova a provođenje slobodnog vremena, te unapređenju kvaliteta prostora u širem smislu. Javni gradski interes je interes svih građana, Novi Pazar je primer gde građani ulažu nula napora u obezbeđivanje javnog interesa koji je njihov u krajnjoj instanci. Privatni interes je neprikosnoven, privatnost je imperativ. U takvima uslovima javni prostori nemaju šanse. Posebno je zanimljivo bilo istraživati šta su zapravo potrebe stanovnika ovog grada i kako oni provode ili kako žele da provode svoje slobodno vreme.

Poređenjem Tabela 56, Tabela 67 i Tabela 70, uviđamo da je distribucija na *mikro* i *midi* nivou slična, dok se *makro* obrasci razlikuju. Ovo je u skladu sa očekivanjima jer moglo se pretpostaviti

¹⁵⁴ Pešačke zone su svedene na centralnu ulicu Kralja Petra i 28. Novembra, ukupne dužine 350 metara, kao i na Ulicu Vuka Karadžića pored Univerziteta i školskog kompleksa koja je zatvorena za automobilski saobraćaj u dužini od 270 m.

¹⁵⁵ O kvalitetu prostora provođenja slobodnog vremena je raspravljano u poglavljju 3.3.

¹⁵⁶ Bioskop u gradu ne postoji, pozorište nema redovan repertoar, a Dom kulture i druga kulturna udržuenja u gradu tek sporadično organizuju izložbe, predstave i muzičke festivalе.

da se ponašanje tokom godišnjeg odmora razlikuje od ponašanja tokom slobodnog dana u radnoj sedmici ili tokom radnog dana. Vrednosti koeficijenata na *mikro* nivou daju značajan primat obrascima koji prostore kategorisu kao privatne, što se odnosi na način korišćenja. Obrazac *nekomercijalnih prostora za pasivno provođenje slobodnog vremena u kolektivu i u privatnim uslovima* ($PR*K*P*NEK$) ima vrednost pondera 1,942 što je značajno više od prvog obrasca koji se odnosi na prostor koji je javni po načinu korišćenja, a to je *nekomercijalnih prostora za pasivno provođenje slobodnog vremena u kolektivu i u javnim uslovima* ($JA*K*P*NEK$), koji ima vrednost pondera 1,3498 Tabela 67. Najmanje atraktivni obrasci za provođenje slobodnog vremena su oni koji su za *individualno provođenje slobodnog vremena i to na fizički aktivan način*. *Midi* obrasci imaju sličnu raspodelu. Najatraktivniji obrazac su *nekomercijalni prostori za pasivno provođenje slobodnog vremena u kolektivu i u privatnim uslovima* ($PR*K*P*NEK$). Ovaj obrazac na *midi* nivou za slučaj Novog Pazara ima vrednost 2,1018, a prvi obrazac koji se odnosi na prostore javnog karaktera su *nekomercijalni prostori za pasivno provođenje slobodnog vremena u kolektivu i u javnim uslovima* ($JA*K*P*NEK$). Ovaj obrazac ima vrednost 1,3438.

Makro obrasci pokazuju drugačiju raspodelu u odnosu na prethodne nivoe. Na ovom nivou su obrasci koji se odnose na prostore koji su javni po karakteru. Najatraktivniji *makro* obrazac je onaj koji se odnosi na *nekomercijalne prostore za pasivno provođenje slobodnog vremena u kolektivu i u javnim uslovima* ($JA*K*P*NEK = 2,8365$). Uopšte obrasci koji se odnose na javne prostore pokazuju veće vrednosti pondera u odnosu na privatne prostore Tabela 70.

Tabela 72: Sumirane vrednosti kapaciteta obrazaca sa javnim načinom korišćenja za slučaj Novog Pazara

Opis obrasca	$C_{(nivo)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 13.7st/ha$)		Kapacitet za maksimalnu gustinu ($\rho_{grad} = 42 st/ha$)		
		$C_{(mac)O_1}$	15957.93	15958	47751.83	47752
O ₁	JA*K*P*NEK	$C_{(mac)O_1}$	15957.93	15958	47751.83	47752
O ₂	JA*K*P*KOM	$C_{(mac)O_2}$	9372.119	9372	28044.72	28045
O ₃	JA*K*A*NEK	$C_{(mac)O_3}$	7859.877	7860	23519.56	23520
O ₅	JA*K*A*KOM	$C_{(mac)O_5}$	4616.118	4616	13813.07	13813
O ₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(\Sigma mi)O_{11}}$	1018.719566	1019	3123.082	3132
O ₁₃	JA*I*P*KOM	$C_{(\Sigma mi)O_{13}}$	707.9237661	708	2170.277	2170
O ₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(\Sigma mi)O_{15}}$	624.3765081	624	1914.147	1914
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(\Sigma mi)O_{16}}$	433.8887599	434	1330.17	1330

Plava boja označava vrednost kapaciteta preuzetu iz *mikro* nivoaŽuta boja -II- *midi* nivoZelena boja -II- *makro* nivo

U prethodnoj tabeli su sumirane vrednosti kapaciteta obrazaca sa javnim načinom korišćenja koje je potrebno obezbediti u Novom Pazaru da bi se zadovoljile potrebe ovog grada na svim nivoima. Konfiguracija gradske matrice je takva da je integracija različitih obrazaca u gradskom jezgru nemoguća. Kao posledica javlja se segregacija stanovnika koji na različite načine uživaju u dokolici. Oni koji imaju novca mogu da ga troše u gradu, uglavnom u kafićima ili kupovini u buticima i radnjama lociranim u trgovačkim ulicama. Oni koji ne žele da troše novac u Novom Pazaru ili prepoznaju drugačije potrebe verovatno imaju izbor da budu kod kuće što odgovara privatnim obrascima provođenja slobodnog vremena, idu u park ili na rekreacioni centar¹⁵⁷, ili da idu van grada i tamo provode vreme, bilo u privatnim, javnim, komercijalnim, nekomercijalnim uslovima, na fizički aktivan ili pasivan način.

Pošto *makro* obrasci provođenja slobodnog vremena pokazuju drugačiji obrazac ponašanja moguće je razmotriti i sezonsku distribuciju potrebnih kapaciteta za makro nivo provođenja slobodnog vremena ali je onda potrebno uraditi dodatna istraživanja vremenske distribucije sezona godišnjih odmora i praznika, kao i kapacitete aktera za svaki nivo pojedinačno u gradu.

¹⁵⁷ Ograničen kapacitet od 3ha parka i još oko 6ha rekreacionog parka sa bazenima i drugim sadržajima koji su samo sezonski dostupni i takođe koštaju novac.

8. Rezultati istraživanja u Osijeku

8.1. Prostorna analiza Osijeka

Osijek je sedište Osječko-baranjske županije, koja ima površinu oko 4149 km², što čini 7,3% kopnene teritorije Hrvatske. U županiji živi 305.032 stanovnika (prema popisu iz 2011., to predstavlja oko 7,12% ukupnog stanovništva Hrvatske¹⁵⁸) što je čini jednom od većih hrvatskih županija. Ilustracija 34 prikazuje položaj Osječko-baranjske županije unutar teritorije Republike Hrvatske.

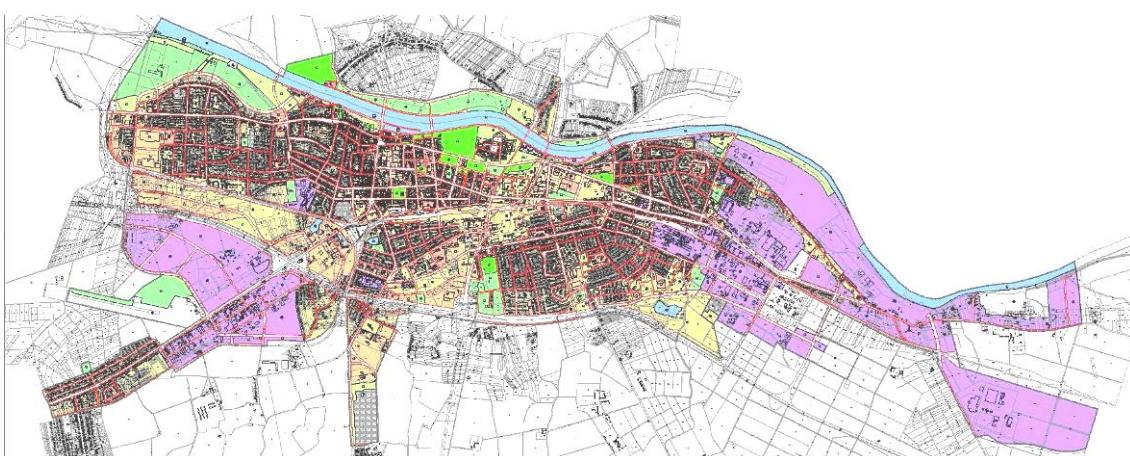
Ilustracija 34: Položaj Osječko-baranjske županije u RH, izvor: Osječko-baranjska županija¹⁵⁹

¹⁵⁸ Ukupan broj stanovnika u Hrvatskoj je 2011 iznosio 4.284.889. Izvor: Državni zavod za statistiku republike Hrvatske: *Popis 2011, 1468- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema spolu i starosti, statistički izveštaj*, Zagreb 2013. https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1468.pdf

¹⁵⁹ www.obz.hr/hr/pdf/zastitaokolisa/Osnova%20obiljezja.pdf

Osijek je kao svi gradovi bivše Jugoslavije, krajem XX veka bio suočen sa tranzicijom u političko-privrednom smislu što je uslovio prostornu transformaciju grada. Kraj socijalističkog uređenja doneo je nova pravila igre koja određuje tržišno orjentisani kapitalizam. Od proizvodnog industrijskog grada i nakon oporavka od ratnog i posleratnog stanja, Osijek 2000. godina otpočinje intenzivan razvoj u pravcu intenziviranja trgovачke funkcije grada sa ambicijom da postane trgovачki centar regije, kome gravitira ne samo područje Osječke županije, već cele Baranje, pa i širi deo Hrvatske, te Srbije (Vojvodine) i BiH¹⁶⁰ (Njegač, Gašparović, & Stipešević, 2010).

Policentrična struktura grada, koja je razumljiva s obzirom da je Osijek nastao spajanjem više bliskih naselja, formira poduznu konfiguraciju grada desne obale reke Drave. Reka Drava je premošćena pomoću dva mosta namenjena mešovitom saobraćaju (od čega jedan pripada obilaznici i autoputu E73), zatim su tu i železnički i pešački most koji spaja strogi centar grada, Tvrđu sa levom obalom. Generalni urbanistički plan za grad Osijek predviđa izgradnju novih mostova i još veću integraciju leve i desne obale reke, te širenje funkcija grada na levu obalu. Leva obala je trenutno aktivirana kao pretežno rekreativna zona sa delimično uređenim priobaljem na kojem su smešteni hipodrom, streličarski sportski kompleks, zoološki vrt, zatim auto kampersko naselje, sportsko rekreativni centar sa bazenima i šume i parkovi koji služe kao izletište građanima. Nešto dalje se nalazi naselje Tvrđica, ali koje već spada u periferiju grada. Leti se i u ovom gradu otvara sezona kupanja, a u Osijeku zvanično postoje 3 javna besplatna kupališta na Dravi i to: Pampas, Kopika i Podravlje kod železničkog mosta.

Ilustracija 35: Namena površina na teritoriji grada Osijeka prema izmenama i dopunama Generalnog urbanističkog plana 2017., Izvor: <https://www.osijek.hr/urbanisticki-planovi/generalni-urbanisticki-plan-grada-osijeka/gup-go-iid-2017/>

¹⁶⁰ U vreme pre raspada SFRJ Osijek je zaista bio industrijski centar kome je gravitiralo veliko područje panonske ravnice i šire.

Što se tiče rekreativnih sadržaja u zoni grada u samom Osjeku je smešteno 17 parkova ukupne površine 39 ha (Njegač, Gašparović, & Stipešević, 2010), od kojih su najznačajniji oni u strogom centru: Perivoj kralja Tomislava, Perivoj kralja Krešimira IV, Park kralja Držislava i Park kneza Branimira (Ilustracija 36). Svi ovi parkovi su locirani oko starog grada, tj. oko Tvrđe i čine zeleni prsten starog grada. Osim pomenutih, značajan po površini i funkciji je park sportske dvorane Zrinjevac, a ostali su dopunski parkovi u sklopu školskih dvorišta, univerzitetskog kampusa i medicinskih centara.

Razvoj grada je kontrolisano vođen kroz sve istorijske epohе, a posebno u vreme intenzivnog razvoja grada u drugoj polovini XX veka. Gustina stanovanja koja je se do danas zadržala prosečno niskom ($632 \text{ stanovnika/km}^2$ prosek u gradu¹⁶¹, maksimalnih $2800 \text{ stanovnika/km}^2$ u zoni strogog centra), obezbedila je zelene površine u stambenim blokovima, posebno onim koji smeštaju više porodično stanovanje. Ovim se stvaraju uslovi za obezbeđivanje visokog nivoa komfora koji je preduslov kvaliteta prostora¹⁶².

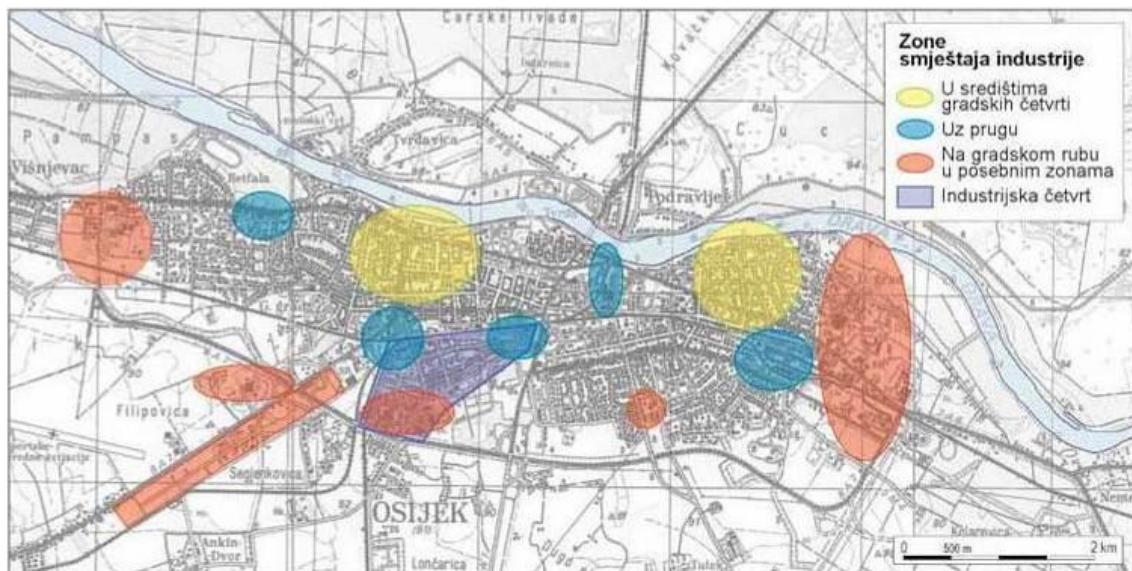

Ilustracija 36: Položaj parkova i rekreativnih zona u zoni strogog centra grada. Autorska intervencija na izvornoj mapi. Izvor: Državna geodetska uprava R. Hrvatske, <https://geoportal.dgu.hr/>

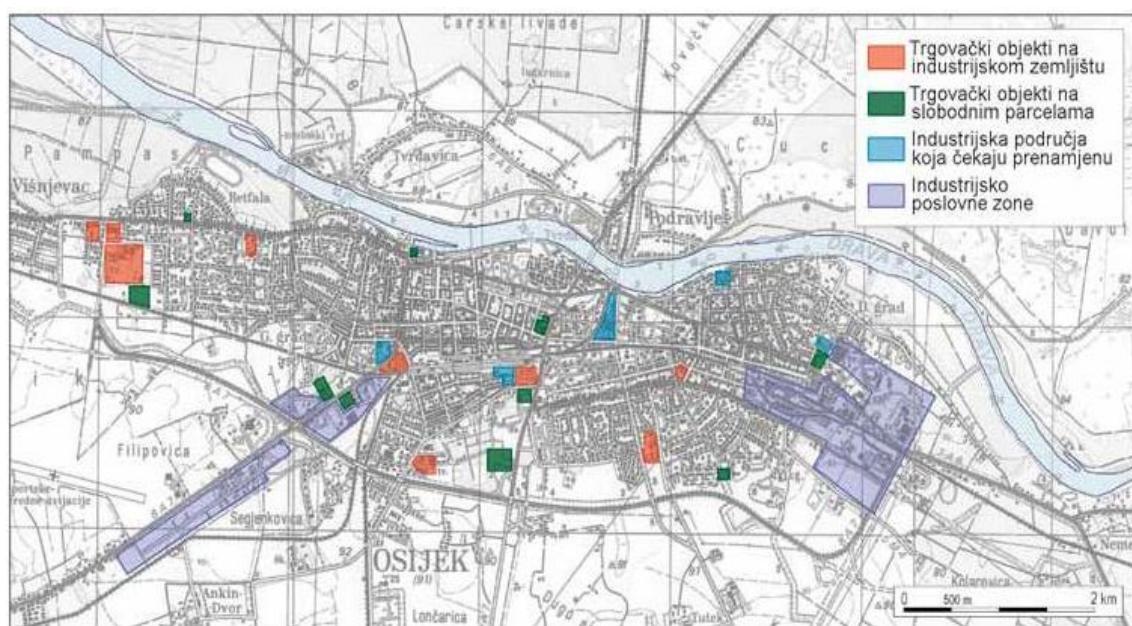
¹⁶¹ Izvor: Izmenjen i dopunjeni Generalni urbanistički plan grada Osijeka, 2017. Dostupno na: <https://www.osijek.hr/urbanisticki-planovi/generalni-urbanisticki-plan-grada-osijeka/>

¹⁶² Vidi poglavlje 0

Funkcije centra grada, odnosno poslovne funkcije su smeštene mahom u zoni Gornjeg grada u kome se nalazi i strogi centar, Tvrđa, sa pešačkom zonom a odakle se poslovne trase radijalno šire duž Drave prema istoku i zapadu, odnosno prema autobuskoj i železničkoj stanici na jugu. Industrija na prelazu vekova doživljava transformaciju na globalnom nivou, pa ovaj trend nije zaobišao ni Osijek. Proizvodna industrija se prvo potiskuje na marginе grada (Ilustracija 37), a zatim industrijski centri u radnim zonama grada doživljavaju prenamenu u trgovinske centre, a time su i atraktivnost i način korišćenja ovih zona menjaju (Ilustracija 38).

Ilustracija 37: Zone razmještaja industrije u Osijeku, izvor: (Njegač, Gašparović, & Stipešević, 2010, str. 109)

Ilustracija 38: Razmeštaj trgovačkih objekata i nove industrijsko-poslovne zone Osijeka, izvor (Njegač, Gašparović, & Stipešević, 2010, str. 111)

Komercijalni obrasci provođenja slobodnog vremena posebno na *mikro* i *midi*, ali i *makro* nivou, u slučaju Osijeka imaju mogućnost realizacije u zoni centra grada (Tvrđa i Gornji grad) gde se nalaze kafići, restorani i klubovi koji različitim programom zadovoljavaju različite ukuse publike¹⁶³. Što se tiče ostalih komercijalnih obrazaca provođenja slobodnog vremena, možemo izdvojiti aktivnosti šopinga koji su locirani u centru grada i na lokacijama tržnih centara kako prikazuje Ilustracija 38, zatim aktivnosti sporta i rekreacije u komercijalnim uslovima (teretane i komercijalni tereni) ravnomerno zastupljeni širom grada, kao i aktivnosti kulture i umetnosti koji se prostorno smeštaju u pozorištu, bioskopima, umetničkim galerijama, bibliotekama i slično¹⁶⁴. Nekomercijalni obrasci provođenja slobodnog vremena u Osijeku kao što je spomenuto materijalizuju se u rekreativnim zelenim i parkovskim zonama u gradu koje su dostupne svima i poprilično su dobro distribuirane u urbanoj matrici grada. Ovo se odnosi na uređene parkove i blokovske zelene površine u zonama sa blokovima više porodičnog stanovanja. U Osijeku se tokom cele godine organizuju manifestacije i festivali različitog programskog sadržaja na više lokacija u gradu koji publici pružaju mogućnost provođenja slobodnog vremena na drugačiji način od svakodnevnog.¹⁶⁵

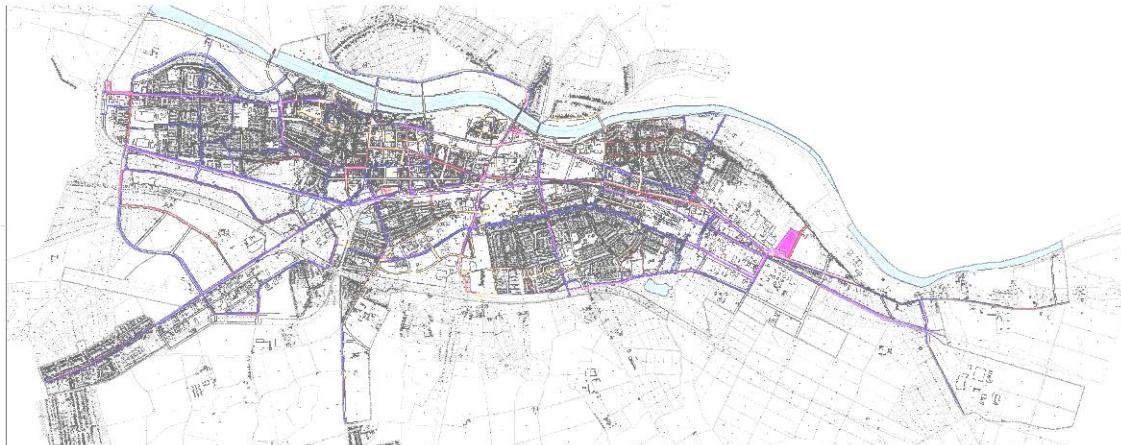
Ilustracija 39: Primer festivala koji se organizuju u Osijeku: Osječko ljeto kulture <http://ljetokulture.osijek.hr/> i Sunset Run / Run4fun festival: <https://sites.google.com/view/sunsetrunosijek/home>

¹⁶³ Turisitička zajednica grada Osijeka <https://www.tzosijek.hr/nocni-klubovi-90>

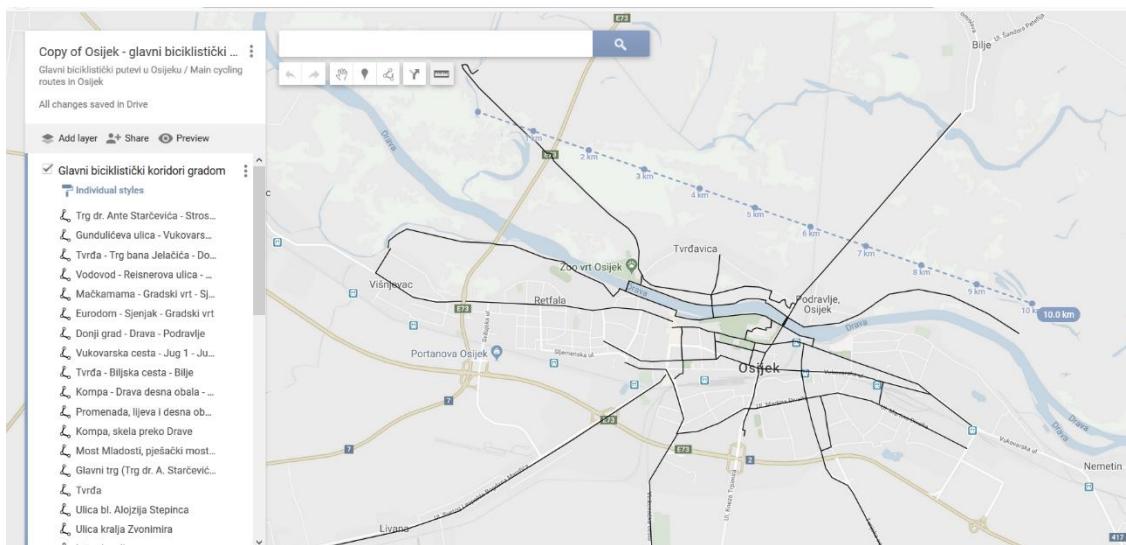
¹⁶⁴ Osijek se poslednjih godina može pohvaliti širokom umetničkom i kulturnom ponudom. Osim Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku koje ima redovan repertoar i postoji i Ddečje kazalište u kojima se igraju domaće i gostujuće predstave. Popularna filmska umetnost se emituje u nekoliko bioskopa smeštenih u tržnim centrima, a Osijek organizuje i Osijek film festival koji nudi repertoar manje komercijalne prirode publici nešto istančenijeg ukusa. Umetnost se promoviše u galerijama, a Umetnička akademija pri Sveučilištu Josipa Juraja Štrosmajera postavlja umetničke standarde i obezbeđuje kvalitetnu ponudu u ovom gradu, istovremeno obrazujući publiku kao auditorijum koji tu umetnost doživljava.

¹⁶⁵ <https://www.tzosijek.hr/manifestacije-i-festivali-113>

Osijek ima prilično razvijenu biciklističku infrastrukturu u gradu i bicikl se kao model prevoza jako ohrabruje. Generalni urbanistički plan predviđa razvoj široke biciklističke mreže koje trasiraju, tj. povezuju ceo grad (Ilustracija 40). Ovi planovi se vrlo dobro realizuju što pokazuje mapa biciklističkih trasa i koridora grada Osijeka, predstavljena u nastavku (Ilustracija 41).

Ilustracija 40: Mapa pešačkog, biciklističkog i javnog saobraćaja u Osijeku. Plavom bojom prikazane planirane biciklističke trase izvor GUP2017: <https://www.osijek.hr/urbanisticki-planovi/generalni-urbanisticki-plan-grada-osijeka/gup-go-iid-2017/>

Ilustracija 41: Interaktivna online mapa biciklističkih trasa i koridora u Osijeku. Izvor: <https://www.google.com/maps/d/edit?mid=101V7TEHuDvr1ZNR2XxNEtxGGU5HvkOXJ&ll=45.561820477518296%2C18.66259573383786&z=13>

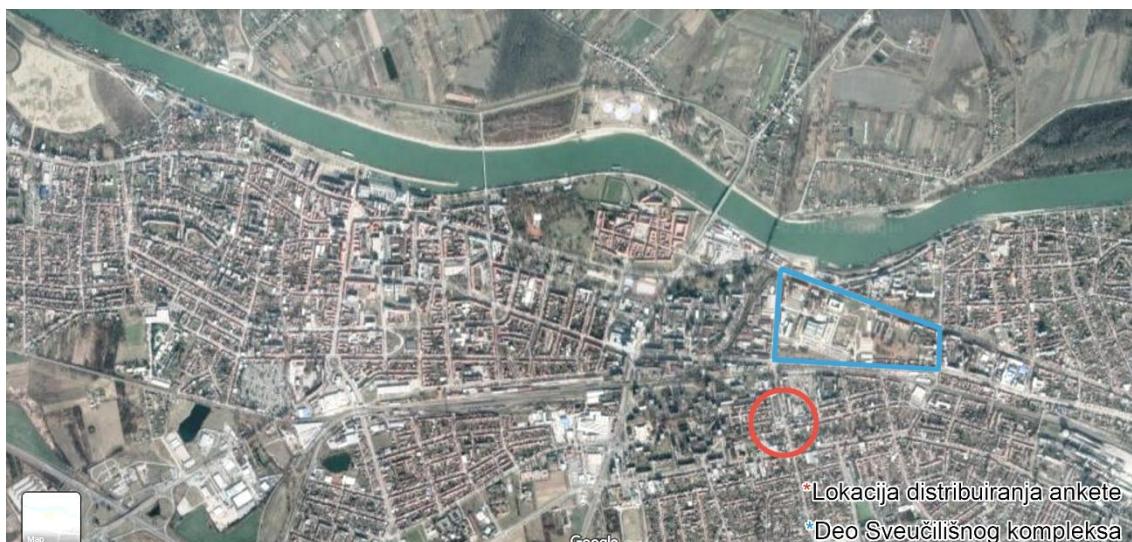
8.2. Ispitivanje uzorka stanovništva u Osijeku

Istraživanje u Osijeku je sprovedeno u blizini fakulteta. Anketa je podeljena posetiocima vrlo posećenog kafića čija je lokacija okvirno data na mapi ispod. Od 31 osobe kojoj je bilo ponuđeno da popuni anketu¹⁶⁶ njih 21 je to učinilo, a rezultati su predstavljeni u nastavku. Na teritoriji samog grada Osijeka je 2011. godine prema popisu živelo 108.048 osoba, od čega je 50.357 (46,6%) muškaraca i 57.691 (53,4%) žena. Anketu u Osijeku je popunila 21 osoba podaci su obrađeni pomoću digitalnih alata SPSS v23 i Microsoft Excel 2013 i rezultati su dati u narednim tabelama i grafikonima

Tabela 73: Pol ispitanika u Osijeku

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	muški	10	47.6	47.6	47.6
	ženski	11	52.4	52.4	100.0
	Total	21	100.0	100.0	

Od 21 ispitane osobe 11 je bilo žena, a 10 muškaraca, što procentualno čini 47,6% muškaraca i 52,4% žena. Ovaj odnos dobro oslikava polnu strukturu u gradu Osijeku (46,6% muškaraca i 53,4% žena u gradu). I u pogledu polne strukture uzorka utvrđujemo da je uzorak reprezentativan u statistički značajnom nivou.

Ilustracija 42: Okvirna lokacija distribuiranja ankete u odnosu na Sveučilišni kampus. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

¹⁶⁶ Uslov za popunjavanje ankete je starost ispitanika preko 15 godina.

Tabela 74: Starost ispitanika (godine)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mladi 15 do 25	9	42.9	42.9	42.9
	25-35	9	42.9	42.9	85.7
	35-65	3	14.3	14.3	100.0
	Total	21	100.0	100.0	

Prema podacima iz popisa u Osijeku je 2011. godine živelo 73921 osoba 15-65 godina, od čega 47,9% muškaraca i 52,1% žena, pa s obzirom na starosnu strukturu uzorka (svi ispitani su između 15 i 65 godina), polna struktura iz Tabela 73 još preciznije oslikava stanje u populaciji 15-65 godina.¹⁶⁷

Tabela 75: Mesto prebivališta (grad ispitivanja ili drugo)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mesto ispitivanja	21	100.0	100.0

Tabela 76: Mesto rođenja (grad ispitivanja ili drugo)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mesto ispitivanja	16	76.2	76.2
	drugo	5	23.8	23.8
	Total	21	100.0	100.0

Svi ispitani su naveli Osijek kao mesto prebivališta a njih 16 od 21 je navelo Osijek kao rodni grad. Grad Osijek je univerzitetski i administrativni regionalni centar i kao takav nudi privlači značajniji broj ljudi od drugih manjih mesta u okruženju.

Tabela 77: Stepen stručne spreme i obrazovanja

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	srednja	14	66.7	66.7
	visoka	7	33.3	33.3
	Total	21	100.0	100.0

Prema kriterijumu obrazovanja Osječko-baranjska regija ima niži prosek od republičkog¹⁶⁸. Ispitani uzorak ne oslikava ovo stanje i 1/3 ispitanih ima završene studije, ali je ovaj kriterijum

¹⁶⁷ Državni zavod za statistiku republike Hrvatske: *Popis 2011, 1468- Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011. Stanovništvo prema spolu i starosti*, statistički izveštaj, Zagreb 2013.
https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1468.pdf

¹⁶⁸ Državni zavod za statistiku republike Hrvatske: *Popis 2011, 1582- Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011. Stanovništvo prema obrazovnim obilježjima*, statistički izveštaj, Zagreb 2016.
https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1582.pdf

bilo značajno istražiti za procenu sposobnosti za uživanje u dokolici o čemu će biti više reči u narednim poglavljima.

Tabela 78: Radni status

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zaposlen	10	47.6	47.6	47.6
	nezaposlen	2	9.5	9.5	57.1
	student	9	42.9	42.9	100.0
	Total	21	100.0	100.0	

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Republici Hrvatskoj, u Osijeku je bilo 8206 nezaposlenih stanovnika od ukupno 92722 osoba starijih od 15 godina koliko je u tom trenutku živelo u Osjeku¹⁶⁹. Od tada, Osijek, kao i Hrvatska beleže smanjenje stope nezaposlenosti¹⁷⁰. U ispitanom uzorku od 21 osobe, 2 su se izjasnile kao nezaposlene, što odgovara udelu 9,5% koji je na statistički značajnom nivou sličan rezultatima iz popisa 2011. 8,8% (11,1%)¹⁷¹

Tabela 79: Mesečni prihodi

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	do mesečne minimalne plate za grad	8	38.1	38.1	38.1
	od minimalne do prosečne plate za grad	4	19.0	19.0	57.1
	od prosečne plate do potrošačke korpe	5	23.8	23.8	81.0
	preko minimalne potrošačke korpe	4	19.0	19.0	100.0
	Total	21	100.0	100.0	

Granična mesečna primanja za ispitivani period se odnose na trendove za grad Osijek u vreme ispitivanja, tj. na 2017. godinu.

1. Minimalna mesečna plata u gradu je iznosila približno 450 € (evra)
2. Prosečna mesečna plata u gradu je iznosila 800 €
3. Prosečna potrošačka korpa je iznosila 1200 €

¹⁶⁹ Državni zavod za statistiku republike Hrvatske: *Popis 2011, 1585- Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011. Stanovništvo prema ekonomskim obilježjima*, statistički izveštaj, Zagreb 2016. https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1585.pdf

¹⁷⁰ <http://www.hzz.hr/statistika/>

¹⁷¹ 8,8% je udeo nezaposlenih u broju stanovnika starijih od 15 godina u Osjeku, a 11,1% je udeo u populaciji 15-65 godina.

Tabela 80: Deljenje stana („Živim sa“)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	sa partnerom	5	23.8	23.8	23.8
	sa roditeljima	7	33.3	33.3	57.1
	sa porodicom	5	23.8	23.8	81.0
	sa cimerima	4	19.0	19.0	100.0
	Total	21	100.0	100.0	

S obzirom na strukturu ispitanih i stanovništva u gradu uopšte, životni standard u pogledu stanarskih uslova se može okarakterisati kao skroman i to dokazuje 19% ispitanih koji su stan delili sa cimerima i 33,3% njih koji su živelii sa roditeljima.

Tabela 81: Pauza (slobodno vreme unutar druge primarne aktivnosti)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 tokom radnog vremena na radnom mestu	9	42.9	42.9	42.9
	Jednom tokom radnog vremena van radnog mesta	5	23.8	23.8	66.7
	Više puta tokom radnog vremena na radnom mestu	5	23.8	23.8	90.5
	Više puta tokom radnog vremena van radnog mesta	2	9.5	9.5	100.0
	Total	21	100.0	100.0	

Tabela 82: Količina slobodnog vremena tokom radnog dana (sati)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	do 2 sata	3	14.3	14.3	14.3
	2-5 sati	7	33.3	33.3	47.6
	5-8 sati	10	47.6	47.6	95.2
	8+ sati	1	4.8	4.8	100.0
	Total	21	100.0	100.0	

Tabela 83: Broj slobodnih dana u toku radne sedmice

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0 dana	1	4.8	4.8	4.8
	1 dan	2	9.5	9.5	14.3
	2 dana	15	71.4	71.4	85.7
	3 dana	1	4.8	4.8	90.5
	4+ dana	2	9.5	9.5	100.0
	Total	21	100.0	100.0	

Tabela 84: Broj dana godišnjeg odmora

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	10-20	3	14.3	14.3	14.3
	20-35	14	66.7	66.7	81.0
	35+	4	19.0	19.0	100.0
	Total	21	100.0	100.0	

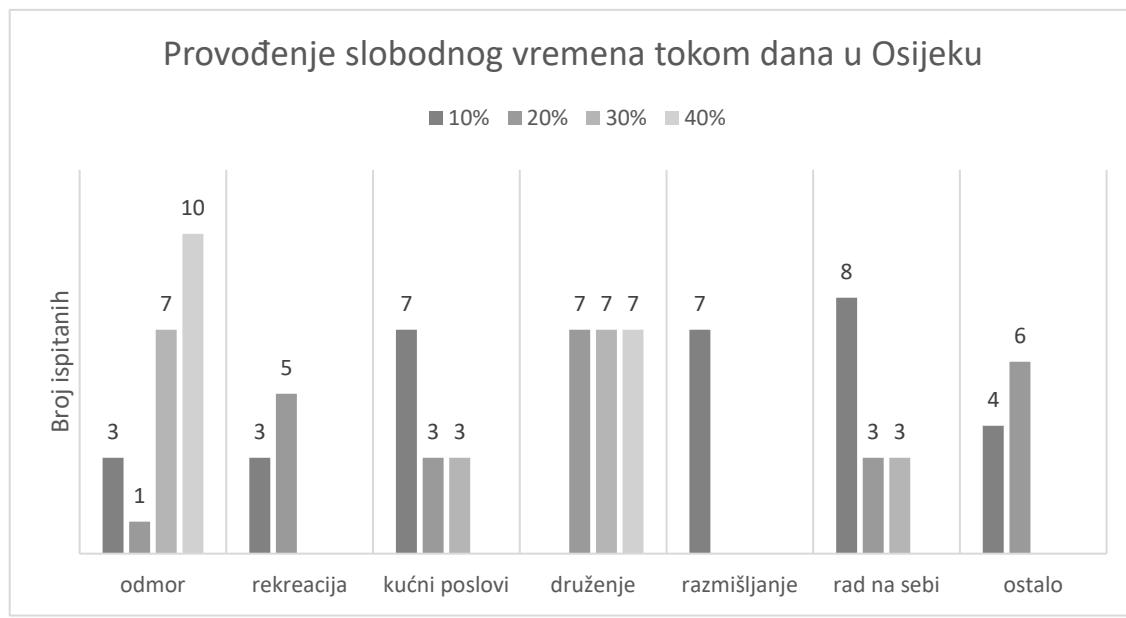
Tabela 85: Putovanja van grada u slobodnom vremenu

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0-3 puta godišnje	6	28.6	28.6	28.6
	3-6 puta godišnje	8	38.1	38.1	66.7
	1-2 puta mesečno	4	19.0	19.0	85.7
	3-4 puta mesečno	3	14.3	14.3	100.0
	Total	21	100.0	100.0	

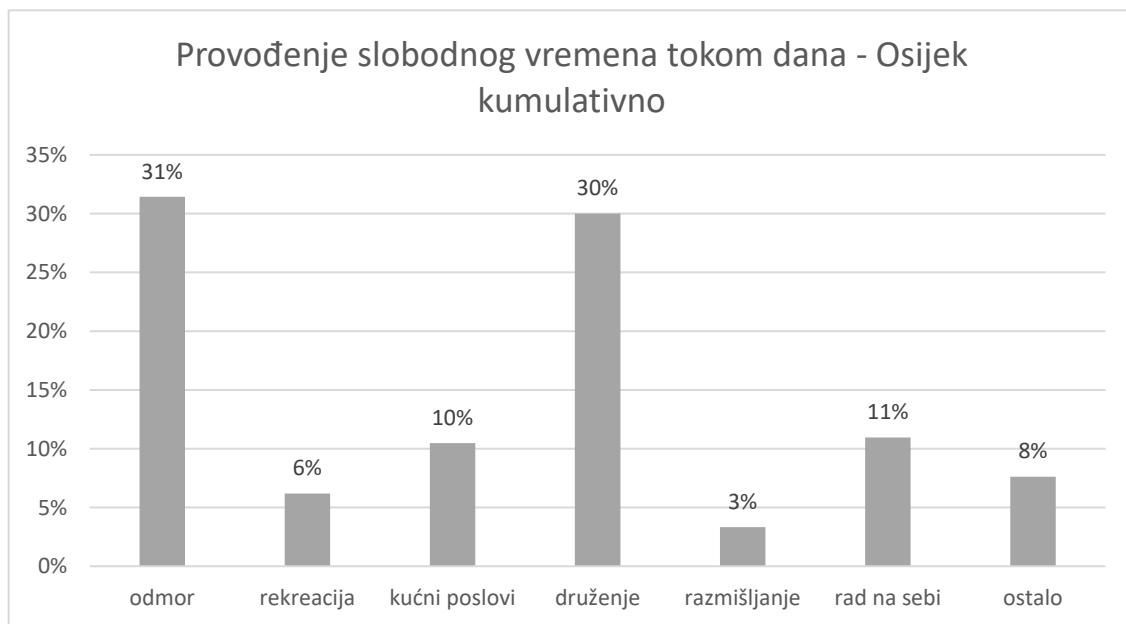
Tabela 86: Putovanja u svrhu odmora

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0 puta godišnje	1	4.8	4.8	4.8
	jednom godišnje	8	38.1	38.1	42.9
	2 puta godišnje	10	47.6	47.6	90.5
	3+ puta godišnje	2	9.5	9.5	100.0
	Total	21	100.0	100.0	

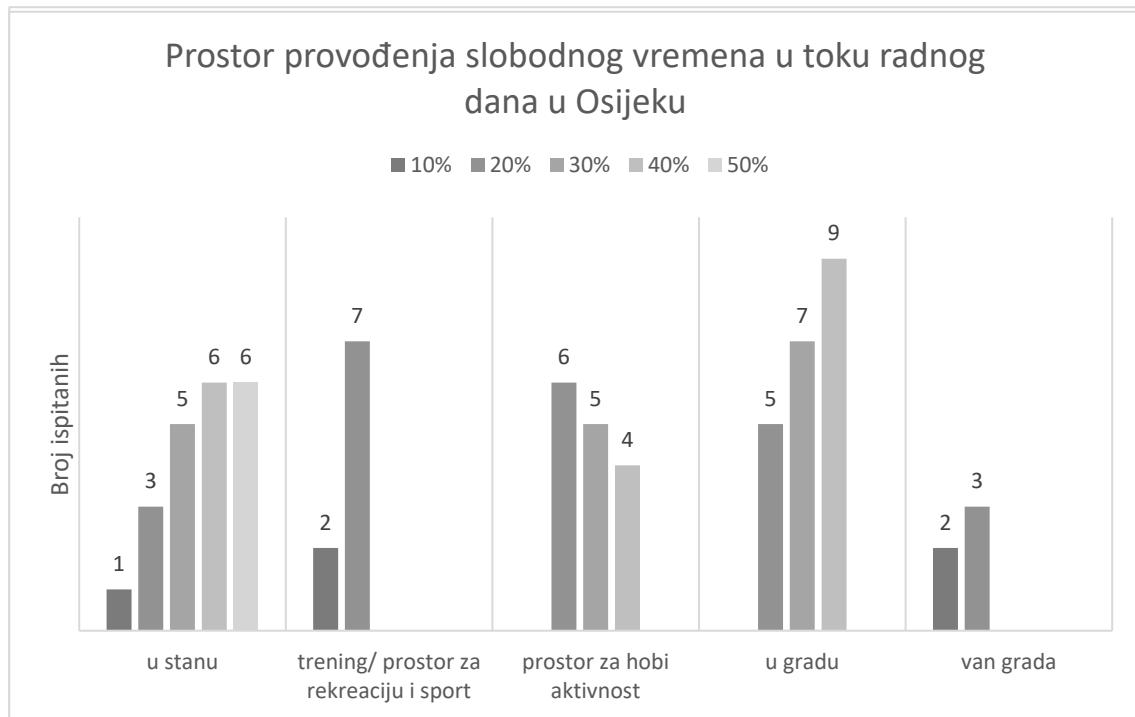
8.3. Provođenje slobodnog vremena u Osijeku tokom radnog dana – mikro prostorno vremenski obrasci provođenja slobodnog vremena

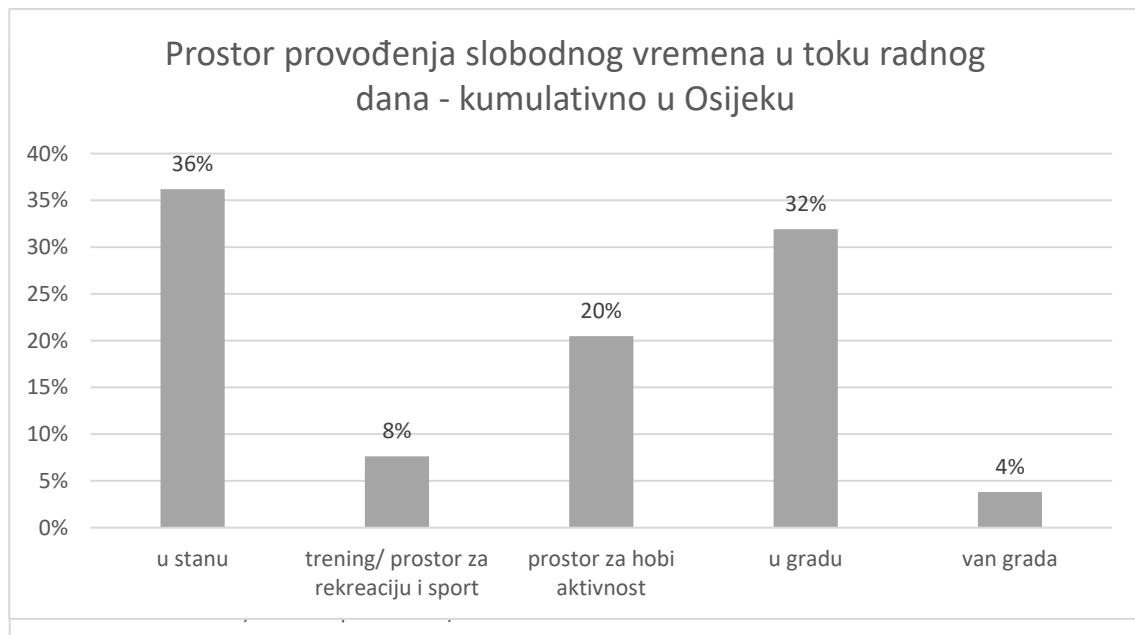
Grafikon 68: Provođenje slobodnog vremena tokom radnog dana za ispitane u Osijeku

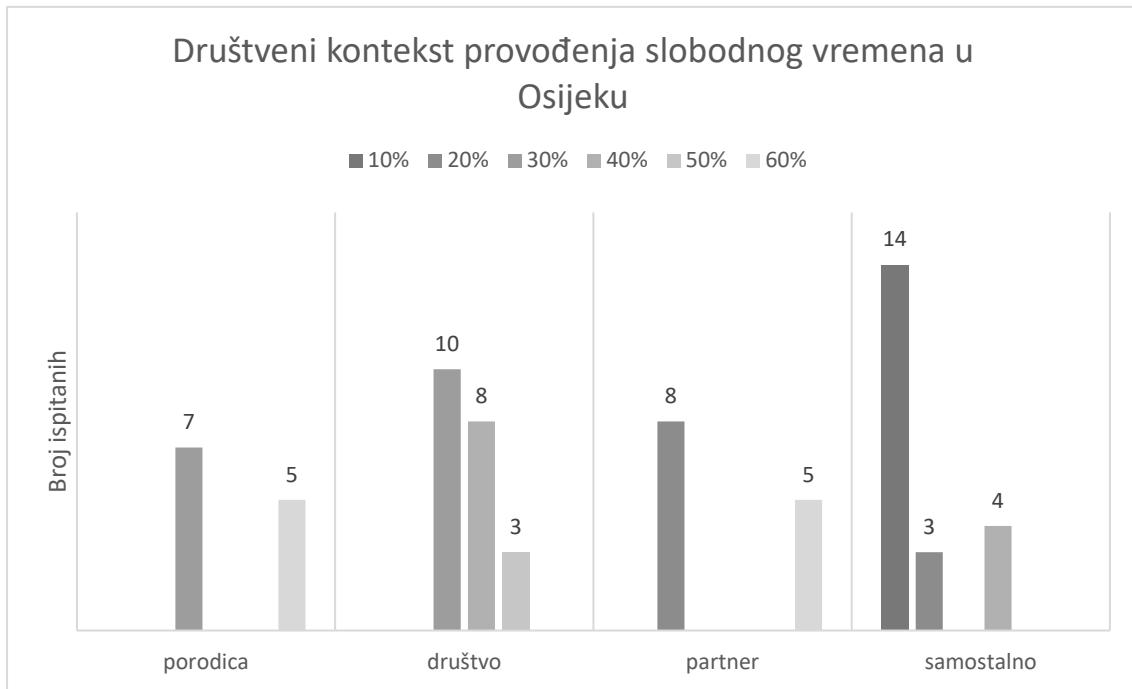
Grafikon 69: Provođenje slobodnog vremena tokom radnog dana kumulativno za sve ispitane u Osijeku

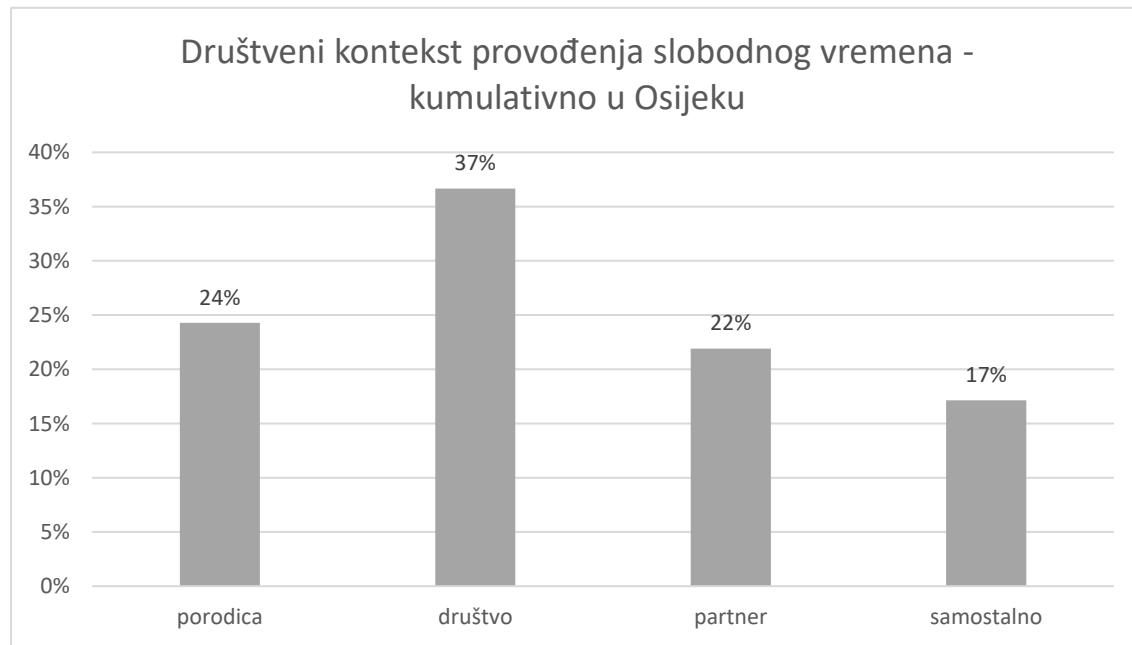
Grafikon 71: Provođenje slobodnog vremena u Osijeku tokom radnog dana po tipu aktivnosti

Grafikon 70: Tip slobodnovremenskih aktivnosti zbirno za sve ispitane u Osijeku
Grafikon 72: Prostor provođenja slobodnog vremena u Osijeku tokom radnog dana, zbirno za sve ispitane

Grafikon 74: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena tokom radnog dana u Osijeku

Grafikon 75: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena za sve ispitanе u Osijeku

8.3.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Osijeku na nivou radnog dana – Mikro obrasci za provođenje slobodnog vremena

Ukupno 21 ispitana osoba u Osijeku slobodno vreme provodi u prostorima i na način kako dato na Grafikon 67 - Grafikon 75. Struktura i reprezentativnost uzorka je data u Tabela 73 - Tabela 80. Iz navedenog izvodimo pondere kojima vrednujemo kategorije dualiteta za definisanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena.

- Privatno (PR) – Javno (JA); 5,6 -4,4 (56%-44%)
- Individualno (I) – Kolektivno(K); 1,7-8,3 (17%-83%)
- Fizički aktivno (A) – Pasivno (P); 3,3-6,7 (33%-67%)
- Komercijalno (KOM) – Nekomercijalno (NEK); 5,2-4,8 (52%-48%)

Tabela 87: Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana – Slučaj Osijek

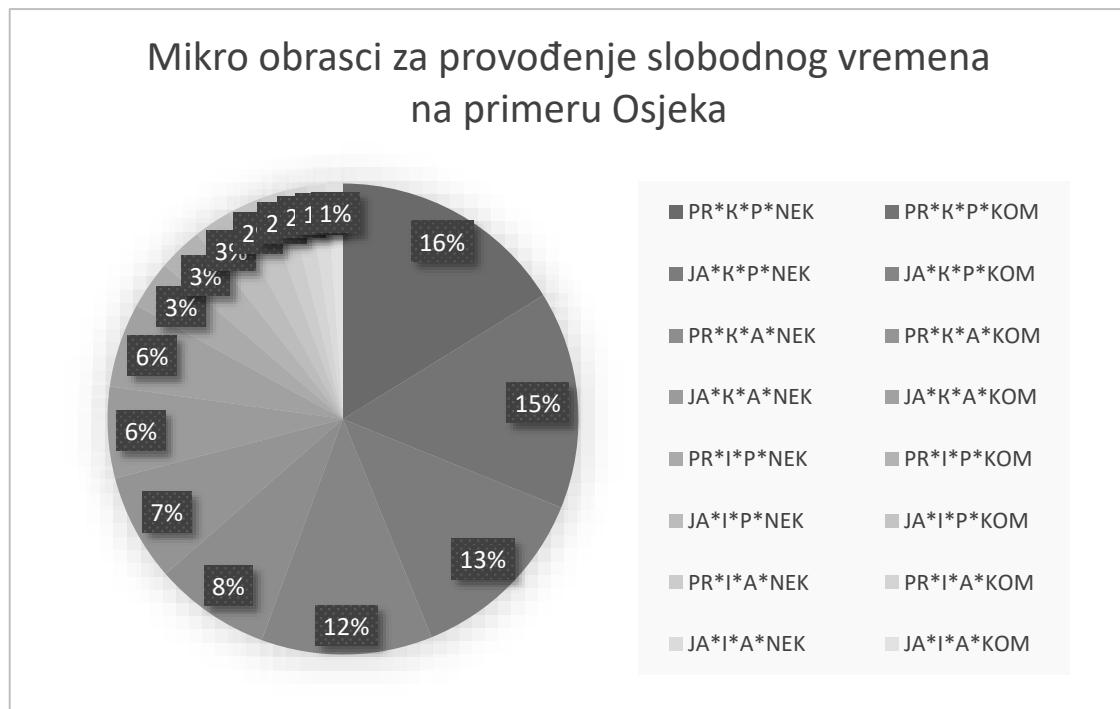
R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	1619.363
2	PR*K*P*KOM	1494.797
3	PR*K*A*NEK	797.5968
4	PR*K*A*KOM	736.2432
5	PR*I*P*NEK	331.6768
6	PR*I*P*KOM	306.1632
7	PR*I*A*NEK	163.3632
8	PR*I*A*KOM	150.7968
9	JA*K*P*NEK	1272.357
10	JA*K*P*KOM	1174.483
11	JA*K*A*NEK	626.6832
12	JA*K*A*KOM	578.4768
13	JA*I*P*NEK	260.6032
14	JA*I*P*KOM	240.5568
15	JA*I*A*NEK	128.3568
16	JA*I*A*KOM	118.4832

Tabela 88: Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana – Slučaj Osijek

R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	1619.363
2	PR*K*P*KOM	1494.797
9	JA*K*P*NEK	1272.357
10	JA*K*P*KOM	1174.483
3	PR*K*A*NEK	797.5968
4	PR*K*A*KOM	736.2432
11	JA*K*A*NEK	626.6832
12	JA*K*A*KOM	578.4768
5	PR*I*P*NEK	331.6768
6	PR*I*P*KOM	306.1632
13	JA*I*P*NEK	260.6032
14	JA*I*P*KOM	240.5568
7	PR*I*A*NEK	163.3632
8	PR*I*A*KOM	150.7968
15	JA*I*A*NEK	128.3568
16	JA*I*A*KOM	118.4832

8.3.2. Prostorni omer mikro obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Osijeku prema dobijenim vrednostima

Na osnovu podataka iz Tabela 82 ispitani u Osijeku tokom radnog dana raspolažu sa 5-6 sati slobodnog vremena. Pošto je srednji deo dana rezervisan za radne i druge obaveze ostaje nam deo slobodnog vremena pre i deo posle podne, odnosno posle posla. S obzirom na uobičajeno radno vreme u trajanju oko 8 sati¹⁷² koje počinje u jutarnjim satima, umesno je prepostaviti da je raspodela slobodnog vremena takva da posle podne ostaje više slobodnog vremena, a pre podne manje, ako ga uopšte ima. Tako dobijamo da 30% slobodnog vremena koje se troši na putovanje do željene lokacije iznosi oko sat vremena, odnosno 30 minuta jednosmerno, ovo se odnosi na slučaj kada putovanje nije samo sebi svrha (npr. vožnja bicikla ili šetnja koji su način provođenja slobodnog vremena a ne model transporta do odredišta za provođenje slobodnog vremena).

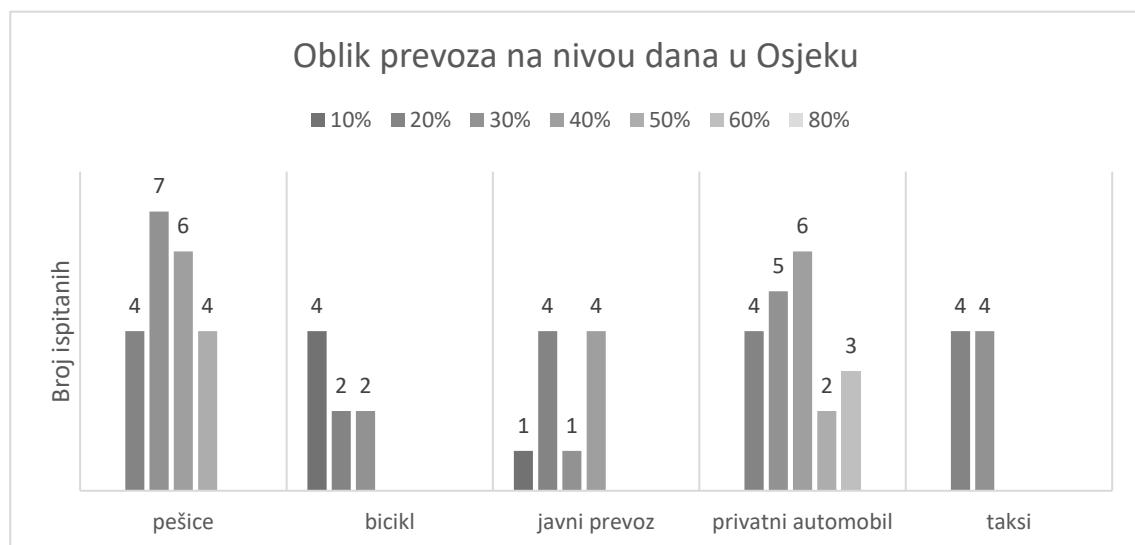

Grafikon 76: Omer mikro obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Osjeka

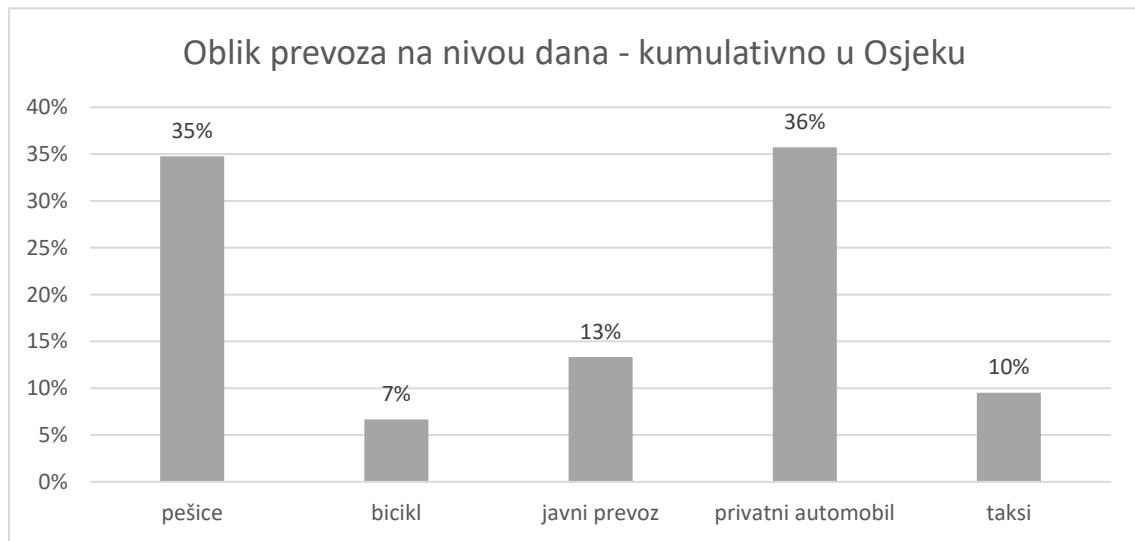
¹⁷² Videti poglavlje o radnom vremenu.

8.3.3. Prostorna distribucija mikro prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Banjaluke – računanje kapaciteta obrazaca

Grafikon 77 i Grafikon 78 ilustruju omer modela prevoza tokom radnog dana zabeležen na uzorku 21 ispitanice osobe u Osijeku. Prema udelu vrši se i distribucija obrazaca srazmernoatraktivnosti obrazaca izračunatim u Tabeli 88.

Grafikon 77: Modeli prevoza za ispitanice u Osijeku na nivou radnog dana

Grafikon 78: Modeli prevoza na nivou radnog dana, zbirno za sve ispitanice u Osjeku

Ilustracija 43: Mapa područja grada i užeg urbanog područja Osijeka, izvor: Državna geodetska uprava Republike Hrvatske, juli 2019. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

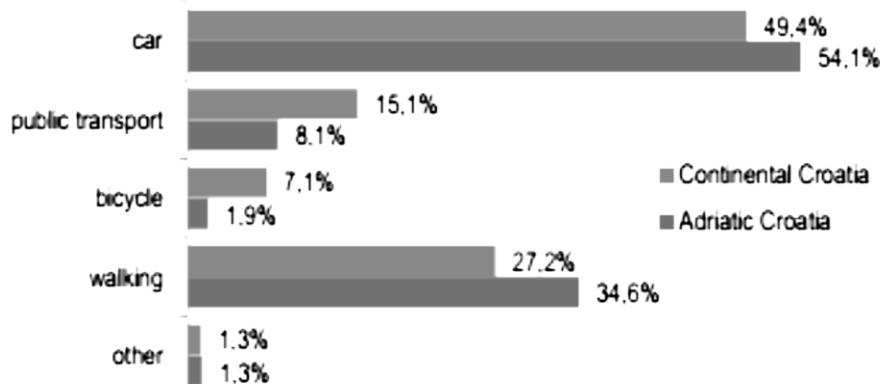

Ilustracija 44: Mapa užeg urbanog područja Osijeka, izvor: Državna geodetska uprava Republike Hrvatske, juli 2019. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

Grad Osijek se prostire na površini 171 km², gde je prema popisu iz 2011. godine živelo 108048 stanovnika. Od toga je na užem urbanom području Osijeka i u naselju Osijek živelo 84104 stanovnika¹⁷³. Prosečna gustina stanovanja na teritoriji grada je iznosila 6,32 stan/ha (632 stan/km²), a maksimalna gustina se beleži na području naselja Osijek i iznosila je oko 28 stan/ha (2800 stan/km²).

Građevinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu je 2017. godine izradio studiju pod nazivom „*Studija izbora optimalnog rješenja tramvajskog sustava na području grada Osijeka*“¹⁷⁴. Za potrebe ove studije je rađeno istraživanje o putnim navikama stanovništva Republike Hrvatske. Tom prilikom je utvrđeno da je najatraktivniji model putovanja u Hrvatskoj privatni automobil sa udelom 49,4% u kontinentalnom delu zemlje (Grafikon 79).

Podaci koji oslikavaju putne navike stanovništva Hrvatske su dobijeni na osnovu uzorka od 3000 ispitanih, a predstavlja ih Grafikon 79. Grafikon 77 i Grafikon 78, predstavljaju rezultate ispitivanja rađenog za potrebe ove teze sprovedenog na uzorku od 21 ispitanog stanovnika u Osijeku. Podaci su slični onima koje je dobilo *Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture*, u okviru *Ankete o putnim navikama stanovništva*, za potrebe kreiranja Nacionalnog prometnog modela za Republiku Hrvatsku¹⁷⁵. U nastavku su date mape i trase linija javnog prevoza i biciklističkih ruti.

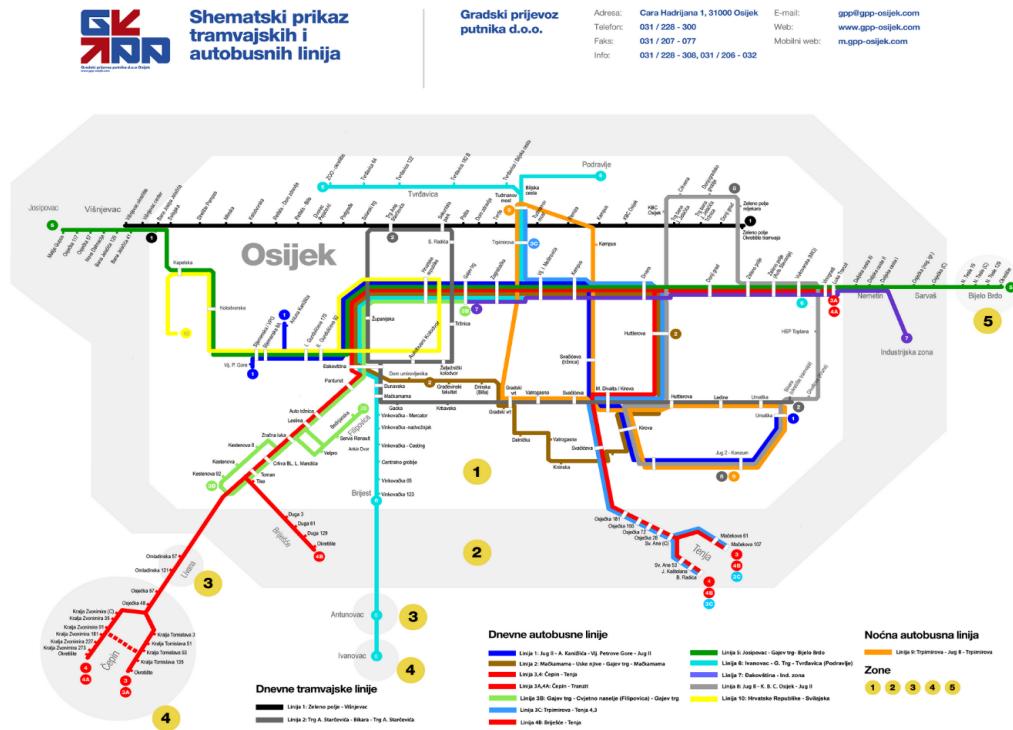

Grafikon 79: Putne navike stanovništva u Republici Hrvatskoj, izvor *Nacionalni prometni model za Republiku Hrvatsku (NPM)*, Anketa o putnim navikama stanovništva (Majstorović, Igor; Ahac, M.; Rigo, A.; Stepan, Ž.(2017))

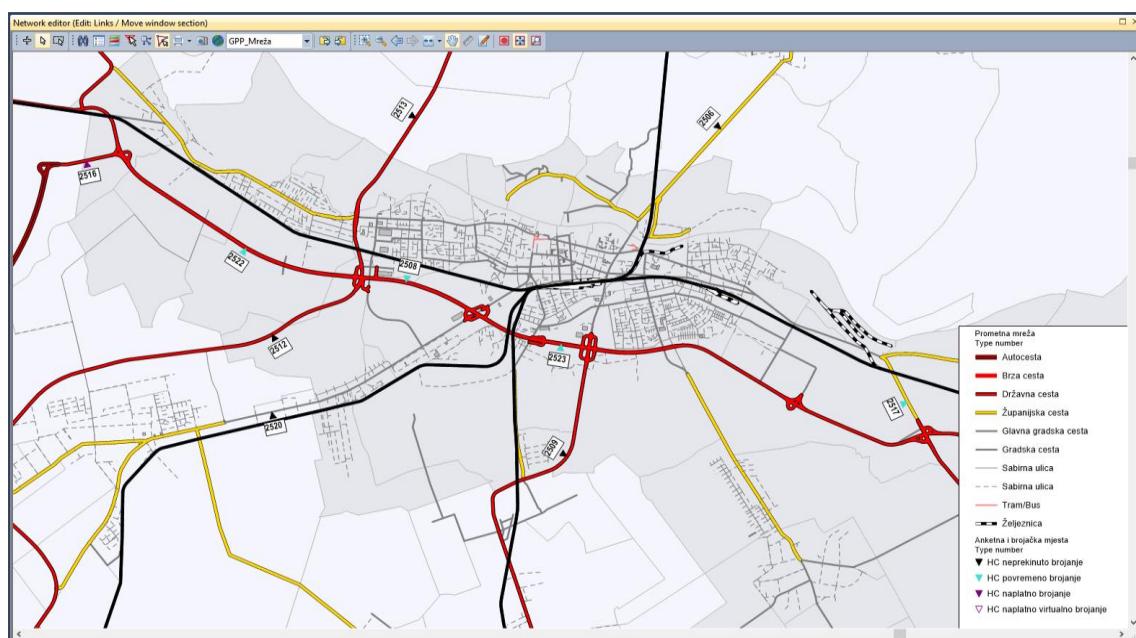
¹⁷³ https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_01/h01_01_01_zup14_3123.html

¹⁷⁴ Majstorović, Igor; Ahac, M.; Rigo, A.; Stepan, Ž.(2017.). *Studija izbora optimalnog rješenja tramvajskog sustava na području grada Osijeka*, Zavod za prometnice, Građevinski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, ZAGREB, 2017

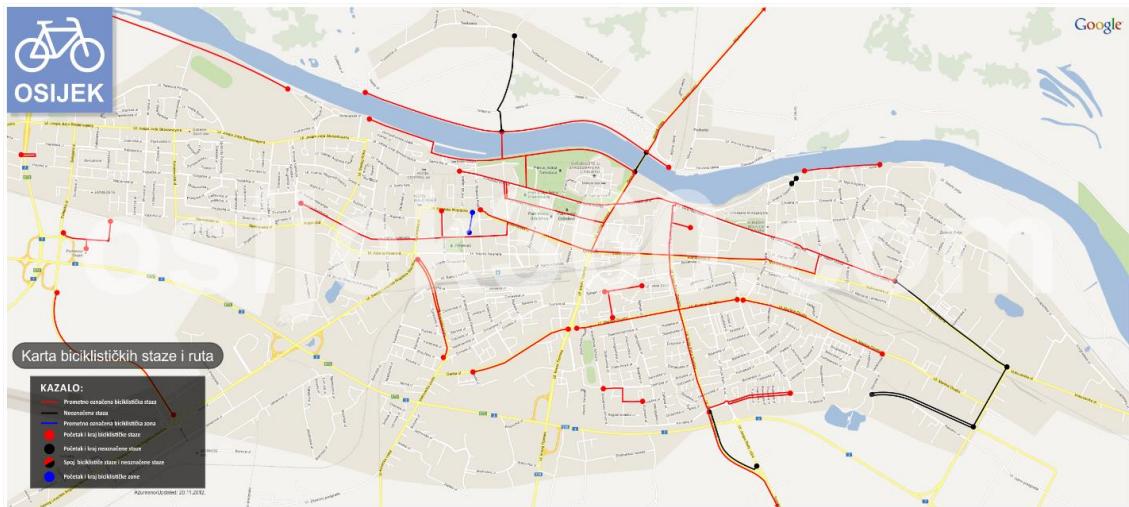
¹⁷⁵ <https://mmpi.gov.hr/>

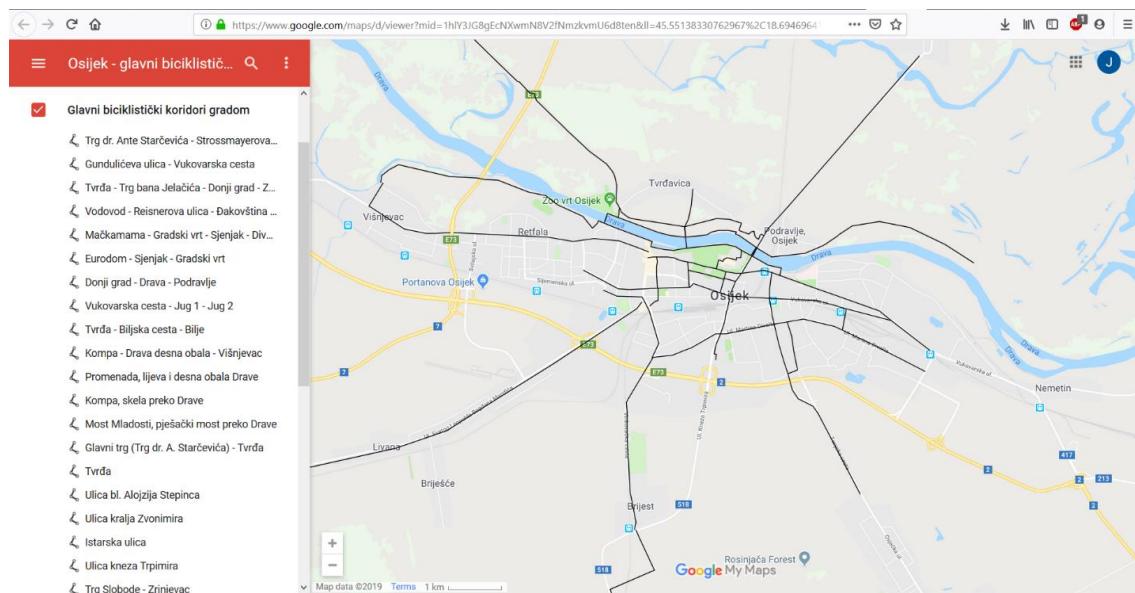
Ilustracija 45: Šematski prikaz autobuskih i tramvajskih trasa u Gradu Osijeku, izvor: GPP <http://www.gpp-osijek.com/files/download/LINIJE.png>

Ilustracija 46: Saobraćajna mreža na širem području grada Osijeka, izvor: Majstorović, Igor i ostali (2017).

Ilustracija 47: Karta biciklističkih staza i ruta u gradu Osijeku, (izvor: http://www.osijek360.com/wp-content/themes/osijek360_2_0/images/karta-biciklisticke-staze-rute-osijek.png)

Ilustracija 48: Prikaz interaktivne online mape biciklističkih koridora u Osjeku, (web adresa: <https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1hIY3JG8gEcNXwmN8V2fNmzkvmU6d8ten&ll=45.55150351669916%2C18.6658572999997&z=12>)

Tabela 89: Brzine po modelima prevoza u Osijeku

Model prevoza	Prosečna brzina	Pređeni put za Mikro nivo slobodnog vremena (30 minuta)
Pešice	4 km/h	~2 km
Bicikl	16 km/h	~8 km
Javni prevoz	~15km/h	~7,5 km
Automobil	36 km/h	~18 km
Taxi	40 km/h	~20 km* (4,5 km)

* Iako put koji se potencijalno može preći krećući se brzinom od prosečnih 40 km/h za model taksi prevoza iznosi oko 20 km, ova distanca je prevelika za ovaj model prevoza i koriguje se na prosečnih 4,5 km koliko iznosi prosečna vožnja gradskog taksija u Osijeku u na uzorku od 10 ispitanih vozača gradskog taksija.

Tabela 90: Pređeni put po modelu prevoza u 30 minuta koji se odvoje na putovanje do destinacije za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana **mikro nivo** obrazaca za provođenje slobodnog vremena.

Model prevoza	Min brzina	Prosečna brzina	Maksimalna brzina
Pešice*	3,2 km/h	4 km/h	5,5 km/h
Bicikl**	8 km/h	16 km/h	30 km/h
Javni prevoz***	-	~15km/h	-
Automobil	24 (brzina u špicu za pređenih 100 km)	36 (ukupni prosek)	50 (ograničenje u gradu)
Taksi	24	40 km/h	50 km/h

* Brzine pešačenja su uzete po sledećim kriterijumima:

-Minimalna brzina oko 70 koraka u minuti, spori tempo hodanja

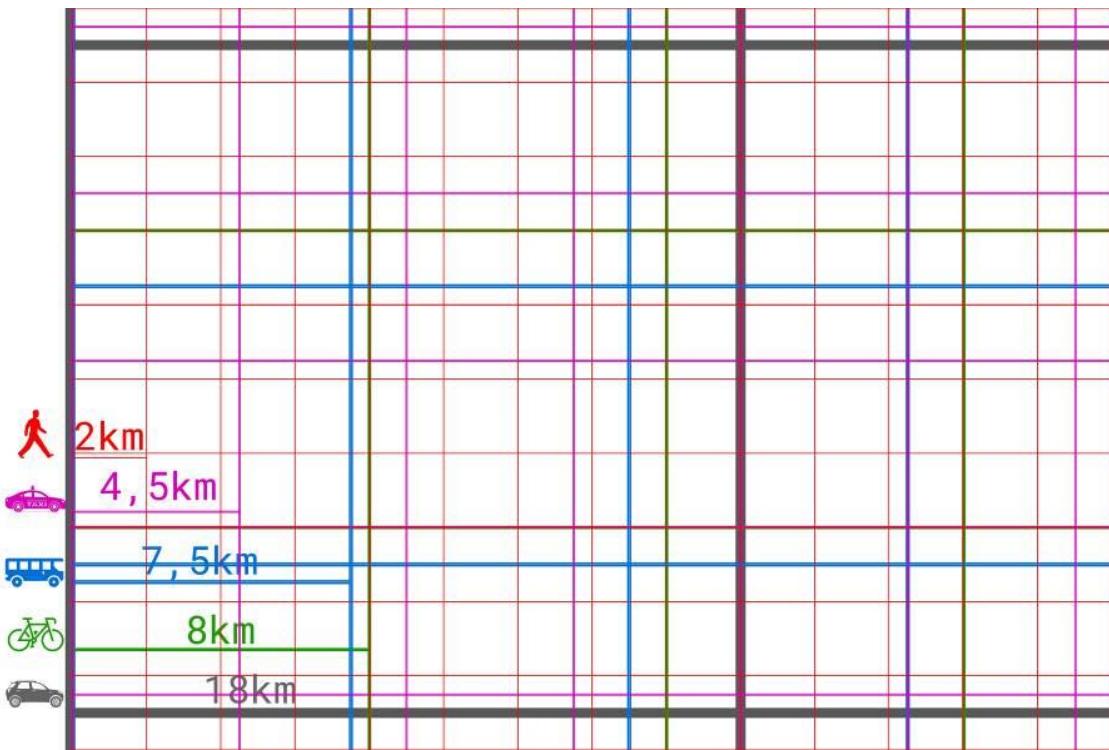
-Maksimalna brzina 5,5 km/h odgovara brzini hoda od oko 110 koraka u minuti, optimalna brzina za zdravog čoveka

** Brzine vožnje bicikla se odnose na gradske uslove u Osijeku koji ima razvijenu biciklističku infrastrukturu:

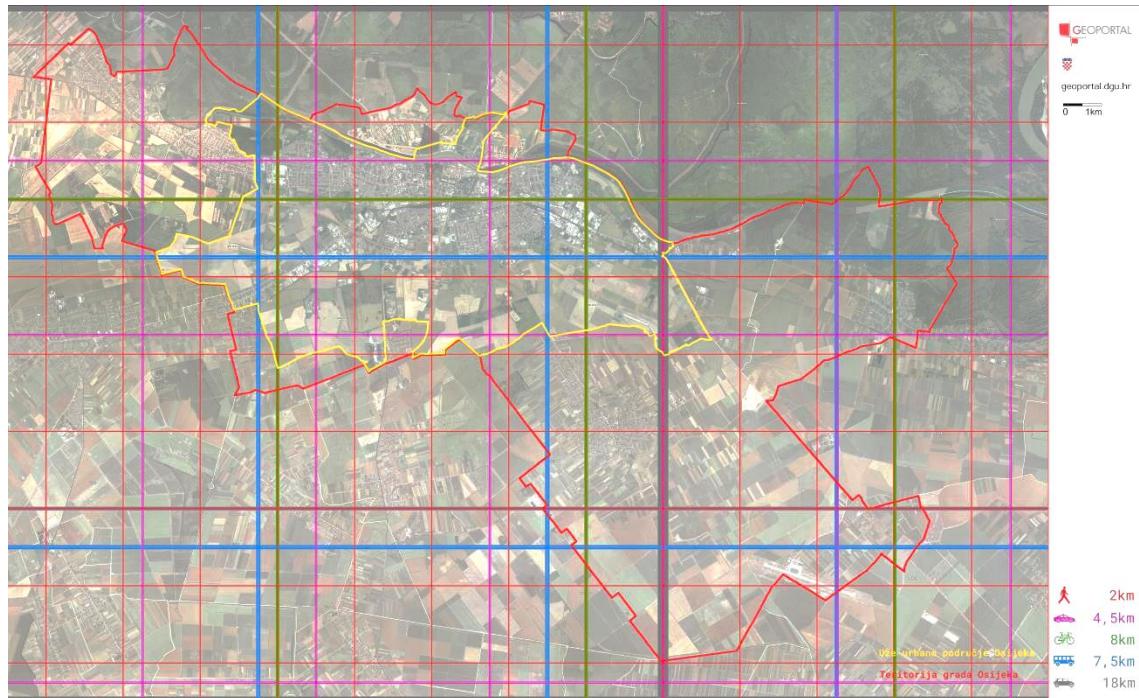
-Minimalna brzina u uslovima srednje gustog saobraćaja i relativno spore vožnje

-Maksimalna brzina vožnje odnosi se na brzinu neprofesionalnog vozača bicikla u gradskim uslovima gde postoji obezbeđena biciklistička infrastruktura i nema gužvi i zagrušenja.

*** Javni gradski prevoz u Osijeku operiše na 2 tramvajske i 11 autobuskih linija. Prosečna brzina gradskog prevoza od 15km/h (Majstorović, Igor i ostali, 2017, strana 43.)

Ilustracija 49: Mreža 30-minutnih pređenih puteva po modelu prevoza za slučaj Osijeka

Ilustracija 50: Mreža 30-minutnih zona na području grada Osijeka po modelima prevoza

Prosečna gustina stanovanja U Osijeku iznosi 632 stanovnika po km². Najveća gustina od oko 2800 stanovnika po km² se beleži u zoni strogog centra u naselju Osijek. U Osijeku je potrebno obezbediti obrasce za provođenje slobodnog vremena u sledećim kapacitetima:

1. Prostori za slobodno vreme, koji su dostupni pešacima su distribuirani u mreži pešačkih zona (2x2 km) na području Osijeka, čine 35% svih prostora za slobodno vreme na mikro nivou obrazaca (Grafikon 78) . Kapaciteti pojedinih obrazaca su dati u nastavku.

Tabela 91: Kapaciteti obrazaca distribuirani po „pešačkim zonama“

Opis obrazaca	$C_{(p)o_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 6,32 \text{st}/\text{ha}$)	Kapacitet za maks. gustinu ($\rho_{grad} = 28 \text{ st}/\text{ha}$)		
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(p)o_1}$	143.2812382	634.790296	
O ₂	PR*K*P*KOM	$C_{(p)o_2}$	132.2596386	585.960424	
O ₃	JA*K*P*NEK	$C_{(p)o_3}$	112.5781474	498.763944	499
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(p)o_4}$	103.9182558	460.397336	460
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(p)o_5}$	70.57136486	312.6579456	
O ₆	PR*K*A*KOM	$C_{(p)o_6}$	65.14279834	288.6073344	
O ₇	JA*K*A*NEK	$C_{(p)o_7}$	55.44892954	245.6598144	246
O ₈	JA*K*A*KOM	$C_{(p)o_8}$	51.18362726	226.7629056	227
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(p)o_9}$	29.34676326	130.0173056	
O ₁₀	PR*I*P*KOM	$C_{(p)o_{10}}$	27.08931994	120.0159744	
O ₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(p)o_{11}}$	23.05817114	102.1564544	102
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(p)o_{12}}$	21.28446566	94.2982656	94
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(p)o_{13}}$	14.45437594	64.0383744	
O ₁₄	PR*I*A*KOM	$C_{(p)o_{14}}$	13.34250086	59.1123456	
O ₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(p)o_{15}}$	11.35700966	50.3158656	50
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(p)o_{16}}$	10.48339354	46.4454144	46

2. Drugi nivo razmeštaja obrazaca se odnosi na one u zonama dostupnim u dometu prosečnih taksi vožnji koja za primer Osijeka iznosi 4,5 km, a što definiše „taksi zonu“ od 20,25 km². Uzimajući u obzir prosečnu i maksimalnu gustinu obrazaca u sledećoj tabeli su dati kapaciteti obrazaca za „taksi zone“, koji predstavljaju 10% svih obrazaca prema udelu modela prevoza.

Tabela 92: Kapaciteti obrazaca distribuirani po "taksi zonama"

Opis obrazca	$C_{(t)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 6,32 \text{st/ha}$)		Kapacitet za maksimalnu gustinu ($\rho_{grad} = 28 \text{ st/ha}$)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(t)O_1}$	207.246077		918.178821
O ₂	PR*K*P*KOM	$C_{(t)O_2}$	191.30412		847.549899
O ₃	JA*K*P*NEK	$C_{(t)O_3}$	162.836249	163	721.426419
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(t)O_4}$	150.310334	150	665.931861
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(t)O_5}$	102.076438		452.237386
O ₆	PR*K*A*KOM	$C_{(t)O_6}$	94.2244047		417.449894
O ₇	JA*K*A*NEK	$C_{(t)O_7}$	80.2029159	80	355.329374
O ₈	JA*K*A*KOM	$C_{(t)O_8}$	74.0334609	74	327.996346
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(t)O_9}$	42.4479969		188.060746
O ₁₀	PR*I*P*KOM	$C_{(t)O_{10}}$	39.1827663		173.594534
O ₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(t)O_{11}}$	33.3519975	33	147.762014
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(t)O_{12}}$	30.7864593	31	136.395706
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(t)O_{13}}$	20.9072223		92.6269344
O ₁₄	PR*I*A*KOM	$C_{(t)O_{14}}$	19.2989745		85.5017856
O ₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(t)O_{15}}$	16.4271033	16	72.7783056
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(t)O_{16}}$	15.1634799	15	67.1799744

3. Bicikli su procentualno zastupljeni sa svega 7% kao model prevoza u Osijeku. Kapaciteti za „biciklističke zone“ od 64km², određene distancom od 8 km za 30 minuta su dati u narednoj tabeli.

Tabela 93: Kapaciteti mikro obrazaca distribuirani po "biciklističkim zonama" u Osijeku

Opis obrazca	$C_{(b)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 6,32 \text{st/ha}$)		Kapacitet za maks. gustinu ($\rho_{grad} = 28 \text{ st/ha}$)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(b)O_1}$	458.4999624		2031.328947
O ₂	PR*K*P*KOM	$C_{(b)O_2}$	423.2308434		1875.073357
O ₃	JA*K*P*NEK	$C_{(b)O_3}$	360.2500716	360	1596.044621
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(b)O_4}$	332.5384187	333	1473.271475
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(b)O_5}$	225.8283676		1000.505426
O ₆	PR*K*A*KOM	$C_{(b)O_6}$	208.4569547		923.5434701
O ₇	JA*K*A*NEK	$C_{(b)O_7}$	177.4365745	177	786.1114061
O ₈	JA*K*A*KOM	$C_{(b)O_8}$	163.7876072	164	725.6412979
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(b)O_9}$	93.90964244		416.0553779
O ₁₀	PR*I*P*KOM	$C_{(b)O_{10}}$	86.6858238		384.0511181
O ₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(b)O_{11}}$	73.78614764	74	326.9006541
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(b)O_{12}}$	68.11029012	68	301.7544499
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(b)O_{13}}$	46.254003		204.9227981
O ₁₄	PR*I*A*KOM	$C_{(b)O_{14}}$	42.69600276		189.1595059
O ₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(b)O_{15}}$	36.34243092	36	161.0107699
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(b)O_{16}}$	33.54685932	34	148.6253261

4. Zone javnog prevoza su određene 30-minutnom distancom od 7,5 kilometara. Površina „zone javnog prevoza“ iznosi 56,25 km², ako se ona računa prema distancama pređenim za 30 minuta. Za potrebe ovog istraživanja ćemo izvršiti aproksimaciju trasa i broja stanovnika na zone od pomenutih 56,25 km². Kapaciteti po obrascima su dati u sledećoj tabeli.

Tabela 94: Kapaciteti mikro obrazaca po "zonama javnog prevoza" za slučaj Osijeka

Opis obrasca	$C_{(a)o_n}$	Kapacitet za prosečnu gulinu ($\rho_{grad} = 6,32 \text{ st/ha}$)		Kapacitet za maks gulinu ($\rho_{grad} = 28 \text{ st/ha}$)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(a)o_1}$	6442.129159		28541.07855
O ₂	PR*K*P*KOM	$C_{(a)o_2}$	5946.582292		26345.61775
O ₃	JA*K*P*NEK	$C_{(a)o_3}$	5061.674331	5062	22425.13944
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(a)o_4}$	4672.313237	4672	20700.12194
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(a)o_5}$	3172.989381		14057.54789
O ₆	PR*K*A*KOM	$C_{(a)o_6}$	2928.913274		12976.19805
O ₇	JA*K*A*NEK	$C_{(a)o_7}$	2493.063085	2493	11045.2162
O ₈	JA*K*A*KOM	$C_{(a)o_8}$	2301.289001	2301	10195.58418
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(a)o_9}$	1319.4724		5845.763799
O ₁₀	PR*I*P*KOM	$C_{(a)o_{10}}$	1217.974523		5396.08966
O ₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(a)o_{11}}$	1036.728315	1037	4593.100128
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(a)o_{12}}$	956.9799826	957	4239.784733
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(a)o_{13}}$	649.8893912		2879.256796
O ₁₄	PR*I*A*KOM	$C_{(a)o_{14}}$	599.8978996		2657.775504
O ₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(a)o_{15}}$	510.6273788	511	2262.273197
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(a)o_{16}}$	471.3483497	471	2088.252182

5. Sa udelom od 36% privatni automobili su najatraktivniji model transporta u Osijeku. 30minutna distanca od 18 kilometara za prosečnu automobilsku vožnju u Osijeku definiše potencijalnu zonu od 324 km^2 i pokriva celokupno uže urbano područje Osijeka, koje po dužoj osi iznosi oko 26 kilometara, a površina grada je 171 km^2 . Celokupno urbano područje možemo posmatrati kao jednu „automobilsku zonu“ unutar koje treba rasporediti prostore po obrascima u sledećim kapacitetima:

Tabela 95: Kapaciteti mikro obrazaca u "automobilskoj zoni" Osijeka

Opis obrasca	$C_{(a)o_n}$	Kapacitet za prosečnu gulinu ($\rho_{grad} = 13,7 \text{ st/ha}$)		Kapacitet za maks gulinu ($\rho_{grad} = 42 \text{ st/ha}$)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(a)o_1}$	4302.975		13191.6
O ₂	PR*K*P*KOM	$C_{(a)o_2}$	2990.203		9167.045
O ₃	JA*K*P*NEK	$C_{(a)o_3}$	2990.203	2990	9167.045
O ₄	PR*K*A*NEK	$C_{(a)o_4}$	2637.307		8085.175
O ₅	JA*K*P*KOM	$C_{(a)o_5}$	2077.938	2078	6370.32
O ₆	PR*K*A*KOM	$C_{(a)o_6}$	1832.705		5618.512
O ₇	JA*K*A*NEK	$C_{(a)o_7}$	1832.705	1833	5618.512
O ₈	JA*K*A*KOM	$C_{(a)o_8}$	1273.575	1274	3904.389
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(a)o_9}$	478.1083		1465.734
O ₁₀	PR*I*P*KOM	$C_{(a)o_{10}}$	332.2448		1018.561
O ₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(a)o_{11}}$	332.2448	332	1018.561
O ₁₂	PR*I*A*NEK	$C_{(a)o_{12}}$	293.0341		898.3528
O ₁₃	JA*I*P*KOM	$C_{(a)o_{13}}$	230.882	231	707.8133
O ₁₄	PR*I*A*KOM	$C_{(a)o_{14}}$	203.6339		624.2791
O ₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(a)o_{15}}$	203.6339	204	624.2791
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(a)o_{16}}$	141.5083	142	433.821

Konačno za svaki obrazac se može sračunati ukupni kapacitet prema sledećoj formuli:

$$C_n = C_{(p)O_n} * \frac{S}{S_{(p)}} + C_{(tx)O_n} * \frac{S}{S_{(tx)}} + C_{(b)O_n} * \frac{S}{S_{(b)}} + C_{(j)O_n} * \frac{S}{S_{(j)}} + C_{(a)O_n} * \frac{S}{S_{(a)}}$$

Jednačina 17: Formula za računanje ukupnog kapacitet obrazaca

Gde je: C_n - ukupni kapacitet n – tog obrasca u gradu; S - ukupna površna urbanog područja grada; $S_{(tr)}$ - površina zone za model transporta; $C_{(tr)O_n}$ - kapacitet n – tog obrasca za model transporta.

Iz čega dalje možemo dobiti:

$$C_n = \sum \frac{S * C_{(tr)O_n}}{S_{(tr)}}, \quad tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

Jednačina 18: Površina zone za model transporta

Kombinovanjem Jednačina 17 i Jednačina 18, dobijamo:

$$C_n = \sum S * tr * \rho_{grad} * O_n, tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

Jednačina 19: Formula za računanje ukupnog kapacitet obrazaca sa poznatom gustinom stanovanja

Gde je O_n - omer n – tog obrasca

Ukupni kapacitet se može izraziti i po jedinici površine kao:

$$C_n = \sum \frac{C_{(tr)O_n}}{S_{(tr)}}, \quad tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

Jednačina 20: Ukupni kapacitet se može izraziti i po jedinici površine

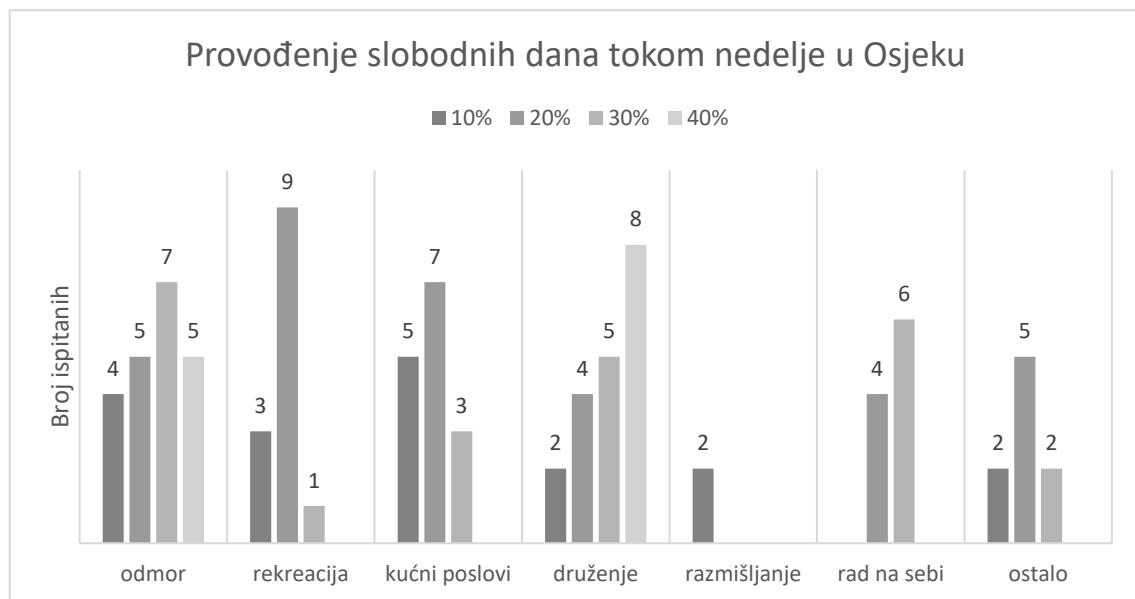
$$C_n = \sum tr * \rho_{grad} * O_n = \rho_{grad} * O_n, tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

Jednačina 21: Ukupni kapacitet se može izraziti i po jedinici površine

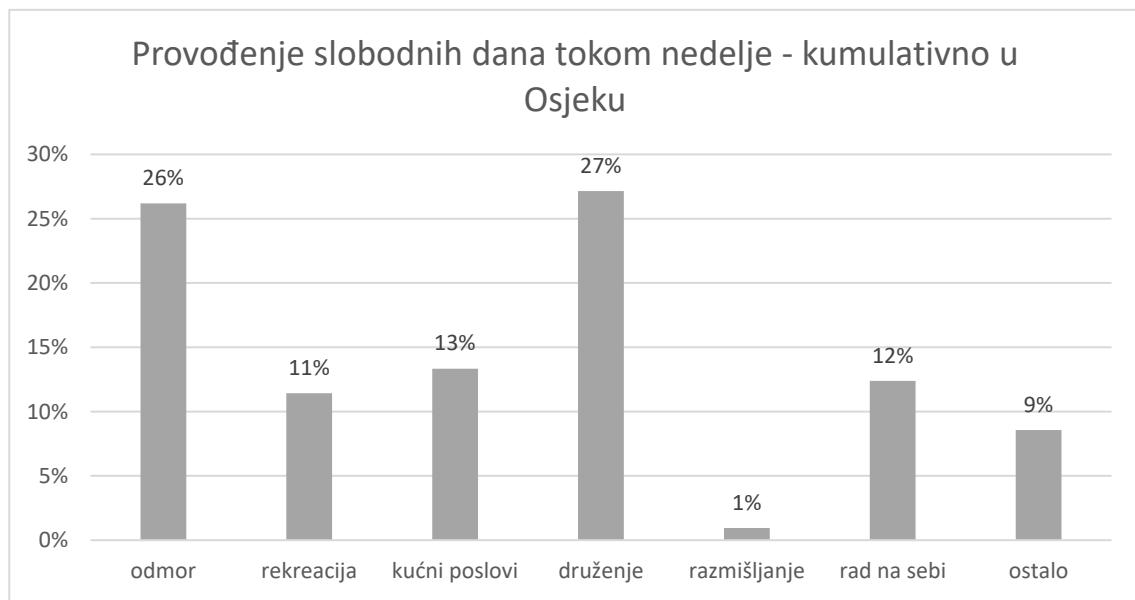
Tabela 96: Ukupni kapaciteti pojedinačnih mikro obrazaca u Osijeku

Opis obrasca	$C_{(\Sigma)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 6,32 \text{ st/ha}$)		Kapacitet za maks gustinu ($\rho_{grad} = 28 \text{ st/ha}$)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(\Sigma)O_1}$	18073.75125		80073.58149
O ₂	PR*K*P*KOM	$C_{(\Sigma)O_2}$	16683.46699		73914.09424
O₃	JA*K*P*NEK	$C_{(\Sigma)O_3}$	14200.80854	14201	62914.97455
O₄	JA*K*P*KOM	$C_{(\Sigma)O_4}$	13108.43436	13108	58075.3421
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(\Sigma)O_5}$	8901.997984		39439.23158
O ₆	PR*K*A*KOM	$C_{(\Sigma)O_6}$	8217.228909		36405.44453
O₇	JA*K*A*NEK	$C_{(\Sigma)O_7}$	6994.426988	6994	30987.96767
O₈	JA*K*A*KOM	$C_{(\Sigma)O_8}$	6456.394142	6456	28604.27785
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(\Sigma)O_9}$	3701.853123		16400.6151
O ₁₀	PR*I*P*KOM	$C_{(\Sigma)O_{10}}$	3417.095191		15139.02933
O₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(\Sigma)O_{11}}$	2908.598882	2909	12886.19758
O₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(\Sigma)O_{12}}$	2684.860507	2685	11894.95161
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(\Sigma)O_{13}}$	1823.300792		8077.914901
O ₁₄	PR*I*A*KOM	$C_{(\Sigma)O_{14}}$	1683.046885		7456.536832
O₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(\Sigma)O_{15}}$	1432.593479	1633	6346.933137
O₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(\Sigma)O_{16}}$	1322.393981	1322	5858.707511
					5859

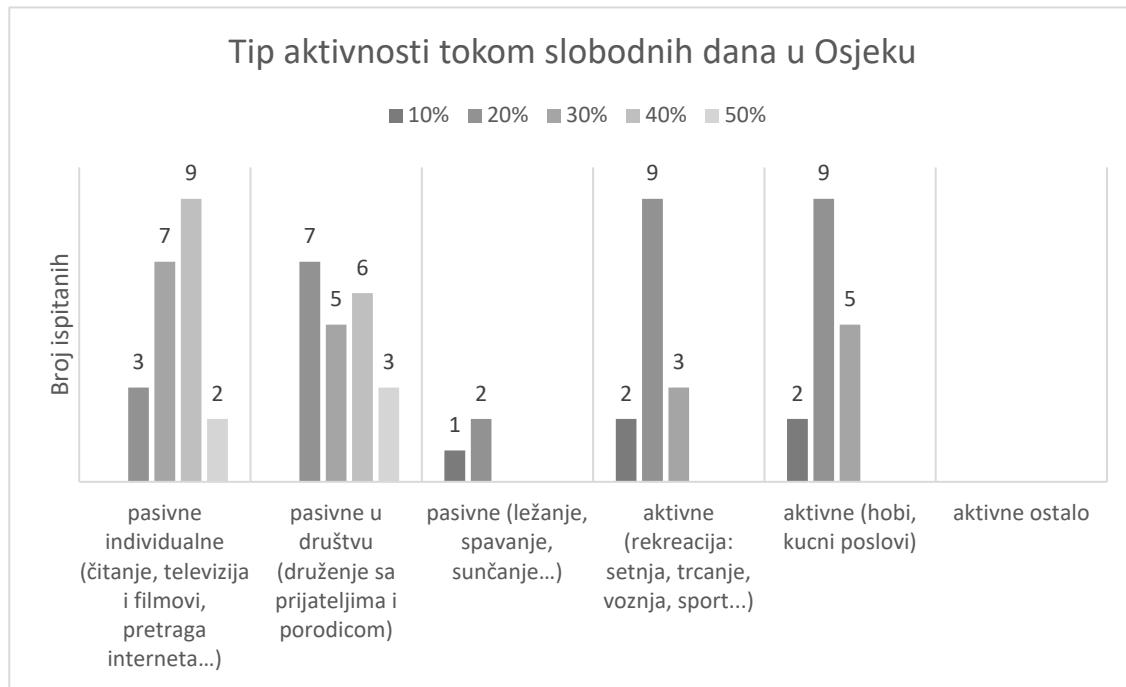
8.4. Provođenje slobodnog vremena tokom dana vikenda (neradni dani u radnoj sedmici) u Osijeku – midi obrasci za provođenje slobodnog vremena

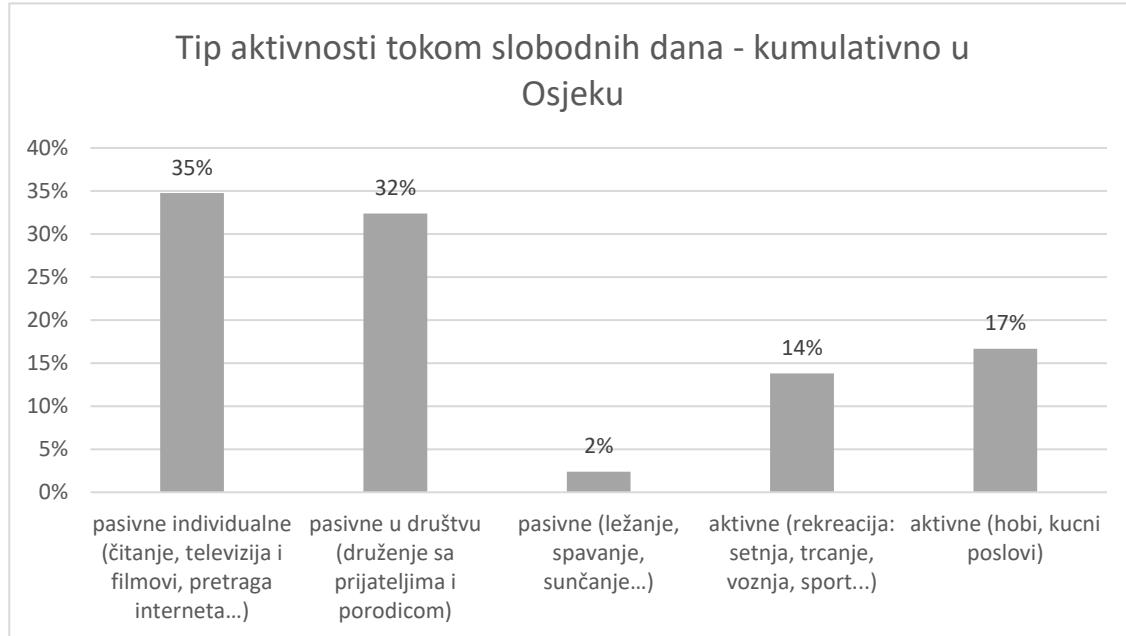
Grafikon 80: Provođenje slobodnog vremena tokom neradnog dana u radnoj sedmici za ispitane u Osijeku

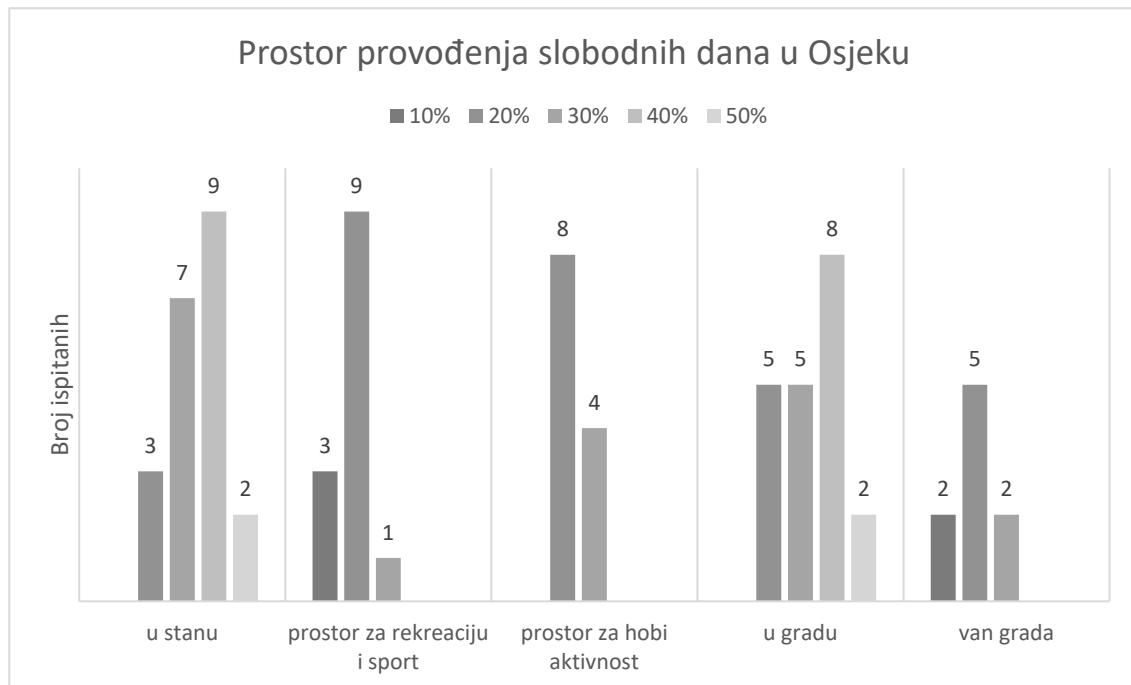
Grafikon 81: Kumulativni procenat za načine provođenja slobodnog vremena neradnim danima za sve ispitane u Osijeku

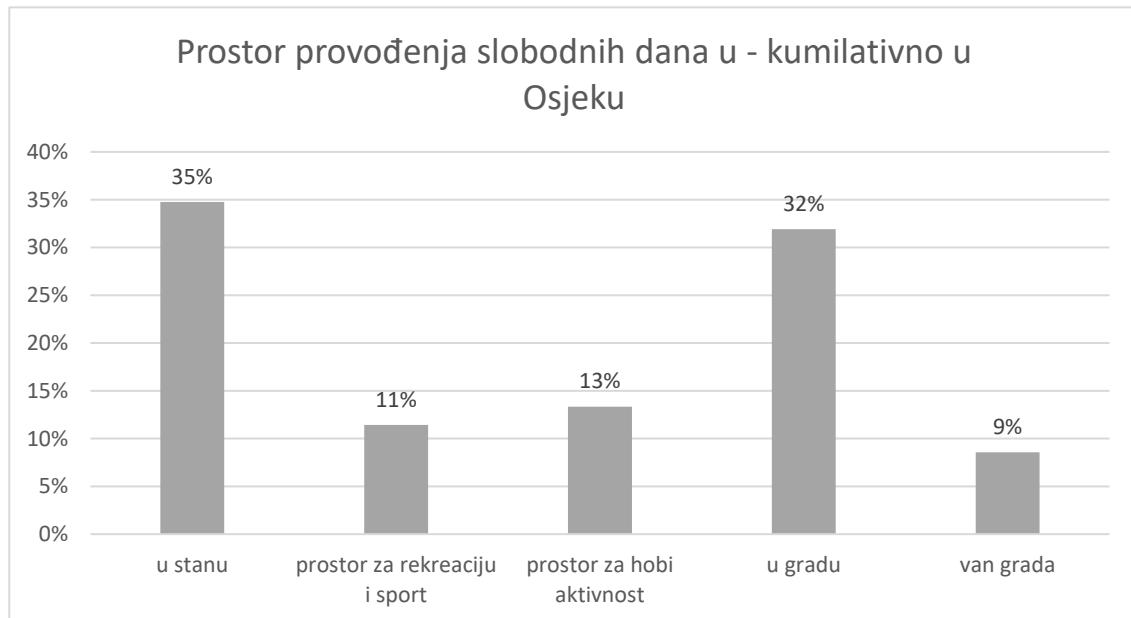
Grafikon 82: Tipovi aktivnosti provođenja slobodnog vremena za ispitane u Osijeku neradnim danima u radnim sedmicomama

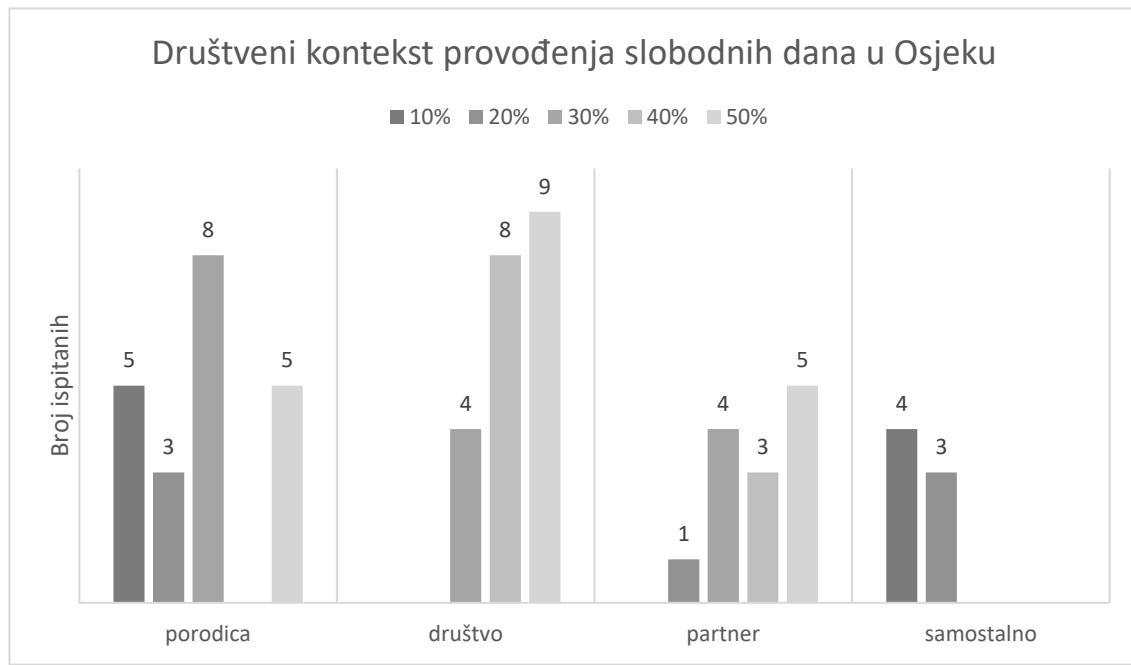
Grafikon 83: Aktivnosti u slobodnom vremenu neradnim danima tokom radne sedmice prema tipu za sve ispitane u Osijeku

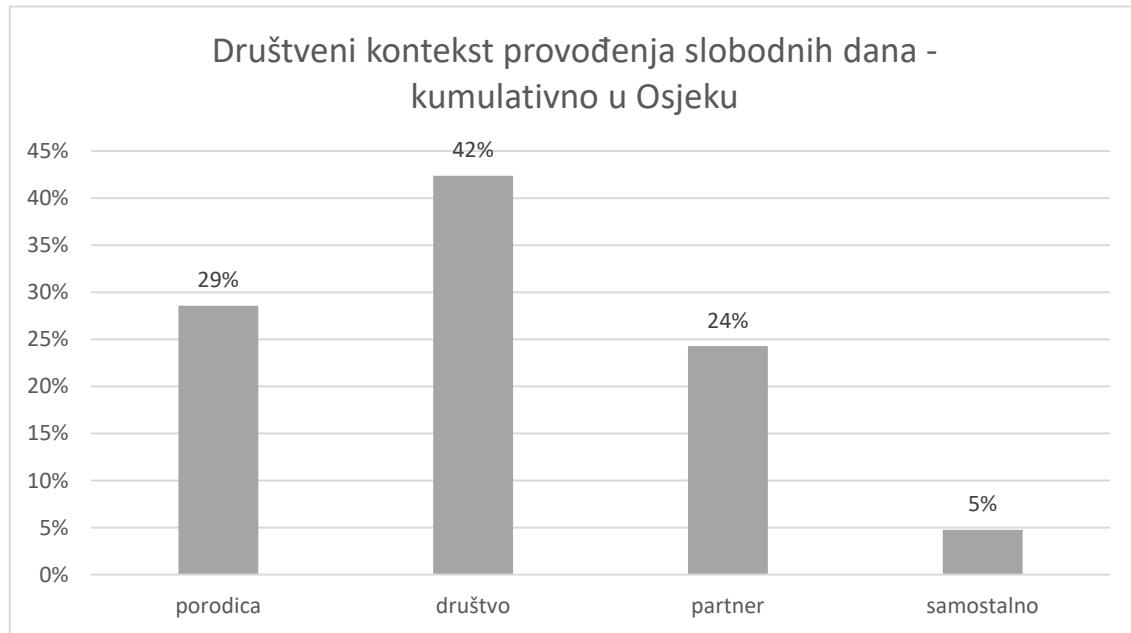
Grafikon 84: Prostor provođenja slobodnog vremena neradnim danima u radnoj sedmici ispitanih u Osijeku

Grafikon 85: Prostori provođenja slobodnog vremena tokom neradnih dana, zbirno za sve ispitanе u Osijeku

Grafikon 86: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena tokom neradnih dana u radnoj sedmici u Osijeku

Grafikon 87: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena tokom neradnih dana u radnim sedmicama, kumulativno za sve ispitane u Osijeku

8.4.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici – *midi* obrasci provođenja slobodnog vremena u Osijeku

Iz Grafikon 80 - Grafikon 87 slede naredni ponderi u prepoznatim kategorijama dualiteta za vrednovanje definisanih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na *midi* nivou, tj. tokom slobodnog dana u radnoj sedmici.

- Privatno (PR) – Javno (JA); 4,8-5,2 (48%-52%)
- Individualno (I) – Kolektivno(K); 0,5-9,5 (5%-95%)
- Fizički aktivno (A) – Pasivno (P); 3,1-6,9 (31%-69%)
- Komercijalno (KOM) – Nekomercijalno (NEK); 5,1-4,9 (49%-51%)

Pomoću izvedenih pondera odnosno vrednosnih koeficijenata aktivnosti prema preferencijama ispitanih moguće je dobiti i vrednosne koeficijente punih obrazaca, pa njih dalje možemo rangirati prema atraktivnosti kako je dato u narednim tabelama.

Tabela 97: Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici– Slučaj Osijeka

R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	1541.736
2	PR*K*P*KOM	1604.664
3	PR*K*A*NEK	692.664
4	PR*K*A*KOM	720.936
5	PR*I*P*NEK	81.144
6	PR*I*P*KOM	84.456
7	PR*I*A*NEK	36.456
8	PR*I*A*KOM	37.944
9	JA*K*P*NEK	1670.214
10	JA*K*P*KOM	1738.386
11	JA*K*A*NEK	750.386
12	JA*K*A*KOM	781.014
13	JA*I*P*NEK	87.906
14	JA*I*P*KOM	91.494
15	JA*I*A*NEK	39.494
16	JA*I*A*KOM	41.106

Tabela 98: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici po opadajućim vrednostima– Slučaj Osijeka

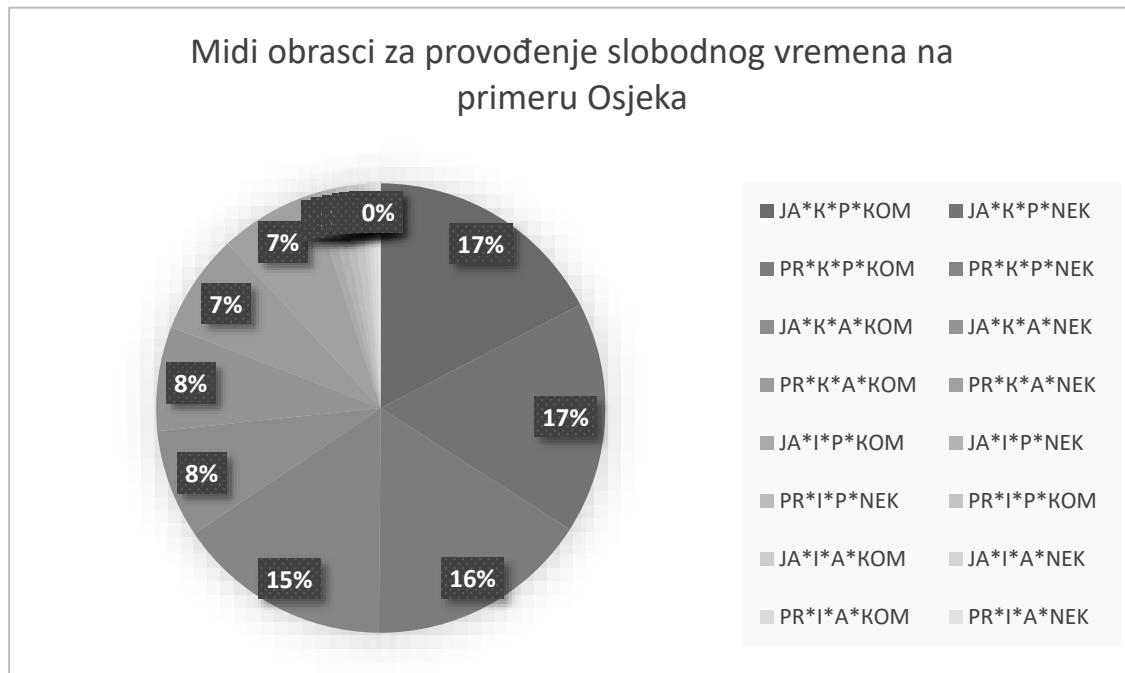
R.B.	Obrazac	Vrednost
10	JA*K*P*KOM	1738.386
9	JA*K*P*NEK	1670.214
2	PR*K*P*KOM	1604.664
1	PR*K*P*NEK	1541.736
12	JA*K*A*KOM	781.014
11	JA*K*A*NEK	750.386
4	PR*K*A*KOM	720.936
3	PR*K*A*NEK	692.664
14	JA*I*P*KOM	91.494
13	JA*I*P*NEK	87.906
5	PR*I*P*NEK	81.144
6	PR*I*P*KOM	84.456
16	JA*I*A*KOM	41.106
15	JA*I*A*NEK	39.494
8	PR*I*A*KOM	37.944
7	PR*I*A*NEK	36.456

8.4.2. Prostorni omer *midi* obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima

Omer obrazaca provođenja slobodnog vremena na *midi* nivou, odnosno tokom neradnih dana u radnoj sedmici, je dat i na sledećem grafikonu. Distribucija *midi* obrazaca za provođenje slobodnog vremena, tj. slobodnog dana u radnoj sedmici, zavisi od:

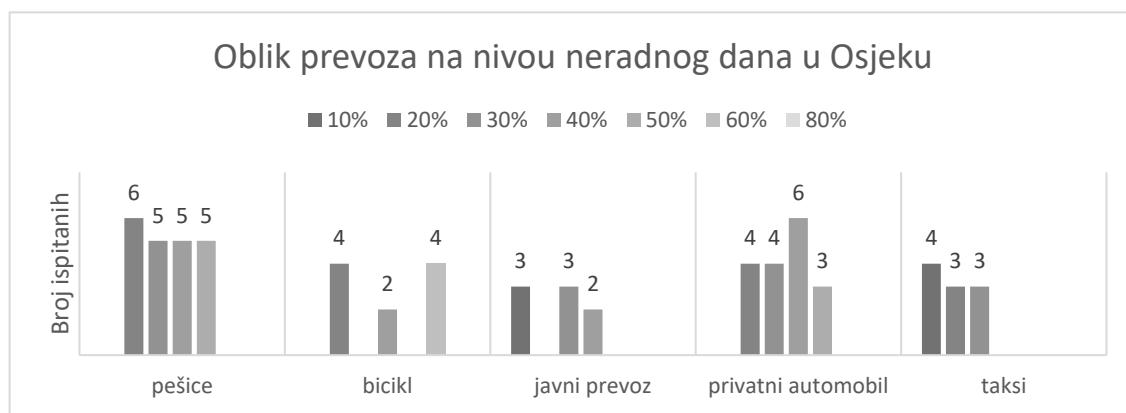
- količine slobodnog vremena, tj. broja slobodnih dana u sedmici
- oblika prevoza koji definiše domet

Slično kao za mikro nivo u prethodnom poglavlju, određujemo potrebne kapacitete obrazaca u gradu prema omeru atraktivnosti obrazaca i udelu modela prevoza. Zastupljenost modela prevoza tokom slobodnih dana u radnoj sedmici za ispitane u Osijeku je data kroz naredne grafikone.

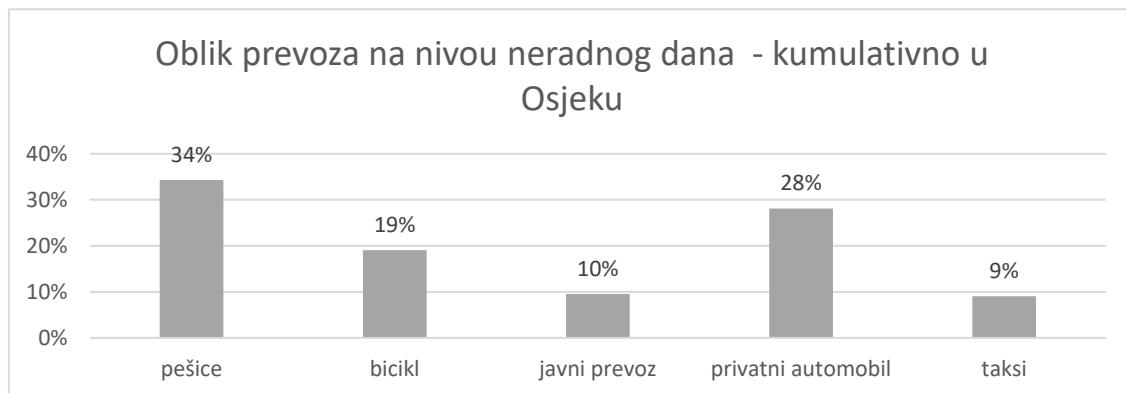

Grafikon 88: Omer *midi* obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Osijeka

Tabela 83 nam kazuje da velika većina ispitanih ima 2 slobodna dana tokom nedelje, a približno toliko iznosi i prosek za sve ispitane. Prema zvaničnom izveštaju Statističkog zavoda Hrvatske za 2017. godinu, Osijek je zabeležio 52.791 dolazaka turista¹⁷⁶, što daje mesečni prosek od oko 4.400 dolazaka turista. Najatraktivniji meseci su bili septembar i oktobar sa preko 6100 dolazaka¹⁷⁷. Ispitani Osijecani van grada provode oko 9% slobodnog vremena na *midi* nivou, tj. tokom neradnog dana, odnosno 9 od 21 ispitanih neki deo vremena provode van grada. Razmeštaj prostorno vremenskih obrazaca za *midi* nivo se vrši za puni kapacitet stanovnika grada umanjen za odsutnih 9%, a uvećan za broj vikend turista¹⁷⁸, primenjeno na ideo obrazaca datim u Tabeli 67 i Grafikon 88.

Grafikon 89: Modeli prevoza tokom neradnog dana u Osijeku, po ukupnoj zastupljenosti u uzorku

Grafikon 90: Modeli prevoza za ispitate u Osijeku na nivou neradnog dana u radnoj sedmici

¹⁷⁶ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: *Turizam u 2017.*, Statistička izvješća, Zagreb, 2018. https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/SI-1616.pdf, strana 63

¹⁷⁷ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: *Priopćenje*, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/04-03-01_10_2018.htm https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/04-03-01_09_2018.htm

¹⁷⁸ Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske redovno iznosi izveštaje o broju turista sa brojem noćenja prema regionima i na nacionalnom nivou po godinama i mesecima <https://www.dzs.hr/>

8.4.3. Prostorna distribucija *midi* prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Osijeka– računanje kapaciteta obrazaca

Kapaciteti koje je potrebno obezbititi po obrascima na nivou provođenja slobodnog vremena tokom neradnih dana u radnoj sedmici zavise od udela vremena koje se provodi u gradu, broja stanovnika, tj. površine i gustine naseljenosti i atraktivnosti obrazaca.

$$C_{(md)O_n(\text{obrazac})} = (S * p_{tgrad} * \rho_{grad} + N_{tur}) * O_n$$

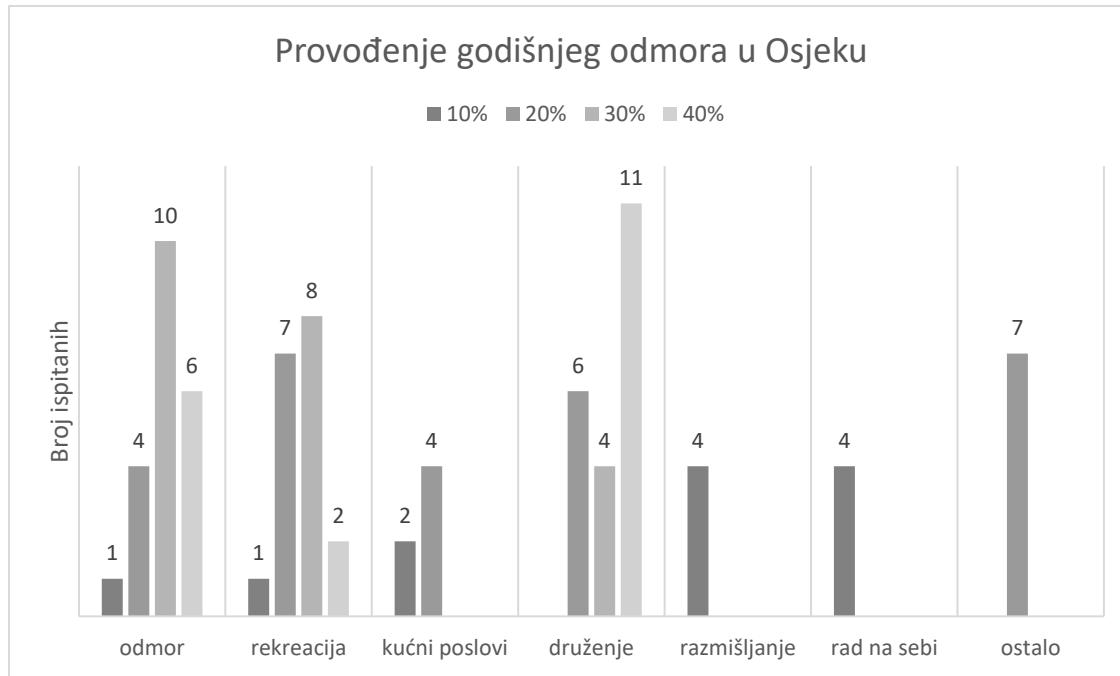
Jednačina 22: Računanje kapaciteta za obrasce za provođenje slobodnog vremena na midi nivou u zavisnosti od vremena koje se provodi u gradu

Gde je $C_{(md)O_n(\text{obrazac})}$: kapacitet n – tog obrazaca na *midi* nivou; S : površina na kojoj se obrasci distribuiraju – grad; p_{tgrad} : ideo vremena koji se provodi u gradu; ρ_{grad} : gustina stanovanja za analizirani grad uzeta kao prosečna ili gustina u užem gradskom jezgru; N_{tur} : broj turista, prosečan i maksimalan; O_n : omer n – tog obrasca

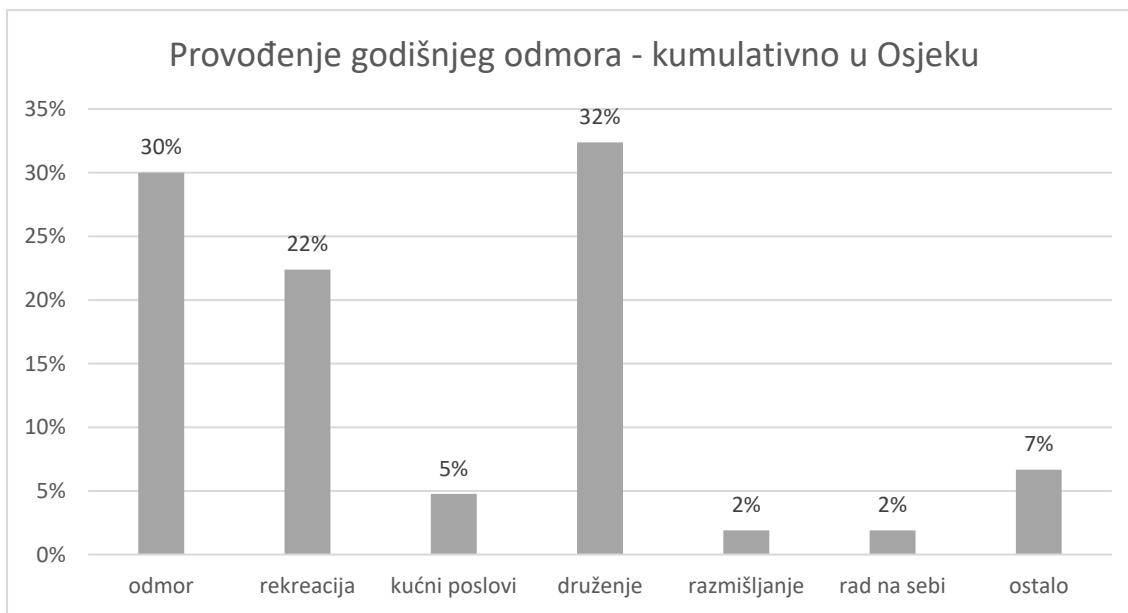
Tabela 99: Kapaciteti *midi* obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Osijeku

	Opis obrasca	$C_{(md)O_n}$	Vrednost obrasca	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 6,32 \text{ st/ha}$)		Kapacitet za maks. Gustinu ($\rho_{grad} = 28 \text{ st/ha}$)	
				18246.05	18246	78508.61	78509
O ₁	JA*K*P*KOM	$C_{(md)O_1}$	0.1738386	18246.05	18246	78508.61	78509
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(md)O_2}$	0.1670214	17530.52	17531	75429.84	75430
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(md)O_3}$	0.1604664	16842.51		72469.48	
O ₄	PR*K*P*NEK	$C_{(md)O_4}$	0.1541736	16182.02		69627.54	
O ₅	JA*K*A*KOM	$C_{(md)O_5}$	0.0781014	8197.502	8198	35271.98	35272
O ₆	JA*K*A*NEK	$C_{(md)O_6}$	0.0750386	7876.031	7876	33888.77	33889
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(md)O_7}$	0.0720936	7566.925		32558.75	
O ₈	PR*K*A*NEK	$C_{(md)O_8}$	0.0692664	7270.183		31281.94	
O ₉	JA*I*P*KOM	$C_{(md)O_9}$	0.0091494	960.3186	960	4132.032	4132
O ₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(md)O_{10}}$	0.0087906	922.659	923	3969.991	3970
O ₁₁	PR*I*P*NEK	$C_{(md)O_{11}}$	0.0081144	851.6852		3664.607	
O ₁₂	PR*I*P*KOM	$C_{(md)O_{12}}$	0.0084456	886.4479		3814.183	
O ₁₃	JA*I*A*KOM	$C_{(md)O_{13}}$	0.0041106	431.4475	431	1856.42	1856
O ₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(md)O_{14}}$	0.0039494	414.528	415	1783.619	1784
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(md)O_{15}}$	0.0037944	398.2592		1713.619	
O ₁₆	PR*I*A*NEK	$C_{(md)O_{16}}$	0.0036456	382.6412		1646.418	

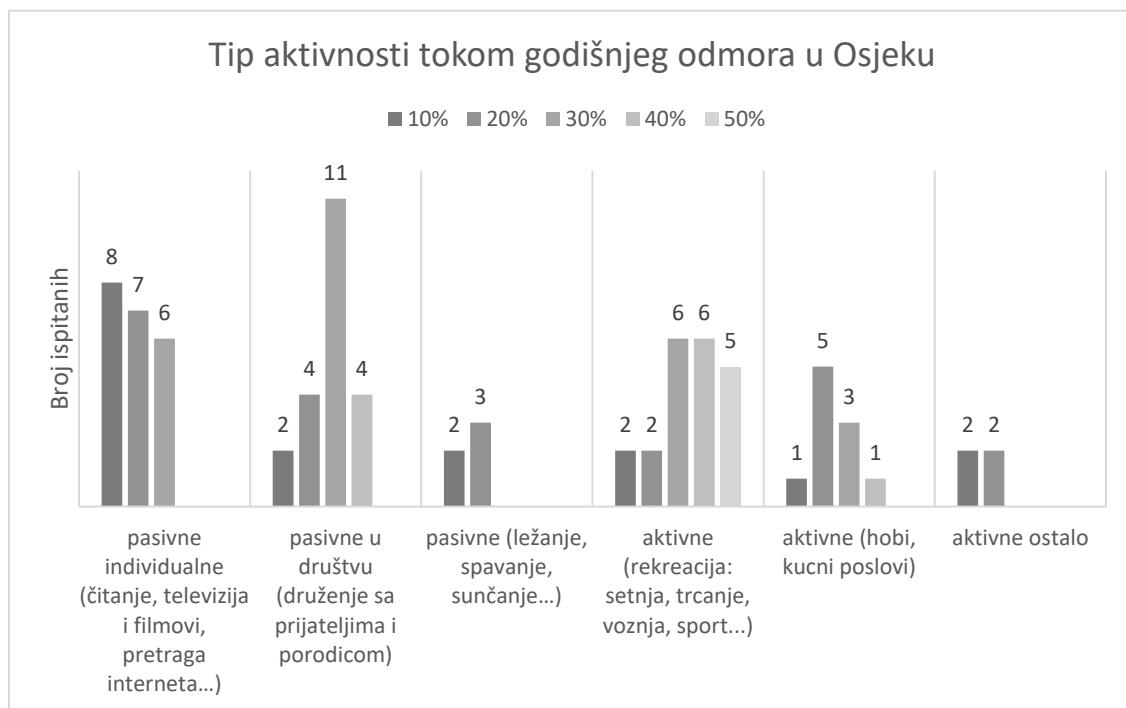
8.5. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjeg odmora i praznika u Osijeku – Makro obrasci provođenja slobodnog vremena

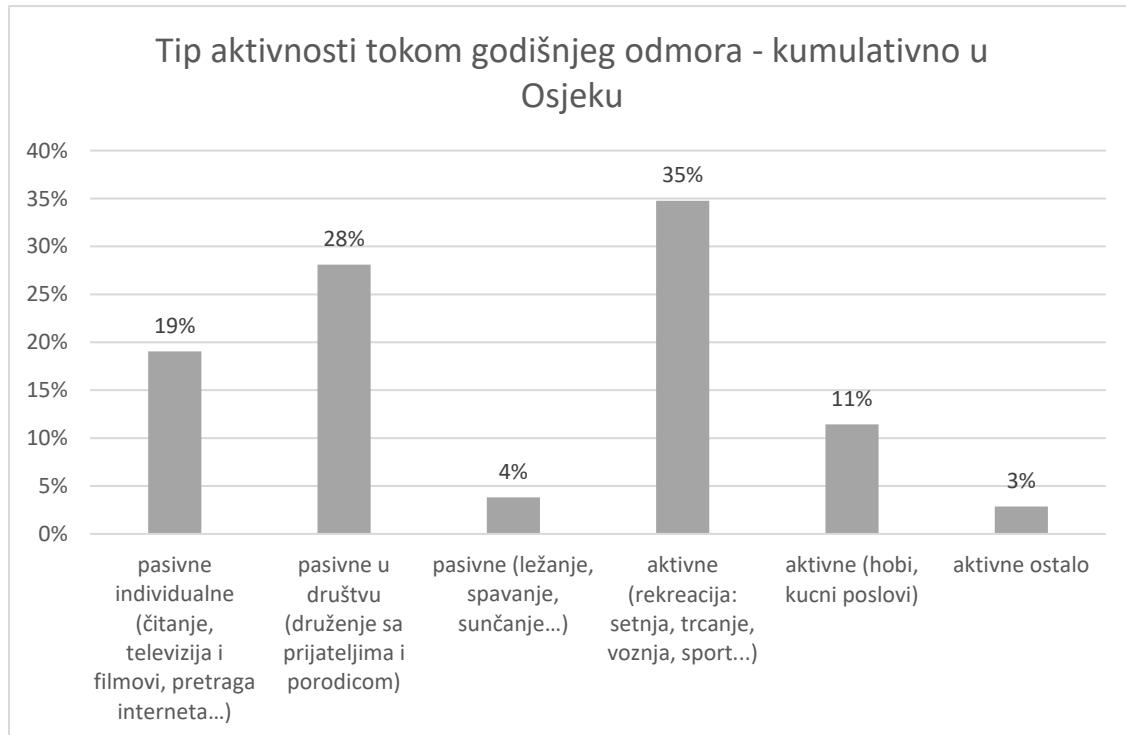
Grafikon 91: Provođenje slobodnog vremena u vreme praznika i godišnjih odmora ispitanih u Osijeku

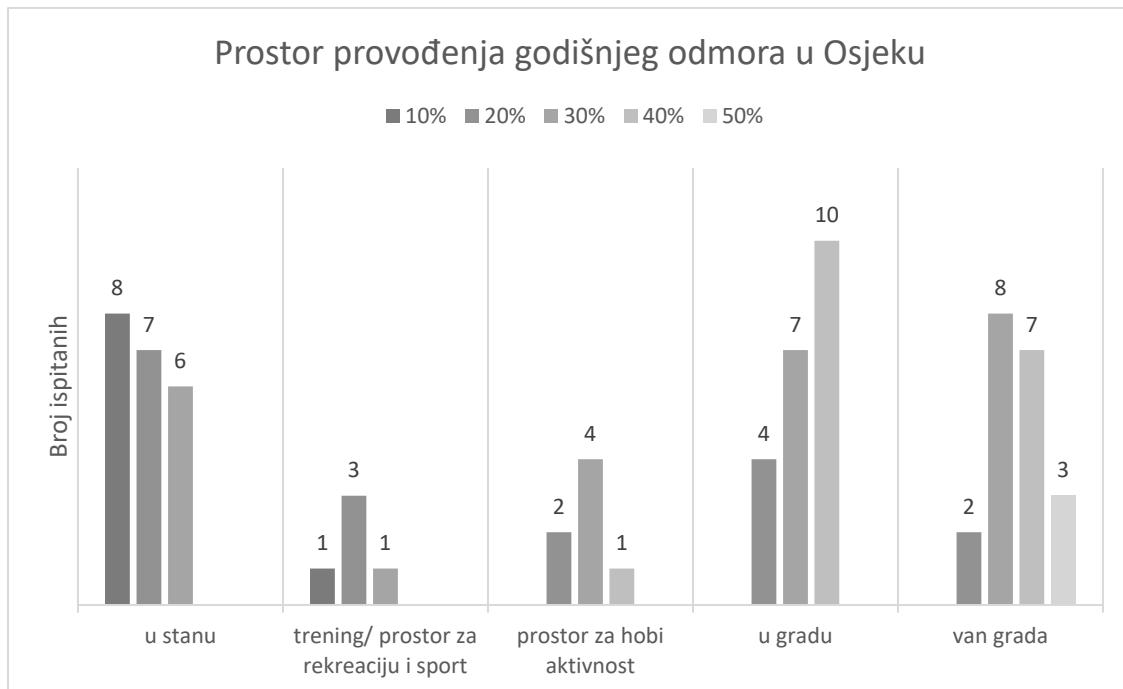
Grafikon 92: Provođenje godišnjeg odmora u vreme praznika i godišnjeg odmora, kumulativno, za sve ispitanе u Osijeku

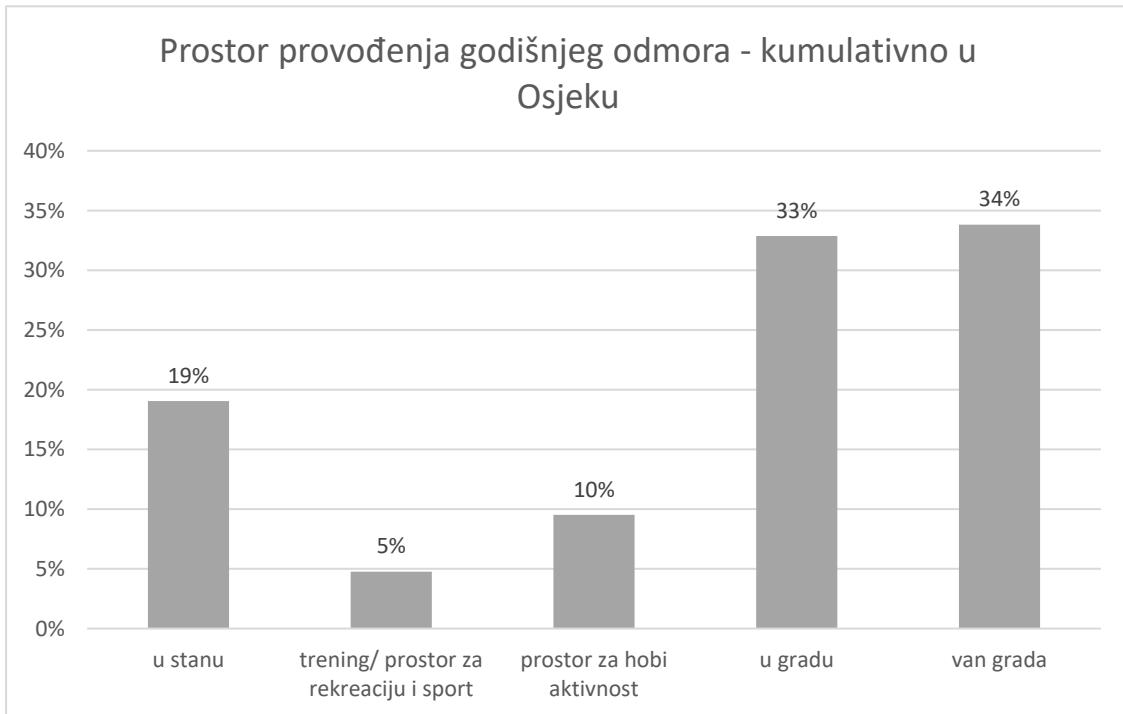
Grafikon 93: Slobodno vremenske aktivnosti prema tipu, tokom godišnjih odmora i praznika u Osijeku

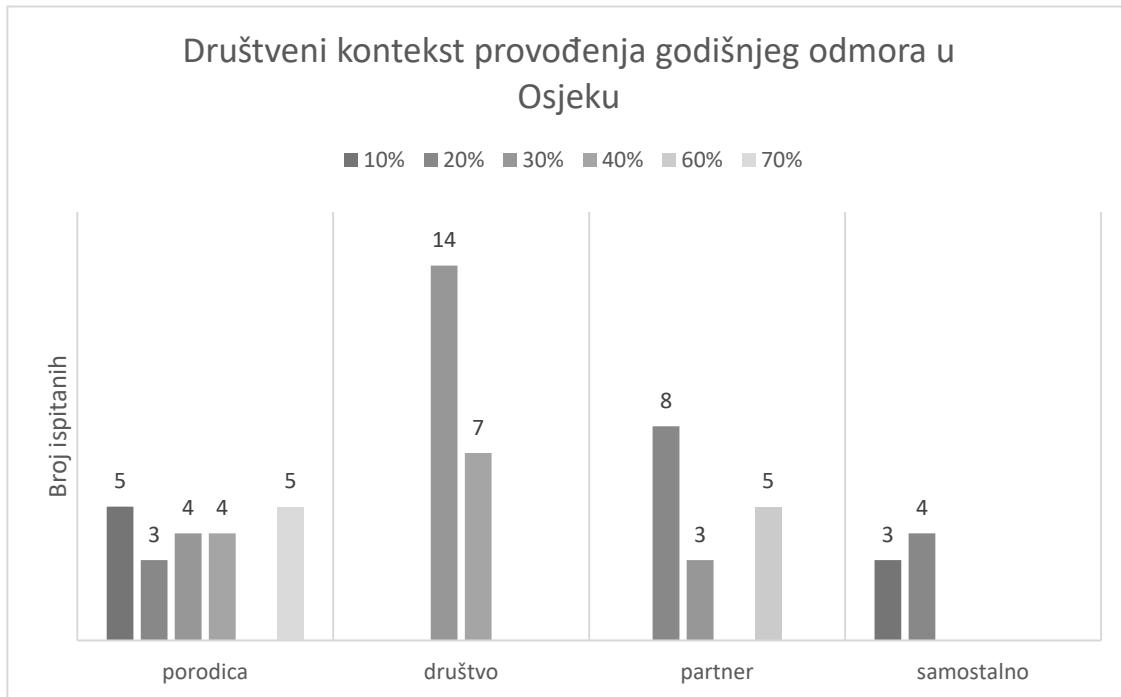
Grafikon 94: Slobodno vremenske aktivnosti prema tipu, tokom godišnjih odmora i praznika kumulativno za sve ispitanе u Osijeku

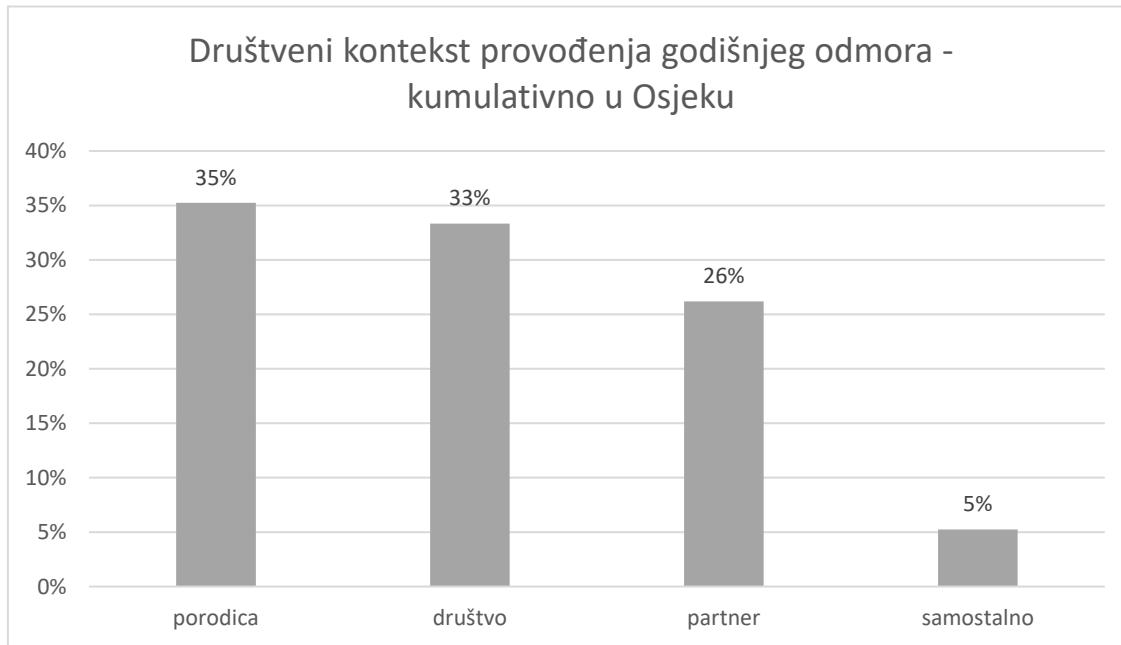
Grafikon 95: Prostori provođenja slobodnog vremena tokom praznika i godišnjih odmora za ispitanе u Osijeku

Grafikon 96: Prostori provođenja slobodnog vremena tokom godišnjih odmora i praznika za 23 ispitanih u Osijeku

Grafikon 97: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena tokom godišnjih odmora i praznika za slučaj Osijeka

Grafikon 98: Procentualna raspodela ukupnog slobodnog vremena po društvenom kontekstu, tokom godišnjih odmora i praznika kumulativno za sve ispitane u Osijeku

8.5.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjeg odmora i praznika u Osijeku – makro obrasci provođenja slobodnog vremena

Grafikon 91 - Grafikon 98 definišu sledeće vrednosti kategorija za određivanje pondera, tj. vrednosti *makro* obrazaca

- Privatno (PR) – Javno (JA); 2,9-7,1 (29%-71%)
- Individualno (I) – Kolektivno(K); 0,5-9,5 (5%-95%)
- Fizički aktivno (A) – Pasivno (P); 4,9-5,1 (49%-51%)
- Komercijalno (KOM) – Nekomercijalno (NEK); 5,6-4,4 (56%-44%)

U nastavku su dati obrasci sa vrednostima prema pripadajućim ponderima u kategorijama dualiteta na *makro* nivou, tj. tokom godišnjih odmora i praznika za slučaj Osijeka.

Tabela 101: Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na **makro** nivou tokom godišnjih odmora – Slučaj Osijeka

R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	618.222
2	PR*K*P*KOM	786.828
3	PR*K*A*NEK	593.978
4	PR*K*A*KOM	755.972
5	PR*I*P*NEK	32.538
6	PR*I*P*KOM	41.412
7	PR*I*A*NEK	31.262
8	PR*I*A*KOM	39.788
9	JA*K*P*NEK	1513.578
10	JA*K*P*KOM	1926.372
11	JA*K*A*NEK	1454.222
12	JA*K*A*KOM	1850.828
13	JA*I*P*NEK	79.662
14	JA*I*P*KOM	101.388
15	JA*I*A*NEK	76.538
16	JA*I*A*KOM	41.412

Tabela 100: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na **makro** nivou tokom godišnjih odmora opadajućim vrednostima – Slučaj Osijeka

R.B.	Obrazac	Vrednost
10	JA*K*P*KOM	1926.372
12	JA*K*A*KOM	1850.828
9	JA*K*P*NEK	1513.578
11	JA*K*A*NEK	1454.222
2	PR*K*P*KOM	786.828
4	PR*K*A*KOM	755.972
1	PR*K*P*NEK	618.222
3	PR*K*A*NEK	593.978
14	JA*I*P*KOM	101.388
16	JA*I*A*KOM	97.412
13	JA*I*P*NEK	79.662
15	JA*I*A*NEK	76.538
6	PR*I*P*KOM	41.412
8	PR*I*A*KOM	39.788
5	PR*I*P*NEK	32.538
7	PR*I*A*NEK	31.262

8.5.2. Prostorni omer makro obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima za slučaj Osijeka

Prema iskazima ispitanih sumiranih na Grafikon 96, 34% ukupnog slobodnog vremena tokom perioda godišnjih odmora i praznika se provodi van grada. Zato računamo kapacitete *makro* obrazaca za provođenje slobodnog vremena za ukupan broj građena potencijalno prisutnih u gradu (66%) uvećan za broj (očekivanih¹⁷⁹) turista.

Grafikon 99: Omer makro obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Osijeka

¹⁷⁹ Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske redovno iznosi izveštaje o broju turista sa brojem noćenja prema regionima, gradovima i naseljima i na nacionalnom nivou, po godinama i mesecima <https://www.dzs.hr/>

8.5.3. Prostorna distribucija makro prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena i računanje kapaciteta obrazaca na primeru Osijeka

Kapaciteti koje je potrebno obezrediti po obrascima na makro nivou provođenja slobodnog vremena, tokom dana godišnjih odmora, zavise od broja korisnika gradskih prostora i atraktivnosti obrazaca.

$$C_{(mac)O_n}(\text{obrazac}) = (S * p_{tgrad} * \rho_{grad} + N_{tur}) * O_n$$

Jednačina 23: Računanje kapaciteta za obrasce za provođenje slobodnog vremena na makro nivou u zavisnosti od vremena koje se provodi u gradu

Gde je $C_{(mac)O_n}$: kapacitet n – tog obrasca na makro nivou; S : površina na kojoj se obrasci distribuiraju – grad; p_{tgrad} : ideo vremena koji se provodi u gradu; ρ_{grad} : gustina stanovanja za analizirani grad uzeta kao prosečna ili gustina u užem gradskom jezgru; N_{tur} : broj turista, prosečan i maksimalan; O_n : omer n – tog obrasca

Tabela 102: Kapacitet makro obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Osijeku

Opis obrasca	$C_{(mac)O_n}$	Vrednost obrasca	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 6,32 \text{ st/ha}$)		Kapacitet za maks. gustinu ($\rho_{grad} = 28 \text{ st/ha}$)	
			14897.3	14897	63420.56	63421
O ₁	JA*K*P*KOM	$C_{(mac)O_1}$	1926.372	14897.3	14897	63420.56
O ₂	JA*K*A*KOM	$C_{(mac)O_2}$	1850.828	14313.09	14313	60933.48
O ₃	JA*K*P*NEK	$C_{(mac)O_3}$	1513.578	11705.02	11705	49830.44
O ₄	JA*K*A*NEK	$C_{(mac)O_4}$	1454.222	11246	11246	47876.3
O ₅	PR*K*P*KOM	$C_{(mac)O_5}$	786.828	6084.811		25904.17
O ₆	PR*K*A*KOM	$C_{(mac)O_6}$	755.972	5846.191		24888.32
O ₇	PR*K*P*NEK	$C_{(mac)O_7}$	618.222	4780.923		20353.28
O ₈	PR*K*A*NEK	$C_{(mac)O_8}$	593.978	4593.436		19555.11
O ₉	JA*I*P*KOM	$C_{(mac)O_9}$	101.388	784.0682	784	3337.924
O ₁₀	JA*I*A*KOM	$C_{(mac)O_{10}}$	97.412	753.3204	753	3207.025
O ₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(mac)O_{11}}$	79.662	616.0536	616	2622.655
O ₁₂	JA*I*A*NEK	$C_{(mac)O_{12}}$	76.538	591.8946	592	2519.805
O ₁₃	PR*I*P*KOM	$C_{(mac)O_{13}}$	41.412	320.2532		1363.377
O ₁₄	PR*I*A*KOM	$C_{(mac)O_{14}}$	39.788	307.6943		1309.912
O ₁₅	PR*I*P*NEK	$C_{(mac)O_{15}}$	32.538	251.6275		1071.225
O ₁₆	PR*I*A*NEK	$C_{(mac)O_{16}}$	31.262	241.7598		1029.216

8.6. Zaključak istraživanja za Osijek

Prostorna analiza Osijeka je pokazala da u ovom gradu postoji potencijal za realizaciju značajnog broja različitih prostorno vremenskih obrazaca provođenja slobodnog vremena od *mikro* do *makro* nivoa. Ovo je omogućeno dobrom distribucijom javnih površina i komercijalnih prostora koji smeštaju različite slobodno vremenske aktivnosti posetioca, nudeći im sadržaje koji su prilagođeni potrebama različitih kategorija stanovništva¹⁸⁰. Delovi grada koji ne obiluju javnim zelenim površinama¹⁸¹ su pretežne tipologije individualnog stanovanja sa niskom gustinom stanovanja i stepenom izgrađenosti za gradske uslove, tako da je kvalitet privatnih obrazaca u ovim delovima grada posebno istaknut, što istovremeno doprinosi komforu javnih površina, tj. ulica i širih gradskih četvrti. Celokupno urbano područje grada beleži dobru pokrivenost centrima trgovačke namene unutar kojih su smešteni objekti multi funkcionalnog karaktera koji prihvataju različite slobodno vremenske aktivnosti, uglavnom komercijalne prirode. Uređene obale reke Drave sa šetnicama i stazama za trčanje sa obe strane, predstavljaju primer dobrog korišćenja prirodnih potencijala u smeru podsticanja aktivnog načina života stanovnika. Ovo je samo jedan od načina kako može da se koristi reka u gradu, a napori se ulažu u još intenzivnije korišćenje ovog geografskog potencijala. Na Dravi se organizuju različiti programski festivali i planovima je predviđena izgradnja novih mostova i marina koji bi dodatno intenzivirali ponudu obrazaca za provođenje slobodnog vremena, posebno na *midi* i *makro*, ali i *mikro* nivou¹⁸².

Uvidom u rezultate računanja kapaciteta za nivoe obrazaca sumirane u Tabela 96, Tabela 99 i Tabela 102, uviđamo da *mikro* i *midi* nivoi obrazaca pokazuju sličnu distribuciju rasporeda javnih obrazaca, ali su u odnosu na privatne obrasce ovi javni atraktivniji na *midi*, nivou u odnosu na *mikro* nivo. To znači da Stanovnici Osijeka tokom vikenda više vremena provode u prostorima koji imaju javni oblik korišćenja u odnosu na one koji imaju privatni oblik korišćenja, za razliku od slobodnog vremena tokom radnog dana, kada Osječani preferiraju privatne uslove za provođenje slobodnog vremena (Tabela 96 i Tabela 99). Takođe razlika, ali ne značajna je u preferiranju komercijalnog uslova provođenja slobodnog vremena unutar ova dva nivoa. Tokom vikenda u Osjeku blago preovladavaju komercijalni načini provođenja slobodnog vremena, dok

¹⁸⁰ Aktivnosti za najmladje, odrasle i stare, fizički aktivne ili one pasivnije.

¹⁸¹ Barem jedan park ili neka druga javna zelena površina namenjena rekreaciji nalazi se u radiusu 2 km od svake tačke u gradu

¹⁸² Festivali svojom agendom odgovaraju *midi* i *makro* obrascima provođenja slobodnog vremena. Infrastruktura koja se gradi za njih i posle njih ostaje pruža mogućnost za realizaciju *mikro* obrazaca

su radnim danima blago poželjniji nekomercijalni. Makro obrasci pokazuju značajno drugačiju distribuciju omera i rasporeda obrazaca za provođenje slobodnog vremena, što je očekivano s obzirom na obrasce ponašanja u pripadajuće vreme odmora i praznika. Tabela 102 sumira ove obrasce. Zanimljivo je da su obrasci koji podrazumevaju provođenje slobodnog vremena u javnim uslovima značajno poželjniji u odnosu na provođenje u privatnim uslovima na ovom nivou. Iz tog razloga je potrebno obezbediti dovoljne kapacitete analiziranih obrazaca u gradskim prostorima koji nude mogućnost javnog korišćenja i uživanja. Naredna tabela sumira *mikro*, *midi* i *makro* nivo obrazaca za provođenje slobodnog vremena i nudi najveće kapacitete obrazaca iz tri nivoa, koji su javni po načinu korišćenja prostora.

Tabela 103: Sumirane vrednosti kapaciteta obrazaca sa javnim načinom korišćenja za slučaj Osijeka

Opis obrasca	$C_{(nivo)o_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 6,32 \text{st/ha}$)		Kapacitet za maks. gustinu ($\rho_{grad} = 28 \text{ st/ha}$)	
		18246.05	18246	78508.61	78509
O ₁	JA*K*P*KOM	$C_{(md)o_1}$	18246.05	18246	78508.61
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(md)o_2}$	17530.52	17531	75429.84
O ₂	JA*K*A*KOM	$C_{(mac)o_2}$	14313.09	14313	60933.48
O ₄	JA*K*A*NEK	$C_{(mac)o_4}$	11246	11246	47876.3
O ₁₁	JA*I*P*NEK	$C_{(\Sigma mi)o_{11}}$	2908.598882	2909	12886.19758
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(\Sigma mi)o_{12}}$	2684.860507	2685	11894.95161
O ₁₅	JA*I*A*NEK	$C_{(\Sigma)o_{15}}$	1432.593479	1633	6346.933137
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(\Sigma)o_{16}}$	1322.393981	1322	5858.707511

Plava boja označava vrednost kapaciteta preuzetu iz *mikro* nivoa

Žuta boja -II- *midi* nivo

Zelena boja -II- *makro* nivo

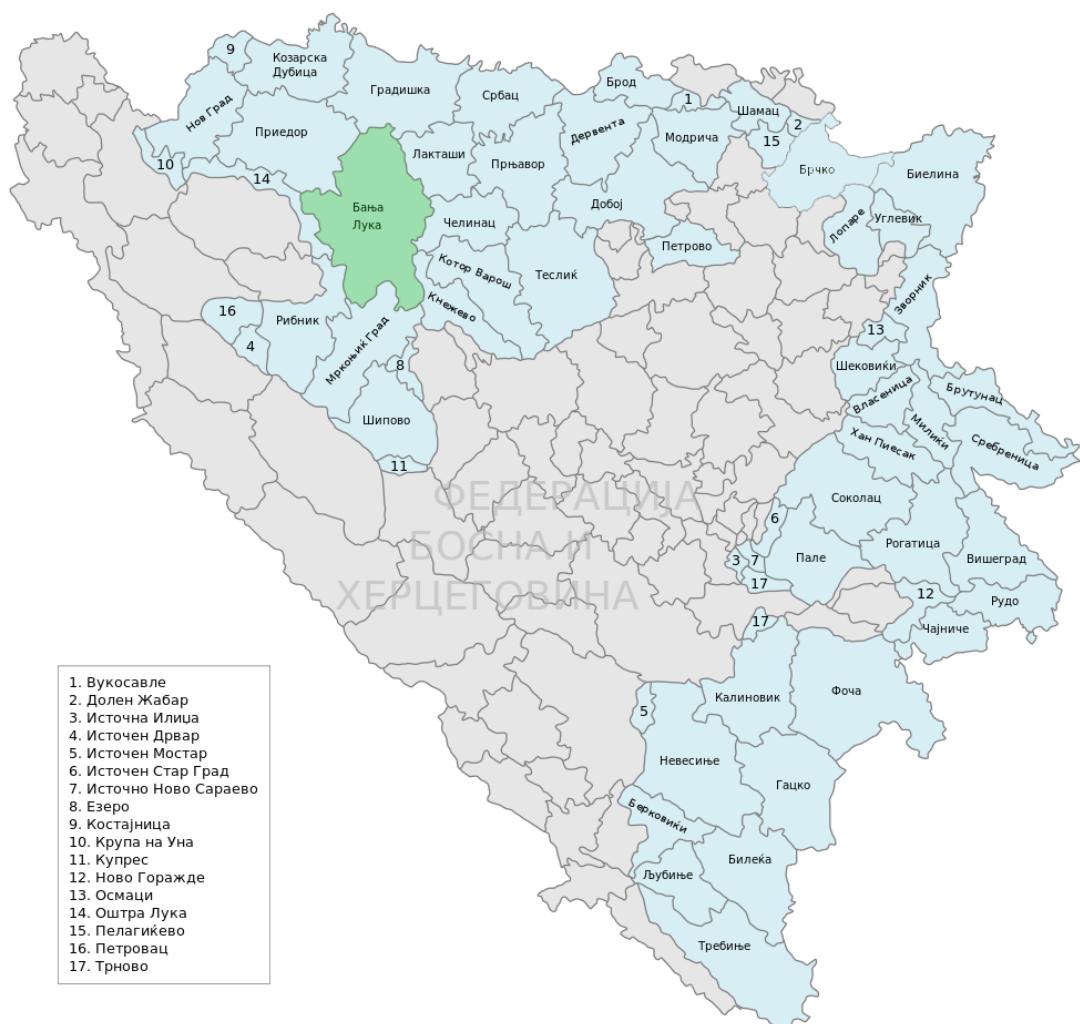
U prethodnoj tabeli su sumirane vrednosti kapaciteta obrazaca za provođenje slobodnog vremena sa javnim načinom korišćenja koje je potrebno obezbediti u Osijeku da bi se zadovoljile potrebe ovog grada na svim nivoima.

Pošto *makro* obrasci provođenja slobodnog vremena pokazuju drugačiji obrazac ponašanja moguće je razmotriti i sezonsku distribuciju potrebnih kapaciteta za *makro* nivo provođenja slobodnog vremena ali je onda potrebno uraditi dodatna istraživanja vremenske distribucije sezona godišnjih odmora i praznika, kao i kapacitete aktera za svaki nivo pojedinačno u gradu.

9. Rezultati istraživanja u Banjaluci

9.1. Prostorna analiza Banjaluke

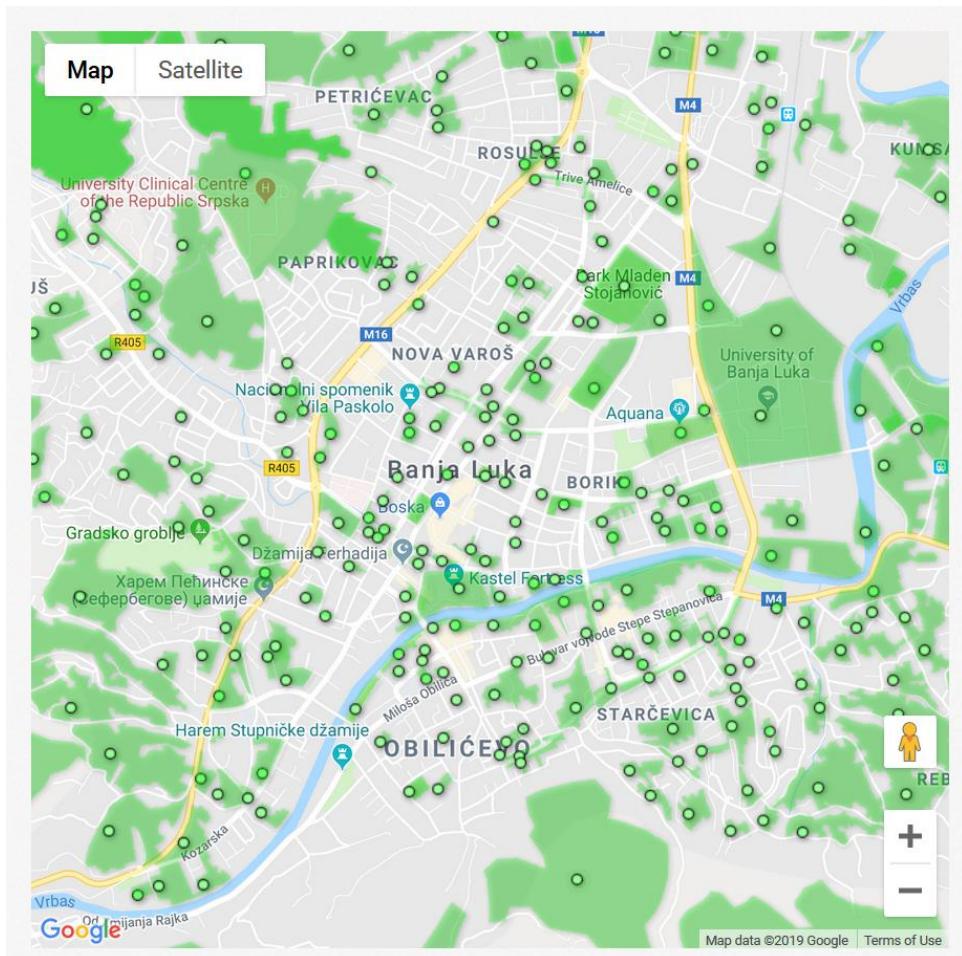
Grad Banjaluka je drugi po veličini grad Federacije Bosne i Hercegovine i glavni grad entiteta Republike Srpske. Prostire se na površini 96,2 km², a ukupna površina administrativne zone Banjaluke na čak 1.239km². Banjaluka je centar Bosanske krajine, severozapadne regije BiH. Prema podacima popisa iz 2013. godine u gradu je živelo 138.963 stanovnika, a u ukupnoj administrativnoj zoni grada 199.963 stanovnika.¹⁸³

Ilustracija 51: Geografski položaj Banjaluke unutar Republike Srpske I Federacije BiH

¹⁸³ Popis BiH 2013. <http://www.rzs.rs.ba/front/article/2283/>

Grad Banjaluka se može pohvaliti prilično dobro distribuiranom mrežom zelenih površina na području grada. Interaktivna internet mapa¹⁸⁴ grada daje korisniku mogućnost simultanog pregleda zelenih površina u gradu. Epitet „zelenog grada“ Banjaluka je kolokvijalno dobila zbog značajnih zelenih površina u gradu, a formalno je pokrenuta inicijativa za usvajanje akcionog plana „Zeleni grad“ usmerenog ka očuvanju ovakvog identiteta grada.¹⁸⁵ Ovo bi trebalo da omogući regulatorno očuvanje zelenih površina. Akcija je rezultat napora neformalnih i formalnih grupa građana i njihovih inicijativa za animiranje stanovništva da se zainteresuju i uzmu učešće u procesu donošenja odluka u planiranju i građenju grada. Ilustracija 52 je rezultat takvih napora i dobar primer rezultata građanskih inicijativa za učešće u procesu donošenja odluka. Banjalučani prepoznaju svoje potrebe da se njihovi javni, zeleni prostori za slobodno vreme sačuvaju i oplemene, a ne zamene onima koji su privatni po vlasničkoj strukturi, odnosno komercijalni po karakteru korišćenja.

Ilustracija 52: Interaktivna mapa zelenih površina u Banjaluci, izvor: <http://nasprostor.org/mapa-2/>

¹⁸⁴ Dostupno na: <http://nasprostor.org/mapa-2/>

¹⁸⁵ Agencija evropske banke za obnovu i razvoj, Balkan Green Energy, dostupno na: <https://balkangreenenergynews.com/rs/banjaluka-zapocela-izradu-akcionog-plana-zelenog-grada/>

Krajem 2018. godine gradski odbor Banjaluke Strategiju razvoja Banjaluke 2018. do 2027. godine¹⁸⁶. Ovim dokumentom je 2020. godine predviđeno usvajanje novog Generalnog urbanističkog plana grada koji će usmeriti njegov razvoj u smislu građenja u strateškom periodu. Isti dokument predviđa izradu brojnih drugih planskih dokumenata kojim će se privući i usmeriti investicije u privrednu grada. Strategija ne navodi profil privrede na koju se cilja. Isti dokument prepoznaće važnost očuvanja postojećih kvaliteta i korišćenje potencijala grada.

9.1.1. Identifikacija prostora za provođenje slobodnog vremena u Banjaluci

Komercijalno provođenje slobodnog vremena u gradu u javnim uslovima se, slično kao u ostalim analiziranim gradovima svodi na:

- aktivne i pasivne oblike provođenja slobodnog vremena u noćnim klubovima i kafićima,
- aktivno i pasivno provođenje slobodnog vremena u aktivnostima šopinga u tržnim centrima i zonama trgovine,
- aktivno i pasivno provođenje vremena u aktivnostima zabave lociranim u otvorenim javnim gradskim prostorima, tržnim centrima i ostalim poslovnim prostorima smeštenih uz sportske i rekreativne centre.
- Pasivno provođenje slobodnog vremena u aktivnostima kulture i umetnosti u prostorima pozorišta, bioskopa, umetničkih galerija i prostora koji preuzimaju ovakve namene.

Nekomercijalni oblici provođenja slobodnog vremena u javnim uslovima se svode prema onome čime Banjaluka raspolaže svode na sledeće:

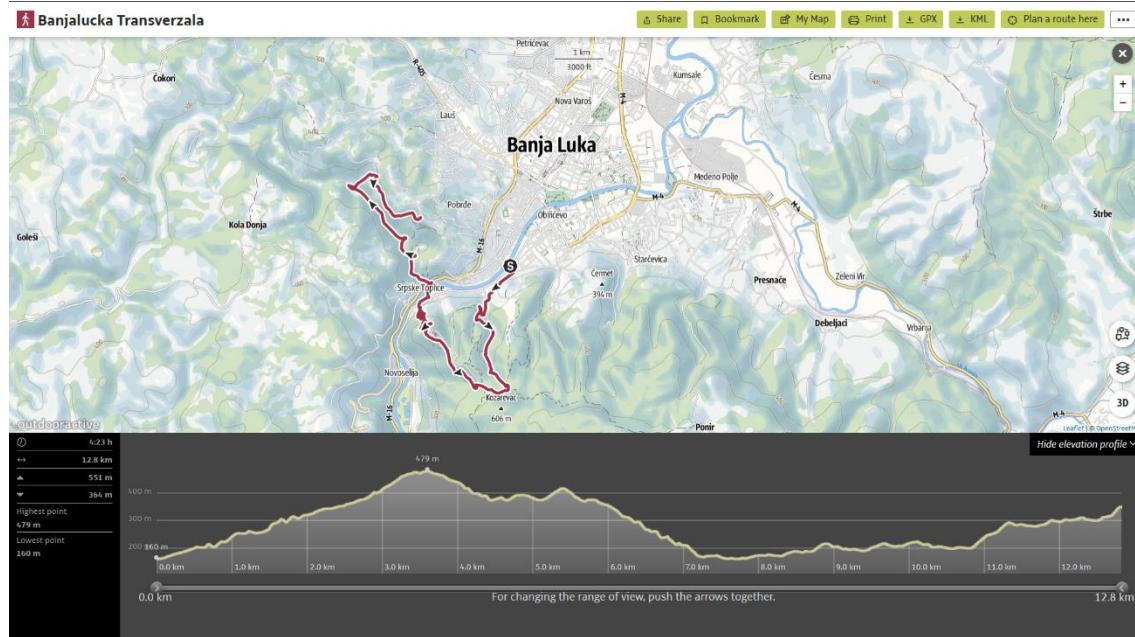
Aktivno provođenje slobodnog vremena: Šetnja gradom sa svodi na pešačke ulice i one koje gravitiraju centru grada, dok pešačke trase uz reke Vrbas i Vrbanju skoro da ne postoje. Ohrabruje se pešačenje u van gradskim uslovima (*hiking*) i različite su akcije unapređenja uslova za ovaj vid provođenja slobodnog vremena i uživanja u prirodi. Posebno je značajna rekreativna pešačka staza Banjalučka transverzala i ona korisnicima omogućava ugodnu šetnju i pešačenje uređenim stazama u komfornom okruženju sa zelenilom i bez prisutnih zagađivača poput automobilskog saobraćaja i industrijskog zagađenja (Ilustracija 53). Ova staza je duga 13 km i tangira urbano područje grada sa zapadne strane. Uslovi za rekreativnu vožnju bicikla nisu

¹⁸⁶ Strategija razvoja grada je zvaničan dokument koji je dostupan online na; <http://www.banjaluka.rs.ba/gradska-uprava/strategija-razvoja-grada/>

najidealniji. Diferencirane staze u gradu postoje u vrlo malo procentu (oko 9km biciklističkih staza prema pomoentom ispitivanju), ali vožnja bicikla kao oblik prevoza i aktivnog odmora dobijaju na atraktivnosti značajno poslednjih godina. Napor koji se ulaže u promociju zdravog načina života i korišćenje bicikla kao modela prevoza ide ruku pod ruku sa ovom akcijom.

Letnji period je pogodan za intenzivnije korišćenje reke kao resursa kojeg uživa Banjaluka i u sezoni od juna do septembra aktivno je nekoliko manje ili više uređenih plaža na Vrbasu (Abacija, Sitari, Slap, Zelena i kod Rebrovačkog mosta) i Vrbanji (Zeleni Vir i kod Žutog mosta). Posebno je atraktivna plaža Vrućica koja funkciju kupališta nosi iz vremena Antičkog Rima o čemu svedoče kade sa topлом vodom koje se i danas koriste.

Pasivni oblici provođenja slobodnog vremena u gradu osim uživanja u parkovskim prostorima i na Vrbasu, često podrazumevaju prisustvovanje nekom od brojnih festivala i manifestacija koji se organizuju u gradu. Turistička organizacija predstavlja brojne manifestacije i festivale u gradu a neki od onih koji se organizuju periodično (godišnje) su: Dan grada, Noć muzeja, Ljeto na Vrbasu, Međunarodni festival pozorišta za djecu i drugi¹⁸⁷.

Ilustracija 53: Rekreativna pešačka staza "Banjalučka transverzala", izvor:
<https://www.outdooractive.com/en/route/hiking-trail/bosnia-and-herzegovina/banjalucka-transverzala/118162598/#dm=1>

¹⁸⁷ Izvor: Turistička organizacija Banjaluke: <http://www.banjaluka-tourism.com/index.php/sr/component/k2/item/390-doga%C4%91aji?Itemid=156>

9.2. Ispitivanje uzorka stanovništva u Banjaluci

Slično kao i kod ostalih analiziranih gradova, a što je definisano u kriterijumima odabira lokacije anketiranja, za lokaciju distribuiranja anketnog upitnika je biran prometan kafić u blizini fakulteta. Ilustracija 54 predstavlja okvirnu lokaciju odabrane lokacije.

U Banjaluci je anketu popunilo 23 osobe a rezultati obrade pomoću digitalnih alata IBM SPSS v23 i Microsoft Excel 2013 su dati u nastavku.

Tabela 104: Pol ispitanika ispitanih u Banjaluci

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	muški	10	43.5	43.5	43.5
	ženski	13	56.5	56.5	100.0
	Total	23	100.0	100.0	

Od 23 ispitanih anketu je popunilo 10 muškaraca i 13 žena, odnosno 43,5% muškaraca i 56,5% žena. Ovaj odnos oslikava polnu strukturu Banjaluke iz popisa stanovništva Republike Srpske koji je rađen 2013. godine, a koji navodi da je u Banjaluci je živelo 86.510 muškaraca i 93.543 osobe ženskog pola, što iznosi 48% muškaraca i 52% žena.¹⁸⁸ Podaci se odnose na šire gradsko područje, odnosno na administrativnu oblast grada Banjaluka.

Ilustracija 54: Lokacija distribuiranja anketnog upitnika

¹⁸⁸ http://www2.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/popis/rezultati_popisa/Rezultati_Popisa_2013_WEB.pdf

Tabela 105: Starost ispitanika (godine) u Banjaluci

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mladi do 25	6	26.1	26.1	26.1
	25-35	9	39.1	39.1	65.2
	35-65	6	26.1	26.1	91.3
	65+	2	8.7	8.7	100.0
	Total	23	100.0	100.0	

Rezultati popisa koje je sproveo zavod za statistiku Republike Srpske navode da je na teritoriji grada Banjaluke živelo 127.417 osoba starosti 15-65 godina, što čini oko 70,77% ukupnog broja stanovnika, a 82,92% broja starijih od 15 godina, što je približno ispitanom uzorku, gde primećujemo da je 91,3% ispitanih je starosti 15-65 godina¹⁸⁹.

Tabela 106: Mesto prebivališta (Banjaluka ili drugo)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mesto ispitivanja	22	95.7	95.7	95.7
	drugo	1	4.3	4.3	100.0
	Total	23	100.0	100.0	

Tabela 107: Mesto rođenja (Banjaluka ili drugo)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mesto ispitivanja	16	69.6	69.6	69.6
	drugo	7	30.4	30.4	100.0
	Total	23	100.0	100.0	

Očekivano s obzirom na ulogu grada Banjaluke kao centra regije, istraživanje je pokazalo značajan udeo osoba koje imaju prebivalište u Banjaluci nisu i po mestu rođenja iz ovog grada. Ovaj rezultat je zajednički za sve ispitane gradove a razlog se pronalazi u činjenici što su gradovi centri regija i Univerziteta što ih čini atraktivnima za život.

Tabela 108: Radni status

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zaposlen	11	47.8	47.8	47.8
	nezaposlen	3	13.0	13.0	60.9
	student	7	30.4	30.4	91.3
	penzioner	2	8.7	8.7	100.0
	Total	23	100.0	100.0	

¹⁸⁹ Mlađi od 15 godina, odnosno deca osnovno školskog uzrasta se kategoriju kao posebnu kategoriju i slobodno vreme kod ove populacije se ne može razmatrati kroz iste kriterijume kao za radno sposobno stanovništvo.

Prema podacima za grad Banjaluku, statističkog zavoda Republike Srpske 2017. godine je u gradu bilo 11.378 nezaposlenih osoba. Prevedeno na broj stanovnika od 15 – 65 godina (127.417) koji su živeli u Banjaluci oko 9% njih su bili nezaposleni prema kriterijumima zakona o radu¹⁹⁰.

Tabela 109: Stepen stručne spreme i obrazovanja

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid srednja	11	47.8	47.8	47.8
viša	2	8.7	8.7	56.5
visoka	10	43.5	43.5	100.0
Total	23	100.0	100.0	

Tabela 110: Mesečni prihodi

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid do mesečne minimalne plate za grad	6	26.1	26.1	26.1
od minimalne do prosečne plate za grad	10	43.5	43.5	69.6
od prosečne plate do potrošačke korpe	6	26.1	26.1	95.7
preko minimalne potrošačke korpe	1	4.3	4.3	100.0
Total	23	100.0	100.0	

Granična mesečna primanja za ispitivani period se odnose na trendove za grad u vreme ispitivanja, tj. na 2017. godinu.

4. Minimalna mesečna plata u gradu je iznosila približno 400 KM (konvertibilnih maraka)
5. Prosečna mesečna plata u gradu je iznosila 840 KM
6. Prosečna potrošačka korpa je iznosila 1800 KM

Tabela 111: Deljenje stana ("Živim sa")

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid samostalno	1	4.3	4.3	4.3
sa partnerom	6	26.1	26.1	30.4
sa roditeljima	7	30.4	30.4	60.9
sa porodicom	6	26.1	26.1	87.0
sa cimerima	3	13.0	13.0	100.0
Total	23	100.0	100.0	

¹⁹⁰ Nezaposleno lice je ono koje je radno sposobno, bez posla, koje aktivno traži posao i spremno je da odmah počne da radi ako mu se ponudi posao

(https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zaposljavanju_i_osiguranju_za_slucaj_nezaposlenosti.html)

S obzirom na strukturu ispitanih i stanovništva u gradu uopšte, životni standard u pogledu stanarskih uslova se može okarakterisati kao skroman i to dokazuje 13% ispitanih koji su stan delili sa cimerima i 30,4% njih koji su živeli sa roditeljima.

Tabela 112: Količina slobodnog vremena tokom radnog dana (sati)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid do 2 sata	4	17.4	17.4	17.4
2-5 sati	7	30.4	30.4	47.8
5-8 sati	7	30.4	30.4	78.3
8+ sati	5	21.7	21.7	100.0
Total	23	100.0	100.0	

Tabela 113: Pauza (slobodno vreme unutar druge primarne aktivnosti)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid bez pauze	2	8.7	8.7	8.7
1 tokom radnog vremena na radnom mestu	3	13.0	13.0	21.7
Jednom tokom radnog vremena van radnog mesta	7	30.4	30.4	52.2
Više puta tokom radnog vremena na radnom mestu	8	34.8	34.8	87.0
Više puta tokom radnog vremena van radnog mesta	3	13.0	13.0	100.0
Total	23	100.0	100.0	

Tabela 114: Broj slobodnih dana u toku radne sedmice

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1 dan	4	17.4	17.4	17.4
2 dana	9	39.1	39.1	56.5
3 dana	5	21.7	21.7	78.3
4+ dana	5	21.7	21.7	100.0
Total	23	100.0	100.0	

Tabela 115: Broj dana godišnjeg odmora

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 0-10 dana	1	4.3	4.3	4.3
10-20	6	26.1	26.1	30.4
20-35	14	60.9	60.9	91.3
35+	2	8.7	8.7	100.0
Total	23	100.0	100.0	

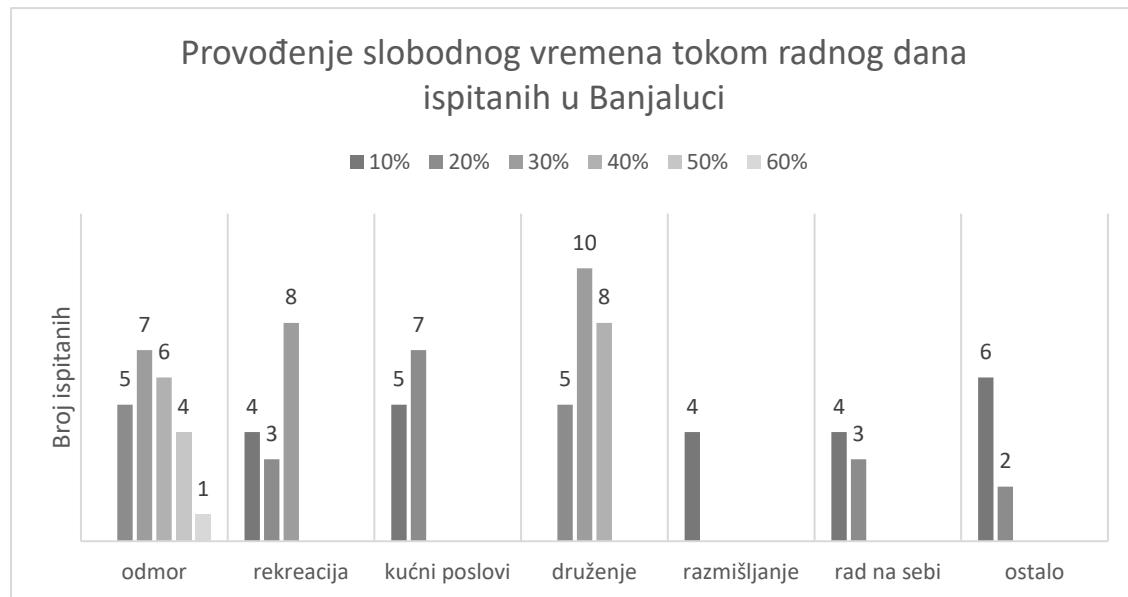
Tabela 116: Putovanja van grada u slobodnom vremenu

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0-3 puta godišnje	4	17.4	17.4	17.4
	3-6 puta godišnje	11	47.8	47.8	65.2
	1-2 puta mesečno	3	13.0	13.0	78.3
	3-4 puta mesečno	5	21.7	21.7	100.0
	Total	23	100.0	100.0	

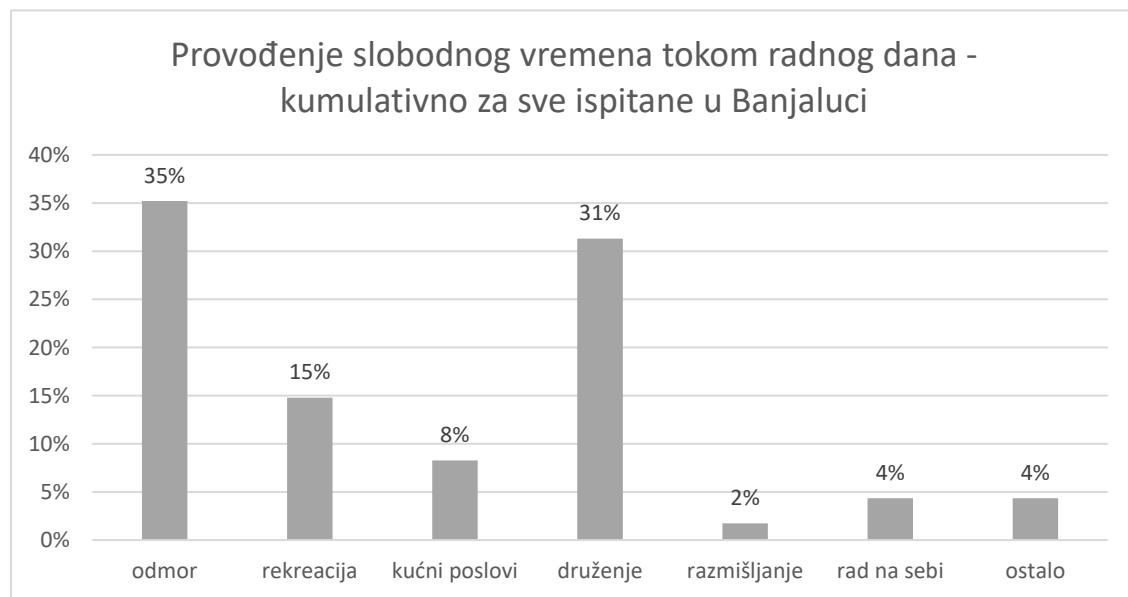
Tabela 117: Putovanja u svrhu odmora

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0 puta godišnje	2	8.7	8.7	8.7
	jednom godišnje	12	52.2	52.2	60.9
	2 puta godišnje	6	26.1	26.1	87.0
	3+ puta godišnje	3	13.0	13.0	100.0
	Total	23	100.0	100.0	

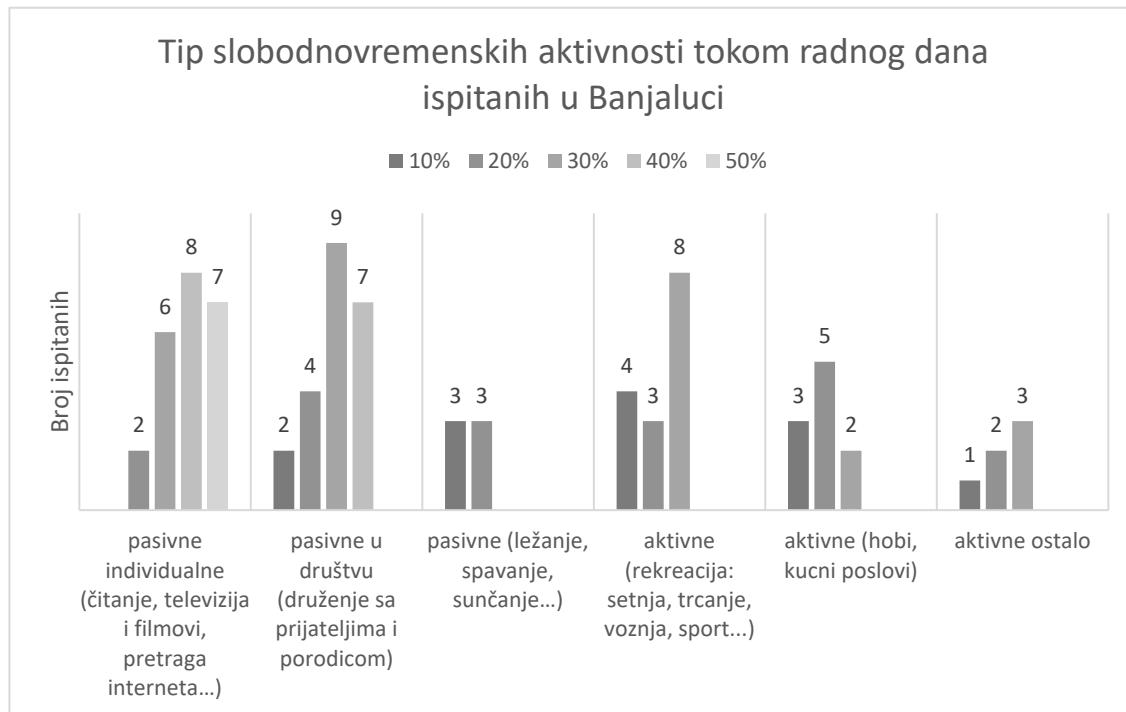
9.3. Provođenje slobodnog vremena u Banjaluci tokom radnog dana – mikro prostorno vremenski obrasci provođenja slobodnog vremena

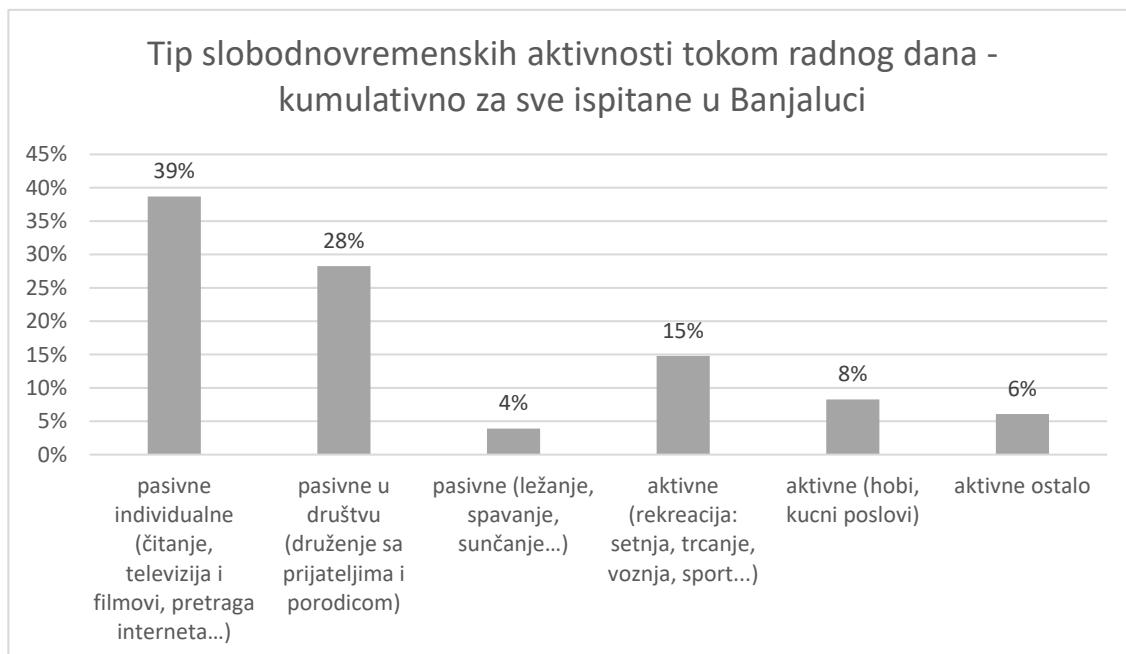
Grafikon 100: Provođenje slobodnog vremena tokom radnog dana za ispitane u Banjaluci

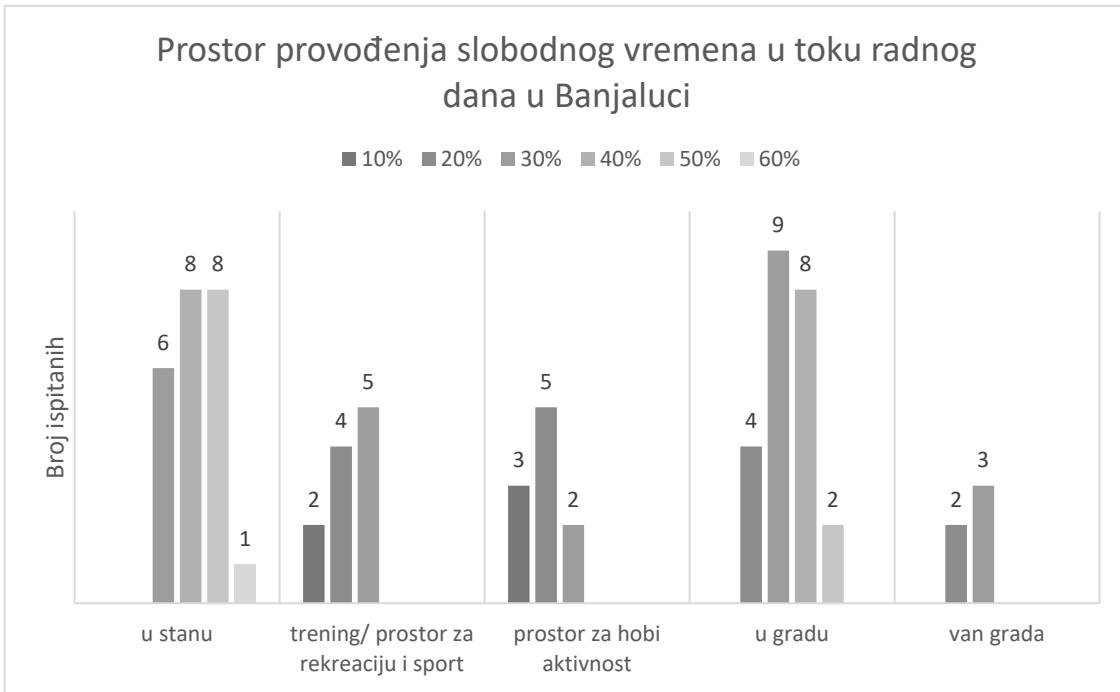
Grafikon 101: Provođenje slobodnog vremena tokom radnog dana kumulativno za sve ispitane u Banjaluci

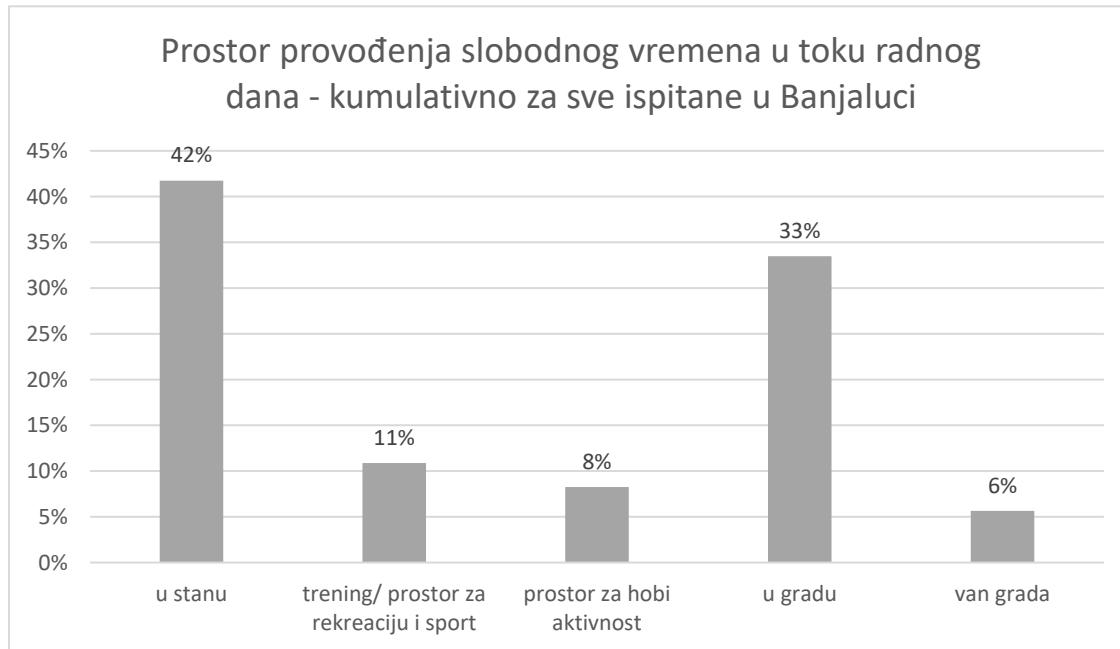
Grafikon 102: Provođenje slobodnog vremena u Banjaluci tokom radnog dana po tipu aktivnosti

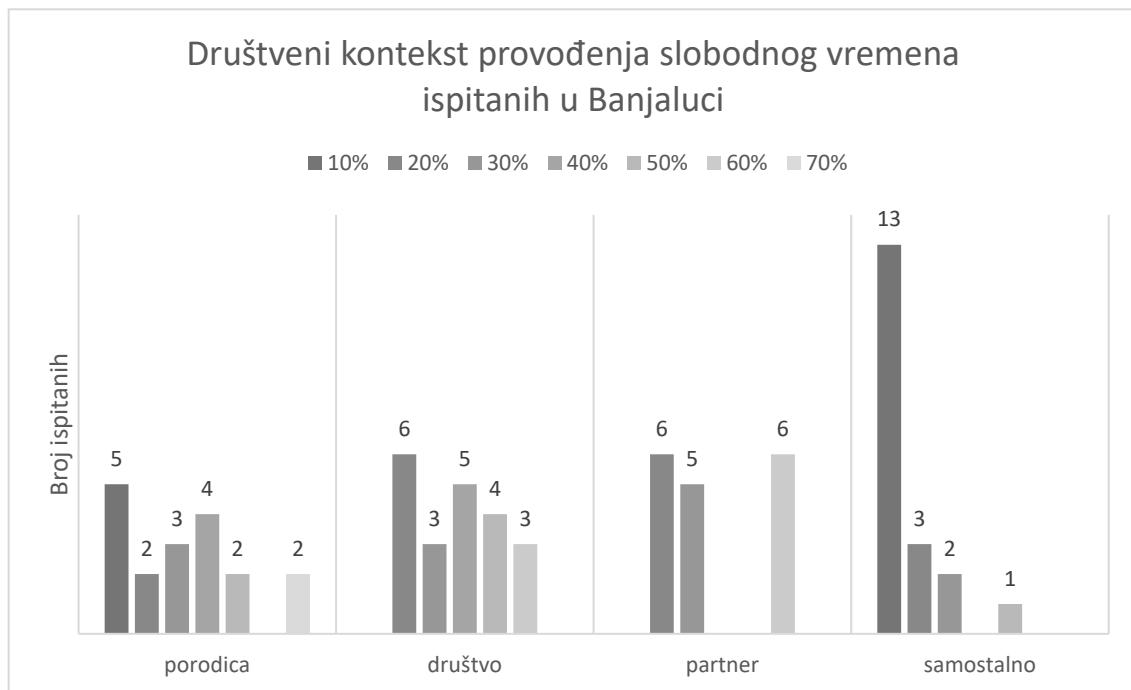
Grafikon 103: Tip slobodno vremenskih aktivnosti zbirno za sve ispitane u Banjaluci

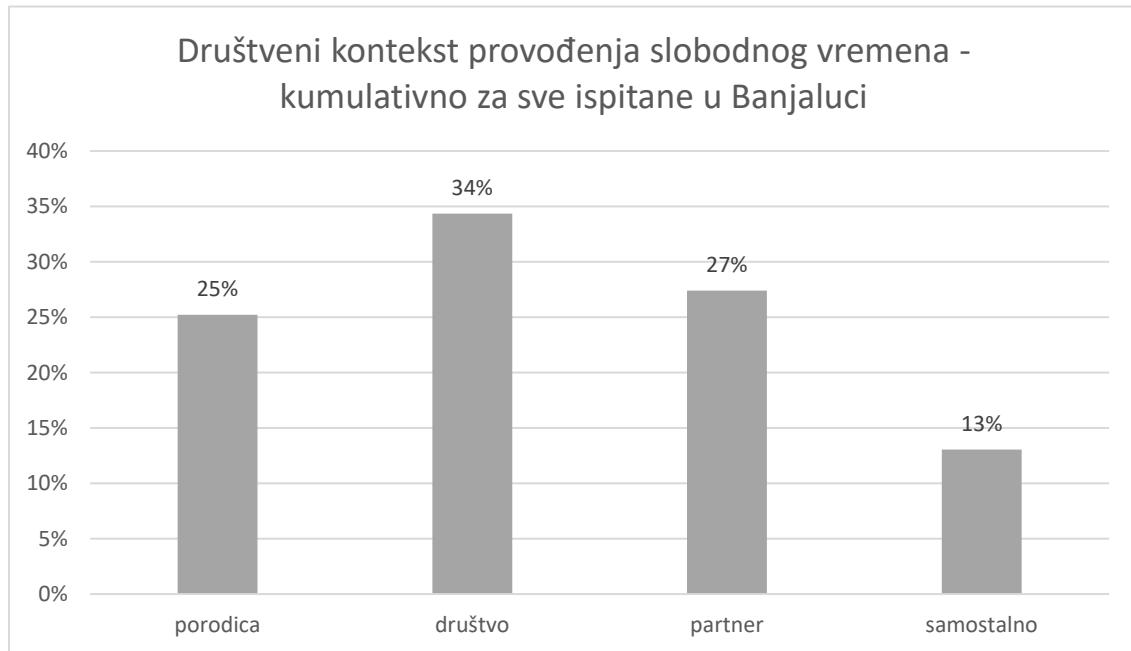
Grafikon 104: Prostor provođenja slobodnog vremena u Banjaluci tokom radnog dana

Grafikon 105: Prostor provođenja slobodnog vremena u Banjaluci tokom radnog dana, zbirno za sve ispitane

Grafikon 106: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena tokom radnog dana u Banjaluci

Grafikon 107: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena za sve ispitane u Banjaluci

9.3.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Banjaluci na nivou radnog dana – Mikro obrasci za provođenje slobodnog vremena

23 ispitanih slobodno vreme provodi u prostorima i na način kako ilustruju Grafikon 100 - Grafikon 107. Struktura i reprezentativnost uzorka je data u Tabela 104 - Tabela 111. Iz navedenog izvodimo pondere kojima vrednujemo kategorije dualiteta za definisanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena.

- Privatno (PR) – Javno (JA); 5,0 -5,0 (50%-50%)
- Individualno (I) – Kolektivno(K); 1,3-8,7 (13%-87%)
- Fizički aktivno (A) – Pasivno (P); 2,9-7,1 (29%-71%)
- Komercijalno (KOM) – Nekomercijalno (NEK); 5,1-4,9 (51%-49%)

Tabela 118: Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana – Slučaj Banjaluke

R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	1513.365
2	PR*K*P*KOM	1575.135
3	PR*K*A*NEK	618.135
4	PR*K*A*KOM	643.365
5	PR*I*P*NEK	226.135
6	PR*I*P*KOM	235.365
7	PR*I*A*NEK	92.365
8	PR*I*A*KOM	96.135
9	JA*K*P*NEK	1513.365
10	JA*K*P*KOM	1575.135
11	JA*K*A*NEK	618.135
12	JA*K*A*KOM	643.365
13	JA*I*P*NEK	226.135
14	JA*I*P*KOM	235.365
15	JA*I*A*NEK	92.365
16	JA*I*A*KOM	96.135

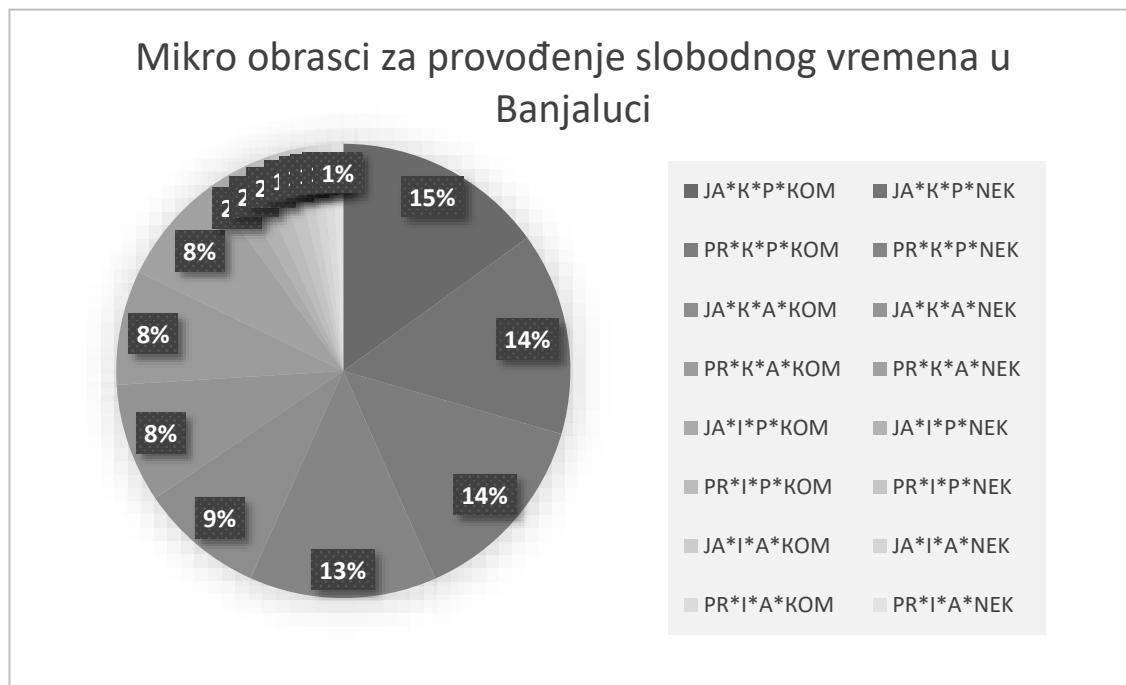
Tabela 119: Obrasci za provođenje slobodnog vremena radnim danom po opadajućim vrednostima – Slučaj Banjaluke

R.B.	Obrazac	Vrednost
2	PR*K*P*KOM	1575.135
10	JA*K*P*KOM	1575.135
1	PR*K*P*NEK	1513.365
9	JA*K*P*NEK	1513.365
4	PR*K*A*KOM	643.365
12	JA*K*A*KOM	643.365
3	PR*K*A*NEK	618.135
11	JA*K*A*NEK	618.135
6	PR*I*P*KOM	235.365
14	JA*I*P*KOM	235.365
5	PR*I*P*NEK	226.135
13	JA*I*P*NEK	226.135
8	PR*I*A*KOM	96.135
16	JA*I*A*KOM	96.135
7	PR*I*A*NEK	92.365
15	JA*I*A*NEK	92.365

9.3.2. Prostorni omer mikro obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Banjaluci prema dobijenim vrednostima

Omeri mikro obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Banjaluci dati su na sledećem grafikonu.

Na osnovu podataka iz Tabela 112 u Banjaluci tokom radnog dana raspolažu sa nešto manje od 6 sati slobodnog vremena, što je manje od proseka, ali ne značajno. Pošto je srednji deo dana rezervisan za radne i druge obaveze ostaje nam deo slobodnog vremena pre i deo posle podne, odnosno posle posla. S obzirom na uobičajeno radno vreme u trajanju oko 8 sati¹⁹¹ koje počinje u jutarnjim satima, umesno je prepostaviti da je raspodela slobodnog vremena takva da posle podne ostaje više slobodnog vremena, a pre podne manje, ako ga uopšte ima. Tako dobijamo da 30% slobodnog vremena koje se troši na putovanje do željene lokacije iznosi oko sat vremena, odnosno 30 minuta jednosmerno, ovo se odnosi na slučaj kada putovanje nije samo sebi svrha (npr. vožnja bicikla ili šetnja koji su način provođenja slobodnog vremena a ne model transporta do odredišta za provođenje slobodnog vremena).

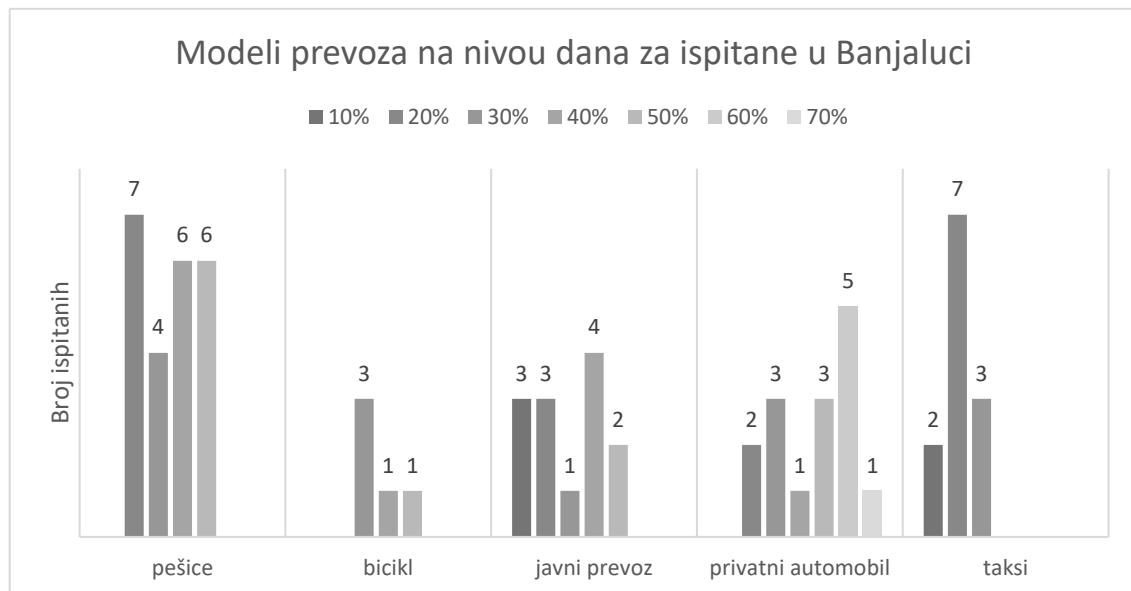

Grafikon 108: Omer mikro obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Banjaluke

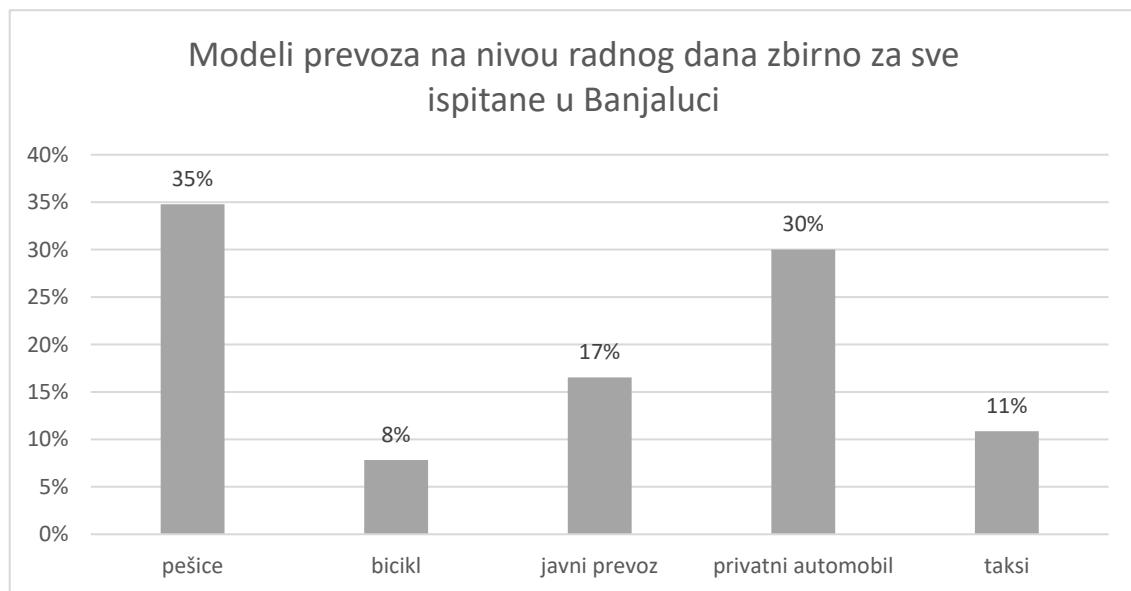
¹⁹¹ Videti poglavlje 2, o radnom vremenu

9.3.3. Prostorna distribucija mikro prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Banjaluke – računanje kapaciteta obrazaca

Grafikon 109 i Grafikon 110 ilustruju omer modela prevoza tokom radnog dana zabeležen na uzorku 23 ispitana u Banjaluci. Prema udelu vrši se i distribucija obrazaca srazmerno atraktivnosti obrazaca izračunatim u Tabeli 119.

Grafikon 109: Modeli prevoza u Banjaluci na nivou radnog dana

Grafikon 110: Modeli prevoza na nivou radnog dana, zbirno za sve ispitane u Banjaluci

Topografija terena i uslovi infrastrukture u Banjaluci u velikoj meri određuju brzine kretanja po modelima prevoza. „Centar za životnu sredinu“, organizacija iz Banjaluke je 2010e godine izdala je publikaciju pod nazivom „Analiza saobraćajnog sistema Banjaluke i preporuke za njegovo poboljšanje“¹⁹², gde su analizirani modeli prevoza, njihova efikasnost i zastupljenost.

Tabela 120: Pređene distance i utrošeno vreme po modelima prevoza u Banjaluci, izvor: <http://czzs.org/>

Vrsta transporta	Pređena distanca u km	Utrošeno vrijeme h, min	Utrošen novac u KM	Dodatno pješačenje (km)
Pješice	6,5	1,30	0	0
Bicikl	7	0,24	0	0,1
Autobus	4	1,35	6	3
Automobil	10	0,36	4,5	1

Ilustracija 55: Mapa urbanog područja Banjaluke¹⁹³. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

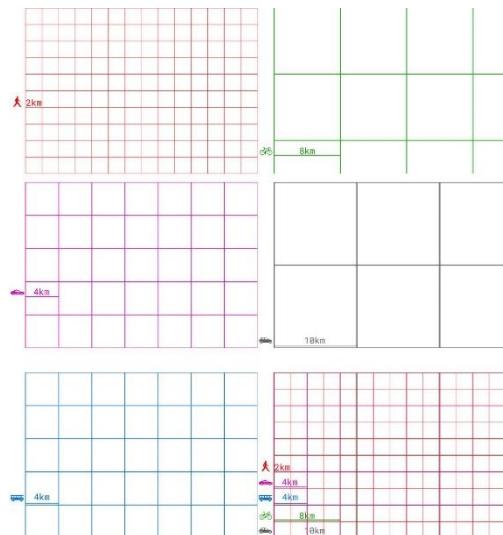

¹⁹² Centar za životnu sredinu: "Analiza saobraćajnog sistema Banje Luke i preporuke za njegovo poboljšanje", <http://czzs.org/>,

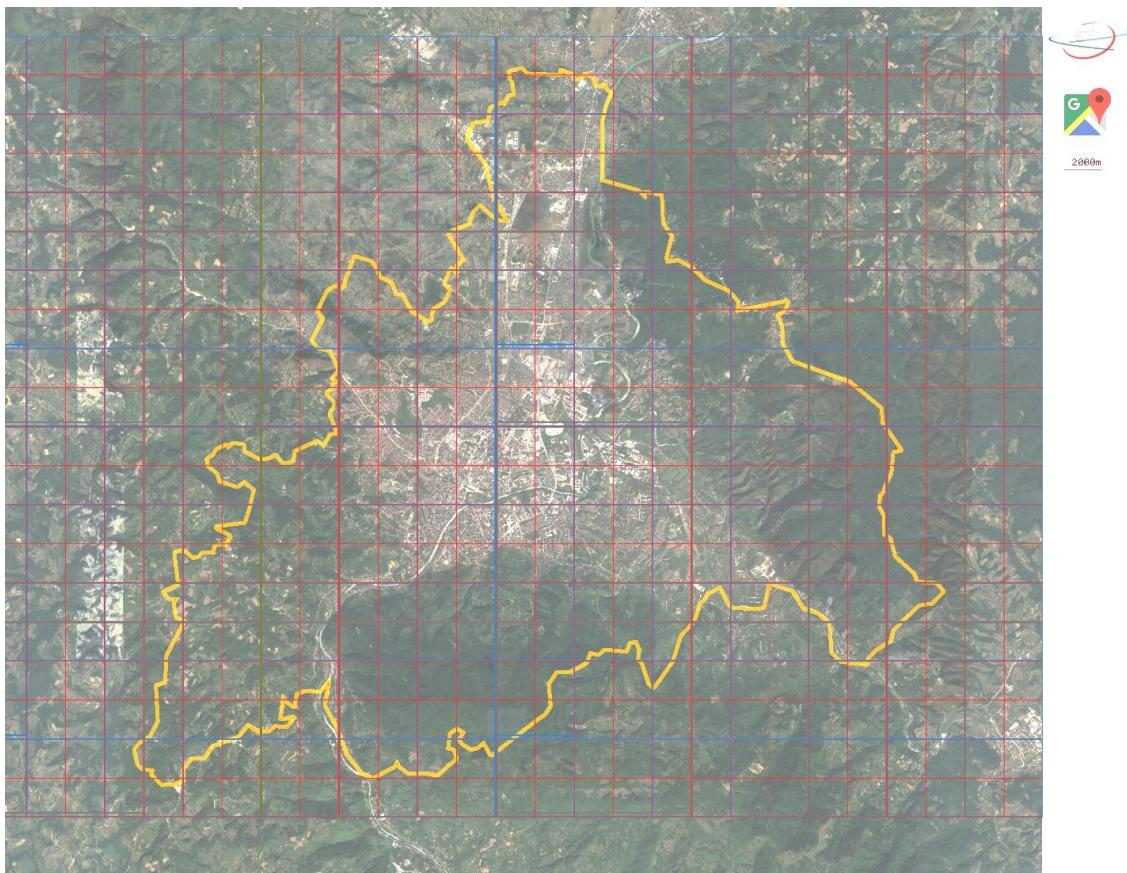
¹⁹³ <http://www.geoportal.rgurs.org/>

Dostupno na: <https://www.rgurs.org/servisi/geoportal>

Na osnovu istraživanja koje sumira Tabela 120 dobijamo raster zona po modelu prevoza u mikro vremenskim okvirima.

Ilustracija 56: Šema 30-minutnih zona po modelu prevoza za slučaj Banjaluke (Autorska ilustracija)

Ilustracija 57: Mapa Banjaluke sa mrežom 30minutnih zona po modelima prevoza. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

Banjaluka je najveća političko teritorijalna jedinica Bosne i Hercegovine sa površinom 1239km², od čega urbana zona grada Banjaluke zauzima površinu od 96,2km².¹⁹⁴ Ilustracija 57 predstavlja mreže prekopljenih 30-minutnih zona po modelu prevoza. Ilustracija je šematska i ne predstavlja konačnu distribuciju zona već šematski prikaz u srazmeri, a služi za distribuciju obrazaca za provođenje slobodnog vremena u omeru i kapacitetima kako je izračunato. Uvođenjem svih potrebnih promenljivih u jednačini za računanje kapaciteta obrazaca (Jednačina 10) dobijamo vrednosti kapaciteta po zonama modela prevoza kako je prikazano u narednim tabelama.

$$C_{(tr)O_n \text{ (obrazac)}} = S_{tr} * tr * \rho_{grad} * O_n$$

Jednačina 24: Računanje kapaciteta za obrasce za provođenje slobodnog vremena u zavisnosti od zastupljenog modela prevoza

1. Prostori za provođenje slobodnog vremena u toku radnog dana (**mikro obrasci**) dostupni pešacima (35% svih prostora prema udelu modela prevoza) trebaju biti kapaciteta kako je izračunato u narednoj tabeli a distribuirani po zonama od 4km². Kapaciteti su dati za prosečnu i maksimalnu gustinu stanovništva¹⁹⁵ za urbano područje grada Banjaluke.

Tabela 121: Kapaciteti mikro obrazaca za „pešačke zone“ za slučaj Banjaluke

Opis obrazaca	$C_{(p)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 981,62 \text{ st/km}^2$)	Kapacitet za maksimalnu gustinu ($\rho_{grad} = 1350 \text{ st/km}^2$)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(p)O_1}$	216.4657626	297.700515
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(p)O_2}$	216.4657626	216 297.700515 298
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(p)O_3}$	207.9769092	286.025985
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(p)O_4}$	207.9769092	208 286.025985 286
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(p)O_5}$	88.41559318	121.595985
O ₆	JA*K*A*NEK	$C_{(p)O_6}$	88.41559318	88 121.595985 122
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(p)O_7}$	84.94831502	116.827515
O ₈	PR*I*P*NEK	$C_{(p)O_8}$	84.94831502	116.827515
O ₉	JA*K*A*KOM	$C_{(p)O_9}$	32.34545878	32 44.483985 44
O ₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(p)O_{10}}$	32.34545878	32 44.483985 44
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(p)O_{11}}$	31.07700942	42.739515
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(p)O_{12}}$	31.07700942	31 42.739515 43
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(p)O_{13}}$	13.21152542	18.169515
O ₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(p)O_{14}}$	13.21152542	13 18.169515 18
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(p)O_{15}}$	12.69342638	17.456985
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(p)O_{16}}$	12.69342638	13 17.456985 17

¹⁹⁴ <http://nasprostor.org/dokumenti-2/urbanisticki-plan-grada-banja-luka/>

¹⁹⁵ <https://dokumen.tips/documents/banja-luka-gustina-naseljenosti.html>

<http://nasprostor.org/dokumenti-2/urbanisticki-plan-grada-banja-luka/>

<https://www.banjaluka.rs.ba/gradska-uprava/mjesne-zajednice/> Maksimalna gustina naseljenost u centralnim mesnim zajednicama grada, prema informacijama uprava mesnih zajednica (jul 2019.)

2. Drugi nivo razmeštaja obrazaca se odnosi na zone dometa taksi vožnji. S obzirom na prosečnu distancu od 4km¹⁹⁶ za grad i pripadajuću zonu od 16km², udeo modela prevoza (8%, Grafikon 110) i gustinu naseljenosti u gradu dobijamo sledeće kapacitete obrazaca za „taksi zone“

Tabela 122: Kapaciteti mikro obrazaca za „taxi zone“, slučaj Banjaluke

	Opis obrasca	$C_{(t)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 981,62 \text{st/km}^2$)	Kapacitet za maks. gustinu ($\rho_{grad} = 1350 \text{ st/km}^2$)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(t)O_1}$	272.128387	374.252076	
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(t)O_2}$	272.128387	272	374
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(t)O_3}$	261.456686	359.575524	
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(t)O_4}$	261.456686	261	360
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(t)O_5}$	111.151031	152.863524	
O ₆	JA*K*A*NEK	$C_{(t)O_6}$	111.151031	111	153
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(t)O_7}$	106.792167	146.868876	
O ₈	PR*I*P*NEK	$C_{(t)O_8}$	106.792167	146.868876	
O ₉	JA*K*A*KOM	$C_{(t)O_9}$	40.6628625	41	56
O ₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(t)O_{10}}$	40.6628625	41	56
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(t)O_{11}}$	39.0682404	53.729676	
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(t)O_{12}}$	39.0682404	39	54
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(t)O_{13}}$	16.6087748	22.841676	
O ₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(t)O_{14}}$	16.6087748	17	23
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(t)O_{15}}$	15.9574503	21.945924	
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(t)O_{16}}$	15.9574503	16	22

3. Za slučaj Banjaluke sledeći model prevoza koji definiše zone distribucije obrazaca je „model javnog prevoza“. Analiza saobraćajnog sistema Banjaluke¹⁹⁷ i podaci koje ilustruje Tabela 120, navodi distancu od 4 km koja se prelazi za prosečnih 30 minuta sa uračunatim čekanjima i zadržavanjima. Udeo javnog prevoza kao modela prevoza u gradu je 17% (Grafikon 110). Sračunati kapaciteti za date uslove dati su narednoj tabeli.

¹⁹⁶ prosek za ispitani uzorak (aprili 2017.)

¹⁹⁷ Centar za životnu sredinu: "Analiza saobraćajnog sistema Banje Luke i preporuke za njegovo poboljšanje", <http://czzs.org/>,

Tabela 123: Kapaciteti mikro obrazaca po "zonama javnog prevoza", slučaj Banjaluke

Opis obrasca	$C_{(j)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 981,62 \text{st/km}^2$)		Kapacitet za maksimalnu gustinu ($\rho_{grad} = 1350 \text{ st/km}^2$)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(j)O_1}$	420.5620531		578.389572
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(j)O_2}$	420.5620531	421	578.389572
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(j)O_3}$	404.0694236		555.707628
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(j)O_4}$	404.0694236	404	555.707628
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(j)O_5}$	171.7788668		236.243628
O ₆	JA*K*A*NEK	$C_{(j)O_6}$	171.7788668	172	236.243628
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(j)O_7}$	165.0424406		226.979172
O ₈	PR*I*P*NEK	$C_{(j)O_8}$	165.0424406		226.979172
O ₉	JA*K*A*KOM	$C_{(j)O_9}$	62.84260563	63	86.426028
O ₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(j)O_{10}}$	62.84260563	63	86.426028
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(j)O_{11}}$	60.37818973		83.036772
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(j)O_{12}}$	60.37818973	60	83.036772
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(j)O_{13}}$	25.66810653		35.300772
O ₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(j)O_{14}}$	25.66810653	26	35.300772
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(j)O_{15}}$	24.66151411		33.916428
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(j)O_{16}}$	24.66151411	25	33.916428

4. Sledeće zone distribucije definisao je bicikl kao model prevoza (8 km prosečnom brzinom za 30 minuta, Tabela 120) koji u slučaju Banjaluke ima najmanju zastupljenost od svega 8% (Grafikon 110). sledeća tabela daje kapacitete mikro obrazaca koji su javni po načinu korišćenja u gradu Banjaluci, a koje je potrebno rasporediti po „biciklističkim zonama“, površine 64km^2 .

Tabela 124: Kapaciteti mikro obrazaca distribuirani po "biciklističkim zonama" u Banjaluci

Opis obrasca	$C_{(b)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 981,62 \text{st/km}^2$)		Kapacitet za maksimalnu gustinu ($\rho_{grad} = 1350 \text{ st/km}^2$)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(b)O_1}$	791.6462176		1088.733312
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(b)O_2}$	791.6462176	1792	1088.733312
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(b)O_3}$	760.6012679		1046.037888
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(b)O_4}$	760.6012679	761	1046.037888
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(b)O_5}$	323.3484551		444.693888
O ₆	JA*K*A*NEK	$C_{(b)O_6}$	323.3484551	323	444.693888
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(b)O_7}$	310.6681235		427.254912
O ₈	PR*I*P*NEK	$C_{(b)O_8}$	310.6681235		427.254912
O ₉	JA*K*A*KOM	$C_{(b)O_9}$	118.2919635	118	162.684288
O ₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(b)O_{10}}$	118.2919635	118	162.684288
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(b)O_{11}}$	113.653063		156.304512
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(b)O_{12}}$	113.653063	114	156.304512
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(b)O_{13}}$	48.31643581		66.448512
O ₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(b)O_{14}}$	48.31643581	48	66.448512
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(b)O_{15}}$	46.42167363		63.842688
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(b)O_{16}}$	46.42167363	46	63.842688

5. Automobili sa 30minutnom pređenom distancom od 10 km u slučaju Banjaluke (Tabela 120) definišu najveće zone modela prevoza i utvrđujemo da se čitavo urbano područje grada Banjaluke može aproksimovati na jednu „automobilsku zonu“. Sa udelom automobila (30%, Grafikon 110) kao modela prevoza i gustine stanovanja dobijamo potrebne kapacitete mikro obrazaca za provođenje slobodnog vremena koje je potrebno rasporediti u gradu u „automobilskoj zoni“, odnosno u gradu potrebne korisnicima automobila.

Tabela 125: Kapaciteti obrazaca u „automobilskoj zoni“ Banjaluke

	Opis obrasca	$C_{(a)o_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 981,62 \text{st/km}^2$)	Kapacitet za maksimalnu gustinu ($\rho_{grad} = 1350 \text{ st/km}^2$)
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(a)o_1}$	4462.287078	6136.883474
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(a)o_2}$	4462.287078	4462 6136.883474
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(a)o_3}$	4287.295428	5896.221377
O ₄	JA*K*P*KOM	$C_{(a)o_4}$	4287.295428	4287 5896.221377
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(a)o_5}$	1822.624299	2506.614377
O ₆	JA*K*A*NEK	$C_{(a)o_6}$	1822.624299	1823 2506.614377
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(a)o_7}$	1751.148837	2408.315774
O ₈	PR*I*P*NEK	$C_{(a)o_8}$	1751.148837	2408.315774
O ₉	JA*K*A*KOM	$C_{(a)o_9}$	666.7785289	667 917.0055765
O ₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(a)o_{10}}$	666.7785289	667 917.0055765
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(a)o_{11}}$	640.6303513	881.0445735
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(a)o_{12}}$	640.6303513	641 881.0445735
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(a)o_{13}}$	272.3461597	374.5515735
O ₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(a)o_{14}}$	272.3461597	272 374.5515735
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(a)o_{15}}$	261.6659181	359.8632765
O ₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(a)o_{16}}$	261.6659181	262 359.8632765

Konačno za svaki obrazac se može sračunati ukupni kapacitet prema sledećoj formuli:

$$C_n = C_{(p)o_n} * \frac{S}{S_{(p)}} + C_{(tx)o_n} * \frac{S}{S_{(tx)}} + C_{(b)o_n} * \frac{S}{S_{(b)}} + C_{(j)o_n} * \frac{S}{S_{(j)}} + C_{(a)o_n} * \frac{S}{S_{(a)}}$$

Jednačina 25: Formula za računanje ukupnog kapacitet obrazaca

Gde je: C_n - ukupni kapacitet n – tog obrasca u gradu; S - ukupna površna urbanog područja grada; $S_{(tr)}$ - površina zone za model transporta; $C_{(tr)o_n}$ - kapacitet n – tog obrasca za model transporta (Jednačina 10)

Iz čega dalje možemo dobiti:

$$C_n = \sum \frac{S * C_{(tr)O_n}}{S_{(tr)}}, \quad tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

Jednačina 26: ukupni kapacitet obrazaca u gradu

Kombinovanjem Jednačina 10 i Jednačina 12, dobijamo: $C_n = \sum S * tr * \rho_{grad} * O_n$, $tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$, Gde je O_n - omer n – tog obrasca

Ukupni kapacitet se može izraziti i po jedinici površine kao:

$$C_n = \sum \frac{C_{(tr)O_n}}{S_{(tr)}}, \quad tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

$$C_n = \sum tr * \rho_{grad} * O_n = \rho_{grad} * O_n, tr = (p, tx, b, j, a, \dots)$$

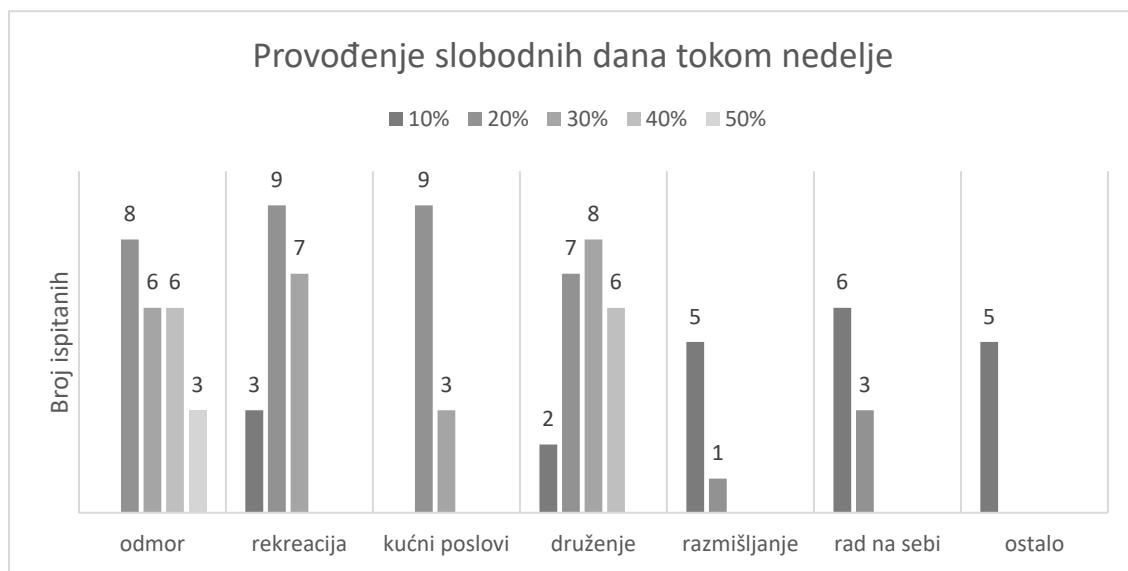
Jednačina 27: Ukupni kapacitet po jedinici površine

Sledeća tabela sumira sračunate kapacitete obrazaca za slučaj Banjaluke.

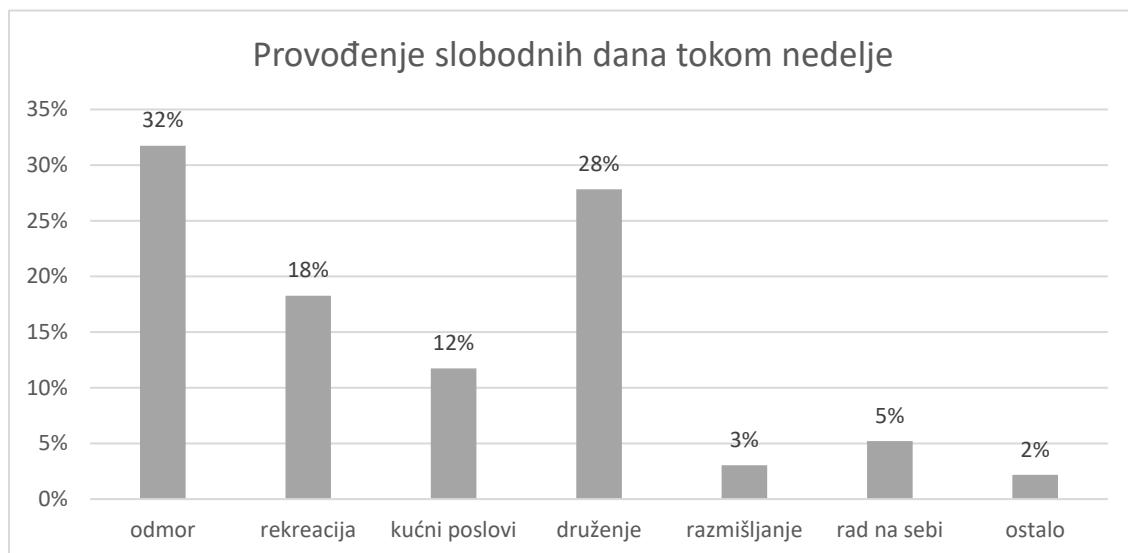
Tabela 126: Ukupni kapacitet pojedinačnih mikro obrazaca u Banjaluci

Opis obrasca	$C_{(\Sigma)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 981,62 \text{st/km}^2$)	Kapacitet za maksimalnu gustinu ($\rho_{grad} = 1350 \text{ st/km}^2$)
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(\Sigma)O_1}$	15023.03316
O₂	JA*K*P*NEK	$C_{(\Sigma)O_2}$	15023.03316
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(\Sigma)O_3}$	14433.89461
O₄	JA*K*P*KOM	$C_{(\Sigma)O_4}$	14433.89461
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(\Sigma)O_5}$	6136.168475
O₆	JA*K*A*NEK	$C_{(\Sigma)O_6}$	6136.168475
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(\Sigma)O_7}$	5895.534417
O ₈	PR*I*P*NEK	$C_{(\Sigma)O_8}$	5895.534417
O₉	JA*K*A*KOM	$C_{(\Sigma)O_9}$	2244.821047
O₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(\Sigma)O_{10}}$	2244.821047
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(\Sigma)O_{11}}$	2156.788849
O₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(\Sigma)O_{12}}$	2156.788849
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(\Sigma)O_{13}}$	916.8987376
O₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(\Sigma)O_{14}}$	916.8987376
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(\Sigma)O_{15}}$	880.9419244
O₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(\Sigma)O_{16}}$	880.9419244

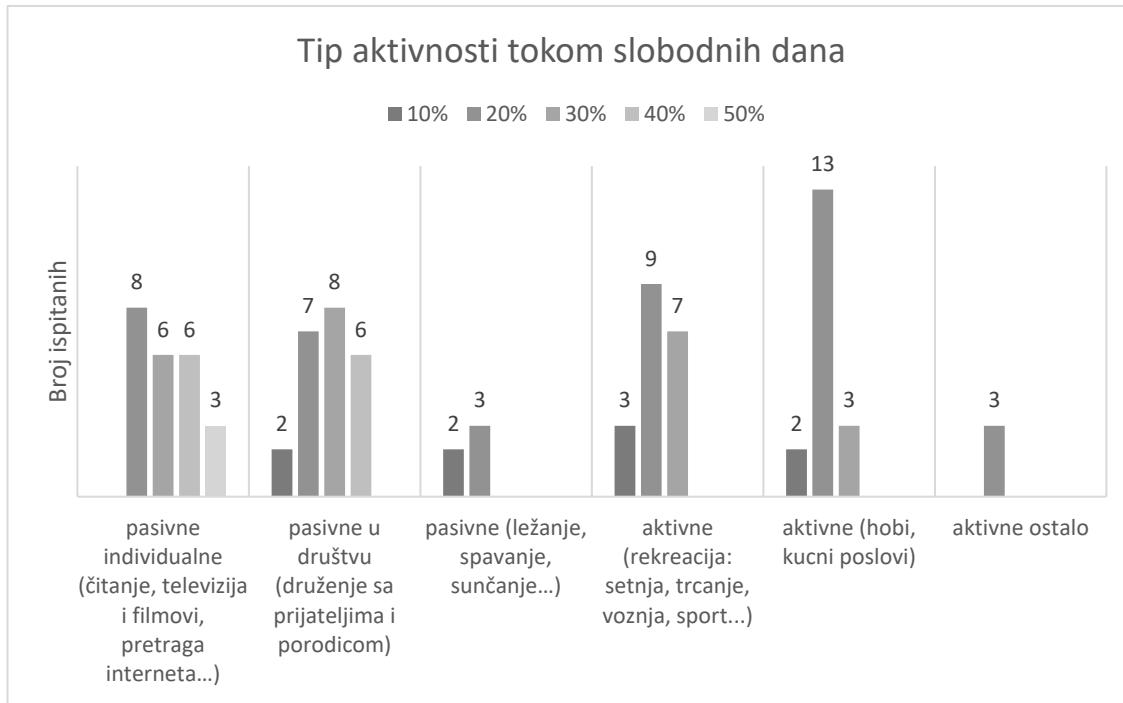
9.4. Provođenje slobodnog vremena tokom dana vikenda (neradni dani u radnoj sedmici) u Banjaluci – *midi* obrasci za provođenje slobodnog vremena

Grafikon 111: Provodenje slobodnog vremena tokom neradnog dana u radnoj sedmici za ispitane u Banjaluci

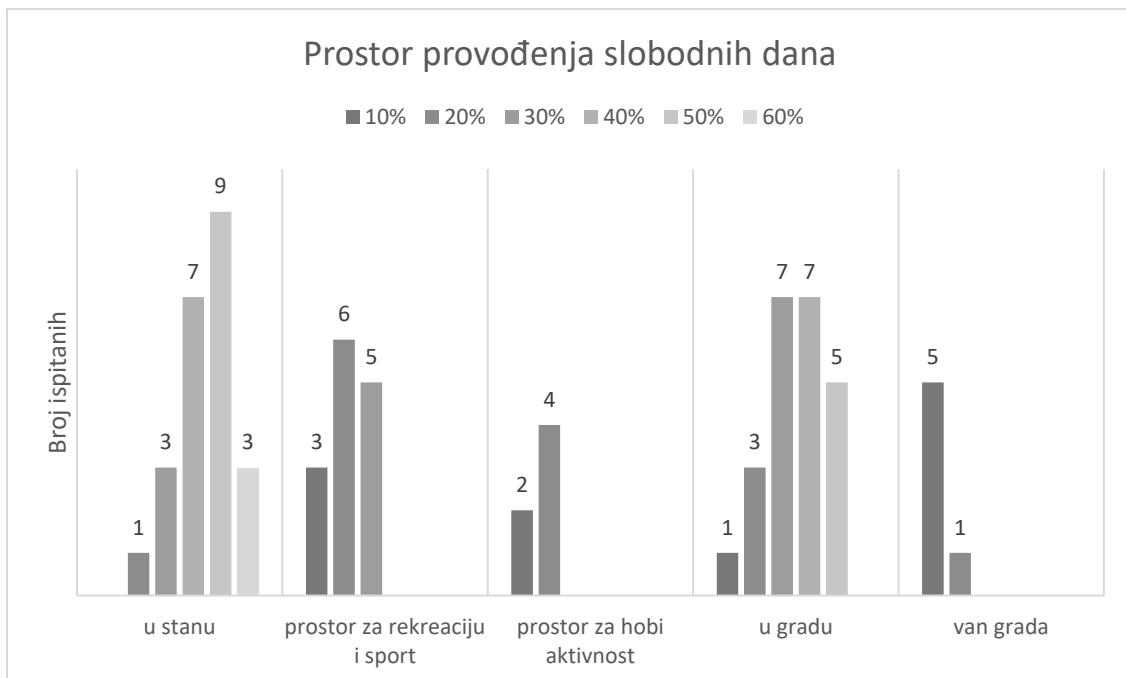
Grafikon 112: Kumulativni procenti za načine provodenja slobodnog vremena neradnim danima za sve ispitane u Banjaluci

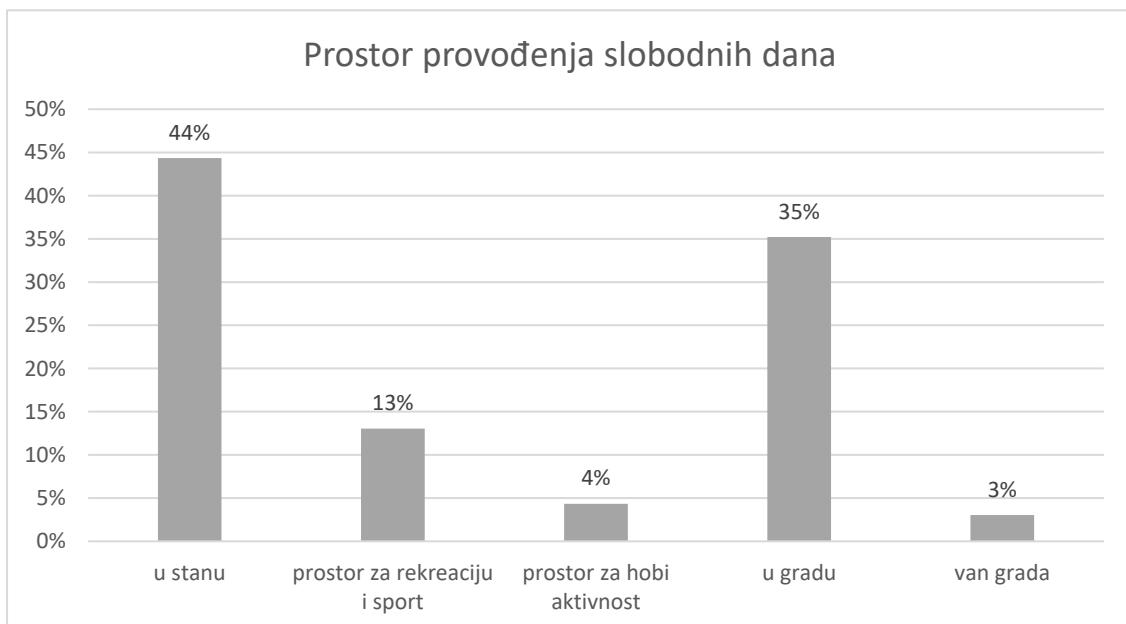
Grafikon 113: Aktivnosti u slobodnom vremenu neradnim danima tokom radne sedmice prema tipu za ispitane u Banjaluci

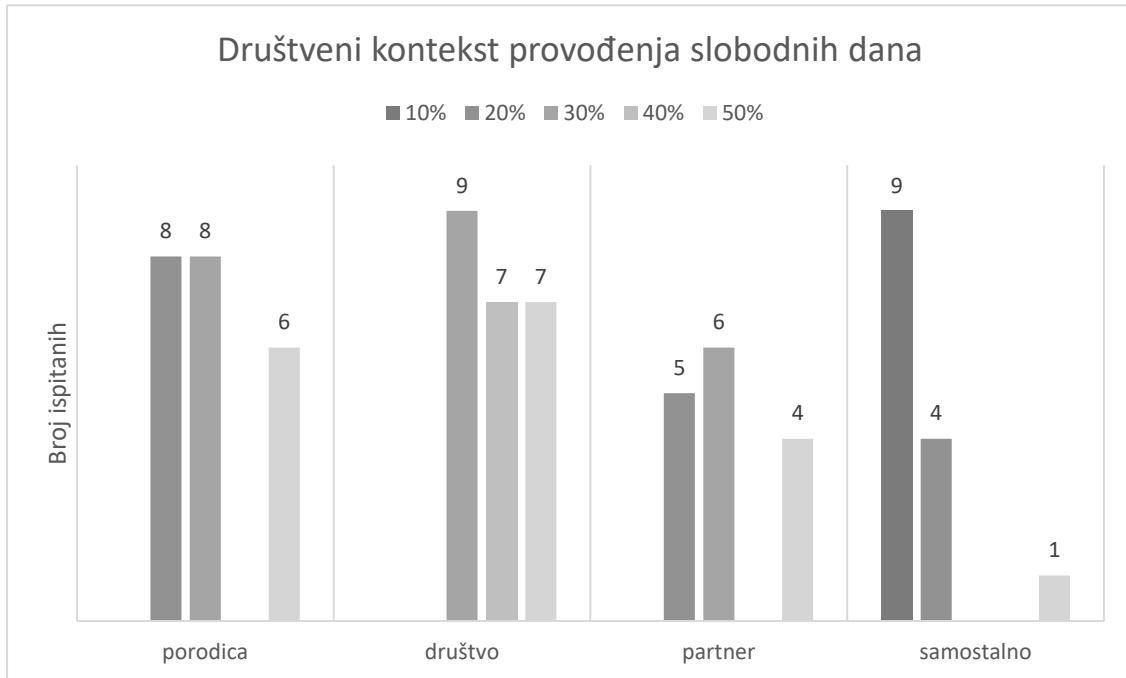
Grafikon 114: Tipovi aktivnosti provođenja slobodnog vremena za ispitane u Banjaluci neradnim danima u radnim sedmnicama

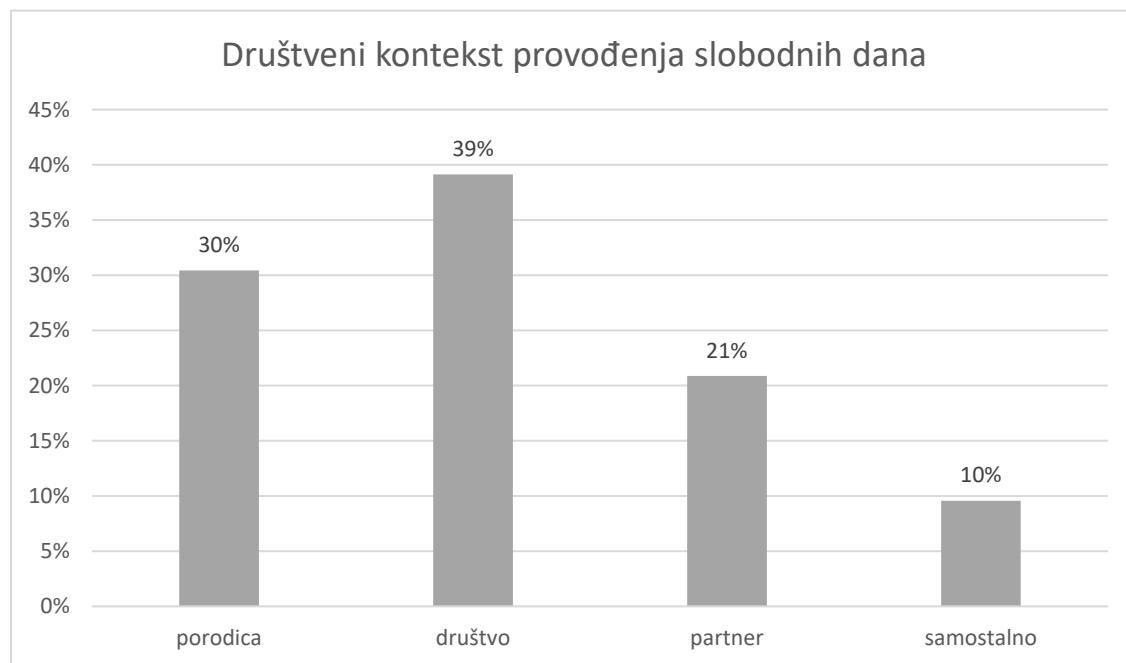
Grafikon 115: Prostor provođenja slobodnog vremena neradnim danima u radnoj sedmici ispitanih u Banjaluci

Grafikon 116: Prostori provođenja slobodnog vremena tokom neradnih dana u radnoj sedmici, zbirno za sve ispitanе u Banjaluci

Grafikon 117: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena tokom neradnih dana u radnim sedmicama za ispitane u Banjaluci

Grafikon 118: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena tokom neradnih dana u radnim sedmicama, kumulativno za sve ispitane u Banjaluci

9.4.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici – *Midi* obrasci provođenja slobodnog vremena u Banjaluci

23 ispitanih slobodno vreme tokom neradnih dana provodi u prostorima i na način kako je dato na Grafikon 111 - Grafikon 118. Struktura i reprezentativnost uzorka je data u Tabela 104 - Tabela 111. Iz navedenog izvodimo pondere kojima vrednujemo kategorije dualiteta za definisanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena.

- Privatno (PR) – Javno (JA); 4,8 -5,2 (48%-52%)
- Individualno (I) – Kolektivno(K); 1,0-9,0 (10%-90%)
- Fizički aktivno (A) – Pasivno (P); 3,7-6,3 (37%-63%)
- Komercijalno (KOM) – Nekomercijalno (NEK); 5,1-4,9 (51%-49%)

Pomoću izvedenih pondera odnosno vrednosnih koeficijenata aktivnosti prema preferencijama ispitanih moguće je dobiti i vrednosne koeficijente punih obrazaca, pa njih dalje možemo rangirati prema atraktivnosti kako je dato u narednim tabelama.

Tabela 127: Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici– Slučaj Banjaluka

R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	1333.584
2	PR*K*P*KOM	1388.016
3	PR*K*A*NEK	783.216
4	PR*K*A*KOM	815.184
5	PR*I*P*NEK	148.176
6	PR*I*P*KOM	154.224
7	PR*I*A*NEK	87.024
8	PR*I*A*KOM	90.576
9	JA*K*P*NEK	1444.716
10	JA*K*P*KOM	1503.684
11	JA*K*A*NEK	848.484
12	JA*K*A*KOM	883.116
13	JA*I*P*NEK	160.524
14	JA*I*P*KOM	167.076
15	JA*I*A*NEK	94.276
16	JA*I*A*KOM	98.124

Tabela 128: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici po opadajućim vrednostima– Slučaj Banjaluka

R.B.	Obrazac	Vrednost
10	JA*K*P*KOM	1503.684
9	JA*K*P*NEK	1444.716
2	PR*K*P*KOM	1388.016
1	PR*K*P*NEK	1333.584
12	JA*K*A*KOM	883.116
11	JA*K*A*NEK	848.484
4	PR*K*A*KOM	815.184
3	PR*K*A*NEK	783.216
14	JA*I*P*KOM	167.076
13	JA*I*P*NEK	160.524
6	PR*I*P*KOM	154.224
5	PR*I*P*NEK	148.176
16	JA*I*A*KOM	98.124
15	JA*I*A*NEK	94.276
8	PR*I*A*KOM	90.576
7	PR*I*A*NEK	87.024

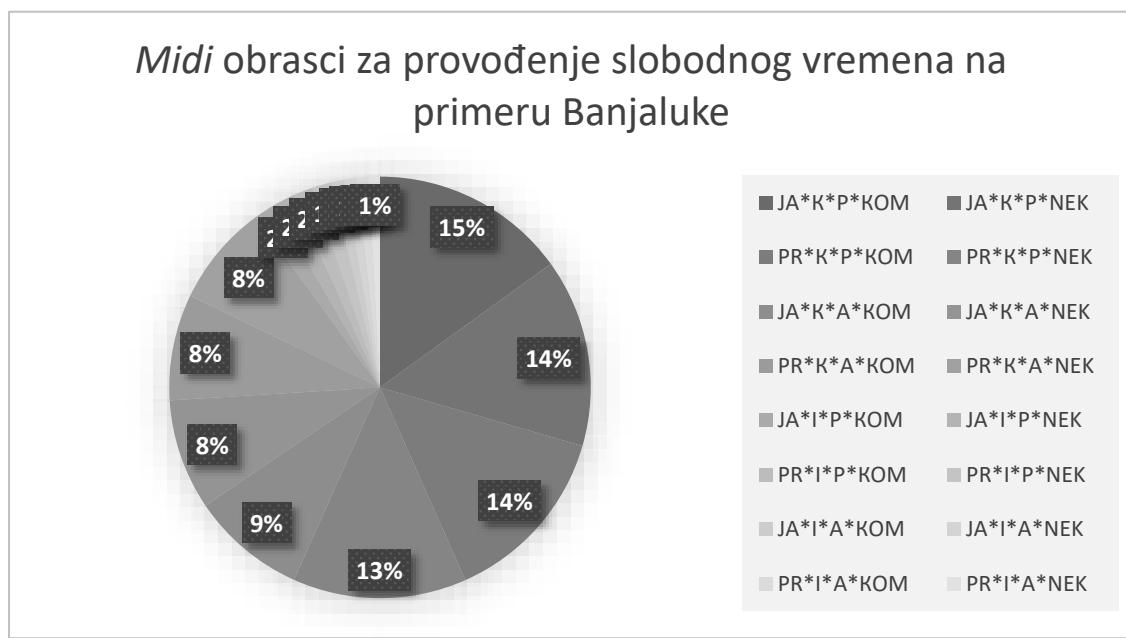
9.4.2. Prostorni omer *midi* obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima

Omer obrazaca provođenja slobodnog vremena na *midi* nivou, odnosno tokom neradnih dana u radnoj sedmici, je ilustrovan na sledećem grafikonu:

U zavisnosti od

- količine slobodnog vremena, tj. broja slobodnih dana u sedmici
- oblika prevoza koji definiše domet

vrši se distribucija *midi* obrazaca za provođenje slobodnog vremena, tj. slobodnog dana u radnoj sedmici. Slično kao za *mikro* nivo u prethodnom poglavlju, određujemo potrebne kapacitete obrazaca u gradu prema omeru atraktivnosti obrazaca i udelu modela prevoza. Zastupljenost modela prevoza tokom slobodnih dana u radnoj sedmici za ispitane u Banjaluci je data narednim grafikonima.

Prema sopstvenim iskazima, ispitani u Banjaluci 44% vremena tokom slobodnih dana provode u stanu, ako na to dodamo još 3% vremena svih ispitanih koje se provodi van grada dobijemo 53% raspoloživog vremena koje se provodi u gradu van stana. Ako ovaj procenat primenimo na broj slobodnih dana tokom nedelje, Tabela 114 (prosek za sve ispitane 2,4 dana), dobijamo da stanovnici Banjaluke nešto više od 1 dana provode u gradu, van stana. Prema iskazima ispitanih uzorka do 4 sata se prosečno troši na dolazak do željene lokacije i ovaj vremenski okvir definiše prostorni domet za distribuciju prostora za provođenje slobodnog vremena.

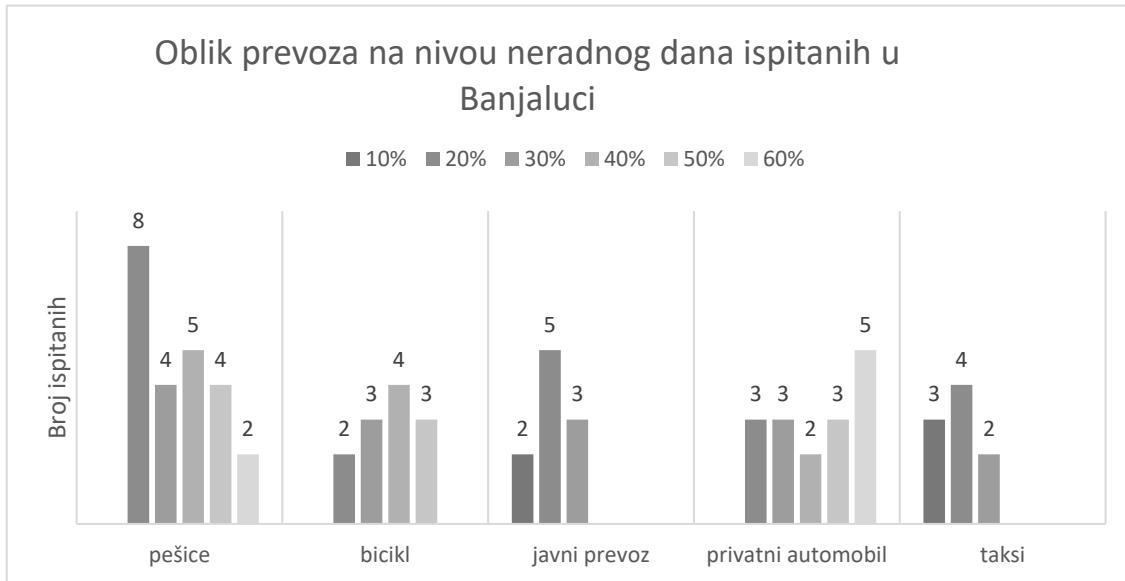
Razmeštaj prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na *midi* nivou se računa za broj stanovnika umanjen za broj potencijalno odsutnih (3, Grafikon 116), a uvećan za broj turista i gostiju koji posećuju Banjaluku u danima vikenda¹⁹⁸. Prema podacima turističke organizacije grada Banjaluke, tokom 2017/2018 godine zabeležen je porast broja turista za 2%, a 2018. je Banjaluku posetilo 85.060 turista. Napori se ulažu i podaci pokazuju da ovaj grad beleži konstantno povećanje broja turista. Prosečni i maksimalni mesečni broj dolazaka za 2017. (vreme sproveđenja ispitivanja)- broj potencijalno prisutnih u gradu prema podacima TO Banjaluka iznosio je 6.947, odnosno maksimalnih 29.210 u mesecu aprilu¹⁹⁹.

¹⁹⁸ Dani vikenda kao neradni dani u sedmici prema obrascima formiranja radne nedelje.

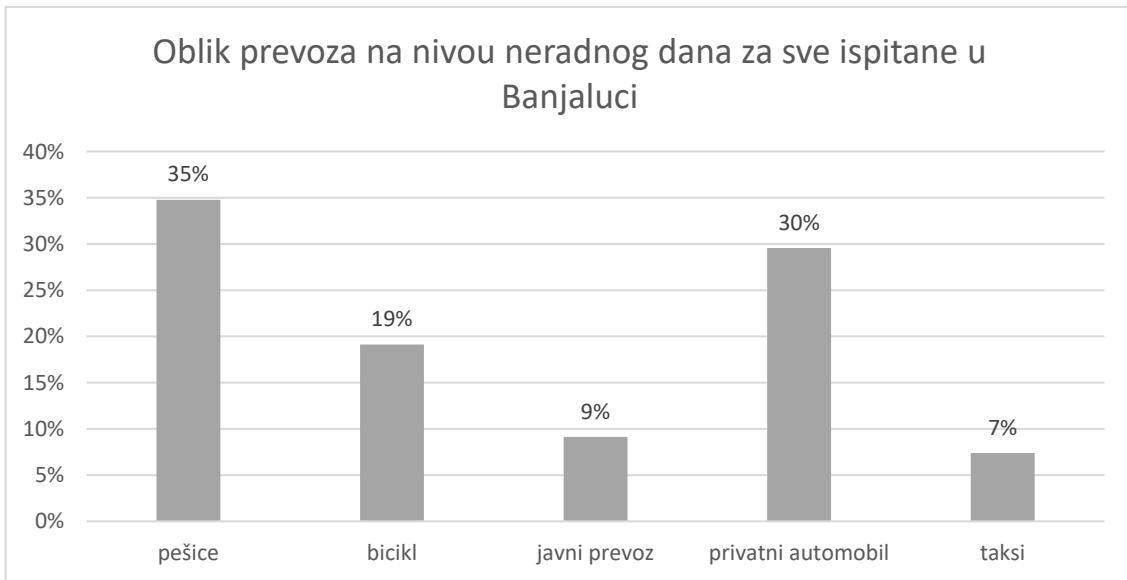
¹⁹⁹ <http://www.banjaluka-tourism.com/index.php/sr/aktivnosti/turisticki-vodici/item/2503-turizam-u-brojkama>, mesec april je turistički atraktivan zbog bogate ponude aktivnosti i tendencije privlačenja turista putem organizovanih tura i charter avio letova

9.4.3. Prostorna distribucija *midi* prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Banjaluke – računanje kapaciteta obrazaca

Kapaciteti koje je potrebno obezbititi po obrascima na nivou provođenja slobodnog vremena tokom neradnih dana u radnoj sedmici zavise od udela vremena koje se provodi u gradu, broja stanovnika, tj. površine i gustine naseljenosti i atraktivnosti obrazaca.

Grafikon 120: Modeli prevoza prema iskazima ispitanih u Banjaluci na nivou neradnog dana u radnoj sedmici

Grafikon 121: Modeli prevoza tokom neradnog dana u Banjaluci, po ukupnoj zastupljenosti u uzorku

$$C_{(md)O_n(obrazac)} = (S * p_{tgrad} * \rho_{grad} + N_{tur}) * O_n$$

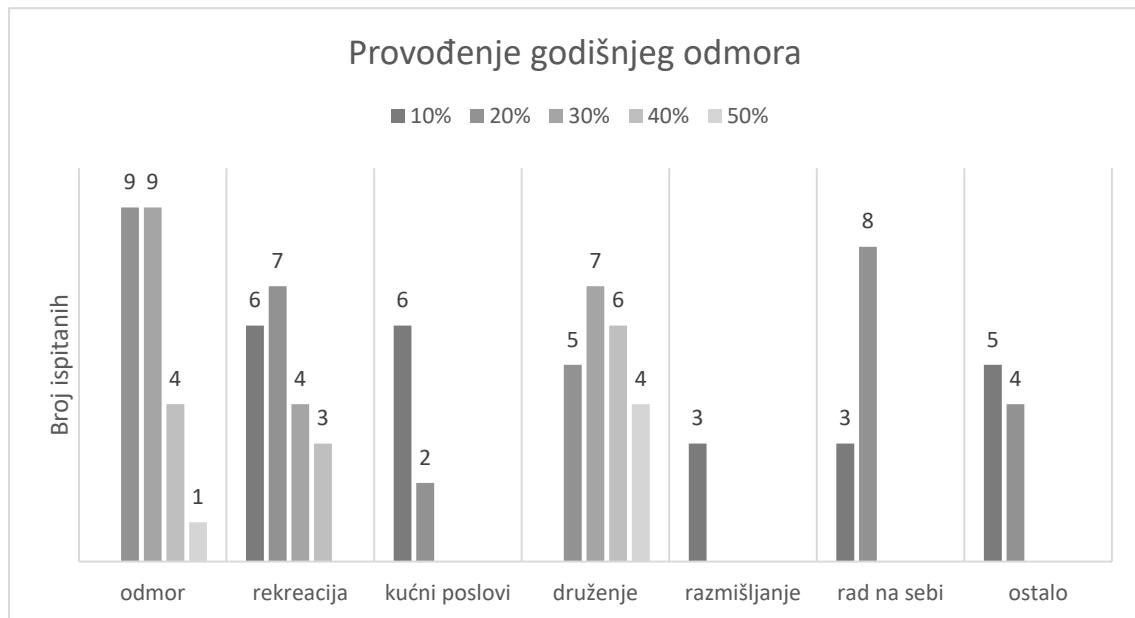
Jednačina 28: Računanje kapaciteta za obrasce za provođenje slobodnog vremena na midi nivou u zavisnosti od vremena koje se provodi u gradu

Gde je $C_{(md)O_n(obrazac)}$: kapacitet n – tog obrazaca na midi nivou; S : površina na kojoj se obrasci distribuiraju – grad; p_{tgrad} : udio vremena koji se provodi u gradu; ρ_{grad} : gustina stanovanja za analizirani grad uzeta kao prosečna ili gustina u užem gradskom jezgru; N_{tur} : broj turista, prosečan i maksimalan; O_n : omer n – tog obrasca

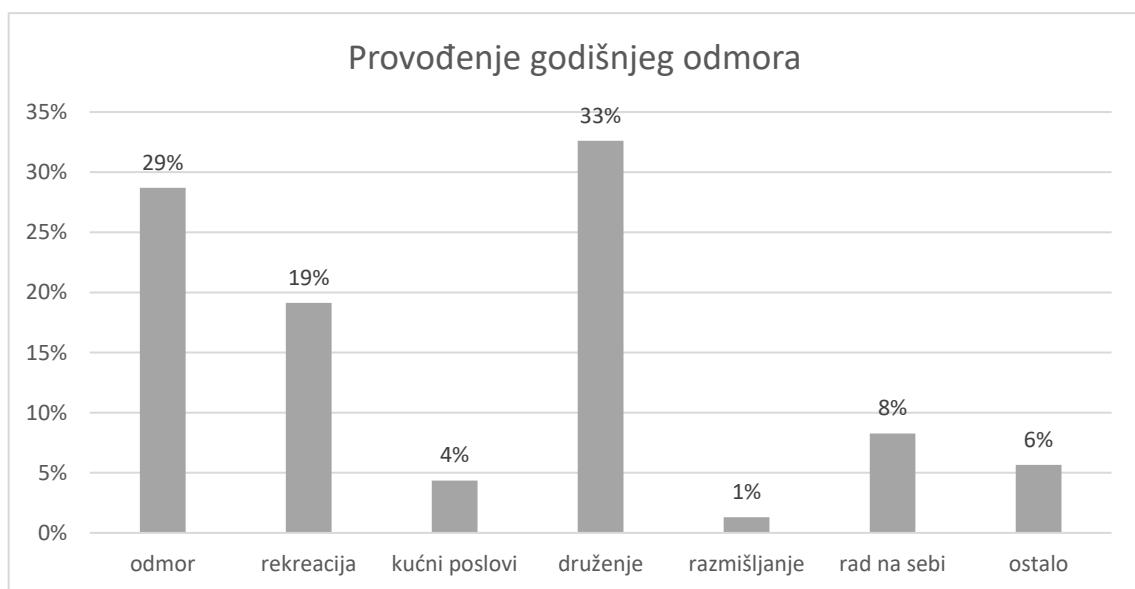
Tabela 129: Kapaciteti midi obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Banjaluci

	Opis obrasca	$C_{(md)O_n}$	Vrednost obrasca	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} =$ 981,62st/km²)		Kapacitet za maks. gustinu ($\rho_{grad} =$ 1350 st/km²)	
O ₁	PR*K*P*NEK	$C_{(md)O_1}$	0.1503684	14818.19		23334.75	
O₂	JA*K*P*NEK	$C_{(md)O_2}$	0.1444716	14237.08	14237	22419.67	22420
O ₃	PR*K*P*KOM	$C_{(md)O_3}$	0.1388016	13678.33		21539.77	
O₄	JA*K*P*KOM	$C_{(md)O_4}$	0.1333584	13141.92	13142	20695.08	20695
O ₅	PR*K*A*NEK	$C_{(md)O_5}$	0.0883116	8702.745		13704.54	
O₆	JA*K*A*NEK	$C_{(md)O_6}$	0.0848484	8361.461	8361	13167.11	13167
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(md)O_7}$	0.0815184	8033.303		12650.34	
O₈	JA*K*A*KOM	$C_{(md)O_8}$	0.0783216	7718.272	7718	12154.25	12154
O ₉	PR*I*P*NEK	$C_{(md)O_9}$	0.0167076	1646.465		2592.751	
O₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(md)O_{10}}$	0.0160524	1581.898	1582	2491.074	2491
O ₁₁	PR*I*P*KOM	$C_{(md)O_{11}}$	0.0154224	1519.814		2393.308	
O₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(md)O_{12}}$	0.0148176	1460.214	1460	2299.453	2299
O ₁₃	PR*I*A*NEK	$C_{(md)O_{13}}$	0.0098124	966.9717		1522.727	
O₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(md)O_{14}}$	0.0094276	929.0512	919	1463.012	1463
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(md)O_{15}}$	0.0090576	892.5892		1405.594	
O₁₆	JA*I*A*KOM	$C_{(md)O_{16}}$	0.0087024	857.5857	858	1350.472	1350

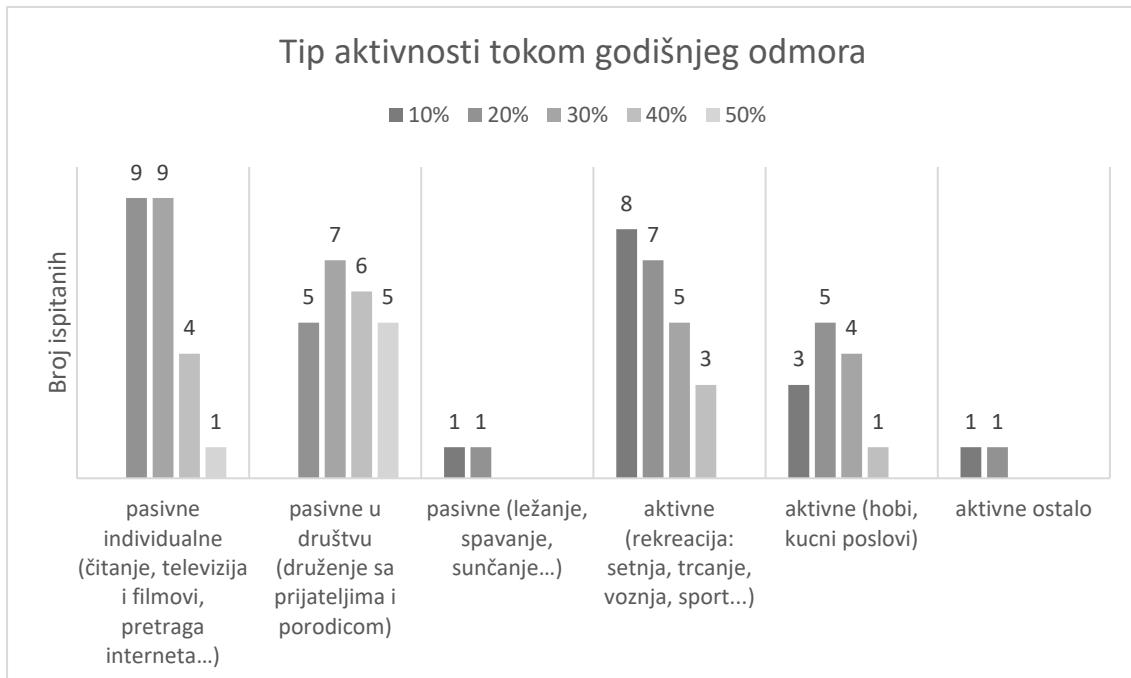
9.5. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjeg odmora i praznika u Banjaluci – Makro obrasci provođenja slobodnog vremena

Grafikon 122: Provođenje slobodnog vremena u vreme praznika i godišnjih odmora ispitanih u Banjaluci

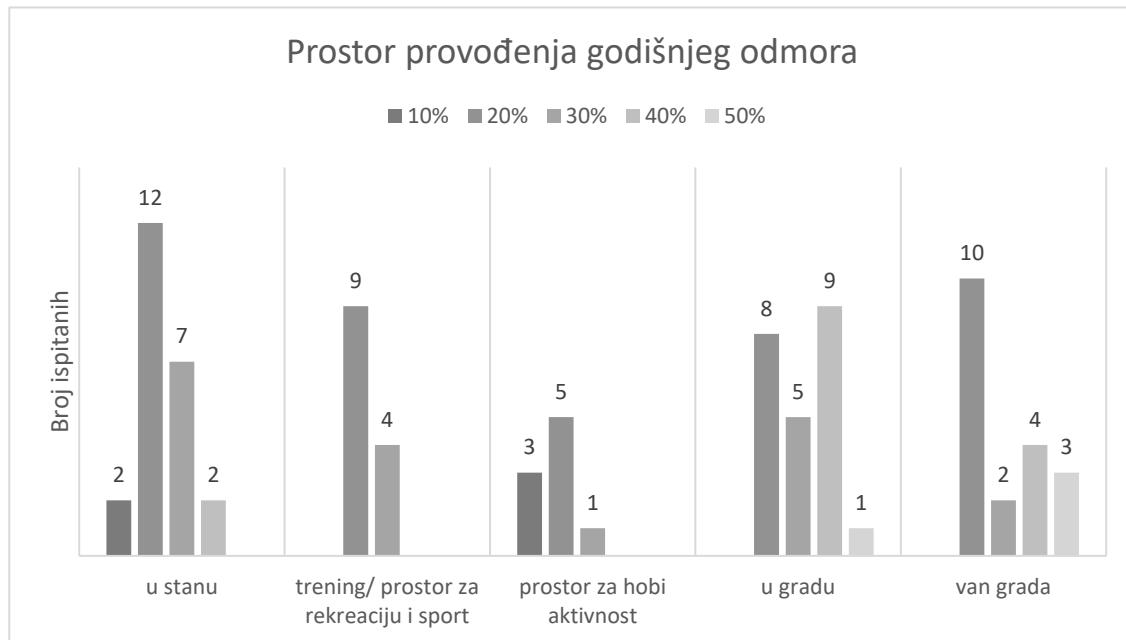
Grafikon 123: Provođenje godišnjeg odmora u vreme praznika i godišnjeg odmora, kumulativno, za sve ispitanu u Banjaluci

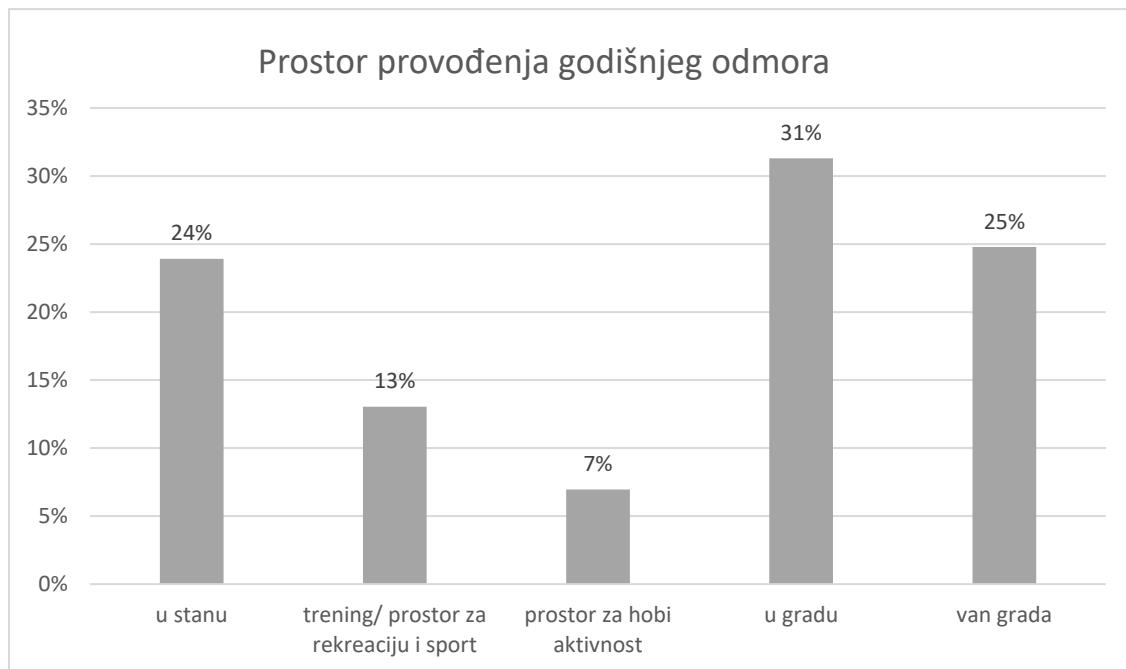
Grafikon 124: Aktivnosti prema tipu tokom godišnjeg odmora i praznika za ispitane u Banjaluci

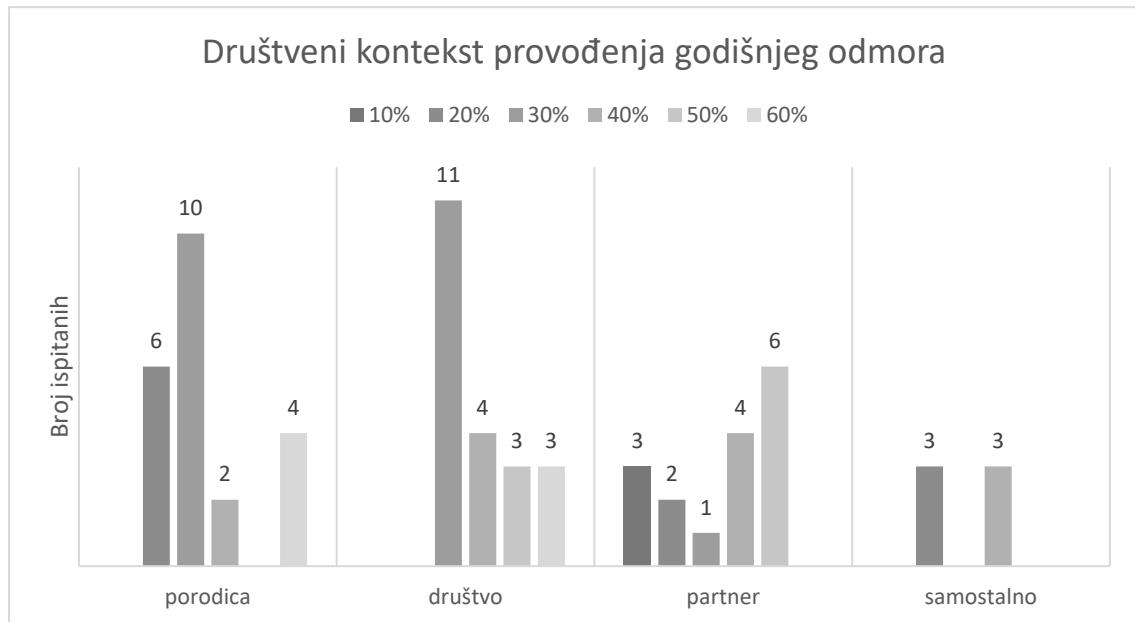
Grafikon 125: Slobodno vremenske aktivnosti prema tipu, tokom godišnjih odmora i praznika kumulativno za sve ispitane u Banjaluci

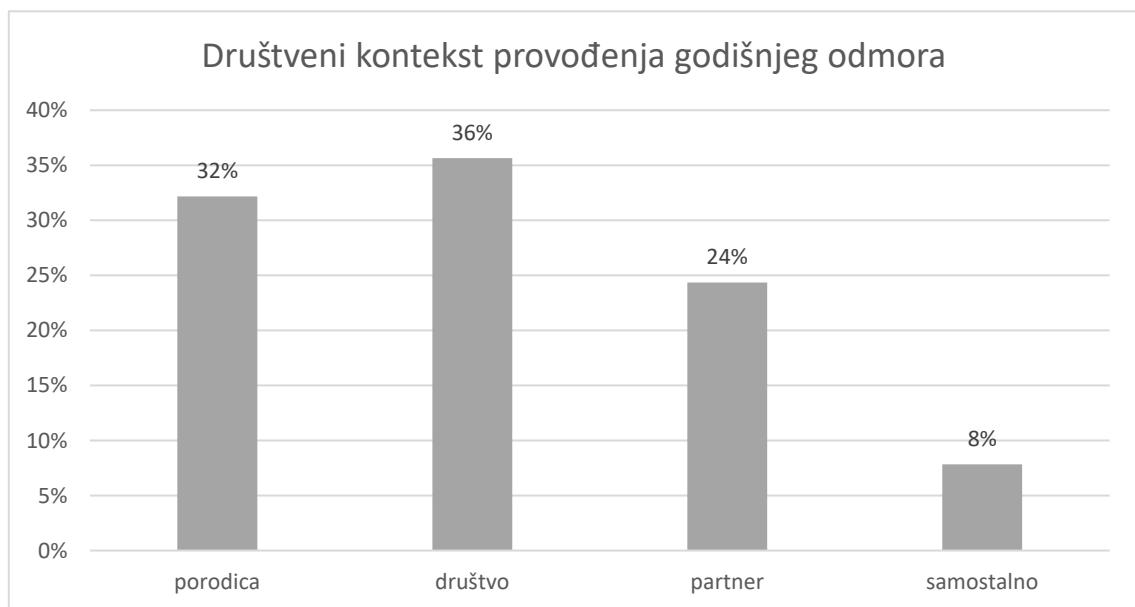
Grafikon 126: Prostori provođenja slobodnog vremena tokom praznika i godišnjih odmora za ispitanе u Banjaluci

Grafikon 127: Prostori provođenja slobodnog vremena tokom godišnjih odmora i praznika za 23 ispitanih u Banjaluci

Grafikon 128: Društveni kontekst provođenja slobodnog vremena tokom godišnjih odmora i praznika za slučaj Banjaluke

Grafikon 129: Procentualna raspodela ukupnog slobodnog vremena po društvenom kontekstu, tokom godišnjih odmora i praznika za sve ispitane u Banjaluci

9.5.1. Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na nivou godišnjeg odmora i praznika u Banjaluci – makro obrasci provođenja slobodnog vremena

23 ispitanih slobodno vreme tokom neradnih dana provodi u prostorima i na način kako prikazuju Grafikon 120 - Grafikon 129. Iz navedenog izvodimo pondere kojima vrednujemo kategorije dualiteta za definisanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena.

- Privatno (PR) – Javno (JA); 3,1-6,9 (31%-69%)
- Individualno (I) – Kolektivno(K); 0,8-9,2 (8%-92%)
- Fizički aktivno (A) – Pasivno (P); 3,5-6,5 (35%-65%)
- Komercijalno (KOM) – Nekomercijalno (NEK); 6,0-4,0 (60%-40%)

U nastavku su dati obrasci sa vrednostima prema pripadajućim ponderima u kategorijama dualiteta na *makro* nivou, tj. tokom godišnjih odmora i praznika za slučaj Banjaluke.

Tabela 131: Vrednovanje obrazaca za provođenje slobodnog vremena na *makro* nivou tokom godišnjih odmora – Slučaj Banjaluke

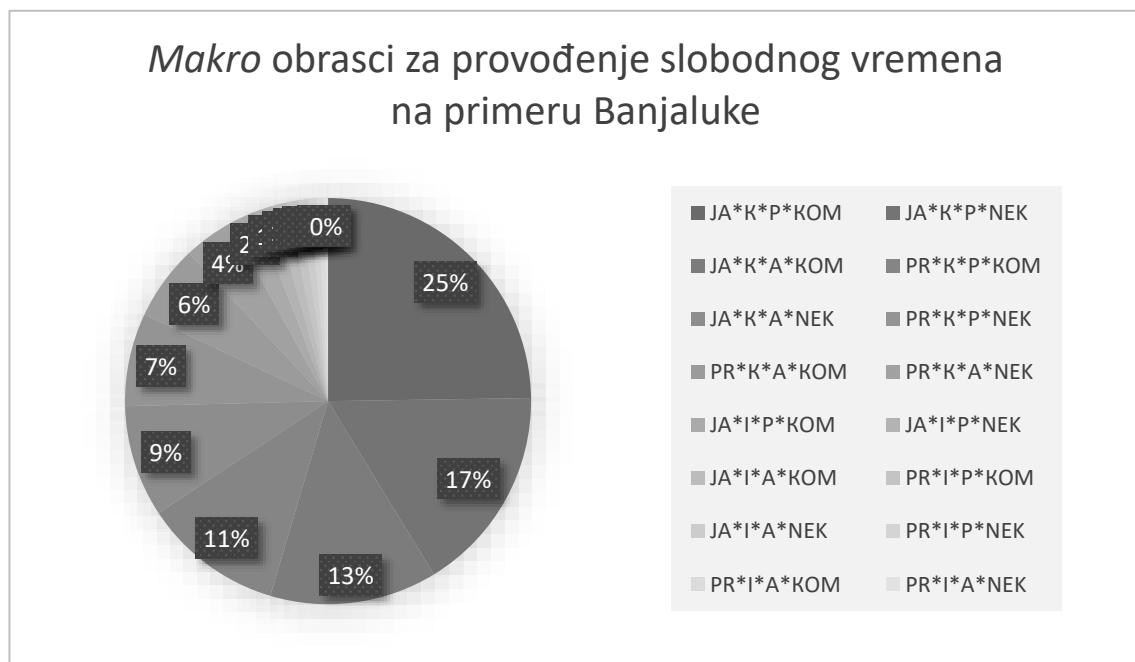
R.B.	Obrazac	Vrednost
1	PR*K*P*NEK	741.52
2	PR*K*P*KOM	1112.28
3	PR*K*A*NEK	399.28
4	PR*K*A*KOM	598.92
5	PR*I*P*NEK	64.48
6	PR*I*P*KOM	96.72
7	PR*I*A*NEK	34.72
8	PR*I*A*KOM	52.08
9	JA*K*P*NEK	1650.48
10	JA*K*P*KOM	2475.72
11	JA*K*A*NEK	888.72
12	JA*K*A*KOM	1333.08
13	JA*I*P*NEK	143.52
14	JA*I*P*KOM	215.28
15	JA*I*A*NEK	77.28
16	JA*I*A*KOM	115.92

Tabela 130: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na *makro* nivou tokom godišnjih odmora opadajućim vrednostima – Slučaj Banjaluke

R.B.	Obrazac	Vrednost
10	JA*K*P*KOM	2475.72
9	JA*K*P*NEK	1650.48
12	JA*K*A*KOM	1333.08
2	PR*K*P*KOM	1112.28
11	JA*K*A*NEK	888.72
1	PR*K*P*NEK	741.52
4	PR*K*A*KOM	598.92
3	PR*K*A*NEK	399.28
14	JA*I*P*KOM	215.28
13	JA*I*P*NEK	143.52
16	JA*I*A*KOM	115.92
6	PR*I*P*KOM	96.72
15	JA*I*A*NEK	77.28
5	PR*I*P*NEK	64.48
8	PR*I*A*KOM	52.08
7	PR*I*A*NEK	34.72

9.5.2. Prostorni omer makro obrazaca za provođenje slobodnog vremena prema dobijenim vrednostima za slučaj Banjaluke

Prema iskazima ispitanih koje sumira Grafikon 127, 25% ukupnog slobodnog vremena tokom perioda godišnjih odmora i praznika se provodi van grada. Zato računamo kapacitete makro obrazaca za provođenje slobodnog vremena za ukupan broj građena potencijalno prisutnih u gradu (75%) uvećan za broj (očekivanih²⁰⁰) turista.

Grafikon 130: Omer makro obrazaca za provođenje slobodnog vremena na primeru Banjaluke

²⁰⁰ Turistička organizacija grada Banjaluka iznosi statističke podatke o broju posetilaca u prethodnom vremenu i daje procene i očekivanja za broj turista u budućnosti na osnovu inicijativa i akcija koje sprovodi. <http://www.banjalukatourism.com>

9.5.3. Distribucija kapaciteta *makro* prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena i računanje kapaciteta obrazaca na primeru Banjaluke

Kapaciteti koje je potrebno obezbititi po obrascima na nivou provođenja slobodnog vremena tokom dana godišnjih odmora zavise od broja korisnika gradskih prostora i atraktivnosti obrazaca.

$$C_{(mac)O_n}(\text{obrazac}) = (S * p_{tgrad} * \rho_{grad} + N_{tur}) * O_n$$

*Jednačina 29: Računanje kapaciteta za obrasce za provođenje slobodnog vremena na **makro** nivou u zavisnosti od vremena koje se provodi u gradu*

Gde je $C_{(mac)O_n}$: kapacitet n – *tog* obrasca na **makro** nivou; S : površina na kojoj se obrasci distribuiraju – grad; p_{tgrad} : udio vremena koji se provodi u gradu; ρ_{grad} : gustina stanovanja za analizirani grad uzeta kao prosečna ili gustina u užem gradskom jezgru; N_{tur} : broj turista, prosečan i maksimalan; O_n : omer n – *tog* obrasca

Tabela 132: Kapacitet **makro** obrazaca za provođenje slobodnog vremena u Banjaluci

Opis obrasca	$C_{(mac)O_n}$	Vrednost obrasca	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 13.7 \text{ st/ha}$)		Kapacitet za maks. gustinu ($\rho_{grad} = 42 \text{ st/ha}$)	
			gustinu ($\rho_{grad} = 13.7 \text{ st/ha}$)	($\rho_{grad} = 42 \text{ st/ha}$)	gustinu ($\rho_{grad} = 13.7 \text{ st/ha}$)	($\rho_{grad} = 42 \text{ st/ha}$)
O ₁	JA*K*P*KOM	$C_{(mac)O_1}$	0.247572	19253.89	19254	31345.71
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(mac)O_2}$	0.165048	12835.93	12834	20897.14
O ₃	JA*K*A*KOM	$C_{(mac)O_3}$	0.133308	10367.48	10367	16878.46
O ₄	PR*K*P*KOM	$C_{(mac)O_4}$	0.111228	8650.3		14082.86
O ₅	JA*K*A*NEK	$C_{(mac)O_5}$	0.088872	6911.654	6912	11252.31
O ₆	PR*K*P*NEK	$C_{(mac)O_6}$	0.074152	5766.867		9388.57
O ₇	PR*K*A*KOM	$C_{(mac)O_7}$	0.059892	4657.854		7583.076
O ₈	PR*K*A*NEK	$C_{(mac)O_8}$	0.039928	3105.236		5055.384
O ₉	JA*I*P*KOM	$C_{(mac)O_9}$	0.021528	1674.252	1674	2725.714
O ₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(mac)O_{10}}$	0.014352	1116.168	1116	1817.143
O ₁₁	JA*I*A*KOM	$C_{(mac)O_{11}}$	0.011592	901.5201	902	1467.692
O ₁₂	PR*I*P*KOM	$C_{(mac)O_{12}}$	0.009672	752.2		1224.596
O ₁₃	JA*I*A*NEK	$C_{(mac)O_{13}}$	0.007728	601.0134	601	978.4614
O ₁₄	PR*I*P*NEK	$C_{(mac)O_{14}}$	0.006448	501.4667		816.3974
O ₁₅	PR*I*A*KOM	$C_{(mac)O_{15}}$	0.005208	405.0308		659.3979
O ₁₆	PR*I*A*NEK	$C_{(mac)O_{16}}$	0.003472	270.0205		439.5986

9.6. Zaključak istraživanja za Banjaluku

Na početku poglavlja 9. smo diskutovali o potencijalima i prostorima za provođenje slobodnog vremena u gradu Banjaluci. Ovaj grad se poslednjih godina pokušava nametnuti kao trgovinski centar regije koji treba da privuče goste iz cele Republike Srpske, BiH, pa i okruženja. U tu svrhu je otvoreno nekoliko tržnih centara a strategijom razvoja se predviđa otvaranje još nekoliko novih. „Zeleni grad“ je tradicionalni identitet ovog, a usvojeni Akcioni plan „zeleni grad“²⁰¹ za Banjaluku svedoči o ambiciji da se ovaj identitet zadrži i unapredi i sa infrastrukturnog stanovišta. Uvidom u rezultate računanja kapaciteta za nivoe obrazaca sumirane u Tabela 126, Tabela 129 i Tabela 132, uviđamo da *mikro* i *midi* nivoi obrazaca pokazuju sličnu distribuciju rasporeda javnih obrazaca i njihovih omera, sa značajnjom razlikom jedino u slučaju obrasca JA*K*A*KOM²⁰². Pošto sumiramo kapacitete obrazaca sa većim kapacetetom od analiziranih nivoa usvajamo izračunate vrednosti kapaciteta *midi* obrazaca (Tabela 129). Makro obrasci pokazuju značajno drugačiju distribuciju omera i rasporeda obrazaca za provođenje slobodnog vremena, što je očekivano s obzirom na obrasce ponašanja u pripadajuće vreme odmora i praznika. Tabela 132 sumira ove obrasce. Zanimljivo je da su obrasci koji podrazumevaju provođenje slobodnog vremena u javnim uslovima atraktivniji u odnosu na provođenje u privatnim uslovima na ovom nivou. Iz tog razloga je potrebno obezbediti dovoljne kapacitete analiziranih obrazaca u gradskim prostorima koji nude mogućnost javnog korišćenja i uživanja. Naredna tabela sumira *mikro*, *midi* i *makro* nivoe obrazaca za provođenje slobodnog vremena i nudi najveće kapacitete obrazaca prostora koji su javni po načinu korišćenja.

Tabela 133: Sumirane vrednosti kapaciteta obrazaca sa javnim načinom korišćenja za slučaj Banjaluke

Opis obrasca	$C_{(nivo)O_n}$	Kapacitet za prosečnu gustinu ($\rho_{grad} = 13.7 \text{ st/ha}$)	Kapacitet za maks. gustinu ($\rho_{grad} = 42 \text{ st/ha}$)
O ₁	JA*K*P*KOM	$C_{(mac)O_1}$	19253.89
O ₂	JA*K*P*NEK	$C_{(\Sigma mi)O_2}$	15023.03316
O ₃	JA*K*A*KOM	$C_{(mac)O_3}$	10367.48
O ₆	JA*K*A*NEK	$C_{(\Sigma mi)O_6}$	6136.168475
O ₁₀	JA*I*P*NEK	$C_{(\Sigma mi)O_{10}}$	2244.821047
O ₁₂	JA*I*P*KOM	$C_{(\Sigma mi)O_{12}}$	2156.788849
O ₁₄	JA*I*A*NEK	$C_{(md)O_{14}}$	929.0512
O ₁₁	JA*I*A*KOM	$C_{(mac)O_{11}}$	901.5201
		19254	31345.71
		15023	20660.84103
		10367	16878.46
		6136	8438.935068
		2245	3087.252108
		2157	2966.183397
		919	1463.012
		902	1467.692
			31346
			20661
			16878
			8439
			3087
			2966
			1463
			1468

Plava boja označava vrednost kapaciteta preuzetu iz *mikro* nivoa

Žuta boja -II- *midi* nivo

Zelena boja -II- *makro* nivo

²⁰¹ Akcioni plan zeleni grad se odnosi na unapređenje ekoloških kompetencija grada i planiraju se ulaganja u filtere za prečišćavanje vazduha, voda i zemljišta.

²⁰² Obrazac komercijalizovanog provođenja slobodnog vremena u kolektivu i javnim uslovima na fizički aktivan način

U prethodnoj tabeli su sumirane vrednosti kapaciteta obrazaca sa javnim načinom korišćenja koje je potrebno obezbiti u Banjaluci da bi se zadovoljile potrebe ovog grada na svim nivoima. Pošto *makro* obrasci provođenja slobodnog vremena pokazuju drugačiji obrazac ponašanja moguće je razmotriti i sezonsku distribuciju potrebnih kapaciteta za makro nivo provođenja slobodnog vremena ali je onda potrebno uraditi dodatna istraživanja vremenske distribucije sezona godišnjih odmora i praznika, kao i kapacitete aktera za svaki nivo pojedinačno u gradu.

Banjaluka sa postojećim prostornim kapacitetima ima dobre šanse da zadovolji aktuelne potrebe stanovnika (i gostiju). Da bi se to desilo potrebno je uložiti dodatne napore u obezbeđivanju dodatnog kvaliteta postojećih prosotra i usmeriti razvoj grada u pravcu održivosti, što bi garantovalo planiranje koje odgovara potrebama stanovnika uz podizanje njihovog životnog standarda.

10. Poređenje analiziranih gradova po obrascima provođenja slobodnog vremena

Gradovi su pokazali različite kompetencije sa aspekta podobnosti da prihvate aktivnosti stanovnika u slobodnom vremenu na različitim nivoima. Svi analizirani gradovi se mogu pohvaliti zavidnim geografskim položajem i blizinom značajnih lokaliteta koji se odlikuju prirodnim i arhetipskim nasleđem koji su dragulj nacionalnog značaja, a istovremeno predstavljaju izuzetno atraktivne lokacije za provođenje slobodnog vremena. Ove i ovakve lokacije su uglavnom tema *midi i makro obrazaca za provođenje slobonog vremena*, dok se za *mikro* nivo moramo fokusirati na potencijale užeg urbanog područja gradova.

10.1. Poređenje *mikro* obrazaca

Karakteristična je pozicija sva četiri analizirana grada uz reke. Ovakav položaj je kroz istoriju bio značajan jer je gradu obezbeđivao lako dostupne osnovne resurse egzistencije. Razvojem i trajanjem gradova, reke su postajale deo identiteta i mnogo više od izvora vode. Život je zavisio od reka a neki gradovi su i živeli na njima. Novi Sad, kao grad koji leži na pan evropskom rečnom koridoru, svakako da svoj identitet duguje Dunavu. Danas je prepoznata potreba da se ovaj identitet neguje i zato su novosadske obale uređene sa šetalištima, kupalištima i pristaništima. Zona obaloutrvrde, kao i samo priobalje se koristi na različite načine za provođenje slobodnog vremena u gradu. Drava za Osijek ima sličan karakter i značaj što Dunav ima za Novi Sad. Oba većinski ravničarska grada su šume i velike zelene pojaseve locirali uz reke delimično ih kultivirajući i osposobljavajući ih za korišćenje u svrhu odmora i rekreacije na mikro nivou obrazaca provođenja slobodnog vremena. Za razliku od pomenuta dva grada Banjaluka i Novi Pazar imaju brdovitu topografiju i smešteni su u kotlinama, takođe duž tokova reka: Vrbasa, odnosno Raške sa svojim pritokama. Dok su ove reke značajno manjeg kapaciteta od gore pomenutih Dunava i Drave, one su urbanoj matrici grada takođe bitna odrednica koja je usmeravala razvoj gradova kroz istoriju. Novi Pazar prema tome kako su danas organizovani sadržaju u gradu najmanje ceničnjenicu da je položen na reci. U gradu gotovo da ne postoje sadržaji koji su locirani uz reku a kojima bi se grad mogao pohvaliti. 90ih godina prošlog veka je kej delimično aktiviran robnom pijacom koja je dva puta nedeljno (utorkom i nedeljom) oživljavala priobalje u dužini oko 300 metara, ali je danas i ova ideja zapostavljena, kao što je i Novopazarska pijaca.

Komercijalni mikro obrasci provođenja slobodnog vremena u odnosu na nekomercijalne u gradovima na osnovu iskaza ispitanih pokazuju manju popularnost u tri analizirana grada (osim Banjaluke). Ovo u velikoj meri opravdava ambicije Banjaluke da gradi nove tržne centre i da provođenje slobodnog vremena više bazira na komercijalnim obrascima potičući njihov razvoj.²⁰³

Tabela 134: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana po opadajućim vrednostima – Slučaj Novog Sada

R.B.	Obrazac	Vrednost	%
1	PR*K*P*NEK	1465.241	15%
9	JA*K*P*NEK	1248.169	12%
2	PR*K*P*KOM	1018.219	10%
10	JA*K*P*KOM	867.3714	9%
3	PR*K*A*NEK	860.5386	9%
11	JA*K*A*NEK	733.0514	7%
4	PR*K*A*KOM	598.0014	6%
5	PR*I*P*NEK	541.9386	5%
12	JA*K*A*KOM	509.4086	5%
13	JA*I*P*NEK	461.6514	5%
6	PR*I*P*KOM	376.6014	4%
14	JA*I*P*KOM	320.8086	3%
7	PR*I*A*NEK	318.2814	3%
15	JA*I*A*NEK	271.1286	3%
8	PR*I*A*KOM	221.1786	2%
16	JA*I*A*KOM	188.4114	2%

Tabela 135: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana po opadajućim vrednostima – Slučaj Novog Pazara

R.B.	Obrazac	Vrednost	%
1	PR*K*P*NEK	1942.398	15%
2	PR*K*P*KOM	1349.802	12%
9	JA*K*P*NEK	1349.802	10%
3	PR*K*A*NEK	1190.502	9%
10	JA*K*P*KOM	937.998	9%
4	PR*K*A*KOM	827.298	7%
11	JA*K*A*NEK	827.298	6%
12	JA*K*A*KOM	574.902	5%
5	PR*I*P*NEK	215.822	5%
6	PR*I*P*KOM	149.978	5%
13	JA*I*P*NEK	149.978	4%
7	PR*I*A*NEK	132.278	3%
14	JA*I*P*KOM	104.222	3%
8	PR*I*A*KOM	91.922	3%
15	JA*I*A*NEK	91.922	2%
16	JA*I*A*KOM	63.878	2%

Tabela 136: Obrazasci za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana po opadajućim vrednostima – Slučaj Osijek

R.B.	Obrazac	Vrednost	%
1	PR*K*P*NEK	1619.363	16%
2	PR*K*P*KOM	1494.797	15%
9	JA*K*P*NEK	1272.357	13%
10	JA*K*P*KOM	1174.483	12%
3	PR*K*A*NEK	797.5968	8%
4	PR*K*A*KOM	736.2432	7%
11	JA*K*A*NEK	626.6832	6%
12	JA*K*A*KOM	578.4768	6%
5	PR*I*P*NEK	331.6768	3%
6	PR*I*P*KOM	306.1632	3%
13	JA*I*P*NEK	260.6032	3%
14	JA*I*P*KOM	240.5568	2%
7	PR*I*A*NEK	163.3632	2%
8	PR*I*A*KOM	150.7968	2%
15	JA*I*A*NEK	128.3568	1%
16	JA*I*A*KOM	118.4832	1%

Tabela 137: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na nivou radnog dana po opadajućim vrednostima – Slučaj Banjaluke

R.B.	Obrazac	Vrednost	%
2	PR*K*P*KOM	1575.135	16%
10	JA*K*P*KOM	1575.135	16%
1	PR*K*P*NEK	1513.365	15%
9	JA*K*P*NEK	1513.365	15%
4	PR*K*A*KOM	643.365	6%
12	JA*K*A*KOM	643.365	6%
3	PR*K*A*NEK	618.135	6%
11	JA*K*A*NEK	618.135	6%
6	PR*I*P*KOM	235.365	2%
14	JA*I*P*KOM	235.365	2%
5	PR*I*P*NEK	226.135	2%
13	JA*I*P*NEK	226.135	2%
8	PR*I*A*KOM	96.135	1%
16	JA*I*A*KOM	96.135	1%
7	PR*I*A*NEK	92.365	1%
15	JA*I*A*NEK	92.365	1%

²⁰³ Važi za sve analizirane gradove, na većem uzorku periodičnim istraživanjima.

Raspored mikro obrazaca provođenja slobodnog vremena u javnim uslovima je sličan za sve ispitane gradove. Obrasci pasivnog provođenje slobodnog vremena u društvu su atraktivniji od aktivnih i individualnih obrazaca, a nekomercijalni su blago popularniji od komercijalnih u svim gradovima, osim kao što je pomenuto, u slučaju Banjaluke. Banjaluka se takođe izdvaja i kao jedini grad od 4 analizirana gde provođenje slobodnog vremena u privatnim uslovima nije ništa popularnije od provođenja slobodnog vremena u javnim uslovima. U ostalim gradovima privatni obrasci su atraktivniji od javnih. Kao zaključak možemo izvesti da načeli raspored javnih obrazaca prema atraktivnosti izgleda kako je prikazano u nastavku.

Tabela 138: Javni mikro obrasci provođenja slobodnog vremena po atraktivnosti

Najatraktivniji javni obrasci (9-13%, u Banjaluci do 16%)	JA*K*P*NEK;	JA*K*P*KOM
Srednje atraktivni javni obrasci (5-8%)	JA*K*A*NEK;	JA*K*A*KOM
Slabo atraktivni javni obrasci (1-3%, Novi Sad do 5%)	JA*I*P*NEK;	JA*I*P*KOM
Najmanje atraktivni javni obrasci (0-2%)	JA*I*A*NEK;	JA*I*A*KOM

Omer atraktivnosti obrazaca moguće je dalje korisiti u formulama (Jednačina 3) za računanje kapaciteta pojedinih obrazaca koje treba distribuirati u gradu.

Kao što je pomenuto ispitanici su upitani o vidovima aktivnosti kojima se prepuštaju u slobodno vreme. Cilj ovog seta pitanja koja su usmeno postavljana u formi intervjuja je bio da se odredi pozicija i zastupljenost dokolice u gradovima. Analizom rezultata je utvrđeno da je uzorak premali da bi se odredila pozicija dokolice u gradovima pojedinačno, jer su odgovor pokazali da dokolicu uopšte uživa između 0 i 3 ispitana, neki deo vremena tokom dana, nedelje ili godine. Zato je dokolica istražena za sve gradove, odnosno za ukupni uzorak 105 ispitanih u 4 grada. Zaključeno je da dokolica privatni (11/11) i individualni (11/11), fizički pasivni (10/11), oblik provođenja slobodnog vremena u nekomercijalnim uslovima (9/11) (PR*I*P*NEK²⁰⁴). Prema potentnosti dokolice 11/105²⁰⁵ i vrednosti obrasca PR*I*P*NEK (3,9%, videti Tabela 134 - Tabela 137) dobijamo da je dokolica 0,41% svih aktivnosti i načina provođenja slobodnog vremena.

$$D = \frac{11}{105} * (O_{5g1} * N_{g1} + O_{5g2} * N_{g2} + O_{5g3} * N_{g3} + O_{5g4} * N_{g4}) = 0,41\%$$

Jednačina 30: Određivanje atraktivnosti dokolice u uzorku od 105 ispitanih

²⁰⁴ Ovaj obrazac provođenja slobodnog vremena ne garantuje da će pojedinac uživati u dokolici, već je potreban ali ne i dovoljan uslov njenog postojanja.

10.2. Poređenje *midi* obrazaca

Geopolozaj i veličina, analiziranim gradovima obezbeđuju vrlo potentne uslove za provođenje slobodnog vremena na nivou slobodnog dana u radnoj nedelji. Svi gradovi se nalaze u blizini vrlo bogatog prirodnog okruženja što im pruža obećavajuće uslove komfora za kvalitetno provođenje slobodnog vremena. Pomenuto je da svi analizirani gradovi leže na rekama, osim toga planine koji su značajni prirodni rezervati se nalaze u njihovom neposrednom okruženju. Saobraćajne veze do ovih planinskih centara vrlo dobro funkcionišu, tako se na planinu ljudi mogu uputiti automobilom, a oni koji su avanturistički raspoloženi biciklom ili čak i peške²⁰⁶. Aktivnosti koje se takođe mogu kvalifikovati da odgovaraju *midi* obrascima provođenja slobodnog vremena su festivalski događaji i manifesticije koji se organizuju u gradovima i okruženju. U tom smislu, Novi Sad, Osijek i Banjaluka se mogu pohvaliti nizom različitih događaja koje organizuju. Novi Pazar nema tako razvijenu agendu događaja i to je nešto na čemu se može raditi, jer su potencijali ovog grada brojni, pogotovo imajući u vidu bogatstva prirodna i spomenička koja se nalaze u okruženju. Sve ovo je potencijal za održiv ekonomski razvoj grada, osnaživanje privrede, ali takođe i za animiranje stanovništva i turista, te osmišljavanje novih načina provođenja slobodnog vremena. Pomenuta je robna pijaca u Novom Pazaru koja je tradicionalno aktivirala prostor gradskog keja pijačnim danima (utorkom i nedeljom). Koncept pijace koja je smeštena u gradu potencijalno može odgovarati *mikro* prosotrno vremenskim obrascima, u pogledu dostupnosti, ali vremenska dispozicija na utorak i nedelju, ovu aktivnost kategorisu kao *midi* obrasce. Ovaj koncept vikend pijaca je popularan i poslednjih godina je doživeo renesansu u gradovima razvojenih zemalja i mogao bi da bude primer oživljavanja javnih prostora za sve gradove.

Što se tiče ostalih komercijalnih oblika provođenja slobodnog vremena u *midi* okvirima, isti lokaliteti u okruženju gradova nude mogućnost uživanja u aktivnostima koje koštaju. Naime, ovi rezervati imaju manje ili više razvijenu turističku ponudu koje posetiocima pružaju mogućnost uživanja u slobodnom vremenu na različite načine. Bilo da se radi o stručnom vođenju kroz šume uz prikupljanje gljiva i drugih šumskih plodova ili o rekreativnom jahanju, to su komercijalne aktivnosti koje se nude na ovim prostorima a odgovaraju *midi* obrascima provođenja slobodnog vremena i podjednako su zastupljeni i dostupni svima.

²⁰⁶ Distanca ovih prirodnih centara je ranga veličine oko 30km što omogućava dolaženje automobilom, odnosno biciklom (za one koji su fizički spremniji), a pešačenje se odnosi na ono pešačenje koje je delimično samo sebi svrha, popularno se naziva *hiking*, što je termin koji stoji da označi kategoriju između pešačenja i planinarenja.

Raspored *midi* obrazaca provođenja slobodnog vremena u javnim uslovima je u sličan za sve ispitane gradove i sličan je *mikro* obrascima. Obrasci pasivnog provođenje slobodnog vremena u društvu su atraktivniji od aktivnih i individualnih obrazaca, a komercijalni su popularniji od nekomercijalnih u svim gradovima, osim u slučaju Novog Pazara.

Tabela 139: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na nivou slobodnog dana po opadajućim vrednostima—Slučaj Novog Sada

R.B.	Obrazac	Vrednost	%
1	PR*K*P*NEK	1419.6	14%
9	JA*K*P*NEK	1310.4	13%
2	PR*K*P*KOM	1115.4	11%
10	JA*K*P*KOM	1029.6	10%
3	PR*K*A*NEK	764.4	8%
11	JA*K*A*NEK	705.6	7%
4	PR*K*A*KOM	600.6	6%
12	JA*K*A*KOM	554.4	6%
5	PR*I*P*NEK	473.2	5%
13	JA*I*P*NEK	436.8	4%
6	PR*I*P*KOM	371.8	4%
14	JA*I*P*KOM	343.2	3%
7	PR*I*A*NEK	254.8	3%
15	JA*I*A*NEK	235.2	2%
8	PR*I*A*KOM	200.2	2%
16	JA*I*A*KOM	184.8	2%

Tabela 142: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici po opadajućim vrednostima—Slučaj Novog Pazara

R.B.	Obrazac	Vrednost	%
1	PR*K*P*NEK	2101.847	21%
2	PR*K*P*KOM	1585.604	16%
9	JA*K*P*NEK	1343.804	13%
3	PR*K*A*NEK	1131.764	11%
10	JA*K*P*KOM	1013.747	10%
4	PR*K*A*KOM	853.7865	9%
11	JA*K*A*NEK	723.5865	7%
12	JA*K*A*KOM	545.8635	5%
5	PR*I*P*NEK	158.2035	2%
6	PR*I*P*KOM	119.3465	1%
13	JA*I*P*NEK	101.1465	1%
7	PR*I*A*NEK	85.1865	1%
14	JA*I*P*KOM	76.3035	1%
8	PR*I*A*KOM	64.2635	1%
15	JA*I*A*NEK	54.4635	1%
16	JA*I*A*KOM	41.0865	0%

Tabela 140: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici po opadajućim vrednostima—Slučaj Osijeka

R.	Obrazac	Vrednost	%
10	JA*K*P*KOM	1738.386	17%
9	JA*K*P*NEK	1670.214	17%
2	PR*K*P*KOM	1604.664	16%
1	PR*K*P*NEK	1541.736	15%
12	JA*K*A*KOM	781.014	8%
11	JA*K*A*NEK	750.386	8%
4	PR*K*A*KOM	720.936	7%
3	PR*K*A*NEK	692.664	7%
14	JA*I*P*KOM	91.494	1%
13	JA*I*P*NEK	87.906	1%
5	PR*I*P*NEK	81.144	1%
6	PR*I*P*KOM	84.456	1%
16	JA*I*A*KOM	41.106	0%
15	JA*I*A*NEK	39.494	0%
8	PR*I*A*KOM	37.944	0%
7	PR*I*A*NEK	36.456	0%

Tabela 141: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na nivou neradnog dana u radnoj sedmici po opadajućim vrednostima—Slučaj Banjaluka

R.B.	Obrazac	Vrednost	%
10	JA*K*P*KOM	1503.684	15%
9	JA*K*P*NEK	1444.716	14%
2	PR*K*P*KOM	1388.016	14%
1	PR*K*P*NEK	1333.584	13%
12	JA*K*A*KOM	883.116	9%
11	JA*K*A*NEK	848.484	8%
4	PR*K*A*KOM	815.184	8%
3	PR*K*A*NEK	783.216	8%
14	JA*I*P*KOM	167.076	2%
13	JA*I*P*NEK	160.524	2%
6	PR*I*P*KOM	154.224	2%
5	PR*I*P*NEK	148.176	1%
16	JA*I*A*KOM	98.124	1%
15	JA*I*A*NEK	94.276	1%
8	PR*I*A*KOM	90.576	1%
7	PR*I*A*NEK	87.024	1%

Osijek se takođe izdvaja i kao grad koji beleži značajnu atraktivnost prva dva obrasca (JA*K*P*KOM-17%; JA*K*P*NEK -17%) u odnosu na ostale, obrasce i gradove. U Banjaluci je takođe provođenje vremena u javnim uslovima popularnije od privatnih uslova, dok za Novi Sad i Novi Pazar važi obrnuto. Kao zaključak možemo izvesti da načelni raspored javnih obrazaca prema atraktivnosti izgleda kako je prikazano u nastavku.

Tabela 143: Javni midi obrasci provođenja slobodnog vremena po atraktivnosti

Najatraktivniji javni obrasci (10-13%. Osijek 17%)	JA*K*P*NEK;	JA*K*P*KOM
Srednje atraktivni javni obrasci (5-8%)	JA*K*A*NEK;	JA*K*A*KOM
Slabo atraktivni javni obrasci (1-2%, Novi Sad do 4%)	JA*I*P*NEK;	JA*I*P*KOM
Najmanje atraktivni javni obrasci (0-1%, Novi Sad do 2%)	JA*I*A*NEK;	JA*I*A*KOM

Jednačina 30: Određivanje atraktivnosti dokolice u uzorku od 105 ispitanih primenjena na podatke iz Tabela 139 - Tabela 141 proizvodi vrednost atraktivnosti dokolice kao načina provođenja slobodnog vremena na midi nivou za primer ispitanih u četiri analizirana grada.

$$D = \frac{11}{105} * (O_{5g1} * N_{g1} + O_{5g2} * N_{g2} + O_{5g3} * N_{g3} + O_{5g4} * N_{g4}) = 0,252\%$$

Rezultat je sliča kao za mikro okvire, tj dokolica nije popularan oblik provođenja slobodnog vremena, kako sa aspekta učešća tako i u pogledu ukupnog vremena koje otpada na ovu aktivnost.

10.3. Poređenje makro obrazaca

Makro obrasci provođenja slobodnog vremena podrazumevaju najveći vremenski obim slobodnog vremena. Odnosi se na slobodno vreme godišnjih odmora i praznika. Količina ovog vremena je reda veličine od 2 do 6 sedmica u navećem broju slučajeva. U odnosu na dostupne i preferirane oblike prevoza, za ovo vreme sve može biti dostupno. Zato je u procesu vrednovanja prostora prema tome koliko dobro odgovaraju na potrebe stanovnika za provođenjem slobodnog vremena potrebno razmotriti udaljenost gradova od poželjnih turističkih destinacija poput letovališta i zimovališta i drugih turistički atraktivnih lokaliteta poput banja. Banjaluka je najbliža moru, na drugom mestu je Novi Pazar, pa Osijek i Novi Sad je najdalji. Sto se tiče skijališta Novi Pazar i Banjaluka, kao planinski gradovi se nalaze u neposrednoj opremljenih skijališta, pri čemu je Novi Pazar u prednosti jer se nalazi u blizini čak tri opremljena skijališta na planinama Golija, Kopaonik i Goč. Bitnu ulogu pri proceni vrednosti gradova u pogledu njihove podobnosti za *makro* nivoje provođenja slobodnog vremena su dostupni oblici prevoza, pri čemu se treba fokusirati na brze oblike prevoza²⁰⁷. Što se tiče kopnenih saobraćajnica gradovi Novi Sad, Osijek i Banjluka se nalaze na linijama autoputeva i važnih magistralnih pravaca, a Novi Pazar je na liniji južne grane Jadranske magistrale, mada je u planu izgradnja autoputa koridora 11 koji potencijalno treba da prelazi preko Pešterske visoravni, što bi Novi Pazar uključilo u mrežu autoputeva. Stvar sa železnicom stoji slično kao sa autoputevima. Tri grada imaju železnicu, Novi Pazar nema. Osijek i Banjaluka čak imaju i aerodrome, analizirani gradovi u Srbiji su uskraćeni. Ipak Novi Sad je u značajno boljoj poziciji i sa ovog aspekta jer je Beogradski aerodrom udaljen na manje od sat vremena vožnje, a relativno blizu se nalaze oni u Osijeku, Budimpešti, Temišvaru. Iz Novog Pazara tj do Prištine, gde se nalazi najbliži aerodrom otvoren za međunarodne komercijalne letove trebate putovati oko 2-2,5 sata. Nešto dalje (oko 4-5 sati vožnje) su Beograd, Niš, Sarajevo...

Saobraćajna infrastruktura koja se u slučaju Novog Pazara može karakterisati kao nerazvijena u odnosu na ostala 3 grada, kategorije ovaj grad nerazvijenim. Ovo direktno utiče na obrasce provođenja slobodnog vremena, odnosno na mogućnosti koje grad pruža stanovnicima, ali i potencijalnim gostima.

²⁰⁷ Na ovom nivou u drugi plan padaju pešačenje i bicikl kao model prevoza ali se svakako mogu razmatrati kao aktivnosti provođenja slobodnog vremena.

Što se tiče obrazaca provođenja slobodnog vremena u gradu prema iskazima ispitanih rezultati su sumirani u prikazanim tabelama 142-145. Prikazani su obrasci prema atraktivnosti i ukupnom udelu vremena svih stanovnika na *makro* nivou na osnovu uzorka.

Tabela 145: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na makro nivou tokom godišnjih odmora opadajućim vrednostima–Slučaj Novog Sada

R.B.	Obrazac	Vrednost	%
10	JA*K*P*KOM	1757.184	18%
9	JA*K*P*NEK	1622.016	16%
12	JA*K*A*KOM	1171.456	12%
11	JA*K*A*NEK	1081.344	11%
2	PR*K*P*KOM	988.416	10%
1	PR*K*P*NEK	912.384	9%
4	PR*K*A*KOM	658.944	7%
3	PR*K*A*NEK	608.256	6%
14	JA*I*P*KOM	239.616	2%
13	JA*I*P*NEK	221.184	2%
16	JA*I*A*KOM	159.744	2%
15	JA*I*A*NEK	147.456	1%
6	PR*I*P*KOM	134.784	1%
5	PR*I*P*NEK	124.416	1%
8	PR*I*A*KOM	89.856	1%
7	PR*I*A*NEK	82.944	1%

Tabela 147: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na makro nivou tokom godišnjih odmora opadajućim vrednostima–Slučaj Novog Pazara

R.B.	Obrazac	Vrednost	%
9	JA*K*P*NEK	2836.512	28%
10	JA*K*P*KOM	1665.888	17%
11	JA*K*A*NEK	1397.088	14%
1	PR*K*P*NEK	1215.648	12%
12	JA*K*A*KOM	820.512	8%
2	PR*K*P*KOM	713.952	7%
3	PR*K*A*NEK	598.752	6%
4	PR*K*A*KOM	351.648	4%
13	JA*I*P*NEK	118.188	1%
14	JA*I*P*KOM	69.412	1%
15	JA*I*A*NEK	58.212	1%
5	PR*I*P*NEK	50.652	1%
16	JA*I*A*KOM	34.188	0%
6	PR*I*P*KOM	29.748	0%
7	PR*I*A*NEK	24.948	0%
8	PR*I*A*KOM	14.652	28%

Tabela 144: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na makro nivou tokom godišnjih odmora opadajućim vrednostima–Slučaj Osijeka

R.B.	Obrazac	Vrednost	%
10	JA*K*P*KOM	1926.372	19%
12	JA*K*A*KOM	1850.828	19%
9	JA*K*P*NEK	1513.578	15%
11	JA*K*A*NEK	1454.222	15%
2	PR*K*P*KOM	786.828	8%
4	PR*K*A*KOM	755.972	8%
1	PR*K*P*NEK	618.222	6%
3	PR*K*A*NEK	593.978	6%
14	JA*I*P*KOM	101.388	1%
16	JA*I*A*KOM	97.412	1%
13	JA*I*P*NEK	79.662	1%
15	JA*I*A*NEK	76.538	1%
6	PR*I*P*KOM	41.412	0%
8	PR*I*A*KOM	39.788	0%
5	PR*I*P*NEK	32.538	0%
7	PR*I*A*NEK	31.262	0%

Tabela 146: Obrasci za provođenje slobodnog vremena na makro nivou tokom godišnjih odmora opadajućim vrednostima–Slučaj Banjaluke

R.B.	Obrazac	Vrednost	%
10	JA*K*P*KOM	2475.72	25%
9	JA*K*P*NEK	1650.48	17%
12	JA*K*A*KOM	1333.08	13%
2	PR*K*P*KOM	1112.28	11%
11	JA*K*A*NEK	888.72	9%
1	PR*K*P*NEK	741.52	7%
4	PR*K*A*KOM	598.92	6%
3	PR*K*A*NEK	399.28	4%
14	JA*I*P*KOM	215.28	2%
13	JA*I*P*NEK	143.52	1%
16	JA*I*A*KOM	115.92	1%
6	PR*I*P*KOM	96.72	1%
15	JA*I*A*NEK	77.28	1%
5	PR*I*P*NEK	64.48	1%
8	PR*I*A*KOM	52.08	1%
7	PR*I*A*NEK	34.72	0%

Raspored *makro* obrazaca provođenja slobodnog vremena u javnim uslovima u analiziranim gradovima je primetno drugačiji od *mikro* i *midi* nivoa obrazaca. Obrasci provođenja slobodnog vremena u javnim uslovima pokazuju se značajno popularnijim od onih u privatnim uslovima. Pasivni oblici provođenja slobodnog vremena su svuda značajno popularniji, osim u slučaju ispitanih u Osijeku gde je ispitivanje pokazalo približnu atraktavnost pasivnih i aktivnih obrazaca. Slobodno vreme tokom godišnjih odmora i praznika se provodi više u kolektivu nego individualno, a što se tiče komercijalnog pokazatelja, komercijalni oblici obrazaca su popularniji svuda osim u Novom Pazaru²⁰⁸. Kao zaključak ipak možemo izvesti približan raspored *makro* javnih obrazaca u gradovima.

Tabela 148: Javni *makro* obrasci provođenja slobodnog vremena po atraktivnosti

Najatraktivniji javni obrasci (15-19%. Novi Pazar 28%)	JA*K*P*NEK;	JA*K*P*KOM
Srednje atraktivni javni obrasci (8-14%, Osijek 19%)	JA*K*A*NEK;	JA*K*A*KOM
Slabo atraktivni javni obrasci (1-2%)	JA*I*P*NEK;	JA*I*P*KOM
Najmanje atraktivni javni obrasci (0-1%)	JA*I*A*NEK;	JA*I*A*KOM

Podaci iz Tabela 144 - Tabela 147 primjenjeni kao što nalaže Jednačina 30 proizvode vrednost atraktivnosti dokolice kao načina provođenja slobodnog vremena na *makro* nivou za primer ispitanih u četiri analizirana grada.

$$D = \frac{11}{105} * (O_{5g1} * N_{g1} + O_{5g2} * N_{g2} + O_{5g3} * N_{g3} + O_{5g4} * N_{g4}) = 0,084\%$$

Na *makro* nivou dokolica uzima najmanju vrednost po atraktivnosti aktivnosti u odnosu na ostale nivoje. Manje od jednog promila slobodnog vremena svih stanovnika (na osnovu ispitanog uzorka) se na makro nivou provodi u dokolici. Ovo je zabrinjavajući trend jer dokolica je ono što usmerava pozitivni razvoj društva ili kako kaže Božović „dokolica je forma tišine koja je preduslov stvaranja realnosti“ (Božović, 1975., str. 24).

²⁰⁸ Razlog za ovo možemo tražiti u specifičnom kulturološkom kontekstu.

11. Zaključak i preporuke daljeg istraživanja i primene modela

Istaživanje koje je sprovedeno i koje je predstavljeno u ovom radu pokazuje koliko kvalitet života u gradovima zavisi od sposobnosti i kapaciteta tih gradova da zadovolje potrebe svojih stanovnika i korisnika uopšte. Ovaj rad je istraživao potrebe za slobodnim vremenom i obrasce provođenja slobodnog vremena koji se prepoznaju u vremensko prostornim kategorijama koje su definisane. Objasnjeno je da distribucija prostora treba i mora biti takva da je dostupna u datom vremenskom okviru, tj. na datom nivou obrazaca. Objasnjeno je takođe koji su to nivoi obrazaca i kako oni zavise od raspoloživog slobodnog vremena. Istraživanjem je utvrđena realizacija prosotorno vremenskih obrazaca na *mikro*, *midi* i *makro* nivou i ovi stepeni su međusobno poređeni. Drugim rečima, diskutovano je koliko je provođenje slobodnog vremena tokom radnog dana slično onom u dane vikenda i tokom godišnjih odmora i praznika.

Istraživanje je pokazalo da su najatraktivniji obrasci provođenja slobodnog vremena, barem kad su oni javni u pitanju, u društvu na fizički pasivan način. To znači da će najveći deo ljudi, najveći deo svog slobodnog vremena provesti sedeći kod kuće ili u gradu u društvu prijatelja, porodice ili partnera. Prema izjavama ispitanih komercijalni oblici su približno atraktivni koliko i oni nekomercijalni, što znači da ispitanii približno podjednako vole sedeti u kafiću, bioskopu ili nekom drugom prostoru gde plaćaju koliko i na klupi (ili travi) u gradu, parku, na keju za šta nije potrebno da izdvoje dodatan novac. Istraživanje je pokazalo da ponuda prostora i aktivnosti u analiziranim gradovima nije takva da može dobro odgovoriti na potrebe ispitanih. U ispitanim gradovima je, naime, puno više stolica u kafićima i resotranima nego klupa u parkovima i na kejovima. Ovo je posebno slučaj u Novom Pazaru gde ni u centru grada ne da nećete naći mesto da sednete na klupi, nego teško da ćete naći klupu. O drugim delovima grada da ne govorim. Čak se i ulaganja tako vrše da se u gradu podstiče otvaranje bašta kafića na gradskom šetalištu a ne postavljaju se javne klupe ili mesta za sedenje niti se prostori afirmišu za javno nekomercijalno korišćenje. Ostali gradovi stoje nešto bolje, ali se ni jedan od analiziranih ne može pohvaliti da u potpunosti odgovara potrebama stanovnika. Od analiziranih gradova, naime, Osijek se najboljim pokazuje. Ovo se očitava u distribuciji javnih zelenih i rekreativnih površina (koje bi u nekim slučajevima istina, mogli biti bolje uređene, u smislu sadržaja i kvaliteta), kao i trgovinskih i multifunkcionalnih centara koji savremenom trenutku objedinjuju više (ako ne i sve²⁰⁹),

²⁰⁹ U tržnim centrima se često nalaze i dokolica i dokonica. I zabava i kultura i umetnost stoje pod istim krovom.

komercijalnih obrazaca provođenja slobodnog vremena. Agenda festivala i različitih programskih manifestacija upotpunjuje ponudu i atraktivnost gradskih prostora.

Urbanistički planovi u gradovima, posebno onim koji stoje nisko na lestvici razvoja, usmeravaju razvoj gradova u smeru ekonomskog prosperiteta, pa težnja za održivim razvojem često ostaje prazno slovo na papiru i ideja koja ne doživi materijalizaciju. Ovo ima direktne implikacije na planiranje, građenje i tretiranje prostra za odmor i provođenje slobodnog vremena uopšte²¹⁰. Iako bi struka arhitekture i urbanizma imala šta da kaže po pitanju planiranja i projektovanja održivog razvoja, tržišno orientisan sistem upravljanja gradova²¹¹ u prvi plan stavlja ekonomske pokazatalje i isplativost investicije²¹², a principi održivog razvoja ostaju zanemareni.

Sledeća postavljena hipoteza na početku istraživanja se tiče smera razvoja gradova, gde je pretpostavljeno da je razvoj usmeren tržišnim trendovima, a ne realnim potrebama sa ciljem podizanja životnog standarda stanovnika kroz podizanje kvaliteta života u gradovima. Istraživanjem na primeru četiri grada je ova hipoteza apsolutno potvrđena. Potreba analiziranih gradova da se pozicioniraju kao privredno tržišni centri njihov razvoj usmerava ka većoj izgradnji i intenziviranju potrošnje. Pri tome nekomercijalni sadržaji u gradovima ostaju zanemareni, devastiraju se i prenamenjuju. Ako bi se ovaj trend nastavio to bi dovelo do trajnog osiromašenja gradova u smislu životnog standarda koji obezbeđuju svojim stanovnicima²¹³. Odavde zaključujemo da je razvoj vođen zadovoljenjem potreba uslov održivog razvoja. Održivi razvoj je pravac kome se teži, ali on često ostaje teško dostižan usled potrebe za brzim ekonomskim razvojem koji se prepoznaje kao primaran u zemljama u razvoju kao što su Republike bivše Jugosvalije. Nerazvijene zemlje kao što su Srbija, Hrvatska ili BiH nisu nerazvijene samo po tome što im BDP nije na nivou zemalja razvijenog sveta, već po tome što se kvalitet života u gradovima smanjuje umesto da se održava i povećava.²¹⁴ Zemlje razvijenog sveta karakteriše visok životni standard stanovnika. Iako se ekonomski meri bruto prihodima, životni standard se primarno odnosi na kvalitet života koji stanovnici uživaju, odnosno na pripadajuće resurse kojima

²¹⁰ Trokorak planiranje, tretiranje i korišćenje održivog razvoja su objašnjeni u poglavљу 3.2.

²¹¹ Kapitalizam u XXI veku doživljava preobražaj i globalizam zajedno za informatičkim društvom tvore „novi kapitalizam“.

²¹² Neodgovorno političko vođenje ekonomiju predstavlja vrlo kratkoročno i ne vodi se računa o održivom ekonomskom napretku. Štaviše, održivi razvoj uopšte se ne doživljava kao tema ekonomskog razvoja i u nerazvijenim zemljama ostaje zanemaren, a primat preuzimaju interesi materijalne zarade i isplativosti investicije.

²¹³ Pod izgovorom da u park niko ne ide parkovi se ne grade. Slično je i sa sportskim terenima i šetnicama i malim zelenim površinama.

²¹⁴ Tipičan primer za ovu tvrdnju je otvaranje tržnog centra Promenada u Novom Sadu. Nije problematično to što je tržni centar otvoren, već je problematično to što je došlo do promene prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena na svim nivoima (od mikro do makro), bez prethodne analize potreba korisnika gradskog prostora od mikro nivoa bloka i naselja do makro nivoa grada.

raspolaću, kako one prirodne tako i veštačke, odnosno izgrađene. Gradovi su po definiciji građena sredina. Čak i priroda u gradovima je građena i zato je razumemo kao deo gradske infrastrukture. Infrastruktura se obezbeđuje standardima koji se realizuju kroz regulative građenja u procesu planiranja razvoja grada. Pri tome se u obzir uzimaju kompleksne potrebe stanovnika i njihovog funkcionisanja u gradu. Tamo gde standardi ne postoje, nisu na sveobuhvatan način definisani ili nisu prilagođeni savremenom načinu života, infrastruktura biva zapostavljena, što opet, direktno snižava životni standard odnosno kvalitet života u gradu²¹⁵.

Gradovi u razvoju se suočavaju sa izazovom podizanja životnog standarda stanovnika. Pored povećanja ekonomskih pokazatelja koji se očitavaju kroz BDP po glavi stanovnika i njihovim kreditnim bilansima, rast životnog standarda je uslovljen kvalitetom života koji se obezbeđuje u gradskom prostoru. Dakle grad je lep onoliko koliko je građanima lepo i koliko su oni srećni u tom gradu, tj. koliko su njihove potrebe zadovoljene. Ovaj rad je poziv da preispitamo svoje potrebe i da pokušamo da usmerimo sopstveni razvoj, a tako i razvoj grada, prema zadovoljenju tih potreba.

Rad je takođe imao za cilj i određivanje pozicije dokolice u ukupnom budžetu slobodnog vremena kao i definisanje prosotorno vremenskog obrasca uživanja u njoj. Objašnjeno je da je dokolica stanje sa kompleksnim zahtevima koji se odnose na fizičke kriterijume i subjektivne uslove pojedinca. Dokolica se materijalizuje u slobodnom vremenu, ali to je tek prvi uslov. Da bi uživao u dokolici pojedinac mora zadovoljiti sve svoje druge obaveze i potrebe²¹⁶ a onda, ako je dovoljno talentovan, prepustiti se uživanju. Analizom teroije i ponašanja ispitanih u istraživanju utverđen je obrazac uživanja u dokolici i možemo zaključiti da dokolica nije popularan oblik provođenja slobodnog vremena. Ovo je donekle bilo očekivano, jer za dokolicu, kako se ovde razume, je važno obrazovanje, inteligencija i osvešćenost. Ne samo da je važno nego je to definiše i odvaja od dokonice. Literatura podržava ovu ideju terminom „učena dokolica“ (lat. *Otium litteratum*)²¹⁷ antičkih mislilaca. Oni koji poznaju ovaj termin će se složiti da ne može svako imati učenu dokolicu. U ovom radu doklica se privileguje i uprkos njenoj zloupotrebi i pežorativnoj konotaciji, kažemo, ili je učena ili nije dokolica.

U ovom radu želi se skrenuti pažnja da dokolica koliko god nepopularna i neutraktivna ne sme se potpuno zanemariti i zapostaviti. Iako trend popularizovanja potrošnje prisutan poslednjih

²¹⁵ Uzalud luksuznom restoranu panoramski pogled sa 11. sprata ako nema funkcionalni lift koji ga opslužuje.

²¹⁶ Umoran čovek ne može uživati u dokolici.

²¹⁷ Janečković Römer, Z. (2004). *Otium litterarum, utočište, ishodište, Časopis Kolo*, br 4, 2004, Zagreb, Matica Hrvatska

decenija u sistemu novog kapitalizma i potrošačkog društva²¹⁸, može zavarati da je dokolica postala dostupnija širim masama, ova potrošnja nije ono što je Veblen imao na umu kada je govorio o potrošačkim navikama svoje dokoličarske klase. Šta više isti autor navodi da besmislena potrošnja i „*očigledno besciljna dokolica*²¹⁹ počinje da se osuđuje, naročito od strane onog većeg dela dokoličarske klase čije plebejsko poreko deluje u smislu njihovog suprodstavljanja tradiciji „*otium cum dignitate*“.²²⁰ (Veblen, 2008., str. 144)

11.1. Pravci budućih delovanja i preporuke daljeg istraživanja

Rezultat istraživanja predstavljenog u ovom radu je formiranje kategoričkog alata ili modela za određivanje kapaciteta prostorno vremenskih obrazaca u gradovima na osnovu potreba korisnika prostora. Na osnovu ovoga je dalje moguće vrednovati koliko su realni gradski prostori prilagođeni potrebama njihovih korisnika, tj. u kojoj meri su potrebe stanovnika gradova zadovoljene onim što ti gradove nude. Na osnovu rezultata istraživanja u četiri grada izведен je zaključak o atraktivnosti pojedinačnih javnih prostorno vremenskih obrazaca za provođenje slobodnog vremena što je dalje moguće usvojiti kao polaznu preporuku za postavljanje standarda u planiranju gradova. Činjenica je da prostori bivših Jugoslovenskih Republika nemaju definisane važeće standarde i norme za planiranje gradova kojima se propisuju kapaciteti i površine prostora i sadržaja u gradovima prilikom sačinjavanja i donošenja prostornih planova. Istina je takođe da dinamični društveni kontekst odbija uspostavljanje bilo kakvih konačnih, statičnih standarda kakvi su postojali u vreme socijalističke Jugoslavije. Današnji trenutak zahteva razvoj dinamičkog modela za planiranje koji po definiciji usvaja nove tipologije kao prostorno rešenje za zadovoljenje potreba savremenog čoveka.

Model služi za računanje kapaciteta obrazaca za provođenje slobodnog vremena i njihovu distribuciju. Izračunati kapaciteti predstavljaju norme za zadovoljenje realnih potreba korisnika. Obezbeđivanjem prostora u gradovima za ove potrebe, tj. aktivnosti definisane obrascima, obezbeđujemo bolji kvalitet života i životni standard za stanovnike tih gradova. Ograničenje istraživanja je u tome što su obrasci ponderisani prema rezultatima dobijenim iz ograničenog uzorka, a ne ukupne populacije u gradovima. Kao preporuka za proveru rezultata predlaže se

²¹⁸ „*Institucija dokoličarske klase deluje u smislu toga što niže klase učini konzervativnim time što smanji njihovu potrošnju, a time i njihovu energiju u tolikoj meri da ih onesposobi za napor koji je potreban za učenje i prihvatanje novih navika mišljenja.*“ (Veblen, 2008., str. 232).

²¹⁹ u radu je napravljena distinkcija i takva dokolica se uopšte i ne naziva dokolicom

²²⁰ Prim prevod: Dostojanstvena ili časna dokolica.

ponavljanje ispitivanje na ograničenom uzorku u nekoliko sukcesivnih ispitivanja, tokom dužeg vremenskog perioda.

Dalji rad na obrascima podrazumeva digitalizaciju modela za vrednovanje obrazaca i računanje njihovih kapaciteta u realnim gradovima u stvarnom vremenu i poređenje ovih rezultata sa normativnim kapacitetima koji su dobijeni primenom predstavljenog modela. Rezultat ovoga bilo bi smernice razvoja gradova u smeru zadovoljenja potreba njihovih korisnika. Dodatno bi bilo moguće usmeriti razvoj gradova ka kreiranju novih potreba korisnika u smeru civilizacijskog napretka.²²¹ Na kraju, cilj onih koji rade u službi čoveka je da ljudi učine srećnima, tj. da zadovolje njihove potrebe i to stvarne, a ne one koje se plasiraju u manipulativnim medijskim porukama.

²²¹ Manipulativni aspekt usmeravanja razvoja nosi veliku odgovornost i etička strana ovog pitanja se ne sme zaboraviti. Zato je u početku još pomenuto da je neophodno u diskusiju uključiti širok dijapazon struka i nauka, a ovo je samo jedna uloga etike i filozofije u razvoju gradova i to u novom pristupu razvoja gradova. Ovo je mesto gde odgovaramo sa NE, na pitanje koje postavlja Sloterdijk: „Da li inovacije vode do katastrofe filozofije?“ (Sloterdijk, 2013., str. 33).

Literatura

- [1] Alexander, C., Ishikawa, S., Silverstein, M., Jacobson, M., Ingrid, F.-K., & Angel , S. (1977). *A Pattern Language*. New York: Oxford University Press.
- [2] Auge, M.(1995.). *Non-Places: Interdroduction to an Anthropology of Supermodernity*, London, Verso
- [3] Aristotel. (1960.). *Politika*. Beograd: Kultura.
- [4] Bammel, G.(1992). *Leisure and human behavior*. Dubuque : Wm. C. Brown Publishers, Cop.
- [5] Bašlar, G. (2005.). *Poetika prostora*. Čačak: Gradac.
- [6] Benedict, R. (2005). *Patterns of culture; with a foreword by Louise Lampehere and a preface by Margaret Mead*. Boston: Mariner Book.
- [7] Blackshaw, T. (2003). *Leisure Life- Myth, Masculinity and Modernity*, New York and London, Routledge, Taylor and Francis Grouo
- [8] Blackshaw, T. (2013). *Working-Class Life in Northern England, 1945–2010 -The Pre-History and After-Life of the Inbetween Generation*, Hampshire, UK, Palgrave Macmillan
- [9] Blackshaw, T., Craeford, G. (2009). *The SAGE Dictionary of Leisure Studies*, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, SAGE Publications Ltd
- [10] Bodrogvari, F. (1976). *Slobodno vreme i sloboda*. Subotica: Radnički Univerzitet "Veljko Vlahović".
- [11] Bordijar, Ž. (1991). *Simulakrumi i simulacija*. Novi Sad: Svetovi.
- [12] Božović, R. (1972.). *Metamorfoza igre*. Beograd: Vuk Karadžić.
- [13] Božović, R. (1975.). *Iskušenja slobodnog vremena*. Beograd: Mala edicija ideja.
- [14] Božović, R. (1984). Neka obilježja potrošačke kulture u jugoslovenskom društvu, Luča, Nikšić, I/1 1984 (dostupno na URL:
<http://www.socioskaluca.ac.me/PDF/R.R.%20Bozovic,%20Neka%20obiljezja%20potrosacke%20kulture%20...pdf>)
- [15] Božović, R. (2007). Od dosade do dokolice. *Sociološka luča*, 12. (dostupno na URL:
<http://www.socioskaluca.ac.me/PDF/R.%20Bozovic%202007%20-%201.pdf>)
- [16] Božović, R.(2009.). Stranputice kiča, *Sociološka luča*, Nikšić, III/2 2009 (dostupno na URL:
<http://www.socioskaluca.ac.me/PDF12/Bozovic,%20R.,%20Stranputice%20kica.pdf>)
- [17] Božović, R. (2010.). *Tišina dokolice*, Beograd, Čigoja štampa
- [18] Bramham, P; Wagg, S. (2014.). *An Interdroduction to Leisure Studies – Principles and Practice*. London: SAGE Publications Ltd
- [19] Branković, D. (2009.). Kultura i slobodno vreme. *Naučna i duhovna utemeljenost društvenih formi*, 497-508.
- [20] Castells, M. (2000). *Uspon umreženog društva*. Zagreb: Golden marketing.
- [21] Castells, M.(2002). *Moć identiteta*, Zagreb, Golden marketing
- [22] De Grazia, S. (1962.). *Of time, work and leisure*. New York: The Twentieth Centery Fond.
- [23] Debora, G. (2003). *Društvo spektakla*. Beograd: Anarhija/blok 45.
- [24] Despot, B. (1976.). *Pladoje za dokolicu*. Beograd: Mala edicija ideja.
- [25] Dučić, J.(1971.). „*Gradovi i himere*”, („*Pisma iz Italije*“), Matica Srpska, Novi Sad, 1971
- [26] Dumazedier, J. (1967). *Toward a Society of Leisure*. New York: Free Press, 1967
- [27] Dumazedier, J. (1971). *Leisure and post-industrial societies*. In M. Kaplan and P. Bosselman (eds) *Technology, Human Values, and Leisure*. Nashville, TN: Abingdon Press, pp. 191-220.
- [28] Dumazedier, J. (1974). *Sociology of Leisure*. Amsterdam: Elsevier. 1974
- [29] Erdei, I. (2008). *Antropologija potrošnje, teorije i koncepti na kraju XX veka*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- [30] Ertürk, Z.: A Method for Determining Spatial Requirements with Special Emphasis on User Comfort, 174-178. (dostupno na internet strani <http://www.irbnet.de/daten/iconda/CIB15098.pdf> 13.6.2018.)
- [31] Fridman, Ž. (1959). *Kuda ide ljudski rod*. Beograd: Rad.
- [32] Friedmann, G. (1961.). *The Anatomy of Work: Labor, Leisure, and the Implications of Automation*. Glencoe, IL: Free Press

- [33] Friedmann, G. (1968) Leisure and technological civilization. International Social Science Journal, 12(4), 509-21.
- [34] From, E. (2017.). *Zdravo društvo*. Beograd: Nova knjiga.
- [35] Fuko, M. (2005). Druga mesta. In M. Fuko, P. Milenković, & D. Marinković (Eds.), *Hrestomatija* (pp. 29-36). Novi Sad: Vojvođanska sociološka asocijacija.
- [36] Gehl, J. (1987.). *Life between buildings*, New York, Van Nostrand Reinhold Company
- [37] Hajdeger, M. (1982.). *Građenje, stanovanje, mišljenje, u Mišljenje i pevanje*, Beograd, Nolit
- [38] Hajdeger, M. (2007.). *Bitak i vreme*, Beograd, Službeni glasnik
- [39] Harvey, D. (1990). *The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of the cultural change*. Oxford: Blackwell.
- [40] Hays, K. M. ed. (1998.). *Architecture Theory since 1968*, "A Columbia book of Architecture", Columbia University in the city of New York, and Massachusetts Institute of Technology
- [41] Hegel, G.V.F.(1985.). *Fenomenologija duha*, Zagreb, Naprijed
- [42] Hensaw, J.,L. (2015). *Guiding Patterns of Naturally Occurring Design: Elements – A PATTERN LANGUAGE APPROACH*, Krems, Austria, PURPLSOC
- [43] Hertzberger, H. (2000.). *Space and the Architect Lessons In Architecture 2*, Rotterdam, Publishers 010
- [44] Hertzberger, H. (2008.). *Space and learning- Lessons in architecture 3*, Rotterdam, Publishers 010
- [45] Hill, J. (1984.). *Immaterial Architecture*, New York, Routledge
- [46] Hillier, B.; and Nanson, J.(1984.). *The social logic of space*, Cambridge, University Press
- [47] Hillier, B. *Space is the machine*, Space Syntax, London, electronic edition URL: www.spacesyntax.com
- [48] Holl, S.; Pallasmaa, J.; Perez-Gomez, A.(2007.). *Questions of Perception – Phenomenology of Architecture*, San Francisco, Willisam Stout Publishers
- [49] Ilišin, V. (2007.). *Slobodno vrijeme i interesi mladih - Mladi: problem ili resurs*. urednici Vlasta Ilišin i Furio Radin. Zagreb: Institut za društvena istraživanja
- [50] Jameson, F. (1991). *POSTMODERNISM, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*, North Carolina, Duke University Press
- [51] Janković, V. (1973.). *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*. Zagreb: Pedagoško književni zbor.
- [52] Janeković Römer, Z. (2004). Otium litterarum, utočište, ishodište, Časopis Kolo, br 4, 2004, Zagreb, Matica Hrvatska
- [53] Jarosz, E.(2016). The duration and dynamics of leisure among the working population in Poland. A time-use approach, *World Leisure Journal*, 58:1, 44-59, 2016 (dostupno na URL: <http://dx.doi.org/10.1080/16078055.2015.1088467>)
- [54] Johnson, J. A., & Glover, D. T. (2013). Understanding Urban Public Space in a. *Leisure Sciences: An Interdisciplinary*, 35(2), 190-197. (dostupno na URL: <http://dx.doi.org/10.1080/01490400.2013.761922>)
- [55] Jolović, J. (2018.). *Prostorni komfor kao pokazatelj održivosti projektovanog arhitektonskog i urbanog prostora*, Međunarodna naučna konferencija iNDiS 2018, Novi Sad, Departman za građevinarstvo i geodeziju, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, strane 1109-1116. ISBN: 978-86-6022-105-8
- [56] Jurić, H. (2009., 10 1). *11 teza o slobodnom vremenu*. Preuzeto iz: anarhistička biblioteka: <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/hrvoje-juric-11-teza-o-slobodnom-vremenu>
- [57] Kačavenda Radić, N. (1986.). Slobodno vreme i obrazovanje. *Kulturni život*, 6-7.
- [58] Kačavenda Radić, N. (1992.). *Refleksije o/i slobodnog vremena*. Beograd: Institut za pedagogiju i androgogiju Filozofskog fakulteta.
- [59] Kaplan, M.(1975.). *LEISURE: Theory and Policy*, Canada: John Wiley & Sons
- [60] Kaplan, M. (1978.). *Leisure: Perspectives on Education and Policy*, Washington, National Education Association
- [61] Kaplan, M. (1991.). *ESSAYS ON LEISURE – Human and Policy Issues*, Fairleigh Dickinson University Press
- [62] Kim, K.; Hwang, H. S. (2011). *Exploring consumer needs with Lewin's life space perspective* International conference on engineering design, Denmark, Technical University of Denmark,

- dostupno na: URL:
https://www.designsociety.org/publication/30677/exploring_consumer_needs_with_lewins_life_space_perspective
- [63] Klein, N. (2000). *No logo*. London: Flaming.
- [64] Koković, D. (1975). Budžet vremena kao pokazatelj načina života. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knj. XVIII, br. 2, 1975: 779-791.
- [65] Koković, D. (1977.). Blaženka Despot: Pladoje za dokolicu. *Polja, časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja*, 226, 33.
- [66] Koković, D. (1977). Neki sociološki aspekti slobodnog vremena. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, br. 62, 1977: 123-137
- [67] Koković, D. (1979). Porodični budžet kao pokazatelj nivoa i načina života. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, br. 66, 1979: 131-141.
- [68] Koković, D.(1988). Društveno-kuturne vrednosti – pitanja izbora i stila života. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, br. 85, 1988: 18-32.
- [69] Koković, D.(1989). Pitanja razvoja i pokazatelja načina života. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, br. 87, 1989: 79-90.
- [70] Koković, D. (2002). Slobodno vreme - kreativni čin ili traganje za identitetom i životnim stilom. *Zbornik radova: Vaspitni rad u domovima učenika srednjih škola Republike Srbije*, 62.
- [71] Koković, D.(2006.). *Način života i slobodno vreme*, Novi Sad, TIMS - Fakultet za sport i turizam
- [72] Koković, D (2007.): *Društvo i medijski izazovi*, Novi Sad, Filozofski fakultet
- [73] Koković, D. (2008.). *Fenomenologija slobodnog vremena*, Novi Sad, TIMS - Fakultet za sport i turizam
- [74] Koković, D. (2014.). Sportsko rekreativne aktivnosti kao činilac promene načina života ljudi. *Sportske nauke i zdravlje* (pp. 235-243). Banjaluka: Panevropski Univerzitet "Aperion".
- [75] Kožul, D. (1980). *ATOMI Aleksanderove ideologije*. Ljubljana: Urbanistički institut SR Slovenije.
- [76] Krivokapić, N. (2007.). Poimanje slobodnog vremena u savremenom društvu do 80-ih godina XX veka. *Sociološka luča*, I(2). (dostupno na URL:
<http://www.socioloskaluca.ac.me/PDF8/Krivokapic%20N.,%20Poimanje%20slobodnog%20vremena%20u%20savremenom%20druzstvu%20....pdf>)
- [77] Lawson, B.(2001.). *The Language of Space*, Architectural Press, 2001
- [78] Leach, N.(2005.). *Rethinking Architecture – A Reader in Cultural Theory*, Routledge, London 1997, available in Taylor & Francis e-Library, URL:
<https://designpracticesandparadigms.files.wordpress.com/2013/01/leach-ed-rethinking-architecture.pdf>
- [79] Lefebvre, H.(1991.). *The Production of Space*, Oxford, Massachusetts, Basil Blackwell Ltd
- [80] Lojanica, N. (2017). Preciznost ocena prostog i stratifikovanog slučajnog uzorka na tržištu naučnih časopisa. *Škola biznisa*, broj 1/2017, UDC 070.486:001.891, DOI 10.5937/skolbiz1-12820, Ekonomski fakultet. (dostupno na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs> › data › pdf)
- [81] Macura, R. i Kovačević, Ž. (2018.). Uloga statistike u društvenim naukama, *Svarog*, br16, str. 312-325
- [82] Mannell, R. C. (2007). Leisure, Health and Well-Being, *World Leisure Journal*, 49:3, 114-128
- [83] Marcus, T. A.; and Cameron, D.(2002.). *The Words Between the Spaces – Buildings and Language*, London, Routledge
- [84] Martinić, T. (1977). Dokolica i kulturni sadžraji. *Naše teme 9/ Kultura i klasna svijest*, Zagreb, septembar 1977. (1745-1756)
- [85] Mazzoni, C.; Grigorovschi, A. (2015). Strasbourg Eurométropole, a cross-border conurbation towards new sustainable mobility patterns, *SPATIUM*, No. 33, June 2015, Belgrade, p 18-25 (dostupno na URL: <http://www.iaus.ac.rs/code/navigate.aspx?Id=110>)
- [86] Miliša, Z.; Milačić, V.: (2011). Uloga medija u kreiranju slobodnog vremena mladih. *Riječki teološki časopis (RTČ)*, 36, 2 (2011), str. 571-590. (preuzeto 2015. URL: <http://hrcak.srce.hr/file/180233>)
- [87] Mlinarević, V; Gajger, V. (2015). *Slobodno vreme mladih – prostor kreativnog delovanja* (preuzeto 2015. URL: https://bib.irb.hr/datoteka/505378.Slobodno_vrijeme_mladih.pdf)
- [88] Mumford, L. (1992.). *The Story of Utopias*. Boni and Liveright, New York, 1922, available at URL: <https://www.questia.com/library/7303538/the-story-of-utopias>

- [89] Nahrstedt, W. (1989). Leisure Education 2000: in Search of a Concept for Leadership Traning in Europe, *World Leisure and Recreation (WLRA)*, Vol 31, No2
- [90] Naumović, M.(1996.). *Naselja kao ogledala društva*. Niš, Gradina
- [91] Nemec, P., Nemec, V. (2009), *Elementarne igre i njihova primena - drugo izdanje*, Beograd, IDEA
- [92] Nenadić, M. (1997.). *Novi duh obrazovanja*. Beograd: IP Prosveta.
- [93] Neulinger, J. (1981). *The Psychology of Leisure*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas Publisher.
- [94] Njegač, D., Gašparović, S., & Stipešević, Z. (2010). Promjene u funkcionalno-prostornoj strukturi Osijeka nakon 1991. godine. *Hrvatski geografski glasnik*, 72(2), 101-121.
- [95] Norberg-Šulc, K. (Christian Norberg-Schulz 1926 – 2000) (1999.). *Egzistencija, prostor i arhitektura*, Beograd, Građevinska knjiga
- [96] Olgay, V. (1972.). *Design with Bioclimatic Approach to Architectural Regionalism*. Philadelphia : Princeton University.
- [97] Packard, V. (1957). *The Hidden Persuaders*. Longmas, Green and CO.
- [98] Papagiannakis A.; Vitopoulou, A. (2015.) An urban strategy in time of crisis: mobility management and lowcost public space design, *SPATIUM*, No. 33, June 2015, Belgrade, p 1-7 (dostupno na URL: <http://www.iaus.ac.rs/code/navigate.aspx?Id=110>)
- [99] Perek, D. (2005). *Vrste prostora*. Zagreb: Meandar Biblioteka Psefizma.
- [100] Petrović, J.; Zotović, M. (2015.). *Isti ili drugačiji: Slobodno vreme mladih u Vojvodini i u svetu* (preuzeto 2015. URL: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0352-5732/2010/0352-57321030073P.pdf>)
- [101] Petrović, Lj. (2013). *Teorija uzoraka i planiranje eksperimenata*. Beograd: CID
- [102] Pljakić, G. (2013.). Kultura korišćenja slobodnog vremena. *TIMS Acta*, 7, 163-170.
- [103] Polić, M. (2007.). Osobnost i dokolica. *Zbornik učiteljske akademije u Zagrebu*, 1(9), 35-47.
- [104] Pozoukidou, G. (2014). Land Use Transport Interaction Models: Application perspectives for the city of Thessaloniki, *SPATIUM International Review*, No. 32, December 2014, Belgrade, p 7-14 (dostupno na URL: <http://www.iaus.ac.rs/code/navigate.aspx?Id=110>)
- [105] Previšić, V. (2000.). Slobodno vreme između pedagoške teorije i odgojne prakse. *Napredak*, 141(4), 403-410.
- [106] Radović, Ranko (1974). Soba kuma Saveljića, dnevni list *Politika*, Beograd, 12. januar 1974.
- [107] Ritzer, G. (1999.). *Mekdonaldizacija društva*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk
- [108] Rodžek, K. (2014.). *Rad dokolice- kultura slobodnog vremena*. Beograd: Ekonomski fakultet u Beogradu.
- [109] Rojek, C. (2005.). *Leisure Theory: Principles and Practice*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan
- [110] Sablić Tomić, H. (2011.). *O strasti, čitanju, dokolici*. Zagreb, Naklada Ljevak
- [111] Sablić Tomić, H. (2013). Zavodljiva mekoća dokolice. *Karton*, 6. (preuzeto 2016. URL: <http://www.danilokis.rs/sr/download.html?task=viewcategory&catid=9>)
- [112] Savas, S. E. (1987). *Privatisation: The Key to Better Government*. Chatham, New York: Chatham House Publishers.
- [113] Schaff, A. (1989.). *Kamo vodi taj put*. Zagreb: GLobus.
- [114] Seneca, L. A. (1969). *Letters from a Stoic*. London: Penguin Book.
- [115] Shaw, M. S. (1985). The meaning of leisure in everyday life, *Leisure Sciences*, Volume 7, Issue 1, January 1985, pages 1-24
- [116] Sloterdijk, P. (2013.). *Filozofski temperamenti od Platona do Fukoa*. Karpos.
- [117] Sloterdijk, P. (2010). *Sfere I - Mehurovi*. Beograd, Fedon
- [118] Sloterdijk, P. (2013.). *Gnev i vreme*, Beograd, Fedon
- [119] Sloterdijk, P. (2015.). *Sfere 2 - Globusi*, Beograd, Fedon
- [120] Stebbins, R. A. (2011). Leisure studies: the road ahead, *World Leisure Journal*, 53:1, 3-10, 2011 (dostupno na URL: <http://dx.doi.org/10.1080/04419057.2011.552197>)
- [121] Supek, R. (1974). Sociološki značaj amaterizma. *Kulturni život*, 1-2.
- [122] Tafuri, M. (1976.). *Architecture and Utopia - Design and Capitalist Development*, Cambridge, Massachusetts, and London, England, The MIT Press, (dostupno na URL: <https://modernistarchitecture.files.wordpress.com/2011/11/manfredo-tafuri-architecture-and-utopia-design-and-capitalist-development.pdf>)

- [123] Tibbits, M. K.; Caldwell, L. L.; Smith, E. A.; Vergnani, T. & Wegner L.(2016). Longitudinal patterns of active leisure among South African youth: gender differences and associations with health risk behaviours, *World Leisure Journal*, 58:1, 60-68, 2016 (dostupno na URL: <http://dx.doi.org/10.1080/16078055.2015.1089317>)
- [124] Tišma, A.; Ninić-Todorović, J.; Ognjanov, V.(2010). *Studija zelenih i rekreativnih površina*, Novi Sad, Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, dostupno na: <http://www.nsurbanizam.rs/analize?page=3>
- [125] Todorov, M.(2014.). *Arhitektonski narativi i konzumerizam u enterijeru s kraja 20 i početka 21 veka*. Doktorska disertacija na Fakultetu tehničkih nauka u Novom Sadu
- [126] Tsakalidis, A.; Tsoleridis, P. (2015). The impacts of illegal parking on the urban areas' traffic and environmental conditions: the case of the city of Thessaloniki, *SPATIUM*, No. 33, June 2015, Belgrade, p 41-46 (dostupno na URL: <http://www.iaus.ac.rs/code/navigate.aspx?Id=110>)
- [127] Veal, A. J.)2009.). *The Elusive Leisure Society, Third Edition*. School of Leisure, Sport and Tourism Working Paper 9, Sydney: University of Technology URL: www.leisure source.net.
- [128] Veblen, T. (2008.). *Teorija dokoličarske klase*. Novi Sad: Mediteran Publishing.
- [129] Veran, E.; Pozoukidou, G.; Sdoukopoulos, A. (2015). The effect of urban density, green spaces and mobility patterns in cities' environmental quality: an empirical study of the Metropolitan area of Thessaloniki, *SPATIUM*, No. 33, June 2015, Belgrade, p 8-17 (dostupno na URL: <http://www.iaus.ac.rs/code/navigate.aspx?Id=110>)
- [130] Vidulin Orbanić, S. (2008.). Fenomen slobodnog vremena u postmodernom društvu. *Metodički obzori* 3, 2, 19-33. (preuzeto 2016. URL: hrcak.srce.hr/file/52119)
- [131] Vučić Šneperger, D. (2014). Dokolica, Časopis Oris br 87, Zagreb
- [132] Voordt , T.J.M.; Wegen, H. (2005.). *Architecture In Use: An Introduction to the Programming, Design and Evaluation of Buildings*, Bussum, London, Architectural press, Elsevier, THOTH publishers
- [133] Vujović, S. i Petrović, M. (ur) (2005.). *Urbana sociologija*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- [134] Walmsley, D., & Lewis, G. (1993.). *People and Environment, Behavioural Approaches in Human Geography*. London: Routledge.
- [135] Weinstock, M. (ed) (2013). SYSTEM CITY: INFRASTRUCTURE AND THE SPACE OF FLOWS, *ARCHITECTURAL DESIGN*, 04/2013
- [136] Wolfe, S., Higgins, G., & Marcus, C. (2007). Deterrence and Digital Privacy. *Social Science Computer Review*, 1(1), 1-17.
- [137] Zeisel, J. (1981). *Inquiry by design: Tools for environment-behavior research*, Cambridge, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney, Cambridge University Press

Ostali internet izvori:

- [1] Bagarić, M.: Prijepori o slobodnom vremenu - 4. PRIJEPOR TREĆI – DOKOLICA I/ILI SLOBODNO VRIJEME, (preuzeto 2014. URL: <http://dokolicabagi.blogspot.com/2013/02/prijepori-o-slobodnom-vremenu-uvod.html?updated-min=2014-01-01T00:00:00-08:00&updated-max=2015-01-01T00:00:00-08:00&max-results=1>)
- [2] SÃO PAULO DECLARATION “Leisure in a Globalized Society”, Adopted October 30, 1998 in São Paulo, Brazil (preuzeto 2016. URL: <https://www.worldleisure.org/userfiles/file/saupaulo.pdf>)
- [3] Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development), statistički izveštaji o radnim vremenima za zemlje Evrope i sveta <http://stats.oecd.org/#>
- [4] Prof. Dr Dejan Šoškić: *Statistika tržišta rada*, Prezentacija predavanja 2016, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, <http://www.ekof.bg.ac.rs/ekonomska-statistika/>
- [5] Key Indicators of the Labour Market, 7th Edition, 2011, (dostupno na: http://www.ilo.org/empelm/pubs/WCMS_114060/lang--de/index.htm)
- [6] http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2010/2.1_Understanding_the_extent_and_nature_of_drug_use.pdf

- [7] <http://www.entertainmentmediaresearch.com/>
- [8] Svetska zdravstvena organizacija daje izveštaje o internacionalnoj klasifikaciji bolesti. Dostupno na https://www.who.int/mental_health/evidence/burn-out/en/
- [9] Univerzitet u Birminghamu, Istorija centra za savremenu kulturu <https://www.birmingham.ac.uk/schools/historycultures/departments/history/research/projects/cccs/about.aspx>
- [10] Aleksić, Violeta (2012). *Elementi teorije verovatnoće i matematičke statistike (Materijal za pripremu ispita iz predmeta. Obrada i analiza podataka)*, Fakultet za zaštitu životne sredine Univerziteta u Nišu, Niš, dostupno online: <https://www.znrfak.ni.ac.rs/SERBIAN/010-STUDIJE/OAS-3-2/PREDMETI/I%20GODINA/208-OBRADA%20ANALIZA%20PODATAKA/VEZBE/SKRIPTA%20OBRADA%20ANALIZA%20PODATAKA.pdf>
- [11] Savić, M. *Deskriptivna statistička analiza*, predavanja iz statistike na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. Dostupno online: <http://www.ef.uns.ac.rs/Download/statistika/statistika.htm>
- [12] Republički zavod za statistiku Republike Srbije sa izveštajima i biltenima o relevantnim pokazateljima <http://www.stat.gov.rs/WebSite/Default.aspx>
- [13] Rezultati popisa u R. Srbiji 2011. godine <http://popis2011.stat.rs/>
- [14] Interaktivna mapa sa geodetskim podacima Republike Srbije <https://geosrbija.rs/>
- [15] Republički geodetski zavod Republike Srbije <http://www.rgz.gov.rs/usluge/pregled-katastarskih-i-geoprostornih-podataka/nigp-geosrbija>
- [16] Zakon o radu Republike Srbije http://paragraf.rs/propisi/zakon_o_radu.html
- [17] Turistička organizacija Srbije <http://www.srbija.travel/%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B0.283.html>
- [18] Zavod za urbanizam Novi Sad, Generalni urbanistički plan Novog Sada <http://www.nsurbanizam.rs/gpns>
- [19] Turistička organizacija Novog Sada <https://novisad.travel/>
- [20] Javno gradsko preduzeće Novi Sad, <http://www.gspns.co.rs>
- [21] Grad Novi Pazar, zvanična internet stranica: <https://www.novipazar.rs/en/urbanizam/vazeci-planovi#generalni-urbanisticki-plan-novi-pazar-2020>
- [22] Turistička organizacija Novog Pazara <http://tonp.rs/>
- [23] JP „ZAVOD ZA URBANIZAM GRADA NOVOG PAZARA“, PLAN GENERALNE REGULACIJE centralnih gradskih zona. Dostupno na <https://www.novipazar.rs/en/urbanizam/vazeci-planovi#plan-generalne-regulacije-za-deo-centra-naseljenog-mesta-grada-novog-pazara-koji-obuhvata-naselja-josanica-stara-carsija-park-naselje-iznad-parka-jermise-hadzet-delove-naselja-varevo-paralovo-mur-sutenvac-naselja-rasadnik-i-cair>
- [24] Šarenkapić, Zibija u Bajrović, Amela: Žene u Novom Pazaru: Strah od ekstremizma, *Radio slobodna Evropa*, 29. oktobar 2015., <https://www.slobodnaevropa.org/a/bezbednost-zena-u-novom-pazaru/2733149.html>
- [25] Gradski prijevoz putnika Osijek <http://www.gpp-osijek.com/files/download/LINIJE.png>
- [26] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske <https://www.dzs.hr/>
- [27] Interaktivna mapa sa geodetskim podacima Republike Hrvatske <https://geoportal.dgu.hr/>
- [28] Državna geodetska uprava Republike Hrvatske <https://dgu.gov.hr/>
- [29] Kataster Republike Hrvatske <https://www.katastar.hr/#/>
- [30] Zvanična stranica Osječko barnjske županije www.obz.hr
- [31] Izmene I dopune Generalnog urbanističkog plana 2017. <https://www.osijek.hr/urbanisticki-planovi/generalni-urbanisticki-plan-grada-osijeka/gup-go-iid-2017/>
- [32] Osječko ljeto kulture <http://ljetokulture.osijek.hr/>
- [33] Sunset Run / Run4fun festival: <https://sites.google.com/view/sunsetrunosijek/home>
- [34] Turistička zajednica grada Osijeka <https://www.tzosijek.hr>
- [35] Interaktivna online mapa biciklističkih trasa I koridora u Osijeku. Izvor: <https://www.google.com/maps/d/edit?mid=101V7TEHuDvr1ZNR2XxNETxGGU5HvkOXJ&ll=45.561820477518296%2C18.66259573383786&z=13>

- [36] Republička uprava za geodetske i imovinsko pravne poslove Republike Srpske
<https://www.rgurs.org/>
- [37] Republički zavod za statistiku Republike srpske, Popis BiH 2013.
<http://www.rzs.rs.ba/front/article/2283/>
- [38] Građanska inicijativa Naš prostor, Interaktivna mapa zelenila za grad Banjaluku
<http://nasprostor.org/mapa-2/>
- [39] Interaktivna mapa sa geodetskim podacima Republike Srpske
<http://www.geoportal.rgurs.org/>
- [40] Agencija evropske banke za obnovu i razvoj, Balkan Green Energy, dostupno na:
<https://balkangreenenergynews.com/rs/banjaluka-zapocela-izradu-akcionog-plana-zelenog-grada/>
- [41] Zvanične stranice grada Banjaluka <http://www.banjaluka.rs.ba/>
<https://www.banjaluka.com/>
- [42] Strategija razvoja grada Banjaluke, dostupno *online* na: <http://www.banjaluka.rs.ba/gradska-uprava/strategija-razvoja-grada/>
- [43] Republički zavod za statistiku Republike Srpske sa izveštajima i biltenima o relevantnim pokazateljima http://www.rzs.rs.ba/front/category/358/?left_mi=305&add=305
- [44] Agencija evropske banke za obnovu i razvoj, Balkan green energy
<https://balkangreenenergynews.com/rs/banjaluka-zapocela-izradu-akcionog-plana-zelenog-grada/>
- [45] Strategija razvoja grada je zvaničan dokument koji je dostupan *online* na;
<http://www.banjaluka.rs.ba/gradska-uprava/strategija-razvoja-grada/>
- [46] Rekreativna pešačka staza "Banjalučka transferzala", izvor:
<https://www.outdooractive.com/en/route/hiking-trail/bosnia-and-herzegovina/banjalucka-transverzala/118162598/#dm=1>
- [47] Turistička organizacija Banjaluke: <http://www.banjaluka-tourism.com/index.php/sr/component/k2/item/390-doga%C4%91aji?Itemid=156>
- [48] Procena životnog ciklusa, „Cradle 2 Grave“, <https://www.thinkstep.com/life-cycle-assessment>
- [49] American Standards of Heating, Refrigerating and Air-Conditioning Engineers (ASHRAE), 2005
ASHRAE Handbook: Fundamentals, Inch-Pound Edition (Atlanta: ASHRAE, 2005)
<https://www.ashrae.org/>
- [50] International Organization for Standardization (ISO), ISO 7730:2005 Ergonomics of the Thermal Environment - Analytical Determination and Interpretation of Thermal Comfort Using Calculation of the PMV And PPD Indices and Local Thermal Comfort Criteria, (Geneva: International Organization for Standardization, 2005)
<https://www.iso.org/standard/39155.html>

Spisak ilustracija i pojmoveva

- [1] Ilustracija 1: Slobodno vreme je deo ukupnog budžeta vremena čoveka koje mu ostane na raspolaaganju nakon što je ispunio svoje radne i ostale lične i društvene obaveze. (Autorska ilustracija)
- [2] Ilustracija 2: Obrasci provođenja slobodnog vremena (Autorska ilustracija)
- [3] Ilustracija 3: Primer tipologije kategorija prostora prema aktivnostima sa primerima pripadajućih prostora prema namenama. (Autorska ilustracija)
- [4] Ilustracija 4: Vreme koje se odvaja na putovanje, prosek i maksimum
- [5] Ilustracija 5: Ilustracija mogućih ruta i kombinacije oblika prevoza od zamišljene tačke T-X (a): najbrža opcija; (b): najkratča opcija; (c): najjeftinija opcija. Autorska ilustracija)
- [6] Ilustracija 6: Google navigacija sa primerom optimalno pronađene i ponuđene alternativne trase do predloženog odredišta za odabran model prevoza.
- [7] Ilustracija 7: Distribucija odgovornosti za obezbeđivanje prostornog komfora, izvor:
- [8] Ilustracija 8: Victor Olgyay: bioklimatska karta Izvor:
<https://press.princeton.edu/titles/10603.html>
- [9] Ilustracija 9: Matematički dijagram procene zone komfora koji je razvio Đovani Strona, Izvor:
https://www.researchgate.net/profile/Nasser_Al-Azri2/publication/253337978/figure/fig6/AS:298215187468293@1448111449846/Givonis-bioclimatic-chart-for-location-7-Marmul-Location-3-Seeb-which-is-on-the.png
- [10] Ilustracija 10: Erturkov Metod procene korisničkih zahteva po pitanju prostornog komfora, Izvor (Erturk, 1980)
- [11] Ilustracija 11: Mapa ubranog područja Novog Sada sa zelenim, rekreativnim i ostalim površinama javnih zona u gradu. Autorska intervencija na izvornoj mapi. Izvor:
<http://www.nsurbanizam.rs/gpns>
- [12] Ilustracija 12: Javni prostori pogodni za fizički aktivno, individualno provođenje slobodnog vremena – aktivnost hoda: pešačenje i trčanje) Autorska ilustracija na izvornoj mapi. Izvor:
<http://www.nsurbanizam.rs/gpns>
- [13] Ilustracija 13: Javni prostori pogodni za fizički aktivno, individualno provođenje slobodnog vremena aktivnost vožnje bicikla i drugih, ne motorizovanih točkaša Autorska ilustracija na izvornoj mapi. Izvor: <http://www.nsurbanizam.rs/gpns>
- [14] Ilustracija 14: Više porodično stanovanje u gradu sa značajnim nezauzetim i zelenim površinama u kojima stanovnici mogu provoditi slobodno vreme neposredno ispred stana (Autorska ilustracija na izvornoj mapi. Izvor: <http://www.nsurbanizam.rs/gpns>)
- [15] Ilustracija 15: Dunavski kej je primer prostora za provođenje slobodnog vremena na brojne načine. Kupalište Štrand u sezoni kupanja i dečije igralište sa zonom za vežbanje. (autorske fotografije)
- [16] Ilustracija 16: U Blizini Novog Sada se nalaze Ribarsko i Kameničko ostrvo, Kamenički park i Petrovaradinski rit koji su omiljena kamp i piknik mesta. (autorske fotografije)
- [17] Ilustracija 17: Festivali u Novom Sadu. Izvor fotografije: <http://www.ulicnisviraci.com/o-festivalu-ulicnih-sviraca/>
- [18] Ilustracija 18: Poslovno trgovačke zone i centri u Novom Sadu (Autorska ilustracija na izvornoj mapi. Izvor: <http://www.nsurbanizam.rs/gpns>)
- [19] Ilustracija 19: Uređeni komercijalni tereni za bavljenje sportom (Autorska ilustracija na izvornoj mapi. Izvor: <http://www.nsurbanizam.rs/gpns>)
- [20] Ilustracija 20: Lokacija distribuiranja ankete u Novom Sadu. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi. Izvor: <http://www.nsurbanizam.rs/gpns>)
- [21] Ilustracija 21: Mapa urbanog područja grada Novog Sada. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

- [22] Ilustracija 22: Mreža 35ominutnih pređenih puteva po modelu prevoza za Novi Sad (Autorska ilustracija)
- [23] Ilustracija 23: Mreža 35ominutnih pređenih puteva po modelima prevoza u razmeri mape Novog Sada (Autorska ilustracija na izvornoj mapi. Izvor: <http://www.nsurbanizam.rs/gpns>)
- [24] Ilustracija 24: Dispozicija dve mikro celine u Novom Sadu. (Autorska ilustracija)
- [25] Ilustracija 25: Odnos izgrađenog i neizgrađenog (popločanog i zelenila) na prostoru Liman 3 i 4. (Autorska ilustracija)
- [26] Ilustracija 26: Prostorni razmeštaj ulica na području Starog grada. (Autorska ilustracija)
- [27] Ilustracija 27: Mapa Novog Pazara sa istaknutim javnim zelenim I rekreativnim površinama I zonama užeg gradskog centra sa javnim namenama. Izvor: GUP Novi Pazar 2020, dostupno na: <https://www.novipazar.rs/en/urbanizam/vazeci-planovi#generalni-urbanisticki-plan-novi-pazar-2020>
- [28] Ilustracija 28: Dispozicija karakterističnih zona u Novom Pazaru; Zona intenzivne gradnje na potezu oko autobuske stanice i OŠ Bratstvo; Zona užeg centra razvojanog prvi put planom 1971. Godine; Zona između parka, stadiona i bolničkog kompleksa sa odlikama intenzivne gradnje, visokog indeksa zauzetosti. (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)
- [29] Ilustracija 29: Lokacija distribuiranja anketnog upitnika i prikupljanja podataka u Novom Pazaru (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)
- [30] Ilustracija 30: Mapa urbanog područja Novog Pazara (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)
- [31] Ilustracija 31: Mapa užeg urbanog područja Novog Pazara (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)
- [32] Ilustracija 32: Šema 30-ominutnih zona po modelu prevoza validne za slučaj Novog Pazara (Autorska ilustracija)
- [33] Mreža 30-ominutnih zona u užem području grada Novog Pazara po modelima prevoza (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)
- [34] Ilustracija 34: Položaj Osječko-baranjske županije u RH, izvor: Osječko-baranjska županija
- [35] Ilustracija 35: Namena površina na teritoriji grada Osijeka prema izmenama i dopunama Generalnog urbanističkog plana 2017., Izvor: <https://www.osijek.hr/urbanisticki-planovi/generalni-urbanisticki-plan-grada-osijeka/gup-go-iid-2017/>
- [36] Ilustracija 36: Položaj parkova I rekreativnih zona u zoni strogog centra grada. Autorska intervencija na izvornoj mapi. Izvor: Državna geodetska uprava R. Hrvatske, <https://geoportal.dgu.hr/>)
- [37] Ilustracija 37: Zone razmještaja industrije u Osijeku, izvor:
- [38] Ilustracija 38: Razmeštaj trgovачkih objekata i nove industrijsko-poslovne zone Osijeka, izvor
- [39] Ilustracija 39: Primer festivala koji se organizuju u Osijeku: Osječko ljeto kulture <http://ljetokultura.osijek.hr/> i Sunset Run / Run4fun festival: <https://sites.google.com/view/sunsetrunosijek/home>
- [40] Ilustracija 40: Mapa pešačkog, biciklističkog i javnog saobraćaja u Osijeku. Plavom bojom prikazane planirane biciklističke trase izvor GUP2017: <https://www.osijek.hr/urbanisticki-planovi/generalni-urbanisticki-plan-grada-osijeka/gup-go-iid-2017/>
- [41] Ilustracija 41: Interaktivna online mapa biciklističkih trasa I koridora u Osijeku. Izvor: <https://www.google.com/maps/d/edit?mid=101V7TEHuDvr1ZNR2XxNETxGGU5HvkOXJ&ll=45.561820477518296%2C18.66259573383786&z=13>
- [42] Ilustracija 42: Okvirna lokacija distribuiranja ankete u odnosu na Sveučilišni kampus (Autorska ilustracija)
- [43] Ilustracija 43: Mapa područja grada i užeg urbanog područja Osijeka, izvor: Državna geodetska uprava Republike Hrvatske, juli 2019.
- [44] Ilustracija 44: Mapa užeg urbanog područja Osijeka, izvor: Državna geodetska uprava Republike Hrvatske, juli 2019.

- [45] Ilustracija 45: Šematski prikaz autobuskih I tramvajskih trasa u Gradu Osijeku, izvor: GPP <http://www.gpp-osijek.com/files/download/LINIJE.png>
- [46] Ilustracija 46: Saobraćajna mreža na širem području grada Osijeka, izvor: Majstorović, Igor i ostali (2017).
- [47] Ilustracija 47: Karta biciklističkih staza i ruta u gradu Osijeku, (izvor: http://www.osijek360.com/wp-content/themes/osijek360_2_0/images/karta-biciklisticke-staze-rute-osijek.png)
- [48] Ilustracija 48: Prikaz interaktivne online mape biciklističkih koridora u Osjeku, (web adresa: <https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1hIY3JG8gEcNXwmN8V2fNmzkvmU6d8ten&ll=45.55150351669916%2C18.6658572999997&z=12>)
- [49] Ilustracija 49: Mreža 30-minutnih pređenih puteva po modelu prevoza za slučaj Osijeka (Autorska ilustracija)
- [50] Ilustracija 50: Mreža 30-minutnih zona na području grada Osijeka po modelima prevoza (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)
- [51] Ilustracija 51: Geografski položaj Banjaluke unutar Republike Srpske I Federacije BiH
- [52] Ilustracija 52: Interaktivna mapa zelenih površina u Banjaluci, izvor: <http://nasprostор.org/mapa-2/>
- [53] Ilustracija 53: Rekreativna pešačka staza "Banjalučka transferzala", izvor: <https://www.outdooractive.com/en/route/hiking-trail/bosnia-and-herzegovina/banjalucka-transverzala/118162598/#dm=1>
- [54] Ilustracija 54: Lokacija distribuiranja anketnog upitnika (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)
- [55] Ilustracija 55: Mapa urbanog područja Banjaluke (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)
- [56] Ilustracija 56: Šema 30-minutnih zona po modelu prevoza za slučaj Banjaluke (Autorska ilustracija)
- [57] Ilustracija 57: Mapa Banjaluke sa mrežom 30minutnih zona po modelima prevoza (Autorska ilustracija na izvornoj mapi)

Indeks imena i pojmove

- aktivno, 16, 18, 36, 45, 49, 51, 52, 92, 105, 108, 117, 136, 151, 161, 182, 200, 208, 219, 226, 241, 250
aktivnosti, 4, 5, 6, 7, 15, 16, 17, 20, 21, 23, 29, 32, 33, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 59, 61, 69, 70, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 98, 104, 105, 106, 108, 113, 114, 130, 132, 133, 148, 151, 158, 176, 200, 220, 223, 238, 241, 244, 247, 272
analiza, 6, 8
anketa, 17, 284
Aristotel, 43
automobilske zone, 101, 102, 145, 193, 234
biciklističke zone, 100, 144, 192, 233
Bodrijar, 22, 26, 29
Bodrogvari, 19, 270
Božović, 28, 29, 31, 270
Despot, 19, 38, 270, 271
Dimazdije, 10, 28, 31
dokolica, 1, 5, 6, 10, 11, 19, 23, 32, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 46, 48, 175, 270, 272, 273, 274
društvene mreže, 24, 37
globalizacija, 23, 24, 25, 26, 27, 40
identitet, 26
informacija, 22, 24, 27, 34, 85
internet, 21, 22, 274
kapacitet, 6, 7, 8, 37, 95, 98, 99, 100, 101, 102, 111, 112, 118, 119, 122, 138, 142, 143, 144, 145, 146, 154, 155, 156, 163, 165, 166, 184, 191, 192, 193, 194, 202, 203, 210, 211, 212, 228, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 245, 252, 253, 254, 257, 268, 269, 286
kapital, 19, 24, 33
Koković, 20, 28, 38, 271, 272
kultura, 22, 23, 27, 33, 36, 37, 46, 273
Kumulativno, 88, 104
makro, 1, 18, 47, 55, 60, 117, 118, 119, 121, 122, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 208, 209, 210, 212, 250, 251, 252, 253, 254, 262, 263, 264
midi, 109, 111, 112, 117, 121, 122, 141, 143, 147, 151, 152, 154, 155, 156, 161, 164, 165, 196, 200, 201, 202, 203, 211, 212, 237, 241, 242, 244, 245, 253, 258, 260, 261, 264
model, 6, 7, 8, 25, 58, 59, 60, 96, 98, 99, 109, 139, 143, 144, 152, 156, 184, 186, 191, 201, 228, 231, 232, 234, 242, 265, 268, 269, 286
obrazac, 6, 7, 8, 36, 37, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 60, 61, 92, 93, 95, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 108, 109, 110, 111, 112, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 136, 137, 138, 142, 143, 144, 145, 146, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 161, 162, 163, 165, 166, 182, 183, 184, 189, 191, 195, 200, 201, 202, 203, 204, 208, 209, 210, 211, 212, 218, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 231, 234, 237, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 260, 261, 263, 264, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 276
stil života, 28
taksi zone, 99, 100, 144, 192
tipologija, 32, 69
vrednovanje, 8, 92, 108, 151, 200, 269
zabava, 11, 21, 33, 41, 44
Zakon, 15, 16, 84, 128, 274
zloupotreba, 33, 34
zone javnog prevoza, 101, 145, 193, 233

Dodaci

Dodatak A_SÃO PAULO DECLARATION

"Leisure in a Globalized Society"

Adopted October 30, 1998 in São Paulo, Brazil

Delegates from the nations of the world gathered in São Paulo Brazil, October 26-30, 1998 to attend the **5th World Congress** of the *World Leisure and Recreation Association (World Leisure)*, in conjunction with Servico Social Do Comércio (SESC), São Paulo, and the Latin America Leisure and Recreation Association (ALATIR). The theme of the Congress, which bore the Logo of the 50th Anniversary of the Universal Declaration of Human Rights, was ***Leisure in a Globalized Society: Inclusion or Exclusion?*** Participants reviewed and discussed the different outlooks of the various communities related to leisure and free time; and recognized the diverse trends of globalization in our current society, as we approach the end of the 20th century and embark on the third millennium.

Recognizing that globalization offers hope as well as challenge to the well-being of the individual and community, and **knowing that** as the peoples of the World approach the 3rd millennium, they face a globalized society in which leisure in all its manifestations is met by increasing threats and opportunities;

and whereas *World Leisure*, as a world wide, non-governmental membership organization dedicated to discovering and fostering those conditions which permit leisure to serve as a force to optimize collective and individual lifestyle and well-being for all;

and consistent with Article 24 of the United Nations' *Universal Declaration of Human Rights (1948)* providing the right to leisure for every member of the world's community, and *World Leisure's Charter for Leisure (1983)*;

the delegates call upon the United Nations, all governments, all non-government organizations, *World Leisure* members and all citizens of the world to accept and promote that leisure is that time wherein there is choice limited by certain constraints in which people pursue enjoyable and fulfilling experience in harmony with society's norms and values that enhances individual and social development, **and therefore declare that:**

Article 1: All persons have the right to leisure through economic, political and social policies that are equitable and sustainable.

Article 2: All persons have a need to celebrate and share our diversity in leisure.

Article 3: All governments and institutions should preserve and create barrier free environments, e.g., cultural, technological, natural and built, where people have time, space, facilities and opportunity to express, celebrate and share leisure.

Article 4: Collective and individual endeavours be permitted to maintain the freedom and integrity of leisure.

Article 5: All Governments will enact and enforce laws and policies designed to provide leisure for all.

Article 6: All private and public sectors consider the threats to diversity and quality of leisure experiences caused by the local, national and international consequences of globalization.

Article 7: All private and public sectors consider the threats to the abuse and misuse of leisure by individuals, i.e., deviant and criminal behaviour, which results from local, national and international forces.

Article 8: All private and public sectors ensure that policies are implemented to provide leisure education curricula and programs for school and community systems, as well as programs to train related voluntary and professional human resources.

Article 9: Efforts be made to understand better the consequences of globalization for leisure through a coherent program of ongoing research.

Article 10: Efforts be made to disseminate information on the costs and benefits to leisure from the several and profound forces of globalization.

Posted as an initiative of the United Nations Research Institute for Social Development:

<http://www.unrisd.org/index.htm>

Approved: October 30, 1998 5th WLRA World Congress

150-1/C4-4.7

Sao Paulo Declaration 1999 09 17.wpd

Dodatak B_Anketa o radnoj snazi 2010.

Анкета о радној снази, 2010.

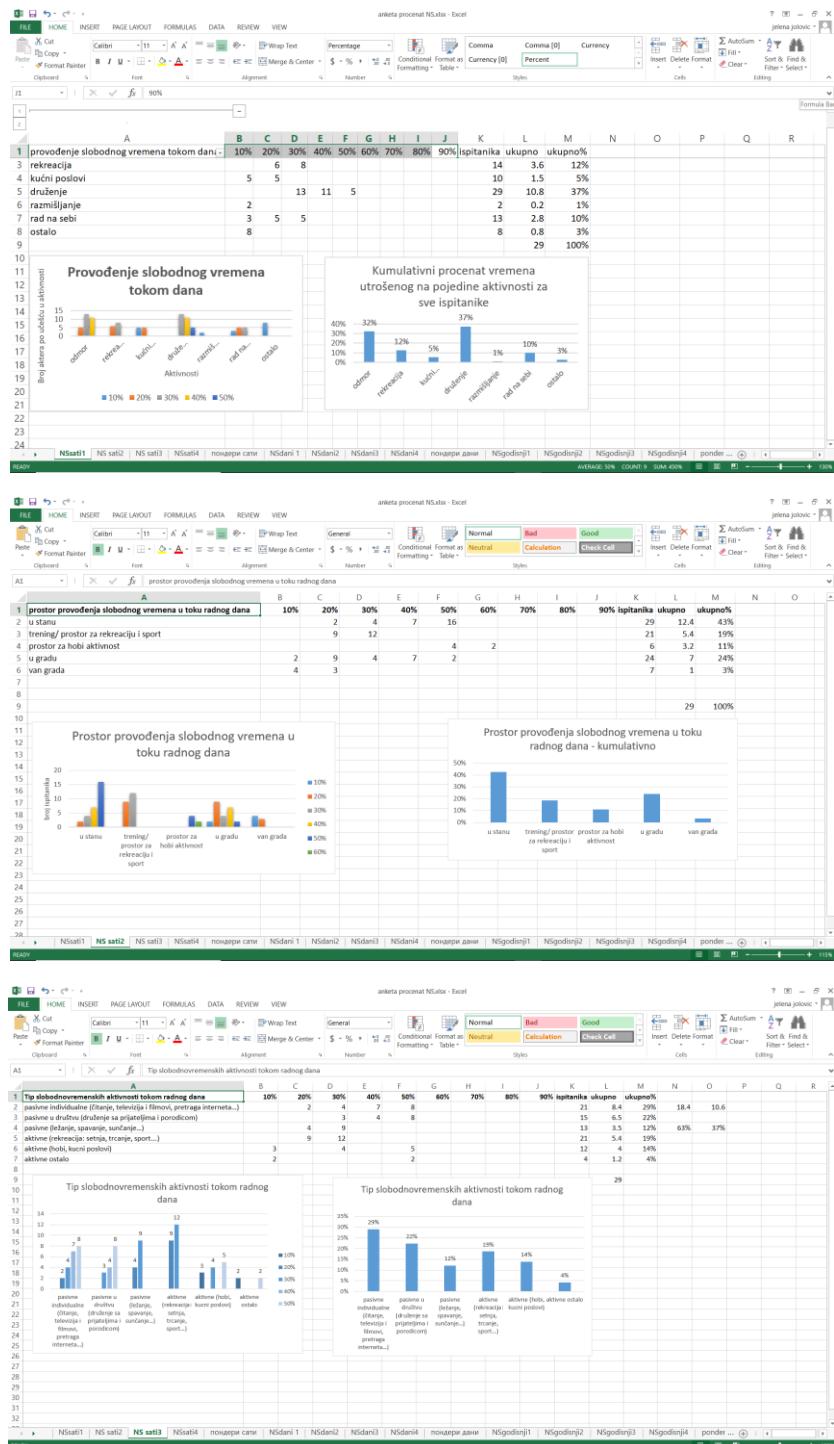
3.20. Запослена лица према часовима рада у обуђајеној седмици, полу, региону, типу насеља, радном статусу и школској спреми 2010.

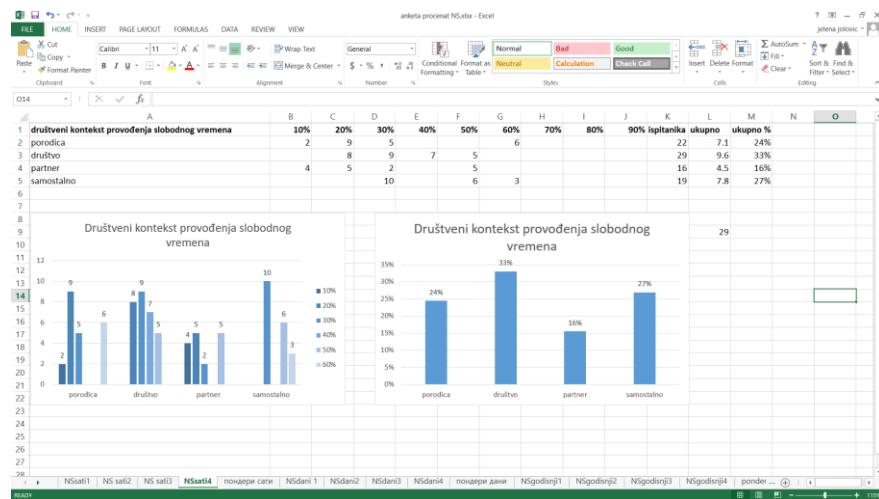
Укупно	Република Србија										тип насеља	Рутано			
	Укупно	Национарни		популацији		Србска – север		Београдски регион		Србја – југ					
		жене	мушки	жене	мушки	Регион Војводине и западне Србије	Регион Јужне и источне Србије	Регион Косово и Метохија	урбанизо	тип насеља	Рутано				
Укупно	2386244	1372761	1023482	558620	593961	716788	524874	***	131220	1084223					
1 час	388	625	398	187	227	161	-	-	227	161					
2-4	1687	1053	1053	1526	1526	-	-	-	1526	161					
5-9	8706	4681	4025	3331	3578	1426	312	4753	9653	3953					
10-14	21234	11970	9284	5832	7084	5121	-	9637	1297	7603					
15-19	14870	8275	6415	2514	6057	2078	4021	2078	7067	71498					
20-29	101163	51303	51303	13085	22392	25497	-	25497	25497	91562					
30-39	158901	82237	76854	31601	31161	63483	32656	63483	67248	62894					
40-49	167590	919627	758583	453269	415029	433546	373944	433546	10407	10407					
50-59	206271	134471	68798	33027	54668	85169	42163	85169	126780	126780					
60 и више часова	208034	158461	49573	15775	53217	97379	-	97379	140465	140465					
Непознато	1400	1273	126	-	1088	332	-	-	242	1158					
(наставак)															
самозапослени	Република Србија										школске спреме	факултет, аспирацији и индустријска школа			
	радни статус	запослени радилицама		племоћни становници аграрних насеља		без школе		надоступна основна школа		основна школа			средња школа	виши школа	
		самозапослени	запослени радилицама	племоћни становници аграрних насеља	без школе	надоступна основна школа	без школе	надоступна основна школа	без школе	надоступна основна школа					без школе
Укупно	583276	1620251	192717	16894	156100	376827	1352461	156899	336962						
1 час	388	-	-	103	-	227	-	388	-	-	-	-			
2-4	1485	4784	2876	1046	301	98	1921	862	5175	560	651				
5-9	8706	-	-	2876	8201	1422	3886	4669	6560	1691	1216				
10-14	21234	9431	2803	2337	528	2457	3798	5776	2333	413	1698				
15-19	14870	48804	19673	34687	4804	24580	24810	38544	66561	7902	6113				
20-29	101163	63794	68931	26805	3044	24515	33183	1018502	130697	277516	28396				
30-39	158901	221127	181381	63281	2912	46882	51709	104463	62028	15825					
40-49	167590	96152	77843	28276	1856	23209	30285	56314	103224	10246					
50-59	206271	53072	127980	-	-	237	221	-	-	-	-				
60 и више часова	208034	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-				
Непознато	1400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-				

Dodatak C_ Prikaz radne datoteke u SPSS v23 za obradu podataka

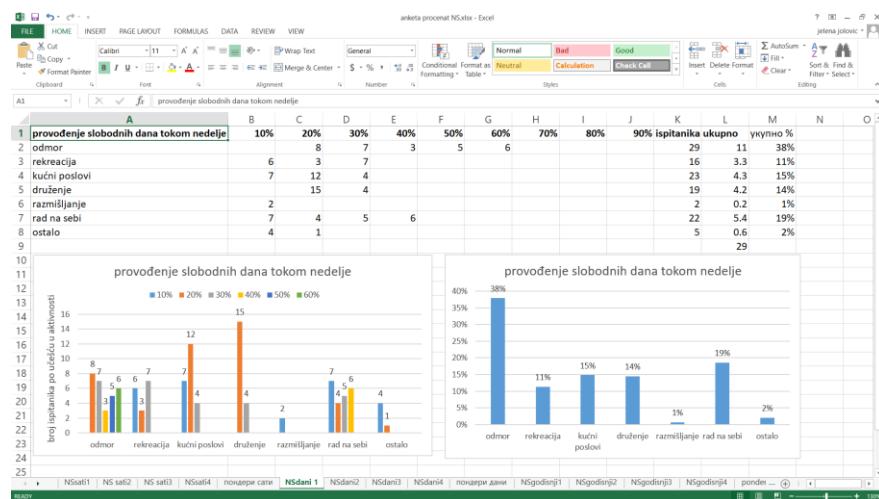
Dodatak D_ Radne Excel tabele

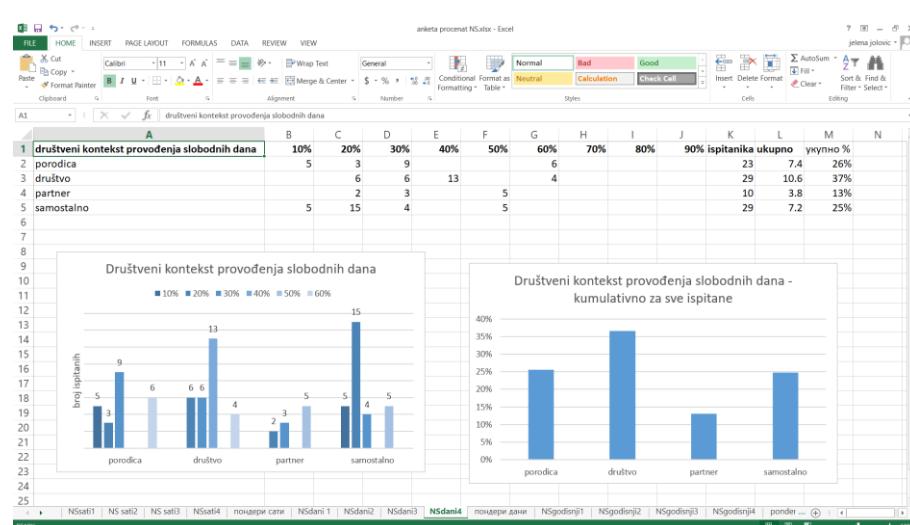
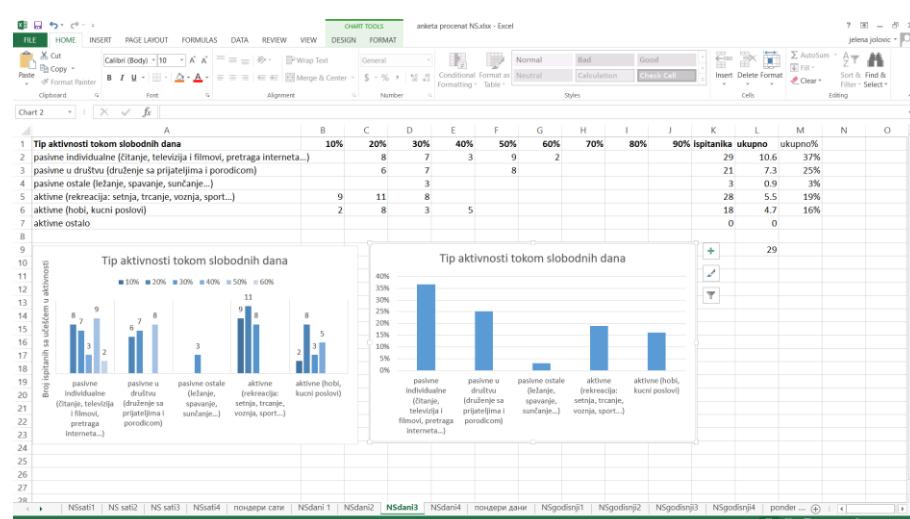
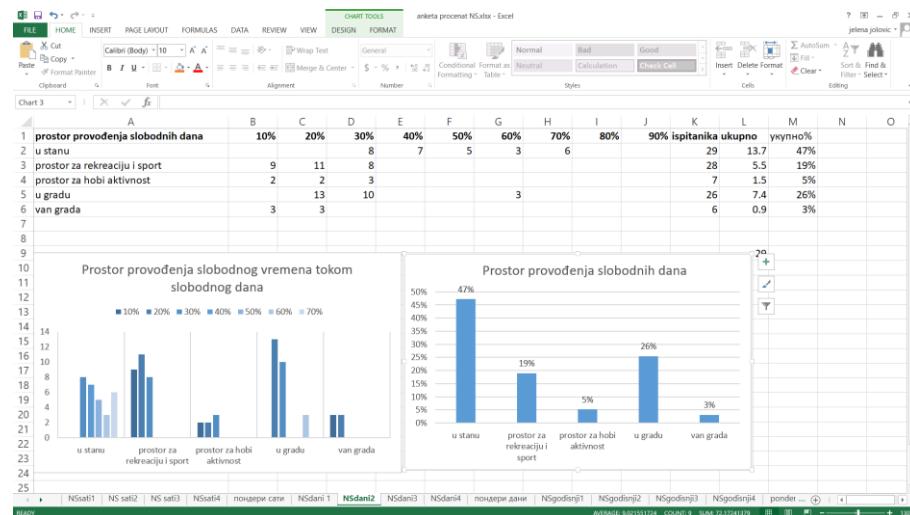
Prikaz radnih datoteka funkcionalnog modela za računanje kapaciteta obrazaca u softerskom alatu Microsoft Excel v2013, primer podataka za obrasce za Novi Sad

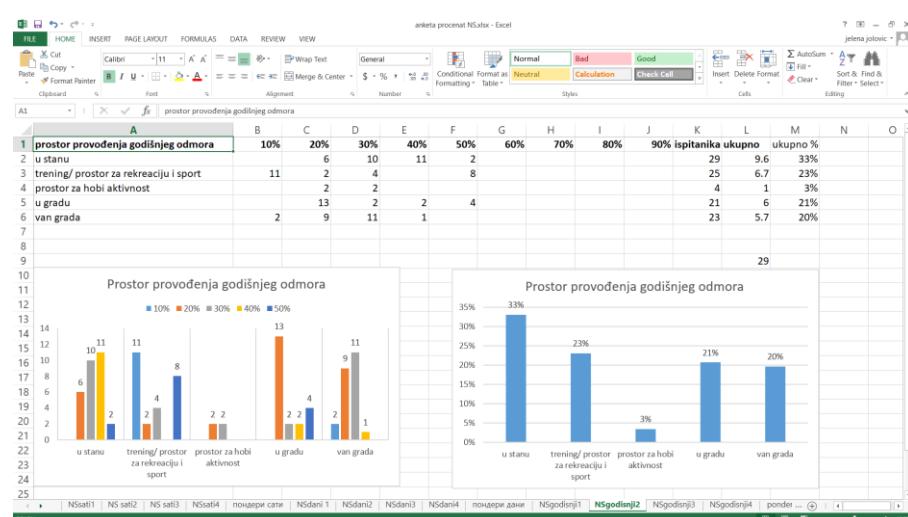
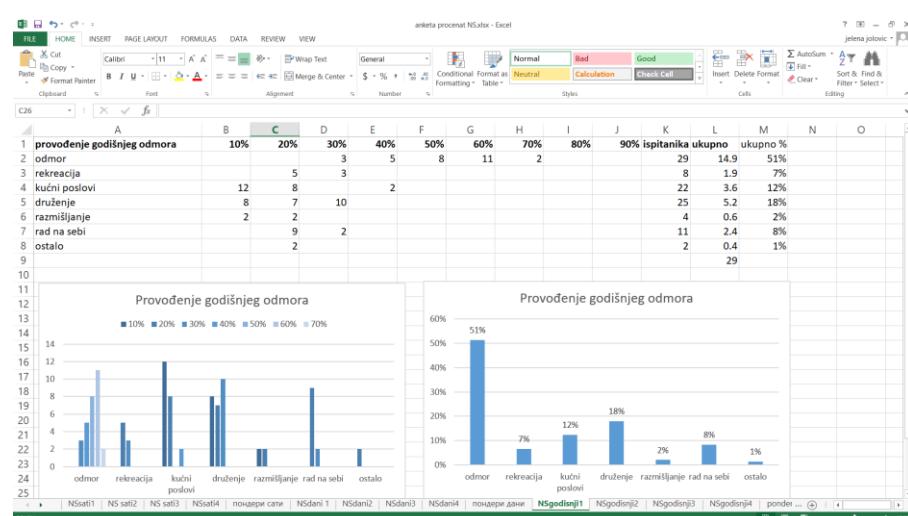

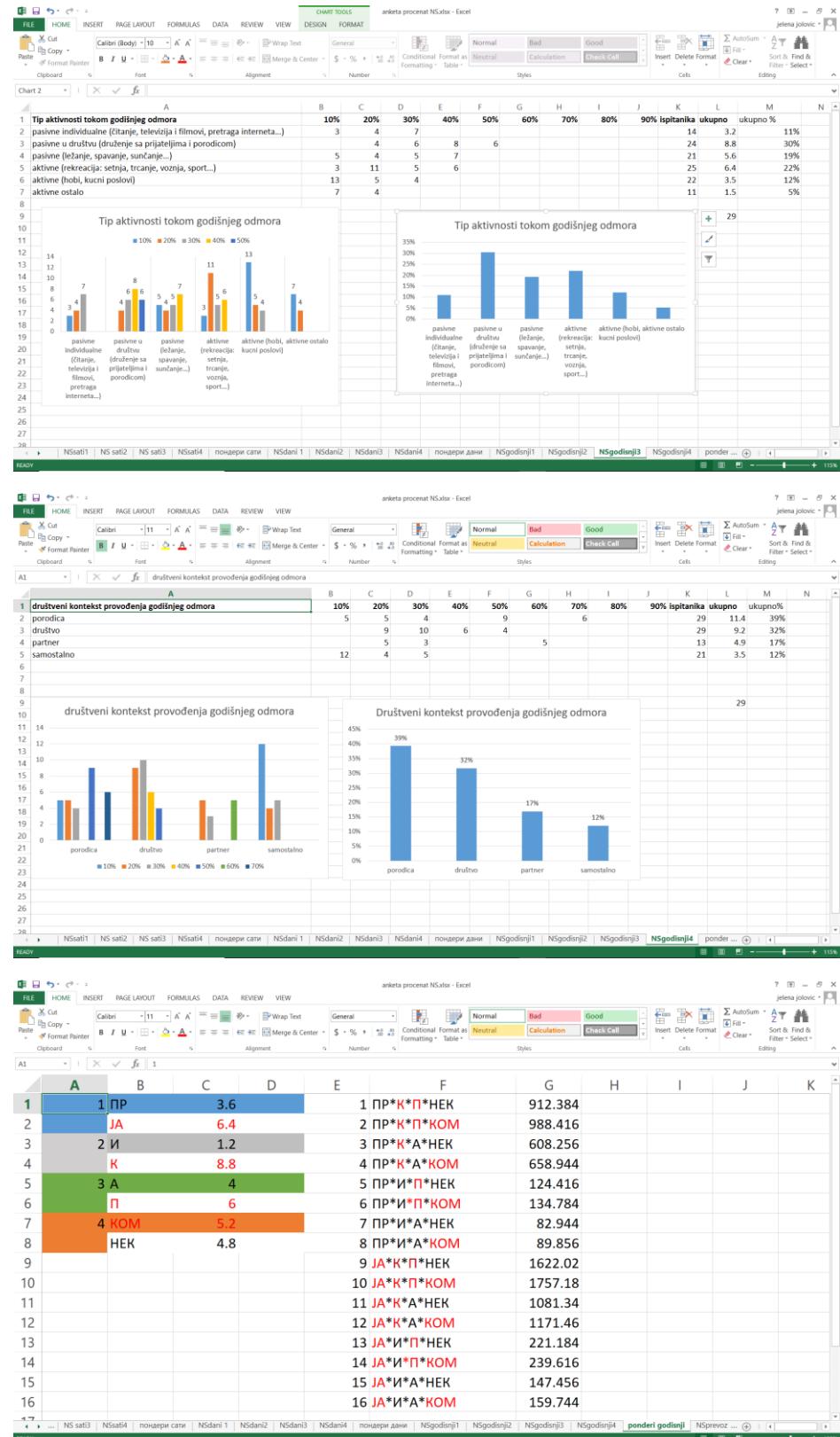
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
1	1. ПР	5.4		1. ПР*К*П*HEK	1465.24							
2	ЈА	4.6		2. ПР*К**KOM	1018.22							
3	2 И	2.7		3. ПР*К*П*HEK	860.539							
4	К	7.3		4. ПР*К**KOM	598.001							
5	3 А	3.7		5. ПР*И**HEK	541.939							
6	П	6.3		6. ПР*И**KOM	376.601							
7	4 КОМ	4.1		7. ПР*И**HEK	318.281							
8	HEK	5.9		8. ПР*И**KOM	221.179							
9				9. JA**И**HEK	1248.17							
10				10. JA**И**KOM	867.371							
11				11. JA**И**HEK	733.051							
12				12. JA**И**KOM	509.409							
13				13. JA**И**HEK	461.651							
14				14. JA**И**KOM	320.809							
15				15. JA**И**HEK	271.129							
16				16. JA**И**KOM	188.411							

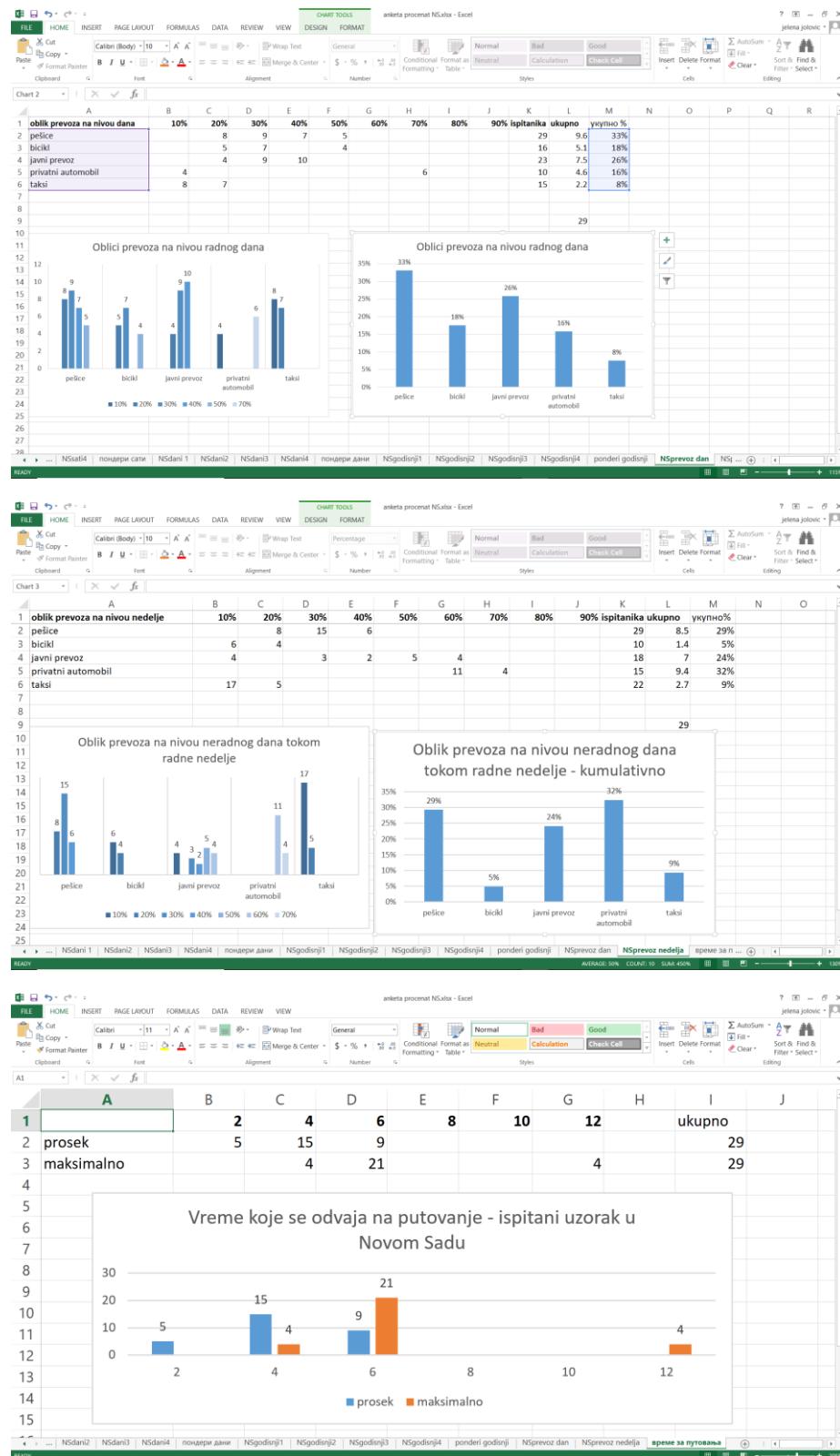

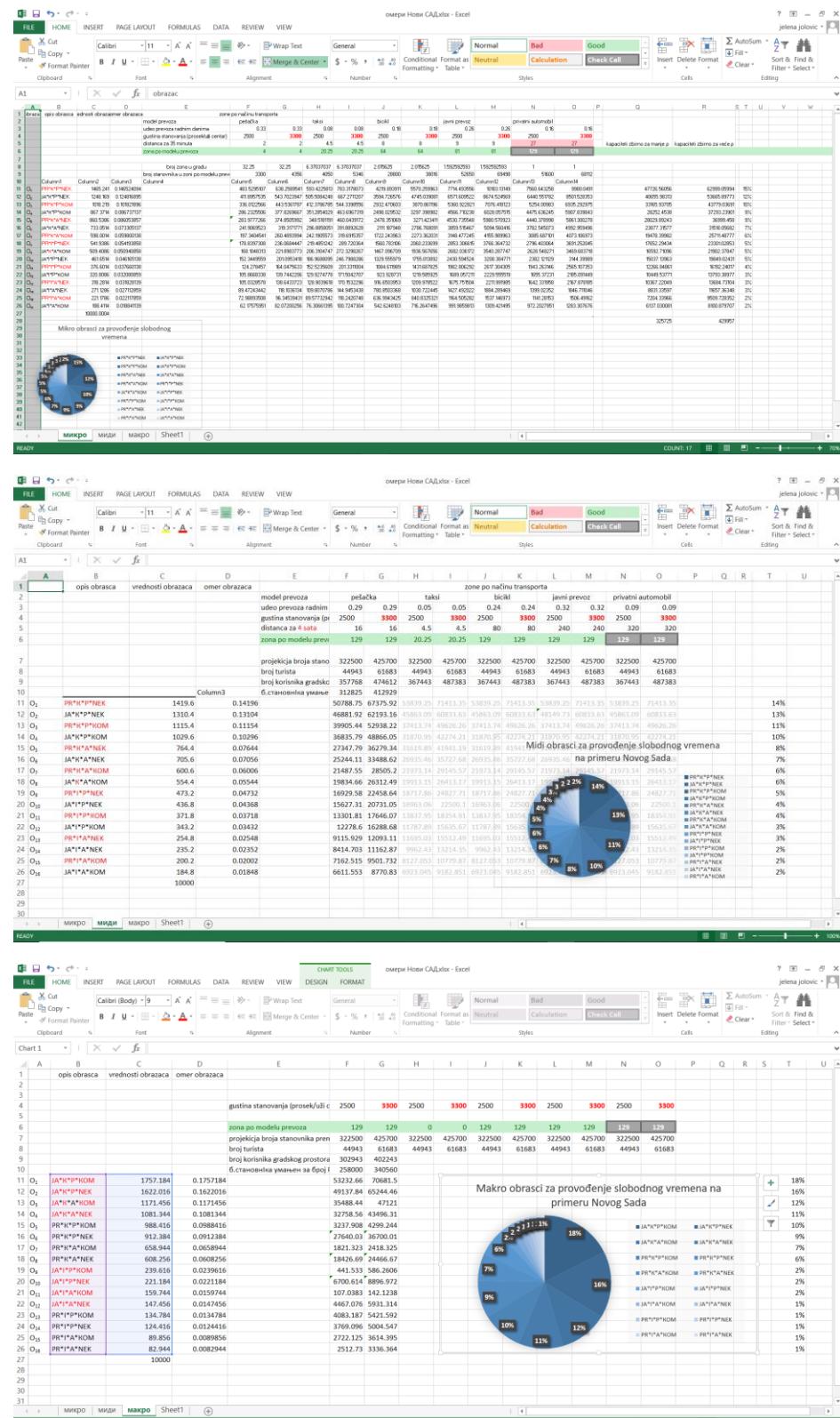

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
1	1 ПР	5.2			1 ПР*К*П*НЕК	1419.6						
2	JA	4.8			2 ПР*К*П*КОМ	1115.4						
3	2 И	2.5			3 ПР*К*А*НЕК	764.4						
4	К	7.5			4 ПР*К*А*КОМ	600.6						
5	З А	3.5			5 ПР*И*П*НЕК	473.2						
6	П	6.5			6 ПР*И*П*КОМ	371.8						
7	4 КОМ	4.4			7 ПР*И*А*НЕК	254.8						
8	HEK	5.6			8 ПР*И*А*КОМ	200.2						
9					9 JA*К*П*НЕК	1310.4						
10					10 JA*К*П*КОМ	1029.6						
11					11 JA*К*А*НЕК	705.6						
12					12 JA*И*П*НЕК	554.4						
13					13 JA*И*П*КОМ	436.8						
14					14 JA*И*П*А*НЕК	343.2						
15					15 JA*И*П*А*КОМ	235.2						
16					16 JA*И*П*А*КОМ	184.8						
17												
18												

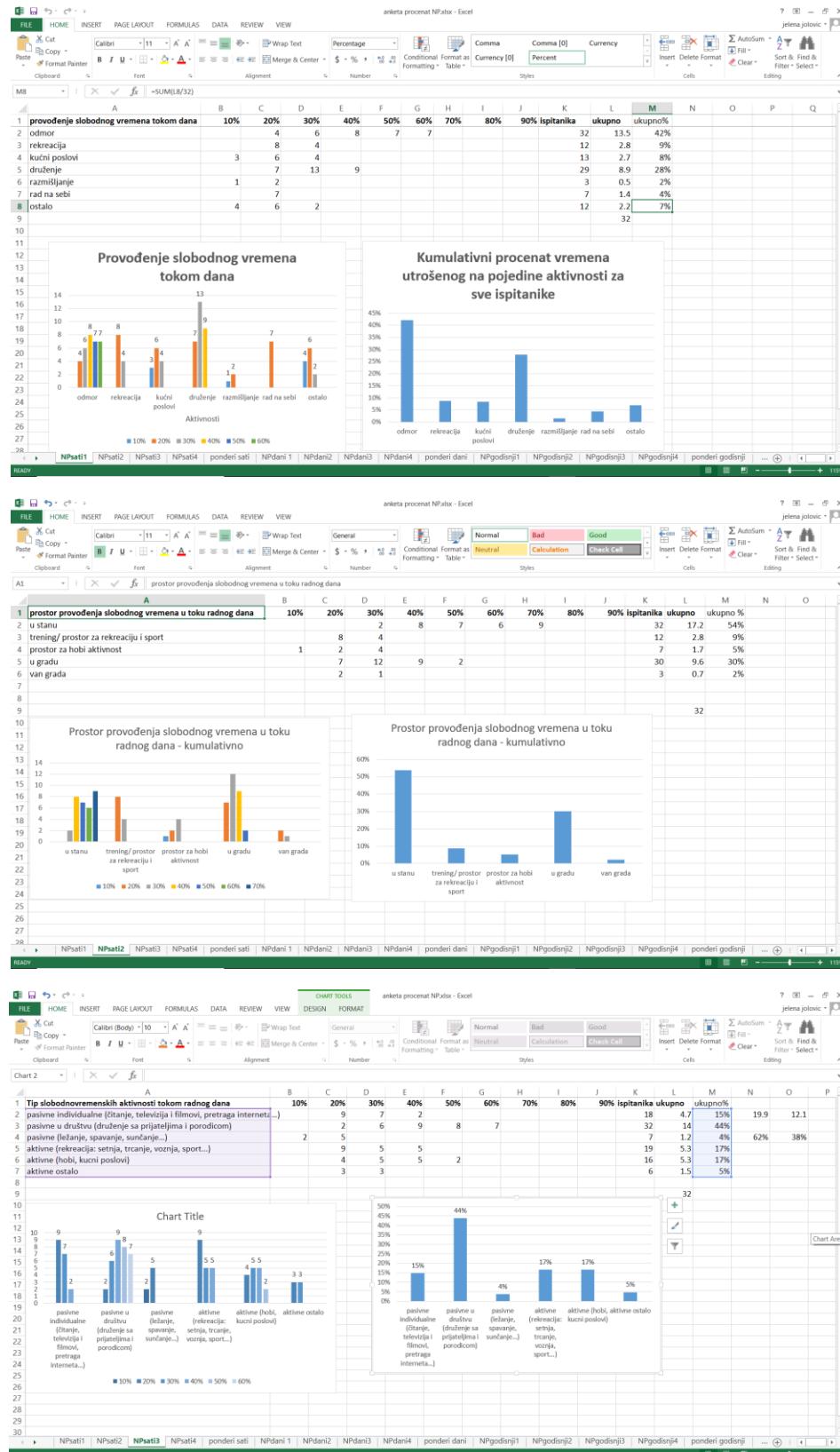

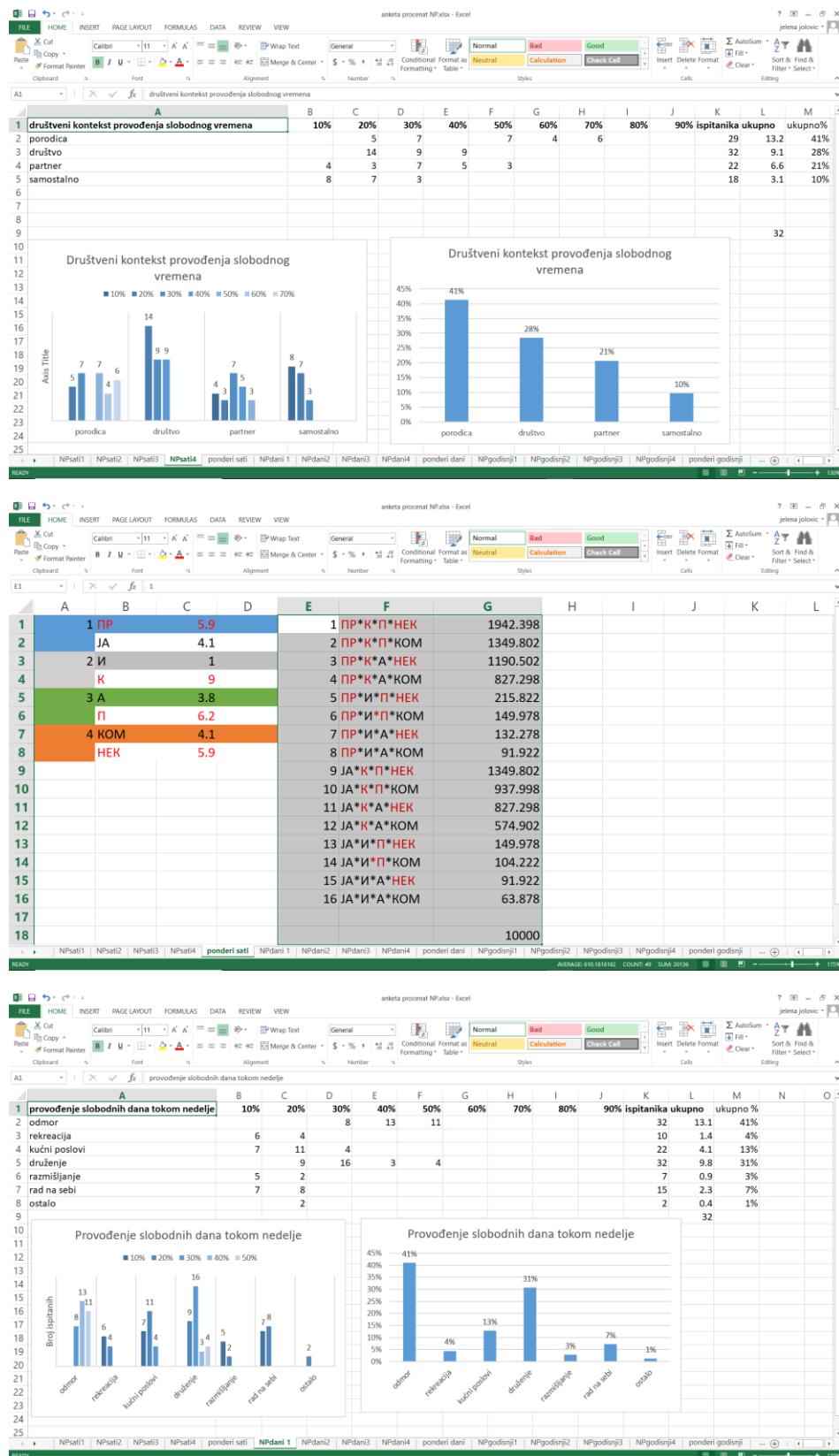

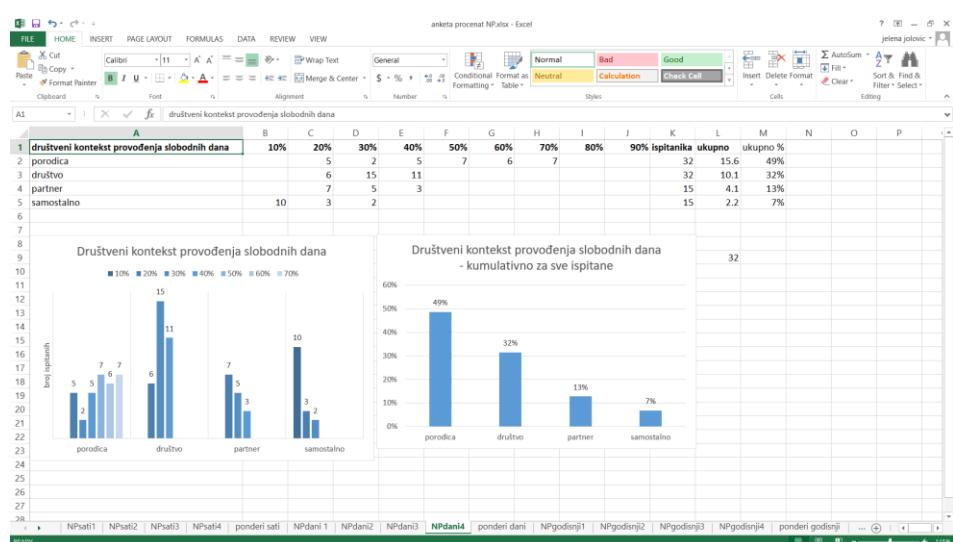
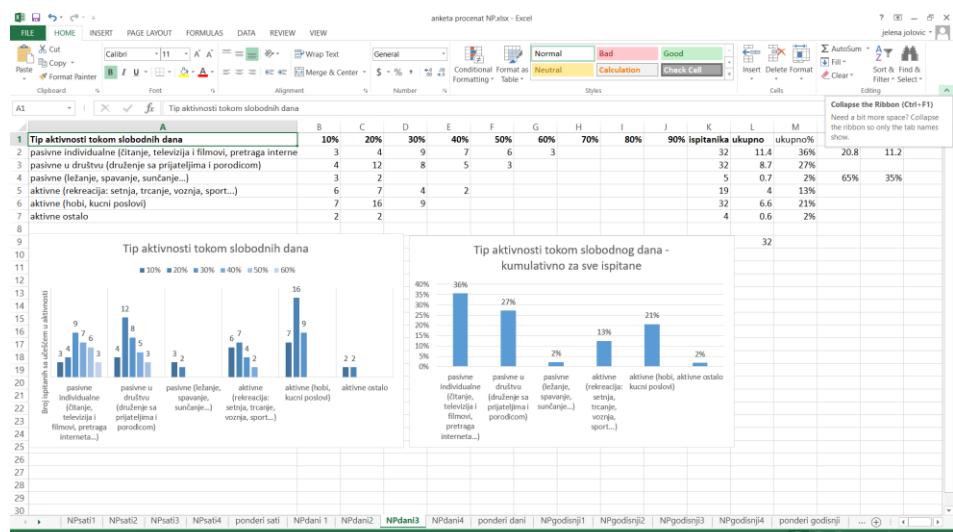
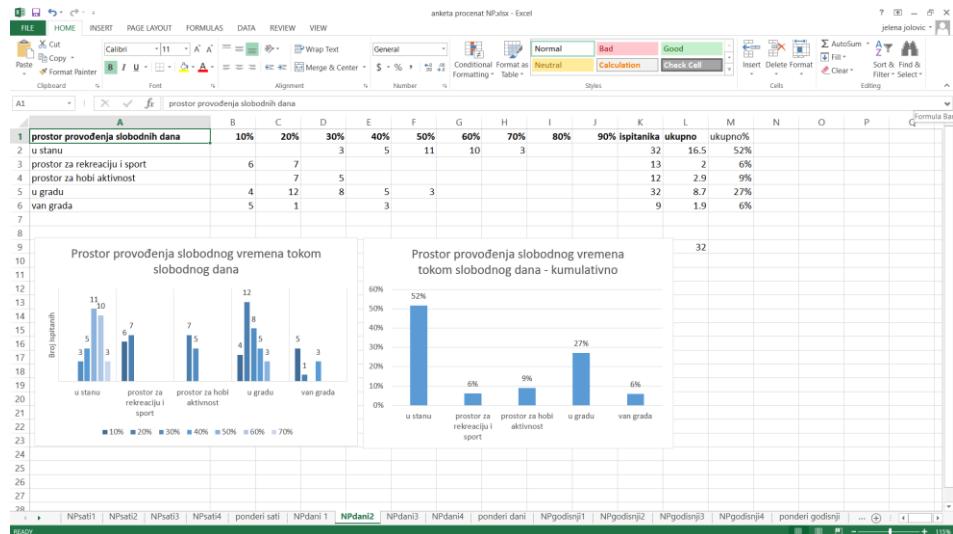

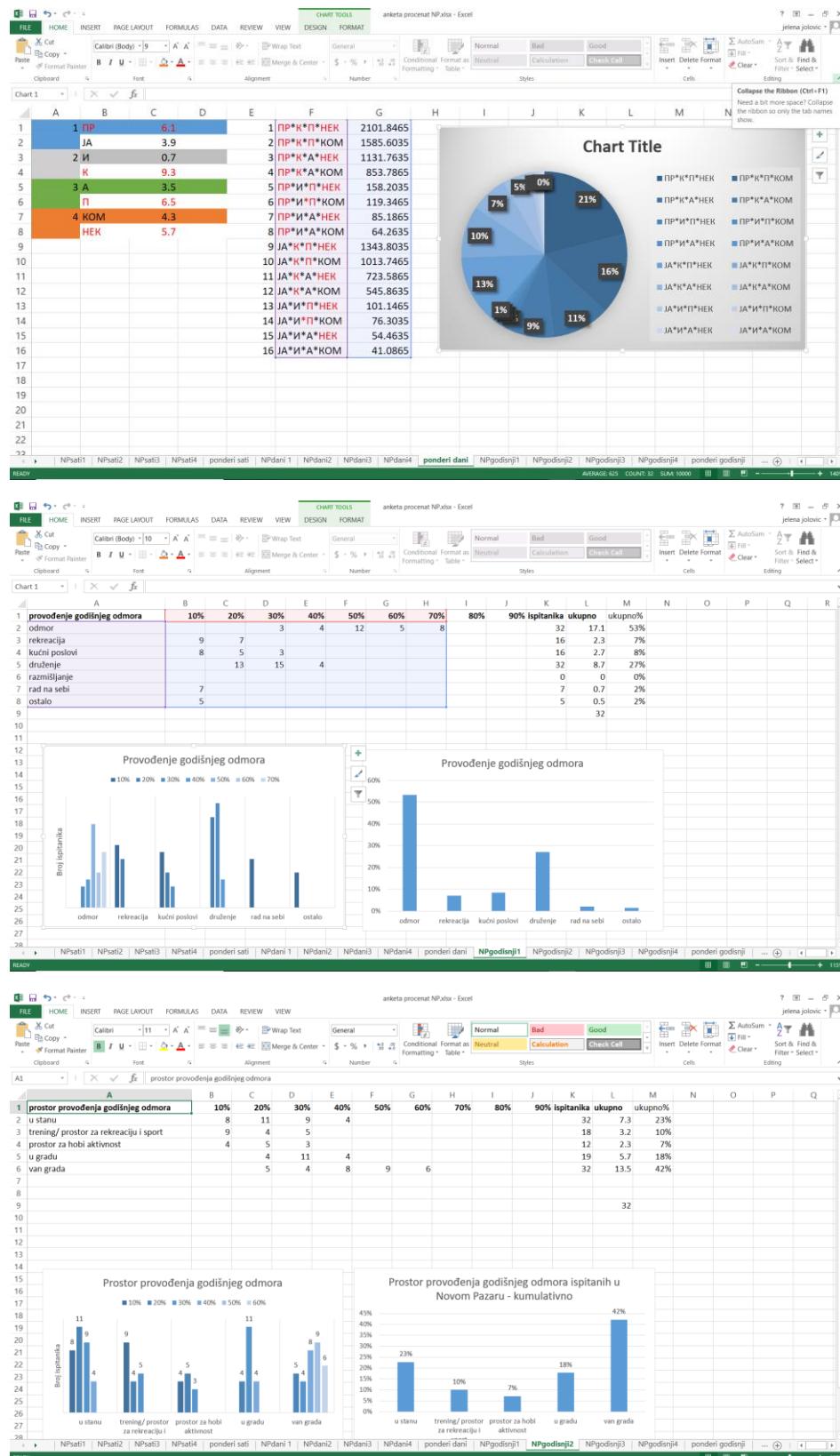

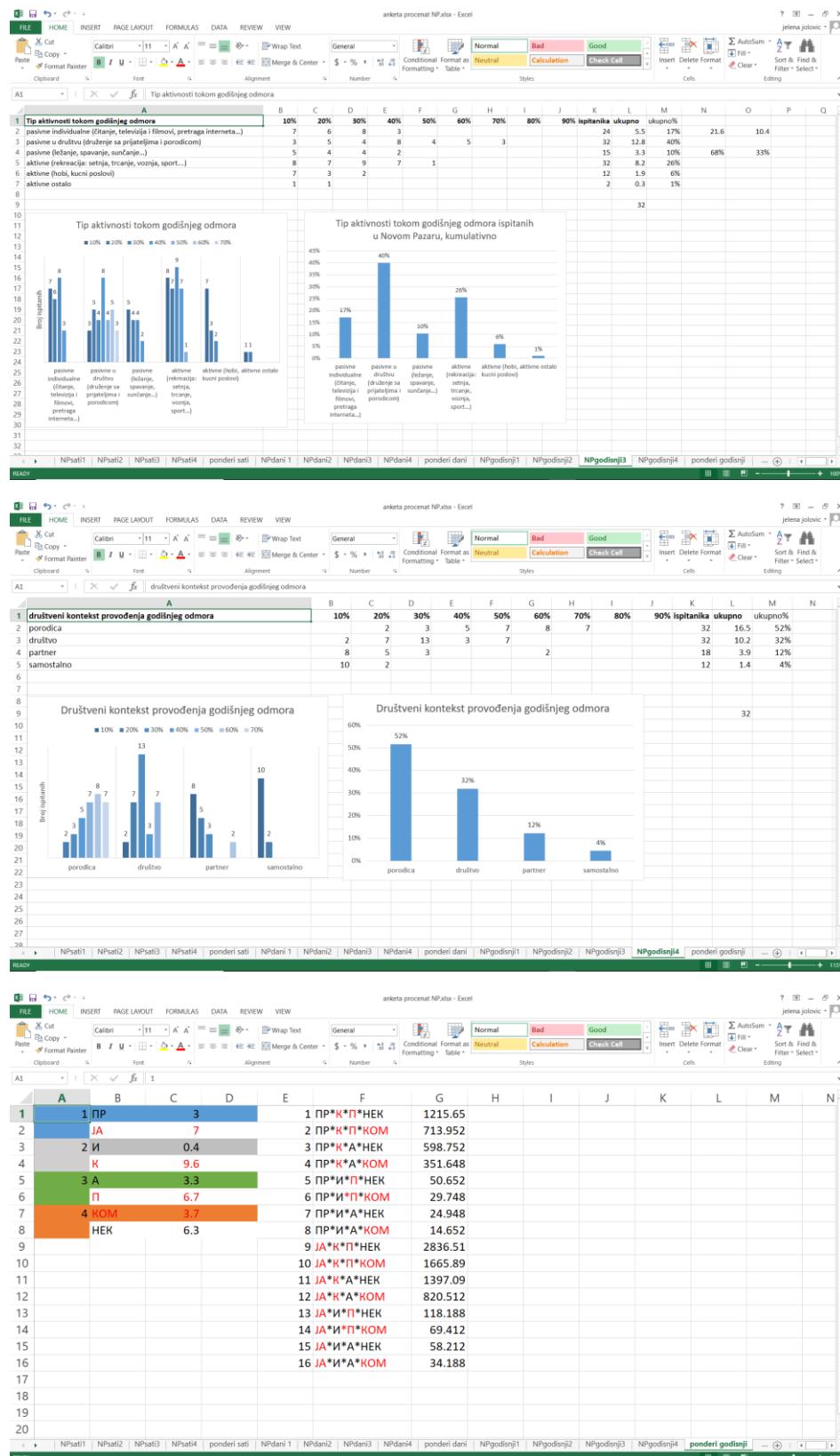
Prikaz radnih datoteka funkcionalnog modela za računanje kapaciteta obrazaca u softerskom alatu Microsoft Excel v2013, primer podataka za obrasce za Novi Pazar

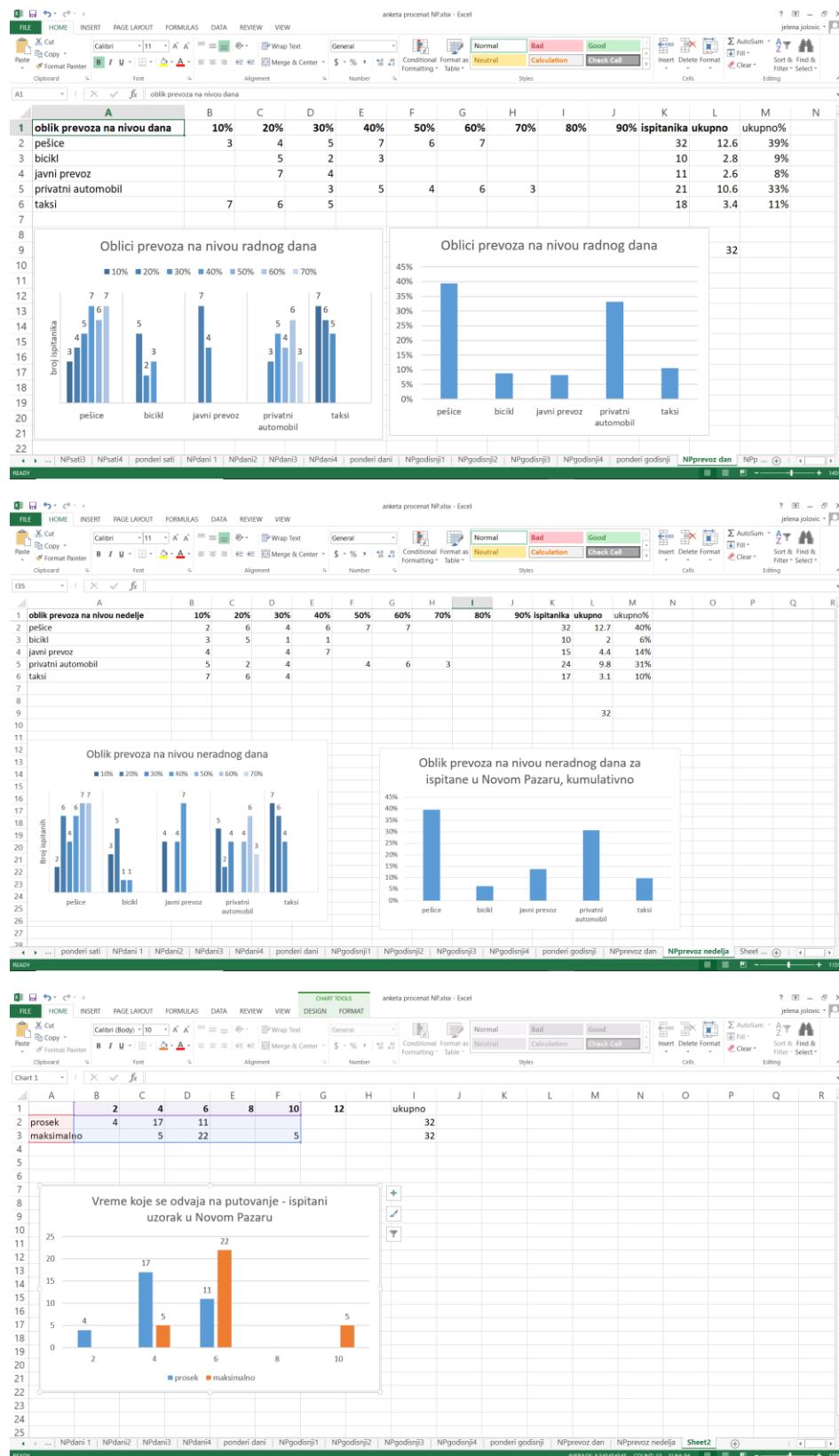

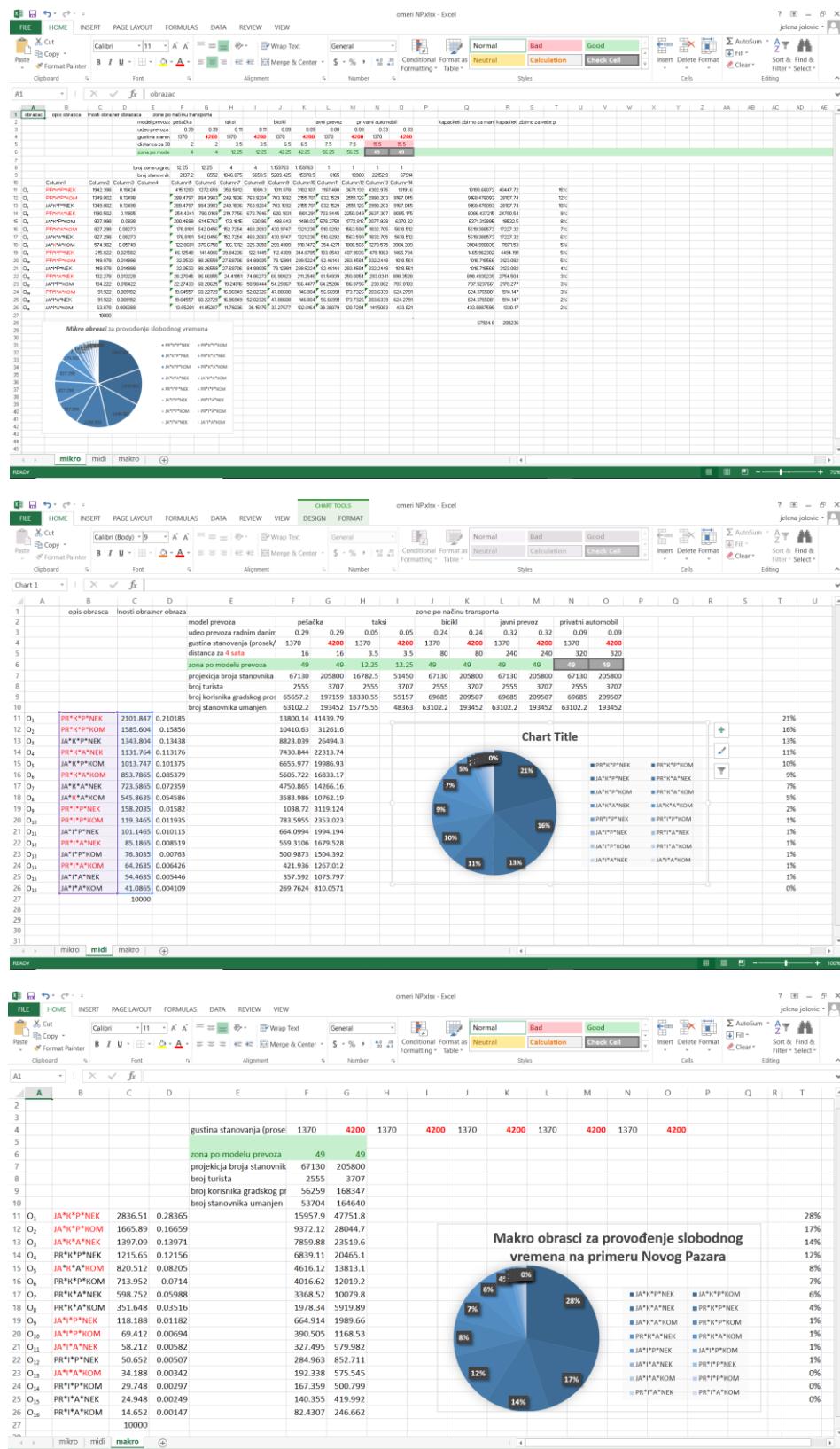

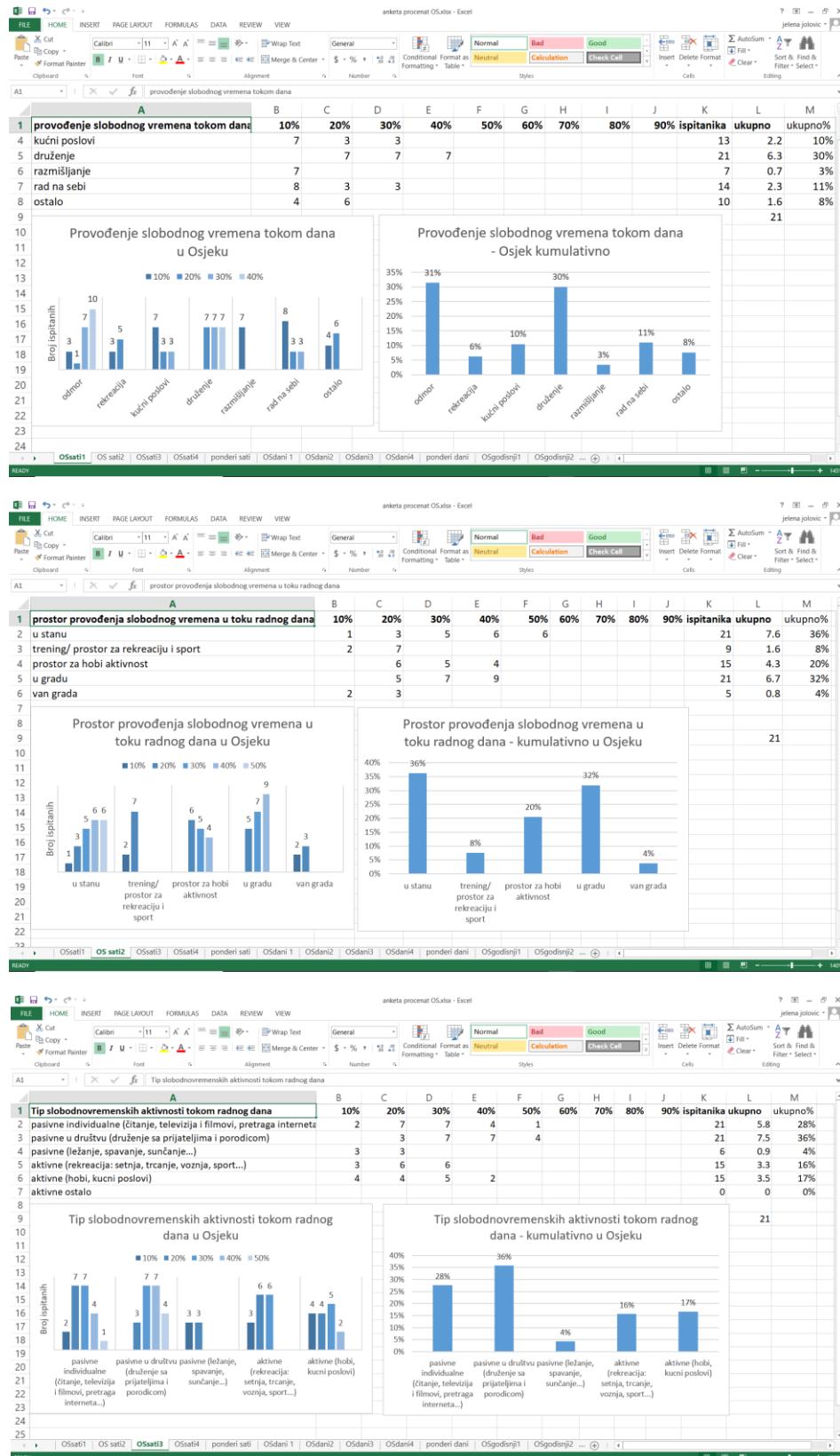

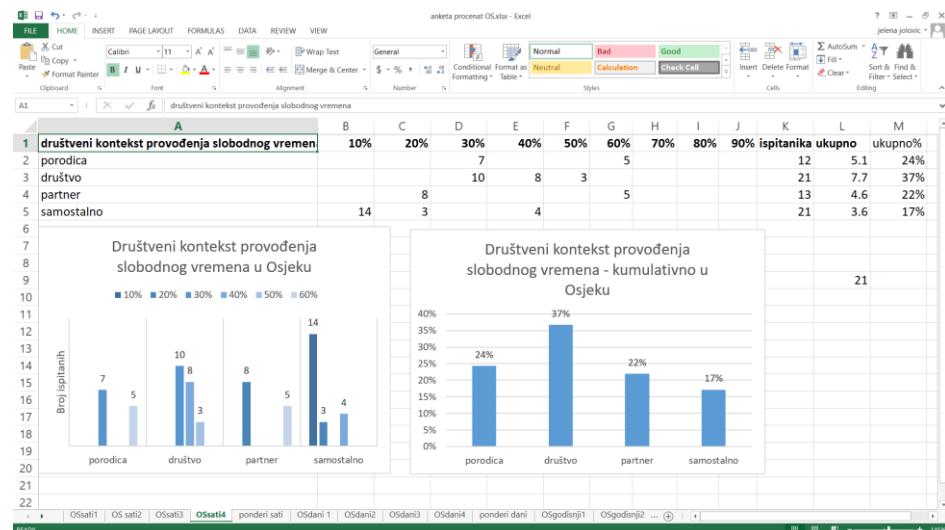

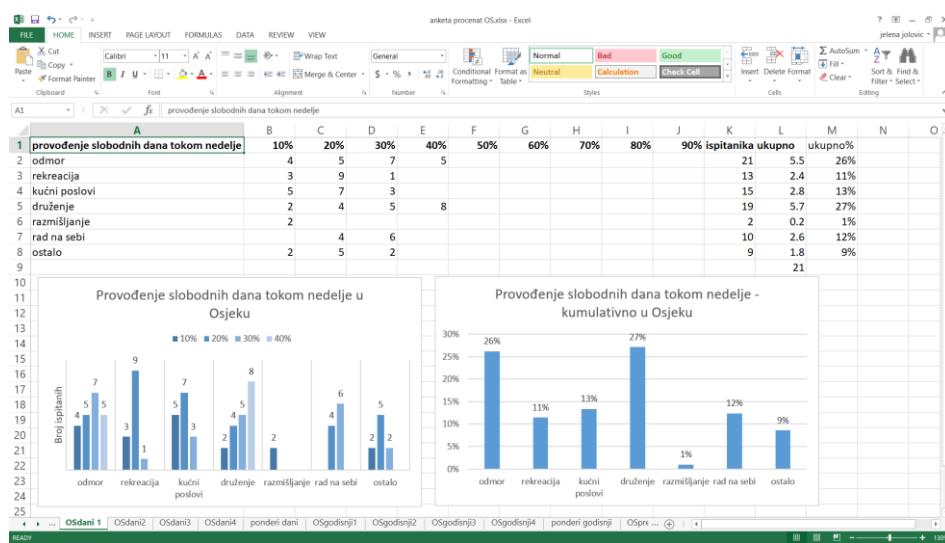
Prikaz radnih datoteka funkcionalnog modela za računanje kapaciteta obrazaca u softerskom alatu Microsoft Excel v2013, primer podataka za obrasce za Osijek

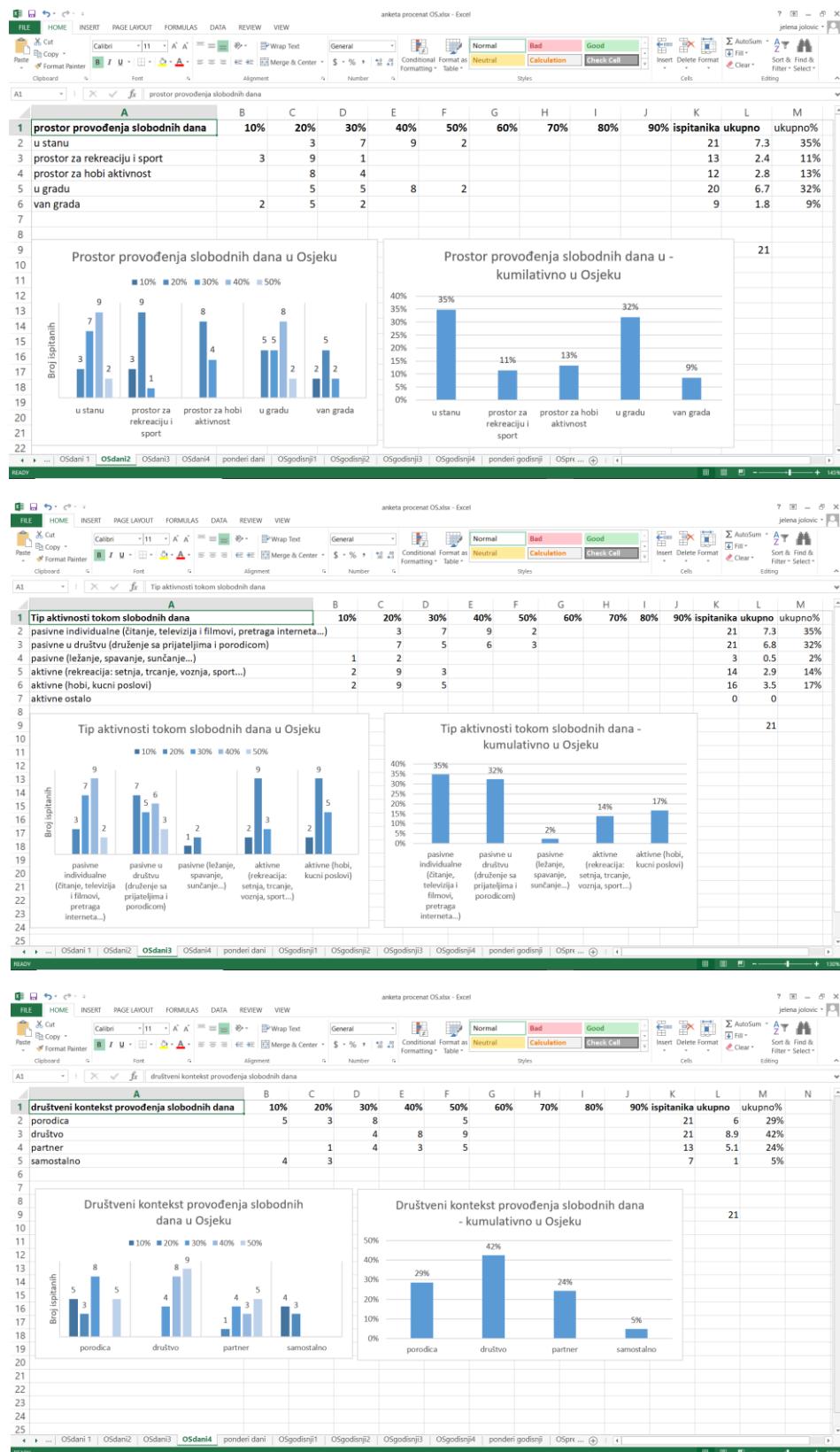

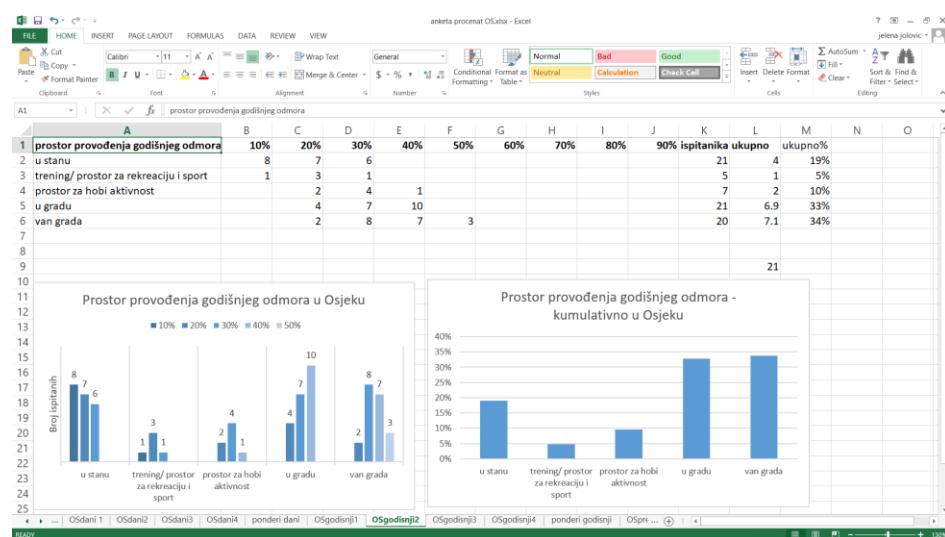
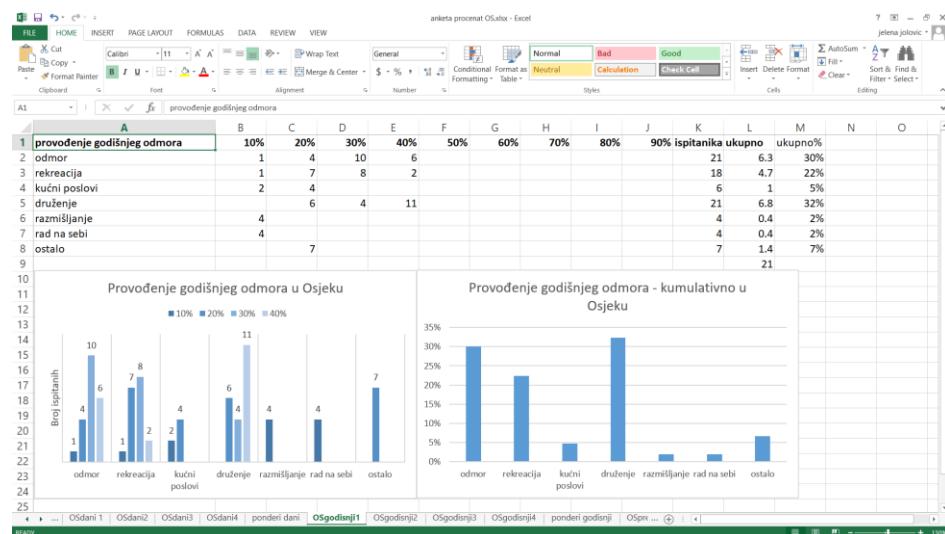
Aktivnost	Broj ispitanih
1 ПР	5.6
ЈА	4.4
2 И	1.7
К	8.3
3 А	3.3
П	6.7
4 КОМ	4.8
НЕК	5.2

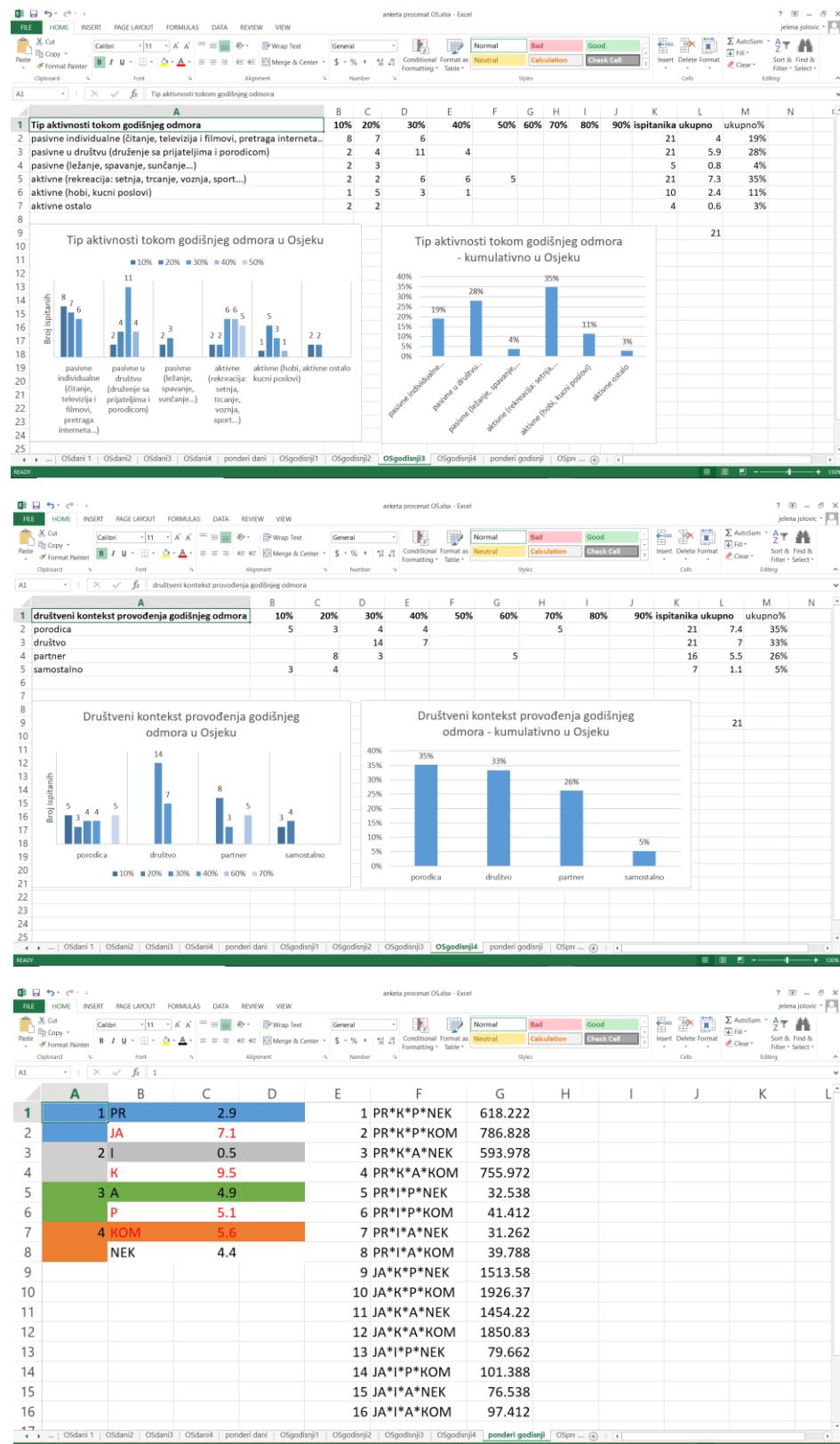
Aktivnost	1 PR*K*P*NEK	2 PR*K*P*KOM	3 PR*I*A*NEK	4 PR*I*A*KOM	5 PR*I*P*NEK	6 PR*I*A*COM	7 PR*I*A*NEK	8 PR*I*A*KOM	9 JA*K*P*NEK	10 JA*K*P*KOM	11 JA*K*A*NEK	12 JA*K*A*KOM	13 JA*I*P*NEK	14 JA*I*P*KOM	15 JA*I*A*NEK	16 JA*I*A*KOM
	1619.363	1494.797	797.5968	736.2432	331.6768	306.1632	163.3632	150.7968	1272.357	1174.483	626.6832	578.4768	260.6032	240.5568	128.3568	118.4832

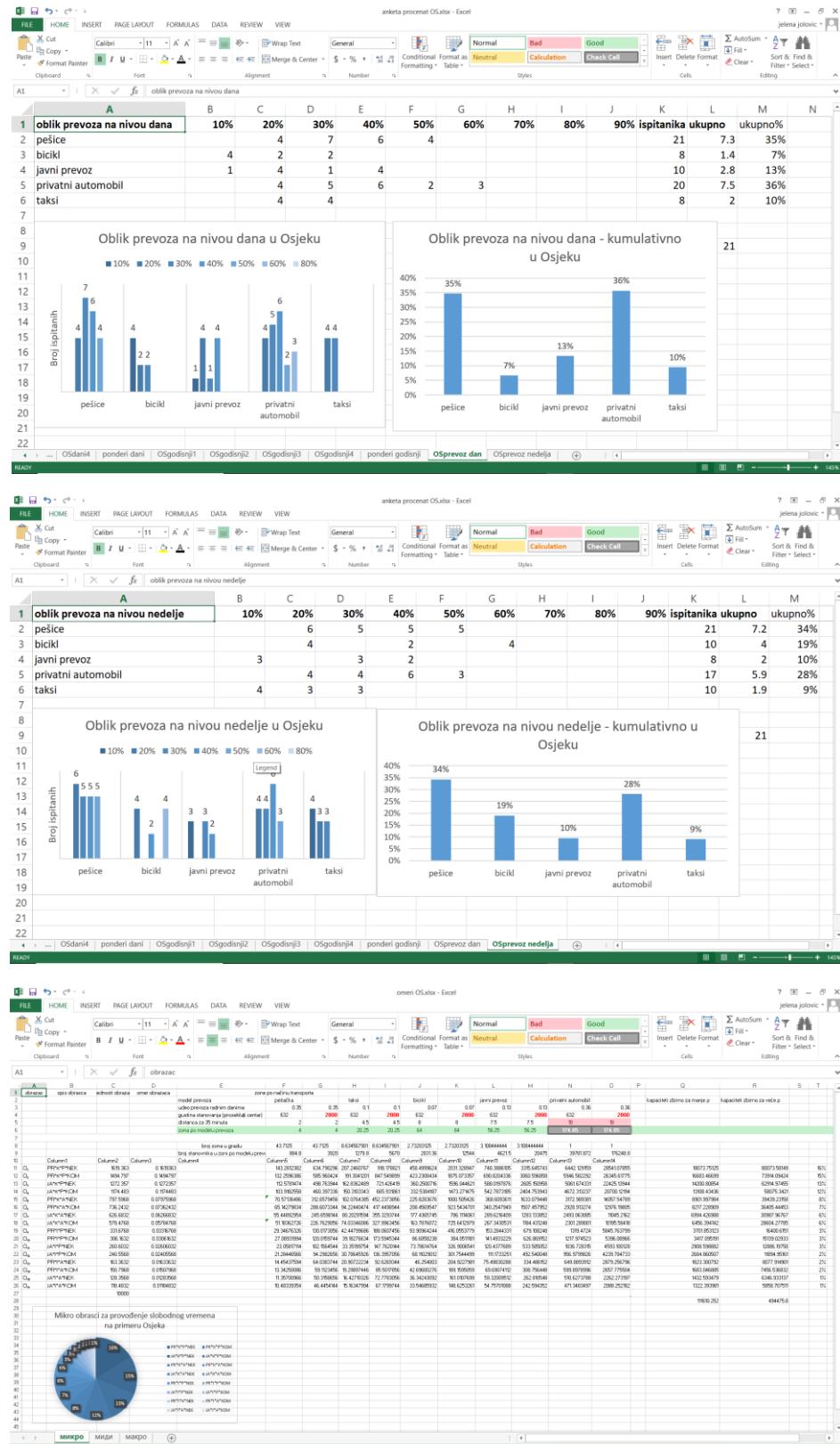

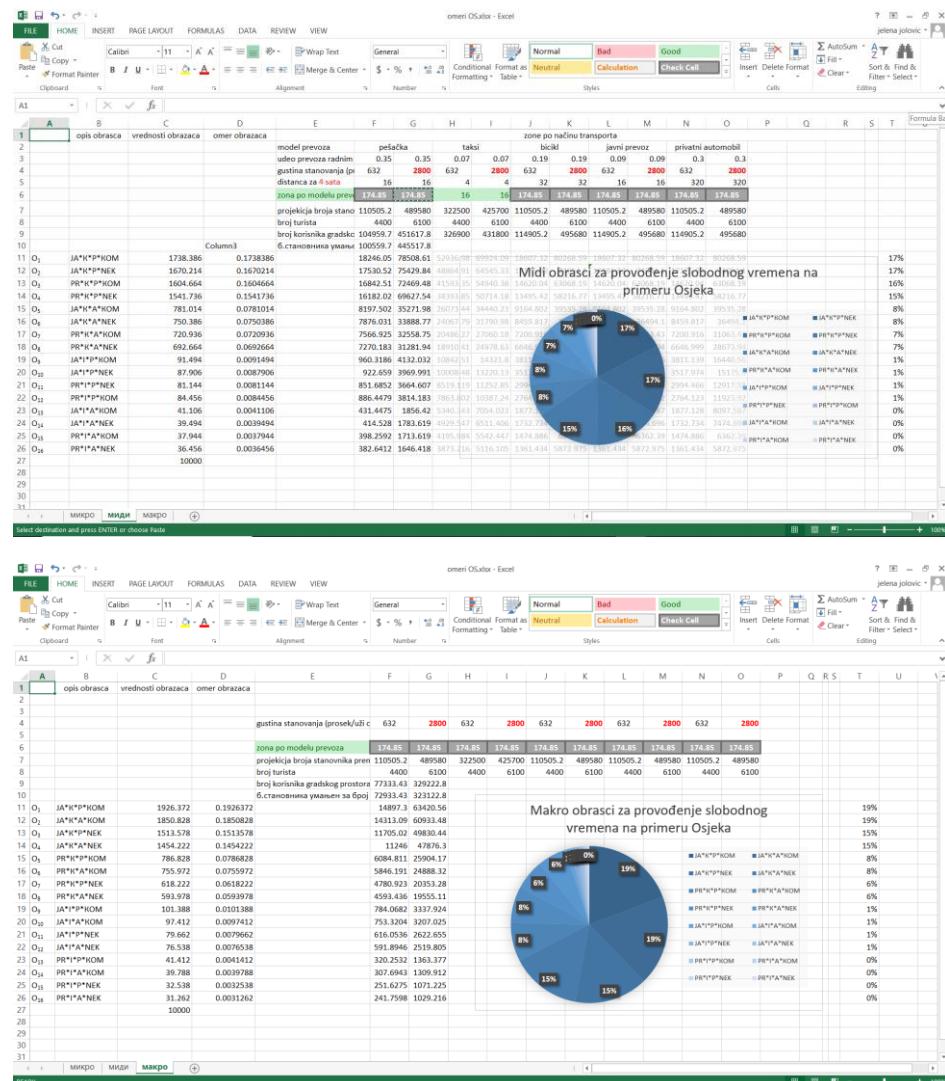

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
1	1 PR	4.8			1 PR*K*P*NEK	1541.736						
2	JA	5.2			2 PR*K*P*KOM	1604.664						
3	2 I	0.5			3 PR*K*A*NEK	692.664						
4	K	9.5			4 PR*K*A*KOM	720.936						
5	3 A	3.1			5 PR*I*P*NEK	81.144						
6	P	6.9			6 PR*I*P*KOM	84.456						
7	4 KOM	5.1			7 PR*I*A*NEK	36.456						
8		NEK	4.9		8 PR*I*A*KOM	37.944						
9					9 JA*K*P*NEK	1670.214						
10					10 JA*K*P*KOM	1738.386						
11					11 JA*K*A*NEK	750.386						
12					12 JA*K*A*KOM	781.014						
13					13 JA*I*P*NEK	87.906						
14					14 JA*I*P*KOM	91.494						
15					15 JA*I*A*NEK	39.494						
16					16 JA*I*A*KOM	41.106						
17												
18												

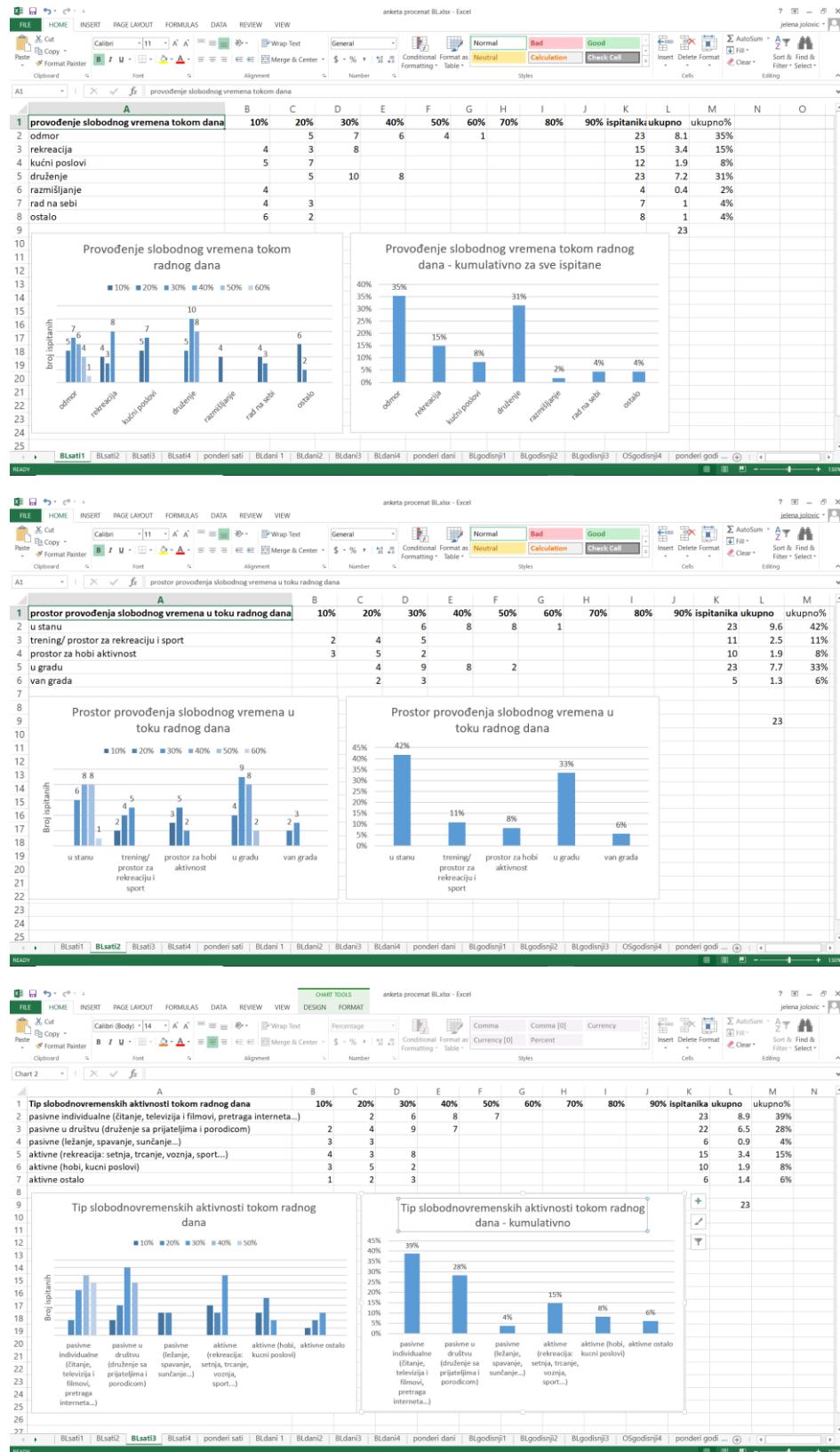

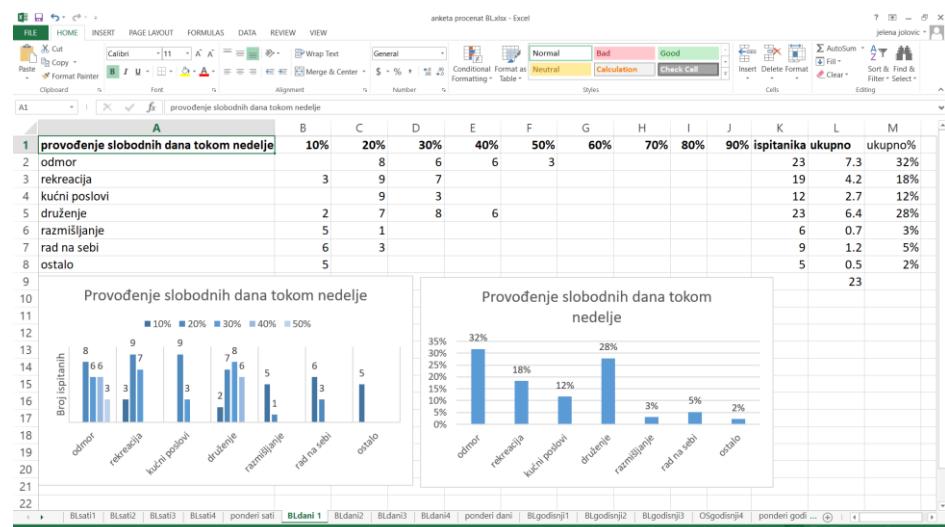
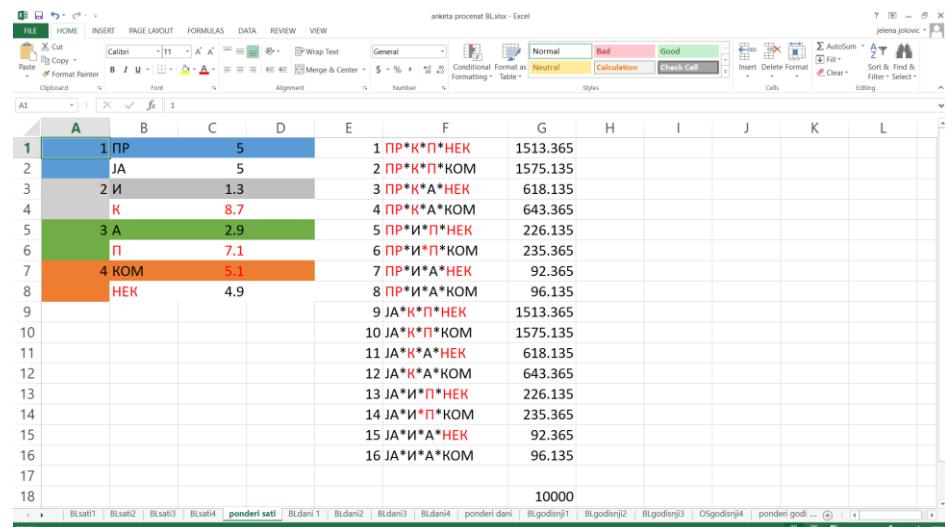
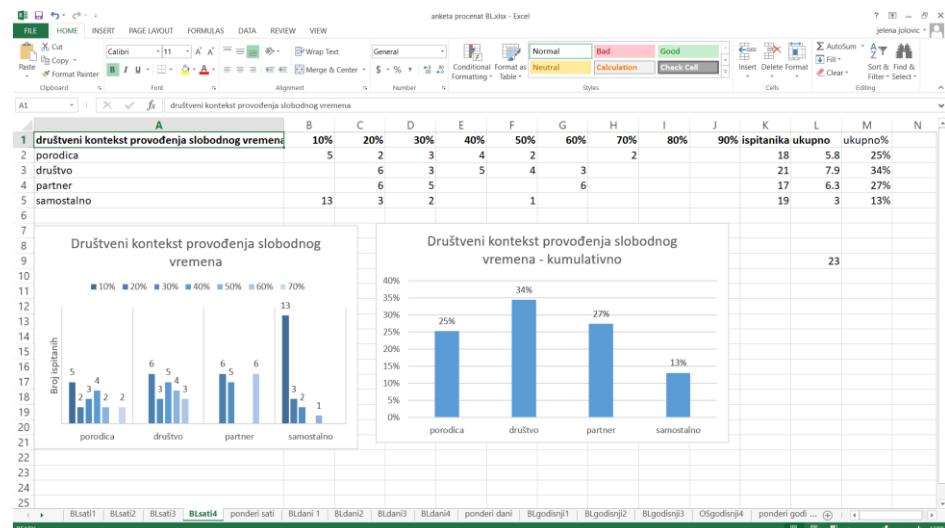

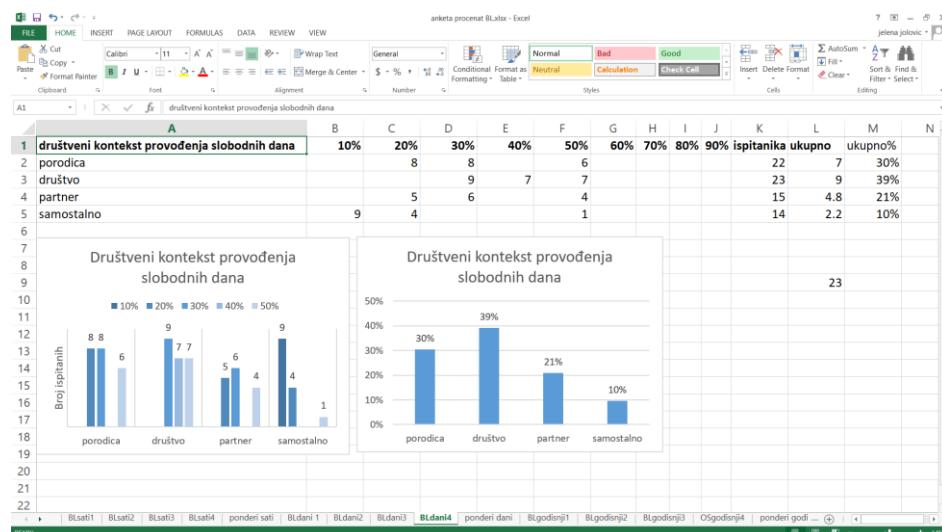
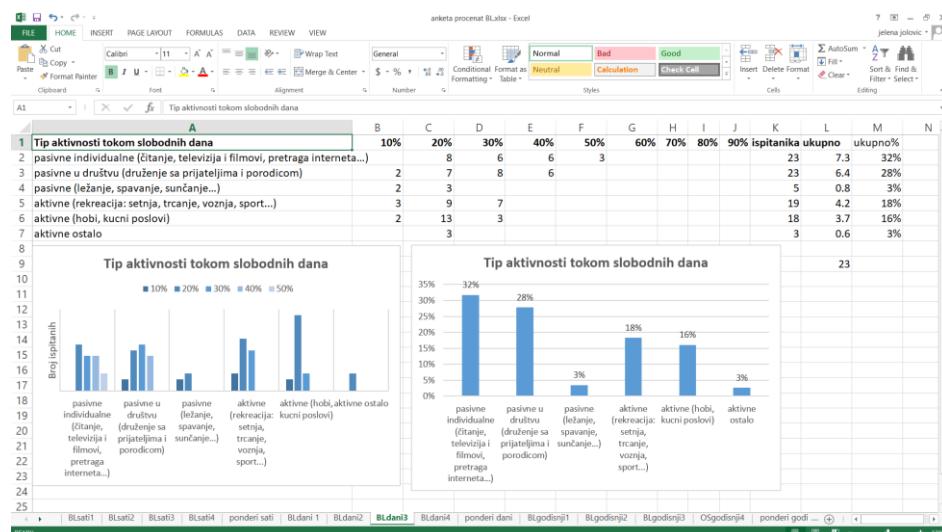
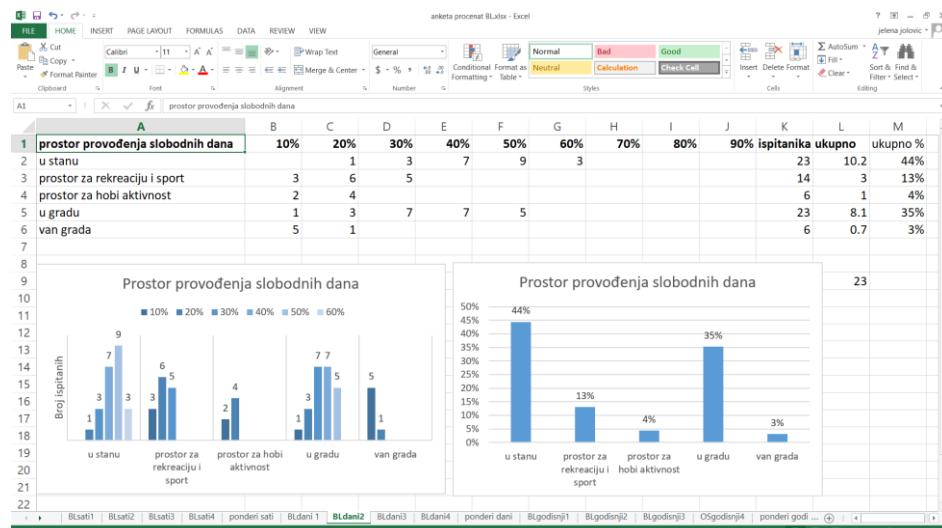

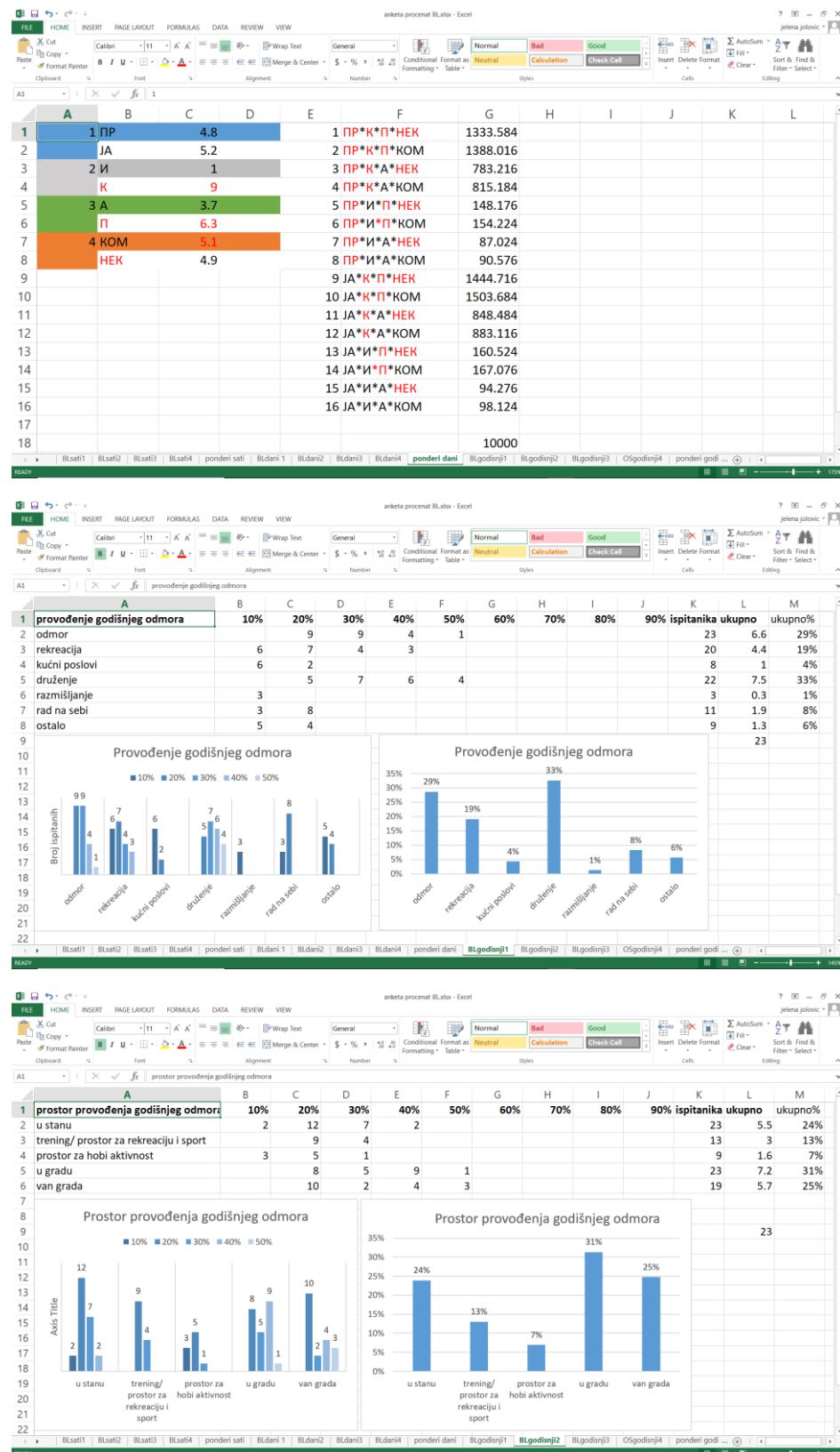

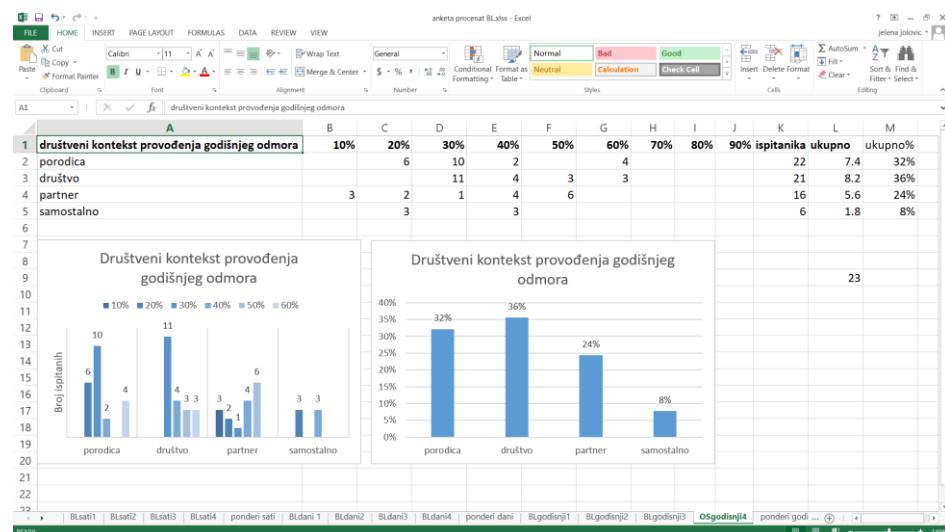
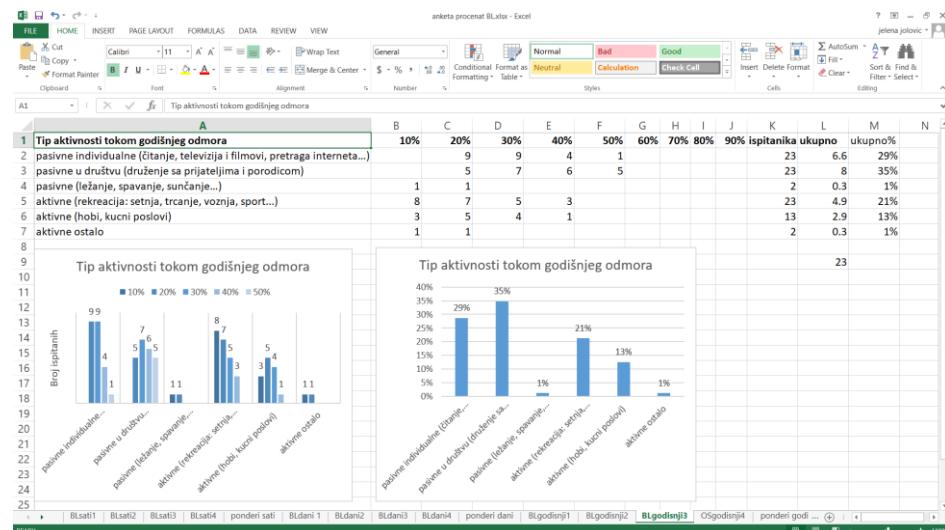
Prikaz radnih datoteka funkcionalnog modela za računanje kapaciteta obrazaca u softerskom alatu Microsoft Excel v2013, primer podataka za obrasce za Banjaluku

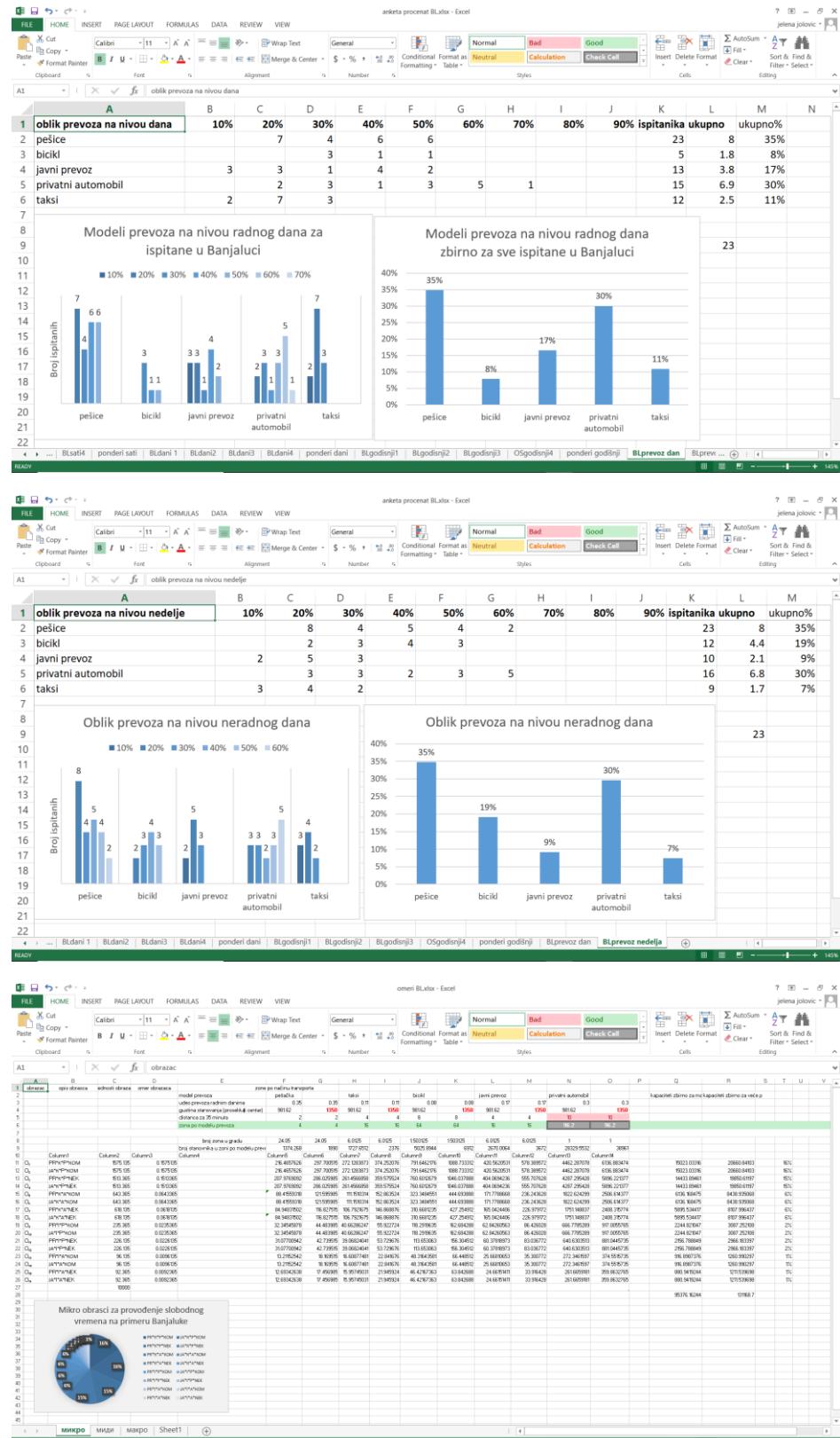

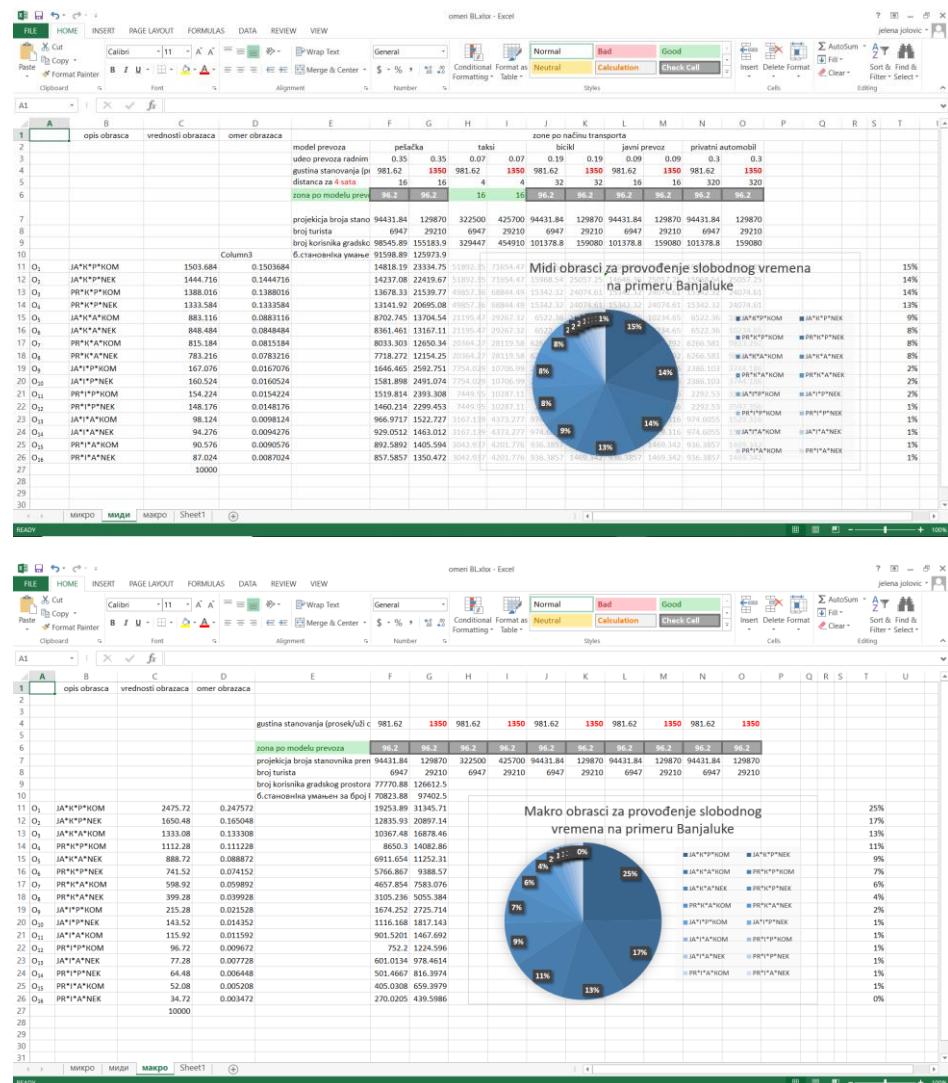

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
1	ПР	3.1		1 ПР*К*П*HEK	741.52							
2	ЈА	6.9		2 ПР*К*П*KOM	1112.28							
3	И	0.8		3 ПР*К*A*HEK	399.28							
4	К	9.2		4 ПР*К*A*KOM	598.92							
5	З А	3.5		5 ПР*И*П*HEK	64.48							
6	П	6.5		6 ПР*И*П*KOM	96.72							
7	4 KOM	6		7 ПР*И*A*HEK	34.72							
8	HEK	4		8 ПР*A*KOM	52.08							
9				9 JA*K*П*HEK	1650.48							
10				10 JA*K*П*KOM	2475.72							
11				11 JA*K*A*HEK	888.72							
12				12 JA*K*A*KOM	1333.08							
13				13 JA*И*П*HEK	143.52							
14				14 JA*И*П*KOM	215.28							
15				15 JA*И*A*HEK	77.28							
16				16 JA*И*A*KOM	115.92							
17					10000							
18												

Biografija autora

Jelena Jolović je rođena 1989. godine u Novom Pazaru gde je završila osnovnu školu i gimnaziju, tokom kojih je učestvovala na takmičenjima iz matematike i fizike na kojima je ostvarivala zapažene rezultate. 2008. godine upisuje osnovne studije arhitekture na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Beogradu koje završava 2011. godine i iste godine upisuje master studije na istoj instituciji. Master studije završava odbranom master teze pod nazivom *Grad obrazovanja* i završnog projektantskog rada pod nazivom *Arhitektonska akademija*, jula 2013. godine sa ocenom 10.

Novembra meseca, 2013. godine upisuje doktorske studije na departmanu za arhitekturu i urbanizam, na Fakultetu tehničkih nauka, Univerziteta u Novom Sadu.

Od 2011. - 2013. godine je angažovana kao saradnik u nastavi na Arhitektonском fakultetu u Beogradu, a od 2018. je zaposlena u zvanju istraživač pripravnik na Fakultetu tehničkih nauka, Univerziteta u Novom Sadu. U međuvremenu je nekoliko godina radila samostalno u praksi, radeći na različitim projektima projektovanja i dizajna.

Jelena je svoje radeove izlagala na nacionalnim i medjunarodnim izložbama, a takođe je pisala i naučne radeove u oblasti polja interesovanja, a koje je izlagala na medjunarodnim konferencijama.

Trenutno izučava modele za projektovanje i planiranje u multidisciplinarnom polju i radi na doktorskoj disertaciji koja nosi naslov *Mikro i makro prosotrno vremenski obrasci za provođenje slobodnog vremena i uživanje u dokolici*.

Odabrane reference: **SUA 1.5.**

Jolović, Jelena: Učešće na međunarodnoj izložbi: *Studija slučaja: Savski Amfiteatar/ Case study: The Amphitheatre of the Sava River*, prikazano na međunarodnoj izložbi *NewNess*, održanoj u *Consulate General of the Republic of Serbia in New York/ Generalni konzulat Republike Srbije u Njujorku 62 West 45th Street, 7th Floor, New York, USA April 15 – 25, 2019.* i objavljeno u dvojezičnom katalogu izložbe sa recenzijom i selepcionim odborom sa članovima iz 5 država.

Dostupno na: <http://kabinet505.ftn.uns.ac.rs/2019/izlozbe/newness/newness.html>, str. 170-171 ISBN 978-86-6022-183-6

Grupa autora (**Kabinet 505:** Atanacković Jeličić, Jelena; Maraš, Igor; Miškeljin, Ivana; Todorov, Marko; Kojić, Radomir; Ecet, Dejan; Radović, Milenko; Medić, Saša; Despotović, Jelena; **Jolović, Jelena;** I Tkačenko, Saša). *Conditional: 505 / Kondicional: 505*, Muzej primenjene umetnosti, Beograd, 16. april - 30. april 2019. i objavljeno u dvojezičnom katalogu izložbe sa recenzijom i selepcionim odborom sa članovima iz 5 država. Dostupno na: <http://kabinet505.ftn.uns.ac.rs/2019/izlozbe/Conditional/Conditional.html>, ISBN 978-86-6022-180-5

Jolović, Jelena: učešće na međunarodnoj izložbi: *Izmotavanje, umetnost, arhitektura I medijska (ne)kultura*, prikazano na međunarodnoj izložbi: **Mreža- Arhitektura & mediji & tehnologija**, Centralna zgrada Univerziteta u Novom Sadu, 14-19 marta 2015. i objavljeno u dvojezičnom katalogu izložbe sa recenzijom i selepcionim odborom sa članovima iz 5 država.

Dostupno na: <http://kabinet505.ftn.uns.ac.rs/2015/izlozbe/mreza/mreza.html>, str 91-92
ISBN: 978-86-7892-693-8